

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

Şaban ORTAK

144 627

ATATÜRK DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARINDA
YABANCI UZMAN RAPORLARININ ETKİLERİ

DOKTORA TEZİ

144627

TEZ YÖNETİCİSİ:
Prof. Dr. Sinever Esin DAYI

ERZURUM-2004

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No : 144627

Konu Kodu :

Üniversite Kodu :

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez Yazarının

Soyadı: ORTAK

Adı: Şaban

Tezin Adı: Atatürk Dönemi Eğitim Politikalarında Yabancı Uzman Raporlarının Etkileri

Tezin İngilizce Adı: The Effects of the Foreign Experts' Reports on the Education Politics of the Ataturk's Reign

Tezin Yapıldığı

Üniversite: Atatürk Üniversitesi

Enstitü: Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Yılı: 2004

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

- 1- Yüksek Lisans
- 2- Doktora (X)
- 3- Tıpta Uzmanlık
- 4- Sanatta Yeterlik

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 372+LII

Kaynak Sayısı: 368

Tez Danışmanın

Unvanı: Prof.Dr.

Adı: Sinever Esin

Soyadı: DAYI

Türkçe Anahtar Kelimeler

- 1- Türkiye
- 2- Atatürk Dönemi
- 3- Eğitim Politikası
- 4- Yabancı Eğitim Uzmanı
- 5- Rapor

İngilizce Anahtar Kelimeler

- 1- Turkey
- 2- Ataturk's Reign
- 3- Education Politic
- 4- Foreign Education Expert
- 5- Repport

03.12.2004

Şaban ORTAK

DOKTORA TEZ SAVUNMASI SINAV TUTANAĞI

Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı doktora öğrencilerinden Şaban ORTAK'ın Doktora Tezini İncelemek ve Tez Savunması Sınavı'nı yapmak üzere, Enstitü Yönetim Kurulu'nun 27.09.2004 tarih ve 2004/09/27 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz, adı geçen öğrencinin Prof.Dr.S.Esin DAYI'nın yönetiminde hazırlamış olduğu "Atatürk Dönemi Eğitim Politikalarında Yabancı Uzman Raporlarının Etkileri" konulu tezini incelemiş ve adayı 15.10.2004 Cuma günü saat 10.00'da Tez Savunma Sınavı'na tabi tutmuştur. Sınav sonunda adayın ~~başarılı~~ olduğunu ve Tezinin ~~kabulüne~~ oy ~~birliği~~ ile karar verilmiştir.

JURİ BAŞKANI
Prof.Dr.S.Esin DAYI

Ü Y E
Prof.Dr.Salim CÖHÇE

Ü Y E
Doç.Dr.Yavuz ASLAN

Ü Y E
Yrd.Doç.Dr.Serpil SÜRMELİ

Ü Y E
Yrd.Doç.Dr.A. DEMİRCİOĞLU

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, Gazi Mustafa Kemal ve diğer yöneticiler, Türk Milletini ilerletmek için eğitim alanında önemli çalışmalar başlatmışlardır. Eğitimde milli, çağdaş ve laik değer ve ilkeler uygulanmıştır. Eski eğitim anlayış ve kurumları terkedilmiştir. Eğitim alanında çağdaş ülkelerin seviyesine ulaşmak için, yabancı eğitim uzmanı ve öğretmenlerden yararlanılmıştır.

Araştırmaya konu olan 1923-1938 yılları arasında, birçok yabancı uzman ve öğretmen ülkemize davet edilmiştir. Bunların en önemlileri; John Dewey, Alfred Kühne, Omer Buyse, Geheimrath Oldenburg, Ernst Egli, Albert Malche, Beryl Parker, Oskar Frey ve George Stiehler'dir. Ayrıca Türkiye'nin ekonomik durumunu incelemek üzere gelen Amerikan Heyeti içerisinde de eğitimciler vardı.

Türkiye'ye gelen bu yabancı uzmanlar ülkemizin çeşitli illerinde incelemeler yapmışlardır. Bu incelemeler sonucunda hazırladıkları raporlarını ilgili Bakanlıklara sunmuşlardır. Ayrıca, yabancı uzmanlardan O.Buyse, E.Egli, G.Oldenburg ve A.Malche raporlarındaki önerilerin uygulanmasında rol almışlardır.

1923-1938 yılları arasında ülkemize gelen eğitim uzmanlarından J.Dewey, A.Malche, G.Oldenburg, E.Egli'nin raporları Türk eğitim sistemi üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Çok önemli öneriler içeren O.Buyse'un raporu uygulanamamıştır. A.Kühne, B.Parker raporları ve Amerikan Heyeti Raporunun Maarif Kısım Türk eğitim sistemi üzerinde fazla etkili olamamıştır. Bununla birlikte; bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu dönemde getirilen yabancı uzman ve öğretmenlerin, Türk eğitiminin modernleşmesinde ve ilerlemesinde önemli etkileri olduğu inkar edilemez.

ABSTRACT

From the founding the Turkish Republic, Ghazi Mustafa Kemal and other governors began important studies in the education course to promote the Turkish Nation. National, contemporary and secular values and principles had been applied in education. The old education conceptions and institutions were abandoned.

To access the level of the contemporary countries, were utilized from the foreign education experts and teachers. Between 1923-1938 period, was been talked about this research, many foreign education experts and teachers were invited to Turkey. The ones of the most important in the experts were John Dewey, Omer Buyse, Geheimrath Oldenburg, Ernst Egli, Albert Malche, Beryl Parker, Oskar Frey and George Stiehler. Besides, there were the education experts in the American Committee, coming to Turkey to search the economic circumstances of Turkey.

The foreign experts did the researchs in the various province of Turkey. Having researched, the foreign experts offered the reports to the Ministry connected with them. In addition, O.Buyse, E.Egli, G.Oldenburg and A.Malche took the part of practice of their suggestions.

Those of the education experts, coming to Turkey in 1923-1938, J.Dewey, A.Malche, G.Oldenburg and E.Egli acted on the Turkish education system. Unfortunately; The Omer Buyse's Report, including the most important suggestions, didn't put into practice.

On the other hand; The Alfred Künhe's Report, The Beryl Parker's Report and The Report of The American Committee didn't acted on the Turkish education system.

However, turning to account completely, one couldn't deny that the foreign education experts and the teachers, having been come to Turkey in 1923-1938, affected on the advancement and the modernization of the Turkish education.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖNSÖZ.....	XII
BİBLİYOGRAFYA.....	XV
KISALTMALAR.....	XXXV

I.BÖLÜM:GİRİŞ

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA EĞİTİMİN DURUMU VE BU ALANDA İLERLEMeye YÖNELİK ARAYIŞLAR

A-Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türk Eğitiminin Durumu.....	1
1-Türk Eğitiminin İdari Durumu.....	1
2-Yasal Durum.....	3
3-Milli Eğitim Programı Oluşturma Çabaları, Eğitimle İlgili Kurullar ve Kongreler	5
4-Sayılarla Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitimin Durumu.....	11
B-Mustafa Kemal Ve Diğer İdarecilerin Eğitimle İlgili Görüşleri.....	15
1-Mustafa Kemal'in Eğitimle İlgili Görüşleri ve Hedefleri.....	15
2-Başvekil ve Maarif Vekillerinin Eğitim Hakkındaki Görüşleri.....	21
3-Cumhuriyet Döneminin İlk Hükümet Programlarında Eğitim.....	26
C-Osmanlı Devleti'nde Ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Eğitim Sisteminin İyileştirilmesi Ve Geliştirilmesine Yönelik Arayışlar.....	28
1-Yurtdışına Öğrenci-Öğretmen Gönderilmesi.....	28
a-Osmanlı Devleti Döneminde Yurtdışına Öğrenci-Öğretmen Gönderilmesi.....	28
b-Cumhuriyet Döneminde Yurtdışına Öğrenci-Öğretmen Gönderilmesi.....	29
2-Yurtdışından Öğretmen ve Uzman Getirilmesi.....	31
a-Osmanlı Devleti Döneminde Yurtdışından Öğretmen-Uzman Getirilmesi	31
b-Cumhuriyet Döneminde Yurtdışından Öğretmen ve Uzman Getirilmesi.....	35

3-Diğer Ülkelerin Eğitim Sistemlerini Tanımaya Yönelik İnceleme Gezileri ve Yapılan Yayınlar.....	41
a-Yurtdışı Eğitim Araştırma Gezileri.....	41
b-Yabancı Ülke Eğitim Sistemleriyle İlgili Yayınlar.....	46

II.BÖLÜM

JOHN DEWEY VE TÜRK EĞİTİMİ HAKKINDA RAPORU

A-John Dewey'nin Hayatı Ve Eserleri Ve Eğitimci Kişiliği.....	48
1- John Dewey'nin Hayatı.....	48
2- John Dewey'nin Başlıca Eserleri.....	49
3-John Dewey'nin Eğitimci Kişiliği.....	49
B-John Dewey'nin Türkiye'ye Gelişi Ve Yaptığı Çalışmalar.....	53
C-John Dewey'nin Türkiye Eğitimi İle İlgili Raporları.....	60
1-John Dewey'nin Bütçeye Ödenek Konulması Hakkında Muhtırası.....	61
2-John Dewey'nin İptidaî Raporu.....	62
3- John Dewey'nin Asıl Raporu	66
a-Program.....	68
b-Maarif Vekaleti Teşkilatı.....	69
c-Öğretmenlerin Durumlarının İyileştirilmesi.....	71
d-Öğretmenlerin Yetiştirilmesi.....	73
e-Okul Sistemi.....	75
f-Sıhhat Ve Hıfzısıhha.....	80
g-Okul İnzibatı.....	81
h-Çeşitli Konular.....	81
D-John Dewey Raporundaki Önerilerin Uygulamaya Geçirilmesi.....	82
1-Maarif Teşkilatı Hakkında Kanunun Kabulü.....	83
2-Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin Kurulması.....	88
3-Uzun Süreli Eğitim Gelişme Planı Hazırlıkları.....	89
4-Yurtdışına İnceleme Heyetleri Gönderilmesi.....	91
5-Maarif Vekaleti İnşaat (Yapı İşleri) Dairesi'nin Kurulması.....	92

6-Teftiş Alanındaki Yapılan Çalışmalar.....	92
7-Öğretmenlerin Mesleki Seviyelerinin Yükseltilmesi İçin Yapılan Çalışmalar.....	94
8-Yaz Okulları ve Seyyar Öğretmenlikler Kurulması.....	95
9- Maarif Vekaleti Hıfzıssıhha Dairesi'nin Kurulması ve Bazı Çalışmaları.....	96
10-İkmal Sınıflarının Açılması.....	100
11-Köy Öğretmen Okullarının Açılması.....	100
12-Okul Müzesi'nin Kurulması ve Seyyar Sergiler Düzenlenmesi.....	108
13-İlkmekteplerin Müfredat Programında Yapılan Değişiklikler.....	114
14-Eğitimle İlgili Eser Yayınlanması ve Matbaanın Geliştirilmesi.....	115
15-Maarif Eminliği Teşkilatının Kurulması.....	116
16-Yüksek Mühendis Mektebi'nin Açılması.....	122
17-Gazi Terbiye Enstitüsü'nün Kurulması.....	123
18-Halk Terbiyesi Şubesi'nin Kurulması ve Halk Dershanelerinin Açılması.....	124
E-John Dewey'nin Önerilerinden Uygulanamayanlar.....	127
1-Tatbikat Mektebi (Laboratuar Okulu) Açılması.....	127
2-Kütüphanecilik Bölümü Açılması ve Seyyar Kütüphaneler Kurulması.....	127
3-Mektupla Eğitim.....	128
4-Öğretmenlerin Durumlarının İyileştirilmesi (Maddi,İdari,Sosyal Açıdan).....	129
5-Darülfünun'la İlgili Öneriler.....	129
6-Ortaöğretim Kurumları İle İlgili Öneriler.....	130
7-Öğretmenler Arasında Bilimsel Tartışma Toplantıları Yapılması.....	130
F-Dewey Raporu'nun Türk Eğitimine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme.....	131

III.BÖLÜM

ALFRED KÜHNE'NİN MESLEK EĞİTİMİ HAKKINDA RAPORU

A-Alfred Kühne'nin Ülkemize Gelişi Ve Yaptığı Çalışmalar.....	136
---	-----

B-Prof. Kühne'nin Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Raporu.....	137
1-Genel Eğitim Veren Okullar.....	138
2-Mesleki Eğitim Kurumları.....	141
a- Sanat Eğitimi Veren Kurumlar.....	141
b-Teknisyen Yetiştirme.....	144
c-Ticaret Eğitimi.....	145
d-Ev İdaresi Eğitimi.....	147
3-Meslek Okullarının İdaresi.....	148
C-Alfred Kühne Raporu'ndaki Önerilerin Türk Eğitimine Etkileri.....	149

IV.BÖLÜM

OMER BUYSE'UN TÜRKİYE'YE GELİŞİ, YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE MESLEKİ EĞİTİMLE İLGİLİ RAPORU

A-Omer Buyse'un Hayatı Ve Eserleri.....	156
B-Omer Buyse'un Türkiye'ye Gelişi Ve Yaptığı Çalışmalar.....	157
C-Omer Buyse'un Teknik Öğretim Hakkında Raporu.....	162
1-Bir Çalışma Programı Önerisi ve Esasların Belirlenmesi.....	162
2-Atatürk İş Üniversitesi (Ankara).....	163
3-Ankara'nın Durumu.....	164
4-Ankara İş Üniversitesi Müfredat Programı.....	165
a-Hazırlık Kısım.....	165
b- Teknik Kısım.....	166
c- Yüksek Teknisyenler Kısım.....	167
5-Ankara İsmet İnönü Kız Enstitüsü.....	168
a-Akşam Meslek Okulları.....	169
b-Gündüz Okulları.....	169

VII

c-Yüksek Kısım	170
6-Ankara’da Açılacak Meslek ve Ev İşleri Kursları.....	171
7-Kütahya’da Meslek Eğitimi.....	172
8-Konya’da Mesleki Eğitim.....	173
9-Adana’da Mesleki Eğitim.....	174
10-Mersin’de Meslek Eğitimi.....	175
11-Uşak’ta Mesleki Eğitim.....	176
12-İzmir’de Mesleki Eğitim.....	178
13-Aydın’da Mesleki Eğitim.....	180
14-İstanbul’da Mesleki Eğitim.....	180
15-Orta Ziraat Okulları.....	182
16-Orduda Mesleki Eğitim.....	183
D-Omer Buyse Raporu’nun Uygulamadaki Etkileri.....	184
1-Mustafa Kemal İş (Teknik) Üniversitesi Kurulması Girişimleri.....	184
2-İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nün Açılması.....	188
3-İzmir Sanayi-i Kimyeviye ve Neciye Mektebi Açma Çalışmaları	191
4-Mevcut Meslek Mekteplerinin Islahı Çalışmaları.....	194
5-Meslek Kurslarının Açılması.....	196
E-Omer Buyse Raporu’nun Türk Meslek Eğitimine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme.....	198

V.BÖLÜM

AMERİKAN HEYETİ RAPORU’NUN MAARİF KISMI

VE TÜRK EĞİTİMİNE ETKİLERİ

A-Amerikan Heyeti’nin Türkiye’ye Gelişi Ve Yaptığı Çalışmalar.....	201
B-Amerikan Heyeti Raporu’nun Maarif Kısmı.....	203

VIII

1-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Eğitimin Genel Durumu.....	203
2-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre İstatistiksel Bilgiler.....	205
3-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre 1932'de Mevcut Durum.....	206
4-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre İlköğretim.....	206
5-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Ortaöğretim.....	209
6-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Öğretmenler ve Öğretmen Yetiştiren Okullar.....	211
7-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Yükseköğrenim.....	212
8-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesi.....	213
9-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Sanat Mektepleri.....	214
10-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Ticaret Mektepleri.....	215
11-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Halk Terbiyesi.....	216
12-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Diğer Sorunlar.....	218
13-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Sonuç.....	219
14-Amerikan Heyeti Raporu'nda Öneriler.....	221
C-Amerikan Heyeti Raporu Maarif Kısımı Ve Türk Eğitimine Etkileri Hakkında Bir Değerlendirme.....	223

VLBÖLÜM

BERYL PARKER'IN TÜRKİYE'DE İLK TAHSİL HAKKINDA RAPORU

A-Prof. Dr. Berly Parker'in Eserleri, Türkiye'ye Gelişi Ve Yaptığı Çalışmalar.....	228
B-Beryl Parker'in Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Raporu.....	229
1-Beryl Parker Raporu'na Göre Eğitimde Nitelik ve Nicelik İlişkisi.....	229
2-Beryl Parker Raporu'na Göre 100 İlkokulda Yapılan Gözlemlerin Sonucu.....	235
a-Beryl Parker Raporu'na Göre Gözlem Sonuçlarının Özeti.....	235
b-Beryl Parker Raporu'na Göre Çağdaş Eğitim Esaslarıyla İlgili Eleştiriler.....	236
c-Beryl Parker Raporu'na Göre Okullarda Mevcut İmkanların Kullanımına Dair Gözlemler.....	237
d-Beryl Parker Raporu'na Göre Milletin İhtiyaçlarının Karşılmasında İlkokulların Alacağı Roller.....	238
e-Beryl Parker Raporu'na Göre Türk Eğitiminin Sağladığı İmkanlar.....	240

f-Beryl Parker Raporu'na Göre İkinci On Sene İçin Yapılacak Plana	
Dair Tavsiyeler.....	240
3-Beryl Parker Raporu'na Göre Türkiye İlkokullarının Şu Andaki Durumu.....	240
a-İstatistiksel Bir Özet.....	241
b-Arazi, Binalar ve Donanım.....	242
c-Öğrencilerin Durumu.....	245
d-Müfredat Programı.....	246
e-Öğretmenler, Müfettişler Ve İdareciler.....	248
f-Köy Okulları.....	249
g-Okullarla İşbirliği Yapan Kurumlar.....	251
h-İlkokul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi.....	252
ı-Eğitimle İlgili Sergiler.....	253
4-Beryl Parker Raporu'na Göre Türkiye'de İlk Tahsilin Islahı İçin Tavsiyeler.....	254
a-Birkaç Okuldan Oluşan Bir Grubun Geliştirilmesi.....	256
b-Ülkedeki Eğitimciler Tarafından Uygun Bulunan Eğitim Metotlarının	
Uygulanması.....	257
c-Müfettişler, Başöğretmenler Ve Öğretmenler İçin Açılacak Kurslar.....	257
d-Müfettişler, Müdürler Ve Öğretmenler İçin Yapılacak Yayınlar.....	258
e-Köy Okullarının Ve Bölgelerinin İncelenmesi.....	258
f-Öğretmen Okullarının İlkokullarla Bütünleştirilmesi.....	259
C-Beryl Parker Raporu'nun Türk Eğitimindeki Yeri.....	259

VII.BÖLÜM

ALBERT MALCHE VE ÜNİVERSİTE REFORMU

A-Kuruluşundan 1933'e Kadar İstanbul Darülfünunu.....	262
1-Türkiye'de Darülfünunun Kuruluşu ve 1923'e Kadar Geçirdiği Aşamalar.....	262
2-1923-1933 Yılları Arasında Darülfünunla İlgili Gelişmeler.....	269
3-Darülfünunun Islahıyla İlgili Tartışmalar (1923-1931).....	274
4-Prof.Albert Malche'in Türkiye'ye Gelişinden Sonra Darülfünun Islahıyla İlgili Tartışmalar (1932-1934).....	286
B-Albert Malche'in Hayatı, Eserleri Ve Türkiye'deki Çalışmaları.....	288
1-Albert Malche'in Hayatı ve Eserleri.....	288
2-Albert Malche'in Türkiye'ye Gelişi ve Yaptığı Çalışmalar.....	289
C-Prof.A.Malche'in İstanbul Üniversitesi Hakkında Raporu.....	293
1- Prof.A.Malche'in Raporuna Göre İstanbul Darülfünunu'nun Mevcut Durumu...293	
2- Prof.A.Malche'in Raporuna Göre İstanbul Darülfünunu'nda Yapılması Gerekli Islahat.....	299
a-Emanet ve Katibi Umumilik (Genel Sekreterlik).....	299
b-Darülfünunun Muhtariyeti.....	299
c-Darülfünunun Yeniden Düzenlenmesi.....	299
D-İstanbul Darulfünü'nun Kaldırılması Ve İstanbul Üniversitesi'nin Açılması.....	309
1-Islahat İçin Yapılan Hazırlıklar.....	309
2-Darülfünunun Kaldırılarak İstanbul Üniversitesi'nin Açılması.....	313
3-Üniversitenin Öğretim Kadrolarının Oluşturulması ve Yabancı Öğretim Üyeleri.....	323
E-Prof. A. Malche Raporu'nun Türk Yükseköğretimine Etkileri.....	330

VIII.BÖLÜM

EĞİTİMİN ÇEŞİTLİ ALANLARINDA FAALİYET GÖSTEREN DİĞER

YABANCI UZMANLAR

A-Okul Binaları İle İlgili Olarak Mimar E.Egli Ve C.Holzmeister'in Getirilmesi	338
1-Maarif Vekaleti İnşaat Dairesi'nin Kuruluşu ve E.Egli'nin Türkiye'ye Getirilişi...	338
2-Clemens Holzmeister'in Ülkemizdeki Çalışmaları.....	344
B-Profesör George Stiehler Ve Oskar Frey'in Raporları.....	345
1-Prof. Oskar Frey'in Eserleri, Türkiye'deki Çalışmaları Ve Raporları	346
a-Prof. Oskar Frey'in Mektep Müzesi, Sergiler, ve Konferanslar Hakkında Raporu.....	348
b-Profesör Oskar Frey'in İş Mektebi ve Tedrisatı Hakkında Raporu.....	350
2-Prof. George Stiehler'in Eserleri, Türkiye'ye Gelişi Ve "Sanat Terbiyesi Hakkında Rapor"u.....	351
3-Prof. Oskar Frey ve Georg Stiehler Raporlarının Türk Eğitimine Etkileri.....	353
C-Tarım Öğretimi Alanında Yabancı Uzmanlar.....	355
1-Prof.G.R.Oldenburg'un Türkiye'ye Gelişi Ve Çalışmaları.....	356
2-Prof.Falke Ve Diğer Uzmanların Çalışmaları.....	357
D-Meslek Eğitimi Alanında Getirilen Öğretmen Ve Uzmanlar.....	360
SONUÇ	369
EKLER	373

ÖNSÖZ

Uzun süren savaşların ve diğer olumsuzlukların meydana getirdiği sıkıntılarla dolu bir ortamda kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en kısa zamanda çağdaş medeniyetler seviyesini yakalaması ve hatta bu seviyenin üzerine çıkması en önemli amaç olarak belirlenmişti. Bu amaca ulaşmak için en etkili araç eğitimdi.

Yüzyılların birikimi sorunlar ve geri kalmışlıktan kurtulmak ve milli kaynakları harekete geçirerek her alanda kalkınmak için gerekli olan bazı unsurlar vardır. Bunlar arasında, hammadde kaynakları, eğitilmiş insan gücü, sermaye ve teknolojik birikim önemli yer tutar. Ülkemizin yeterli ve hatta ihtiyaçlarımızdan fazla hammadde kaynakları olmakla birlikte, yetişmiş insan gücü, sermaye ve teknolojik birikim konularında çok büyük eksiklerimiz vardı. İnsan gücü yetiştirme ve teknolojik alanda yeterli hale gelebilmenin yolu eğitimde ilerlemekten geçmekteydi. Bu nedenle Türkiye'nin en kısa zamanda eğitim alanında belirli adımlar atması gerekiyordu.

Mevcut eğitim sistemi ve eğitim kurumları ile ülkenin ihtiyaçlarının karşılanamayacağını gören ve eğitime büyük önem veren Atatürk, eğitimde milli ve kültürel değerlerin yanında, modern eğitim anlayışlarının da uygulanmasını istemekteydi. Türk eğitimcilerin çok da yabancı olmadıkları çağdaş eğitim ilkelerinin ve düşüncelerin ülkemizde uygulanması için, ya yurtdışına uzmanlaşmak üzere eleman göndermek veya kendi alanlarında yetişmiş uzmanları ülkemize davet ederek bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak gerekiyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında her iki uygulamanın da birlikte yürütüldüğü görülmektedir. Bir taraftan kendi alanlarında dünya çapında üne sahip uzmanlar ülkemize davet edilirken, diğer taraftan yurtdışında öğrenim görmek üzere öğrenci ve uzmanlaşmak üzere öğretmenler gönderilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomiden adliyeye, idareden eğitime kadar hemen hemen her alanda yabancı uzmanların istihdam edildiği dikkati çekmektedir. Eğitimin çeşitli dallarında dünyaca kabul gören uzmanlar ülkemize davet edilmiştir. Bunlardan bazıları sadece rapor hazırlamışlar, bazıları da hem rapor hazırlamışlar ve hem de uygulamada önemli roller üstlenmişlerdir. Örneğin, filozof ve pedagog John Dewey, Alfred Kühne, Omer Buyse, Beryl Parker, Amerikan Heyeti incelemeler yaparak rapor hazırlamışlar, Albert Malche, Ernest Egli gibi uzmanlar ise, hem rapor hazırlamışlar ve hem de bizzat uygulamalara katılmışlardır.

XIII

Atatürk Dönemi eğitimi ve bu dönemde ülkemize gelen eğitim uzmanlarının çalışmaları ile ilgili olarak, bugüne kadar bazı eserler hazırlanmıştır. Bazı eserlerde bir yabancı uzmanın çalışmaları incelenirken, bazı eserlerde de sadece raporlar özetle yayınlanmıştır. Ancak dönem içerisinde gelen ve rapor hazırlayan bütün yabancı uzmanların çalışmalarını, raporları ve bu raporların Türk eğitim politikalarına yansımalarını içeren bir çalışma mevcut değildir.

Biz bu çalışmamızda, Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimin genel durumu, eğitim sorunlarının çözümü için yapılan çalışmalar ve bu çerçevede yabancı uzmanlardan yararlanma politikalarını incelemeye çalıştık. Birinci bölümde, yeni Türkiye Devleti'nin devraldığı eğitim sistemi, eğitim sorunlarına çözüm arayışları çerçevesinde Osmanlı Devleti'nde ve Cumhuriyetten sonra yurtdışından uzman ve öğretmen getirtme ve yetiştirilmek üzere yurtdışına öğrenci-öğretmen gönderilmesi uygulamalarına yer verilmiştir.

Giriş mahiyetindeki birinci bölümden itibaren sıra ile; John Dewey, Alfred Kühne, Omer Buyse, Amerikan Heyeti, Albert Malche, Beryl Parker'ın elde edilebildiği ölçüde biyografileri, eserleri, Türkiye'deki çalışmaları, raporları (özet olarak) ve bu raporların uygulamadaki etkileri anlatılmıştır. Son bölümde de; yine bu dönemde ülkemize gelen ve fakat çalışmaları ikinci derecede sayılabilebilecek Ernest Egli, Oldenburg, Frey ve Stiehler gibi uzmanların faaliyetlerine yer verilmiştir.

Her uzmanla ilgili bölümler yazılırken; yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verildikten sonra yabancı uzmanın ülkemizdeki çalışmaları anlatılmış, sonra raporu özetlenmiş ve en son olarak da, rapordaki önerilerin uygulamadaki etkileri kaydedilmiştir. Raporlar özetlenirken; her başlık altındaki kısım özetlendikten sonra, tek bir dipnot verilmiştir.

Eserin hazırlanışında, karşılaşılan en önemli sorun, arşiv kaynaklarına ulaşma konusunda yaşanmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi'nde tasnif işlemlerinin tamamlanamaması, Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi'nin bir kısmının yanması, kalan belgelerin Cumhuriyet Arşivi'ne devredilmekle birlikte henüz tasnif edilmemiş olması, Tarım Bakanlığı arşivindeki ilgili belgelerin hangi kurumda olduğunun belirlenememesi, materyal temininde karşılaşılan güçlüklerdir.

Çalışmamız, elde edilebilen arşiv belgelerine, dönemin gazete ve dergilerine, bu alanda yayınlanan resmi yayınlara, daha sonraki yıllarda hazırlanan telif eserler, makaleler ve bildirilerle elektronik veri kaynaklarına dayanmaktadır. Materyallerin temininde kolaylık gösteren, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doç.Dr.Günay Çağlar İhtisas Kütüphanesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi, Milli Kütüphane, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi yetkililerine ve Milli Eğitim Bakanlığı Milli Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Arşiv Sorumlusu Yılmaz ÖZMEN'e teşekkürlerimi belirtmek isterim.

Tez çalışmasının tamamlanmasında birçok kişinin yardım ve katkıları olmuştur. Bu çerçevede; değerli hocalarım Prof. Dr. Enver KONUKÇU, Doç. Dr. Yavuz ASLAN, Yrd. Doç. Dr. Asuman DEMİRCİOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca; Amerika Birleşik Devleti Ankara Büyükelçiliği Arşivi belgelerinin teminindeki yardımlarından dolayı meslektaşım Nilüfer Cevizliler'e de şükran borçluyum.

Özellikle çalışmanın ilk aşamalarından itibaren destek ve yardımlarını esirgemeyen, önerileri ile beni yönlendiren Danışman Hocam Prof. Dr. Sinever Esin DAYI'ya ve çalışmalarım sırasında sıkıntılara birlikte katlandığım aileme teşekkürü bir borç bilirim.

BİBLİYOGRAFYA

I- KAYNAKLAR

A-Arsivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Milli Eğitim Bakanlığı Milli Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Arşivi

Amerika Birleşik Devletleri Ankara Büyükelçiliği Arşivi

B-Resmi Yayınlar Ve Tutanaklar

Düstur, Birinci Tertip, II, 1332².

Düstur, Birinci Tertip, II, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1289.

Düstur, Birinci Tertip, VII, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1315.

Düstur, İkinci Tertip, III, Dersaadet (İstanbul), Matbaa-i Amire, 1330.

Düstur, İkinci Tertip, IV, Dersaadet, Matbaa-i Âmire, 1331.

Düstur, İkinci Tertip, V, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1332.

Düstur, İkinci Tertip, XI, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1928².

Düstur, Üçüncü Tertip, I, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1929.

Düstur, Üçüncü Tertip, III, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1929².

Düstur, Üçüncü Tertip, V, İstanbul, 1931².

Düstur, Üçüncü Tertip, VI, Ankara, 1934².

Düstur, Üçüncü Tertip, VI, İstanbul, 1931.

Düstur, Üçüncü Tertip, VII, Ankara, 1944².

Düstur, Üçüncü Tertip, VII, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara, 1928.

Düstur, Üçüncü Tertip, VIII, Ankara, 1946².

Düstur, Üçüncü Tertip, IX, Ankara, 1929.

Düstur, Üçüncü Tertip, IX, İstanbul, 1932².

Düstur, Üçüncü Tertip, X, Ankara, 1934.

Düstur, Üçüncü Tertip, XII, Ankara, 1931.

Düstur, Üçüncü Tertip, XIII, Ankara, 1932.

Düstur, Üçüncü Tertip, XIV, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1933.

Düstur, Üçüncü Tertip, XV, Başvekâlet Mat. Ankara, 1934.

Düstur, Üçüncü Tertip, XVI, Ankara, 1935.

Düstur, Üçüncü Tertip, XVIII, Ankara, 1937.

Meclis-i Meb'usan Zabıt Ceridesi, Dönem: 3, II, TBMM Basımevi, Ankara, 1991.

Meclis-i Meb'usan 1293=1878 Zabıt Ceridesi, (Hazırlayan: Hakkı Tarık Us),
Dönem:2, II, İstanbul, 1954.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 1, I, Ankara, 1959³.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 1, XVIII, Ankara, 1959.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 1, XXVIII, Ankara, 1961.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, I, Ankara, 1961.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, VI, Ankara, 1986.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, VII, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, VIII/II, Ankara, 1975.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XII, Ankara, 1975.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, VII, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, VII/I, Ankara, 1968.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, VIII, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, VIII/I, Ankara, 1975.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, X, Ankara, 1975.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XII, Ankara, 1975.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XIII-I, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XIV, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XVIII, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXII, Ankara, 1977.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXIII, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXIV, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXV, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXX, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXXIII, Ankara, 1976.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 3, III, Ankara, 1976.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, IV, Ankara, 1976.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, XIX. Ankara, 1976.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Dönem: 4, XV, Ankara, 1933.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Dönem: 4, XXII, Ankara, 1976.
- Atatürkçülük I Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri**, Genelkurmay Başkanlığı Yay, MEB. Yay, İstanbul, 1997.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 1997.
- Başöğretmen Atatürk I (1919-1928)**, (Haz: Ahmet Bekir Palazoğlu), T.C.Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı Yay, Ankara, 1991.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz**, (Hazırlayan: Ziya Karamuk), MEB. Yay. Ankara, 1973.
- Cumhurbaşkanı, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I-II**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay. MEB. Basımevi, Ankara, 1946.
- Milli Eğitimle İlgili Kanunlar I**, (T.C.Milli Eğitim Vekâleti Yay.), Ankara, 1953.
- Türk Parlamento Tarihi I. ve II. Meşrutiyet, II**, (Haz: İhsan Güneş ve Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu), Ankara, 1998.

C-Sürelî Yayınlar

1-Gazeteler

Akşam
Âtî
Cumhuriyet
Hâkimiyet-i Milliye
İkdam
Milliyet
Son Telgraf
T.C.Resmî Gazete
Takvim-i Vekâyî
Tanin
Tevhîd-i Efkâr

Ulus

Vakit

Vatan

Yeşilyurd

2-Dergiler

Askeri Tarih Bülteni

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi

Atatürk Yolu

Bilgi

Çağdaş Eğitim Dergisi

İctihad

İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı IX (1994-1996)

İş ve Düşünce

Journal of American Studies of Turkey

Maarif Vekâleti Mecmuası

Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası

Meslek

Meslekî ve Teknik Öğretim

Popüler Tarih

Tarih ve Toplum

Terbiye

Terbiye Mecmuası

Toplumsal Tarih

Trabzon Türk Ocağı Bülteni

Türk Kültürü

Türk Yurdu

3- Sözlükler ve Ansiklopediler

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Gelişim Yay, İstanbul, 1986.

Kâmûs-ı Türkî, (Müellifi: Şemseddin Sami), Enderun Kitabevi Yay, İstanbul, 1989.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yay, İstanbul, 1992.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul, 1993.

II-TELİF ESERLER

A-Kitaplar

Afetinan, A., **İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)**, TTK.Yay.Ankara, 1989.

Afetinan, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı**, TTK Basımevi, Ankara, 1972.

Ahmet Şerif, **Anadolu'da Tanin**, (Hazırlayan: Mehmet Çetin Börekçi), TTK. Yay, Ankara, 1999.

Âkil Muhtar (Özden), **Darülfünun Hakkında Bazı Mülahazat**, İstanbul, 1340.

Akyıldız, Ali, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform**, Eren Yay. İstanbul, 1993.

Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıcından 1999'a)**, Alfa Yay. İstanbul, 1999⁷.

Alkan, Cevat, **Eğitim Felsefesi**, Uludağ Ün. Yay, Bursa, 1983.

Alkan, Cevat-Hıfzı Doğan, İlhan Sezgin, **Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları**, Alkım Yay. İstanbul, 1998.

Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, Maarif Vekilliği Yay, İstanbul, Devlet Basımevi, Ankara, 1939.

Arayıcı, Ali, **Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri**, Ceylan Yay, İstanbul, 2002².

Arslan, Ali, **Darülfünun'dan Üniversite'ye**, Kitabevi Yay. İstanbul, 1995.

Arslanoğlu, İbrahim, **Kastamonu Öğretmen Okulları (1884-1977)**, MEB. Yay, İstanbul, 1998.

Aslan, Yavuz, **TBMM Hükümeti, Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920- 30 Ekim 1923)**, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2001.

Ataünal, Aydoğan, **Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler**, T.C.MEB. Yükseköğretim Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 1993.

- Ayas, Nevzad, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler**, MEB. Yay, Ankara, 1948.
- Aydemir, Şevket Süreyya, **İkinci Adam II (1938-1950)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979.
- Bal, Hüseyin, **1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri ve J.Dewey'nin Eğitim Felsefesi**, Aydınlar Matbaası, İstanbul, 1991.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, **Hayatım**, (Yay. Haz: Ali Y. Baltacıoğlu), Dünya Yay, İstanbul, 1998.
- Başgöz, İlhan, **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Kültür Bak. Yay, Ankara, 1999.
- Bayraklı, Bayraktar, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, Marmara Ün. İlahiyat Fak. Vakfı Yay, İstanbul, 1999.
- Binbaşioğlu, Cavit, **Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Ankara, 1982, s.121-2.
- Binbaşioğlu, Cavit, **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**, MEB. Yay, İstanbul, 1995.
- Buyse, Omer, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, İstanbul, 1939.
- Buyse, Omer, **Umumî ve Âlî Amerika Terbiye Usulleri**, (Çev: Abdullah Cevdet), I, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Yay, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1925.
- Cevdet Paşa, **Tezakir**, Cüz: 13-20, (Yay. Haz: Ord. Prof. Cavid Baysun), TTK Yay, Ankara, 1986².
- Chronogy of John Dewey's Life and Work**, (Derleyen:Barbara Levine), <http://www.siu.edu/~deweyctr/CHRONO.pdf>, (7.4.2003) s.164.
- Cicioğlu, Hasan, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişimi)**, Ankara, 1985².
- Cimi, Mehmet, **Tonguç Baba (Ülkeyi Kucaklayan Adam)**, Kültür Bak. Yay, Ankara, 2001.
- Dewey, John, **Impressions of Soviet Russia and the Revolutionary World Mexico-China-Turkey**, New Republic, Inc., New York, 1932.
- Dewey, John, **Mektep ve Cemiyet** (Çev: Maarif Vekâleti İhsaiyat Müdürü Avni (Bekir Başman)), Matbaa-i Amire, İstanbul, 1340/1924.
- Dewey, John, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, Maarif Vekâleti Yay. Ankara, 1939, 1952.

- Dilaver, Hüseyin, **Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme ve İstihdam Şartları**, MEB. Yay, İstanbul, 1994.
- Dinç, Sait, **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923-1960)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1999.
- Duman, Tayip, **Türkiye’de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişim)**, MEB. Yay, İstanbul, 1991.
- Ergin, Osman, **Türk Maarif Tarihi V**, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.
- Ergin, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi I-II**, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.
- Ergin, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi III-IV**, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.
- Ergün, Mustafa, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ocak Yay. Ankara, 1996.
- Ergün, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ocak Yay, Ankara, 1997.
- Eski, Mustafa, **Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 1999.
- Etike, Serap, **Cumhuriyet Dönemi Resim Eğitimi (1923-1950)**, Güldiken Yay, Ankara, 2001.
- Gedikoglu, Şevket, **Kemalist Eğitim İlkeleri, Uygulamalar**, Çağdaş Yay. İstanbul, 1978.
- Gencer, Mustafa **Jöntürk Modernizmi ve “Alman Ruhu” (1908-1918 Dönemi Türk-Alman İlişkileri ve Eğitim)**, İletişim Yay, İstanbul, 2003.
- Geray, Cevat, **Halk Eğitimi**, Ankara Ün. Eğitim Fak. Yay, Ankara, 1978.
- Gutek, Gerald L., **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, (Çev: Nesrin Kale), Ütopya Yay, Ankara, 2001.
- Gürkan, Kâzım İsmail, **Darülfünun Grevi**, Harman Yay, İstanbul, 1971.
- Hatipoğlu, Tahir, **Türkiye Üniversite Tarihi**, Selvi Yay, Ankara, 2000².
- Hirsch, Ernst E., **Anılarım (Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi)**, TÜBİTAK Yay, Ankara, 2000⁵.
- İlk Mekteplerin Müfredat Programı**, Maarif Vekâleti Yay, İstanbul, 1926.
- İnan, Arı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, TTK. Yay, Ankara, 1982.

- İnan, M.Rauf, **Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci, Kişiliği ve Amaçları**, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay, Ankara, 1983.
- Kafadar, Osman, **Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi**, İz Yay, İstanbul, 2000.
- Kaplan, İsmail, **Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi**, İletişim Yay, İstanbul, 1999.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi VII, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, TTK Yay, Ankara, 1988⁴.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi VIII Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri**, TTK. Yay, Ankara, 1995.
- Kaya, Yahya Kemal, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, Erk Basımevi, Ankara, 1981³.
- Kayaoğlu, Taceddin, **Türkiye'de Tercüme Müesseseleri**, Kitabevi Yay. İstanbul, 1998.
- Kemal Zaim, (Yüksek Tedrisat Müdür-ü Umûmîsi), **Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra**, T.C.Maarif Vekâleti Yüksek Tedrisat Müdüriyeti Yay. Devlet Matbaası, İstanbul, 1927.
- Kili, Suna-Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)** Türkiye İş Bankası Yay. İstanbul, 2000.
- Kirby, Fay, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, Güldiken Yay, Ankara, 2000².
- Kocatürk, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 1999.
- Koçer, Hasan Ali, **Türk Milli Eğitim Teşkilatı**, Ankara Ün. Eğitim Fak. Yay. Ankara, 1975.
- Koçer, Hasan Ali, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.
- Kurtcephe, İsrail - Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, Kara Harp Okulu Yay, Ankara, 1991.
- Kühne, Alfred, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, Maarif Vekâleti Yay, İstanbul, 1939.
- Maarif Eminleri 1927 Senesi İctimai Mukarreratı**, Maarif Vekâleti Yay. Yenigün Matbaası, Ankara, 1927.

Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

Mahmud Cevad İbnü's-Şeyh Nâfi, **Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı**, Maarif-i Umumiye Nezareti Yay, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1336.

Mahmud Cevad İbnü's-Şeyh Nâfi, **Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı**, (Yayına Hazırlayanlar: Mustafa Ergün -Tayyip Duman-Sebahattin Arıbaş-H.Hüseyin Dilaver), MEB. Yay, Ankara, 2002.

Malche, Albert, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, Maarif Vekâleti Yay, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

Malche, Albert, **Rapport Sur L'Universite D'Istanbul**, İstanbul, 1932.

Mehmed Ali Aynî, **Darülfünun Tarihi**, İstanbul, Yeni Matbaa, 1927.

Mustafa Rahmi, **Gazi Paşa Hazretlerinin Maarif Umdesi ve Asrî Terbiye ve Maarif**, Matbuat İstihbarat Matbaası, Ankara, 1339.

Nafi Atuf, **Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme**, İstanbul, 1932.

Özalp, Reşat- Aydoğan Ataüinal, **Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı (Talim ve Terbiye Kurulu- Milli Eğitim Şurası)**, MEB. Yay, İstanbul, 1977.

Özalp, Reşat, **Rakamlarla Türkiye'de Meslekî ve Teknik Öğretim**, Ankara, 1956.

Öztürk, Cemil, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, TTK. Yay, Ankara, 1996.

Öztürk, İbrahim, **Atatürk Döneminde Alman Bilim Adamlarının Üniversitelerimizde İstihdamı ve Türk Bilim ve Kültür Hayatı Üzerindeki Etkileri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2002.

Parker, Beryl, **Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor**, T.C.Maarif Vekilliği Ana Programa Hazırlıklar Serisi, Seri: B, No:4, T.C. Maarif Vek. Yayını, Devlet Matbaası, İstanbul, 1939.

Saray, Mehmet, **İstanbul Üniversitesi Tarihi (1453-1993)**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1996.

Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV**, TTK Yay, Ankara, 1996.

Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü III**, TTK. Yay, Ankara, 1995.

Schwartz, Phlipp, **Kader Birliği (1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları)**, Belge Yay, İstanbul, 2003.

- Seraslan, Halim, **Hamdullah Subhi Tanrıöver**, Türk Kültürünü Araştırma Vakfı Yay, Ankara, 1995.
- Solmaz, Gürsoy, **Erzurum Şehrinde Tarihi Eserler**, Erzurum, 2002.
- Şahin, Mustafa, **Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1996.
- Tanrıöver, Hamdullah Subhî, **Dağ Yolu I-II**, (Yay. Haz: Dr. Fethi Tevetoğlu), Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 2000.
- Tazebay, Attila-Süleyman Çelenk, Neşe Tertemiz, Nurdan Kalaycı, **İlköğretim Programları ve Gelişmeler**, Nobel Yay. Ankara, 2000.
- Tekeli, İlhan-Selim İlkin, **Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yay. Ankara, 1982.
- Tezel, Yahya S., **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2000.
- Timur, Taner, **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, İmge Yay, Ankara, 2000.
- Tonguç, Engin, **Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemleri) (Birinci Kitap)**, Güldiken Yay, Ankara, 2001².
- Tuncor, Ferit Ragıp, **Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları Bibliyografyası (1923-1993)**, MEB. Yay, İstanbul, 1996³.
- Turan, Kemal, **Meslekî ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel**, MEB. Yay. Ankara, 1992.
- Turan, Kemal, **Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000.
- Unat, Faik Reşit, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış**, Ankara, 1964.
- Ülken, Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yay. İstanbul, 1998⁵.
- Widmann, Horst, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, (Çev: Prof. Aykut Kazancıgil, Doç. Dr. Serpil Bozkurt), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Yazıcı, Mustafa, **Atatürk’ün İzinde Milli Eğitim Kültür ve Turizm Bakanlıkları Tarihi**, Ankara, 1984

Yıldız, Ahmet, “**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**” **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İletişim Yay, İstanbul, 2001.

Yücel, Hasan Âlî, **Türkiye’de Ortaöğretim**, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1994.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yay, İstanbul, 1995.

B-Makaleler, Bildiriler Ve Konferanslar

Abdulfeyyaz Tevfik, “*Prof. Malş’ın Raporu ve Eski Bir Münakaşa*”, **Cumhuriyet**, No: 2914 (18 Haziran 1932), s.3.

Abdulfeyyaz Tevfik, “*Darülfünun Bahsi*”, **Cumhuriyet**, No: 2758 (9 Kânunuevvel/Ocak 1932), s.4.

Abdulfeyyaz Tevfik, “*Darülfünun Niçin Yükseleniyor?*”, **Cumhuriyet**, No: 2709 (9 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.3.

Abdulfeyyaz Tevfik, “*Noksan Darülfünunda Değil, Lise Teşkilatında*”, **Cumhuriyet**, No: 2956 (10 Temmuz 1932), s.3.

Adnan Malik, “*Profesör Con Dövi Kimdir?*”, **Son Telgraf**, No: 60 (15 Ağustos 1340/1924), s.2.

Ahmed Cevdet, “*Hâkimiyet-i Milliye Refikimize*”, **İkdam**, No: 9993 (27 Kânunusani 1341/ Ocak 1924), s.1,3.

Ahmet Cevdet, “*İş Darülfünunu I*”, **İkdam**, No: 10997 (2 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.1.

Ahmet Cevdet, “*İş Darülfünunu II*”, **İkdam**, No: 10998 (3 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.1.

Ahmet Şükrü, “*Darülfünundan Üniversiteye*”, **Milliyet**, No: 2683 (31 Temmuz 1933), s.1-2.

Ahmed Şükrü, “*Maarif Sistemimizin Hedefleri ve Vazifeleri*”, **Vatan**, No: 348 (5 Nisan 1340/1924), s.2.

Akgün, Seçil-Murat Uluğtekin, “*Misak-ı Maarif*”, **Atatürk Yolu** (Ankara Ün. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını), Sayı: 3 (Mayıs 1989), s.285-351.

Akyüz, Yahya, “*Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi*”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.88-98.

- Alaettin Cemil, “*Maarifte Islahat*”, **Cumhuriyet**, No: 3383 (6 Teşrinievvel/Ekim 1933), s.1-2.
- Ali Süreyya, “*Ankara Mektupları: İstanbul Darülfünunu ve Milli Türk Tarihi*”, **Cumhuriyet**, No: 2943 (17 Temmuz 1932), s.5.
- Ali Süreyya, “*Necati Bey Programını Tatbiki Geçti*”, **Cumhuriyet**, No: 1728 (29 Nisan 1926), s.4.
- Ata, Bahri, “*John Dewey ve Türkiye’de İlköğretimde Tarih Öğretimi (1923-1930)*”, **Atatürk’ün Cumhuriyetin İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu, 4-6 Haziran 1998, İzmit**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 1999, s. 57-78.
- Azime Raşid, “*Con Dövi Amerikalılara Türkiye’yi Anlatıyor*”, **Vakit**, No: 2470 (13 Teşrinisani 1340/Kasım 1924), s.1-2.
- Başar, Erdoğan, “*Maarif Vekili Olarak Dr.Reşit Galip*”, **Askeri Tarih Bülteni** (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayını), Sayı: 40 (Şubat 1996), s.43-66.
- Batu, Afife, “*1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı*”, **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul, 1998, s.219-231.
- Binbaşıoğlu, Cavit “*Dr.Halil Fikret Kanad ve Türkiye’de Eğitim Bilimlerinin Gelişmesine Katkısı*”, **Çağdaş Eğitim Dergisi**, Sayı: 245 (Temmuz-Ağustos 1998), s.9-18.
- Bolay, Süleyman Hayri, “*Pozitivizm ve Pragmatizmin Türk Milli Eğitimine Etkileri*”, **Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi (Van, 5-8 Ekim 1994) Bildirileri**, Yüzüncü Yıl Üniv. Yay, Van, 1995, s.275-284.
- Burhan Asaf, “*Darülfünun Meselesi*”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3937 (2 Temmuz 1932), s.2.
- Büyükdüvenci, Sabri, “*Eğitimin Amaçları*”, **Eğitim Felsefesi “Yazılar”**, Ankara, 1987, s.77-89. (John S. Brocher, *Modern Philosophies of Education*, McCrav- Hill Book Company,1969, s.95-100’dan çeviri).
- Büyükdüvenci, Sabri, “*Pragmatizm-Aletçilik-Deneycilik*”, **Eğitim Felsefesi “Yazılar”**, Ankara, 1987, s.90-96. (John S.Brubacher, *A History of the Problems of Education*, McGrav-Hill Book Company, New York, 1966’dan s.130-136 arası çevirisi.)

- Çapa, Mesut, “*Maarif Eminliği Teşkilatının Türk Eğitimindeki Yeri*”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim II**, MEB. Yay, Ankara, 1999, s.65-73.
- Çoban, Ahmet, “*Öğretmen Yetiştiren Kurumların Tarihi Gelişimi*”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim II**, MEB Yay. Ankara, 1999, s.189-198.
- Dewey, John, “*Bütçeye Konulması Muktezi Tahsisat Hakkında Muhtıra*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı:1 (1 Mart 1341/19245), s.1-3.
- Dewey, John, “*Esas Rapor*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı:2 (1 Mayıs 1341/1025),s.1-24.
- Dewey, John, “*İbtidai Rapor*””, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 1 (1 Mart 1341/19245), s.3-8.
- Doğan, İsmail, “*Eğitimde İcraat Geleneği ve Mustafa Necati (1894-1929) Örneği*”, **Mustafa Necati Sempozyumu, 9-11 Mayıs 1991, Kastamonu**, Kastamonu Meslek Yüksekokulu Yay, Ankara,1991, s.108-119.
- Doktor Neşet Ömer, “*Darülfünundan Üniversiteye*”, **Cumhuriyet**, No: 3406 (29 Birinci Teşrin/Ekim 1933), s.18.
- Doktor Neşet Ömer, “*Darülfünundan Üniversiteye 1923-1933*”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4408 (26 Birinci Teşrin/Ekim 1933), s.1-5.
- Duralı, Teoman, “*Charles Darwin ve Yüzyılımıza Damgasını Vuran Çağdaş Evrim Düşüncesinin Doğuşu*”, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe** (Editör: Betül Çotuksöken), Türkiye Felsefe Kurumu Derneği Yay, Ankara,2001, s.250-259.
- Egli, Ernst, “*Mimarî Muhit*”, **Türk Yurdu**, IV, Sayı: 30-224 (Haziran 1930), s.32-36.
- Egli, Ernst, “*Mimarlıkta Maksatın Düşüncesi*”, **Türk Yurdu**,V, Sayı: 32-226 (Ağustos 1930), s.23-24.
- Ergin, Nureddin, “*Sakarya Terbiye Müesseselerinden Arifiye Öğretmen Okulu*”, **İş ve Düşünce**, Cilt: 33, Sayı: 261 (Mart 1968), s.17-41.
- Ergün, Mustafa, “*Mustafa Necati’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri*”, **Mustafa Necati Sempozyumu (Kastamonu, 9-11 Mayıs 1991)**, Kastamonu Eğitim Yüksek Okulu Yay, Ankara, 1991, s.105-116.
- Ergün, Mustafa, “*Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, VI, Sayı: 17 (Mart 1990), s.434-457.

- Ethem Nejat, “Ziraat Terbiyesi”, **Türklük Nedir ve Terbiye Yolları**, (Yay. Haz: Faruk Öztürk), Kızılelma Yay. İstanbul, 2001, s.53-57.
- F.N. “Terbiye Sergisi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 4239 (10 Mayıs 1933), s.4.
- Falih Rıfkı, “Bir Tedkik Seyahati”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2052 (23 Mart 1927), s.1.
- Falih Rıfkı, “Bir Tedkik Seyahati”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2052 (23 Mart 1927), s.1.
- Falih Rıfkı, “Darülfünun”, **Cumhuriyet**, No: 2953 (27 Temmuz 1932), s.3.
- Falih Rıfkı, “Darülfünun”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1410 (28 Nisan 1925), s.1.
- Falih Rıfkı, “Darülfünun”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3661 (23 Eylül 1931), s.1.
- Falih Rıfkı, “Darülfünun”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3956 (21 Temmuz 1932), s.1.
- Falih Rıfkı, “Hayırlı Bir Teşebbüs”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2303 (5 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.1.
- Falih Rıfkı, “Hedefe Kadar”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4565 (10 Nisan 1934), s.1.
- Falih Rıfkı, “Üniversite”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4270 (6 Haziran 1933), s.1.
- Falih Rıfkı, “Üniversite”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4550 (22 Mart 1934), s.1.
- Gazo, Ernest Wolf, “John Dewey in Turkey: An Educational Mission”, **Journal of American Studies of Turkey**, Sayı: 3 (1996): 19-31.
- Güçlüol, Kemal, “Milli Eğitimde Teşkilatlanma”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.144-166.
- Hacaloğlu, A.Hilmi, “Alman Hocaların Türkiye Macerası”, **Popüler Tarih**, Sayı: 8 (Ocak 2001), s.76-79.
- Hasan Cemil, “Darülfünun İdeali”, **Cumhuriyet**, No: 2654 (26 Eylül 1931), s.1,3.
- Hasan Cemil, “Darülfünun İdeali”, **Cumhuriyet**, No: 2689 (1 Kasım 1931), s.1,5.
- Hüseyin Necati, “John Deweyin Maarifimiz Hakkındaki Fikirleri”, **Vakit**, No: 2392 (26 Ağustos 1340/1924), s.2.
- Hüseyin Cahid, “Siyasiyat: Ecnebi Mütahassıslar”, **Tanin**, No: 499 (1 Mart 1340/1924), s.1.
- Hüseyin Cahid, “Siyasiyat: Maarif Müşaviri”, **Tanin**, No: 583 (27 Mayıs 1340/1924), s.1.
- Hüseyin Cahid, “Siyasiyat: Darülfünunumuz”, **Tanin**, No: 584 (28 Mayıs 1340/1924), s.1.

- İbrahim Alaaddin, “İş Darülfünunu”, **İctihad**, Yıl: 19, Sayı: 165 (1 Mayıs 1924), s.3356-3358.
- İhsan, “Proje Usulü”, **Terbiye**, Sayı: 3 (1 Mayıs 1927), s.181-195.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, “Darülfünun Tarihçesi’ne Giriş”, **Belleten**, LIV, Sayı: 210 (Ağustos 1990), TTK. Yay, Ankara, 1990, s.700-722.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, “Darülfünun”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul, 1993, s.521-525.
- İnan, M.Rauf, “Atatürk’ün Devraldığı Eğitim Düzeni”, **Atatürk Konferansları V (1971-1972)**, TTK. Yay, Ankara, 1975, s.117-161.
- İnan, M.Rauf, “Türkiye Cumhuriyeti ve Eğitim”, **Atatürk Konferansları VI (1973-1974)**, TTK. Yay, Ankara, 1977, s.239-262.
- İnan, M.Rauf, “Eğitim ve Öğretimde Atatürkçülük”, **Atatürk Konferansları VII, 1975**, TTK. Yay, Ankara, 1980, s.1-22.
- İnan, M.Rauf, “1920’lerde Türk Eğitimi”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.53-67.
- İsmail Hakkı, “Avrupa Tecrübe Mektepleri Hakkında Rapor”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.13-37.
- İsmail Hakkı, “Ecnebi Mütehassıslar”, **Akşam**, No: 2024 (20 Haziran 1340/1924), s.2.
- İsmail Hakkı, “Türkiye Maarifinde Bina Siyaseti”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1897 (18 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.2.
- Kafadar, Osman, “Türk Eğitim Sisteminde Pragmatist Yönelişler ve Mehmet Emin Erişirgil”, **Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi (Van, 5-8 Ekim 1994) Bildirileri**, Yüzüncü Yıl Ün. Yay, Van, 1995, s.181-193.
- Kâzım Nami, “Darülfünun Bahsi”, **Cumhuriyet**, No: 2655 (28 Eylül 1931), s.3.
- Kâzım Nami, “Darülfünun Hakkında”, **Cumhuriyet**, No: 2667 (9 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.3.
- Kâzım Nami, “Darülfünuna Dair”, **Cumhuriyet**, No: 2703 (15 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.3.
- Kâzım Nami, “Devam Ediyorum; Gene Aynı Mesele”, **Cumhuriyet**, No: 2666 (8 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.3.

- Kazım Nami, “*Meslek Mektepleri II*”, **Cumhuriyet**, No:1614 (4 Kânunusani/Ocak 1928), s.2.
- Kazım Nami, “*Profesör Con Döinin Terbiye Sistemi*”, **Tanin**, No: 661 (16 Ağustos 1340/1924), s.2.
- Kemal Zaim, “*Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 15 (Nisan 1928), s.441-5453.
- Kocatürk, Utkan, “*Atatürk’ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 1 (Kasım 1984), s.1-91.
- Kühne, Alfred, “*Türk İlkemektepciliğinde Terakkiyat*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 6 (Mart 1927), s.140-144.
- M. Zekeriya, “*Maarif Müşaviri*”, **Cumhuriyet**, No:83 (31 Temmuz 1340/1924),s.1.
- Mackay, Donald S., “*Pragmatizm*”, (Çev: Nurten Gökalp), **Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Sayı:19, Erzurum, (1991),s.220-231.
- Mehmed Asım, “*Maarif Eminlikleri*”, **Vakit**, No: 3099 (18 Ağustos 1926), s.1.
- Mehmed Asım, “*Mütehassıslar İçin Hazırlık*”, **Vakit**, No: 2354 (19 Temmuz 1340/1924), s.1.
- Mehmed Asım, “*Necati Bey’in Tasavvurları*”, **Vakit**, No: 2916 (10 Şubat 1926), s.1.
- Mehmed Servet, “*Ceza Gören Darülfünun*”, **Meslek**, Sayı: 20 (28 Nisan 1925), s.1-2.
- Mehmet Saffet, “*Darülfünunlarda Akademik Hava*”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4266 (10 Haziran 1933), s.1
- Mehmet Saffet, “*Demokrasi ve Terbiye*”, **Türk Yurdu**, IV/XXVI, Sayı: 29/223 (Mayıs 1930), s.61-65.
- Necip Ali, “*Yeni Türk Üniversitesi*”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4322 (1 Ağustos 1933), s.1.
- Oğuzkan, Ferhan, “*Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi*”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.593-623.
- Oğuzman, Kemal, “*Üniversite Döneminde İstanbul Üniversitesi*”, **Cumhuriyetini 50. Yılında İstanbul Üniversitesi**, İstanbul, 1973, s.151-165.
- Öymen, Hıfzırrahman Raşit, “*Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk’ün Etkisi*”, **Atatürk Konferansları VI (1973-1974)**, TTK. Yay, Ankara, 1977, s.163-238.

- Öymen, Hıfzırrahman Raşit, “*Köy Enstitülerinin Kuruluşu’nun Tarihi ve Problemleri*”, **Atatürk Konferansları VII (1975)**, TTK Yay, Ankara, 1980, s.42-67.
- Özalp, Reşat, “*Türkiye’de Yüzyıllık Meslekî ve Teknik Öğretim*”, **Meslekî ve Teknik Öğretim**, Sayı: 104 (Ekim 1961), s.17-115.
- Özen, Haldun, “*Türkiye Cumhuriyeti’nde Yükseköğretimin ve Üniversitenin 75 Yılı*”, **75 Yılda Eğitim**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay, İstanbul, 1999, s.261-278.
- Rıdvan Nafiz, “*Moskova’da Radişçef Teknik İş Mektebi*”, **Terbiye Mecmuası**, (Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti Yayını), Sayı:2 (1 Nisan 1927),s.122-131.
- Rıdvan Nafiz, “*Rusya’da Bir Tecrübe Mektebi*”, **Terbiye Mecmuası**, Sayı:1 (15 Şubat 1927), (Üçüncü Baskı, 1928) s.18-22.
- Salih Murat, “*Darülfünun ve M. Malş*”, **Cumhuriyet**, No: 2803 (25 Şubat 1932), s.3.
- Selim Sırrı, “*Con Divveyle Muhasebe*”, **Cumhuriyet**, No:121 (7 Eylül 1340/1924),s.2.
- Siler, Abdurrahman, “*Darülfünun’da Özerklik Fikrinin Gelişmesi ve Mustafa Necati Bey*”, **Mustafa Necati Sempozyumu, Kastamonu, 9-11 Mayıs 1991**, Kastamonu Eğitim Yüksek Okulu Yay, Ankara, 1991, s.127-139.
- Su, Kamil, “*Milli Eğitimde Teftiş*”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.178-191.
- Şahin, Mustafa, “*Darülfünûn Talebe Cemiyet Önderliğinde Gerçekleştirilen Bir Öğrenci Hareketi Örneği*”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 107 (Kasım 1992), s.271-277.
- Şahin, Mustafa, “*Türk Eğitim Sisteminde Yabancı Eğitim Uzmanlarından Yararlanma*”, **Toplumsal Tarih**, IX, Sayı: 54 (Haziran 1998), s.12-18.
- Şapolyo, Enver Behnan, “*Atatürk ve Maarif Misakı*”, **Türk Kültürü**, Yıl: VI, Sayı: 40 (Şubat 1966), s.87-90.
- Şevket Aziz (Dr.), “*Darülfünun Mühassısı*”, **Cumhuriyet**, No: 2776 (21 Kânunusani/Ocak 1932), s.3.
- Terzioğlu, Arslan, “*1933’te Atatürk’ün Gerçekleştirdiği Üniversite Reformu Göz Önünde Tutularak İstanbul Tıp Fakültesi Tarihçesi*”, **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı IX (1994-1996)**, İstanbul, 1998, s.167-194.

- Terzioğlu, Arslan, “Dr. Karl Ambros Bernard ve Onun Galatasaray’daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Hakkındaki Fransızca Raporu”, **Tarih ve Toplum**, XVIII, Sayı: 103 (Temmuz 1992), s.16-23.
- Tunçay, Mete-Haldun Özmen, “1933 Darülfünunun Tasfiyesi Veya Bir Tek-Parti Politikacısının Önlenebilir Yükselişi ve Düşüşü”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 10 (Ekim 1984), s.222-237.
- Uysal, Şefik “Atatürk ve Çağdaş Eğitim”, **Atatürk ve Eğitim**, Türk Eğitim Derneği Yay, Ankara, 1981, s.293-321.
- Yahya Kemal, “İstanbul, Darülfünun Şehri”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1321 (12 Kânunusani/ Ocak 1925), s.1.
- Yakub Kadri, “Darülfünun Müstakil Olmak İçin”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1343 (6 Şubat 1341/ 1925), s.1.
- Yakup Kadri, “Ecnebi Mütahhasıs”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1330 (23 Kânunusani/Ocak 1925), s.1.
- Yakup Kadri, “Maarif Siyasetimiz”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1232 (28 Eylül 1340/1924), s.2.
- Yakup Kadri, “Maarif Siyasetimiz”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1654 (10 Şubat 1926), s.1.
- Yunus Nadi, “Her Köyde Mektep”, **Cumhuriyet**, No:1125 (28 Haziran 1927), s.1.
- Yunus Nadi, “İlk Tedrisat ve Onun Hocaları”, **Cumhuriyet**, No: 3473 (4 Kânunusani/Ocak 1934), s.1.
- Yunus Nadi, “Yeni Bir Meşale: İstanbul Üniversitesi”, **Cumhuriyet**, No: 3318 (2 Ağustos 1933), s.1.
- Yunus Nadi, “İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, **Cumhuriyet**, No: 2915 (19 Haziran 1932), s.1.
- Zeki Mesud, “Muasır Alman Terbiye Alimleri I: George Kerschensteiner”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.77-89.

III-İTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.meb.gov.tr/stats/ist97/MYHTML2.htm>(27.2.2003).
- <http://encarta.msn.com/encnet/refpages/RefArticle.aspx?refid=761566854->
(28.12.2002).

http://search.biography.com/print_record.pl?id=14218-(12.12.2002).
<http://www.bartleby.com/65/de/Dewey-Jo.html> (12.12.2002).
<http://www.encyclopedia.com/html/d/dewey-j1o.asp-> (28.12.2002).
<http://www.siu.edu/~deweyctr/CHRONO.pdf>, (7.4.2003) s.164.
<http://www.siu.edu/~deweyctr/>(11.4.2003).
<http://www.bartleby.com/65/de/Dewey-Jo.html.-->(10.12.2002).
<http://www.encyclopedia.com/html/d/dewey-j1o.asp>(12.3.2003).
<http://encarta.msn.com/encnet/refpages/RefArticle.aspx?refid=761566854->(28.12.2002)
<http://kitap.mkutup.gov.tr:4500/ALEPH/TUR/NLT/NLT/NLT/SHORT/123595/1/>;
<http://kitap.mkutup.gov.tr:4500/ALEPH/TUR/NLT/NLT/NLT/SHORT/123595/11/>
<http://www.meb.gov.tr/>(16.1.2003).
http://www.gazi.edu.tr/genel_bilgiler/tarihce.php(11.3.2003).
<http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search>(18.8.2003).
<http://library.brown.edu/record=b3248308>(8.4.2003).
<http://www.1914-1918.be/exode.htm>(5.3.2003).
http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search_Arg=buyse(17.6.2003).
<http://kitap.mkutup.gov.tr:4500/ALEPH/TUR/NLT/NLT/NLT/FIND-ACC/1476757>(12.3.2003)
<http://kitap.mkutup.gov.tr:4500/ALEPH/TUR/NLT/NLT/NLT/FIND-ACC/1072648>(12.3.2003)
<http://catalog.loc.gov>(12.6.2003);
<http://geoweb.albany.edu>(12.6.2003);
<http://library.brown.edu/search/Parker>(12.6.2003)
<http://www.tedkayseri.k12.tr/gbilgiler/turked.htm>(14.6.2003).
<http://www.kolej.org/modules.php?op=modload&name=Camia&file=tet>(14.6.2003)
http://www.tedankara.k12.tr/tet_ankara_koleji/tetindex.asp(14.6.2003)
<http://www.ttk.gov.tr/takvim.asp?takvim=2&gun=16&ay=4&yil=1318>.
<http://www.ttk.gov.tr/takvim.asp?takvim=3&gun=30&ay=5&yil=1316>.
<http://heiwwww.unige.ch/conf/75eme/files/HEI-1927-2002.pdf>(21.10.2003).
<http://rulers.org/swigovt.html>(23.10.2003).
<http://catalog.loc.gov/cgi-in/Pwebrecon.cgi?SearchArg=%22malche%22&Search>

http://www.lib.juen.ac.jp/toshokan/Pestalozzis/Pestalozzis_data2.htm(21.10.2003).

<http://www.biblio.unige.ch/cgbi-bin>(23.10.2003).

<http://z3950gw.dbf.ddb.de/>(24.6.2003);

http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search_Arg=frey&Search.(25.6.2003).

<http://opac.dbl.ddb.de:7700/SET=3/TTL=1/SHW?FRST=1>(23.6.2003)

<http://catalog.loc.gov/cgi->

[bin/Pwebrecon.cgi?v3=1&ti=1,1&SC=Author&SA=Stiehler,+Georg.](#)

<http://www.baumgartner-baumschulen.de/obstsorten/>

[apfel/geheimratolden.html](#)(5.3.2003)

<http://www.catalogus-professorum-halensis.de/falkefriedrich.html>(10.7.2003).

KISALTMALAR

A.A.M.D.	Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
ASD.	Ana Sanat Dalı
B.	Bey
B.C.A.	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
Matb.	Matbaası
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
MTTH.Kararları.	Milli Talim ve Terbiye Heyeti Kararları
s.	Sayfa
TBMM.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
T.C.MEB.TTKBA.	T.C.Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Arşivi,
TTK.	Türk Tarih Kurumu
Ün.	Üniversite
Vek.	Vekâleti
Yay.	Yayınları

I.BÖLÜM: GİRİŞ

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA EĞİTİMİN DURUMU VE BU ALANDA İLERLEMeye YÖNELİK ARAYIŞLAR

A-CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA TÜRK EĞİTİMİNİN DURUMU

1- Türk Eğitiminin İdari Durumu

TBMM'nin açılmasından sonra “Büyük Millet Meclisi İcrâ Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun”¹ ile kurulan İcrâ Vekilleri Heyeti'ni oluşturan Vekâletlerden biri olan Maarif Vekâleti'nin ilk merkez teşkilatı; Program Heyeti (7 üyeli), İlköğretim Dairesi, Ortaöğretim Dairesi, Türk Asar-ı Atıkası Müdürlüğü, Sicil ve İstatistik Müdürlüğü ve üç müfettişten ibaret idi². Bir süre sonra Program Dairesi, “Telif ve Tercüme Dairesi”ne dönüştürülmüştür. 1921 yılı başlarında Samih Rıfat Bey (1874-1932) başkanlığında “Telif ve Tercüme Encümeni” oluşturulmuştur. Hakkı Baha Bey dışındaki üyelerin kimler olduğu bilinmemekle birlikte, bu Encümenin çalışma alanları; ilköğretimin en kolay yöntemlerle ülkede yayılması, Türk milletinin bireylerine dini bilgiler, milli benliğinin, tarihi kökeninin ve diğer ilimlerin öğretilmesi olarak belirlenmişti. Encümenin 26 Mart 1921 tarihli toplantısında; Türk dilinin yazı ve imlâsıyla ilgili bir eserin yazılması ve Türk süsleme sanatının tarihi gelişimiyle ilgili bir eserin tercümesi kararlaştırılmıştır³. 3 Nisan 1924 tarihinde yayınlanan bir talimatname ile; 1 başkan ve 8 üyeden oluşacak Telif ve Tercüme Heyeti'nin görevleri arasında; kütüphanelerin ihtiyacı olan yabancı dildeki eserlerin ve ders kitaplarının incelenmesi ve gerekenlerin tercümesi, Maarif Vekâleti'nce bastırılacak eserlerin incelenmesi vs. sayılmaktadır⁴.

Yüksek Öğretim Dairesi ile Teftiş Heyeti kurulmuş ve İstatistik, Sicil Şubesi'nden ayrılmıştır. Zaferin kazanılması ve İstanbul Hükümeti'nin ortadan

¹ **Düster**, Üçüncü Tertip, I, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1929, s.6.

² **Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz**, (Hazırlayan: Ziya Karamuk) MEB. Yay. Ankara, 1973, s.44; Kemal Güçlüol, “*Milli Eğitimde Teşkilatlanma*”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.146; Nevzad Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler**, MEB. Yay, Ankara, 1948, s.122-3.

³ Taceddin Kayaoğlu, **Türkiye’de Tercüme Müesseseleri**, Kitabevi Yay. İstanbul, 1998, s.200. Encümen daha sonra Camiü’t-Tevarih ve Leon Cahun’un “Asya Tarihine Medhal” adlı eserleri tercüme etmiştir. (s.201.)

⁴ **Düster**, Üçüncü Tertip, V, İstanbul, 1931², s.778-779.

kalkmasından sonra Maarif Nezareti'ne bağlı eğitim kadrolarının bir kısmı da Ankara'daki Maarif Vekâleti'ne alınmış ve teşkilat güçlendirilmiştir⁵. Bu gelişmelerden sonra 1923'te Maarif Vekâleti'nin merkez teşkilatı şu birimlerden oluşmaktaydı: Müsteşarlık, Telif ve Tercüme Heyeti, Teftiş Heyeti, Yüksek Tedrisat Dairesi, Orta Tedrisat Dairesi, İlk Tedrisat Dairesi, Hars ve Kültür Dairesi, İstatistik Müdürlüğü, Sicil Dairesi, Evrak Dairesi, Kalemi Mahsus. Vekâletin taşra teşkilatı Milli Eğitim Müdürlükleri ve Maarif Memurlukları şeklinde örgütlenmekteydi⁶.

Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim teşkilatı, 789 Sayılı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun"la düzenlenmiştir. Buna göre⁷; Türk dili ile ilgili bilimsel çalışmalar için bir "Dil Heyeti" kurulacak, Eğitim ve öğretim işleri ile ilgilenecek "Talim ve Terbiye Dairesi" kurulacak, Türkiye'de açılacak bütün okullar için Maarif Vekâleti'nin izni alınacaktır. Yine bu kanunla, Türkiye'deki ilkokullar; şehir ve kasaba gündüz, şehir ve kasaba yatılı ilkokullarıyla, köy gündüz okulu olmayan köylerin çocukları için açılan ve masrafları genel veya özel idare bütçelerinden karşılanan köy yatılı ilkokulları olarak belirlenmiştir. Ortaöğretim okulları ise; liseler, ortaokullar, ilk öğretmen okulları, köy öğretmen okulları olarak gruplandırılmıştır.. Türkiye, maarif teşkilatı itibariyle mıntikalara ayrılmıştır. Bu mıntikaların idaresinden sorumlu olan Maarif Eminleri; ilkokul öğretmenleri, yöneticileri, başöğretmen ve diğer idari personelinin idari mercii olup; İl Özel İdare bütçelerindeki eğitim paylarının harcanmasıyla ilgili Meclis-i Umumilere öneride bulunmak ve mıntikası içerisindeki orta eğitim kurumlarını denetlemekle görevliydi.

İstanbul Hükümeti'nin ortadan kalkması ve Ankara Hükümeti'nin bütün yurda egemen olmasından sonra, eğitim alanında idari yönden kısmen bir birlik sağlanmıştı. Ancak, 1923-1924'te ülkede bulunan okulların idaresinde büyük bir dağınıklık göze çarpmaktaydı. Meslek okulları ilgileri dolayısıyla, İktisat, Nafia ve Ziraat Vekâletlerine, askeri okullar Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne, sağlıkla ilgili okullar ve çocuk yurtları Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ne, medreseler Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'ne bağlı idi. Yabancı ve azınlık okullarının idaresi başlı başına bir sorun olarak devam etmekteydi. Ayrıca, Belediyeler ve İl Özel İdarelerinin yönetiminde mesleki okullar

⁵ Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış**, Ankara, 1964, s.26.

⁶ **Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz**, s.19,44;

⁷ **Düştur**, Üçüncü Tertip, VII, Ankara, 1944, s.682-686.

bulunuyordu. Bütün bu dağınıklık, 3 Mart 1924'te çıkarılan “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile giderilebilmiş ve Maarif Vekâleti eğitim alanında tek yetkili makam haline getirilmiştir.

2- Yasal Durum

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim, Osmanlı Devleti zamanında yapılan yasal düzenlemelerle yürütülmekte ve gerektiğinde yeni düzenlemeler yapılmaktaydı. Osmanlı Devleti zamanında yürürlüğe konulan, 1920’li yıllarda yürürlükte olan ve eğitim sistemini etkileyen belli başlı yasal düzenlemeler; Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1869), Kanunu Esasi(1876), Tedrisat-ı İptidâiye Kanun-ı Muvakkati (1913)’dir.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’yle; eğitim sistemi ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim kurumları olarak kademelendirilmekteydi. İlköğretim kurumları; 4 yıllık sıbyan mektepleri ve 4 yıllık rüştiye mekteplerinden, ortaöğretim kurumları; 3 yıllık idadi ve 5 yılı iptidâî, 5 yılı kolej sınıflarından oluşan sultanilerden (sonraları öğretim süresi 3’ü iptidâî, 3’ü tâlî ve 3’ü âlî olmak üzere 9 yıl olarak belirlenmiştir.) oluşmaktaydı. Her köy ve mahallede en az bir sıbyan mektebi açılacak, bu mekteplerin bütün masrafları bulunduğu yerin halkı tarafından karşılanacak, her kasabada bir mektebi rüştiye açılacak, rüştiyelerin ve büyük yerleşim yerlerinde açılacak 3 yıllık idadilerin masrafları Vilayet Maarif İdarelerince karşılanacaktı. Ayrıca büyük şehirlerde masrafları devlet tarafından karşılanacak sultaniler açılacaktı⁸. Bu Nizamnamenin değiştirilmeyen hükümleri de, 1920’li yıllarda geçerliliğini sürdürmekteydi.

1876 Kanunu Esasisi’nin 114’ncü maddesiyle, bütün Osmanlı vatandaşları için eğitimin birinci kademesi zorunlu hale getirilmekteydi⁹. 1921 Anayasası’nda eğitimin idaresi konusuna değinilmemekle birlikte, 1924 Anayasası’nın 87’inci maddesi ile; ilköğretimin, bütün Türk vatandaşları için zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğu kabul edilmekteydi¹⁰.

⁸ **Düstur**, Birinci Tertip, II, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1289, s.184-219.

⁹ Suna Kili-Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)**, Türkiye İş Bankası Yay. İstanbul, 2000, s. 55.

¹⁰ S.Kili-Ş. Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri**, s.138.

1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati'ne göre; ilkokul eğitimi zorunlu ve devlet okullarında ücretsiz olacak, öğretim süresi 6 yıl olacak ve bu okulların masrafları devlet ve vilayet idarelerince karşılanacaktı. Devletçe gerekli görülen yerlerde açılanların masrafları kısmen veya tamamen devlet bütçesinden, diğer bütün ilkokulların masraflarının tamamı ile Dârümuallimîn-i İptidâiyelerin öğretmen ve memur maaşları, ilkokul müfettişleriyle memurların maaşları, müfettişlerin yollukları Vilayet bütçesinden karşılanacaktı. Dârümuallimîn-i İptidai öğrencilerinin yiyecek, giyecek ve yatacak gibi bütün giderleriyle binaların yapım, tamir ve kira, her türlü ders giderleri, ilkokulların müfettiş ve idare memurlarının odalarının donanım ve evrak giderleri, ilkokulların kütüphanelerinin ve fakir çocukların kitap giderleri Vilayet bütçesinden karşılanacaktı¹¹. Bu kanunun birçok hükmü, Cumhuriyet Dönemi'nde de yürürlükte kalmıştır. Özellikle ilköğretimle ilgili okulların masraflarının İl Özel İdarelerince karşılanmasına 1923 sonrasında da devam edilmiş, çeşitli nedenlerle bu masrafların zamanında karşılanamaması bazı sıkıntılara yol açmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra, eğitimle ilgili olarak yapılan ilk önemli yasal düzenleme, 3 Mart 1924'te 430 Sayılı "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"dur. Bu kanunla; Türkiye dâhilindeki bütün eğitim-öğretim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanacak (md.1), (3 Mart 1924'te kaldırılan) Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'ne bağlı olan veya vakıflar tarafından idare edilen bütün medrese ve mektepler Maarif Vekâleti'ne devredilecek(md.2), bu okullar için Şer'îye ve Evkaf Vekâleti Bütçesine konulan ödenekler Maarif Vekâleti Bütçesine nakledilecek (md.3), Maarif Vekâleti tarafından yüksek din uzmanları yetiştirmek amacıyla Dârülfünûna bağlı bir İlahiyat Fakültesi açılacak(md.4), kanunun kabulünden itibaren Müdafaa-ı Milliye Vekâleti'ne bağlı olan askeri okullar ile Sıhhiye Vekâleti'ne bağlı Dârüleytamlar bütçeleri ile birlikte Maarif Vekâleti'ne devredilecekti(md.5)¹². 22 Nisan 1925 tarihinde bu kanunda yapılan değişiklikle; askeri okullar, tekrar Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne devredilmiştir¹³.

¹¹ **Düstur**, İkinci Tertip, V, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1332, s.804-823.

¹² **Düstur**, Üçüncü Tertip, V, İstanbul, 1931, s.667; **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, VII, Ankara, 1976, s.25-27. Eser bundan sonra "**TBMM. Zabıt Ceridesi**" şeklinde kısaltılarak verilecektir.

¹³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, VI, İstanbul, 1931, s.597.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Türk eğitim tarihi için çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu kanunla, Osmanlı Devleti'nde uygulanan ve birçok mahzur taşıyan eğitimdeki çok başlılık ortadan kaldırılmış ve Maarif Vekâleti eğitimde tek yetkili makam olarak kabul edilmiştir. Bu kanunun diğer bir özelliği de, eğitimin laikleştirilmesine katkı yapmasıdır. Çünkü bu kanunla, bütün mektep ve medreseler Maarif Vekâleti'ne devredilmiş, medreselerin kapatılmasının yolu açılmış ve eğitimin laik okullarda yapılması sağlanmıştır.

3- Milli Eğitim Programı Oluşturma Çabaları, Eğitimle İlgili Kurullar ve Kongreler

Osmanlı yenileşme tarihinde eğitim işlerinin düzenlenmesi amacıyla kurulların oluşturulduğu görülmektedir. 7 Temmuz 1838'de Meclis-i Umur-ı Nafia ve 12 Nisan 1845'te "Muvakkat Maarif Meclisi" kuruldu ve 9 Ocak 1847'de "Meclis-i Maarif-i Umumiye" şekline dönüştürüldü¹⁴.

Eğitim tarihinde, eğitim işlerinde danışma organı niteliğinde yerli ve yabancı uzmanlardan oluşan "Encümen-i Dâniş"ın ayrı bir önemi vardır. Encümenin kurulmasının amacı, okulların ve bu sırada kurulması gündemde olan Dârülfünûnun ders kitaplarını telif veya tercüme ederek hazırlaması ve bilim akademisi gibi çalışması idi. Ancak 1862'ye kadar varlığını sürdüren bu Encümenden istenilen başarı sağlanamadı¹⁵.

Eğitim işlerinin tek elden idaresi için 14 Mart 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuş ve Nazırlığına Abdurrahman Sami Paşa atanmıştır¹⁶. Bir süre sonra;

¹⁴ F.R.Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin...*, s.131-132; Mahmud Cevad İbnü's-Şeyh Nâfi, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, Maarif-i Umumiye Nezareti Yay, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1336, s.27-29,34-35. Eser, günümüz harfleri ile 2002'de tekrar yayınlanmıştır. Mustafa Ergün, Tayyip Duman, Sebahattin Arıbaş, H.Hüseyin Dilaver, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, MEB. Yay, Ankara, 2002.

¹⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*, Alfa Yay. İstanbul, 1999⁷, s.165; M.Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti...*, s.45-47. Bu eserde Türk eğitimcileri ve aydınlarının yanında, Jozeph Hammer ve William Redhouse gibi yabancı ve Osmanlı vatandaşı azınlıklardan uzmanların da bu encümenin üyelerinin listesi için bakınız: s.47-56. W.Redhouse'un Türkiye'deki hayatı, tercümanlık görevi, araştırmaları ve yayınları için bakınız: "*Redhouse Hakkında*", *İctihat*, No: 358 (1932), s.5868-5869.

¹⁶ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, Eren Yay. İstanbul, 1993, s.248; Cevdet Paşa, *Tezakir*, Cüz: 13-20, (Yay. Haz: Ord. Prof.Cavid Baysun), TTK Yay, Ankara, 1986²,s.21; M.Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti...*, s.66.

Osmanlı vatandaşı azınlıkların haklarını koruma amacıyla, Osmanlı Devleti'nin işlerine karışma şeklinde değerlendirilebilecek bir olay yaşandı. Fransa Hariciyesi'nin 22 Şubat 1867 tarihli notasında, eğitim konusunda yapılacak ıslahatları içeren plan yer almaktaydı¹⁷. Bu notanın da dikkate alınmasıyla hazırlanan “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi”, 1 Eylül 1869'da yayınlandı. Nizamname'nin 131-152'nci maddelerine göre; Maarif Nazırının başkanlığında İstanbul'da Daire-i İlmiye ve Daire-i İdare kısımlarından oluşan “Meclis-i Maarif” kurulacaktı. Daire-i İlmiye kısmı; ders kitapları ve bilimsel kitapların tercümesi, yurtdışındaki eğitim kurumları ile ilişkileri sürdürmek, eğitimle ilgili konularda danışmanlık yapacaktı. Ayrıca illerde, Maarif Müdürü'nün başkanlığında Maarif Meclisleri kurulacaktı¹⁸.

Meşrutiyet dönemlerinde de eğitim işleri ile ilgilenecek ve karar alacak meclis ve danışma kurulları kurulmuştur¹⁹.

Milli Mücadele yıllarında eğitim konularında görüşlerin ortaya konulup, kararların alınacağı toplantılar yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi Sakarya Savaşı günlerinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'dir.

Ankara'da 15 Temmuz'da bir kongre toplanacağına ve yakın merkezlerin hepsi ve uzak merkezlerin bazılarının katılacağına dair haberler, 1921 Mayıs ayı sonlarında basında çıkmaya başlamıştı. Bu kongreye; Maarif müdürleri, Dârülmualimîn, sultani müdürleri, Dârülmualimîn olmayan yerlerin tedrisat-ı iptidai müfettişleri, sultani bulunmayan yerlerin idadi müdürlerinin katılması planlanmıştır. Ayrıca; katılımcıların kendi bölgelerinin eğitimi ile ilgili istatistiksel bilgileri, halkın eğitime bakışı, son yıllarda eğitim alanındaki değişiklikler ve ileride eğitimin gelişmesi için

Maarif Nezareti'nin kuruluşu ve atama için olarak farklı tarihler verilmekle beraber Arşivden irade belgesi tarihi veren Ali Akyıldız'ın verdiği tarih esas alınmıştır. Diğer eserlerde verilen tarihler şöyledir: F.R.Unat, kuruluş için 17 Mart 1857'i; Cevdet Paşa, atama için 21 Recep 1273/17 Mart 1857'i; Mahmud Cevad, 5 Ramazan 1273/29 Nisan 1857'i vermektedir. Fakat bu son tarih, Mekâtib-i Umumiye Nezareti, Maarif Nezareti'ne bağlandığı için Nazır Hayrullah Efendi'nin Maarif Nezareti Müsteşarlığı'na atanmasından (Ali Akyıldız, **Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform**, s.248) dolayı gerçeğe uzak gözükmemektedir.

¹⁷ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi VII, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, TTK Yay, Ankara, 1988⁴, s.199-200; Tahir Hatipoğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi**, Selvi Yay, Ankara, 2000², s.22.

¹⁸ **Düstur**, Birinci Tertip, II, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1289, s.198-204.

¹⁹ Reşat Özalp-Aydoğan Ataunal, **Türk Millî Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı (Tahim ve Terbiye Kurulu-Millî Eğitim Şurası)**, MEB. Yay. İstanbul, 1977, s.13-26.

yapılabilecekler ve benzeri konularda yazılı bilgileri içeren dokümanları getirmeleri istenmişti²⁰.

Kongre, 15 Temmuz 1921 günü Ankara Dârülmuallemînî Konferans Salonu'nda yaklaşık yüz seksen kişinin iştirakiyle açılmış ve katılımcılar Maarif Vekili Hamdullah Subhi Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya tanıtılmıştır. Daha sonra kürsüye gelen Mustafa Kemal Paşa, yurdun işgaline karşı Ankara'da TBMM'nin toplandığı gibi Türkiye'nin milli eğitimini kuracak Türkiye öğretmenlerinin de burada toplandığını ve asırlardır ihmal edilen eğitim alanında büyük hizmetler yapılması gerektiğini belirtmiştir. O sıralarda bütün kaynakların yurt savunmasına ayrılması nedeniyle eğitim için ayrılan kaynakların az olduğunu kaydeden Mustafa Kemal Paşa, buna rağmen milli bir eğitim programı hazırlanması ve mevcut imkânların ve teşkilatın en verimli bir şekilde kullanılması gerektiğini söylemiştir. Kongreden, eğitimde geri kalmamıza sebep olan mevcut programların terk edilerek; eski hurafelerden ve yabancı fikirlerden uzak, milli, ulusumuzun tarih ve kültürüne uygun bir eğitim programının hazırlanmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa; çocuklar yetiştirilirken her alanda yabancılarla mücadele etme ve bağımsızlık ruhunun aşılması; yeni bir sanat ve eğitim yolu bularak, milletimize göstermek ve o yolda yürümek gerektiğini vurgulamıştır. Mustafa Kemal Paşa; konuşmasının devamında; gençlerden karşılaştıkları hiçbir zorluktan yılmadan çalışmalarını isteyen ebeveynlerden de, çocukların eğitimi için her türlü fedakârlığı göstermelerini istemiştir²¹.

Kongrede söz alan ve Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasına cevap veren Sivas Maarif Müdürü Osman Nuri Bey, öğretmenlerin görevinin öğrencileri milli birlik ruhu ile yetiştirmek olduğunu; öğretmenlerin, içinde bulundukları zorluklardan şikâyetçi olmadıklarını ve gelecekte ümitli olduklarını kaydetmiştir. Konuşmasının devamında hükümetin yardımı ile ülkede çağdaş ve milli bir eğitimin kurulacağını belirten Osman

²⁰ Yahya Akyüz, "Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.89.

²¹ **Başöğretmen Atatürk I (1919-1928)**, (Ahmet Bekir Palazoğlu) T.C.Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı Yay, Ankara, 1991, s.40-42. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 1997, s.19-21. Bu eserde; Kongrenin açılış ve bu konuşmanın yapıldığı tarihi 16 Temmuz olarak gösterilmekle birlikte, doğru tarih 15 Temmuz'dur. Bakınız: Hasan-Âli Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1994,s.19-21; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, TTK. Yay, Ankara, 1995, s.608; Yahya Akyüz, "Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, s.91-93.

Nuri Bey; savaş ortamında Mustafa Kemal Paşa'nın kongreye katılmasının kendilerini mutlu ettiğini ve O'nun konuşmasındaki istekleri yerine getirmek için çalışacaklarını söylemiştir. Daha sonra, İstanbul Muallimler Cemiyeti'nin gönderdiği 5 Temmuz tarihli, başarı dileklerini ve milli birliğe, her alanda düşmanlarla mücadele ve bağımsızlığa vurgu yapan telgrafi okunmuştur²².

Kongrede kısa bir konuşma yapan Maarif Vekili Hamdullah Subhi Bey, bu kongrenin daha sonra yapılacak toplantılara bir başlangıç olacağını belirtmiş ve hazırlanacak raporların, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Mehmed Emin (Erişirgil), İlk Tedrisat Müdürü Ahmed Edip, Orta Tedrisat Müdürü Kâzım Nâmi ve Ankara Dârülmuallimatı Terbiye ve Ruhیات Muallimi Nafi Atuf Bey'den oluşan bir komisyon tarafından incelenmesini istemiştir²³.

Kongrenin 18 Temmuz'daki toplantısında, halk mektepleri hakkında Vekâletin hazırladığı proje tartışılmıştır. Dört yıllık ilköğretimin üzerine bir yıl süreli, çocukları hayata hazırlayıcı bir sınıf ilavesini öngören bu projeyi, İlk Tedrisat Müdürü Ahmed Edip Bey izah etmiştir. Bunun üzerine söz alan Akşehir İdadisi Müdürü Hayrettin İlhan Bey, bu projenin uygulanabilir olmadığını, halkın uzun süreli ve ağır programlar yerine daha kısa süreli ve hayatta işine yarayacak dersleri içeren bir programa ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Eskişehir Dârülmuallimîn Müdürü Ekrem Bey ise, köy ve kentlerdeki çocukların durumları dikkate alınarak farklı programlar hazırlanması gerektiğini ileri sürmüştür.

19 Temmuz'da ortaöğretim programının görüşüldüğü kongrenin son toplantısı 21 Temmuz'da yapılmıştır. Kongre çalışmalarıyla ilgili **Hâkimiyet-i Milliye**'de yayınlanan bir yazıda; Vekâletin eğitimi sadeleştirme, pratiğe önem verme, yerel ihtiyaçları dikkate alma düşüncesinin katılımcılar tarafından destek gördüğü, ancak dersler ve programlarla ilgili kararların, uzman bir komisyona bırakıldığı kaydedilmektedir²⁴.

²² Başöğretmen Atatürk I (1919-1928), s. 42.

²³ Yahya Akyüz, "Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, s.94.

²⁴ Hızırrahman Raşit Öymen, "Cumhuriyet Eğitime Geçişte Atatürk'ün Etkisi", **Atatürk Konferansları VI (1973-1974)**, TTK. Yay, Ankara, 1977 s.236; Yahya Akyüz, "Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, s.96-98.

Maarif Kongresi, önemli gündem maddelerini görüşmek üzere toplanmış, ancak kesin kararlar alamadan dağılmıştır. Belki de çalışma süresinin az olması bunda etkili olmuştur. Çok önemli kararlar alınamasa da, Kurtuluş Savaşı'nın en sıkıntılı günlerinde Ankara'da böyle bir kongrenin çok sayıda katılımı yapılmış olması; eski sistemin eksikliklerinin dile getirilmesi, eğitimde millilik ve uygulamaya önem verilmesi gereğinin çoğunluk tarafından kabul görmesi oldukça önemlidir. Eğitimin önde gelen idarecileri ve öğretmenlerin sıkıntılı ortamlarda bile, milli birlik ve beraberlik ruhunun güçlenmesi için çalışma azmini göstermeleri; yine, işgal altındaki yerlerden ve özellikle de İstanbul'daki öğretmenlerin aynı düşünceleri paylaştıklarının belirtilmesi ve cephedeki orduya moral desteği verilmesi açısından bu kongrenin ne kadar anlamlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Maarif Kongresi'nden iki yıl sonra, 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Ankara'da "Birinci Heyet-i İlmiye" toplanmıştır. Maarif Vekili İsmail Safa Bey'in başkanlığında toplanan kongrede şu konular görüşülmüştür: Maarif-i Umumiye İcraat Programı, milli kültür, önemli başvuru kitaplarının Türkçe'ye çevrilmesi, İstatistik Şubesi Teşkilatı, milli sözlük ve dilbilgisi, milli müzik, dil ve edebiyat, milli tarih kitaplığı, milli hazine-i evrak (arşiv), milli tarih ve coğrafya enstitüleri, milli müze, Etnografya Müzesi, okul müzesi, Ankara'da yüksek dereceli dersler verilmesi, ilkokul programında değişiklikler, ilkokuldan sonra hayata hazırlık programı, Tedrisat-ı İptidaiye Kararnamesi'nde değişiklik, Dârülmuallimîn ve Dârülmuallimât programlarında değişiklik, sultanilerde teşkilat, öğrenim süresi ve isminde değişiklik, sultani izcilik teşkilatı, Teftiş Kurulu Nizamnamesi, Eski Eserler Nizamnamesi, İstanbul Dârülmuallimîn ve Dârülmuallimâtı'nda birer yüksek kısım açılması, Galatasaray Sultanisi Teşkilat ve Programı, Dârülmuallimîn-i Âliye'de öğrencilere mesleki öğretmenlik mesleği ile ilgili dersler verilmesi²⁵.

Bir ay süren kongre çalışmalarında; Milli ve İlmi Teşkilat, İlköğretim, Ortaöğretim, Yükseköğretim, İzcilik ve Beden Eğitimi ile İcraat Encümenleri adıyla oluşturulan uzman komisyonlarda ilgili gündem maddeleri görüşülmüş ve alınan kararlar Maarif Vekâleti'ne sunulmuştur. Bu kararların, eğitim birliğinin sağlanması,

²⁵ H.Â.Yücel, **Türkiye'de Ortaöğretim**, s.21-22. Eserde toplantıya katılanların isim listesi de verilmektedir.

zorunlu ilkokul eğitiminin yaygınlaştırılması, çocukların eğitimi ve halkın eğitimi gibi konularda, Cumhuriyetin ilk yılları uygulamalarına ve hükümet programlarına rehberlik ettiği anlaşılmaktadır²⁶.

Oldukça önemli konuları görüşen ve bazı kararlar alan Birinci Heyeti İlmiye'nin bu kararlarından kısa sürede uygulananlar, sultanilerin adının liseye dönüştürülmesi ve bir ve iki devreli olmak üzere iki kategoriye ayrılmasıdır²⁷.

Maarif Vekili Vasıf Bey'in konuşmasında da belirttiği gibi; yeni nesillerin kuvvetli bir iman ve ahlakla yetiştirmek için eğitim ve öğretim sistemlerinde yapılacak değişiklikleri belirlemek amacıyla "İkinci Heyeti İlmiye" 23 Nisan 1924'te toplandı. Önceki toplantıdan sonra devletin idari yapısında ve eğitim-öğretim alanında önemli değişiklikler olmuştu. Cumhuriyet ilan edilmiş, eğitim ve öğretimde birlik sağlanmıştı.

İkinci Heyet-i İlmiye'de; zorunlu eğitimin altı yıldan beş yıla indirilmesi, lise öğretiminin altı yıl olması ve ilk üç yılına "Kısm-ı Evvel" ikinci üç yılına "Kısm-ı Sani" diye isimlendirilmesi, tek devreli liselerin ortaokul haline getirilmesi ve kız liselerinin de öğretim süresi itibarıyla erkek liselerine eşit tutulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca; liselerde mesleki hayata hazırlamaya yönelik dersler verilmesi, haftalık ders saati sayısının 30 ve lise öğretiminin parasız olması, ancak zenginlerden para alınması, öğretmen okullarının süresinin beş yıla çıkarılması ve İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nin yüksek kısmının Dârülfünûna bağlı "Yüksek Muallim Mektebi" haline getirilmesi kabul edilmiştir²⁸. Yine bu Heyet-i İlmiye'de, Cumhuriyet döneminin ilk müfredat programını hazırlanmıştır²⁹.

26 Aralık 1925'te toplanan "Üçüncü Heyet-i İlmiye"de; devlet ve vilayet bütçelerinden eğitime ayrılan kaynakların verimli kullanımı, okumak isteyen çocuklara okuma imkânı verilecek şekilde okul sayılarının çoğaltılması, liselerin sayısının azaltılarak eğitim-öğretim bakımından güçlendirilmesi, meslek eğitiminin belirli

²⁶ F.R.Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin...*, s.28-29; Sait Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923-1960)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1999, s.12

²⁷ H.Â.Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, s.21-22.

²⁸ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yay, Ankara, 1997, s.74-78; H.Â.Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, s.25-26; "Heyet-i İlmiye", *Cumhuriyet*, No: 2 (8 Mayıs 1340/1924), s.3.

²⁹ Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim*, Ankara, 1985², s.94-95.

merkezlerde yoğunlaştırılması, gündüzlü orta öğretim kurumlarında karma eğitim yapılması ile Milli Talim ve Terbiye Dairesi kurulması gibi konuları görüşmüştür³⁰.

1926'da Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin kurulmasından sonra eğitim işleri hakkında kararların alınması yoluna gidilmiş ve 1939'daki Milli Eğitim Şurası'na kadar benzer kongrelere ara verilmiştir. Üçüncü Heyet-i İlmiye'nin kararları, 1926 yılında çıkarılan Maarif Teşkilatı Kanunu'nda etkili olmuş ve diğer bazı kararlar (karma eğitim vs.) uygulamaya geçirilmiştir.

4- Sayılarla Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitimin Durumu

XIX. yüzyılda eğitimi bütün ülkeye yayılması ve daha çok sayıdaki vatandaşa eğitim-öğretim verilmesi çalışmaları, klasik eğitim kurumları olan medreseler ve yeni sistemdeki mekteplerde kısmen başarılı olmuştu. Devletin içinde bulunduğu ekonomik, idari ve askeri durum, iletişim imkânlarının yetersizliği eğitim-öğretim alanında istenilen seviyenin yakalanmasını engellemişti.

Eğitim-öğretimle ilgili istatistiksel veriler, kesin bilgileri yansıtmamakla birlikte, bu alanda değerlendirme yapmak için yararlı olacaktır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde, bugünkü sınırlar içerisinde kalan yerlerdeki eğitimle ilgili yapılan tahminlere göre; 12.812 ilkokul, 153 orta dereceli okul, 17 yüksek okul bulunmakta idi. Bu dönemde; 19.212'si ilkokullarda, 1.815'i orta dereceli okullarda, 368'i yüksek okullarda olmak üzere 21.404 öğretmen vardı. Öğrenci sayısı ise; ilkokullarda 596.460, orta dereceli okullarda 27.461, yüksek okullarda 6.667 idi³¹.

Savaş yıllarında öğrenci ve öğretmen sayısı azalırken birçok okul da kapanmıştır. Faik Reşit Unat ve İsmail Hakkı Tonguç'un **Muallim Yıllığı**'nda verdikleri bilgiler ışığında; TBMM açıldığı dönemde, işgal altındaki bölgeler ve İstanbul Hükümeti denetimindeki yerler hariç olmak üzere; 3.495 ilkokul (682'si kapalı), 3.316 ilkokul öğretmeni (1.511'i öğretmen okulu çıkışlı değil), 5 tam devreli (12 yıllık) sultani, 32 sultani ve idadi (9 yıllık), 13 erkek öğretmen okulu (4 yıllık, öğrenci sayısı: 422), 4 kız öğretmen okulu (5 yıllık, öğrenci sayısı: 314) bulunuyordu³².

³⁰ M.Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, s.79-80; H.Â.Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, s.27.

³¹ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.608.

³² M.Rauf İnan, *"1920'lerde Türk Eğitimi"*, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.55.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim-öğretimin durumu ile ilgili olarak verilen sayılar birbirini tutmamaktadır. 1923-1924 öğretim yılı için M.R.İnan şu bilgileri vermektedir: **“Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1924-1924”** adlı dergiye göre; 4.681 ilkokulda 11.635 öğretmen bulunmakta ve 347.685 öğrenci öğrenim görmekteydi. **“İhsâiyât Dergisi”**ne göre ise; 5.172 ilkokulda 10.238 öğretmen ve 336.061 öğrenci, 72 orta dereceli okulda 796 öğretmen ve 5.905 öğrenci bulunuyordu³³.

Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 1923-1924 yılı okul, öğrenci ve öğretmen sayıları aşağıda verilen tablodaki gibidir³⁴:

Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Okulöncesi	80	5,880	136
İlkokul	4,894	341,941	10,238
Ortaokul	116	9,894	1,054
Lise Toplamı	43	3,799	838
Genel Lise	23	1,241	513
Mes. Ve Tek. Lis.	20	2,558	325
Toplam	5,133	361,514	12,266

Yukarıda verilen istatistiksel bilgiler, sadece nicelik açısından bilgi vermektedir. Çünkü okulların eğitim-öğretim için uygun olup olmadıkları noktasından bakıldığında; durum daha büyük bir vahamet gösterir. Cumhuriyetin ilk yılında, mevcut 4761 ilkokul binasından ancak 1972’si eğitim-öğretime elverişli olup, 2789’u bu özellikten yoksundu. Okul binalarının 1145’i kerpiç yapı idi³⁵.

1924-1925 öğretim yılındaki verilere göre; 5.574 resmi ilkokul, 9.331 öğretmen, 334.671 öğrenci bulunuyordu. Ayrıca; 72 öğretmen ve 1502 öğrencisi bulunan 14 tane Şehir Yatı Mektebi (Öksüz Yurdu) mevcuttu³⁶.

³³ M.Rauf İnan, *“Türkiye Cumhuriyeti ve Eğitim”*, Atatürk Konferansları VI (1973-1974), TTK. Yay, Ankara, 1977, s.358.

³⁴ [http://www.meb.gov.tr/stats/ist97/MYHTML2.htm\(27.2.2003\)](http://www.meb.gov.tr/stats/ist97/MYHTML2.htm(27.2.2003)). Maarif Vekâleti Mecmuası’nda yayınlanan istatistiklere göre; 1923’te ülkemizde 4770 resmi ilkokulda, 337.618 öğrenci öğretim görmekteydi. (Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 16 (Mayıs 1928), s.701.)

³⁵ Şevket Gedikoğlu, *Kemalist Eğitim İlkeleri, Uygulamalar*, Çağdaş Yay. İstanbul, 1978, s.33.

³⁶ *“Maarif Vekâleti İstatistiği”*, Yeşilyurd, Sayı: 145 (16 Eylül 1926), s.1.

Hasan-Âli Yücel'in 1922-1923 yılındaki ortaöğretim kurumları ile ilgili (Maarif Vekâleti yayınlarına dayanarak) verdiği bilgilere göre; 32 tek devreli sultani ve 42 idadi toplam 74 orta dereceli okul bulunmakta ve idadilerde 751, iki devreli sultanilerde 1521 ve tek devreli sultanilerde 1580 öğrenci okumaktaydı.

1923-1924 yılında ise; 72 tek devreli lise (ortaokul), 23 iki devreli lisede 7.146 öğrenci öğrenim görmekteydi³⁷. Maarif istatistiklerine göre; 1923'te ülkemizdeki 72 ortaokulda, 796 öğretmen ve 5.905 öğrenci, 23 lisede 513 öğretmen ve 1.241 öğrenci, 63 mesleki ve teknik okulda 583 öğretmen ve 6.547 öğrenci vardı³⁸.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreselerin kapanmasından sonra din görevlisi yetiştirmek üzere açılan İmam-Hatip Liselerinin sayısı 29 iken, bu sayı giderek azalmış ve 1930'da tamamen kapanmıştır³⁹

Öğretmen okulların durumuna bakıldığında; 1922-1923 yılında 7 kız ve 13 erkek olmak üzere 20 Dârülmualimîn-i İptidai Mektebi (ilk öğretmen okulu) bulunuyordu. Bu okullarda 325 öğretmen ve 2.528 öğrenci (783'ü kız) bulunuyordu⁴⁰.

İdadilere ve sultanilere yani, orta öğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmek üzere, 1891 yılında açılan Dârülmualimîn-i Âliye'nin adı, 1923-1924 öğretim yılında "Yüksek Muallim Mektebi" olarak değiştirilmiş ve 7 Haziran 1925'te de Nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu Nizamnameye göre; öğretim süresi 4 yıl olacak, edebiyat, felsefe, tarih, coğrafya, riyaziyyat (matematik), fizik-kimya, tabiat (biyoloji) ve sanayi-i nefise (güzel sanatlar) bölümlerinde öğretmen yetiştirilecekti. Diğer taraftan kız lise ve

³⁷ H.Â.Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, s.22.

³⁸ Tayyip Duman, *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişim)*, MEB. Yay, İstanbul, 1991, s.28. Başka bir kaynakta ise 1924 yılındaki orta dereceli okul sayıları ile ilgili verilen bilgiler şöyledir: Tam devreli erkek lisesi 14, tek devreli erkek lisesi 31, erkek idadileri 41, yatılı kız lisesi 3, gündüzlü kız lisesi 6, kız sanat okulu 2, meslek idadileri 3 (Bolu Kız, Aydın Sanayi ve Mersin Ticaret İdadileri). Ayrıca İl Özel İdarelerince yönetilen 14 erkek sanat okulu vardı. (M.Rauf İnan, "1920'lerde Türk Eğitimi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.65-66; M.Rauf İnan, "Atatürk'ün Devraldığı Eğitim Düzeni", *Atatürk Konferansları V (1971-1972)*, TTK. Yay, Ankara, 1975, s.159.)

³⁹ H.Â.Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, s.53; *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, s.153.

⁴⁰ H.Â.Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, s.47; Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK. Yay, Ankara, 1996, s.83,88,91. 1923-1924 yılında açık olan ilk öğretmen okulları şunlardı: Ankara, İstanbul, Erzurum, Adana, İzmir, Edirne, Bursa, Diyarbakır, Sivas, Konya, Trabzon, Balıkesir ve Kastamonu Erkek Öğretmen Okulları ile, İstanbul, Edirne, İzmir, Adana, Bursa, Sivas ve Konya Kız Öğretmen Okulları. (H.Â.Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, s.57) 1915'te açılan Kastamonu Dârülmualimatı 1923'te kapanmış, öğrencileri Bursa Dârülmualimatı'na nakledilmiştir. (İbrahim Arslanoğlu, *Kastamonu Öğretmen Okulları (1884-1977)*, MEB. Yay, İstanbul, 1998, s.54.)

ortaokullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla, İstanbul Kız Muallim Mektebi'nde "Orta Dârülmualimât" açılmış ise de, bir yıl sonra kapatılarak öğrencileri Yüksek Muallim Mektebi'ne devredilmiştir⁴¹.

Meslek okullarının durumu diğer okullardan farklılık göstermektedir. Meslek okulları, Maarif Vekâleti'nin görev ve yetki alanı dışında, Sıhhat ve İçtimai Muavenet, Ziraat, İktisat ve Nafia Vekâletlerine bağlı olarak faaliyet göstermekteydiler. Ayrıca, yerel idareler tarafından açılan ve yönetilen meslek okulları da mevcuttu. Yukarıda belirtilen kurumlar tarafından idare edilen meslek okullarının sayısı, 1924-1925 öğretim yılında 56 idi ve bu okullarda 811 öğretmen görev yapmaktaydı⁴².

Cumhuriyetin ilk yıllarında erkek sanat okulu olarak faaliyet gösteren 15 okul vardı. 1927 yılında programları ve öğretim süreleri farklılık gösteren meslek okullarının Maarif Vekâleti'ne devredilmesi kararı üzerine, vilayetlerce idare edilen bu okullardan 9'unun (Bursa, İstanbul, Ankara, Aydın, Diyarbakır, Edirne, Kastamonu, Konya, İzmir) idaresi, Maarif Vekâleti'ne bağlanmış ve öğretim süreleri 5 yıl olarak belirlenmiştir⁴³.

1922'de özel girişim tarafından Samsun'da İstiklal Numune Mektebi olarak açılan okul, 1924'te İlk Ticaret Mektebi haline getirildi ve daha sonra Vilayet İdare-i Husûsiyesi'ne devredildi. 1924 yılında İktisat Vekâleti'nce Ankara, Adana ve Trabzon'da ve vilayetçe İzmir'de Ticaret Mektepleri açılmıştır. Diğer taraftan İktisat Vekâleti'ne bağlı olan İstanbul'daki Ticaret Mektebi üç kademeli (ilk, orta ve yüksek) ticaret eğitimi veriyordu. Bu okul da 1938'de Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir. Ayrıca İstanbul'da Çapa ve Selçuk Hatun Kız Sanat Mektepleri çeşitli alanlarda kızlara meslek eğitimi veriyordu. Bu okullar da 1927 yılında Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir⁴⁴. 1911'de İstanbul'da açılan Kondüktör Mektebi, Cumhuriyetin ilk yıllarında "Nafia Fen Mektebi" adıyla faaliyetlerine devam etmekteydi⁴⁵.

⁴¹ Hüseyin Dilaver, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme ve İstihdam Şartları*, MEB. Yay, İstanbul, 1994, s.41,45; Tayyip Duman, *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme*, s.44,47; Ferhan Oğuzkan, "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, MEB. Yay, İstanbul, 1983,s.605.

⁴² Reşat Özalp, *Rakamlarla Türkiye'de Meslekî ve Teknik Öğretim*, Ankara, 1956, s.1, 28.

⁴³ R.Özalp, *Rakamlarla Türkiye'de Meslekî...*, s.50; Reşat Özalp, "Türkiye'de Yüzyıllık Meslekî ve Teknik Öğretim", *Meslekî ve Teknik Öğretim*, Sayı: 104 (Ekim 1961), s.43-44.

⁴⁴ Reşat Özalp, "Türkiye'de Yüzyıllık Meslekî ve Teknik Öğretim", *Meslekî ve Teknik Öğretim*, Sayı: 104 (Ekim 1961), s.44-47; F.R.Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin...*, s.80-80h.

⁴⁵ F.R.Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin...*, s.80-80h.

B- MUSTAFA KEMAL PAŞA ve DİĞER İDARECİLERİN EĞİTİMLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

1- Mustafa Kemal Paşa'nın Eğitimle İlgili Görüşleri ve Hedefleri

Yeni Türk Devleti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Paşa, eğitime büyük önem vermekte ve bunu çeşitli vesilelerle dile getirmekteydi. O, eğitimi bir milletin ilerlemesi veya geri kalarak yok olmasının temel nedeni olarak görmüş, bağımsızlığın ve ekonomik gelişmenin buna bağlı olduğunu vurgulamıştır⁴⁶.

Çeşitli konuşmaları esas alındığında, Mustafa Kemal Paşa'ya göre; Eğitim millî, laik olmalı ve bilimsel esaslara dayanmalı, temel amaç cehaletin ortadan kaldırılması olmalı, çocuklar eğitimle hayata hazırlanmalı, iyi vatandaş ve medeni bir toplum yetiştirilmeli ve bütün eğitim kademelerinde karma eğitim yapılmalıdır. Buradan hareketle Mustafa Kemal Paşa'nın eğitim alanındaki amaçları, aşağıdaki gibi özetlenebilir:

a-Eğitim millî olmalıdır: 15 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde bir konuşma yapan ve kongreyi Türkiye'nin milli eğitimini kuracak Türkiye öğretmenlerinin toplantısı olarak nitelendiren Mustafa Kemal Paşa, eğitimde geri kalmamıza sebep olan mevcut programların terk edilerek; milli, eski hurafelerden ve yabancı fikirlerden uzak, ulusumuzun tarih ve kültürüne uygun bir eğitim programının hazırlanmasını tavsiye etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, konuşmasının devamında; çocuklar yetiştirilirken her alanda yabancılarla mücadele etme ve bağımsızlık ruhunun aşılmasını istemiş, yeni bir sanat ve eğitim yolu bulunarak milletimize gösterilmesi ve o yolda yürünmesi gerektiğini vurgulamıştır⁴⁷.

1 Mart 1924'te TBMM'nde yaptığı konuşmada da aynı konuya değinen Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'de eğitimin her kademesinde millilik vasfının öne çıkacağını ısrarla tekrarlamıştır⁴⁸. 22.11.1924 tarihinde Samsun'da öğretmenlere hitaben bir konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa, dini, milli ve uluslar arası eğitim anlayışlarının bulunduğunu belirtmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin, yeni nesle vereceği eğitimin ise,

⁴⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s.206.

⁴⁷ Başöğretmen Atatürk I (1919-1928), s.40-42. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 1997, s.19-21.

⁴⁸ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, VI, Ankara, TBMM. Matbaası., 1986, s.1-3.

milli eğitim olacağını kesin bir ifadeyle belirtmiştir⁴⁹. Yine bir başka konuşmasında; *“yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye’nin istiklâline, kendi benliğine ve ananati milliyesine düşman bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir”* diyerek eğitimin milli olmasına verdiği önemi vurgulamıştır⁵⁰.

b-Eğitimin temel amacı bilgisizliğin ortadan kaldırılmasıdır: Cumhuriyet idaresinin kurulduğu sırada eğitimin en önemli sorunu, okur-yazar oranının düşük olmasıdır. 1.3.1922’de TBMM’nde yaptığı konuşmada bu konuya değinen Mustafa Kemal Paşa, o güne kadar doğu veya batının taklit edilmesinden dolayı milletin cehaletten kurtulamadığını, izlenecek eğitim politikasının temel amacının bu bilgisizliği ortadan kaldırmak olduğunu vurgulamıştır⁵¹. Bağımsız yaşamak ve her alanda ilerlemek için öncelikle cehaletin ortadan kaldırılması gerektiğini söyleyen Mustafa Kemal Paşa, bunun maarif programının temelini oluşturduğunu belirtmiştir⁵².

Okuma-yazma oranının yükseltilmesi için çalışmalar başlatmayı hedefleyen Mustafa Kemal Paşa, 1.3.1923’te yaptığı konuşmada; halkın okuyup yazmayan kısmını en kolay araçlarla okutarak, onlara birinci derecede lazım olan bilgileri verecek gece dersleri düzenlenmesini ve yayınlar yapılmasını istemiştir⁵³. Bu isteklerini gerçekleştirmek amacıyla, 1928’de yapılan Harf Devrimi’nden sonra halkın okuma-yazma öğretilmesi seferberliğinde çok etkin rol almış; Başöğretmen olarak bizzat bu çalışmalara katılmış ve daha sonra Halkevlerinin benzer faaliyetlerini desteklemiştir.

Kadın-erkek, şehirli-köylü bütün vatandaşlara okuma-yazma öğretilmesi için yapılan bu çalışmalarda önemli aşamalar kaydedilmiş olmasını yeterli görmeyen Atatürk, 1.11.1937’de yaptığı bir konuşmada, “okuyup yazma bilmeyen tek yurttaş bırakmamak” hedefini tekrar hatırlatmıştır⁵⁴.

⁴⁹ “Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Maarife Mütcellik Nutuklarından”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 12 (Ağustos 1927), s.111. **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II**, s.206.

⁵⁰ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 1, XVIII, Ankara, TBMM. Matbaası, 1959, s.8.

⁵¹ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 1, XVIII, s.8.

⁵² **Başöğretmen Atatürk I (1919-1928)**, s.80.

⁵³ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 1, XXVIII, Ankara, 1961, s.12; M.Rauf İnan, “Eğitim ve Öğretimde Atatürkçülük”, **Atatürk Konferansları VII, 1975**, TTK. Yay, Ankara, 1980, s.1-22.

⁵⁴ M.Rauf İnan, **Atatürk’ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci, Kişiliği ve Amaçları**, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay, Ankara, 1983, s.325.

İlk ve ortaöğretimde çocuklara, insanlığın ve medeniyetin gerektirdiği ilim ve fennin verilmesi gerektiğini ileri süren Mustafa Kemal Paşa, çocuğun okuldan çıktığı zaman aç kalmaya mahkûm olmadığından emin olması için, eğitimde pratik yolun izlenmesini istemiştir⁶⁰.

Atatürk'ün eğitimde önemle üzerinde durduğu, bilgilerin gerçek hayatta uygulanabilirliği ve çocukları hayata hazırlanması anlayışı, John Dewey ve William James'in önderlik ettiği "pragmatist eğitim" modeli ile örtüşmektedir⁶¹.

d-Eğitimin bir amacı da iyi vatandaşlar ve medeni toplum yetiştirmektir: Devletin ve milletin geleceğini şekillendirecek ve yüceltecek vatandaşların yetiştirilmesini eğitim sisteminden bekleyen Mustafa Kemal Paşa, 27.10.1922'de Bursa'da yaptığı bir konuşmada; çocuklara ve gençlere her şeyden evvel milliyetine, Türkiye Devleti'ne, TBMM ve Hükümetine düşman olanlarla mücadele etmenin yollarının öğretilmesini istemiştir⁶².

1 Mart 1923'te TBMM'nin yasama yılı açılışında konuşan Mustafa Kemal Paşa, basit ifadeli ve uygulanabilir tarzda bir "Devlet Kitabı" hazırlanmasını ve halkın bilgilendirilmesini istemiştir⁶³. Bu istek, ileride "Medeni Bilgiler" adlı eserin hazırlanmasına yol açacaktır.

Cumhuriyetin İlanından sonra bu konu ile ilgili olarak, bütün okullara bir genelge gönderen Maarif Vekâleti, çeşitli derslerde (Malumat-ı Hukukiye, Malumat-ı Medeniye, Hukuk ve Tarih gibi) cumhuriyet esaslarının öğrencilere iyice kavratılmasını istemiştir⁶⁴.

Atatürk'ün eğitimden beklediği önemli sonuçlardan birisi de, özgür düşünen, medeni bir toplum yetiştirmektir. Nitekim o bir konuşmasında; *"fertler mütefekkir olmadıkça, kitleler herkes tarafından iyi veya fena istikametlere sevkolunabilir"*

⁶⁰ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 1999, s.130-131.

⁶¹ Enver Behnan Şapolyo, "Atatürk ve Maarif Misakı", *Türk Kültürü*, Yıl: VI, Sayı: 40 (Şubat 1966), s.87-90.

⁶² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, s.49.

⁶³ *TBMM. Zabıt Ceridesi*, Dönem: 1, XXVIII, s.12-14.

⁶⁴ "Tamimler", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 2 (1 Mayıs 1341/1925), s.76-78; *Başöğretmen Atatürk I (1919-1928)*, s.147-149.

demektedir⁶⁵. Yine başka konuşmalarında da; “Öğretmenler, Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister”, “Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenlen, kuvvetli ve yüksek seviyeli muhafızlar ister” diyerek⁶⁶, eğitimle yetiştirilecek toplumun özelliklerine vurgu yapmaktadır.

e-Eğitimde kadın-erkek eşitliği ve karma eğitim: 1.3.1922’de TBMM’nde yaptığı bir konuşmada kadınların eğitimi konusuna değinen Mustafa Kemal Paşa, kadınların da erkeklerle aynı eğitim kademelerinden geçirilerek yetiştirilmesine önem verileceğini açıklamıştır⁶⁷.

Eğitim konusundaki düşüncelerini açıkladığı 27.10.1923 tarihli konuşmasında, çocuklara okuma-yazma öğretilmesi, mesleki bilgiler verilmesi, milli ahlakın ve kültürün öğretilmesinin önemini belirten Mustafa Kemal Paşa, kız çocuklarının da, erkek çocukların okudukları bütün eğitim kademelerinde (okullarda) okutulması gerektiğinin üzerinde durmuştur⁶⁸.

Toplumun her kesiminin eğitim imkânından yararlandırılması gerektiğine inanan Mustafa Kemal Paşa, 30.1.1923’te İzmir’de gazetecilerle yaptığı toplantı esnasında, o güne kadar kadınların eğitime önem verilmemesini eleştirmiş ve cehaletin bir toplumun bütününe kapsadığını, erkeklerde olduğu gibi kadınların da bundan kurtarılması ve bütün vatan çocuklarının aynı kurumlarında eğitim almaları gerektiğini belirtmiştir⁶⁹. Bu sözlerden, kadınlara bütün okullarda eğitim görme imkânının sağlanacağı anlaşılabileceği gibi, karma eğitimin amaçlandığı da anlaşılabılır.

f-Eğitim bilimsel esaslara dayanmalıdır: 27.10.1922’deki konuşmasında medeni bir millet olarak yaşamanın, ilim ve fen ile mümkün olacağını belirten Mustafa Kemal Paşa, bilim ve tekniğin nerede ve hangi millette bulunursa alınacağını söylemiştir⁷⁰. Sosyal alanda yapılan inkılâplar için oldukça önemli olan Kastamonu gezisi sırasında, yapılan ve yapılacak inkılâpların gayesinin, Türk halkının medeni bir

⁶⁵ Şefik Uysal, “Atatürk ve Çağdaş Eğitim”, Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği Yay, Ankara, 1981, s.299.

⁶⁶ Atatürkçülük I Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri, (Genelkurmay Başkanlığı’nca hazırlanmıştır.), MEB. Yay, İstanbul, 1997, 302; “Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Maarife Mütâallik Nutuklarından”, Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 12 (Ağustos 1927), s.111.

⁶⁷ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 1, XVIII, s.8-9.

⁶⁸ Başöğretmen Atatürk I (1919-1928), s.80.

⁶⁹ Başöğretmen Atatürk I (1919-1928), s.40-42.

⁷⁰ Başöğretmen Atatürk I (1919-1928), s.80; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, s.48.

toplum haline gelmesi olduğunu vurgulayan Mustafa Kemal Paşa, bunun için izlenecek yolun, medeniyet yolu olduğunu, bilimsel ve teknik esaslara dayandığını söylemiştir⁷¹.

Her alanda bilim ve tekniğin esas alınmasını benimseyen Mustafa Kemal Paşa, bu durumu, 22.09.1924'te Samsun İstiklal Ticaret Mektebi'nde öğretmenlere yaptığı konuşmada çok veciz bir şekilde ifade etmekteydi: “ *Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir.* ”⁷²

g-Eğitim laik olmalıdır: Atatürk'ün önderliğindeki yeni Türk Devletin laikleştirilmesinin ilk aşamasını, devletin, eğitimin ve hukukun laikleştirilmesi oluşturmuyordu⁷³. Yukarıda da belirtildiği üzere, eğitimde bilim ve tekniğin referans alınacağını belirtilmesi ve Mustafa Kemal Paşa'nın 22.11.1924'te Samsun'da öğretmen ve öğrencilere yaptığı konuşmada, amaçları bakımından eğitimi, dini, milli ve uluslar arası diye üç kategoriye ayırarak, Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitimin milli olacağını açıklaması⁷⁴, yani eğitimin dini esaslara dayanmayacağını vurgulaması eğitimde laikliğin belirtileridir.

Yine, 11-12.2.1924'te İzmir'de İstanbul Dârülfünûnu heyetini kabul eden Mustafa Kemal Paşa, sohbet sırasında “eğitimin dini mi yoksa milli mi olması” tartışması başlayınca, dinin sosyal bir kurum olduğunu, devletin onu okullarda öğretmek zorunda olmadığını, devletin eğitim karakterinin milli olması gerektiğini belirttikten sonra, laik eğitim devrimini halkın nasıl karşılayacağı sorusuna şu cevabı vermiştir: “*Türk Milleti laik terbiye esasını çok iyi kabul edecektir*”⁷⁵. Diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da amaç, laik bir eğitim sistemi olmuş ve uygulamalarla bu amaç gerçekleştirilmiştir. Dini olguların idare ve hukuk alanından çıkarılması 1923-1928 yıllarında uygulanmış ve laik Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur⁷⁶. Laikliğin önce Cumhuriyet Halk Fırkası Tüzüğü'ne ve daha sonra Anayasa'ya girmesi ile, laiklik

⁷¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s.225.

⁷² “Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Maarife Müteallik Nutuklarından”, Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 12 (Ağustos 1927), s.111. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s.202.

⁷³ Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yay, İstanbul, 1995, s.271.

⁷⁴ “Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Maarife Müteallik Nutuklarından”, Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 12 (Ağustos 1927), s.111. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s.206.

⁷⁵ Başöğretmen Atatürk I (1919-1928), s.153.

⁷⁶ Ahmet Yıldız, “Ne Mutlu Türküm Diyebilene” Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938), İletişim Yay, İstanbul, 2001, s.139-141.

prensibi Türk milli eğitiminin son derece önemli ve değişmez özelliklerinden birisi olmuştur.

h-Eğitim-Öğretimin Birleştirilmesi: Yeni Türk Devleti'nin geleceğinin parlak olmasının eğitim sayesinde olacağını bilen ve bu nedenle eğitim-öğretime büyük önem veren Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Devleti zamanındaki eğitimin idare sisteminden memnun olmadığını çeşitli vesilelerle (Örneğin 1921 Maarif Kongresi) dile getirmişti. Eğitim-öğretim idaresindeki düzensizlikten, çok başlılıktan kurtulmak ve idarede birliği sağlamak gerekiyordu. 30.1.1923'te İzmir'de İstanbul'dan gelen gazetecilerle yaptığı toplantıda Mustafa Kemal Paşa, akla ve mantığa uygun olan İslam Dini'nin ruhuna aykırı bir şekilde, medreselerin kendilerini yenileyemediklerini anlatmış ve *"Milletimizin, memleketimizin Dârülrıfanları bir olmalıdır"* diyerek, bir sene içinde yapılacak olan inkılâpların ilk işaretini vermiştir⁷⁷. Özetle denilebilir ki, yeni Türk Devleti'nin eğitim sisteminde tevhid-i tefrisat: eğitim-öğretim birliği esastır.

2- Başvekil ve Maarif Vekillerinin Eğitim Hakkındaki Görüşleri

Mustafa Kemal Paşa gibi, Türk İnkılâbının diğer önderleri de yeni devletin eğitim sisteminin alacağı şekil ve esaslar konusu üzerinde durmuşlar ve görüşlerini açıklamışlardır. Yeni Türkiye'de eğitimin milli olması gerektiğine vurgu yapan Başvekil İsmet Paşa, milli eğitimle çatışmadığı sürece dini eğitimin de uygulanabileceğini, ancak yeni eğitimin kendimizin ve kendimiz için olacağını belirtmiştir. Bu topraklara sahip bir olan Türk milletinin henüz yekpare bir millet olma özelliğini taşımadığını, yeni neslin şuurlu bir şekilde yetiştirilmesiyle siyasi bakımdan millet özelliği taşıyan Türk milletinin, kültürel, düşünsel ve toplumsal açıdan da millet olma özelliğini kazanacağını belirten İsmet Paşa; yekpare millet içinde yabancı kültürlerin olamayacağını vurgulamıştır. Kendilerini Türk milletinin medeniyetinden farklı sayanlara Türk milleti ile beraber olmalarını, karışım ve konfederasyon şeklinde değil, tek kültür halindeki Türk milleti içinde yer almalarını öneren İsmet Paşa, bu

⁷⁷ Başöğretmen Atatürk I (1919-1928), s.102.

vatanın sahibi olan tek bir millet ve milliyet için tek bir eğitimin, yani milli eğitimin hedeflendiğini vurgulamıştır⁷⁸.

İsmet Paşa'nın üzerinde ısrarla durduğu bir başka konu da, eğitim-öğretim birliğidir. Tevhid-i Tedrisat uygulanırken; bazı kurumların kapanacağını ve bunun yanlış (dinsizlik ithamı) anlaşılabileceğini; kapanacak kurumların, tedricen ıslah edilebileceği ve benzeri tekliflerin yapılacağını bildiklerini kaydeden İsmet Paşa, böyle sonuçsuz tekliflerle uğraşmak yerine, TBMM'nin kararlı davranarak sorunun kökten çözümü yönünde adımlar attığını ve yapılan inkılâpların dinsizlik şeklinde nitelendirilemeyeceğini belirtmiştir⁷⁹.

Milletin geleceğini inşa etmekte devlet yöneticileri kadar öğretmenleri de sorumlu gören⁸⁰ Hamdullah Subhi Bey (Görev zamanı: 14.12.1920 - 20.11.1921), ilkokulların masraflarının İl Özel İdarelerine bırakılmasının Türk eğitimine zarar vermesi nedeniyle bu masrafların genel bütçeye alınmasını önererek⁸¹, eğitimin özelliklerini şu cümlelerde çok veciz bir şekilde ifade etmektedir: “ *Maarifimizin ruhu milliyet, istikameti garp, hedefi milli iktisattır... Maarifimize bir istikamet vermek istiyoruz: Garba doğru, yani garp usullerine ve bilhassa garplılık ruhuna doğru... Maarifimizin ikinci hedefi, terkihi din ve dilden ibaret olan milliyete, Türklüğe doğru.* ”⁸²

Hamdullah Subhi Bey'e göre; eğitimin fonksiyonu, çocukla babası, köyü ve çevresi arasındaki bağı, kuvvetlendirmek ve mensup olduğu milletin hakikatini tamamıyla idrak edebilecek surette onu mevcut maddi ve manevi ihtiyaçlardan haberdar kılmaktır⁸³. Eğitimin çocukları hayata hazırlaması konusuna önem veren Hamdullah

⁷⁸ H.Â.Yücel, **Türkiye’de Ortaöğretim**, s.25. İsmet Paşa'nın bu konuşmasını yorumlayan İsmail Kaplan, eğitim ve idarede yekparelik ve tekillik vurgusunu “totaliter” anlayış olarak nitelendirir ve daha sonra yaşanan iç isyanlar dikkate alındığında bu anlayışın önemine vurgu yapar. İsmail Kaplan, **Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi**, İletişim Yay, İstanbul, 1999, s.143-145.

⁷⁹ **Cumhurbaşkanı, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay. MEB. Basımevi, Ankara, 1946, s.91.

⁸⁰ Hamdullah Subhî Tanrıöver, **Dağ Yolu I**, (Yay. Haz: Dr. Fethi Tevetoğlu), Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 2000, s.35.

⁸¹ H. S. Tanrıöver, **Dağ Yolu I**, s.65-67.

⁸² Hamdullah Subhî Tanrıöver, **Dağ Yolu II**, (Yay. Haz: Dr. Fethi Tevetoğlu), Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 2000, s.122-142.

⁸³ Halim Seraslan, **Hamdullah Subhi Tanrıöver**, Türk Kültürünü Araştırma Vakfı Yay, Ankara, 1995,s.264.

Subhi Bey, Türk milletinin tarımla uğraşan bir millet olduğunu, o zamana kadar uygulanan eğitim programları ile geçimlerini sağlayamayan çocukların yetiştiğini belirttikten sonra, tarlasından, tezgâhından ve dükkânlarından ekmeğini çıkaracak pratik ve teorik bilgilerle donanmış gençler yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır⁸⁴.

Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesi ve TBMM'nin bütün vatana hâkim olduğu dönemde bakanlık yapan ve "Misak-ı Milli" gibi eğitim alanındaki amaçları içeren "Misak-ı Maarif"i hazırlayan İsmail Safa Bey (Görev zamanı: 6.11.1922-7.3.1924), Türk eğitiminin görevinin yarının fikrî, hukukî ve özellikle iktisadî inançlarıyla doğacak bir uygarlığa gençleri hazırlamak; fikren, ilmen, ahlaken sarsılmaz bir gençlik yetiştirmek olduğunu kaydetmiştir⁸⁵.

8.3.1923'te yayınladığı genelgede, terbiye ve maarifin asıl millî, heyecanlı ve serbest cereyanlarının bu memlekete siyasi inkılâplarla girebileceğini ve milli egemenliğin korunmasının, milletin bütün fertlerinin, milli, içtimai zümrelerin fikren yükselmesine ve onun esaslarını şuurlu bir imanla kavramasına bağlı olduğunu belirten İsmail Safa Bey; her neslin görevinin, yeni nesli geleceğin ihtiyaçlarına göre hazırlamak olduğunu kaydettikten sonra, izlenecek eğitim programının esaslarını şu şekilde sıralamaktadır: a) Dış düşmanlara karşı milli birlik duygusu içinde yetişecek gençlerin, milli varlıklarına aykırı olmayan gelişmelere saygılı bir şekilde yetiştirilmelidir. b) İleride gerçekleştirilecek iktisadi inkılâpların esasları okullarda hazırlanacak ve gençler çalışmak fikri ve üretim düşüncesiyle yetiştirilecektir. c) Gelecekte oluşacak medeniyet içinde milli, medeni ve insani duygularla dolu olarak kuvvetli bir şekilde yer almamız için hazır bir gençlik yetiştirmeliyiz⁸⁶.

Maarif Vekâleti'nin eğitimdeki gayesinin; Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'nin 1923 yasama yılı açılışında yaptığı konuşmada belirttiği gibi, bilgiyi insan için fazla bir süs, bir tahakküm aracı veya medeni bir zevkten ziyade maddi hayatta muvaffak olmayı

⁸⁴ H. S. Tanrıöver, *Dağ Yolu II*, s.139.

⁸⁵ M.Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, s.25.

⁸⁶ "Tamimler", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 1 (1 Mart 1341/1925), s.48-52. İsmail Safa Bey'in bu tamimi ve Atatürk'ün eğitimle ilgili görüşlerinden ilham alan eğitimcilerimizden Mustafa Rahmi (Balaban) "Misak-ı Maarif" diye de bilinen eseri hazırlamıştır. Bakınız: Mustafa Rahmi, *Gazi Paşa Hazretlerinin Maarif Umdesi ve Asrî Terbiye ve Maarif*, Matbuat İstihbarat Matbaası, Ankara, 1339, s.1-63. (Eserin bir nüshası Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi No: 4211'dedir. Ayrıca eser hakkında bir değerlendirme için bakınız: Seçil Akgün-Murat Uluğtekin, "Misak-ı Maarif", *Atatürk Yolu* (Ankara Ün. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını), Sayı: 3 (Mayıs 1989), s.285-351.

sağlayan uygulanabilir bir cihaz haline getirmek olduğunu vurgulayan İsmail Safa Bey; ilköğretimde, çocuklara temel bilgileri vermek ve eğitimin üst kademesine hazırlamak, ortaöğretimde; geçmişle ilgili bilgilerden çok geleceğe ve hayata hazırlayacak bilgiler vermek, yükseköğretimde tamamen mesleğe hazırlayacak bilgiler vermek amacıyla olduklarını belirtmiştir. Ülkeyi 15 Dârülmua'llimîn bölgesine ayırmayı, gece ilkokulları açmayı amaçladıklarını kaydeden İsmail Safa Bey, öğretmenlerin maddi durumlarının iyileştirilmesi için çalışmayı ve milli egemenlik ve milli kültürün gelişmesine yönelik yayınlar yapmayı hedeflediklerini açıklamıştır⁸⁷.

Eğitim politikalarının temel dayanağının milli ve medeni esaslar olduğunu belirten Vasıf Bey (Görev zamanı: 8.3.1924-21.11.1924); çocuklarımızın milletimizin bir ferdi olmanın yanında, içinde yaşadığımız medeniyetin bir üyesi oldukları için, milli varlığımız ve şuurumuza sadık ve garp medeniyetine katılacak şekilde yetiştirmek amacıyla olduklarını vurgulamaktadır. Bilgiyi insan için süs değil, hayatta yararlanabileceği ve uygulayabileceği bir unsur olarak gördüklerini açıklayan Vasıf Bey, 8.9.1924 tarihinde yayınladığı tamimle; çocuklarımızın, milletimizin ruhundan doğan cumhuriyete bağlı, ilim ve araştırma zevkiyle donatılmış olarak yetiştirilmesini, çocukların ve gençlerin sağlam vücuda sahip bir şekilde büyümeleri için gerekli etkinlik ve derslere önem verilmesini, okulların toplumun bir uzvu olarak toplumsal hayata önderlik etmesini ve eğitimle toplumda tasarruf ve dayanışma duygusunun gelişmesi için çalışılmasını istemiştir⁸⁸.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun hazırlanmasında ve uygulanışında büyük emeği geçen Vasıf Bey; TBMM'nin kararı doğrultusunda ülkemizde tek bir eğitim, tek bir okul ve tek bir öğretim olacağını, eğitimle ilgili sorunları çağdaş eğitim ilkeleri ve cumhuriyetin temel esasları çerçevesinde çözümlenmesi hedefleri olduğunu belirtmiştir. Ülkenin ihtiyacı olan aydın idareci ve öğretmenlerini yetiştirmek için Dârülfünûnun, lise ve orta mekteplerin ıslah edileceğini, meslek adamları yetiştirmeye önem verileceğini, öğretmenliği cazip ve saygın bir meslek haline getirmek için tedbirler alınacağını kaydeden Vasıf Bey; kız ve erkek bütün çocuklara aynı eğitimi

⁸⁷ "Tamimler", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 1 (1 Mart 1341/1925), s.52-58.

⁸⁸ "Tamimler", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 1 (1 Mart 1341/1925), s.58-61; Yakup Kadri, "Maarif Siyasetimiz", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1232 (28 Eylül 1340/1924), s.2.

vermeyi düşündüklerini açıklamıştır⁸⁹. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonra, medreselerin durumlarını inceleyen Vasıf Bey, talebeler seviyelerine göre ilkokul, lise ve imam-hatip liselerine öğrenci olarak aktarıldığını ve böylece ülkemizde eğitim-öğretim birliği sağlanarak, eğitim alanında gelişme ve ilerleme için önemli bir adım atıldığını açıklamıştır⁹⁰.

Okul programları yetersiz olduğu için, eğitim sorunlarının çözümünde Türk aydınlardan yardım beklediğini belirten Vasıf Bey, çocukların kendi istedikleri mesleğe kavuşmaları için imkânların sağlanacağını, ülkede öğretmen sayısının artırılması için öğretmen okulları açılacağını, ilkokulların masraflarının İl Özel İdareleri bütçelerinden karşılanması uygulamasının ilköğretime zarar verdiğini ifade etmiştir. Bu yüzden ilkokulların masraflarının genel bütçeden karşılanması için çalışacağını kaydeden Vasıf Bey; eğitim sorunlarının çözülmesi çalışmalarında Avrupalı uzmanlardan yararlanmak arzusunda olduklarını ve bu çerçevede çeşitli alanlarda yabancı uzmanlar getirtileceğini kaydetmiştir⁹¹.

Göreve geldikten sonra 28 Aralık 1925'te bir tamim yayınlayan Maarif Vekili Mustafa Necati Bey (Görev zamanı: 20.12.1925-1.11.1929); yeni nesli bedenlen ve fikren olduğu kadar, ahlak ve milli duygular itibariyle de yeni hayatın ve demokrasinin gereklerine göre hazırlamak ve bu suretle Türklüğe ve içinde bulunduğumuz medeniyet topluluğuna yüksek bir mevki vermek amacıyla olduklarını açıklamış ve okullarda disiplin ve verimli bir eğitim ortamı oluşturulmasına vurgu yapmıştır⁹².

Eğitimin, cumhuriyetin prensiplerinin güçlendirilmesine ve halkın kültür seviyesinin yükseltilmesine katkı sağlayacağını savunan Mustafa Necati Bey, gerek eğitim kurumlarında ve gerek diğer kurumlarda bu konuda alınacak kararları sıkı bir şekilde uygulamayı hedeflediğini açıklamıştır⁹³. 15.8.1926'da Konya'da öğretmenlere bir konuşma yapan Mustafa Necati Bey, öğretmenlerin en önemli görevlerinin halka

⁸⁹ “Maarif Vekili Vasıf Bey’in Beyanatı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1066 (9 Mart 1340/1924), s.1.

⁹⁰ “Vasıf Beyefendinin Beyanatı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1070 (13 Mart 1340/1924), s.1.

⁹¹ “Maarif Vekilimizin İzmir’de Bir Nutku” **Akşam**, No: 2074 (22 Temmuz 1340/1924), s.3. Ahmed Şükrü, “Maarif Sistemimizin Hedefleri ve Vazifeleri”, **Vatan**, No: 348 (5 Nisan 1340/1924), s.2.

⁹² “Tamim”, **Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 1 (15 Şubat 1926), s.3. Mecmua bundan sonra “**Tebliğler Mecmuası**” şeklinde kısaltılarak verilecektir.

⁹³ Mustafa Eski, **Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 1999, s.120.

okuma-yazmanın yanında, cumhuriyet prensiplerini ve devlete karşı görevlerini öğretmek olarak sıralamıştır⁹⁴.

3- Cumhuriyet Döneminin İlk Hükümet Programlarında Eğitim

TBMM'nin açılmasından sonra Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi ile TBMM adına yürütme yetkisini kullanmak üzere bir hükümet kurulması kararlaştırılmış ve 25.4.1920 tarihinde Muvakkat İcra Encümeni seçilmiş, 2.5.1920'de "İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun"un kabulünden sonra 3 Mayıs'ta İcra Vekilleri Heyeti seçilmiştir⁹⁵. İcra Vekilleri Heyeti'nin programı 9.5.1920'de Maarif Vekili Rıza Nur tarafından TBMM'nde okunmuştur. Bu programa göre; eğitimde amaç, çocuklara verilecek eğitimi her anlamda dini ve milli hale getirmek, onları hayatta başarılı kılacak, kendilerine güven, girişim ruhu kazandıracak ve üretici bir şuur uyandıracak şekilde yetiştirmek olarak özetlenmiştir. Bütün resmi okulların en çağdaş ve bilimsel esaslarla sağlık şartlarına uygun hale getirileceği ve programların ıslah edilerek, milletin mizacına, coğrafi şartlara ve tarihi geleneklere uygun bilimsel ders kitapların hazırlanacağı kaydedilen programda; milli ve edebi eserler, sözlükler yayınlamak, yabancı dilde yayınlanan temel eserleri Türkçe'ye çevirerek yayınlamak ve kısa vadede ise mevcut okulların en iyi şekilde idare etmek için çalışılacağı belirtilmektedir⁹⁶. Burada dikkati çeken en önemli nokta; eğitimin milli, dini, bilimsel esaslara dayandırılacağına vurgu yapılmasıdır.

İkinci TBMM'nin toplanmasından sonra kurulan Ali Fethi Bey (Okyar) Hükümeti'nin programı Meclis'in 5.9.1923 tarihli toplantısında okunmuş ve kabul edilmiştir. Bu programın eğitim kısmında; "maarif siyaseti terbiye-i umumiye ve müsterekede vahdet ve terbiye-i meslekiyede ihtisas esaslarına istinad edecektir" denilerek, eğitim ve öğretimde birlik ve karma eğitim konusu öne çıkarılmaktadır. Eğitimin birinci işlevi; çocukların eğitim ve öğretimi, ikinci işlevi halkın eğitim ve öğretimi ve üçüncü işlevi milli seçkinlerin yetiştirilmesi olarak sıralanmaktadır.

⁹⁴ Cumhurbaşkanı, ... Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I, s.381.

⁹⁵ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk (1919-1927), Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara, 1989, s.292-295; Yavuz Aslan, TBMM Hükümeti, Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920- 30 Ekim 1923), Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2001, s.39-64.

⁹⁶ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 1, I, TBMM Matbaası, Ankara, 1959³, s.241-242.

Programın devamında; çocukların eğitim ve öğretiminin okullarda verileceği, okulların çağdaş esaslara uygun hale getirileceği, öğretmen yetiştirilmesine önem verileceği ve mesleki bilgilerinin geliştirilmesi için tatil dönemlerinde kurslar açılacağı kaydedildikten sonra; ders araç-gereçleri eksikliğinin giderileceği, halk eğitimi için gece dersleri ve çırak mektepleri açılacağı, halkın seviyesine uygun eserler yayınlanacağı, üstün zekâ ve yeteneğe sahip çocukların özel okullarda okutulacağı, ailesinin maddi durumu yetersiz ise bu çocukların orta ve yüksek öğrenimleri veya yurtdışındaki eğitimlerinin devlet tarafından destekleneceği belirtilmektedir. Ayrıca, her kademe ve türdeki eğitimin yaygınlaşmasına çalışılacağı, belirli merkezlerde öğretmen okulları açılacağı, eğitim teşkilatının çocukların bireysel yeteneklerini geliştirmesine imkân verecek şekilde düzenleneceği belirtildikten sonra; fertlerin bedeni ve fikri kabiliyetlerinin yanında ahlaki ve içtimai kabiliyetlerinin geliştirileceği, ilköğretimde genel eğitimin yanında çocuklara uygulamalı mesleki eğitimin verileceği, zorunlu ilköğretimin yaygınlaştırılacağı kaydedilmektedir. Programda; kadınların eğitimine önem verileceği ve erkeklerle aynı eğitim imkânlarından yararlanmalarının sağlanacağı belirtildikten sonra; eğitim ve öğretimin milli kültür unsur ve esaslarına uygun olacağı, öğretmenliğin özel bir meslek haline getirileceği ve eğitimle ilgili konularda bilimsel esaslara uygun kararlar almak üzere Bilim Kurulu oluşturulacağı kaydedilmektedir⁹⁷. Bu hükümetin programında, bütün çocuklara eğitim imkânlarından yararlanması, üstün zekâlı çocuklara ayrı eğitim uygulanması, öğrencilerin bireysel yeteneklerini geliştirmesine imkân verilmesi ve öğretmenliğin özel bir meslek haline getirilmesi gibi amaçlar dikkati çekmektedir.

Yine Ali Fethi Bey'in başkanlığında kurulan Hükümetin 27.11.1924 tarihinde TBMM'nde okunan programında; Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun itina ile uygulanması, eğitim ve öğretimin yeknesak ve disiplin içinde bütün yurttan yaygınlaştırılması, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirilmesi, öğretmen eksikliğinin giderilmesi ve eğitim idaresinde istikrar için, gereksiz değişikliklerden kaçınılması gerektiği vs. vurgulanan konulardır⁹⁸.

⁹⁷ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, I, TBMM Matbaası, Ankara, 1961, s.423-424.

⁹⁸ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, X, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s.398.

3.5.1925'te kurulan İsmet Paşa Hükümeti'nin programında ise; Cumhuriyetin verimli ve reformcu çalışmasının eğitim alanında da devam ettirileceği kaydedilmektedir⁹⁹.

C- OSMANLI DEVLETİ'NDE ve CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ ve GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ARAYIŞLAR

1-Yurtdışına Öğrenci-Öğretmen Gönderilmesi

a) Osmanlı Devleti Döneminde Yurtdışına Öğrenci-Öğretmen Gönderilmesi

Osmanlı Devleti zamanında da yurtdışına öğrenci gönderilmiş ve çeşitli konularda eğitim almaları amaçlanmıştır. Bu çerçevede ilk öğrencinin ne zaman gönderildiği kesin olarak anlaşılamamakla birlikte, eldeki mevcut bilgiler ışığında; 1731-1732'de saray görevlilerinden birisinin musiki öğrenimi için Avrupa'ya gönderildiği ve dönüşünde Musiki Muallimi olarak atandığı bilinmektedir. Yine 1776'da yerinde Fransızca öğrenmesi ve dönüşünde Divan-ı Hümayun' da kullanılan Fenerli Rum tercümanlar yerine atanmak üzere İshak adında birisi gizlice Paris'e gönderilmiştir. Bu olaydan 8 sene sonra Sadrazam Halil Hamid Paşa ve Fransız Elçisi Choiseul-Gouffier arasında, öğrenim görmek üzere Fransa'ya 30 kişi gönderilmesi konusunda bir anlaşma yapılmıştır. 1830 yılında, Hüsrev Paşa'nın adamlarından bazı gençlerin devlet hesabına öğrenim görmek üzere Paris'e gönderilmiştir¹⁰⁰. Yine bu sıralarda, 2 subay ile 10 öğrenci, eğitim için İngiltere'ye gönderilmiştir¹⁰¹.

II.Mahmud'un emri ile, 1830-1831 ders yılında Avrupa'da eğitim görmek üzere 150 öğrenci gönderilmesine teşebbüs edilmişti. Bunların Enderun ve Tıbbiye'den seçilmesi kararlaştırılmış ise de; bu girişim toplumda hoş karşılanmamış, halkın dedikodusundan çekinildiğinden, gönderilecek öğrenciler Mekteb-i Harbiye ve Hendesehane-i Âmire'den seçilmiştir¹⁰².

⁹⁹ İ.Kaplan, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, s.157.

¹⁰⁰ F.R.Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış*, s.129-130.

¹⁰¹ İsrail Kurtcephe- Mustafa Balcıoğlu, *Kara Harp Okulu Tarihi*, Kara Harp Okulu Yay, Ankara, 1991, s.33.

¹⁰² M.Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti.....*, s.4-5.

1834'ten itibaren Viyana, Paris ve özellikle Londra'ya gittikçe artan sayıda askeri öğrenci ve genç subay, askeri okullara yabancı dil bilen uzman öğretmen ve subay yetiştirilmek amacıyla gönderilmiştir. İngiltere'ye gidenler, bir yıl içinde İngilizce öğrenerek, Woolwich Kraliyet Harp Akademisi'nde; topçuluk, deniz subaylığı gibi alanlarda eğitim almışlardır. Tanzimat'tan sonra, terzilik, torna, dökümcülük, makine ve benzeri alanlarda usta yetiştirilmek üzere öğrenci gönderilmiştir. Bu öğrencilerin %70'i Müslüman ve %30'u Hristiyanlardan seçilmiştir ki; bu uygulama o dönemde çok şikâyet konusu olan, azınlıklara ayrımcılık yapıldığı iddialarının asılsız olduğunu göstermektedir¹⁰³.

1835 yılında Viyana'ya 5, 1836'da Paris'e 1, Viyana'ya 4, Londra'ya 1 ve 1838'de Viyana'ya 10 öğrenci gönderilmiştir. Çeşitli askeri konularda eğitim alan bu öğrenciler yurda dönüşlerinde askeri okullarda öğretmenlik yapmışlardır¹⁰⁴.

Osmanlı eğitimi üzerinde oldukça fazla etkisi olan Fransa'ya, uzmanlık eğitimi için, 1856-1876 yılları arasında 154 öğrenci gönderilmiştir¹⁰⁵. İleride açılacak Dârülfünûn için eğitim ve matematik alanında öğretmen yetiştirilmek üzere 1857 yılında Tahsin (Hoca Tahsin Efendi) ve Selim Sabit Efendiler Paris'e gönderilmiştir¹⁰⁶. II.Abdülhamid zamanında tıp eğitimi için Almanya'ya öğrenci gönderilmiş ve aralarında Tevfik Sağlam, Mazhar Osman ve Asaf Derviş gibi ünlü kişilerin de bu öğrenciler ülkeye dönüşlerinde bu alanda önemli hizmetler vermişlerdir¹⁰⁷.

b)Cumhuriyet Döneminde Yurtdışına Öğrenci-Öğretmen Gönderilmesi

Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi konusu Cumhuriyetin ilanından sonra da tartışılmıştır. Vekâletin 1924 Yılı Bütçesi görüşülürken, konuyla ilgili eleştirilere cevap veren Vasıf Bey; kendisi göreve geldikten sonra yurtdışına öğrenci gönderilmediğini ve göndermek niyetinde olmadığını, çünkü yanlış yöntemlerle seçilip gönderilen

¹⁰³ Y.Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.133.

¹⁰⁴ İ.Kurtcephe- M.Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**,s.42.

¹⁰⁵ Mustafa Şahin, *"Türk Eğitim Sisteminde Yabancı Eğitim Uzmanlarından Yararlanma"*, **Toplumsal Tarih**, IX/Sayı: 54 (Haziran 1998), s.12-18.

¹⁰⁶ Ali Arslan, **Dârülfünûn'dan Üniversite'ye**, Kitabevi Yay. İstanbul, 1995, s.27. Bu iki kişiye verilen özel talimatname için bakınız: M.Cevad, **Maârif-i Umûmiye Nezâreti....**, s.64-65.

¹⁰⁷ Kemal Turan, **Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000, s.142.

öğrencilerden beklenen faydanın sağlanamadığını ve bu konuda yeni ve akliselimin kabul edeceği bir yöntemin belirleneceğini açıklamıştır¹⁰⁸.

Yabancı ülkelerde okuyan öğrenci sayısı yıllara göre değişkenlik göstermektedir. TBMM'nin 7.3.1925 tarihli toplantısında konunun gündeme gelmesi ve yapılan eleştiriler üzerine kürsüye gelen Maarif Vekili Hamdullah Subhi Bey; Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde 53 öğrencinin eğitim görmekte olduğunu, bu öğrencilerin bir müfettiş tarafından takip edilmekte olduğunu, daha sıkı takip için yakında bir müfettiş daha görevlendirileceğini belirttikten sonra, bu öğrencilerin, öğrenim gördükleri dalları şu şekilde açıklamıştır¹⁰⁹: Tıp, mimarlık, resim, makine, güzel sanatlar, kimya, mühendislik, coğrafya, pedagoji, beden eğitimi.

Mustafa Necati Bey, Avrupa gezisi dönüşünde Avrupa'dan uzmanlar getirileceği ve yurtdışına öğrenci gönderileceğini açıklamıştı. Nitekim o yıl (1927), el işleri ve resim pedagojisi alanında İsveç ve Danimarka'ya, yabancı dil öğretmeni yetiştirmek üzere İngiltere ve Fransa'ya 15 öğrenci, ayrıca müzik eğitimi için Almanya'ya öğrenci gönderilirken, toplu eğitim sistemini incelemek üzere ilköğretim müfettişleri gönderilmiştir. Bu öğrenciler yurda döndükten sonra Gazi Orta Muallim Mektebi ve diğer okullarda öğretmen olarak görevlendirilmişlerdir. Yurtdışına öğrenci gönderilmesi konusu TBMM'nin de gündemine gelmiş, eleştirilere cevap veren Mustafa Necati Bey; her alanda uzman öğretmenlere ihtiyaç duyulduğunu, TBMM uygun görürse daha fazla öğrenci gönderileceğini, bu öğrencilerin sıkı bir şekilde izleneceğini ve bunlardan en iyi şekilde yararlanılması için gerekli tedbirlerin alınacağını belirtmiştir¹¹⁰.

1927-1938 yılları arasında ülkemizdeki meslek okullarına öğretmen yetiştirilmek üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerine 133 öğrenci gönderilmiştir¹¹¹.

Türk milli eğitiminin geliştirilmesi amacıyla yapılan bir başka uygulama da, öğretmenlerin belirli alanlarda uzmanlaşmak ve bilgilerini arttırmak için yurtdışına gönderilmesidir. Bu çerçevede sadece Avrupa'ya değil Amerika Birleşik Devletleri'ne de öğretmen gönderilmiştir. Nitekim Reşit Galip Bey'in Maarif Vekilliği döneminde

¹⁰⁸ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem. II, VIII/2, Ankara, 1975, s.824.

¹⁰⁹ Cumhurbaşkanlığı, ...Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I, s.325-326.

¹¹⁰ M.Eski, Mustafa Necati, s.166-167.

¹¹¹ Reşat Özalp, "Türkiye'de Yüzyıllık Meslekî ve Teknik Öğretim", Meslekî ve Teknik Öğretim, Sayı: 104 (Ekim 1961), s.48. Kemal Turan bu sayıyı 132 olarak vermektedir. Bakınız: K.Turan, Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi, s.187.

(1933) 10 öğretmen, ABD’nde köycülük ve halk eğitimi alanında eğitim almak üzere gönderilmiştir¹¹².

2- Yurtdışından Öğretmen ve Uzman Getirilmesi

a)Osmanlı Devleti Döneminde Yurtdışından Öğretmen-Uzman Getirilmesi

Osmanlı Devleti zamanında yurtdışından uzman ve öğretmen getirtilmişti. Bu çerçevede I.Abdülhamid zamanında Sadrazam Halil Hamid Paşa, ordunun teknik alandaki ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla Fransa’dan uzman subaylar getirtmiş ve bu subaylar Mühendishâne-i Bahri Hümayun’da ders vermişlerdi. Daha sonra III.Selim’in başvurusuna karşılık olarak; Fransa Hükümeti’nce, Türkiye’ye 6 deniz, 2 piyade, 2 süvari, 2 mühendis ve 1 deniz inşaat mühendisi gönderilmiştir. Osmanlı Hükümeti, sadece Fransa’dan uzman getirtmekle yetinmemiş, İsveç ve İngiltere’den mühendis, subay ve teknisyen getirtmiştir¹¹³.

II.Mahmud, Mısır’da her alanda olduğu gibi askeri eğitim alanında önemli atılımlar yapan Vali Mehmed Ali Paşa’dan İstanbul’da açmayı düşündüğü Harp Okulu için çağdaş savaş bilgisine sahip 10 Müslüman subay göndermesini istemişti. Padişahın bu isteğine, Mısır’daki subay ve öğretmenlerin Fransız olduğu gerekçesi ile ret cevabını veren Mehmed Ali Paşa, kısa süre sonra da isyan etmiştir¹¹⁴.

II.Mahmud’un modern ordu kurma çalışmaları çerçevesinde ülkemize gelen ve Türk ordusunun tarihi gelişiminde etkili olan Prusyalı Helmuth von Moltke ve beraberindeki heyetten bahsetmek gerekir. 23.11.1835’te İstanbul’a gelen Moltke, 1939’a kadar ülkemizde kalmış ve önemli hizmetlerde bulunmuştur. Onun dönüşünden sonra da heyetteki bazı subaylar Türkiye’de hizmetlerine devam etmişler ve içlerinden bazıları Müslüman olarak Osmanlı vatandaşlığına geçmişlerdir¹¹⁵.

Yine II.Mahmud zamanında Cerrahhâne’nin ıslahı için Sade de Galière getirilirken, Tıbbiye’nin ıslahı işi Viyanalı Karl Ambross Bernard ve onun ölümünden sonra Avusturyalı Dr. Sigmund Spitzer’e verilmiştir. Dr.Karl Ambross Bernard’ın

¹¹² Erdoğan Başar, “*Maarif Vekili Olarak Dr.Reşit Galip*”, **Askeri Tarih Bülteni** (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayını), Sayı: 40 (Şubat 1996), s.65.

¹¹³ İ.Kurtcephe- M.Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, s.30.

¹¹⁴ İ.Kurtcephe- M.Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, s.37-38.

¹¹⁵ K.Turan, **Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi**, s.138-141..

Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane hakkında hazırladığı Fransızca raporu, İstanbul'da Journal de Constantinople'de (21 Eylül 1843) yayınlanmıştır¹¹⁶. Bu yıllarda Viyana'dan getirilen Bayan Messani ve Pizipo idaresinde Ebelik Kursları ve Prof.Dr.Calleja ve eczacı Dellasude idaresinde eczacılık kursları düzenlenmiştir. Tıbbiye'de o tarihten sonra da, Alman Lorenz Rigler, Dr.Vallon, Dr. Wartbichler, Karl Eduard Hammerschmid ile Fransız Dr.Fauvel isimli öğretim üyeleri ders vermişlerdir¹¹⁷.

1840'larda Harp Okulu'nda Dr.Arkirus Fransızca, İspanyol Şirans resim ve Fransız Majino da talim dersleri öğretmenliklerini yürütmekteydiler. Sultan Abdülmecid'in başvurusu üzerine, Fransa ve Prusya'dan öğretmen ve subaylar gelmişler ve Harp Okulu'nda ders vermişlerdir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan yenilgi ile çıkılmasından sonra, orduya uzman subay yetiştirilmesi amacıyla Harp Okulu'nun ıslah edilmesi düşünülmüş ve bu konuda Alman İmparatoru II.Wilhelm'den yardım istenmiştir. Alman Genelkurmayından Binbaşı Baron Colmar von Goltz, 18 Haziran 1883'te Türkiye'ye gelmiş; kendisine, Mirliva rütbesi verilmiştir. Goltz'un çalışmaları ile, Türkiye'de askeri eğitimde, teorik ve matematik ağırlıklı Fransız eğitim anlayışından, uygulamaya ağırlık veren Alman askeri eğitim anlayışına geçilmiştir. 1904 yılında ise, Mirliva von Ditford'un önerisi ile Harp Okulu'nda Piyade Alayı oluşturulmuştur¹¹⁸.

1876'da M.Gilne ve yardımcısının önerisi ile Fennî Resim ve Mimarî Mektebi açılmış ve 1878'de Edvards Efendi Mekteb-i Fünûn-ı Maliye'nin öğretim kadrosunda görevlendirilmişti. Ayrıca Hendese-i Mülkiye Mektebi'nin ilköğretim kadrosunda Kos, Forcheimer, Jachmund ve Land isimli Alman öğretmenler yer almaktaydı. 1887'de Asma Fidanlığı ve Aşı Ameliyat Mektebi'nin kuruluşunda Ekserlan isimli bir uzman rol alırken; 1892'de Gümrük Darüttalim'i Bertiram isimli Alman uzman idaresinde açılmış, Dilsizler ve Körler Mektebi'nin kuruluşunda da Ticaret Mektebi Müdürü Grati

¹¹⁶ Arslan Terzioğlu, "Dr. Karl Ambros Bernard ve Onun Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Hakkındaki Fransızca Raporu", **Tarih ve Toplum**, XVIII/Sayı: 103 (Temmuz 1992, s.16-23; Mustafa Ergün, "Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, VI, Sayı: 17 (Mart 1990), s.446-447.

¹¹⁷ Arslan Terzioğlu, "1933'te Atatürk'ün Gerçekleştirdiği Üniversite Reformu göz önünde Tutularak İstanbul Tıp Fakültesi Tarihçesi", **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı IX (1994-1996)**, İstanbul, 1998, s.170-177.

¹¹⁸ İ.Kurtcepe- M.Balcioğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, s.42,44,47,48.

Efendi'nin raporunun etkisi olmuştu. Diğer taraftan, 1898'de Gülhane Tatbikat Mektebi Dr.Rieder ve Dr.Dayke idaresinde açılırken; ülkemizde ilk Orman Mektebi, Louis Tassy tarafından kurulmuştu. Daha sonra ülkemize getirilen Sir Frey, Türkiye'deki kız okullarının ıslahıyla ilgili raporunu Maarif Nezareti'ne 1909'da sunmuştu. Yine bu sıralarda, Dr.Wieting "Tahsil-i Tabâbetin Islahı Hakkında Raporu"nu ve M.Lukaç da, sanayi mektepleri hakkındaki raporunu Nezaret'e takdim etmişti¹¹⁹.

Eğitim alanında yabancı uzmanlardan yararlanılması konusu, Meclis-i Mebusan'da da tartışılmıştır. Meclis-i Mebusan'ın 30 Ocak 1878 tarihli toplantısında söz alan Yanya Mebusu Abdül Bey, devlet ve milletin geleceği için eğitimin son derece önemli olduğunu, eğitim sistemimizin ve kurumlarımızın ıslahı için uzman yetiştirmenin uzun zaman alacağını ve memurların çoğunun ehliyetli kişiler olmadıklarını belirttikten sonra; okulların ehil ve bilgili memurlar yetiştirmekte yetersiz kaldığını, kurulacak bir komisyonun mevcut memurları sınava tabi tutması ve yetersiz olanların memuriyetlerine son vermek gerektiğini ve bu komisyon için dil bilen Avrupalı uzmanların da yer almasının uygun olacağını belirtmiştir. Mebuslardan İbrahim Bey (Bosna-Hersek), Sadi Bey (Halep), Giragos Efendi (Erzurum), komisyon için yabancı uzman getirtilmesine karşı çıkarken, Hüdaverdizade Ohannes Efendi (İstanbul), yurtdışından uzmanlar getirterek onların bilgilerinden yararlanmanın doğru olacağını, çünkü bilgi ve yasal düzenlemeler bakımından eksiklerimiz bulunduğunu belirtmiştir. Abdürrahim Bedran Efendi (Suriye) ise, Beyrut ve benzeri yerlerde yabancıların açtığı okullarda bilim ve teknik alanındaki son gelişmelerin öğretildiğini, Avrupa'nın eğitim ve medeniyette ileri olduğu gerçeğinin inkâr edilemeyeceğini ve bu nedenle Avrupa'dan uzmanlar getirtilmesinin gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Daha sonra Abdül Bey'in yabancı uzman getirtilmesi önerisi Layiha Encümeni'ne havale edilmiş¹²⁰ ise de, önerinin akıbeti hakkında başka bilgi edinilememiştir.

II.Meşrutiyet'in ilanından sonra, yabancı uzman istihdamı işlerini yeniden düzenlemek amacıyla bir çalışma başlatılmıştır. Sadaret Mektûbî Kalemî'nden 22 Kânunusani 1324/9 Şubat 1909 tarihinde Nezaretlere yazılan bir tamimle; devlet hizmetinde sözleşmeli veya sözleşmesiz çalışan yabancı öğretmen-uzman-mühendis-

¹¹⁹ M.Ergün, "Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler", s.446-447.

¹²⁰ Meclis-i Mebusan 1293=1878 Zabıt Ceridesi, (Hazırlayan: Hakkı Tarık Us), Devre:II, II, İstanbul, 1954, s.264-266.

subaylar hakkında bilgi ile sözleşme örneklerinin ve maaş miktarlarının bildirilmesi istenmiştir. Bu tamime verilen cevaplara göre Osmanlı Devleti hizmetinde çalışan yabancılardan bazılarının isimleri şöyledir¹²¹: Mekteb-i Sultani’de Müdür-i Sani Mazör, muallimler İzvar, Lakomilez, Mağnos, Sara, Şuzel, Camalto, Jöeri, İrat, Prust, mubassırlar Riss, Emdin, Sadikanon, Karavana, Sanayi-i Nefise Mektebi’nde muallim Valorim, müfettişler Yusuf Hüsnü ve Tahir (yabancı uyruklu), Lobel, Lobis (Maarif-i Umumiye Nezareti emrinde); Mareşal Kamhofer, Ferik İmhof, Mülkiye Müfettişi Mirliva Bertiye, Almanca Öğretmeni Dr.Edward Jayden Neştoger, Gülhane Hastanesi’nde Almanca Öğretmeni Dr.Renhard, Dr.Wieting, Dr.Ferik Wietfort/Wietforn, Süvari Feriki Rodkiç (Harbiye Nezareti emrinde); memur Alterlein, Başmühendis Kolan, Mimar-Mühendis Dranko, Mekteb-i Sanayi’de öğretmen Mühendis Ekabl Agarad (Orman ve Maadin Nezareti emrinde); Polis Müfettişi Lui Şarlo Folon (Dâhiliye Nezareti emrinde); mühendisler Vilkof, Godar, Pikar, Ruznen(Ticaret ve Nafia Nezareti emrinde); görev yeri bilinmeyen öğretmenler Valeri, Jako. Öjen Mondragon (İstanbul Şehremaneti Su kontrol Memuru); Musiki Muallimi Aranda Paşa, çini uzmanı Narsis,

Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya’dan Dârülfünûn öğretim üyeleri getirilmişti. Ayrıca Alman Dışişleri Bakanlığı’nda yurtdışındaki Alman okullarından sorumlu eğitim uzmanlarından Prof.Dr.Franz Schmidt, hem Alman Dışişleri ve hem de Eğitim Bakanlıkları tarafından Osmanlı Maarif Nezareti Müşavirliği’ne atanmıştır. Görevi, Türk maarifini Alman okulları modeline göre yeniden yapılandırmaktı. Türk yöneticiler de aynı amacı gütmektedir. Örneğin Sadrazam Said Halim Paşa, “Alman zihniyetli vatandaşlara” ihtiyaç duyulduğundan bahsetmiş; Dr. Nazım Bey de, Fransız eğitiminin Türklere yarar sağlamadığını ileri sürerek, Türk eğitiminin Alman eğitim esaslarına göre düzenlenmesi gerektiğini savunmuştu. Aralık 1914’te İstanbul’a gelen Prof. F. Schmidt, 1.3.1915’te görevine resmen başlamış ve bir yurt gezisi (İzmit, Eskişehir, Afyon, Konya vs.) yapmıştır. Onun tavsiyesi ile 12 yıllık sultanilerde iki yabancı dil öğretilmesi kararlaştırılmış ve Maarif Nazırı Şükrü Bey’in isteği ile hazırladığı ilköğretimde yeni düzenlemeleri içeren “Mekâtib-i İbtidâiye Talimatnamesi” 1916’da yürürlüğe konulmuştur. Prof. F. Schmidt’in, Şükrü Bey’in azlinden sonra

¹²¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Âlî Evrak Odası, Evrak No: 261281, Evrak No: 357345.

göreve getirilen Ali Münif Bey'in görevden alınması ve yerine Dr. Nazım Bey'in atanmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Dr. Nazım Bey'in eğitim programının amacı, Türk eğitim ve öğretiminin modernleştirilmesi ve millileştirilmesi idi. Dr. Nazım Bey, Prof. F. Schmidt'i ülkedeki bütün okulları denetleme kurulunun başına getirdi. Savaşın yenilgi ile sonuçlanmasından sonra, Osmanlı Hükümeti, Alman öğretim üyeleri ve diğer uzmanların sözleşmelerini 2 Kasım 1918'de feshetmiş ve Prof. F. Schmidt ve diğer Almanlar 22 Kasım 1918'de Türkiye'den ayrılmışlardır¹²².

Fransız eğitiminin etkisindeki Galatasaray Sultanisi'ne alternatif olmak üzere İstanbul Sultanisi'ne önem veren Maarif Nazırı Şükrü Bey, Prof. F. Schmidt'ten bu okula Alman öğretmenler atanmasını istemişti. Bu okul ve diğerleri için ilk etapta 8 Alman öğretmen Türkiye'ye getirilmişti¹²³. Dârülfünûn için getirilen Alman öğretim üyelerinin çalışmaları ve değerlendirmeler hakkında Üniversite Reformu'yla ilgili bölümde ayrıntılı bilgi verilecektir.

b) Cumhuriyet Döneminde Yurtdışından Öğretmen ve Uzman Getirilmesi

Osmanlı Devleti zamanında olduğu gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da yurtdışından eğitim uzmanı ve öğretmen getirilmiştir. Bütün devlet daireleri ve bu arada eğitim alanında da yabancı uzmanlardan yararlanmak, kaçınılmaz bir ihtiyaçtı.. Bu ihtiyacı gören, ülkemizi her alanda dünyanın gelişmiş ülkelerinin seviyelerine ulaştırmak isteyen Hükümetler, değişik ülkelerden çeşitli alanlarda yabancı uzman getirilmesi için çalışmışlardır.

Ali Fethi Bey, Heyet-i Vekile Reisi olduğu zaman (Ağustos-Ekim 1923) yapacağı önemli işler arasında yabancı uzmanlardan yararlanmayı da saymıştı¹²⁴. Ancak bunu gerçekleştirmek için yeterli zaman ve imkânı bulamamış ve iş, İsmet Paşa

¹²² Mustafa Gencer, *Jöntürk Modernizmi ve "Alman Ruh" 1908-1918 Dönemi Türk-Alman İlişkileri ve Eğitim*, İletişim Yay, İstanbul, 2003, s.117-122.

Prof.F.Schmidt, Türk eğitiminin iyileştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi için uzun bir rapor hazırlamış ve Maarif Nezareti'ne sunmuştur. Bakınız: K.Turan, *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*, s.81-123.

Prof.F.Schmidt'in ülkemizdeki görev zamanki danışmanları arasında, Almanya'daki eğitimini tamamlayarak yurda dönen Halil Fikret Kanad da vardır. (Cavit Binbaşıoğlu, "*Dr.Halil Fikret Kanad ve Türkiye'de Eğitim Bilimlerinin Gelişmesine Katkısı*", *Çağdaş Eğitim Dergisi*, Sayı: 245 (Temmuz-Ağustos 1998), s.9.)

¹²³ M.Gencer, *Jöntürk Modernizmi ve "Alman Ruh"*, s.122-125.

¹²⁴ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, I, TBMM Matbaası, Ankara, 1961, s.423-424.

Hükümeti'ne kalmıştı. Bu sırada **Hâkimiyet-i Milliye**'de yayınlanan bir başyazıda; bu konuya değinilerek, ülkemize 1720'lerden beri yabancı uzmanların geldiği, bunlardan çok azının yararlı olduğu kaydedilmekte ve bu nedenle yabancı uzman seçiminde son derece dikkatli olunması gereği vurgulanmaktadır¹²⁵.

Yabancı uzman getirtme işini bir düzene koymak isteyen İsmet Paşa Hükümeti, toplam 140.433.369.liralık 1924 Yılı Bütçesi'nde yabancı uzmanlar için 1.000.000.lira ödenek ayırmıştır. Her Vekâlet bütçesinde ayrı ayrı ödenek ayırmak yerine, Maliye Vekâleti Bütçesi'nde tek bir fasıl ayırmayı uygun bulunmuştur. Bu fasılda çeşitli alanlar için getirtilecek yabancı uzmanlar hakkında şu bilgiler verilmektedir: Dahiliye Vekâleti'ne bağlı kurumlar için (12), Adliye Vekâleti için (4), Maliye Vekâleti için (6), İmar Vekâleti için (3), Nafia Vekâleti için (5), Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye için (15), Sıhhiye ve İçtimaiye için (3), Maarif Vekâleti için (16), İktisat Vekâleti için (28) kişi olmak üzere toplam olarak (92) yabancı uzman. (TBMM'ndeki görüşmelerde toplam sayı 86 olarak verilmektedir). Maarif Vekâleti için getirilecek yabancı uzmanlar; Dârülfünûn'a psikofizik-psikofizyoloji, asar-ı atika, umumi coğrafya, jeoloji, hukuk-ı âmme, hukuk-ı hususiye ve iktisat alanları için öğretim üyesi, terbiye-i bedeniye, resim, el işleri, heyet-i teftüşiye için uzmanlar, hars alanında uzman bir Dârülmuaallimîn müdürü, bir lise müdürü, mektep müzesi uzmanı ile Maarif Vekâleti Müşaviri John Dewey olarak kaydedilmektedir. Ayrıca Erkân-ı Harbiye ve Baytar Mektebi için de uzman getirtilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan, getirtilecek uzmanların alanlarında otorite olmaları, ülkemizde bulundukları süre içinde devamlı olarak araştırma gezilerinde bulunmaları ve uzmanların uzun süreler için değil de 3,6,9 ay gibi kısa süreler için getirtilmesi benimsenmiştir(24.3.1924)¹²⁶.

¹²⁵ “Mütehassıslar Bahsi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 959 (5 Teşrinisani 1339/Kasım 1923), s.1.

¹²⁶ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, VII/1, TBMM. Matbaası, Ankara, 1968, s.1038,1077-1078,1083.

Bütçeye bir milyon lira ödenek konulmasını değerlendiren Hüseyin Cahid ve Mehmed Asım birçok alanda yabancı uzmana duyulan ihtiyaca dikkat çekerek, uzmanların kısa süreler için getirilmesinin istenilen yararı sağlamayacağını; uzmanlara, gelmeden önce onlara sunulmak üzere istatistiksel dokümanlar hazırlanmasını; maarif teşkilatı ıslahı için getirtilecek uzmanın (John Dewey), tavsiye edeceği düzenlemeleri yapmak ve programı uzun süre sabırla uygulamak gerektiğini kaydetmişlerdir. Bakınız: Hüseyin Cahid, “Siyasiyat: Ecnebi Mütehassıslar”, **Tanin**, No: 499 (1 Mart 1340/1924), s.1; Mehmed Asım, “Mütehassıslar İçin Hazırlık”, **Vakit**, No: 2354 (19 Temmuz 1340/1924), s.1.

Bir başka makalede de; eğitim sistemimizi ıslah etmek için yabancı uzmanlardan yararlanmaya ihtiyaç duyulduğu, askeri okullarda getirilen yabancı uzmanların başarılı olunduğu belirtilmekte ve

Meclisin bütçeyi onaylamasından sonra, Kastamonu Mebusu Halit Bey, TBMM Başkanlığı'na Başvekil'in cevaplama isteğiyle; 1924 yılında ayrılan bu ödenekle, hangi uzmanların getirtildiği, diğer işler için ne zaman yabancı uzman getirtileceği ve yabancı uzmanların ne kadar süre için getirtilmesinin (3,6,9 ay veya bir buçuk sene için) uygun olacağına dair bir soru önergesi vermiştir. Meclisin 21.1.1925 tarihli toplantısında, bu soruya cevap veren Başvekil Ali Fethi Bey; 1924 yılında ayrılan ödenekle, çeşitli vekâletlere hangi uzmanların getirtildiğini açıklamıştır. Başvekil'in verdiği bilgilere göre; Maarif Vekâleti Müşaviri olarak John Dewey'nin getirtilmiş, incelemelerini müteakip raporunu vermiştir. Eski eserler uzmanı olarak getirtilen Macar Prof.Jöl Mesaruş 1.12.1924'te görevine başlamış; İstanbul Müzesi'ndeki yabancı paralar için Berlin Müze Müdürlerinden Reglang getirtilmiş ve incelemelerini tamamlamıştır. Yine müzenin eski doğu eserleri için Omfr getirtilmiş ve görevine başlamış, mektep müzesi ve el işleri uzmanı olarak iki kişinin daha getirtilme için girişimlere başlanmıştır. Maarif Vekâleti için getirtilmesi öngörülen 16 uzmandan diğerleri hakkında bilgi vermeyen Başvekil, 3, 6, 9 ay gibi kısa süreler daha uzun süreler için uzman getirtilmesinin daha uygun olduğunu ve 1925 yılında da yerli yabancı uzmanlardan yararlanmaya devam edileceğini kaydetmiştir¹²⁷. Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa de, 1926'da yaptığı konuşmada, yabancı uzmanlardan daha sonraki senelerde de yararlanmaya devam edilmesinin doğru olacağını belirtmiştir¹²⁸.

Cumhuriyet Dönemi'nde; John Dewey (1924), Alfred Kühn (1925), Omer Buyse (1927), Geheimrath Oldenburg (1927), Beryl Parker (1932), Albert Malche (1932) gibi ünlü eğitim uzmanları ülkemize gelerek eğitimin değişik alanlarında incelemelerde bulunmuşlar ve raporlarını sunmuşlardır. Ayrıca, 1932'de Türkiye'nin ekonomik durumu hakkında incelemelerde bulunan Amerikan Heyeti'nin raporunda da

Maarif Vekili Vasıf Bey'in bu alanda adımlar atmasının beklenildiği vurgulanmaktadır. Bakınız: "*Ameli Adam Yetiştirmek*", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 1072 (16 Mart 1340/1924), s.1.

Vasıf Bey ise bir açıklamasında; Avrupalı uzmanlardan yararlanmak kararında olduklarını ve bilfiil işbaşında çalışacak birçok uzman getirtileceğini belirtmiştir. Bakınız: "*Avrupalı Mühassıslardan İstifade*", *Vatan*, No: 350 (5 Nisan 1340/1924), s.2. Maarif Vekâleti'nin yabancı uzmandan yararlanma konusundaki kararlılık, Vekil Vasıf Bey ve Müsteşar Fuad Bey'in açıklamalarında açıkça ortaya konulmaktadır. Bakınız: "*Ecnebi Mühassıslar*", *Cumhuriyet*, No: 8 (14 Mayıs 1340/1924), s.4; "*Heyet-i İlmiye*", *Cumhuriyet*, No: 2 (8 Mayıs 1340/1924), s.3

¹²⁷ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XII, TBMM. Matbaası, Ankara, 1975, s.192-195; "*Ecnebi Mühassıslar Celbi*", *Cumhuriyet*, No: 205 (2 Kânunuevvel 1340/Aralık 1924), s.3.

¹²⁸ **Cumhurbaşkanı,.....Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I**, s.31.

eğitim konusuna yer verilmiştir. Adı geçen bu uzmanların çalışmaları, ilgili bölümlerde ayrıntılı bir şekilde verilecektir.

Ders vermek amacıyla getirtilen uzman ve öğretmenlerin yanında, sadece konferans vermek için yabancı uzmanlar da ülkemize gelmişlerdir. Bunlar da Türk eğitimi ve eğitimcileri üzerinde etkili olmuşlardır. Ancak bu etki, bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Çeşitli amaçlarla 1923-1938 yılları arasında ülkemize gelen yabancı uzmanlar, ülkeleri ve ilgi alanları şu şekilde verilebilir¹²⁹:

1923-1938 Yılları Arasında Eğitim Alanında Getirtilen Yabancı Uzmanlar

Uzmanın Adı.	Ülkesi	Çalışma Al.	Uzmanın Adı.	Ülkesi	Çalışma Al.
Pr. John Dewey (1924)	ABD.	Eğitim	Muvan (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.
Pr. Bugla (1924)	Fransa	Eğitim	Prak (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.
Pr. Lakiye (1924)	?	Güzel San.	M. Regling (1929)	Alm.	Eğitim
Münçere (1924)	?	Güzel San.	M. Vales (1929)	?	Mesl. Eğit.
Pr. Paul Monroe (1924)	ABD.	Eğitim	Seklerk (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.
Pr. Alfred Kühn-1925	Alm.	Mesl. Eğit.	Sollans Robeit (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.
Johnson (1925)	İsveç	Beden Eğit.	Finimuk (1930)	?	Güzel San.
Nermann (1925)	İsveç	Beden Eğit.	Alfred Jung (1930)	Alm.	Mesl. Eğit.
Pol (1925)	Fransa	Frasızca	Pr. Carl Weber (1930)	Avust.	Mesl. Eğit.
Franklin (1926)	ABD.	Eğitim	Pr. Pierre Bovet (1930)	İsviçre	Eğitim
Pr. Frey (1926)	Alm.	Mesl. Eğit.	Wilhelm Rigchter-1930	?	Eğitim
Pr. G. Stiehler (1926)	Alm.	Mesl. Eğit.	Karl Steuward-1931	Alm.	Eğitim
C. Holzmeister (1926)	Alm.	Mimari	Marga Braun (1931)	Alm.	Beden Eğit.
Angels (1927)	İngiltere	Eğitim	Josef Marks (1932)	?	Müzik Eğit.
Bay Ruetelet (1927)	Fransa	Mesl. Eğit.	Pr. Beryl Parker (1932)	ABD.	Eğitim
Bayan Ruetelet (1927)	Fransa	Mesl. Eğit.	Léa Laliu (1932)	Belçika	Mesl. Eğit.
Boccard (1927)	Belçika	Mesl. Eğit.	Fridrich Falke (1933)	Alm.	Tarım Eğit.
Pr. Ernest Egli (1927)	Avust.	Okul Mim.	Ginther (1933)	Avust.	Mesl. Eğit.
Guilain (1927)	Fransa	Eğitim	Hans Hibler (1933)	Avust.	Mesl. Eğit.
Latien (1927)	Fransa	Eğitim	Heussler (1933)	Avust.	Mesl. Eğit.
Pr. Oldenburg (1927)	Alm.	Tarım Eğit.	Nora Strsygowski-1933	Avust.	Mesl. Eğit.
Pr. Omer Buyse (1927)	Belçika	Mesl. Eğit.	Daimas (1933)	Alm.	Beden Eğit.
Penigret (1927)	ABD.	Eğitim	Derbyshir (1933)	İngiltere	Eğitim
Phlip (1927)	ABD.	Eğitim	Alson (1934)	Fransa	Mesl. Eğit.
Pr. Adolf Feriére (1928)	İsviçre	Eğitim	Dumontet (1934)	Fransa	Mesl. Eğit.
Pr. Henri Suzallu-1928	ABD.	Eğitim	Erich Probst (1934)	Alm.	Mesl. Eğit.
Mesaruş (1928)	Macarist.	Müzecilik	Gaumondy (1934)	Fransa	Mesl. Eğit.
Roza Arnold (1928)	?	Eğitim	Herncer Antuan-1934	Çekoslovak.	Mesl. Eğit.
Sthoklain (1928)	Alm.	Mesl. Eğit.	Hugo Habenicht-1934	Alm.	Mesl. Eğit.
Antoniette Guise-1929	Belçika	Mesl. Eğit.	Karlasın (1934)	Avust.	Mesl. Eğit.
Armanda (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.	Prou (1934)	Fransa	Mesl. Eğit.
Bergeaut (1929)	Fransa	Eğitim	Raymond (1934)	Fransa	Mesl. Eğit.
Berten (1929)	Belçika	Mesl. Eğit.	Josef Marks (1934)	Alm.	Müzik Eğit.

¹²⁹ T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi; Mustafa Şahin, Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960), (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1996, s.72-74. M.Ergün, Atatürk Devri Türk Eğitimi, s.136-151,165-171.

Ayrıca, arşiv kayıtlarında isim belirtilmeyen yabancı uzman ve öğretmen kadrolarının onaylandığı görülmektedir. Bu arada, uzmanların isimlerinin arşiv kayıtlarında ve Türkçe kaynaklarda yazılışları esas alınmış olup, orijinal yazılışlarından farklılıklar bulunabilir.

Edgar (1929)	Belçika	Mesl.Eğit.	Lico Amar (1934)	Macaristan	Müzik Eğit.
Jofredi (1929)	Belçika	Mesl.Eğit.	Pr.Schmidel (1935)	Avust.	Müzik Eğit.
Josef Kapun (1929)	Avust.	Mesl.Eğit.	Pr.Paul Hindemith(1935)	Alm.	Müzik Eğit.
Albert Göhler (1929)	Alm.	Almanca	Violette Pillzer (1936)	Alm.	Müzik Eğit.
Kapit (1929)	?	Eğitim	Carl Ebert (1936)	Alm.	Müzik Eğit.
M.Köster (1929)	?	Mesl. Eğit.	Bela Bartok (1936)	?	Müzik Eğit.
Martens (1929)	Belçika	Mesl.Eğit.	Pr. Ludvig (1938)	Alm.	Müzik Eğit.
Markoş (1929)	Macarist.	Mesl.Eğit.			

Yabancı uzman getirilmesi işinde en önemli konu, uzmanın seçimidir. John Dewey'nin getirilmesi konusu gündeme geldiğinde, bu noktaya dikkat çeken İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey; Birinci Dünya Savaşı yıllarında Maarif Nezareti'ne müşavir olarak getirilen Prof.Schmidt'in beklenen faydayı sağlayamadığını örnek vermiştir¹³⁰. Kurulan yeni devletin birçok alanda yabancı uzmana ihtiyacı olduğunu kaydeden Yakup Kadri ise, yabancı uzman getirtmenin bir ihtisas işi olduğunu, şimdiye kadar getirtilen uzmanlardan istenilen ölçüde yararlanılamamasının nedeninin bu yanlış seçimden kaynaklandığını ifade etmiştir. Bir başka eksikliğin de gelen uzmanlara yeterli bilgi ve belgenin takdim edilememesi olduğunu kaydeden yazar; buna en son örneğin John Dewey'in gelişinde yaşandığını ve John Dewey ülkemize geldiğinde gerekli bilgi ve belgelerden mahrum olarak raporunu hazırlamak zorunda kaldığını belirtmiştir¹³¹.

Maarif Vekâleti, 1925 yılında da yabancı uzman ve öğretmen getirtmek için çalışmalara başlamış ve Galatasaray Lisesi için çeşitli branşlarda 10 öğretmen, Ankara Lisesi için 2, Kabataş Erkek Lisesi, İzmir ve Bursa Liseleri için birer Fransızca öğretmeni, Erenköy Kız Lisesi'ne beden eğitimi ve İngilizce öğretmeni, Çamlıca Kız Ortaokulu'na ev işleri, beden eğitimi ve İngilizce öğretmeni, İzmir, Adana ve Kabataş Liseleri için birer İngilizce öğretmeni getirtmek için girişimlerde bulunmuştur¹³². Bu çerçevede, Amerika'dan 6 öğretmen ve Fransa'dan 11 Fransızca öğretmeni Ekim 1925'te görevlerine başlamışlardır¹³³.

Maarif Vekâleti,1926 yılında İsveç'ten spor mütehassısı, Terbiye-i Umûmiye Dairesi için iki, Hıfzısıhha ve İhsâiyât (İstatistik) Şubeleri, Mektep Mimarlığı ve

¹³⁰ İsmail Hakkı, "Ecnebi Mütehassıslar", **Akşam**, No: 2024 (20 Haziran 1340/1924), s.2.

¹³¹ Yakup Kadri, "Ecnebi Mütehassıs", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1330(23 Kânunusani/Ocak 1925), s.1.

¹³² "Ecnebi Muallimler", **Cumhuriyet**, No: 375 (24 Mayıs 1341/1925), s.2; "Galatasaray Lisesine Muallimler", **Cumhuriyet**, No: 432 (23 Temmuz 1341/1925), s.1; "Fransız Muallimler", **Cumhuriyet**, No: 484 (13 Eylül 1341/1925), s.2; "Avrupa'dan 40 Muallim", **Cumhuriyet**, No: 488 (17 Eylül 1341/1925), s.2.

¹³³ "Fransızca Muallimleri", **Cumhuriyet**, No: 503 (2 Teşrinievvel 1341/ Ekim 1925), s.2; "Amerikalı Muallimler", **Cumhuriyet**, No: 517 (16 Teşrinievvel 1341/Ekim 1925), s.2.

mesleki eğitim alanında Danimarka, İsviçre, Almanya ve Belçika'dan için toplam 7 uzman getirilmesi için çalışmalar devam ettirilmiştir¹³⁴.

Yabancı uzmanların devlet memuriyetinde istihdamı konusu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında tartışmalara yol açmıştır. En önemli sorun, hangi şartlarda yabancı uzman çalıştırılacağı noktası idi. Konu, Dîvân-ı Muhâsebât'a (Sayıştay) aksetmiş ve yapılan incelemelerden sonra; devletçe görülecek lüzum üzerine hizmete alınacak yabancı uzmanların özel şartlara tabi olacakları ve yabancı uzman çalıştırılmasına gerek olup olmadığına devletin maneviyat-ı şahsiyesini temsil eden en yüksek amirinin takdir etmesi kararlaştırılmıştır (26.2.1928)¹³⁵.

Yurtdışından yabancı uzman getirme ve devlet kurumlarında yabancı uzman çalıştırma konusunu karara bağlamak ve işleri düzenlemek amacıyla 1934 yılında yeni yasal çalışmalar yapılmıştır. 4.7.1934 tarihinde kabul edilen 2557 sayılı kanunla; Maarif Vekâleti'ne bağlı okul ve kurumlarda istihdam edilecek yabancı uzman ve öğretmenlerle 3 yıllık sözleşme yapma yetkisi verilmiş ve gerektiğinde bu sürenin İcrâ Vekilleri Heyeti kararıyla 5 yıla çıkarılabilmesi kabul edilmiştir¹³⁶. Diğer taraftan Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi, Vekâlete bağlı okul ve kurumlarda çalıştırılacak yabancı uzman ve öğretmenlerle yapılacak sözleşme formu hazırlanmıştır¹³⁷.

1927-1938 yılları arasında çeşitli meslek dallarında değişik ülkelerden ülkemize gelen yabancı uzman ve yönetici sayısı 65'tir. Bunların uzmanlık alanları ve sayıları şöyledir¹³⁸: Moda 6, biçki-dikiş 4, ev idaresi ve yemek pişirme 3, mesleki resim 2, yabancı dil 1, sıhhi tesisat 2, erkek terziliği 1, süsleme sanatları 3, ticari ilimler 1, marangozluk 10, demircilik 5, tesviyecilik 7, elektrik 2, dökümcülük 2, duvarcılık 10, mimar 2, yönetici 4.

¹³⁴ "Ecnebi Mütahassıslar", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1655 (11 Şubat 1926), s.1.

¹³⁵ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 27-28 (15 Mayıs 1928), s.45-46.

¹³⁶ **Düstur**, Üçüncü Tertip, XV, Başvekâlet Mat. Ankara, 1934, s.1390.

¹³⁷ **Milli Eğitim Bakanlığı Milli Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Arşivi**, T.C.Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi Kararları, 1934 Yılı Kararları, Karar No: 204, Karar Tarihi: 8.9.1934, s.191-195. Arşiv bundan sonra "**T.C.MEB.TTKBA.**" şeklinde kısaltılarak verilecektir. Sözleşme formu için bakınız Ek-16.

¹³⁸ Reşat Özalp, "*Türkiye'de Yüzyıllık Meslekî ve Teknik Öğretim*", **Meslekî ve Teknik Öğretim**, Sayı: 104 (Ekim 1961), s.48.

3- Diğer Ülkelerin Eğitim Sistemlerini Tanımaya Yönelik İnceleme Gezileri ve Yapılan Yayınlar

a) Yurtdışı Eğitim Araştırma Gezileri

Cumhuriyet'in ilanından sonra, eğitim sorunlarına çözüm bulmak ve eğitim alanında ilerlemeler kaydetmek için, başka ülkelerin eğitim sistemleri ve kurumları hakkında bilgi edinmek amacıyla araştırma gezileri yapılmıştır. Çeşitli kademedeki Maarif Vekâleti yöneticileri tarafından yapılan bu geziler sonucunda hazırlanan raporlar Vekâlete sunulmakta ve ilgili kurullarda tartışılarak, ülkemizde yeni uygulamalar için kararlar alınmaktaydı.

Türkiye'de Pragmatizmin temsilcilerinden olan ve John Dewey'in eserlerinden bazılarını (Mektep ve Cemiyet, Çocuk ve Mektep, Terbiye ve Demokrasi) Türkçe'ye çeviren Mehmet Emin Erişirgil, Fransa, Almanya ve Danimarka gibi ülkelere geziler yapmıştır¹³⁹.

8.6.1925-4.7.1925 tarihleri arasında Leipzig Öğretmen Okulu'nda düzenlenen İş Eğitimi Semineri'ne katılan İsmail Hakkı Tonguç, 1926 yılında "Avrupa Tecrübe Mektepleri Hakkında Rapor"u Maarif Vekâleti'ne sunmuş ve bu rapor daha sonra yayınlanmıştır¹⁴⁰.

Maarif Vekâleti Müsteşarı Nafi Atuf (Kansu) Bey, kalabalık bir heyetle Rusya'ya bir araştırma gezisi yapmıştır. Gezi için İstanbul'a gelen N.Atuf Bey, o zamana kadar Batının eğitim sisteminin incelendiğini ve şimdi de Doğu'nun eğitim sistemini incelemek amacıyla Rusya'ya gideceklerini açıklamıştır¹⁴¹. Mayıs 1926 sonlarında İstanbul'dan hareket eden heyette Heyet-i Teftişîye Reisi Rıdvan Nafiz Bey de bulunuyordu. Odesa, Kiev, Moskova ve Leningrad gibi büyük kentlerde incelemelerini tamamlayan heyet, 2 Ağustos'ta Türkiye'ye dönmüştür. Nafi Atuf Bey dönüşte gazetecilere, Rusya'da halk mekteplerini müzeleri ve köy deneme okullarında

¹³⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yay. İstanbul, 1998⁵, s.427.

¹⁴⁰ Engin Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemleri) (Birinci Kitap)*, Güldiken Yay, Ankara, 2001², s.103-107; İsmail Hakkı, "Avrupa Tecrübe Mektepleri Hakkında Rapor", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.13-37.

¹⁴¹ "Maarif Müsteşarı Nafi Atuf Bey Rusya'ya Gidiyor", *Cumhuriyet*, No: 741 (31 Mayıs 1926), s.1.

inceleme yaptıklarını belirtmiştir¹⁴². Nafi Atuf Bey bir başka konuşmasında da; yeni reformlara girişmek için, Vekâletin diğer ülkelerin deneyimlerini bilmeyi zorunlu gördüğünü; Sovyetler Birliği'nin halk eğitimi teşkilatının Türk eğitimcilerin ilgisini çektiğini belirtmiştir¹⁴³. Rusya'daki incelemeleriyle ilgili olarak Rıdvan Nafiz Bey, "Moskova'da Radişçef Teknik İş Mektebi" ve "Rusya'da Bir Tecrübe Mektebi" adlarıyla iki makale yayınlamıştır¹⁴⁴.

Türkiye'nin Rusya'daki eğitim kurumları ile olan ilgisi sonraki yıllarda da devam etmiş; Talim ve Terbiye Heyeti'nin 25.1.1927 tarihli toplantısında; Sovyetler Birliği sınırları içerisinde kısmen bağımsız Türk varlığını oluşturan Azerbaycan, Kırım, Başkurdistan Cumhuriyetlerinin Neşriyat ve Kütüphane İdareleri ile kültürel ilişkilerin sürdürülmesi; yayınların değişimi ve bu çerçevede, Maarif Vekâleti yayınlarından birer nüshasının oralara gönderilmesi kararlaştırılmıştır¹⁴⁵. Rusya'daki Türklerle kültürel ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla, bir Türk Maarif Heyeti 1930 yılı yaz aylarında Kırım'a gitmiş ve buradaki yetkililerle görüşmelerde bulunmuştur¹⁴⁶.

Yurtdışında eğitim konulu geziler, sadece ortaöğretim ve meslek eğitimi alanı ile sınırlı değildir. Nitekim 1926 yılı sonbaharında Dârülfünûn Emini Nureddin ve Fen Fakültesi Reisi Neşet Ömer, Bükreş, Budapeşte, Prag, Brüksel ve Paris Üniversitelerinde incelemelerde bulunmuşlar ve bunların programları hakkında elde ettikleri bilgiler çerçevesinde hazırladıkları raporları Dârülfünûn Divanı'na ve Maarif Vekâleti'ne sunmuşlardır¹⁴⁷.

Cumhuriyet Dönemi'nde eğitimle ilgili olarak yurtdışına yapılan en önemli gezi Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in Avrupa'nın çeşitli ülkelerine yaptığı gezidir. Bu gezi, sonuçları bakımından olduğu kadar, o dönemde Hariciye Vekili ve İktisat Vekili dışında yurtdışına geziye çıkan tek Vekil'in M. Necati Bey olması ve yakın zamanda

¹⁴² "Maarif Müsteşarımız Rusya'dan Döndü", *Vakit*, No: 3083 (2 Ağustos 1926), s.1-2; "Rusya'da Tedkikat", *Cumhuriyet*, No: 803 (3 Ağustos 1926), s.3; "Rusya'da Tedkikat", *Milliyet*, No: 171 (5 Ağustos 1926), s.4.

¹⁴³ İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Kültür Bak. Yay, Ankara, 1999, s.195.

¹⁴⁴ Rıdvan Nafiz, "Moskova'da Radişçef Teknik İş Mektebi", *Terbiye Mecmuası*, (Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti Yayını), Sayı: 2 (1 Nisan 1927), s.122-131; Rıdvan Nafiz, "Rusya'da Bir Tecrübe Mektebi", *Terbiye Mecmuası*, Sayı: 1 (15 Şubat 1927), (Üçüncü Baskı, 1928) s.18-22.

¹⁴⁵ **T.C.MEB.TTKBA.**, T.C.Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi Kararları, 1927 Yılı Kararları, Karar No: 24, Karar Tarihi: 25.1.1927, s.24.

¹⁴⁶ "Türk Maarif Heyeti Kırım'da", *Hâkimiyeti Milliye*, No: 3249 (30 Temmuz 1930), s.1.

¹⁴⁷ "Avrupa'nın Beş Dârülfünûnunda Tedkikat", *Cumhuriyet*, No: 883 (23 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.2.

(öncesinde ve sonrasında) başka bir Maarif Vekili'nin benzer geziler yapmaması bakımından da önemlidir.

Heyet-i Vekile'nin 5 Ocak 1927 tarihli toplantısında kararlaştırılan¹⁴⁸ Avrupa gezisi için İstanbul'a gelen¹⁴⁹ Necati Bey, burada gazetecilere yaptığı açıklamada; Prag, Berlin ve Paris gibi şehirleri ziyaret edeceğini, uzak olduğu için Moskova'ya gidilmeyeceğini belirttikten sonra; uygulamakta olduğumuz eğitim sisteminin zaten Avrupalılardan alınmış olduğunu ve bu esasın değişmeyeceğini, gezi sırasında eğitim uygulamaları hakkında yapılacak incelemelerde yararlı olacağı düşünülenlerin ülkemizde de uygulanacağını vurgulamıştır¹⁵⁰. İstanbul'daki incelemelerinden sonra 21 Ocak'ta Prag'a hareket eden Necati Bey'e, Talim ve Terbiye Heyeti Reisi Mehmed Emin ve Sanayi-i Nefise Encümeni Reisi Namık İsmail Bey'in de aralarında bulunduğu bir heyet eşlik etmekteydi¹⁵¹.

Prag'da 8 gün incelemeler yapan Necati Bey, Şubat Ayı başlarında Berlin'e varmış ve meslektaşı Mösyö Berge tarafından törenle karşılanmıştır¹⁵². Necati Bey ve heyetimizin Prag'ı ziyareti, bu ülke basını tarafından da ilgi ile izlenmiş, yayınlanan makalelerde yeni Türkiye Devleti'nin her alanda atmakta olduğu adımlardan, (özellikle eğitim ve laikleşme) Necati Bey ve Eski Maarif Vekillerinden Prag Büyükelçisi Vasıf Bey'den övgü ile söz edilmiştir¹⁵³. Geziye devam eden Heyet, 6 Mart'ta Roma'ya gelmiş, oradaki öğrencilerimiz ve ilgililer tarafından karşılanmıştır¹⁵⁴. Necati Bey ve heyetimiz, burada Eğitim Bakanı Fedel ve diğer yöneticilerle görüşmeler yapmışlar ve çeşitli okulları ziyaret etmişlerdir¹⁵⁵. Heyet'in 16 Mart'ta İstanbul'a dönüşünden¹⁵⁶ sonra bir açıklama yapan Necati Bey; gezinin yararlı geçtiğini, incelemelerden elde edilen sonuçların bir rapor halinde Milli Talim ve Terbiye Dairesi'ne bildirileceğini ve

¹⁴⁸ "Necati Bey'in Seyahati", **Cumhuriyet**, No: 958 (7 Kânunusani/Ocak 1927), s.1.

¹⁴⁹ "Maarif Vekilimizin Avrupa Seyahatine Hareketi", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1984 (14 Kânunusani/Ocak 1927), s.1; "Maarif Vekilimiz Dün Geldi", **Milliyet**, No: 333 (15 Kânunusani/Ocak 1927), s.1,4.

¹⁵⁰ "Maarif Vekilimiz Dün Ankara'dan Şehrimize Geldi", **Cumhuriyet**, No: 966 (15 Kânunusani/Ocak 1927), s.1-2.

¹⁵¹ "Maarif Vekili Gitti", **Cumhuriyet**, No: 973 (22 Kânunusani/Ocak 1927), s.2.

¹⁵² "Prusya Maarif Nazırının Maarif Vekilimize Ziyafeti", **Cumhuriyet**, No: 985 (3 Şubat 1927), s.1

¹⁵³ "Maarif Heyetimiz", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2021 (20 Şubat 1927), s.3.

¹⁵⁴ "Maarif Vekilimiz Roma'da", **Cumhuriyet**, No: 1017 (7 Mart 1927), s.1.

¹⁵⁵ "Maarif Vekilimizin Avrupa Seyahati", **Cumhuriyet**, No: 1021 (11 Mart 1927), s.2; "Maarif Vekilimizin Avrupa Seyahati", **Cumhuriyet**, No: 1024 (14 Mart 1927), s.2.

¹⁵⁶ "Maarif Vekilimiz Geldi", **Cumhuriyet**, No: 1027 (17 Mart 1927), s.1.

orada yapılacak tartışmalardan sonra gerekli olan çalışmaların başlatılacağını söylemiştir¹⁵⁷.

Talim ve Terbiye Heyeti Reisi Mehmed Emin Bey de yaptığı açıklamada; ilkokulu bitiren çocukların, bölgenin ihtiyacına ve kendi yeteneklerine göre seçecekleri mesleğe uygun bir şekilde yetiştirilecekleri okulların açılacağını söylemiştir. Meslek okulları açılırken eskiden yapılan hatalara düşülmeden bu okullarla bölgenin ihtiyaçları ve meslek adamları ile yakın ilişki kurulacağını kaydeden Mehmed Emin Bey, güzel sanatlar eğitiminin geliştirileceğini, Avrupa'ya öğrenci gönderme konusuyla ilgilenecek bir teşkilat oluşturulacağını ve meslek okulları programlarının Omer Buyse'un yapacağı incelemelerden sonra hazırlanacağını belirtmiştir.¹⁵⁸

İstanbul'da bulunduğu sırada gazetecilere geniş açıklamalarda¹⁵⁹ bulunan ve Çekoslovakya, Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'yı kapsayan gezisini değerlendiren Necati Bey, yerinde yapılan incelemelerin çok yararlı olduğunu belirttikten sonra, Cumhuriyet'in ilanından itibaren Türk eğitiminin en doğru, en bilimsel ve en müspet yolu tuttuğunu, yörenin ihtiyaçlarına göre eğitim veren meslek okulları açılacağını belirtmiştir. Belçika'dan bir haftaya kadar hareket edecek olan Omer Buyse'un kısa sürede ülkemizde incelemelerine başlayacağını kaydeden Mustafa Necati Bey; Almanya ve İngiltere'de ziyaret edilen bazı meslek okullarının, zannedildiği gibi çok para gerektirmediğini, meslek okullarının gündüz öğrencilere, akşam da çeşitli işlerde çalışanlara eğitim vereceğini ve meslek eğitiminde belediyeler, özel idareler ve diğer vekâletlerle işbirliği yapılacağını söyleyerek ileride yapılacak değişikliklere işaret etmiştir.

Daha sonra bir senelik icraatlarını anlatan Necati Bey, çeşitli alanlarda açılan kursların yararlı geçtiğini, İsveçli uzmanların idaresindeki kursta 50 beden eğitimi öğretmenini ve Alman uzmanların ders verdiği kursta ihtiyaç duyulan el işleri öğretmenleri yetiştirildiğini açıklamıştır. Çekoslovakya'daki Sokol Teşkilatı ile

¹⁵⁷ "Maarif Vekilimizin Avrupa Seyahati", **Cumhuriyet**, No: 1028 (18 Mart 1927), s.2.

¹⁵⁸ "Maarif Vekilimizin Avrupa'daki Tetkikatı", **Milliyet**, No: 395 (18 Mart 1927), s.1,4.

¹⁵⁹ "Maarif Vekili Mustafa Necati Beyefendinin Avrupa Tedkik Seyahatleri", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 11 (Mayıs 1927), s. 120-129; "Yeni Nesil Teceddüd ve İnkılâp Mefkuresiyle Yetiştiriliyor", **Milliyet**, No: 396 (19 Mart 1927), s.1,4; "Maarif Vekilinin Beyanâtı", **Vakit**, No: 3311 (19 Mart 1927) s.1,4; Falih Rıfkı, "Bir Tedkik Seyahati", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2052 (23 Mart 1927), s.1;

Almanya, İngiltere ve İtalya'daki gençlik teşkilatlarında olduğu gibi ülkemizde de gençlere eğitim verileceğini ve güzel sanatlar eğitiminde okullarımızda çocuklara sanat zevkini verecek batılı esasların uygulanacağını belirten Mustafa Necati Bey; Tezyini Sanatlar ve Heykeltıraşlık Bölümlerinin geliştirileceğini, ilkokul programlarının çocukların çevreyle yakından ilgilenmelerini sağlayacak şekilde değiştirileceğini, Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi konusunda yeni düzenlemeler yapılacağını ve Dârülfünûnun ders ve laboratuvar ihtiyaçlarının giderileceğini söylemiştir.

Maarif Vekâleti Müdürler Encümeni'nin 15.5.1927 tarihli kararı¹⁶⁰ ile, 1927 yılı Haziran ve Temmuz aylarında Orta Tedrisat Müdür-i Umûmîsi Cevad, Talim ve Terbiye Heyeti üyelerinden Avni ve Haydar Beylerden oluşan bir Maarif Heyeti, Almanya, Danimarka ve Avusturya'ya bir inceleme gezisi yapmışlardır. Heyet üyelerinden Cevad Bey, 26.5.1927 tarihinde gazetecilere yaptığı açıklamada, kendisinin ortaöğretim kurumları ve bunlarla ilgili yasal düzenlemeler, Avni Bey'in Danimarka'da kadınların eğitimi ve Haydar Bey'in de, eğitim teşkilatları hakkında incelemelerde bulunacaklarını belirtmiştir¹⁶¹. İstanbul'dan hareket eden Heyet, Kopenhag, Berlin, Leipzig, Prag ve Sofya gibi Avrupa'nın önemli şehirlerinde okulları ve diğer eğitim kurumlarını inceledikten sonra ülkemize dönmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi, Avni Bey Kopenhag'da kızların eğitimi ile ilgili incelemeler yapmış; Madam Sur idaresindeki Ev İdaresi Okulu'nu gezmiş ve notlar almış; Heyetin diğer üyeleri de, görevleri ilgili konularda raporlar hazırlamışlardır¹⁶².

Maarif Vekâleti Levâzım ve Âlât-ı Dersiye Müzesi Müdürü İsmail Hakkı (Tonguç) Bey, ders araç-gereçleri konusunda araştırma ve incelemelerde bulunmak üzere Ekim-Aralık 1929'da İtalya, İsviçre, İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya'yı kapsayan bir gezi yapmıştır¹⁶³.

¹⁶⁰ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 17 (15 Haziran 1927), s.54.

¹⁶¹ "Maarif Heyeti", **Cumhuriyet**, No: 1096 (27 Mayıs 1927), s.2; "Avrupa'da Tedkikat", **Milliyet**, No: 463 (27 Mayıs 1927), s.3.

¹⁶² "Maarif Heyeti", **Cumhuriyet**, No: 1141 (14 Temmuz 1927), s.2; "Meslek Mektepleri", **Milliyet**, No: 512 (18 Temmuz 1927), s.3.

¹⁶³ E.Tonguç, **İsmail Hakkı Tonguç I**, s.155-156; Mehmet Cimi, **Tonguç Baba (Ülkeyi Kucaklayan Adam)**, Kültür Bak. Yay, Ankara, 2001, s.53.

b) Yabancı Ülke Eğitim Sistemleriyle İlgili Yayınlar

Yeni Türk eğitim politikalarının oluşturulması aşaması olan Cumhuriyetin ilk yıllarında, başka ülkelerin eğitim sistemlerini tanımak amacıyla, yabancı ülkelerin eğitim sistemleri ve eğitim kurumları ilgili yapılan yayınların çokluğu dikkati çekmektedir. Gelişmiş veya gelişmemiş ülke ayrımı yapılmaksızın, yabancı ülkelerin eğitim hakkında oldukça fazla yayın yapılmış, ayrıca ünlü eğitimcilerin eserleri Türkçe'ye çevrilerek yayınlanmıştır.

Yabancı ülkelerin eğitim sistemleri ve yabancı eğitimcilerin eserlerinin yayınlanmasına verilen önem ve ağırlığı Maarif Vekâleti'nin yayınlarında görmek mümkündür. Nitekim Vekâletin 1923-1928 yılları arasındaki yaptığı yayınların listesine bakıldığında, 262 yayından (Maarif Vekâleti'nin yayınladığı Maarif Vekâleti Mecmuası, Tebliğler Mecmuası, Terbiye Mecmuası vesaire de dahil) 47'si yabancı eğitimcilerin eserlerinin tercümesi idi. Bunlar arasında; John Dewey'in *Çocuk ve Mektep*, *Mektep ve Cemiyet*, *Demokrasi ve Terbiye*, Maria Montessori'nin *Çocuklar Evi*, H.L.Bergson'un *Çocuk Ruhiyatı Konferansları*, Alfred Fouillée'nin *Kadın-Erkek İrklar Ruhiyatı*, William James'in *Terbiye Musahabeleri*, Félix Thomas'ın *Aile İçinde Terbiye*, F.Garçin'in *Frobel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi*, William Rasmussen'in *Dört İle Yedi Yaş Arasındaki Çocukların Ruhiyatı*, Omer Buyse'un *Umûmî ve Âlî Amerika Tahsil Usulleri*, Emile Drukheim'in *Ahlak Terbiyesi*, Jan-Marie Guyau'n *Terbiye ve Veraset*, Sanat Musahabeleri, Alfred Binet'in *Çocuklar Hakkında Asrî Fikirler*, Gaston Richard'ın *Tecrübi Pedagoji* eserlerini saymak mümkündür¹⁶⁴.

Yabancı ülkelerin eğitim sistemleri ve eğitim kurumları hakkında yapılan yayınların çokluğunu görmek için sadece **Maarif Vekâleti Mecmuası**'na (Sayı:1-12) bakmak yeterlidir. "*Fransa'da Bir Islahat Programı*" (Sayı:1); "*Almanya ve Fransa'da Lisan-ı Ecnebi Tedrisatı Hakkında*", "*Bazı İtalyan Mektepleri Hakkında*", "*Varşova Orta Tedrisat Kongresi Hakkında Rapor*" (Sayı:2); "*Japonya'da Maarif Teşkilatı*", "*Fransa Maarif Meclis-i Âlisinde Bir Nutuk*" Sayı:3); "*Prag Beynelmilel Spor Pedagojisi Kongresi Hakkında Rapor*", "*Çekoslovakya'da Maarif Teşkilatı*", "*Paris'te Dârülfünûn Mahallesi*" (Sayı:4); "*Bulgaristan Maarifi*", "*Avrupa Meslek Mekteplerine*

¹⁶⁴ Ferit Ragıp Tuncor, **Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları Bibliyografyası (1923-1993)**, MEB. Yay, İstanbul, 1996³, s.11-23.

Dair", "Almanya'da Vatanî Terbiye Meselesi" (Sayı:5); "Fransa Orta Muallim Mektebi Hakkında", "Avrupa Tecrübe Mektepleri", "Rus Tek İş Mektebi", "Muasır Alman Terbiye Alimleri: Kerschensteiner, Wilhelm Forster, Edvard Špranger" (Sayı:6); "Prusya Temel Mektebi Programı", "Estonya'da Maarif-i Umûmiye", "Bulgaristan Ticaret ve Sanayi' Nezaretinin İdaresindeki Mektepler Hakkında", "İtalya'da Gençlerin Terbiyesine Dair Kanun" (Sayı:7); "Rusya Maarifi Hakkında", "Danimarka Spor Teşkilatı Hakkında", "Prusya Halk Mektebi" (Sayı:8); "Rusya Maarifi Hakkında Rapor", "Fransa'da Maarifin Teftişi" (Sayı:9); "Almanya'da Yardım Mektepleri Teşkilatı", "Danimarka'da Terbiye-i Bedeniye Tedrisatı", "Danimarka'da Yüksek Halk Mektepleri", "Şimal Memleketlerinde Terbiye-i Bedeniye ve Mektep Hıfzısıhhası Kongresi", "Rus Şuralar Cumhuriyeti'nde Terbiye Meselesi", "Bulgaristan'da Maarif Mektepleri" (Sayı:10); "Danimarka Halk Orta Mektepleri" (Sayı:11); "İtalya'da Maarif Teşkilatı", "Prusya Maarif Nezareti'nin Sinemadan Terbiye ve Tedris İşlerinde İstifade İçin İttihaz Ettiği Tedbirler" (Sayı:12)¹⁶⁵.

¹⁶⁵ Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 12 (Ağustos 1927), Eki.

II. BÖLÜM

JOHN DEWEY VE TÜRK EĞİTİMİ HAKKINDA RAPORU

A-JOHN DEWEY'NİN HAYATI VE ESERLERİ ve EĞİTİMCİ KİŞİLİĞİ

1- John Dewey'nin Hayatı¹

Filozof, psikolog ve eğitimci John Dewey, 1859 yılında ABD'nin Vermont Eyaleti'ne bağlı Burlington şehrinde doğmuştur. Papaz Okulu'nu ve Vermont Üniversitesi'ni 1879'da bitirdikten sonra Oil (Pensilvania) ve Vermont'ta öğretmenlik yapmıştır. 1884'te John Hopkins Üniversitesi'nde Felsefe Doktoru unvanını alarak, akademik yaşamına 1884'te Michigan Üniversitesi'nde başlayan Dewey, öğretim üyeliğini 1888-1889'da Minnesota, 1889-1894 yılları arasında tekrar Michigan, 1894-1904 yıllarında Chicago ve 1904'ten emekli olduğu 1931 yılına kadar Columbia Üniversitelerinde devam ettirmiştir. Dewey, Columbia Üniversitesi'nden öğrencilerinin kurdukları derneğin daveti üzerine Çin'e gitmiş (1919-1921), Japonya (1919), Meksika ve Sovyet Rusya'da eğitim danışmanı olarak bulunmuş, konferanslar vermiştir. Türk eğitiminin yeniden yapılandırılması ile ilgili bir rapor hazırlamıştır (1924).

Eğitim teorileri ve uygulamalarında reformlarla uğraşan Dewey, 1896'da Chicago Üniversitesi'ne bağlı olarak açtığı ve kendi adını taşıyan Laboratuvar Okul'da geliştirdiği yeni fikirleri uyguladı. Çeşitli eğitim faaliyeti ve idari görevlerde bulunan Dewey, 1.6.1952'de zatürreeden ölmüş, cesedi yakılarak külleri Vermont Üniversitesi bahçesine atılmıştır². John Dewey'le ilgili araştırmalar için Amerika Birleşik Devletleri'nde, Southern Illinois Üniversitesi'nde "The Center for Dewey Studies" adıyla bir araştırma merkezi açılmıştır³.

¹ [http://encarta.msn.com/encnet/refpages/RefArticle.aspx?refid=761566854-\(28.12.2002\);](http://encarta.msn.com/encnet/refpages/RefArticle.aspx?refid=761566854-(28.12.2002);)
[http://search.biography.com/print_record.pl?id=14218-\(12.12.2002\);](http://search.biography.com/print_record.pl?id=14218-(12.12.2002);)
[http://www.bartleby.com/65/de/Dewey-Jo.html,\(The Columbia Encyclopedia, Sixth Edition.2001'den\).](http://www.bartleby.com/65/de/Dewey-Jo.html,(The Columbia Encyclopedia, Sixth Edition.2001'den).) (10.12.2002); <http://www.encyclopedia.com/html/d/dewey-j1o.asp-> (28.12.2002); DEWEY (John), **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Gelişim Yay, İstanbul, 1986, s.3118; Adnan Malik, "Profesör Con Dövi Kimdir?", **Son Telgraf**, No: 60 (15 Ağustos 1340/1924), s.2; Selim Sırrı, "Con Divveyle Musahabe", **Cumhuriyet**, No: 121 (7 Eylül 1340/1924), s.2; Gerald L. Gutek, **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, (Çev: Nesrin Kale), Ütopya Yay, Ankara, 2001, s.94.

² **Chronogy of John Dewey's Life and Work**, (Derleyen:Barbara Levine), <http://www.siu.edu/~deweyctr/CHRONO.pdf>, (7.4.2003) s.164.

³ [http://www.siu.edu/~deweyctr\(11.4.2003\).](http://www.siu.edu/~deweyctr(11.4.2003).)

2- John Dewey'nin Başlıca Eserleri

Eğitimci ve filozof John Dewey'nin çeşitli konularda yayınlanan eserlerinden bir kısmı şöyle sıralanabilir⁴: Okul ve Ruhbilim (1886), Psikoloji (1887), Okul ve Toplum (1899), Mantıksal Kuram Üzerine Çalışmaları (1903), Ahlak (J.H.Tufts ile birlikte, 1908), Nasıl Düşünüyoruz? (1909), Demokrasi ve Eğitim (1916), Psikolojide Yeniden Yapılanma (1920), İnsan Doğası ve Davranış (1922), Deney ve Doğâ (1925), Toplum ve Problemleri (1927), Kesinlik İçin Araştırma (1929), Psikoloji ve Medeniyet (1932), Bir Toplumsal Güven (1934), Deney Olarak Sanat (1934), Liberalizm ve Sosyal Davranış (1935), Tecrübe ve Eğitim (1938), Mantık: Araştırma Teorisi (1938), Özgürlük ve Kültür (1939), İnsanın Sorunları (1946), İnsanın Doğası ve Çevresi, Bugünün Eğitimi, Yarının Okulları, Eğitimde İlgi ve Çaba.

3-John Dewey'nin Eğitimci Kişiliği

John Dewey, John Hopkins Üniversitesi'nde Alman araştırma modeli üzerine Doktora çalışması yaparken, Hocası George S. Morris'in etkisiyle Hegel'in İdealizm'iyle ilgili araştırmalar yapmış ve onu benimsemiş ve daha sonra Pragmatizm'e yönelmiştir. Chicago Üniversitesi'nde çalıştığı sırada meslektaşı George Herbert Mead'ın katkısıyla Pragmatik düşünceleri şekillenmiştir⁵. Yunanca “iş, eylem” anlamına gelen “pragma” kelimesinde türetilmiş olan “pragmatizm”, “işe yarar eylem”, “yapılan bir şey” anlamlarını taşır. 1878'de Charles Pierce'in yayınladığı bir makale

⁴ [http://www.bartleby.com/65/de/Dewey-Jo.html--\(10.12.2002\);](http://www.bartleby.com/65/de/Dewey-Jo.html--(10.12.2002);)
[http://www.encyclopedia.com/html/d/dewey-jlo.asp;](http://www.encyclopedia.com/html/d/dewey-jlo.asp)
[http://encarta.msn.com/encnet/refpages/RefArticle.aspx?refid=761566854-\(28.12.2002\);](http://encarta.msn.com/encnet/refpages/RefArticle.aspx?refid=761566854-(28.12.2002);)
 Cavit Binbaşoğlu, **Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Ankara, 1982, s.121-2; **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, s.3118

John Dewey'nin eserlerinden bir kısmı Türkçe'ye çevrilmiş ve yayınlanmıştır. Bunların çevirmenleri ve yayın tarihleri şöyledir: Demokrasi ve Terbiye, Çev: Avni Bekir Başman,(1928); Düşüncenin Terbiyesi, Çev: Ovide Decroly, Orhan Etker, Baha Arıkan, (1957); Mektep ve Cemiyet, Çev: Avni Bekir Başman, (1924,1930); Çocuk ve Mektep, Çev: Mustafa Rahmi Balaban,(1923) (F.R.Tuncor, **Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Bibliyografyası (1923-1993)**, s.1-350; “*Kitabiyat*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 2 (1 Mayıs 1341/1925), s.195-196; Mehmet Saffet, “*Demokrasi ve Terbiye*”, **Türk Yurdu**, IV/XXVI, Sayı: 29/223 (Mayıs 1930), s.61-65.)

Özgürlük ve Kültür (Çev: Vedat Günyol, 1988), Demokrasi ve Eğitim (Çev: M. Salih Otaran, 1996); Tecrübe ve Eğitim (Çev: Fatma Başaran-Fatma Varış, 1966); Terbiyede Ahlâk Prensipleri (Çev: Belkıs Halim, 1934); Yarının Mektepleri (Çev: Celal Antel, 1938).

[http://kitap.mkutup.gov.tr:4500/ALEPH/TUR/NLT/NLT/NLT/SHORT/123595/1/;](http://kitap.mkutup.gov.tr:4500/ALEPH/TUR/NLT/NLT/NLT/SHORT/123595/1/)
<http://kitap.mkutup.gov.tr:4500/ALEPH/TUR/NLT/NLT/NLT/SHORT/123595/11/>

⁵ G.L. Gutek, **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, s.94.

(Fikirlerimizi Nasıl Açık Seçik Hale Getiririz?) ile Felsefe Bilimi'ne girmiş⁶ olan bu akımın önde gelen diğer düşünürleri; William James, Schiller, John Stuart Mill ve Dewey'dir.⁷

Kavramların teorik ve pratiğinde bazı farklar olmasına rağmen; "Pragmatizm", "Instrumentalizm: Aletçilik", "Experimentalizm: Deneycilik", "Progressivizm: İlerlemecilik" olarak da isimlendirilen Dewey'nin eğitim felsefesinde öne çıkan noktalar; bilgi, eğitimin sürekliliği, deneyerek/yaparak öğrenme, yaşamda işe yarayacak bilgilerin öğretilmesi, ahlak eğitimi, toplum hayatının kendisi olarak okul, çocuğu merkez alan eğitimidir.

Dewey'nin felsefesinde, eğitimde bilginin rolüne ve doğasına büyük önem verilir. Sorunların çözümünde en iyi yöntem, pragmatik ve deneysel olandır. Evren beklenmedik hızla değişim meydana gelmekte ve okuldaki problem çözme yoluyla gerçeğin aranması daha yavaş ilerlemekte olduğundan, olaylar dizisi basite indirgenerek anlatılmalıdır. Dewey'nin felsefesinde, eğitim, sürekli bir değişim ve gelişimi içerir. Birey ve toplum açısından, toplumsal süreçle eğitimsel süreç birbirine benzer, yani her ikisi de bireyler arasındaki iletişime dayanır⁸.

Eğitimi, hem sosyal, hem de bireysel olarak gören Dewey, eğitimin amacını şu şekilde belirlemektedir: doğaya uygun olarak gelişim, sosyal etkililik, kültür ya da zihinsel ve kişisel olgunluk. Sosyal etkinliklere sorumlucu katılma ile bütünleşmiş en yüksek kişilik, bireysel gereksinimler ve sosyal grup talepleri ile bütünleştirilmiş eğitim sisteminde oluşturulabilir. Bilimsel-demokratik yöntem bu sonuca ulaşmaya hizmet eden başlıca araç olarak kabul edilmektedir⁹.

Öğrenmenin sürekliliği üzerinde duran Dewey, düşünce ve tecrübenin kendisini sürekli olarak yenileyen bir teşebbüs, kesintisiz bir aktivite olarak devam eden bir işlem olduğu vurgulamıştır Dewey'nin felsefi anlayışında, Darwin'in evrimsel gelişme fikirlerinin etkisini görmek mümkündür. Eğitim felsefesini bir organizma psikolojisine

⁶ Bayraktar Bayraklı, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, Marmara Ün. İlahiyat Fak. Vakfı Yay, İstanbul, 1999, s.163.

⁷ Donald S. Mackay, "*Pragmatizm*", (Çev: Nurten Gökalp), **Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Sayı: 19, Erzurum, (1991), s.220-231.

⁸ Sabri Bütükdüvenci, "*Pragmatizm-Aletçilik-Deneycilik*", **Eğitim Felsefesi "Yazılar"**, Ankara, 1987, s.90-96 (John S.Brubacher, *A History of the Problems of Education*, McGraw-Hill Book Company, New York, 1966'dan s.130-136 arası çevirisi.)

⁹ Cevat Alkan, **Eğitim Felsefesi**, Uludağ Ün. Yay, Bursa, 1983, s.70-71.

dayandıran Dewey, organizma ile çevre arasındaki ilişkiyi, yaşam ve eğitim arasındaki ilişkiye benzetmekte ve yaşayan bir varlık olan insanın deneyerek yaşamaya ihtiyacı olduğunu savunur¹⁰.

Eğitimi okulla sınırlı tutmayan Dewey, eğitimi; “tecrübenin anlamına ilaveler yapan, bir sonraki tecrübeye yön veren, kabiliyeti gittikçe arttıran tecrübeyi yeniden inşa etmek ve teşkilatlandırmaktır” diye tanımlamaktadır.¹¹ Eğitim bir tecrübe sürecidir, etkin bir süreçtir, tecrübenin yeniden inşası sürecidir. Okul, çocuğa ezberlenecek bilgi vermek yerine, onları hayatta karşılaştıkları yeni durumlara uyum gösterme ve çeşitli ilgilerle donatmalıdır¹².

Dewey, 4-14 yaşları arasındaki çocukların devam ettiği Laboratuvar Okulu’nda öğrencilere, grup halinde çalışma olanağının yanında oyun, araştırma, doğa araştırması ve kendini ifade etme aktivitelerinin yer aldığı aktif bir ortam sunmuştur. Ona göre okul, fizik, kimya ve biyoloji laboratuvarları gibi bizzat hayatın laboratuvarı işlevi görmeli ve burada kuramsal teoriler ve ilkeler araştırılmalı, tanımlanmalı, eleştirilmeli, olay ve ilkelerin açıklamalarının yapılmalıdır. Düşünce ve eylemi hayatın/deneyin ayrılmaz parçaları olarak gören Dewey, düşüncenin eyleme dönüşmedikçe tamamlanmış sayılamayacağı görüşündedir¹³. Yine Dewey’e göre, “Eğitim, yaşamla aynıdır. Yaşam gelişme olduğundan, eğitim de gelişmedir”.¹⁴

Okulun diğer bir işlevi de kültür aktarımıdır. Yetişkin nesil ile genç nesil arasında kültür aktarımı gerçekleşmeli ve devam etmelidir. İdealler, ümitler, beklentiler, ahlak kuralları ve fikirler yeni nesle aktarılmadıkça toplum hayatı devam ettirilemez. Bunun için okul, bir cemiyet halini almalı ve çocuğun, millet kültürünü ve onun aktarılan kaynaklarını paylaşması, kendi güçlerini sosyal amaçlar için kullanması için okul etkin bir kurum olmalıdır. Okuldaki hayat, gerçek hayata hazırlık değil, gerçek

¹⁰ G.L.Gutek, **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, s.102-3. (John Dewey, Darwin’in Felsefe Üzerine Etkisi adlı bir eser de yazmıştır. (Teoman Duralı, “Charles Darwin ve Yüzyılımıza Damgasını Vuran Çağdaş Evrim Düşüncesinin Doğuşu”, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe** (Editör: Betül Çotuksöken), Türkiye Felsefe Kurumu Derneği Yay, Ankara, 2001, s.250-259.)

¹¹ B.Bayraklı, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, s.175-6.

¹² Hüseyin Bal, **1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri ve J.Dewey’nin Eğitim Felsefesi**, Aydınlar Matbaası, İstanbul, 1991, s.41.

¹³ G.L.Gutek, **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, s.95-6,100.

¹⁴ Sabri Büyükdüvenci, “Eğitimin Amaçları”, **Eğitim Felsefesi “Yazılar”**, Ankara, 1987, s.77-89. (John S. Brocher, *Modern Philosophies of Education*, McCrav- Hill Book Company, 1969, s.95-100’dan çeviri).

hayatın kendisi olmalı ve çocuğa evdeki, sokaktaki ve komşuluktaki hayatı çocuğa sunmalıdır. Dewey'e göre; o dönemdeki eğitimin başarısızlığın nedeni, okulun çocuklara belli derslerin verildiği ve belli davranışları kazandırıldığı yer olmanın ötesinde gerçek hayatın kendisi olma özelliği kazanamamasıdır. İyi ve derin ahlak eğitiminin verilebileceği en uygun yer de, gerçek hayatın kendisi olan okuldur¹⁵.

Bireysel özgürlüklerin eğitimde öne çıkmasını savunan Dewey'e göre, liberalizm ekonomik alanda olduğu gibi kültürel alanda da uygulanmalı, uygarlığın kültürel kaynaklarının paylaşımında herkese eşit katılım sağlanmalıdır. Bu da ancak demokratik bir eğitim ile gerçekleştirilebilir. Toplumdaki herkese aynı eğitim sistemi uygulanmalı, farklı ekonomik, toplumsal, ırksal ve dinsel çevrelerden gelen ve farklı zekâ ve yeteneklere sahip çocuklar aynı okullarda birlikte eğitim almalıdır. Böylece her çocuğa fırsat eşitliği ve bireysel yeteneklerinin geliştirme imkânı sağlanmış olacaktır¹⁶. Her çocuğa aynı eğitimin verilmesi, çocukların bireysel yeteneklerini geliştirme, yetenek ve ilgisine göre meslek seçimine engel oluşturmaz. Hatta eğitimin bir işlevi de, kişinin hangi işe elverişli olduğunu belirleyerek kendince o işi yapmasına uygun ortamı sağlamak, ona mutluluğun anahtarını vermektir¹⁷.

Bireysel özgürlükleri böylesine önemseyen Dewey, eski okula şu eleştiriyi getirmektedir: *"Eski okulda ağırlık merkezi çocuğun dışındadır. Öğretmendedir, kitaptadır, kısaca çocuğun kendi güdülerinin ve etkinliklerinin dışında olmak üzere, nerede isterseniz oradadır. İşte bizim eğitimimize giren değişiklik, bu ağırlık merkezinin başka yere naklindedir. Bu bir değişimdir, bir devrimdir ve evrenin merkezini dünyadan güneşe nakletmek suretiyle Kopernik'in bilimde yaptığı devrime benzer. Burada çocuk güneş oluyor, eğitim araç ve gereçleri de onun çevresinde dönüyor."*¹⁸

Çocuğun dışarıdan eğitilmemesi, aksine içeriden kendi kendine yetişmesi ve eğitimin çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına dayanması gerektiğini savunan Dewey, çocuğun psikolojik gelişmesi ve çalışmalarının, onun hayatını sürdürmesine yarayan birer araç olarak görür. Yine ona göre toplumun bir üyesi olan çocuğun ahlaki eğitimi için en

¹⁵ B.Bayraklı, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, s.181-2,188.

¹⁶ İ.Kaplan, **Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi**, s.63-6.

¹⁷ B.Bayraklı, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, s.242.

¹⁸ John Dewey, **Mektep ve Cemiyet** (Çev: Maarif Vekâleti İhsaiyat Müdürü Avni (Bekir Başman)), Matbaa-i Amire, İstanbul, 1340/1924, s.23

uygun yer okuldur. Ayrıca çocuğun toplum içinde yaşamasının en önemli parçası olan birlikte çalışma alışkanlığını kazanmasına en uygun ders El İşi Dersi'dir¹⁹.

Dönemin eğitim anlayışında büyük yenilikler yapmış ve dünya çapında ün kazanmış olan John Dewey'nin eğitim anlayışı ve eğitimci olarak çalışmaları, bu çalışmanın konusu dışında olduğundan kısaca özetlenmiş ve genel prensipleri belirtilmekle yetinilmiştir. Özellikle geleneksel eğitim anlayışını değiştirmek ve bu alanda atılım yapmak arzusunda olan ülkemiz, John Dewey'nin Türkiye'deki çalışmaları ve raporunun etkileri için oldukça büyük önem taşımaktadır. John Dewey'nin eğitim anlayışının belirgin noktalarının, Türk eğitimi hakkında hazırladığı raporda da vurgulandığını ve tavsiye edildiğini açıkça görmek mümkündür.

B- JOHN DEWEY'NİN TÜRKİYE'YE GELİŞİ VE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

Cumhuriyetten sonra Türk eğitiminin ıslahı için getirilen yabancı uzmanlardan birisi, Amerikalı eğitimci, filozof John Dewey'dir. Eğitim alanındaki çalışmaları ile dünyada ün yapmış olan Profesör Dewey, Maarif Vekili İsmail Safa Bey'in 1923 sonlarında mektup göndererek yaptığı daveti²⁰ kabul ederek, Türkiye'ye gelmeye karar vermiştir. Hükümet, çeşitli devlet kurumları için 1924 yılı içinde ülkemize getirtilecek uzmanlar için Maliye Vekâleti Bütçesi'ne 1.000.000.lira ödenek ayırmıştı. Getirilmesi öngörülen ve ödenek ayrılan yabancı uzmanlar arasında; "Maarif Vekâleti Müşaviri" unvanıyla gelecek olan John Dewey'nin ismi de bulunmaktadır²¹. Ancak, John Dewey'e bu ödenekten ödeme yapılıp yapılmadığı eldeki bilgilerle anlaşılamamakta olup, onun masraflarını ABD'nde bulunan Türk dostu, eski senatör, Crane'nin üstlendiğine dair kayıtlar vardır²².

John Dewey'nin gelme kararı, **Cumhuriyet Gazetesi**'nin özel muhabirinin 5 Mayıs'ta yazdığı mektubun yayınlanması²³ ile Türkiye'de öğrenilmiş ve ilgi ile

¹⁹ Kazım Nami, "Profesör Con Döinin Terbiye Sistemi", **Tanin**, No: 661 (16 Ağustos 1340/1924), s.2.

²⁰ "Misis Dövi İle Mülakat", **Vatan**, No: 459 (23 Temmuz 1340/1924), s.1-2.

²¹ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, VII/1, TBMM. Matbaası, Ankara, 1968, s.1038,1077-1078,1083.

²² M. Zekeriyâ, "Maarif Müşaviri", **Cumhuriyet**, No: 83 (31 Temmuz 1340/1924), s.1; **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 2 (1 Mayıs 1341/1925), s.24.

²³ "Amerika Mektubu- Maarif Vekâletinin Amerikan Müşaviri Geliyor", **Cumhuriyet**, No: 18 (24 Mayıs 1340/1924), s.3. (Aynı mektupta Maarif Vekâleti'ne de cevap verildiği belirtilmektedir. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı'na ait belgelerin Devlet Arşivi'ne devredilmesi ve henüz tasnif edilememesi nedeniyle hem davet mektubu ve cevabına ulaşmak mümkün olamadı.) John Dewey'nin Mustafa

karşılanmıştır. Onun gelişi ile ilgili olarak, tartışmalar da başlamıştır. Bir taraftan onun bir pedagog ve filozof olduğu, “maarif mütehasısı” olarak getirilmesinin doğru olmadığı, Türkiye’nin Fransa’da eğitim örgütlerini düzenleyen Jules Ferry gibi bir teşkilatçıya ihtiyacı olduğu veya Emrullah Efendi’nin hazırladığı lâyhaların hayata geçirilmesinin daha doğru olacağı görüşü²⁴ dile getirilirken, diğer taraftan John Dewey’nin getirilişinin, Vekâletin ıslahat için en büyük adımı olarak kabul edildiği, başka ülke ve uzmanlar arasında John Dewey’nin tercih edilmesi isabetli görülmekte ve pratiğe yönelik Amerikan eğitim anlayışının ülkemizde de iyi sonuçlar vereceği ümidi belirtilmektedir²⁵.

John Dewey’nin cevabının gecikmesiyle ilgili olarak, Türkiye’de İsmail Safa Bey’in yerine Vasıf Bey’in Maarif Vekili olmasının, Dewey üzerinde bir tereddüde yol açtığı ve Vasıf Bey’in daveti yenilemesi üzerine karar verdiği anlaşılmaktadır²⁶. John Dewey, Amerika’daki işlerini tamamladıktan sonra, dinlenmek üzere Karlsbad’a gitmiş²⁷ ve burada 28 Haziran’da kendisi ile görüşen muhabire, Temmuz’da İstanbul’a gelip, birkaç gün kaldıktan sonra Ankara’ya gideceğini, iki aylık bir tetkik seyahati sonrasında Amerika’ya döneceğini belirterek programını açıklamış ve Türk dostu Amerikalı Charles Crane’ın teşvikini dile getirmiştir²⁸.

John Dewey’nin gelişi ile ilgili ilk resmi açıklamayı yapan Maarif Müsteşarı Fuad (Köprülü) Bey, John Dewey’nin “müşavir” sıfatıyla birkaç gün içerisinde ülkemize geleceğini ve incelemeleri sonucunda hazırlayacağı raporu Vekâlete verdikten sonra Amerika’ya döneceğini belirtmiştir²⁹.

Kemal tarafından davet edildiği şeklindeki bilgileri (Ali Arayıcı, **Kemalist Dönem Türkiye’sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri**, Ceylan Yay, İstanbul, 2002², s.184.) destekleyici bilgi ve belge bulunmamaktadır.

²⁴ İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), “*Ecnebi Mutehassıslar*”, **Akşam**, No: 204 (20 Haziran 1340/1924), s.2.

²⁵ Hüseyin Cahid, “*Siyasiyat: Maarif Müşaviri*”, **Tanin**, No: 583 (27 Mayıs 1340/1924), s.1.

²⁶ “*Amerika Mektubu: Con Divdey’in Hareketi*”, **Cumhuriyet**, No: 32 (7 Haziran 1340/1924), s.4.

²⁷ “*Didvey Temmuzda Burada*”, **Cumhuriyet**, No: 34 (9 Haziran 1340/1924), s.1.

²⁸ Nuri, “*Viyana Mektubu: Con Didvey Yakında Gelecek*”, **Cumhuriyet**, No: 59 (4 Temmuz 1340/1924), s.1-2; John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, Maarif Vekâleti Yay. Ankara, 1939, s.30.

John Dewey’nin masraflarını üstlenen C.Crane 1858-1939 yılları arasında yaşamış Türk dostu bir senatördür. Bakınız: F.R.Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin.....**,s.29n⁷.

²⁹ “*Maarif Müsteşarının Beyanat*”, **Tanin**, No: 632 (18 Temmuz 1340/1924), s.1.

19 Temmuz akşamı trenle İstanbul'a gelen John Dewey, Arnavutköy'deki Amerikan Koleji'ne misafir olmuş³⁰ ve 22 Temmuz'da Dârülfünûn Emmini İsmail Hakkı Bey'i ziyaret ederek, Dârülfünûn ve diğer okullar hakkında bilgi aldıktan sonra, Hariciye Vekâleti'nin İstanbul'daki Temsilcisi Nusret Bey'le görüşmüştür³¹. Nusret Bey'le görüşmesi sırasında bir an önce Maarif Vekâleti ile temas kurmak isteğini belirtmiş; Nusret Bey de, İstanbul'da bulunan Müsteşar Fuad Bey'le görüşmesini tavsiye etmiştir³².

24 Temmuz'da Fuad Bey'le görüşen³³ ve ondan eğitim sistemimiz hakkında bilgi alan John Dewey, Fuad Bey'in hazırlayarak 28 Temmuz'da kendisine sunduğu programa göre okullarımızı gezip incelemeye başlamıştır³⁴. John Dewey'nin tercümanlığına Erenköy Kız Lisesi İngilizce Öğretmeni Seniha Hanım atanmıştır³⁵. İstanbul'da bulunduğu sırada Dârülmuaallimîn'i ziyaret etmiş, öğretmenlerle yaptığı görüşmelerde, ilkokul öğretmenlerinin maaşlarının genel bütçeye alınması isteği gündeme gelmiştir. J.Dewey, gezisi sırasında çoğunlukla başkalarının görüşlerini almaya dikkat etmiştir. İstanbul'da 9-10 okulu gezen John Dewey, tatil dönemi olduğu için dersleri izleyememiş, okulların bina, araç-gereç, program ve ortamın sağlıklı olup olmadığı gibi konularda bilgi almıştır³⁶. İstanbul'da bulunduğu sırada Bursa'ya bir gezi yapan³⁷, Ziya Gökalp ve Selim Sırrı ile görüşen³⁸ John Dewey, 12 Ağustos'ta Ankara'ya gitmiştir³⁹. 13 Ağustos'ta Ankara'ya varan Dewey, Maarif Vekili Vasıf Bey

³⁰ "Maarif Müşavirimiz Profesör (Divvey) Geldi", **Cumhuriyet**, No: 74 (22 Temmuz 1340/1924), s.1

³¹ "Divvey Dün İsmail Hakkı ve İstanbul Mümessili Nusret Bey'i Ziyaret Etti", **Cumhuriyet**, No: 75 (23 Temmuz 1340/1924), s.1; "Con Divvey", **Cumhuriyet**, No: 78 (26 Temmuz 1340/1924), s.4.

³² "Profesör Con Didvey", **Vakit**, No: 2359 (24 Temmuz 1340/1924), s.2.

Geziye katılan ve kendisi de bir eğitimci olan eşi de okullarla ve özellikle kadın eğitimi ile ilgili bilgiler alıyordu. (A.A, "Profesör Dövi ve Zevcesi Geldiler", **Vatan**, No: 458 (22 Temmuz 1340/1924), s.1; "Misis Dövi İle Mülakat", **Vatan**, No: 459 (23 Temmuz 1340/1924), s.1-2.)

³³ "Profesör Con Didvey", **Vakit**, No: 2359 (24 Temmuz 1340/1924), s.2. "Maarif Müsteşarının Beyanatı", **Vakit**, No: 2360 (25 Temmuz 1340/1924), s.2.

³⁴ "Profesör Con Divvey", **Cumhuriyet**, No: 81 (29 Temmuz 1340/1924), s.3.

³⁵ "Dövi Ankarada", **Vakit**, No: 2377 (11 Ağustos 1340/1924), s.1; "Maarif Haberleri", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1191 (11 Ağustos 1340/1924), s.1.

³⁶ "Con Divvey Ankara'ya Gidiyor", **Cumhuriyet**, No: 91 (8 Ağustos 1340/1924), s.1. "Profesör Dövi", **Vatan**, No: 469 (2 Ağustos 1340/1924), s.1.

³⁷ Ernest Wolf Gazo, "John Dewey in Turkey: An Educational Mission", **Journal of American Studies of Turkey**, Sayı: 3 (1996): 19-31.

³⁸ "Maarif Müşavirimiz", **Cumhuriyet**, No: 93 (10 Ağustos 1340/1924), s.4. "Profesör Dövi", **Vatan**, No: 469 (2 Ağustos 1340/1924), s.1.

³⁹ "Divvey", **Cumhuriyet**, No: 96 (13 Ağustos 1340/1924), s.3.

ve diğer ilgililerle karşılanmış⁴⁰, Muallimler Birliği'nin 23 Ağustos'ta yapılan Kongresi'ne katılmış ve aynı günün akşamı Türk Ocağı'nda verilen ziyafette Mustafa Kemal Paşa ile tanışmıştır⁴¹. Ankara'da inceleme ve temaslardan sonra 26 Ağustos'ta İstanbul'a dönmüştür⁴².

John Dewey'nin gelmesinden sonra “mütehassıs”, “müşavir” veya “müsteşar” sıfatı ile gelip gelmediği, resmi görevi olup olmadığı, ne kadar ülkemizde kalacağı tartışılmıştır. Bu konuda gerek kendisinin ve gerek Müsteşar Fuad Bey'in çeşitli tarihlerdeki açıklamalarında; John Dewey'nin tatil döneminde eğitim sistemimizi “müşavir” sıfatıyla yaklaşık iki ay kadar süre ile inceleyeceği, herhangi bir resmi görevinin olmadığı vurgulanmıştır. Nitekim Dewey bir beyanatında, kendisinin bir filozof olduğunu ve Maarif Müşavirliği için Prof. Monroe veya Sitrayt gibi adamlardan birini tavsiye edebileceğini belirtmiştir.⁴³ Cumhuriyet idaresine geçen Türkiye'nin eğitim uzmanı olarak John Dewey'den iyisini bulamayacağını savunan M. Zekeriya; eğitim alanındaki eksikliğimizin, bütçe kısıtlılığının yanı sıra izleyeceği bir programın olmamasından kaynaklandığını belirttikten sonra, John Dewey'nin istediği bilgilerin verilmesi gerektiğini ve kendisinin ağırlanmasında ihmalkârlık gösterilmemesi hususunu vurgulamıştır⁴⁴.

John Dewey, İstanbul ve Ankara'da yaptığı incelemelerden sonra eğitimimiz hakkında açıklamalarda bulunmaya başlamıştır. Bu açıklamalarında; her ülkenin ihtiyaçlarının farklı olması nedeniyle hiçbir ülkenin eğitim sisteminin kabul edilmemesi,

⁴⁰ “Divvey”, **Cumhuriyet**, No: 97 (14 Ağustos 1340/1924), s.3.

⁴¹ “Muallimler Kongresi Reisicumhur Hazretlerinin Huzuruyla Açıldı”, **Vakit**, No: 2389 (23 Ağustos 1340/1924), s.1; “Profesör Con Devvey Bir Konferansta”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1277 (20 Teşrinisani 1340/1924), s.2; **Başöğretmen Atatürk I (1919-1928)**, s.158-163.

⁴² “Profesör Divvey Geldi”, **Cumhuriyet**, No: 110 (27 Ağustos 1340/1924), s.2. John Dewey'nin Adana ve Erzurum gibi birkaç şehre de gittiği yazılmakla (Cavit Binbaşoğlu, **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**, MEB. Yay, İstanbul, 1995, s.189) birlikte, dönemin basınında ve kendi eserlerinde böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır.

⁴³ “Profesör Devvey”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1179 (28 Temmuz 1340/1924), s.1; “Profesör Con Dövi”, **Tanin**, No: 663 (17 Ağustos 1340/1924), s.1-2; “Profesör Con Devveyin Maarifimiz Hakkındaki Fikirleri”, **Vakit**, No: 2392 (26 Ağustos 1340/1924), s.2; “Profesör Con Dövi ve Maarif Teşkilatımız”, **Vatan**, No: 494 (27 Ağustos 1340/1924), s.1-2. John Dewey'nin resmi bir görevi olup olmadığı tartışmasından başka yaptığı inceleme ve raporları için bir ücret alıp almadığı bilinmemektedir. TBMM'nde Kastamonu Mebusu Halit Bey'in yabancı uzmanlar hakkında verdiği soru önergesine Başvekil Ali Fethi Bey'in verdiği cevapta; John Dewey'nin ismi de geçmekle birlikte ücret/maaş konusundan bahsedilmemektedir. (TBMM. **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XII, Ankara, 1975, s.193-5.)

⁴⁴ “Maarif Müşaviri”, **Cumhuriyet**, No: 83 (31 Temmuz 1340/1924), s.1.

bütün sistemlerin incelenmesinden sonra “Türk Sistemi” oluşturulmasını John Dewey, uygulamada acele edilmeyerek 10-20 yıl aynı programa devam edilmesi ve yurt dışına sadece öğrenci değil, öğretmen de gönderilmesini önermiştir. Demokratik bir eğitim uygulanmasını ve yabancı ülkelerin eğitim sistemini incelemek üzere gidecek heyetlerin Amerika’dan ziyade Avrupa’ya özellikle Hollanda ve Danimarka’ya gönderilmesinin yararlı olacağını savunan John Dewey; asrımızın eğitim anlayışının teorikten çok pratiğe yönelik olması nedeniyle, okullarda yararlı ve hayatta yardımcı olacak derslerin okutulmasını ve çocukların sağlam vücutlu olabilmesi için jimnastik gibi derslere önem verilmesini tavsiye etmiştir. Başka ülkelerin eğitimde kaydettiği ilerlemelerin izlenmesi açısından yabancı ülkelere uzman getirtmenin yararlı olabileceği ve bunların en fazla 6 ay için getirtilmesini kaydeden, John Dewey, Dârülfünûn ve diğer okullar için öğretmen getirtilmesinin de yararlı olacağı görüşlerini dile getirmiştir⁴⁵.

John Dewey, 14 Ağustos’ta yazdığı imzalı bir mektubu gazetecilere vermiştir. Bu mektupta; eğitimin ıslahında öncelikle öğretmenlerin en son eğitim ve öğretim yöntemlerine göre yetiştirilmesi gerektiğini, eğitimde bireylerin akıl, yetenek ve çalışmalarının toplumun yararına ve ilerlemesine hizmet edecek şekilde geliştirilmesini öneren John Dewey kendisinin, Şikago Üniversitesi’ne bağlı olarak açtığı “Örnek Okul”daki uygulamalarını anlatmıştır. Toplumun ihtiyaçlarına uygun, bireylere kendi başına düşünme yeteneği kazandıran bir eğitim sistemini savunan John Dewey, kitapların bu aşamada bir yardımcı rolünü yerine getirmesini ve çocuklara hayatta gerekli olmayacak, ölmüş bilgilerin verilmemesini tavsiye etmiştir⁴⁶.

Bir başka röportajında; ülkelerin geleneklerine ve duygularına karışmamakla birlikte, tevhid-i tedrisatın ve Dârülfünûna gidemeyecek orta öğrenim mezunlarının mesleğe yöneltilmesi uygulamasının yararlı olacağını belirten John Dewey, öğrenci ile köylerin ve hayatın irtibatının sağlanmasını tavsiye etmiştir. Ortaokullarla ilkokulların birleştirilmesini, ortaokullardan çocukların bir meslek seçmiş olarak mezun olmalarını ve hayatta kullanılacak alet ve edevatın mümkün olduğu kadar okullarda gösterilmesini

⁴⁵ “Profesör Con Dövi”, **Tanin**, No: 663 (17 Ağustos 1340/1924), s.1-2.

⁴⁶ “Maarif Müşavirinin Bazı Mühim Fikirleri”, **Son Telgraf**, No: 60 (15 Ağustos 1340/1924), s.2; “Con Devvey”, **Vakit**, No: 238 (16 Ağustos 1340/1924), s.2; “Profesör Con Divvey Ankara’dan Memnun”, **Cumhuriyet**, No: 99 (16 Ağustos 1340/1924), s.5; M.Zekeriya, “Divvey Ne Yapacak?”, **Cumhuriyet**, No: 102 (19 Ağustos 1340/1924), s.1; “İktibaslar: Con Döinin Beyanatı”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 4 (1 Eylül 1341/1925), s.82-4.

savunan John Dewey; okul binalarının eğitime elverişli olması, oyun yerleri ve atölyelerinin bulunmasını ve okullarda girişimci insanlar yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır⁴⁷.

Ülkenin ihtiyaçlarının tespitinden sonra, en az 10 yıllık bir “Maarif Kanun-ı Esasi”si hazırlamamızı ve bu programın Vekillerin değişmesi ile herhangi bir değişiklik olmaması gerektiğini vurgulayan John Dewey, yurt dışına uzman yetiştirilmek üzere öğretmenler gönderilmesini önermiştir. Eğitimde düşünce itibarıyla merkeziyet olmakla birlikte, uygulamada yerel ihtiyaç ve şartların dikkate alınmasını vurgulayan John Dewey, genel programın merkezde hazırlanmasını, ancak; okutulacak dersler, ders yılının süresi ve günlük ders sayısı gibi konuların yerel idarelere bırakılmasını, fakir bölgelere okul açılması için merkezden yardım yapılmasını ve köy öğretmenliklerinin cazip hale getirilmesini tavsiye etmiştir. John Dewey ayrıca, bütçeye ödenek konulması hakkındaki muhtıra ile hazırlık mahiyetindeki bir raporunu Ankara’dayken 27 Ağustos’tan önce Vekâlet’e vermiş ve asıl raporunu Amerika’ya döndükten sonra göndereceğini belirtmiştir⁴⁸.

John Dewey, İstanbul’da bulunduğu sırada eğitimcilerle temaslarına ve incelemelerine devam etmiştir. 16 Eylül’de Muallimler Cemiyeti tarafından Türk Ocağı’nda verilen çay ziyafetinde Dewey öğretmenlerle görüşmüş ve eğitimimiz hakkında görüş alışverişinde bulunmuştur. Toplantıda bir konuşma yapan ve ekonomik sorunlar çözümlenmeden eğitimde yapılacak ıslahatın faydalı olamayacağını savunan John Dewey, bunun için öğretmenliğin cazip bir hale getirilmesi, öğretmenlerin maaşlarının yeterli düzeye çıkarılması ve öğretmenler ve idarecilerin yerlerinin sık sık değiştirmemesi gerektiğini vurgulamıştır. İstikrarlı bir programın uygulanmasını ve iyi yetişmiş öğretmenler olmadan okul açmanın anlamı olmayacağını söyleyen Dewey,

⁴⁷ “Con Devvey Maarifimiz Hakkında Fikirleri”, **Vakit**, No: 2392 (26 Ağustos 1340/1926), s.2; “Profesör Divvey Bugün Geliyor”, **Cumhuriyet**, No: 109 (26 Ağustos 1340/1924), s.1; “Mister (Con Devvey) Amerikaya Niçin Dönüyor?”, **Tevhid-i Efkar**, No: 1138-4166 (26 Ağustos 1340/1924), s.2.

⁴⁸ “Profesör Dövi ve Maarif Teşkilatımız”, **Vatan**, No: 494 (27 Ağustos 1340/1924), s.1-2; “Amerikalı Profesör Divvey Diyor ki”, **Cumhuriyet**, No: 111 (28 Ağustos 1340/1924), s.4.

John Dewey’nin ilk raporu, gazetelerde de yayınlanmıştır. (“Profesör Con Divveyin Raporu”, **Cumhuriyet**, No: 141 (27 Eylül 1340/1924), s.2; “İbtidai Rapor”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1230 (25 Eylül 1340/1924), s.2.)

öğretmenlerin çocuklara bazı bilgileri öğretmen yanında, onları her yönüyle eğitmek için çalışmalarını tavsiye etmiştir⁴⁹.

14 Eylül'de Amerika'ya dönmek üzere Türkiye'den ayrılmayı planlayan⁵⁰ Dewey, eşinin rahatsızlığı nedeniyle⁵¹ biraz gecikmeyle 18 Eylül'de ülkesine hareket etmiş ve 14 Ekim'de New York'a varmıştır. Türkiye'ye ve Türklere ilgisini devam ettiren Dewey, 20.12.1925'te Türk öğrencilerin düzenlediği toplantıya katılmış⁵² ve Türkiye ve Türk eğitimi ile ilgili makaleler yayınlamıştır⁵³. Diğer taraftan Aralık 1924'te "**Asıl Rapor**"unu Maarif Vekâleti'ne göndermiştir⁵⁴.

Amerika'ya dönen John Dewey, 26 Ekim'de Kolumbia Üniversitesi'nde bir konferans vermiş ve Türkiye izlenimlerini anlatmıştır. Türkiye'deki azınlıkların, özellikle de Yahudilerin ekonomik ve sosyal açıdan çok iyi şartlarda yaşadıklarını, buna karşılık Türklerin Kapitülasyonlardan zarar gördüğünü anlatan Dewey, son zamanlardaki savaşların asıl sorumlularının Avrupalı devletler olduğunu, Türklerin vatanlarını savunmak zorunda kaldıkları için savaştıklarını kaydetmiştir. İzmir'in işgalinden sonra Yunanlıların uyguladıkları mezalimin aralarında ABD temsilcisinin de bulunduğu uluslar arası komisyon tarafından da rapor edildiğini belirten John Dewey; Türk halkının silahlı güçler oluşturarak Mustafa Kemal önderliğinde bir "Kurtuluş

⁴⁹ "Profesör Dövinin Mühim Bir Nutku", *Vatan*, No: 515 (17 Eylül 1340/1924), s.1-2, "Profesör Con Devveyin Önümüze Açtığı Mühim Maarif Esasları", *Vakit*, No: 2414 (17 Eylül 1340/1924), s.1-2; "Profesör Con Divveyin Dünkü Nutku", *Cumhuriyet*, No: 131 (17 Eylül 1340/1924), s.2; "Con Dövinin Beyanâtı", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 4 (1 Eylül 1340/1924), s.79-82.

⁵⁰ "Profesör Divvey Dün Geldi", *Cumhuriyet*, No: 110 (27 Ağustos 1340/1924), s.2.

⁵¹ "Con Divveyin Refikası", *Cumhuriyet*, No: 123 (9 Eylül 1340/1924), s.3.

⁵² *Chronogy of John Dewey's Life and Work*, (Derleyen: Barbara Levine), <http://www.siu.edu/~deweyctr/CHRONO.pdf>, (7.4.2003) s.79-82)

⁵³ John Dewey'nin ülkemizle ilgili yayınlarının adları ve yayın tarihleri şöyledir: "Secularizing a Theocracy: Laikleşen Bir Teokrazi" (17.9.1924), "Angora, the New: Ankara, Yeni" (15.10.1924), "The Turkish Tragedy: Türk Trajedisi" (12.11.1924), "Foreign Schools in Turkey: Türkiye'deki Yabancı Okullar" (3.12.1924), "The Problem of Turkey: Türkiye'nin Problemi" (7.1.1925) (*Chronogy of John Dewey's Life and Work*, (Derleyen:Barbara Levine), <http://www.siu.edu/~deweyctr/CHRONO.pdf>, (7.4.2003) s.79-82)

Bu makalelerden "Secularizing a Theocracy", "Angora, the New", "The Turkish Tragedy" adlı makaleler, 1932 yılında diğer bazı makaleleri ile birlikte kitap olarak yayınlanmıştır. (John Dewey, *Impressions of Soviet Russia and the Revolutionary World Mexico-China-Turkey*, New Republic, Inc., New York, 1932, s.195-234.)

⁵⁴ "Con Divvey Bir Lâyihâ Gönderdi", *Cumhuriyet*, No: 218 (15 Kânunuevvel 1340/1924), s.3. John Dewey, muhtemelen 18 veya 19 Eylül'de ülkemizden ayrılmıştır. ("Profesör Divvey Şerefine Dünkü Ziyâfet", *Cumhuriyet*, No: 131 (17 Eylül 1340/1924), s.1.) John Dewey'nin Asıl Raporunun 1925 başlarında gönderildiğine dair bilgiler (Osman Kafadar, "Türk Eğitim Sisteminde Pragmatist Yönelişler ve Mehmet Emin Erişirgil", *Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi (Van, 5-8 Ekim 1994) Bildirileri*, Yüzüncü Yıl Ün. Yay, Van, 1995, s.181) gerçeği yansıtmamaktadır.

Savaşı” yaptığını, Ermeni Tehciri’nin uluslar arası kamuoyuna tek taraflı olarak aksettirildiğini söylemiştir. Konuşmasının devamında, ülkemizdeki eğitimle ilgili olarak da son zamanlarda önemli gelişmeler kaydedildiğini ve kadınların eğitime erkekler kadar değer verildiğini belirten John Dewey; kısa bir süre görüştüğü Mustafa Kemal’i bir asker olmasının yanında, bir fikir adamı, Türkiye’yi batı medeniyetine katmak isteyen ve yapacaklarını halkının fikrini alarak uygulayan bir lider olarak tanıdığını anlatmıştır⁵⁵.

Ülkemizde John Dewey’e yönelik ilgi, daha sonraki yıllarda da devam etmiş; Muallimler Birliği tarafından, John Dewey’nin 90. doğum yıldönümü anısına bir toplantı düzenlenmiş; kendisine, kutlama mektubu yazılmış ve raporunun yayınlanması kararlaştırılmıştır⁵⁶.

C- JOHN DEWEY’NİN TÜRKİYE EĞİTİMİ İLE İLGİLİ RAPORLARI

John Dewey, İstanbul ve Ankara’da yaptığı incelemeler ve görüşmelerden sonra hazırladığı raporları Maarif Vekâleti’ne vermiştir. “Bütçeye Konulması Muktezi Tahsisat Hakkında Muhtıra” ile “İbtidai Rapor” başlıklı ve kısa olan rapor, Dewey Türkiye’de iken verilmiş; “Esas Rapor” başlıklı ve uzun olanı ise, Amerika’dan gönderilmiştir ve Türkçe’ye çevrilmiştir. “İbtidai Rapor” ilk olarak dönemin gazetelerinde yayınlanmıştır⁵⁷. Bu raporlar birleştirilerek Maarif Vekâleti Mecmuası’nda yayınlanmıştır⁵⁸. Harf Devrimi’nden sonra 1939’da eğitim ve kültür reformu için önem taşıyan Türk ve yabancı uzman raporlarını yeniden yayınlama politikası çerçevesinde bu rapor da yayınlanmıştır. Bakanlık tarafından 1952’de de tekrar basılmıştır⁵⁹. John Dewey’nin raporları üç ana başlıkta incelenecektir.

⁵⁵ Azime Raşid, “Con Dövi Amerikalılara Türkiye’yi Anlatıyor”, **Vakit**, No: 2470 (13 Teşrinisani 1340/Kasım 1924), s.1-2; “Profesör Con Devvey Bir Konferansta”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1277 (20 Teşrinisani 1340/Kasım 1924), s.2.

⁵⁶ **Bilgi**, IV, Sayı: 33 (1 Ocak 1950), s.31; “John Dewey”, **İş ve Düşünce**, XVI, Sayı: 101 (1 Ocak 1950), s.2-5.

⁵⁷ “İbtidai Rapor”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1230 (25 Eylül 1340/1924), s.2; “Profesör Con Divveyin Raporu”, **Cumhuriyet**, No: 141 (27 Eylül 1340/1924), s.2.

⁵⁸ John Dewey, “Bütçeye Konulması Muktezi Tahsisat Hakkında Muhtıra”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 1 (1 Mart 1341/1924), s.1-3; John Dewey, “İbtidai Rapor””, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 1 (1 Mart 1341/1924), s.3-8; John Dewey, “Esas Rapor”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 2 (1 Mayıs 1341/1025), s.1-24.

⁵⁹ John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, T.C. Maarif Vekâleti Yay. Ankara, 1939 ve 1952.

1-John Dewey'nin Bütçeye Ödenek Konulması Hakkında Muhtırası

-Yeni okulların en önemli esaslarından birini oluşturan okul binaları ile donatımı ve okul mimarîsi alanında uzman yetiştirmek için bütçeye ödenek konulmalıdır. Bu uzmanlar, Vekâlet'in Mebanî Müdüriyeti (Yapı İşleri Müdürlüğü)'nde çalışacaklardır.

-Gençleri, yetenekleri ve ihtiyaçlarına göre mesleklere hazırlamak için meslekî ortaokullar, çeşitli yerlerin ihtiyaçlarına göre ticaret, ziraat meslek kursları ve 8-10 yaşındaki çocuklar için meslekî ders programları hazırlamak gibi meselelerde uğraşmak üzere bir şube kurulması gerekir. Bunun için de bütçeye ödenek konulmalıdır.

-Muallim Mekteplerinde çeşitli bilim dallarında uzman öğretmenler, okul müdürleri ve eğitim müfettişleri yetiştirmek üzere şubeler açılmalıdır. Bu konularla ilgili araştırma ve incelemeler için de bir komisyon kurulması gerekir.

-Eğitim konularına ait uygulamalı eğitimle ilgili eserlerin yazılması ve Türkçe'ye çevrilmesine gerek duyulmaktadır.

-Seyyar kütüphaneler kurulması ve bu kütüphaneler için gerekli meslekî bilgilere sahip kütüphane görevlileri yetiştirilmesi için ödeneğe ihtiyaç vardır.

-Sanayide kullanılan başlıca alet ve makinelerin örneklerini halka ve okullara göstermek için seyyar sergiler açılması, bu işlerde bilgi sahibi olmak üzere diğer ülkelere gençler gönderilmesi için de ödenek ayrılmalıdır.

-Yabancı ülkelerdeki okul binalarını, bahçeler ve oyun yerlerini, okullarda kullanılan ve öğretmenin öğrenciye deneme yaptırmasından ziyade, bizzat öğrencinin kendisinin yapması için oluşturulmuş olan malzemeleri bulundukları memleketlerde incelemek üzere özel bir "Komisyon" kurulmalıdır. Okul binaları incelenirken bulundukları yerlerin çeşitli yaşam, sosyal ve iklim şartları arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu komisyon ile birinci maddede belirtilen Okul Mimarîsi Komisyonu birlikte çalışacaklar ve eğitim yöntemleri ile okul binaları ile donatımları arasındaki ilişkin eserler hazırlayacaktır.

-Tarımın geliştirilmesinde, çiftçi örgütlenmesinde okulların rolleri konusu ile ilgilenmek ve köy okullarını bu amaçlara göre düzenlemek için bir komisyon kurulmalıdır⁶⁰.

⁶⁰ J.Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, s.1-3.

Sekiz maddede belirtilen önerilerin dayandığı esaslar şunlardır:

-Türk eğitiminin özel bir ıslahattan ziyade birkaç senelik devamlı programına ihtiyacı vardır. İstenilen ıslahata bir an önce başlamak yerine; bu önemli işin gerektirdiği konular iyice incelendikten ve uygulayacak uzmanlar yetiştirildikten sonraya ertelenmelidir.

-Bu ıslahatı inceleyecek ve planlarını hazırlayacak komisyonlar Maarif Vekâleti'nce oluşturulursa, Vekâlet kırtasiyecilik tehlikesinden, formalitelerle fazla meşgul olmaktan ve bürokrasinin gelenekçiliğinden kurtarılır. Vekâlet, bütün faaliyetini, fikrî ve manevî bir rehber ve ilham kaynağı olmağa yönlendirmelidir. Eğitim alanındaki çalışmalar açısından hedef ve fikirlerde merkeziyet, uygulama ve ayrıntılarda adem-i merkeziyet olmalıdır⁶¹.

2-John Dewey'nin İptidaî Raporu

Gerek genel bilgi ve gerek dünyanın diğer yerlerinde uygulanan en etkili pedagoji usullerini hakkıyla bilen öğretmenlerin yetişmesine imkân hazırlanmadıkça, eğitimde gerçek ıslahat yapılamaz. Bugün görev yapmakta olan öğretmenlerin meslekî gelişimini sağlamak için yapılabilecek uygulamalar şunlardır:

-Eğitimle ilgili yabancı eserleri tercüme ve yayınlamak için mevcut teşkilat geliştirilmeli ve takviye edilmelidir. Bu tercümeler hem kitaplardan ve hem de süreli yayınlardan yapılmalıdır. Eserlerin tamamı yerine Türk öğretmenlerinin ihtiyaçlarına en uygun yerler tercüme edilebilir. Tercüme edilecek eserler, teorik eserlerden ziyade, uygulamaya yönelik olmalı ve şu gibi konulardan seçilmelidir: Okul binaları, okul eşya ve donanım aletleri, sağlık şartları, oyun yerleri ve oyunlar, oyun yerleri için ucuz tesisat, okullarda ve köylerde yapılabilecek eğitim ve sanat alet ve edevatı, öğrencilerin girişim yeteneğini ve çalışmalarını teşvik ettiği denenmiş eğitim yöntemleri, gelişmiş okullarda uygulanan eğitim ve öğretim yöntemleri, okul ve çocuk velileri ve yerel halk ve kuruluşların bağlarını kurma yöntemleri. İlk senelerde çevrilecek eserler en ziyade ilkokul öğretmenleri ve Muallim Mektepleri öğrencilerinin yararlanmasına yönelik olanlardan seçilebilir.

⁶¹ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.3.

-Öğretmenler arasında “*Mütalaa Cemiyetleri*” (Bilimsel Tartışma Toplulukları), görüşme ve tartışma grupları oluşturulmalıdır. Bu topluluklar her sene, bir senelik programlarını hazırlayarak; o sene içinde, bu programa göre incelemelerde bulunurlar. İncelenecek eserler arasına eğitimle ilgili mevcut eserler ve o sene içinde çevrilen eserler de katılır. Her ay okunacak bölümler belirlenir ve öğretmenler her on beş günde bir toplanarak okudukları bölümlerle, bu bölümlerden kendi derslerinde ve okullarında yaptıkları uygulamalar hakkında görüşmelerde bulunurlar

-Gezilen okullarda yeteri kadar hayvan ve bitki resimleri vardır. Yüksek okullarda da Fizik ve Kimya dersleri için gerekli olan alet ve edevat da yeterlidir. Öğretmenler bunlarla ders verirken, çocukların sadece bakıp düşünmeleri yeterli değildir. Okullarda öğrencilerin bizzat kullanabilecekleri basit ve nispeten ucuz alet ve edevatın çok miktarda bulunmasına ihtiyaç vardır. Bu malzemelerin bir kısmı, el işleri için gerekli tezgâhları bulunan okullarda yapılır veya yerli sanatkarlara yaptırılır. Öğretmenlerin çoğu ne çeşit alet ve edevat kullanacağı konusunda aydınlatılmalıdır. Vekâlet, yerel meclis-i umumîlerin de katılmasıyla eğitim araç ve gereçlerin gösterileceği “*seyyar sergiler*” hazırlanıp ülke içinde dolaştırılır. Bu örnekler belirli süreler için okullara verilebilir.

-Okuma öğrenen çocukların evlerinde, kendi kendilerine okuyabilecekleri iyi kitaplar yoktur. Telif ve Tercüme Dairesi bu işlerle uğraşmıyorsa, bu daireye “*Seyyar Kütüphaneler Şubesi*” eklenmelidir. Bu şube tarafından, çocuklar için uygun 25-50 kitaptan oluşan koleksiyonlar okullarda dolaştırılır ve böylece öğrencilerin bu eksiklikleri giderilmiş olur. Bu kitaplar ve okul kütüphanelerindeki kitaplardan halkın da yararlanması sağlanır.

-Vekâlet, bu kütüphanelerdeki kitap sayısının arttırılmasına ve yeni kitapların yazılmasına, Türk yazarlarının da katkısını sağlayabilir. Şehirlerde köylerde okul kütüphaneleri, öğrenci ve halkın okumasına hizmet edecek okuma merkezleri olmalıdır. Bu nedenle seyyar kütüphanelerden başka okullarda kütüphaneler oluşturulmalıdır. Yapılacak okul binası planlarında bu amaç için bir oda ayrılmalıdır. Telif ve Tercüme Dairesi, bu kütüphanelere girecek kitapların listelerini hazırlayıp tamim eder. Muallim Mekteplerinden birinde, kütüphane görevlisi yetiştirmek üzere seçmeli bir *kurs*

düzenlenebilir. Halkın, kütüphanelere gelip kitap almaya alışması sağlayıncaya kadar, kitapların evlere kadar götürülmesi gerekir.

-Okul binalarının yapılış tarzı ile okulda yapılan eğitim ve öğretim işleri ve okulun düzeni arasında sıkı bir ilişki vardır. Sıradan binalarda gelişmiş eğitim şekilleri uygulanamaz. Eğitim ve öğretim sadece kitap ve birkaç harita ve levha ile yapılmak zorunda kalınır. Bu durum öğrenciyi edilgen hale getirir. Öğrencinin düşünme, yeni şeyler bulma ve uygulama yeteneklerinin zararına, hafızasını daha çok kullanmasına neden olur. Okul binaları ve içindeki donanım ve eşyalar konusu önemlidir. Öğretmen yetiştirme işinden sonra bu konu önemlidir. Genelde, mimarlar eğitim ve öğretimin ihtiyaçlarına tam olarak vâkıf değildirler. Mahalli idareler de binaların görünüşüne önem verirler. Binaların sağlık ve temizlik şartlarına dikkat edilmezse, el işleri, ev idaresi, resim ve güzel sanatlar, kütüphane, müze vs. için uygun yerler olmazsa eğitim öğretimin gelişmesi mümkün olmaz.

Maarif Vekâleti'nde "*Mebânî ve Levâzım Müdüriyeti*" (Yapı ve Ders Araçları Müdürlüğü) kurulmasını önerilir. Bu müdüriyette mimarlık bilgisi yanında, okul hıfzıssıhha ve temizliği, eğitimin teorik ve uygulamaları ile gelişmiş ülkelerde eğitimin ihtiyacına uygun okul binaları hakkında bilgi sahibi uzmanlar istihdam edilmelidir. Bu öneri, bütün okul binalarının mükemmel ve pahalı olmasını gerektirmez. İşin ekonomik yönü de düşünülmelidir. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde "*açık hava*" veya "*yarı açık hava*" okulları yapılabilir. Mebânî ve Levâzım Müdüriyeti, devamlı olarak gelişmiş ülkelerden okul binası planları getirtip inceler, değişik tarzlarda okul binası planları hazırlar ve modern ülkelerde bu alanlardaki gelişmeleri takip eder. Yeni bütçeye, bu konuda en az iki-üç uzman yetiştirmek için yeterli ödenek konulmalıdır.

-Türkiye, devlet okulları sisteminin başlangıcında bulunduğundan atılan ilk adımlara dikkat edilmelidir. Muntazam bir gelişme ve ilerleme sağlamak, *birkaç sene devam edecek bir program* hazırlamaya bağlıdır. Çok arzu edilen bir uygulamayı bile vaktinden evvel ve uzman görevliler yetiştirilmeden ve iyice hazırlandığına kanaat getirilmeden uygulamamak gerekir. Bir taraftan Avrupa'ya öğrenci gönderirken, diğer taraftan da seçilecek başarılı ve yetenekli öğretmenler Avrupa'ya gönderilmelidir. Bunlar belirli konuları inceleyerek rapor hazırlamakla görevlendirilmelidir. Birkaç sene süreyle öğretmenlerden ve yerel Meclis-i Umumilerden seçilecek bir *komisyon*

Avrupa'ya gönderilerek; çeşitli konuları incelemesi ve ülkemizdeki durumlarla mukayese edilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca, ülkemizdeki okulların uygulama bakımından gelişmesi için gerekli bilgiler elde edilmelidir. Bu önerilerin tamamı olmasa bile mevcut okul binalarının incelenmesi, ders araç ve gereçleri sergileri hazırlanması ve kütüphaneler için birkaç gencin seçilerek, Avrupa'ya öğretim için gönderilmesi sağlanabilir.

Ayrıca, tarım öğretimi, halk mektepleri ile kooperatifçilik gibi konuları araştırmak için Danimarka'ya bir komisyon gönderilmelidir. Okullar, düşünce uyanışı kadar sanayi alanındaki uyanışın da merkezi olmalıdır. Çiftçiler arasında maddi refahın sağlanması, özel girişim, işbirliği ve ekonomik yardımlaşma düşüncelerinin geliştirilmesi gibi önemli konular en iyi Danimarka'da araştırılabilir. Öğretmenler, bulundukları yerlerde halkın sosyal hayat, sanayi gibi her alanda rehberi olmalıdır.

-Sonraki senelerde de aşağıdaki konularda inceleme ve hazırlıklar yapılmalıdır:

Meslekî ortaokulların yani, ilköğretim mezunlarından yüksek öğrenime devam etmeyerek çalışma hayatına atılanlar ile ilköğretimi yarıda bırakan ya da uygulamalı eğitim almak isteyenlere mahsus okulların ıslah ve geliştirilmesi yapılmalıdır. Bu tür okulların açılmasında aceleye gerek yoktur. Bütçede bu konu ile ilgili olarak bir kısmı yurt içinde, bir kısmı yurt dışında inceleme yapmak üzere bir komisyon oluşturulması ve yapacağı çalışmalar için ödenek konulmalıdır. Yurt içinde inceleme yapacak olanlar, öncelikle yerel ihtiyaçlar göz önüne alınarak, okul açılacak yerlerin belirlenmesi, bu okulların öğretmen ihtiyacının karşılanması (mevcut öğretmenler arasından seçilip ve fazla teorik eğitim verilerek veya pratik bilgisi olan meslek sahibi kişiler arasından seçilip; onlara, teorik bilgilerle eğitim öğretim şekilleri hakkında bilgiler verilerek) için çalışmalarda bulunurlar.

Diğer Vekâletlerden, Maarif Vekâleti'ne devredilecek ziraat ve ticaret meslek okulları, bu yeni açılacak orta meslek okullarının esasını oluşturur. Mevcut ortaokullardan bazıları, yavaş yavaş bu yeni tür okullara dönüştürülür.

-Bütün bu önerilerin dayandığı esas hareket noktası Muallim Mektepleridir. Aşağıdaki konularla ilgili olarak değişik komisyonlar incelemede bulunduktan sonra gereken uzmanları yetiştirmek için Müdüriyetler kurulmalıdır:

Ev idaresi, el işleri, resim ve nakış dahil olmak üzere sanayi eğitimi, makine başlangıcı, beden eğitimi, bilhassa açık havada oyunlar ve sporlar, fizyoloji ve hıfzıssıhha, ziraat vb. meslekî ortaokullara ilk zamanlar, ilköğretim mezunları kabul edilebilir. Daha sonra gerekirse ancak talî okullar yani üç yıllık birinci devreyi bitirenler kabul edilmelidir. Her biri bir Muallim Mektebine bağlı olmak üzere böyle birer meslek okulu, yani ilköğretim sonrası olan meslekî bir okul açılmalıdır. Bu okullar başlangıçta iki Muallim Mektebi'nde deneme yapıldıktan sonra çoğaltılabilir. Fakat müstakil birkaç okul da açılabilir.

-En azından iki Muallim Mektebinde okul müdürleri ve müfettişleri yetiştirmek üzere şubeler açılmalıdır. Bu şubelere yalnız lise mezunlarının en yetenekli olanları ile bu amaç için seçilen öğretmenler kabul edilmelidir⁶².

3- John Dewey'nin Asıl Raporu

İlk ve en önemli nokta, Türkiye'de okulların amaç ve hedeflerinin belirlenmesidir. Ancak bundan sonra gerçekleştirilecek uygulamalar için mükemmel bir program çizmek mümkün olabilir. Okulların hedefi açık ve belirli olursa, gereksiz değişikliklerin ve ıslahat adına yapılacak etkisiz uygulamaların önü alınabilir. Amacın açık bir şekilde belirlenmesi ise yapılacak değişiklikleri ilham eder, onlar için ölçü ve kontrol görevi yapar.

Memnuniyet vericidir ki, Türk Maarifi'nde takip edilecek gayeyi belirlemek kolaydır. *Bu gaye, Türkiye'nin medenî milletler arasında mükemmel bir üye olarak canlı, hür, bağımsız ve laik bir Cumhuriyet halinde gelişmesidir.* Bu gayeye ulaşmak için okulların öncelikle milletin fertlerine; doğru siyasî alışkanlıklar ve düşünceler vermesi, onlarda çeşitli şekilde iktisadî ve ticarî yetenekleri teşvik etmesi, erkek ve kadını hâkimiyet-i milliyeye, ekonomik olarak kendi kendini idareye ve sanat bakımından ilerlemeye sevk edecek, yani onları girişimciliğe ve bağımsız düşünmeye, bilimsel düşünmeye ve genel menfaatler için sosyal bir şekilde işbirliğine alıştırarak fikrî ve ahlakî karakter hatlarını ve eğilimlerini kendilerinde geliştirmesi lazımdır.

Bu amaçları gerçekleştirmek için sadece liderler yetiştiren değil, bütün halkın, ülkenin siyasî, ekonomik ve kültürel gelişmesine katılmasını sağlayacak bir eğitim

⁶² J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.3-8.

olmalıdır. Amaçlara ulaşmak için okulların öğrencilere bazı ders bilgilerini öğretmesi yeterli değildir. Okullar, sosyal hayatın (özellikle köylerde) toplum hayatının merkezi olmalıdır. Örneğin; okul, köy sağlık hayatının merkezi olmalı, okullarda genel sağlık bilgileri, bulaşıcı hastalıklar ve bunlarla mücadele gibi konular sadece öğrencilere değil bütün halka öğretilmelidir. Bu konuda sağlık personeli ile işbirliği yapılmalıdır. Yine okul bahçeleri, sadece öğrencilerin değil bütün halkın beden eğitimi ve spor faaliyetlerini karşılayabilecek durumda olmalıdır.

Okullar, öğrencilere meslekî ve sınaî bilgileri vermenin yanında, iktisadî ve sınaî bilgi toplamak ve yaymak için de bir merkez işlevini yerine getirmelidir. Örneğin Ticaret ve Ziraat Vekillikleri halka bazı bilgileri ve öğütleri yaymak istedikleri zaman okul ve öğrenciler bu işe katılmalıdır.

Okulların amacı iki yönlü olmalıdır. Bir taraftan milli yarar sağlayacak bilgilerin toplanması ve yayılması görevini yaparken, diğer taraftan da öğrenciyi ülkeye faydalı olabilecek düşüncelerle donatarak uygulamaya dönük olarak yetiştirmelidir.

Okullarla milletin genel, sağlık ve sanayi hayatı arasında sıkı bir bağ vardır. Bu nedenle devletin ve yerel idarelerinin elindeki kuruluşlar, okulların uygulama alanları görevini yerine getirecek şekilde olmalıdır. Ya da bu kuruluşların yanında birer uygulama okulu olmalı ve sadece o kuruluşa eleman yetiştirmek yerine başka yerlerde benzer kuruluşların açılması ve işletilmesini üstlenecek elemanlar yetiştirmelidir. Buralarda yetişecek her öğrenci mezun olmadan önce öğrendiklerini uygulamalı olarak sergilemelidirler. Aynı durum hükümet idaresindeki maden, demiryolu, telefon, telgraf v.s kurumlar için de geçerlidir. Yine devlet, özel fabrika sahiplerini, çalıştırdıkları personelin çocuklarının eğitimi için ana sınıfları, kreş veya okullar açmaya zorlamalıdır⁶³.

a-Program

Türkiye'nin amaçlarına yarayacak eğitim planını hazırlamak için gelecek 8-12 senelik oluşturulacak eğitim faaliyetlerinin ana hatlarını gösteren genel bir programa ihtiyaç vardır. Bu program, bütün esasları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmeli ve Maarif Vekilliği, için kişilerin değişmesinden etkilenmeyecek bir

⁶³ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.8-30.

“Kanunu Esasi” veya “Şartname-i Esasî” mahiyetinde olmalıdır. Bir defa kabul edildikten sonra, kararlaştırılan seneler içinde bir daha değiştirilmemelidir. Bu program iyi hazırlanmalı ve sonraki senelerde açılacak okulları ve alınacak tedbirleri içermelidir.

Böyle önemli bir program, TBMM tarafından yapılacak esaslı incelemelerden sonra hazırlanmalıdır. Bu hazırlıklar çerçevesinde komisyonlar oluşturulması için iki senelik bir süre çok değildir. Yine bu dönemde istikrar için mevcut kadrolar –yeni okullar açmak, öğretmenlerin refah durumlarını düzeltmek gibi önemli işler hariç- değiştirilmemelidir.

Program için gerekli hazırlık incelemeleri, Maarif Vekilliği tarafından yapılmalı ve bu işler mevcut teşkilat ile yürütülmelidir. Gerektiğinde ikinci derecede komisyonlar oluşturulmalıdır. Bu komisyonların teklifleri Vekâletçe incelenmeli ve duruma göre komisyonlarda Vekâlet’ten görevliler olmalıdır.

İlk raporda da belirtildiği üzere; yabancı ülkelere gidecek olan komisyonların inceleyecekleri en önemli konular şunlar olmalıdır:

-Okul binaları, bahçeler, sağlık şartları, binaların yapım malzemeleri, okullarda alışları ve öğrencilerin özel girişimlerini teşvik edecek düzenlemeler.

-Okulların uygulama ve meslekî çalışmalar (ilköğretimin üst sınıfları, meslekî ortaokulların ziraat, sanayi’, ticaret bölümleri ile Muallim Mekteplerinin meslekî ve uygulama bölümleri)

-Beden eğitimi, spor ve oyunlar

-Köy okulları, köylerin gelişmesi, kooperatifler v.s. (özellikle Danimarka’da)

Yurt dışına gidecek komisyonlar, çeşitli okul sistemleri ile ilgili kitapları toplamanın yanında bu tür eserlerin devamlı Türkiye’ye getirtilmesini sağlamalıdır. Beden eğitimi ile çocuk bahçeleri ile ilkokulların alışları çalışmalarını inceleyecek komisyonu çalışmalarını ABD’ne kadar uzatabilir⁶⁴.

b-Maarif Vekâleti Teşkilatı

1-Eğitimle İlgili Yayınlar: Yabancı ülkelere yayınlanan eğitimle ilgili eserlerin tercümelerine, bunların öğretmenler tarafından incelenmesine ve tartışılmasına önem verilmelidir. Vekâlet’in bu eserleri vücuda getirmekle görevli Dairesi,

⁶⁴ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.10.

öğretmenler arasında oluşturulacak bilimsel araştırma ve tartışma kulüpleri ile de ilgilenmelidir. Bu kuruluşlarda öğretmenlerin eğitimle ilgili yayınları muntazaman takip etmesi için bir program hazırlanmalıdır. Öğretmenler arasında okunup incelenecek ve tartışılacak eserler, teorik eserlerden ziyade ders konularından, ders araç ve gereçleriyle ilgili kitaplardan, gelişmiş eğitim öğretim usulleri ile ilgili olanlardan seçilmelidir. Bu daire, seyyar kütüphaneler, seyyar sergiler (ders araç gereçleri örneklerinden) oluşturulmasını da üstlenmelidir. Bu öneri, öğretmenlerin meslekî seviyelerini yükseltmek içindir. Seyyar sergilerde gösterilecek eserler ucuz, sade, öğrenci veya yerli ustalar tarafından kolayca yapılabilecek türlerden seçilmelidir⁶⁵.

2-Kütüphane Faaliyetleri: Gençlerin ve yetişkinlerin okuma, düşünme ve tartışma çalışmalarını arttırmak için Vekâlet Kütüphane Dairesi, çalışmalarını genişletmelidir. Her okul, faal bir kütüphane merkezi olmalı, okul planları yapılırken kütüphane için salon ayrılması gerekir. Okul kütüphaneleri, öğrencinin ve halkın ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmelidir. Halk, kütüphaneye gelip kitap almaya alışınca kadar kitapları onların evine götürmek gerekir. Bu işler ABD’de son derece gelişmiştir. Başlangıçta kütüphaneciliği incelemek ve araştırmak için bu ülkeye seçilmiş uzmanlar gönderilmeli, kütüphane memuru yetiştirilmeli ve kütüphane memuru gönderilmeyecek kadar küçük yerlerde kütüphanelerde işlerin yürütülmesini sağlamak için öğretmenler yetiştirmek üzere bir Muallim Mektebi’nde kütüphanecilik dersleri okutulmalıdır⁶⁶.

3-Okul İnşaatı: Maarif Vekâleti’nde okul binaları, okul araç gereçleri ve okul hıfzıssıhhası ile ilgilenecek bir şube bulunmalıdır. Bir mimarın öğretmenlerin görüşlerini alarak planlar hazırlaması ve inşası ile bu amaç gerçekleştirilemez. Bu şube; ilk ve ortaokulların işlevinden, eğitim amaçları ve araçları ile okul binası ve okul bahçeleri arasındaki ilgiden, hava, ışık, sıra, tuvalet ve benzeri sıhhî meselelerden anlayan uzmanlardan oluşmalıdır⁶⁷.

4-İstihbarat: İhsâiyât (İstatistik) ve Memurîn Şubesi, her mıntıkada okul çağına gelen çocukların sayısını, okula devam edemeyenlerin sayısını, bunların okula devamını sağlayacak şartları ve araçları, yerel sanatları v.s. tespit etmelidir. Çeşitli nedenlerle

⁶⁵ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.11-12.

⁶⁶ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.12.

⁶⁷ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.12.

öğretmenliklerde meydana gelen boşluklar ve bu boş kadroların doldurulması için gerekli öğretmen ihtiyacının belirlenmesi de bu şubenin görevidir.

Maarif Vekâleti ile Türkiye'deki okul teşkilatı arasındaki ilişkileri düzenlemek önemli bir iştir. Şurası açıktır ki; genel eğitim teşkilatını henüz tamamlayamayan, kâğıt üzerinde değil uygulamada genel ve zorunlu eğitimi tam uygulayamayan, bazı yerleri eğitimden yararlanamayan bir ülke de Maarif Vekilliği idareyi ele almalıdır. Diğer taraftan Maarif Vekilliği'nin aşırı merkeziyetçi davranması, yerel ilgi ve girişimleri boğmuş, yerel idarelerin yapabileceklerini yapmasına engel olmuş, değişik yerlerin ihtiyaçlarına uygun sanatların gelişmesini engellemiş ve böylece tekdüze bir eğitim teşkilatı ortaya çıkmıştır. Merkeziyetçi idarelerin uygulamaları, gereksiz kırtasiyecilik, tahakküm ve istibdat tehlikesine yol açmaktadır. Bu tehlikelerden uzak, Türk eğitim teşkilatını uygun bir şekilde teşvik ve idare edecek yetişmiş elemanları çalıştırmak için yeterli maaş tahsis edilmelidir. Yabancı ülkelerde inceleme yapacak komisyonlara yeterli ödenek ayrılmalıdır. Vekâlet'in görevi, idari ayrıntılarla ilgilenmekten ziyade fikrî ve manevî rehberlik ve ilham kaynağı olmaktan ibaret olmalıdır. Yerel ihtiyaçlara uygunluğunun sağlanması gibi idari ayrıntı ve uygulamaları, mümkün olduğu kadar yerel eğitim idarelerine terk edilmeli ve yerel öğretmen teşkilatının görüşlerine başvurulmalıdır.

Türkiye, eğitim teşkilatı bakımından "birlik"e muhtaç ise de, "birlik" ile "tekdüzelik" arasında fark vardır. Düşünmeden ve ölçüsüz uygulanan tekdüzelik, "birlik"e de zarar verir. Vekâlet, birlik yolunu tutmalı, fakat tekdüzelik aleyhinde ve çeşitliliğin lehinde olmalıdır. "Birlik" öncelikle idare ve kırtasiyecilikle ilgili değil zihni ve fikrî alanda olmalıdır. Bu şekilde Vekâlet, diktatör değil, ilham kaynağı ve rehber olur. Derslerde her yerde aynı konuların, aynı şekilde ve aynı araçlarla ders işlenmesinden ziyade, değişik yerlerde o yerlerin ihtiyaç ve şartlar içerisinde işlenmesi sağlanmalıdır. Mevcut ortaokul teşkilatı, elastikiyetten mahrum, tekdüze ve gereğinden fazla akademik olup, çeşitliliğe muhtaçtır. Maarif Vekâleti, bu çeşitliliği muntazam bir rehberlikten uzak bırakmamalı; çeşitli ortaokullarda yörelerinin ihtiyaçlarına uygun bölümler açılmalı ve programlar hazırlanmalıdır. Aynı durum Muallim Mektepleri için de geçerlidir.

Mevcut teftiş şebekesinin görevi, okulların görevini yerine getirip getirmediğini, öğretmenlerin yetişmeleri ve görevlerini iyi yapıp yapmadıklarını, okul binalarının durumlarından Vekâlet'i bilgilendirmektir. Ancak bu şekilde Vekâlet'in ilham kaynağı ve rehber olması sağlanamaz. Bu müfettişlere ek olarak, değişik bölgelerdeki okulların öğretmenleri ve diğer görevlilerini, okulların eğitim şekillerini ıslah ve bilgilendirmekle görevli olan seyyar rehber ve müfettişler tayin edilmelidir. Bu müfettişler, en yetenekli öğretmenler arasından seçilmeli ve yurt dışına inceleme için gönderilir. Yurda döndüklerinde eğitim açısından geri kalmış bölgelere tayin edilerek tecrübe ve bilgilerinden yararlanılmalıdır. Bu Müfettişler, gittikleri yerlerde halkın ileri gelenleri ile temas ederek eğitim sorunları hakkında halkta canlı bir ilgi uyandırabilirler⁶⁸.

c-Öğretmenlerin Durumlarının İyileştirilmesi

Zeki ve fedakâr gençleri öğretmenlik mesleğine özendirmek ve onları çağdaş ve gelişmiş eğitim vermek gerekir. Bu sorun; öğretmenlerin maaş ve idari durumlarının iyileştirilmesini içermektedir. Her iki açıdan da durumun memnuniyet verici olmadığı konusunda fikir birliği vardır.

Öğretmenlerin maaşları süratle ve büyük oranda arttırılmalıdır. Çünkü maaş sorunu, öğretmen olmaya en uygun kişilerin bu mesleğini cazip bulmayarak başka mesleklere yönelmelerine neden olmaktadır. Öğretmenlerin alacağı maaş kendisini ve ailesini iyi bir derecede yaşatacak durumda olmaması nedeniyle bugün Türkiye'de öğretmen olacak kişiler bulunamıyor. Meslekten istifa edenlerin miktarının çokluğu durumun ciddiyetini göstermektedir. Ayrıca Muallim Mektepleri yeteri kadar öğrenci bulamamaktadır. Öğretmenlik cazip bir hale getirilmedikçe ve yeteri kadar öğretmen yetiştirilmedikçe çok okul açmanın anlamı yoktur.

Mesleklerine en bağlı öğretmenler bile zihinlerini ve kalplerini eğitime ve derslerine verememektedir. Ailelerini geçindirmek, borçlarını ödemek v.s. düşünceler öğretmenlerin kendilerini mesleğe vermelerini ve bu alanda geliştirmelerini engellemektedir. Özellikle hayatın pahalı olduğu büyük şehirlerde birçok öğretmen daha

⁶⁸ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.12-15.

iyi kazanç sağlayan başka işlere geçmekte ya da öğretmenlik yanında ek işler yapmakta veya birden fazla okulda çok ağır ders yükü altında bulunmaktadır.

Maaş sorunu, Maarif, Maliye Vekâletleri temsilcileri ile öğretmen derneklerinden ve illerden gelen maarif memurlarından oluşan bir komisyon tarafından tartışılarak halledilmelidir. Toplantılarda; hayat pahalılığı, paranın değerinin düşmesi, tedrisat vergisi, gelirlerin arttırılması ve öğretmenlere sağlanabilecek kolaylıklarla (toplu taşıma araçlarından ücretsiz yararlanma, kendilerine yakacak yardımı yapılması, mahalli idareler tarafından ücretsiz veya düşük ücret karşılığı lojman sağlanması v.s.) öğretmenlerin maddi durumlarının emin ve istikrarlı bir hale getirecek düzenlemeler görüşülmelidir.

Eğitim için maddi katkı sağlamak amacıyla Türkiye’de boş arazi ve hükümete ait birçok kaynaktan yararlanılabilir. Her ilde bu tür arazilerden bir kısmının o ildeki okullara tahsis edilmesi ve ileride elde edilecek gelirlerin ilgili okullar için harcanması mümkündür. Belki bu kısa zamanda büyük gelirler sağlamayabilir. Fakat oralarda nüfus çoğaldıkça ve ekonomik hayat geliştikçe, gerek bu arazilerden veya bu arazilerin satılmasından önemli gelir elde edilebilir. ABD’nde ilk zamanlarda yayınlanan kanunlarla bu usul kabul edilmiş ve yararlı olmuştur. Yukarıda sözü edilen komisyon, bu iş için tahsis edilecek arazilerin ayrılması konusunda bir usul kabul ve uygulamasında önemli rol oynayabilir.

-Diğer önemli bir sorun da; öğretmenlerin mevkilerinden emin olması ve durumlarında istikrar bulunmasıdır. Bu açıdan Türkiye’de öğretmenlerin durumu, idare memurları, müdür ve yardımcılarında daha iyidir. Çünkü bunların idarî durumlarında daha sık değişiklik olmaktadır. Ayrıca birçok öğretmen, bu nedenle idarî görev almaktan çekinmektedirler. Kabul edenler de, bölgenin ileri gelenleri ile tanışıp işleri kavrayacakları sırada bir başka yere atanmaktadırlar. Maarif Kanunu bu tür gereksiz göçebeliklere engel olmalıdır. Bir yerde görev için bir süre konulmalı ve atamalar ders yılı başlamadan gerçekleştirilmelidir.

-Bir başka önemli sorun da öğretmenlere lojman sağlanmasıdır. Okul planları hazırlanırken öğretmenler için ev ve arazi tahsis edilmesi işi de düşünülmelidir. Özellikle köyler ve geri kalmış yerlerdeki öğretmenlere tahsis edilen ev, su ve temizlik gibi sıhhi şartlara sahip ve kullanışlı bir şekilde yapılmalıdır. Bu şekilde öğretmenlik

mesleği cazip bir hale getirilmiş olur. Şehirlerde ise öğretmenlere okullara yakın yerlerden ev tahsis edilmelidir. Böylece öğretmen ile okul ve öğrenciler arasında sıkı bir bağ kurulmuş olur ve okulun manevi havasında bir gelişme ve ilerleme meydana gelebilir.

-Okul müdürlerinin üzerlerindeki ayrıntı türünden bazı işler kaldırılır, para harcama usulü değiştirilirse onların durumları biraz düzelir ve daha iyi görev yapmaları sağlanır. Okulun tamiri için gerekli küçük bir miktar para için büyük bir komisyondan karar aldırılması doğru değildir. Bu durum zaman kaybına yol açar. Şimdiki harcama ve muhasebe usullerinin değiştirilmesi ile müdürlerin bütün enerji ve zamanlarını eğitime harcamaları sağlanabilir. Büyük şehirlerde okullarda, biri eğitimle diğeri idari işlerle ilgilenen iki müdürün bulunması uygun olabilir⁶⁹.

d-Öğretmenlerin Yetiştirilmesi

Muallim Mekteplerinin durumu, önceden öğretmenliğe başlamış olanların meslekî bilgi beceri seviyelerinin yükseltilmesi, görev yapmakta olan öğretmenlerin müdürlüğe, müfettişliğe, Vekâlet dairelerine veya illerdeki maarif idarelerine geçişleri ve yükselmeleriyle ilgili sorunlar vardır.

Muallim Mekteplerinin iki büyük ihtiyacı vardır. Biri, nitelik bakımından gelişme ve olgunlaşma yönündendir. Öyle ki bu okullar, gerek ilk ve orta uygulama okullarının idareleri ve ders araçları, gerek uygulama ve teorik eğitim itibarıyla örnek olmalıdır. Yine gerek Muallim Mektepleri ve gerek bunların uygulama okullarında ders verecek öğretmenlerin iyi seçilmesi gerekir. Bu öğretmenlerin meslekî açıdan gelişmeleri için masraflı devlet tarafından karşılanmak üzere Türkiye’de veya yabancı ülkelerde meslekî inceleme ve araştırmalarda bulunmak üzere bir senelik çalışmalar düzenlenmelidir.

Diğer bir ihtiyaç da; değişik türlerde Muallim Mektepleri açılmalı veya okullarda derslerde çeşitlilik sağlanmasıdır. Yalnız ilk ve orta derecede Muallim Mektepleri açılması yeterli değildir.

⁶⁹ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.15-18.

Köy okullarına ve özellikle Türk hayatının temeli olan çiftçilerin ihtiyaçlarına yönelik okullar için öğretmen yetiştirmek üzere değişik tipte Muallim Mektepleri açılmalıdır.

Çünkü Muallim Mekteplerinde, köylünün ve çiftçinin ihtiyaçlarına önem vermeden genel eğitim öğretimin zorunlu kılınması sosyal zararlar oluşturabilir. Yine köylünün ve çiftçinin ihtiyaçları dikkate alınmadan oluşturulacak bir eğitim sistemi, teorik ve skolâstik olacağından, genç neslin diğer bir meslekte başarılı olmasını sağlayamadığı gibi, onları köy hayatından kolaylıkla uzaklaştırır. Ayrıca, Türkiye’de milli refahın sağlanması, ziraat işlerinin ıslahı ile sıkı sıkıya bağlıdır. *Bu nedenle Türk eğitimi için önemli sorunlardan biri de, ders konularının köy hayatıyla sıkı bir bağlılık içinde olması gereğidir. Ancak bu şekilde okuldaki eğitimin uygulama alanındaki yararı sağlanır. Bu sonucun elde edilebilmesi, bilimsel bir şekilde ve özenle bu amaca hizmet edecek öğretmenleri yetiştirecek Muallim Mektepleri açılmasına bağlıdır.* Bu okulları idare edecek kişilerin bu konuda ilerlemiş yabancı ülkelerde incelemelerde bulunmaları gerekir. Ayrıca komisyonlar da gönderilebilir.

Diğer taraftan, bazı Muallim Mekteplerinde; ticaret, sanayi’, beden eğitimi, spor ve hıfzıssıhha, anaokulu, müzik, resim, dikiş v.s. öğretmenleri yetiştirmek üzere bölümler açılmalıdır.

En az bir Muallim Mektebi’nde okul müdürleri ve müfettişleri yetiştirecek dersler verilmelidir. Bu derslerde bu alanda tecrübe sahibi kişilerin öğretmenlik yapması gerekir. Yine, en az bir Muallim Mektebinde, diğer Muallim Mekteplerine öğretmen yetiştirmek üzere, Muallim Mektepleri mezunlarına doğa araştırması, tarih, coğrafya, edebiyat, yabancı dil gibi dersler verecek özel bir bölüm açılmalıdır.

Muallim Mekteplerinin ders çeşitleri ve öğrenim süreleri ile öğrenci kabul şartları farklı olmalıdır. Bazı Muallim Mekteplerinde ilkokullara öğretmen yetiştirecek bile olsa ortaokul mezunu olmak şartını koyabilir. Bu şartların bütün Muallim Mekteplerine getirilmesi yanlış olabilir.

En az bir Muallim Mektebinde mevcut uygulama derslerinden ayrı olarak bir “*Tecrübe Mektebi*” (Uygulama Okulu) açılmalıdır. Bundan amaç, yeni ve gelişmiş ders usullerini ve araç gerecini geliştirmek gibi incelemelere ve uygulamalarına imkân

vermektedir. Ayrıca, Muallim Mektepleri için Ruhiyat ve Usul-i Tedris (Pedagoji) öğretmenini yetiştirmeye hizmet edecektir.

Yaz okulları sorunu, özel bir dikkat gerektirir. Uygun yerler seçilir ve bu okulların tertibat ve teşkilatına özen gösterilirse bu okullar, mevcut öğretmenlerin olgunlaşmaları ve kendilerini geliştirmeleri için önemlidir. Ayrıca onların sağlıklarını iyileşmesine hizmet eder. Yaz okullarına devam edecek öğretmenlerin barınma ve yeme içme masraflarının devletçe karşılanması, mesleğine bağlı öğretmenler için teşvik edici olur.

Mevcut öğretmenlerin meslekî seviyelerinin yükseltilmesinde yabancı ülkelerde inceleme yapmak üzere gönderilmesinin önemli rolü olacaktır. Bunun için uzun süreli ve istikrarlı programlar hazırlanmalı ve her sene bir kısım öğretmen değişik konuları incelemek üzere yurt dışına gönderilmelidir. Aynı amaçla okul müdürleri ve idare memurlarının da seçilerek yurt dışına gönderilmesi temenni olunur. Yurt dışına gönderileceklerin tecrübelilerden seçilmesi daha yararlı olur⁷⁰.

e-Okul Sistemi

Okul sisteminde birlik esastır. Hangi çeşit ve hangi seviyede olursa olsun her okul bu bütünün birer parçasıdır. Şimdiki halde Türk okullarının hatta ilköğretim kısımlarında bile bu prensibe uygun bir mevki verilmemiş ve bu okulların teşkilatı, hemen büyük bölümü itibarıyla sadece Dârülfünûn veya diğer yüksek okullara hazırlık için düzenlenmiştir. Bu suretle ortaokulu bitiren ve yüksek okullara girmeyecek olan öğrenciler, okulda almış oldukları eğitimden hakkıyla yararlanacak bir şekilde yetişmemektedir⁷¹.

1-İlkokullar: Müfredat programları, ülkenin çeşitli bölgelerinde yerel şartlar ve ihtiyaçlara uygun olarak düzenlenmelidir. Okulun dersleri ile öğrencinin hayatı arasında bir bağ oluşturulmazsa, dersler çocukların uygulamaya dönük ihtiyaçlarına uymaz ve onların ilgi ve dikkatlerini çekmez.

Okul teşkilatı, her yerin özel şartlarına ve özellikle bölgenin ekonomik ihtiyaçlarına uyacak şekilde esnek olmalıdır. Öğrenci velileri, çocuklarını çiftlikte

⁷⁰ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.19-21.

⁷¹ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.21-22.

çalıştırmak zorunda oldukları için onları okula gönderememektedir. Bunu önlemek için okulların açılış ve kapanış zamanlarının belirlenmesinde bu konuya dikkat edilmelidir. Aslında çocukların bütün zamanlarını okulda geçirmeleri temenni olunur. Ancak, çocukların okula devamını sağlamayacak ve kâğıt üzerinde kalacak bir usul belirlemektense, ülkenin ekonomik şartlarının gelişmesine ve olgunlaşmasına kadar uygulanabilir bir ara yol bulunması yararlıdır.

Öğrencilerin okula devamını sağlamak için, onları her tarafa uygulanan ve alışılmış olan süreden daha az bir süre okulda tutulmaları ve gerekirse alışılmış saatlerin dışında bir zamanda eğitim yapacak okullar açılması tavsiye edilebilir. Bazı durumlarda; çocukların okula devamı sağlanıncaya kadar Türkçe okuma, yazı ve biraz hesaptan ibaret sade bir program uygulanabilir.

Şehirlerde ve gelişmiş köylerde mümkün olduğu kadar süratle *İkmâl Mektepleri* açılmalıdır. Bu okulların programı yerel şartlara göre ziraî veya ticarî uygulamaya yönelik olmalıdır⁷².

2-Ortaokullar: Ortaokullar, yetenekli, hevesli ve uygun gençlerin yüksek okullara girmesini sağlayacak geniş tedbirleri almakla beraber, öncelikle onların doğrudan doğruya hayatî ihtiyaçlarına uygun programlar ve ders usullerini takip etmelidirler. Yüksek okullar kayıt ve kabul şartlarını öyle belirlemelidirler ki, orta öğrenimini tamamlamış bilgili ve yetenekli bir öğrenci, önceden bir yüksek okula girmeyi düşünmemiş olsa bile bir yüksek okula girmek ve dersleri takip etmek imkânını elde etsin.

Öncede belirtildiği üzere ortaokullar; ziraat, ticaret veya sanayi alanlarından birine yönelik olmalıdır. Bazı şehirlerde (İstanbul, Erzurum v.s.) fen bilgileri ve yabancı dil eğitimine ağırlık veren liseler açılmalıdır. Yabancı dil eğitimini tek bir yabancı dille sınırlandırmak doğru değildir. Şimdi Türkiye’de Fransızca rağbet edilen bir dil olmakla birlikte İngilizce, Almanca, İtalyanca eğitimi de uygun olur. Okullarda hangi yabancı dil eğitiminin verileceğinin tespitinde okulun gayesi ve yerel ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmalıdır. Muallim Mekteplerinde de yabancı dil eğitimi farklı dillerde yapılmalıdır.

⁷² J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.22.

Bazı önemli merkezlerdeki liselerde, bugün Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi'ne giren öğrencilere eksik kalan Fen Bilgisi derslerine ait bilgilerini tamamlamak üzere dersler verilmelidir. Böylece fakültede bütün zamanlarını meslekî eğitime ayırabilirler.

Türkiye'deki ortaokul öğretmenlerinin uzmanlıklarına göre ayrılıp ayrılmadıkları konusunda bir soru akla gelebilir. Ortaokullarda matematik, fen, tarih, edebiyat ve dilde öğrencilerin özel ilgi ve yeteneklerine göre yoğun eğitim almaları kabul edilmektedir. Fakat ders konuları keyfi olarak ayrılmıştır. Bu şekilde belirlenen ders konuları öğrenciye göre gerçek dışı olarak algılanabilir. Öğrenci bu konular arasındaki bağı tespit edemezse hem vakit ve enerji kaybetmekte ve derse karşı ilgisiz kalmaktadır. Tarih ve coğrafya birbirine o kadar bağlıdır ki, bu derslerin aynı öğretmen tarafından verilmesi uygundur. Matematik Dersinin bazı konuları Fen ile bazı konuları Ticaret ile ilgilidir. Matematik Dersini veren öğretmen, bu konuları birbiri ile karışık olarak vermelidir. Fen bilgilerinin ayrılması yenidir. Fizik ile Kimya Derslerinin birbirinden ve her ikisinin bitki ve hayvanlarla ilgili derslerden ayrılması yapaydır. Genel fen derslerini giriş olacak dersler için bir plan yaparken, iyi bir inceleme yapılmalı ve mümkün olduğu kadar bu dersler uygulamalı ve sanat konuları ile bağlantılı işlenmelidir.

Konuların gereksiz yere birbirinden ayrılmasının bir diğer sakıncası da; her konuyu verecek uzman öğretmenin bulunması sorunudur. Uzman öğretmen için yeterli ders saati bulunamayacağından, başka okullara ders vermek üzere koşuşturacak ve aynı konuları devamlı tekrarlayıp duracaktır. Bu da öğretmenin, okul hayatına bağlanmasını önleyecek, okulun gelişmesinden, sosyal ve manevi hayatından kendisini pek az veya hiç sorumlu saymamasına neden olacaktır. Öğretmenlerde meslek zihniyetinin azalmasına yol açacaktır. Bu da öğretmeni eğitimcilikten ziyade bilgileri aktaran kişi konumuna düşürüyor⁷³.

3-Yüksekokullar: Dârülfünûn, çok ümit verici bir şekilde işe başlamıştır. Öğretim üyesi seçiminde çağdaş yöntemlerle donanmış, kendini Türkiye'nin düşünce alanında gelişme ve ilerlemesine adanmış kişilerden seçilmesine dikkat edilmelidir.

Dârülfünûn mezunlarından alanlarında başarılı, gelecek vadeden gençlerin yabancı ülkelerde öğrenimlerini devam ettirmelerini sağlayacak bir düzenlemenin

⁷³ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.22-24.

yapılması yararlı olur. Ortaokulların son sınıflarında özellikle fen ve edebiyat derslerini verecek öğretmenlerin Dârülfünûn mezunu olması uygun olmakla birlikte ortaokulların orta sınıflarında ders verecek öğretmenlerin ilkokullara ve orta İkmal Mekteplerine öğretmen yetiştiren Muallim Mekteplerinden yetiştirilmesi daha iyi olur. Aksi takdirde ortaokullar çok akademik bir tipte ve yalnız ilim gayesine yönelik, gençlerin hayatla bağlarının azalmasına yol açar.

Bilgili ve yetenekli mühendisler yetiştirilmesi hiç şüphesiz Türkiye'nin en büyük ihtiyaçlarından. Yabancı ülkelere öğrenci gönderilmesi bunu biraz karşılamaktadır. Türkiye, ulaşım araçları ve sanayiın gelişmesi için bu işleri idare edecek ve denetleyecek yeterli eleman yetiştirebilirse bu işler için yabancı ülkelere borçlanmasında zorluklar ve tehlikeler azalır. Sanayiın gelişmesi için hem sermayeyi ve hem işleri idare edecek elemanları yurt dışından getirtmektense, yalnız sermayeyi dışarıdan getirtip, elemanları içeriden yetiştirmek daha iyidir.

Birinci derecede mükemmel bir *Teknoloji Okulu* ve birkaç sene için yerli öğretmenler yerine yurt dışından yüksek öğretmenler getirtmek için fazla miktarda para gerektirse bile bu parayı, Türkiye az zamanda fazlasıyla elde eder.

Eski eserler bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biri olan Türkiye'de mevcut müzelerin zenginleştirilmesi, ileride önemli kazı ve araştırmaların yapılması için Dârülfünûn'da bir *Arkeoloji Bölümü*'nün açılması önemlidir. Türkiye'ye kazı ve araştırma yapmak üzere gelen uzmanlarla kendi alanlarında Dârülfünûn'da ders vermek üzere anlaşma yapılabilir. Hatta kazı ve araştırma izni için bu şart olarak ileri sürülebilir.

Dârülfünûn'da, sosyal hizmetler için bir bölüm açılmasını öneririm. Bu bölümde, şefkat ve sosyal yardım işleri, Dârülacezeler, yetimhaneler, fakir ve yaşlılara yardım, en iyi ceza yöntemleri, ıslahhanelerin idareleri, anne ve çocuk bakımı v.s. konularda dersler uzmanlar tarafından verilmelidir. Bu konularla ilgili işlerde önceden çalışmış kişilerden bazıları benzer kuruluşlarda (Örneğin New York'taki Sosyal Hizmetler Okulu) çalışarak, bu gibi okullarda eğitim vermek üzere yetiştirilebilir ve İstanbul'daki bu gibi kuruluşlarda uygulama yapabilirler⁷⁴.

⁷⁴ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.24-26.

4-Dârüleytamlar: Dârüleytamlarda uygulamalı ve sanayiye yönelik eğitim verilmesi iyi bir uygulamadır. İstanbul'da ziyaret edilen özel bir yetimhanenin geniş bahçesinde bir yetkilinin idaresinde çocukların tarımsal uygulamalar yapması şayan-ı memnuniyettir. Çocuklar, mutfak ve ev idaresine alıştırılmaktadır. Bu çalışmalarla hem çocuklar ileriki hayata yönelik bir uygulama yapmanın zevkini tatmakta ve hem de yetimhanenin masrafı azalmaktadır.

Sanat, elîşi, tarım, hayvancılık, bahçecilik gibi işlerde uzman müdür ve öğretmenlerin idaresindeki bu okullarda (yetimhaneler) yetim çocukların hem kendileri ve ülke için yararlı kişiler olarak yetişmeleri sağlanır. Ayrıca Türkiye'deki diğer resmi okullar için eğitim tecrübeleri bakımından yararlı olur. Türkiye ve dünyadaki birçok okulun önemli eksikliklerinden biri, okulda verilen eğitimin, çocukların hayatından ve çevrenin şartlarından uzak bulunmasıdır. Okul, adeta çevreden soyutlanmıştır. Çocuklar, okulda yapılan işlerin gerçek hayatla ilgisi olmadığı görüşündedirler. Okullar yapay bir ortamdır. Yetimhanelerde coğrafya, dil, hesap, doğa incelemesi derslerinin, tezgâh ve bahçe işleri ile ev idaresi gibi çalışmalarla bağlantılı işlenmesi kolaydır. Bu şekilde yetimhaneler, diğer okullara amaç ve yöntem bakımından örnek olabilir.

Dârüleytamlar, genel olarak sanat okulları görevi yapmakla birlikte, öğrencilerin yeteneklilerinden bir bölümünün (yüzde on gibi) seçilerek en yetenekli oldukları alanlarda öğretmenlik, Dârülfünûn, tıp, çocuk bakımı, mühendislik gibi meslekler için özel eğitime tabi tutulması düzenleme yapılabilir⁷⁵.

f-Sıhhat Ve Hıfzıssıhha

En önemli konulardan biri olduğu için sağlık konusu özel olarak incelenmiştir. Beden sağlığı ve gücü, bütün alanlarda gelişmenin ve ilerlemenin temel şartı olup, hastalığın önünü almak ve hastalandıktan sonra tedavi olmaktan daha hayırlıdır. Anadolu'da sıtmanın yaygınlaşmasının doğuracağı zararları tahmin etmek zordur. Bu konunun incelenmesi için bir komisyon kurulmuşsa da, okulların katkısı olmadan sorunun çözümü mümkün değildir. Türkiye'de trahom gibi deri ve saç hastalıkları yaygınlaşmıştır. Evlerde sağlık ve temizlik şartları istenilen ölçüde değildir. Zararlı

⁷⁵ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.26.

böcekler de fazladır. Bu zararlar, doktor, sağlık memuru, öğretmen ve öğrencinin işbirliği ile önlenabilir.

Hastalıklarla mücadele için bütün vatandaşların etkin katılımı gereklidir. Çağdaş ve bilimsel yöntemler konusunda halk bilinçlendirilerek, bu hastalıkların önlenmesi mümkündür. Maarif Vekâleti, Sıhhiye Vekâleti ile işbirliği yaparak öğrencilere dağıtmak ve böylece halka ulaşmak için kitapçıklar hazırlamalı, bu konularla ilgili konferanslar düzenlemeli ve hiç olmazsa birkaç sene için okullarda zorunlu, uygulamalı *Hıfzıssıhha Dersi*'nin okutulmasına önem verilmelidir. Ayrıca ilkokulların ilk sınıflarında sağlıkla ilgili sohbetler yapılmalıdır. Okullarda öğrencilerin spor yapabilecekleri, gezip hava alabilecekleri bahçeler yapılmalıdır.

Tıp Fakültesi'ne kızlar kabul edilmekte ve çocuk bakımı için bir okul açılması düşünülmekte olduğundan; özel olarak yetiştirilen, sağlık konusunda bilgi sahibi kadınların, evleri dolaşarak hastalıklarla mücadele ve temizlikle ilgili bilgileri kadınlara anlatmaları yararlı olacaktır. Çünkü kadınların evlere girmeleri, erkeklere göre daha uygundur. Okul doktorları, sadece kendilerine başvuracak öğrencilerin tedavilerini yapmakla uğraşmamalı, sıhhi düzenleme ve hıfzıssıhha işlerine ve hastalıklardan korunma konularıyla da ilgilenmelidirler. Hiç olmazsa orta ve yüksek okullarda cinsel sağlıkla ilgili konuların dikkate alınması önemlidir⁷⁶.

g-Okul Düzeni

Okullar tatilde olduğu için, ilgililerden alınan bilgilere göre; okul düzeni ve öğrencinin yetiştirilmesinin gereğinden fazla şekilci olduğu anlaşılmaktadır. Bir cumhuriyette okullar, mutlakıyetle idare edilen ülkelerin okullarından başka bir şekilde idare edilmelidir. Sadece emirler vermek, keyfi idare etmek, öğrenciden düşünmeden itaat beklemek, öğrenciyi bir halk hükümeti vatandaşı olarak yetiştirmek için uygun bir yöntem değildir. Yetkili eğitim idarecilerinin Muallimler Cemiyeti aracılığıyla, öğrencinin de okul idaresine katılmasını ve idarî işlerin öğrenci tarafından hazmedilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılması önerilir. Öğrencilerin okul idaresine katılmaları, okulun fikrî ve manevî gelişmesi için önemlidir⁷⁷.

⁷⁶ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.26-27.

⁷⁷ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.28.

h-Çeşitli Konular

1-Maarif Vekâleti'nin idaresindeki “*Matbaa-i Âmire*” iyi işlemekte ve yönetilmektedir. Eski tarz makinelerden kurtarılır ve yeni makinelerle donatılırsa eskisinden daha hızlı çalışır ve masrafını çıkaracak bir hale gelir. Matbaa Müdürü, satın alma ve diğer işlemlerle ilgili çok fazla ayrıntılarla dolu düzenlemelere bağlı olduğu için, aynı işi yapan diğer kuruluşlarla rekabet edememektedir. Bu engellere rağmen gelir getirir durumda olması iyi idare edildiğini gösterir.

2-Türk gençlerinin güzel sanatlarda yetenekli oldukları görülmektedir. Bir milletin medeniyette yerini alabilmesi için kendi kültürel değerlerini geliştirmesi gerekir. İstanbul'daki Sanayi-i Nefise Mektebi, binasının uygun olmamasına rağmen işlevini yerine getirmektedir. Bu okulda öğretmen yetiştirmek için düzenleme yapmak yerinde olacaktır. Sınıfları, atölyeleri, sergi salonları vs. ile uygun bir binaya taşınması ve araç gereç eksikliğinin giderilmesi önerilir.

3-Türk eğitim sisteminin geçirmekte olduğu değişim ve ekonomik süreçte özel okullar önemli bir görev yapabilir ve okul yetersizliğinin giderilmesine katkı sağlayabilir. Devlet okulları daha tutucu ve tekdüze bir program izlemek zorunda olmasına karşın, özel okullar değişik programlar uygulayabilir ve çeşitli denemelere girişebilirler. Diğer ülkelerdeki araştırmalar gösteriyor ki, eğitimdeki yeniliklere ilk olarak özel okullarda başlanılmıştır. Özel okullarda denenmiş ve başarılı olmuş uygulamalar, devlet okullarında da başlatılır. Maarif Vekâleti, Türk eğitiminin ilerlemesi için Türk veya azınlık özel okulları ile sıkı bir işbirliği yapmalıdır. Milli hayat ve milli ruhla ilgili konularda idare ve teftiş işleri, elbette Vekâlet memurları tarafından yapılmalıdır. Bu esaslar dâhilinde olmak şartıyla, program ve benzeri konularda esneklik sağlanmalıdır. Ayrıca yabancılara ait özel okullar iyi izlenmelidir. Kendi ülkelerinde uygulanan eğitim sistem ve çalışmaları açısından örnek olarak yararlanılabilir. Devlet ve özel okullar öğretmenleri arasındaki ilişkiler geliştirilirse, bilimsel ve mesleki açıdan yarar sağlayabilir⁷⁸.

⁷⁸ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.28-30.

D-JOHN DEWEY RAPORUNDAKİ ÖNERİLERİN UYGULAMAYA GEÇİRİLMESİ

John Dewey, İsmail Safa Bey'in Bakan olduğu dönemde davet edilmişti. Vasıf Bey'in Bakan olduğu dönemde Türkiye'ye gelmiş, raporunu hazırlamış ve bir kısmını burada iken Vekâlet'e vermişti. **Asıl Raporu** ise, Aralık 1924'te Amerika'dan göndermişti. Ancak raporun hemen uygulamaya geçirilmesi mümkün olamamıştır. Vekâlette sık sık değişiklikler olmuştur. İşte bu sırada yine bir değişiklik olmuş ve Şükrü (Saraçoğlu) Bey 22.11.1924'te göreve başlamıştır⁷⁹. Kastamonu Mebusu Halit Bey'in, Dewey'nin görevi ve raporunun içeriğine ilişkin sorusunu cevaplayan Şükrü Bey, Dewey'nin görevini tam olarak bilmediğini, içerisinde dikkat çekici görüşlerin bulunduğu bu raporun yayınlanacağını belirtmiştir⁸⁰.

Fethi Bey Kabinesi'nin istifasından sonra kurulan İsmet Paşa Kabinesi'nde Maarif Vekâleti'ne ikinci defa Hamdullah Subhi Bey getirilmiştir⁸¹. Ancak Dewey Raporu'nun uygulamada yoğun bir şekilde dikkate alınmasını görmek için Mustafa Necati Bey'in dönemini (20.12.1925-1.1.1929)⁸² beklemek gerekmiştir. Araştırmada bundan sonra raporun az-çok etkisinin olduğu çeşitli tarihlerdeki eğitim alanında uygulamalar anlatılacaktır.

1-Maarif Teşkilatı Hakkında Kanunun Kabulü

TBMM'nin açılmasından sonra "Büyük Millet Meclisi İcrâ Vekillerinin Sûret-i İntihâbına Dâir Kanun"⁸³ ile kurulan İcra Vekilleri Heyetini oluşturan Vekâletlerden biri olan Maarif Vekâleti'nin ilk merkez teşkilatı; Program Heyeti (7 üyeli), İlköğretim Dairesi, Ortaöğretim Dairesi, Türk Asar-ı Atıkası Müdürlüğü, Sicil ve İstatistik Müdürlüğü ve üç müfettişten ibaret idi. Bir süre sonra Program Dairesi, "Telif ve

⁷⁹

⁸⁰ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976, s.24-5.

⁸¹

⁸²

⁸³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, I, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1929, s.6.

Tercüme Dairesi”ne dönüştürülmüş, Yüksek Öğretim Dairesi ile Teftiş Heyeti kurulmuş ve İstatistik, Sicil’den ayrılmıştır⁸⁴.

Eski yasal düzenlemelerin bazılarının hükmü devam etmekle birlikte, yeni yasal düzenlemeler yapılmaktaydı. Eski düzenlemelerin en önemlilerinden “Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi”⁸⁵, “Maarif-i Umûmiye Teşkilatı Nizamnâmesi”ni⁸⁶ ve “Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkati”ni⁸⁷ saymak gerekir. Bazı eksiklikleri gidermek için yasal düzenlemeler de yapılmaktaydı.

Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim alanında çıkarılan en önemli kanun, tüm eğitim kurumlarının idaresini Maarif Vekâleti’ne veren “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” idi⁸⁸. Bu ve benzeri yasal düzenlemeler, bir nebze olsun yasal boşluğu doldurmakla birlikte, henüz Maarif Vekâleti’nin bir teşkilat yasası yoktu. Bu durum, eğitim işlerinin düzenli yürütülmesine engel oluyordu. John Dewey’nin raporda belirttiği uzun süreli bir eğitim programının oluşturulması ve bakanlık teşkilat yapısı ile ilgili öneriler (müdürlük, şube ve kurul oluşturulması v.s.) bir teşkilat kanununun çıkarılmasını gerekli kılıyordu.

Aslında bir süredir bir teşkilat kanunu hazırlıkları yapılıyordu. Dewey Türkiye’ye gelmeden önce bu konuda çalışma yapmak ve bir kanun tasarısı hazırlamak için Haziran 1924’te bir komisyon oluşturulmuştu⁸⁹. Komisyon, 7 Haziran’daki toplantısında görev bölümü yaptı ve Avrupa ülkelerinin teşkilat kanunlarını incelemeyi kararlaştırdı⁹⁰. Komisyon 19 Temmuz’daki toplantısında iki günde bir toplantı yapmayı,

⁸⁴ **Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz**, MEB. Yay. Ankara, 1973, s.44; Kemal Güçlüoğlu, “*Milli Eğitimde Teşkilatlanma*”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.146; Nevzat Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler**, MEB. Yay, Ankara, 1948, s.122-3.

⁸⁵ **Düstur**, Birinci Tertip, II, 1332. s.184-219.

⁸⁶ Reşat Özalp, Aydoğan Ataünel, **Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı (Tahim ve Terbiye Kurulu- Milli Eğitim Şurası)**, MEB. Yay, İstanbul, 1977, s.22-23.

⁸⁷ **Düstur**, İkinci Tertip, V, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1332, s.804-823.

⁸⁸ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, VII, Ankara, 1976, s.25-27; **Düstur**, Üçüncü Tertip, V, İstanbul, 1931, s.667.

⁸⁹ “*Maarif-i Umumiye Kanunu*”, **Cumhuriyet**, No: 26 (1 Haziran 1340/1924), s.2. Bu komisyonda; Dârülfünûnün Emîni İsmail Hakkı, Dârülfünûn Öğretim Üyelerinden Selahaddin Adil, (İstanbul) Maarif Müdür Vekili Hilmi, Dârülmuaallimin Müdürü İhsan, Dârülmuaallimat Müdürü Mehmed Emin, Kabataş Lisesi Müdürü Edip ve Dârülmuaallimin Öğretmenlerinden İbrahim Alaaddin Beyler yer alıyorlardı.

⁹⁰ “*Yeni Bir Derece-i Tedris İhdasına Doğru*”, **Cumhuriyet**, No: 33 (8 Haziran 1340/1924), s.3. Bu görev bölümü şu şekilde belirlenmişti: Dârülfünûn ve merkezi idare teşkilatı (Selahaddin Adil B.), Yüksek Öğretim (Mehmed Emin B.), Dârülmuaallimat ve Dârülmuaallimin (İbrahim Alaaddin B.),

üyelerin hazırladığı projeleri görüşmeyi ve bunları bir bütün olarak Vekâlet'e sunmayı kararlaştırmıştır⁹¹. Toplantılarına devam eden komisyon çalışmaları sırasında, ülkenin "Maarif Mintıkları"na ayrılması ve bunların bir genel müdür ile idaresi, Vekil'in kabinede bulunmaması veya değişmesi dolayısıyla eğitim işlerinin bir genel müdürlük olarak idaresi konularıyla⁹²; İzmir Dârümuallimin Cemiyeti'nce hazırlanan; Maarif Müdürlüklerinin kaldırılarak, illerde İlk Tedrisat Başmüdürlükleri ve ilçelerde İlk Tedrisat Müdürlükleri kurulmasıyla ilgili teklif gündeme gelmiştir⁹³.

Komisyon'un 12 Ağustos'taki toplantısında; okulların statüleri görüşülmüş, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde resim, heykel, mimari dersleri okutulması, tiyatro ve musiki mekteplerinin de yer alacağı bir "Sanayi-i Nefise Akademisi" kurulması ve Türkiye'nin eğitim bölgelerine ayrılması kararlaştırılmıştır⁹⁴. Yapılan görüşmelerden sonra hazırlanan kanun tasarısı, Maarif Vekâleti'ne gönderilmiş ve burada incelenmeye başlanmıştır. Maarif Vekili Vasıf Bey başkanlığında Vekâlet merkezindeki müdürlerinden oluşan Müdürler Encümeni'nde kanun lâyihası görüşülmüş ve bazı değişiklikler yapılmıştır.

Tasarı hazırlanırken komisyon üyelerinin, o sırada ülkemizde bulunan ve rapor için incelemelerde yapan John Dewey'le tasarı ile ilgili görüşme yapıp yapılmadığı bilinmemektedir. Ancak John Dewey'nin ilk raporu Vekâlet'e verildikten sonra kanun tasarısının Vekâlet'teki görüşmeleri sırasında bunun dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Komisyon çalışmaları sırasında gündeme gelmeyen Mimari ve Hıfzıssıhha Müdüriyetleri kurulması gibi konular tasarıya eklenmiştir. Ayrıca Maarif Vekili'nin başkan ve Dârülfünûn Emmini'nin ikinci başkan olduğu, merkez ve taşra idarecilerinden oluşan 70 kişilik bir Heyet-i İlmiye'nin her yıl toplanması tasarıya eklenmiştir. Yine köy öğretmenlerine bir dönümden aşağı olmamak üzere tarla verilmesi ve bu tarlanın köylüler tarafından öğretmen hesabına işlenmesine dair bir madde tasarıya

Sanayi-i Nefise (İsmail Hakkı B.) Encümen-i Daniş "Akademî" (İhsan B.), İkmal ve mesleğe hazırlık (İbtidâî ve lise öğretimi arasında bir seviyede olacak ve yüksek öğretime gidemeyecek çocukların mesleğe hazırlanması) (Hilmi B.).

⁹¹ "Maarif-i Umumiye Kanunu Komisyonu", **Cumhuriyet**, No: 72 (20 Temmuz 1340/1924), s.1;

"Maarif-i Umumiye Kanunu Komisyonu", **Cumhuriyet**, No: 73 (21 Temmuz 1340/1924), s.3.

⁹² "Maarif-i Umumiye Kanun Encümeni", **Cumhuriyet**, No: 78 (26 Temmuz 1340/1924), s.4; "Maarif Mintıkları ve Maarif Müdür-i Umumiliği", **Son Telgraf**, No: 44 (30 Temmuz 1340/1924), s.2.

⁹³ "Maarif Müdürlükleri", **Cumhuriyet**, No: 83 (31 Temmuz 1340/1924), s.5.

⁹⁴ "Maarif-i Umumiye Kanun Komisyonu", **Cumhuriyet**, No: 96 (13 Ağustos 1340/1924), s.3.

konulmuştur⁹⁵. Yapılan bu değişikliklerden sonra 49 madde olarak hazırlanan kanun tasarısı, TBMM'ne teklif edilmek üzere Ekim 1924 ortalarında Başvekâlet'e sevk edilmiştir⁹⁶.

Kanun tasarısının TBMM'ne sevk edilmesinden sonra Maarif Vekâleti'nde değişiklik olmuş (22.11.1924) ve yeni Vekil Şükrü Bey, ilkokul müdür, öğretmen ve müfettişlerinin maaşlarının Genel Bütçe'den çıkarılarak eskisi gibi Özel İdare Bütçelerinden ödenmesi gibi şeklinde bazı değişiklikler yapmak üzere tasarıyı geri çekmiştir⁹⁷. Şükrü Bey, tasarı ile ilgili olarak Dârülfünûn öğretim üyeleri ile görüşmüştür⁹⁸. Ancak Şükrü Bey ve ondan sonraki Vekil Hamdullah Subhi Bey zamanında tasarı yasalaşamamıştır.

Mustafa Necati Bey'in göreve gelmesinden sonra tasarı tekrar ele alınmış ve bazı Avrupa ülkelerinin eğitim kanunları incelenmiştir⁹⁹. Mustafa Necati Bey, Vekâlet'te bir Heyet-i İlmiye¹⁰⁰ oluşturmuş ve tasarı üzerindeki çalışmalara bizzat katılmıştır. Hazırlanan yeni tasarı, Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal'in de katıldığı Heyet-i Vekile toplantısında görüşülmüş ve TBMM'ne sevk edilmiştir¹⁰¹.

Maarif Komisyonu'nda görüşmelerin tamamlanmasından sonra tasarı, 20 Mart 1926 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nun gündemine gelmiştir. Tasarı üzerinde söz alan Halit Bey (Kastamonu) yaptığı konuşmada, köy okulları ile ilgili olarak; eğitim ve öğretimin, çocukların köy hayatından ayırmayacak şekilde düzenlenmesini övmüş, diğer taraftan köy çocuklarının yüksek öğretimden mahrum kalmaması gerektiğini vurgulamıştır. Mustafa Necati Bey de, yaptığı konuşmada; genel bir eğitim kanunu hazırlamanın çok zaman alacağını, görüşülen kanunun acil bazı eksikliklerin giderilmesi için Meclis'e getirildiğini; daha geniş kapsamlı kanunun sonraya bırakıldığını belirttikten sonra, sinemalardan kitaplara ve halkın eğitimine kadar ülkenin eğitimle ilgili işlerini halletmek, okul programlarını hazırlamak, dünyada eğitim alanındaki

⁹⁵ "Maarif-i Umumiye Kanunu", **Son Telgraf**, No: 112 (6 Teşrinievvel 1340/1924), s.2; "Maarif-i Umumiye Kanunu", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1231 (26 Eylül 1340/1924), s.2.

⁹⁶ "Maarif Vekâleti İstanbul'da İhzar Edilen Lâyiha'yı Bazı Tadilatları Sonra Başvekâlete Sevk Etti", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1248 (16 Teşrinievvel 1340/1924), s.2.

⁹⁷ "Maarif Vekilinin Niyeti", **Son Telgraf**, No: 252 (24 Şubat 1340/1924), s.3.

⁹⁸ "Maarif Vekili Geliyor", **Cumhuriyet**, No: 371 (20 Mayıs 1340/1924), s.3.

⁹⁹ "Maarif-i Umumiye Kanunu Hazırlıkları", **Cumhuriyet**, No: 606 (14 Kânunusani/Ocak 1926), s.2.

¹⁰⁰ "İlmi Heyet", **Cumhuriyet**, No: 589 (29 Kânunuevvel/Aralık 1925), s.2.

¹⁰¹ "Yeni Maarif Teşkilatı Kanunu Lâyihası", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1650 (5 Şubat 1926), s.1-3.

gelişmeleri izlemek için bir Talim ve Terbiye Heyeti kurulacağını anlatmıştır. İlkokulların idari dağılımından bahseden Necati Bey, ilkokul programlarıyla verilecek eğitimin hayatta uygulanabilecek şekilde hazırlanacağını, köy ilkokullarında eğitim süresinin, çocukların ailelerine yardım etmesine imkân vermek için 3 yıl olarak belirlendiğini, hatta günlük 2-3 saat ders yapılacağını duruma göre köy okullarının 6 ay tatil olabileceğini söylemiştir*. Yapılan görüşmelerden sonra kanun kabul edilmiştir¹⁰². 789 Sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un getirdiği önemli değişiklikler şunlardır:¹⁰³

1. Türk dili ile ilgili bilimsel çalışmalar için bir "Dil Heyeti" kurulmuştur.
2. Eğitim ve öğretim işleri ile ilgilenecek, en fazla on üyeli bir "Talim ve Terbiye Dairesi" kurulacaktır.
3. Türkiye'de açılacak bütün okullar için Maarif Vekâleti'nin izni şarttır.
4. Türkiye'deki ilkokullar; şehir ve kasaba gündüz, şehir ve kasaba yatılı, köy gündüz, köy yatılı ilkokullarıdır. Köy yatılı ilkokulları, okulu olmayan köylerin çocukları için açılır, masrafları genel veya özel idare bütçelerinden karşılanır. Bütün köy ilkokullarının idareci ve öğretmenleri, çocukları köy hayatından ayırmayacak bir eğitim ve öğretim tarzı uygulamak zorundadırlar, öğretim süresi en az üç yıldır.
5. Ortaöğretim okulları; liseler, ortaokullar, ilk öğretmen okulları, köy öğretmen okullarıdır. Bunlardan başka lise öğretmenlerini yetiştiren yüksek

¹⁰² **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, Ankara 1976, s.265-281,289,307.

* Bu konularda John Dewey'nin önerileri için bakınız: John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.26-28. Maarif Vekâleti, köy ilkokullarının eğitim öğretim sürelerinin düzenlenmesi için 21.8.1927 tarihinde bir genelge yayınlıyarak; 10 soruluk bir anket formu göndermiş ve bu anketin bölgenin ekonomik, iklim, nüfus ve diğer şartlarını taşıyan 10 köyde uygulanmasını ve cevapların Vekâlet'e gönderilmesini istemiştir. Bu ankette; Köyün adı, köyün tarla ve çift işlerinin neler olduğu, çocukların yardımına en çok hangi aylarda ve ne kadar ihtiyaç duyulduğu, işlerde çalıştırılan çocukların hangi yaşlarda olduğu, Cuma günleri çalışılıp çalışılmadığı, çalışılan günlerde işlerin ne zaman başlayıp bittiği, kız ve erkek çocuklarının yardım ettikleri işlerle ilgili sorular yer almaktadır. (**Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 20 (15 Eylül 1927), s.114-115.) Yine Mustafa Necati Bey, 22.4.1928'de yaptığı konuşmada, üretici Türk köylüsüne yardım edecek çocukların, işlerin olmadığı zamanlarda, gerekirse geceleri okutulacağını açıklayarak Vekâlet'in düşüncesini yansıtmıştır. (**TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, III, Ankara 1976, s.210.) Bu niyetlerin bir uygulaması olarak, 5.1.1928'de Necati Bey imzasıyla yayınlanan ve yeni Köy Mektepleri Müfredat Programıyla ilgili genelgede, 3 sınıflı okulların bulunduğu köylerde, gece dersleri yapılarak eğitim çağındaki çocuklara okuma-yazma öğretilmesi ve bunun için ödenek ayrılması istenmektedir. (**Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 25-26 (15 Mart 1928), s.45-48.)

¹⁰³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, VII, Ankara, 1944, s.682-686.

öğretmen okulları ile ortaokul, ilk ve köy öğretmen okullarına öğretmen, ilköğretim müfettişi yetiştiren orta öğretmen okulları da vardır.

6. İlkokul öğretmenlerinin maaşı en az 15, yardımcısının maaşı 8 liradır.
7. Türkiye maarif teşkilatı itibarıyla mıntıkalara ayrılmıştır. Maarif Eminleri, ilkokul öğretmen, idareci, başöğretmen ve diğer idari personelin idari mercii olup, il özel idare bütçelerindeki eğitim paylarının harcanmasıyla ilgili Meclis-i Umumilere öneride bulunur, mıntıkası içerisindeki orta eğitim kurumlarını denetler.
8. Türkiye’de yapılacak resmi okullar, kütüphane ve müzeler Maarif Vekâleti’nin hazırladığı projelere göre yapılır.

Maarif Vekâleti, bu yeni kanunun uygulamasına açıklık getirmek amacıyla ayrıntılı bir “İzâhnâme” hazırlayarak bütün illere gönderdi¹⁰⁴.

Kanunun hazırlıkları önceden başlamış olmakla birlikte bu dönemde ülkemize gelen Dewey’nin vermiş olduğu raporların, bazı konularda dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Talim ve Terbiye Dairesi’nin kurulması, okul programlarının, günlük hayatta uygulanabilir eğitimi verecek şekilde hazırlanması, köy ilkokullarının eğitim süresinde esneklik ve çocukları köy hayatından ayırmayacak program uygulanması ve yapılacak okul, kütüphane ve müze binalarının hazırlanacak projelere göre yapılması gibi düzenlemeler bu etkiye örnek olarak verilebilir.

2- Milli Talim ve Terbiye Dairesi’nin Kurulması

John Dewey’nin raporunda belirttiği¹⁰⁵, eğitim alanındaki ıslahat hakkında incelemeler yapmak ve planlar hazırlamak için kurulmasını önerdiği komisyon işlevi görmek üzere, Maarif Teşkilatı Kanunu ile Telif ve Tercüme Heyeti’nin kaldırılarak¹⁰⁶ yerine Milli Talim ve Terbiye Dairesi kurulması kararlaştırılmıştır. Maarif Kanunu’nun TBMM’de görüşüldüğü sırada, Mustafa Necati Bey, böyle bir kurulun amacını anlatırken, son 15-20 yılda eğitimimiz çok çeşitli aşamalardan geçtiğini ve okul programları sık sık değiştiğini, mevcut idari teşkilat bunları esaslı ve muntazam bir hale

¹⁰⁴ Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 7 (Mayıs 1926), s.41-46; “Bu Sene Maarifimizdeki Yeni Teşkilat”, Hâkimiyet-i Milliye, No: 1749 (20 Mayıs 1926), s.1-2.

¹⁰⁵ J.Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, s.2.

¹⁰⁶ Hasan Ali Koçer, Türk Milli Eğitim Teşkilatı, Ankara Ün.Eğitim Fak. Yay. Ankara, 1975, s.40

getiremeyeceğini, milletin eğitim sorunlarını halletmek, dünyada eğitim alanındaki gelişmeleri izlemek, eğitimle ilgili konularda Vekâlet'e manevi rehberlik etmek üzere bu tür bir kurulun oluşturulması gerektiğini söylemiştir¹⁰⁷. Yine gazetecilere yaptığı açıklamada, John Dewey'nin kurulmasını istediği "Maarif Şartnâme-i Esâsisi"ni ancak böyle ilmi bir heyetin hazırlayabileceğini belirtmiştir¹⁰⁸.

Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra Maarif Vekâleti, Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin Teşkilat ve Vezâifi'ne dair bir talimatname¹⁰⁹ hazırlamıştır. Bu talimatnameye göre; Talim ve Terbiye Dairesi'nin görevi; Türkiye'deki okulların amaç ve statülerinin doğru bir şekilde belirlenmesi, eğitimle ilgili kanun, talimat ve nizamnameleri hazırlamak, mevcutların düzeltilmesi için öneride bulunmak, her derecedeki okul programlarını düzenlemek, yüksek okullar da dahil olmak üzere bütün okulların kuruluş ve kapatılması hakkında öneride bulunmak, gelecek senelerde uygulanacak eğitim programları ilgili genel müdürlerle birlikte belirlemek, yurtdışına öğrenci gönderilmesi veya yurtdışından uzman getirilmesi konusunda düzenleme yapmak ve görüş belirtmektir. Ayrıca; halkın eğitim seviyesini yükseltecek düzenlemeleri hazırlamak, ders kitaplarını incelemek, Vekâlet'in bastıracağı eserleri belirlemek, öğretmenlerin mesleki seviyelerini yükseltmek ve bilgilerini geliştirmek için gerekli tedbirleri almak, yabancı dillerde eğitimle ilgili yayınlanan eserleri takip ederek yararlı olanları Türkçe'ye çevirip yayınlamak, Vekâlet'in yayınlayacağı ilmi dergi ve eserleri incelemek gibi işler de bu Dairenin görevleri arasında bulunmaktadır.

Okul programları ile yasal düzenlemelerin hazırlanması ve kitap incelenmesi gibi rutin görevlerin yanında bu kurula verilen görevlerden bazıları Dewey Raporu'nda önerilen, dikkat çekici noktalardandır. Talimatnamede belirtilen yabancı dilde yayınlanan eğitimle ilgili eserlerin çevrilip yayınlanması, ülkedeki okulların amaç ve statülerinin doğru belirlenmesi, ileride uygulanacak istikrarlı bir programın kararlaştırılması, öğretmenlerin mesleki seviyelerinin yükseltilmesi örnek olarak verilebilir¹¹⁰.

¹⁰⁷ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, Ankara 1976, s.267-8;

¹⁰⁸ "Necati Beyin Beyanâtı", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1654 (10 Şubat 1926), s.1.

¹⁰⁹ **Düstur**, Üçüncü Tertip, VII, Ankara, 1944², s.697-700; "Milli Talim ve Terbiye Dairesi Talimatnamesi", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 7 (1 Temmuz 1927), s.48-51.

¹¹⁰ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.1,3,8-9,10-11,20-21.

Talim ve Terbiye Dairesi'nin, kurulduktan sonraki bir yıl içerisinde yaptığı bilimsel ve uzun süreli Tedrisat-ı İbtidâiye Programı'nın hazırlanması, eğitimle ilgili konularda hızlı ve doğru karar alınması, bilimsel eserler ve ders kitapları yayınlanması, halkın eğitimi için konferanslar düzenlenmesi gibi çalışmalardan Maarif Vekili Necati Bey, 1927 Yılı Bütçe görüşmelerinde övgü ile bahsetmektedir¹¹¹.

3- Uzun Süreli Eğitim Gelişme Planı Hazırlıkları

Dewey'nin belirttiği¹¹² Türkiye'nin sosyal amaçlarına hizmet edecek, kişilerin değişmesinden etkilenmeyecek 8-12 senelik bir eğitim programı hazırlanması, Türk aydın ve idarecileri ile eğitimcileri arasında yankı bulmuştur. 1924 Yılı Bütçesi görüşülürken Karahisar Mebusu Kamil Bey, "Bizde Maarif programı yok" derken¹¹³, Kâzım Karabekir 1925 Yılı Maarif Vekâleti Bütçesi görüşülürken yaptığı konuşmada; en az 10 sene ilerisini görececek bir program hazırlanması gereğini belirtmektedir¹¹⁴. Muhalefet Partisi'nin bu eleştirilerine cevap vermek için kürsüye gelen Maarif Vekili Şükrü Bey de yaptığı konuşmada, uzun süreli bir eğitim programı hazırlanması gereğine inandığını söylemiştir¹¹⁵.

Ayrıca, sonucu hakkında bir bilgi olmamakla birlikte, İstanbul Maarif Müdürü Nail Raşid Bey, kişilerin değişmesi ile aksamayacak 10 yıllık bir eğitim planı hazırlanmaya başlandığını açıklamaktadır¹¹⁶. Eğitim politikasının temeli istikrardır diyen, Siirt Mebusu Necmeddin Sadık, sonuçları beklenmeden değiştirilen en iyi programın, uygulamaya devam edilen kötü program kadar bile sonuç vermeyeceğini yazmaktadır¹¹⁷.

Mustafa Necati Bey, Maarif Vekili olduktan sonra en az 10 senelik bir program hazırlama gereğini duymuş¹¹⁸ ve Dewey'nin raporda belirttiği uzun süreli eğitim programını hazırlamak için Talim ve Terbiye Heyeti'nin kurulacağını belirtmiştir¹¹⁹.

¹¹¹ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976, s.84-85.

¹¹² J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.10.

¹¹³ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, VIII/1, Ankara, 1975, s.814.

¹¹⁴ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XIV, Ankara, 1976, s.299.

¹¹⁵ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976, s.20.

¹¹⁶ "On Yıllık Maarif Planı", *Cumhuriyet*, No: 102 (19 Ağustos 1340/1924), s.3.

¹¹⁷ "Milli Maarif", *Akşam*, No: 2635 (11 Şubat 1926), s.1.

¹¹⁸ Yakup Kadri, "Maarif Siyasetimiz", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 1654 (10 Şubat 1926), s.1.

¹¹⁹ "Necati Beyin Beyanâtı", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 1654 (10 Şubat 1926), s.1.

Maarif Teşkilatı hakkındaki kanunun TBMM’nde görüşülmesi sırasında yaptığı konuşmada, genel bir eğitim kanunu hazırlamanın çok zaman alacağını, bu kanunun acil bazı eksikliklerin giderilmesi için Meclis’e getirildiğini, daha geniş kapsamlı kanunun sonraya bırakıldığını belirterek, uzun süreli bir eğitim programı hazırlıklarından bahsetmişti¹²⁰.

Maarif Vekâleti’nin bu konudaki çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla ıslahat projeleri hazırlanmakta ve Vekâlet’e gönderilmektedir. Hatta bunlardan dikkate değer bulunan bir tanesi, Maarif Vekâleti Mecmuası’nda yayınlanmıştır¹²¹. Bu projede; okul ile hayat arasındaki uçurumun kaldırılması, çiftlik okullar kurulması, halkın ekonomik ve kültürel seviyesinin yükseltilmesi, ders konularının çevreden seçilmesi, öğretmenlerin mesleki seviyesinin yükseltilmesi, eğitim sisteminde köklü reformlar yapılması, tek okul sistemine geçilmesi gibi önemli konulara vurgu yapılmıştır. Ancak bu tür çalışmalar, John Dewey’nin belirttiği gibi TBMM’nce kabul edilerek uygulamaya geçirilememiş, bazı konularda kısmi düzenlemeler ve uygulamalar yapılmıştır.

John Dewey’nin Türkiye’nin ihtiyaçlarına uygun, Vekiller ve idarecilerin değişmesi ile değişmeyecek, 8-12 senelik bir eğitim programı hazırlanmasını önerisi ile ilgili olarak yukarıda belirtildiği gibi bazı çalışmalar yapıldı ise de, böyle bir program hazırlanıp uygulanamamıştır. Diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da program ve icraatların çoğu, kişilerin görevde oldukları dönemleri ile sınırlı olmuştur.

4- Yurtdışına İnceleme Heyetleri Gönderilmesi

Türk eğitiminin ıslahı için yurt dışına komisyonlar gönderilmesine önem veren John Dewey, okul binaları, oyun alanları, okul bahçeleri ve okullardaki eğitim faaliyetleri hakkında inceleme ve araştırmalar yapılmasını önermekte ve özellikle de köy okulları, köylerin gelişmesi, kooperatifçilik ve halk mektepleri için Danimarka’ya heyet gönderilmesini yerinde bulmaktadır¹²².

Meslek okulları hakkında incelemeler yapmak üzere Nafia Vekâleti Teftiş Kurulu Başkanı Rıdvan, Müsteşar ve diğer kişilerden oluşan bir heyet, 15 Eylül 1926’da

¹²⁰ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXIII, Ankara, 1976, s.267.

¹²¹ “Maarif Teşkilatı Hakkında Lâyiha”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 7(1 Mayıs 1926),s.135-246.

¹²² J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.2,6,10-11.

Marsilya'ya hareket etmiştir¹²³. 1926 yılında Maarif Vekâleti Müfettiş-i Umumilerinden Zeki Mesud Bey Almanya'da; Kemal Zaim Bey Fransa ve İsviçre'de; Hilmi Bey Bulgaristan'da; Heyet-i Teftiş-iye Reisi Rıdvan Nafiz Bey Rusya'da eğitim kurumlarında incelemeler yapmış ve hazırladıkları raporları Vekâlet'e sunmuşlardır¹²⁴.

Maarif Vekili Necati Bey, eğitim alanında incelemelerde bulunmak ve yabancı uzmanlarla görüşmek amacıyla, 1927 yılında Almanya, İtalya ve Fransa gibi ülkeleri kapsayan gezi yapmıştır. Bu gezi ve sonuçları Dördüncü Bölümde anlatılacaktır. Yine 1927 yılında Avrupa'ya giden başka bir heyet de raporlarını Vekâlete sunmuştur. Bütçenin elverdiği ölçüde bu raporlardaki önerilerin yapılması kararlaştırılmıştır¹²⁵.

Diğer taraftan Maarif Vekâleti Müdürler Encümeni, 15 Mayıs 1927'deki toplantısında; Orta Tedrisat Müdür-i Umumîsi Cevad Bey'in, orta öğretim kurumları hakkında incelemeler yapmak için Avrupa'ya gitmesi ve rapor hazırlamasını kararlaştırmıştı¹²⁶. Bu dönemde, Avrupa'ya eğitim alanında incelemelerde bulunmak üzere yapılan geziler içinde, konumuz açısından en dikkat çekici olanı bu gezidir. Heyette Cevad, Avni ve Haydar Beyler yer almaktaydı. Gezi öncesinde İstanbul'da gazetecilere açıklama yapan Avni Bey; bir buçuk ay süre ile Danimarka ve Almanya'da eğitim teşkilatı hakkında incelemelerde bulunacaklarını söyledikten sonra şöyle devam etmiştir: *"Danimarka'da bilhassa Halk Mektepleri tedrisâtının pek ziyade inkişâf ettiğini nazar-ı itibara alarak en fazla bununla iştigal edeceğiz. Kızların tahsilinde görülen hususiyetleri de tesbit edeceğiz. Dönüşte Berlin'e gideceğiz. Dârülmesâillerin vaziyetini, derslerin nasıl verildiğini tedkik edeceğiz. Bu seyahate müteallık rapor Talim ve Terbiye Heyetine havale edilecek, tatbiki icab eden cihetler, mütehassıslarımızın da re'yi alınmak suretiyle tefrik edilecektir."*¹²⁷

¹²³ "Avrupa'ya Heyet", **Cumhuriyet**, No: 475 (4 Eylül 1340/1926), s.3.

¹²⁴ "Maarif Vekâletimizde", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1854 (5 Eylül 1926), s.1-5; *Maarif Müsteşarımız Rusya'dan Döndü*, **Vakit**, No: 3083 (2 Ağustos 1926), s.1-2; "Rusya'da Tedkikat", **Milliyet**, No: 171 (5 Ağustos 1926), s.4.

¹²⁵ "Meslek Mektepleri", **Milliyet**, No: 512 (18 Temmuz 1927), s.3.

¹²⁶ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 17 (15 Haziran 1927), s. 54.

¹²⁷ "Terbiye Usulleri", **Milliyet**, No: 463 (27 Mayıs 1927), s.3.

5- Maarif Vekâleti İnşaat (Yapı İşleri) Dairesi'nin Kurulması

Okul binalarının eğitim için uygun şartları taşımadığını gören John Dewey Raporu'nda; ileride Yapı İşleri Dairesi'nde çalıştırılmak üzere yurtdışına uzmanlaşmak için eleman gönderilmesini ve eğitim için uygun şartlara sahip okul binaları yapımı ile ilgilenmek üzere bir şube açılmasını önermişti¹²⁸. Mustafa Necati Bey'in göreve gelmesinden sonra bu konuda çalışma başlatılmış¹²⁹ ve 1926 Yılı Bütçesi hazırlıkları tamamlanamadığı için çıkarılan Üç Aylık Geçici Bütçe'de gerekli ödenek ayrılarak bu daire kurulmuştur¹³⁰.

Bütçenin yürürlüğe girmesinden sonra Vekâlet merkez teşkilatı içerisinde İnşaat Dairesi kurulmuş ve Avusturya'dan Mimar Ernest Egli getirilmiştir. Egli'nin idaresinde bu kurum, Türkiye'de yapılacak okul binaları için yerel şartlar ve eğitimin gerekleri doğrultusunda planlar hazırlamaya başlamıştır¹³¹. Mimar Egli ve başında bulunduğu dairenin yaptığı çalışmalar geniş bir şekilde Sekizinci Bölümde anlatılacaktır.

6- Teftiş Alanındaki Yapılan Çalışmalar

TBMM Hükümeti'nin kurulduğu sırada teftiş işleri üç kişilik bir Teftiş Heyeti tarafından yürütülmekte iken, 10 Mayıs 1923'te müdürlük kurulmuş; 1 Ekim 1923'te de Heyet-i Teftişîye Riyâseti oluşturulmuştur. 1926 tarihli Teşkilât Kanunu ile bu Riyaset kaldırılmış; Bakanlık Müfettişleri, Talim ve Terbiye Heyeti'ne, ilköğretimin teftişi ise Maarif Eminliklerine bağlanmıştır¹³².

Eğitim sisteminde kaydedilecek ilerlemeler için önemli bir etmen de, rehberlik ve denetleme işlerinin düzenli ve işlevine uygun olarak yürütülmesidir. John Dewey

¹²⁸ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.1,12.

¹²⁹ "Maarifte Islahat", **Vakit**, No: 2915 (9 Şubat 1926), s.2; "Maarif Vekâletinde", **Cumhuriyet**, No: 651 (28 Şubat 1926), s.2

¹³⁰ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, Ankara,1977, s.349-351. **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXV, Ankara,1976, s.174-176; **Düstur**, Üçüncü Tertip, VII, Ankara, 1944, s.1110-1115. Bütçe Kanunu'nda bu konuda açık bir bilgi olmamakla birlikte, Zabıt Ceridesi'ne eklenen TBMM Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatası'na ilişik 3 Numaralı Cetvel'den anlaşıldığına göre; Maarif Vekâleti İnşaat Dairesi, aylık 250 lira maaşlı bir Müdür (mimar) ile aylık 200 lira maaşlı bir mimar, 50 lira maaşlı bir Has Mimar ve iki katipten oluşmaktadır. (**TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, Ankara,1977, s.373'ten sonraki Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatası, s.51.)

¹³¹ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976, s.86; **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, III, Ankara, 1976, s.207.

¹³² Kamil Su, "Milli Eğitimde Teftiş", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.178-9.

Raporu'nda; bir Muallim Mektebi'nde uzman müfettiş yetiştirilmesi için bir bölüm açılmasını ve mevcut sistemde görevi, eğitimle ilgili kişi ve kurumları denetlemek ve Vekâlete bilgi vermekten ibaret olan teftiş teşkilatının bu işlevinin genişletilerek; eğitimin ilerlemesi, okul şartlarının geliştirilmesi ve öğretmenlerin mesleki seviyesinin yükseltilmesi için rehberlik ve önderlik etmek özelliğinin eklenmesini önermiştir¹³³. Rehber müfettişlik işlevi, 1926'da hazırlanan 10 yıllık program taslağında¹³⁴, Heyet-i Teftişye Reisi Rıdvan Nafiz Bey'in gazetecilere demecinde¹³⁵ ve Vekil Mustafa Necati Bey'in TBMM'ndeki konuşmasında¹³⁶ da dile getirilmiştir.

Maarif Vekâleti, teftiş işlerini düzene koymak amacıyla "Maarif Müfettişi Umumilerinin Hukuk, Salâhiyet ve Vezâifi Hakkında Talimatname"yi hazırlamış ve yürürlüğe koymuştur. Bu Talimatname'ye göre; Dârülfünûn veya bir yüksek okul mezunu, yabancı dil bilen, uzmanlık alanı ile ilgili bir eser tercüme etmiş olmak gibi şartları taşıyanlar Müfettiş-i Umumî olarak atanabilecekler; her türlü eğitim kurumu ve görevlileri denetleyebilecekler ve ayrıca eğitimle ilgili görüşlerini Vekâlet'e bildireceklerdir¹³⁷.

Kısa süre içinde; müfettiş yetiştirmek amacıyla Muallim Mekteplerinin birinde bir bölüm açılmamakla birlikte, Mustafa Necati Bey zamanında müfettiş kadrosunun güçlendirilmesi için çalışma başlatılmıştır¹³⁸. Bu çerçevede; müfettişlik bir meslek olarak görülmüş ve 1927 yılı yaz aylarında Ankara ve Sivas'ta İlköğretim Müfettişi yetiştirmek amacıyla iki kurs düzenlenmiş ve kurs başarı ile bitiren 177 kişi müfettişliğe atanmıştır¹³⁹.

¹³³ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.1,7,14,20.

¹³⁴ "Maarif Teşkilatımız Hakkında Bir Lâyiha", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 7 (1 Temmuz 1926), s.222-235.

¹³⁵ "Maarif Vekâletimizde", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1854 (5 Eylül 1926), s.1-5.

¹³⁶ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, III, s.202.

¹³⁷ **Düstur**, Üçüncü Tertip, VI, Ankara, 1934, s.713-721.

¹³⁸ "Maarifte Islahat", **Vakit**, No: 2915 (9 Şubat 1926), s.2.

¹³⁹ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, III, s.202. Kursların müfredat programı, katılanların listesi ve verilen eğitimle ilgili daha geniş bilgi için bakınız: **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 16 (1 Mayıs 1928), s.670-685.

7-Öğretmenlerin Mesleki Seviyelerinin Yükseltilmesi İçin Yapılan Çalışmalar

Mevcut öğretmenlerden daha çok fayda sağlanabilmesi için, yayınlar (kitap, dergi v.s) yapılmasını, öğretmenler arasında “Mütalaa Cemiyetleri” kurarak bilimsel tartışma yapmalarını, seyyar kütüphane ve sergiler düzenlenmesini tavsiye eden Dewey, öğretmenlerin özellikle yeni eğitim akımlarından ve bunlarla ilgili yayınlardan bilgi sahibi olmalarının teminine vurgu yapmıştır¹⁴⁰.

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, ilkokul öğretmenlerinin mesleki bilgilerini arttırmak ve deneyimlerini geliştirmek için, Maarif Eminleri toplantısında alınan kararları bütün yurda tamim ederek uygulanmasını istemiştir. Bu tamime göre; köy ve şehir ilkokullarının ihtiyaçlarına uygun bilgileri içeren eserler Talim ve Terbiye Dairesi’nce hazırlandıktan sonra, Vekâlet ve Maarif Eminlikleri tarafından bastırılarak dağıtılacak; bütün öğretmenlerin, Vekâlet’in yayınlayacağı eserleri takip etmeleri sağlanacaktır. Ayrıca; Maarif Eminleri, bunu denetlemelerde belirleyecek ve yayınları takip etmeyenler cezalandırılacak; ilk ve ortaokullar için ders veya öğretmen kitabı hazırlayanlardan başarılı olanlar ödüllendirilecektir. Diğer taraftan Talim ve Terbiye Dairesi, her sene öğretmenler arasında tartışılacak konuları belirleyecek ve Emanetlere gönderecek; her okula bir kütüphane kurulacak ve Vekâlet’in göndereceği kitaplar buraya eklenecektir¹⁴¹.

Mevcut öğretmenlerin mesleki bilgilerinin arttırılması için Maarif Vekâleti’nce 1927 yılında 11 yerde kurs açılmış; ayrıca yeni İlkokul Programı’nın, öğretmenlere daha iyi anlatılması ve uygulamada karşılaşılabilecek sorunların tartışılması için 24 kurs düzenlenerek, 3156 öğretmenin katılımı sağlanmıştır¹⁴².

8- Yaz Okulları ve Gezici Öğretmenlikler Kurulması

Yaz okulları konusunu, gerekli şartları taşıyan okullarda mevcut öğretmenlerin bilgi ve görgülerini arttırmak amacına yönelik bir çare olarak gören Dewey, yazın da çalışan öğretmenlerin sağlık durumlarında dinlenememekten dolayı herhangi bir olumsuzluk yaşanmayacağını; aksine her türlü barınma, yeme-içme gereksinimlerini

¹⁴⁰ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.3-4,11-13.

¹⁴¹ *Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 19 (15 Ağustos 1927), s.25-26.

¹⁴² *TBMM. Zabıt Ceridesi*, Dönem: 3, III, s.202.

karşılayabilecek okullar seçildiği takdirde, bunun sağlık açısından da yararlı olacağını savunmakta ve bu konuda Türk okullarının yanı sıra, diğer okul (azınlık/yabancı okullar) bina ve öğretmenlerinden de yararlanılabileceğini vurgulamaktadır¹⁴³.

Gezici öğretmenlikler, Türk eğitimi için yabancı bir olgu değildi. Nitekim Emrullah Efendi, Maarif Nazırlığı zamanında uzmanlık alanlarında değişik okullarında ders veren ve sadece ders ücreti alan “Seyyar Muallimler” için yeni bir düzenleme yaparak, onların kadroya geçirip maaş almalarını sağlamaya çalışmıştır¹⁴⁴.

Tatil Dersleri Talimatnamesi ile “Seyyar Muallimlikler” kurulmuştur. Bu Talimatname’nin 51-54. Maddeleri uyarınca; “Seyyar Muallimlik Ehliyetname”si alanlar bu göreve atanabileceklerdi. Bu Ehliyetname için başlangıçta bir sınav yapılmış ise de, daha sonra bu sınav kaldırılmış ve gezici öğretmenliğe atananlardan kadrosu uygun okullarda çalışmaları kararlaştırılmıştır¹⁴⁵.

1925 Yılı Bütçesi üzerine TBMM’ndeki görüşmelerde Maarif Vekili Şükrü Bey, İsveç ve Norveç gibi dağınık yerleşime sahip ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de köylünün eğitim sorununu çözmek için “Seyyar Muallimlikler” kurulması gerektiğini belirtmiştir¹⁴⁶.

Cemal Hüsnü Bey, 29 Temmuz 1930’da Maarif Eminleri ile yapılan bir toplantıda, gerekirse köylünün ekonomik yaşamına uygun hareket etmek amacıyla okulların kışın kışlakta, yazın yaylada seyyar olacağını belirterek¹⁴⁷, devletin hangi şart altında olursa olsun halkın eğitimden yararlanmasını sağlamaya yönelik kararlılığı vurgulamıştır.

9- Maarif Vekâleti Hıfzıssıhha Dairesi’nin Kurulması ve Bazı Çalışmaları

Dewey, Raporu’nda okulların sağlık şartlarını incelemek ve gerekli düzenlemeleri yapacak bir birim kurulmasını, eğitim açısından öğrencilerin ve halkın sağlığına önem verilmesini ve salgın hastalıklarla mücadele için Sıhhiye Vekâleti ile işbirliği yapılmasını ve bu çalışmalarda okulun gerek öğrenci ve halkı bilgilendirmede

¹⁴³ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.21.

¹⁴⁴ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ocak Yay, Ankara, 1996, s.311.

¹⁴⁵ *Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 15 (15 Nisan 1927), s.31.

¹⁴⁶ *TBMM. Zabıt Ceridesi*, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976, s.15.

¹⁴⁷ *Cumhurbaşkanı, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay. MEB. Basımevi, Ankara, 1946, s.29

merkez işlevi yapmasını, ayrıca evlerde sağlık ve temizlik şartlarının iyileştirilmesi için “Hıfzıssıhha Dersi”ne önem verilmesini istemişti^{148*}.

Eskiden beri birçok okulda “Hıfzıssıhha Dersi” okutulmaktaydı. Ayrıca Osmanlı Devleti zamanında 22 Mayıs 1911 tarihli Nizamname ile Maarif Nezareti’ne bağlı olarak kurulan “Maarif Hıfzıssıhha-i Mekâtib Komisyonu”, 7 doktor ve hıfzıssıhhadan anlayan bir okul müdüründen oluşmakta ve görevi; İstanbul’daki bütün resmi ve özel okulların sağlık işlerini, öğretmen ve öğrencilerin sağlık durumlarını incelemek ve gerekli önlemleri almaktır. Daha sonra diğer illerde de benzer komisyonlar kurulacaktı¹⁴⁹.

Maarif Vekâleti, personeli içerisinde doktorlar bulunmakla birlikte, yeni devletin Maarif Vekâleti teşkilatı içerisinde; okulların sağlık şartları, öğretmenlerin ve öğrencilerin sağlığı ile ilgilenecek idari bir birim yer almamaktaydı. Bu nedenle okul doktorlarının gönderdiği raporlar incelenip, gerekli önlemler alınamıyordu. Maarif Vekili Şükrü Bey, bu eksiği gidermek amacıyla merkez teşkilatı içerisinde bir “Hıfzıssıhha Müttehassısı” istihdamını kararlaştırmış ve bütçeye ödenek konulmuştur¹⁵⁰.

Vekâlet Merkez Teşkilatını güçlendirmeyi¹⁵¹ amaçlayan Mustafa Necati Bey, bir konuşmasında, Vekâlet teşkilatı içerisinde böyle bir Dairenin bulunmamasını önemli bir eksik olarak gördüğünü ve Dewey’nin kurulmasını istediği bu teşkilatın tamamlanacağını açıklamıştı¹⁵². Onun gayretleri ile 1926 Yılı Bütçesi hazırlanamadığı

¹⁴⁸ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.12,26-27.

* 1925 Yılı Bütçesi TBMM’nde görüşülürken uzun bir konuşma yapan Kazım Karabekir, okullardaki sağlık şartlarının ve öğrencilerin sağlık durumlarının hiç de iyi olmadığını belirtmiştir. (TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XIV, Ankara, 1976, s. 302.) Okullardaki Hıfzıssıhha Dersi Programı’nın yetersizliğinden ve gerektiği şekilde verilemediğinden Dewey gibi Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak) da şikâyet etmektedir. (TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976, s.183-184.) Ayrıca 1926’da yayınlanan bir Islahat Lâyihasında Hıfzıssıhha derslerine önem verilmesi ve öğretmenlerin köyün sağlık sorunlarına rehberlik edecek şekilde yetiştirilmesi gerektiği dile getirilmektedir. (“Maarif Islahatı Hakkında Bir Lâyiha”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 7 (1 Temmuz 1926), s.216.) Hıfzıssıhha Dersi konusu, 1-20 Mayıs 1925 tarihlerinde yapılan Maarif Müfettişleri Kongresi’nde de gündeme gelmiş ve Muallim Mekteplerinde bu dersin köylünün sağlık sorunlarına rehberlik edecek şekilde işlenmesi kararlaştırılmıştır. (“Maarif Müfettişleri Kongresi Mukarrerâtı”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 7 (1 Temmuz 1926), s.1-11.)

¹⁴⁹ **Düstur**, İkinci Tertip, III, Dersaâdet (İstanbul), Matbaa-i Amire, 1330, s.372-373.

¹⁵⁰ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976, s.175-176.

¹⁵¹ “Cumhuriyet Maarifinin Tensiki İçin Ne Gibi Acil Tedbirler Lazımdır?”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1653 (9 Şubat 1926), s.1-3; “Maarif Vekili Mustafa Necati Beyefendinin Beyanatı”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.126-139.

¹⁵² “Necati Beyin Beyanatı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1654 (10 Şubat 1926), s.1; “Maarifte Islahat”, **Vakit**, No: 2915 (9 Şubat 1926), s.2.

için çıkarılan Üç Aylık Geçici Bütçe’de ayrılan ödenek ile merkez teşkilat içerisinde “Mektepler Hıfzıssıhha Dairesi” kurulmuş¹⁵³ ve Müdürlüğüne, Edirne Belediye Hastanesi doktorlarından Dr.Mahmud Celaledin Bey atanmıştır¹⁵⁴. Gazetecilere, hıfzıssıhha bakımından okul binalarının yapılış tarzı, durumları, bahçe vesaireleri olup olmadığı gibi hususlarda yurt genelinde bir inceleme gezisine çıkacağını açıklayan Mahmud Celaledin Bey, bütün okullardan öğrenciler için Sağlık Cüzdanı tutmaları ve sonuçların Vekâlet’e gönderilmesinin isteneceğini belirtmiştir¹⁵⁵. İstanbul’daki okullarda incelemelerde bulunan Mahmud Celaledin Bey, bu okullardan çoğunun gerekli sağlık şartları taşımadığının belirlendiğini ve eksikliklerin giderilmesine çalışılacağını açıklamıştır¹⁵⁶.

Maarif Vekâleti, 15 Eylül 1926’da “Maarif Vekâleti Hıfzıssıhha Dairesi Talimatnamesi”ni yayınlamıştır. Buna göre; Hıfzıssıhha Dairesi’nin görevleri, okul ve diğer eğitim kurumlarını hıfzıssıhha bakımından denetlemek ve raporlarını Vekâlete vermek; elde ettiği düzenli istatistiklerle okulları ve diğer eğitim kurumlarının sağlık şartlarını izlemek ve alınması gerekli önlemleri Vekâlete bildirmektir. Yeni yapılacak okul binaları ve büyük ölçüde tamirat görececek okulların projelerini incelemek, ders araç ve gereçlerinin sağlık açısından uygun şartlarda olup olmadığını denetlemek, öğrencilerin fiziksel gelişimini sağlayacak bilgi ve uygulamaları içeren dokümanları hazırlamak, yatılı öğrencilerin yeme ve içmeleri ile ilgili düzenlemeleri yapmak da bu Dairenin görevleri arasındadır¹⁵⁷.

¹⁵³ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976, s.86. **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, Ankara, 1977, s.349-351.

Bütçe Kanunu’nda bu konuda ayrıntılı bilgi olmamakla birlikte, Zabıt Ceridesine eklenen Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatası’na ilişik 3 Numaralı Cetvel’den anlaşıldığına göre, Mektep Hıfzıssıhha Dairesi; aylık 75 lira maaşlı bir müdür (doktor) ve aylık 130 lira maaşlı Hıfzıssıhha Müttehassısı Doktor ile bir mümeyyiz ve iki katipten oluşuyordu. (**TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, s.373’ün arkasındaki Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatası, s.51.)

Mustafa Necati Bey, 1927 Yılı Bütçesi görüşülürken yaptığı konuşmada Hıfzıssıhha Dairesi’nin başına da bir yabancı uzman getirileceğini söylemiş ise de bunun uygulandığına dair bir bilgi edinilemedi. Diğer taraftan Vekâlet merkez teşkilatı yeni eklenen şubelerle genişlediği ve personel sayısı arttığı için Vekâlet bütçesine ek ödenek verilmiştir **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, s.349-351 ve ekteki Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatası s.5.

¹⁵⁴ “*Talebenin Sıhhati*”, **Cumhuriyet**, No: 785 (10 Temmuz 1926), s.4.

¹⁵⁵ “*Maarif Vekâleti Hıfzıssıhha Müdüriyeti*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1795 (8 Temmuz 1926), s.3.

¹⁵⁶ “*Talebe Tedavi Yurdu*”, **Cumhuriyet**, No: 891 (1 Teşrinisani/Kasım 1926), s.3.

¹⁵⁷ “*Maarif Vekâleti Hıfzıssıhha Dairesi Talimatnamesi*”, **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 8 (15 Eylül 1926), s.7-8.

Mustafa Necati Bey de bir genelge yayınlarak, öğrenci ve öğretmenlerin belirli aralıklarla muayene edilerek durumları ciddi olanların raporlarının Vekâlete gönderilmesini istemiştir¹⁵⁸. Maarif Eminleri'nin 1927 yılı toplantısında, ülke çapındaki eğitim teşkilatı içerisinde sağlık personelinin konumları belirlenmiştir¹⁵⁹. 1928 yılında Maarif Müfettişleri Talimatnamesi'nde değişiklik yapılarak, bu müfettişlerin teftişlerine Hıfzıssıhha Müfettişlerinin de katılmaları ve eğitim kurumlarını sağlık şartları açısından denetlemeleri kararlaştırılmıştır¹⁶⁰.

Maarif Vekâleti, 3 Şubat 1927 tarihli bir genelge ile okul doktorlarından görev bölgelerindeki okul, öğrenci, öğretmen, ders araç ve gereçlerinin sağlık açısından durumları hakkında bilgi edinmeyi amaçlayan bir anket yapılmasını istemiştir¹⁶¹. Yine, yayınlanan başka genelgelerle, okullarda temizlik kurallarına uymada daha hassas davranılması; muayenelerin, belirli aralıklarla sürdürülmesi ve raporlar gönderilmesi istenmiştir¹⁶².

Hıfzıssıhha Dairesi'nin önemli bir çalışması da, tedaviye muhtaç çocuklar ve öğretmenler için bir "Prevantoryum" açmak olmuştur. Verem gibi bulaşıcı hastalıklara yakalananlar için Vekâletin bir sağlık kurumu bulunmadığından büyük sıkıntı çekilmekte ve zaman zaman Heybeliada Rum Sanatoryumu'ndan yararlanılmaktaydı¹⁶³. Bu eksikliği gören Mustafa Necati Bey, TBMM'nde yaptığı konuşmada; Vekâlet olarak, hastalığa yakalanan öğretmen ve öğrencilerin bir taraftan tedavi olurken, diğer taraftan eğitimlerine devam edebilmeleri için bir Prevantoryum açmak istediklerini ve ileride burayı "Açık Hava Mektebi" yapmak istediklerini anlatmış ve 1927 Yılı Bütçesi'nde 60.000. lira ödenek ayırmıştır¹⁶⁴.

Vekâlet Hıfzıssıhha Dairesi Müdürü Mahmud Celaleddin Bey, Prevantoryum sorunu ile bizzat ilgilenmiş; 1926 Ekim ayında İstanbul'a yaptığı incelemeler

¹⁵⁸ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 9 (15 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.30-31.

¹⁵⁹ **Maarif Eminleri 1927 Senesi İctimai Mukarreratı**, Maarif Vekâleti Yay Yenigün Matbaası. Ankara, 1927, s.42.

¹⁶⁰ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 27-28 (15 Mayıs 1928), s.17-18

¹⁶¹ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 14 (15 Mart 1927), s.11-12.

¹⁶² **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 16 (15 Mayıs 1926), s.7-9; **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 21-24 (15 Kânunusani/Ocak 1928), s.92-93; **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 25-26 (15 Mart 1928), s.67.

¹⁶³ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 4 (15 Mayıs 1926), s.14-15.

¹⁶⁴ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976, s.90,96; **Düstur**, Üçüncü Tertip, VIII, Ankara, 1946², s.838.

sonucunda bu iş için, Kızıltoprak'taki Murad Efendi Köşkü'nü uygun görmüştür¹⁶⁵. Bina teslim alınarak tamirata başlanmış¹⁶⁶; 30 Mayıs 1927'de, 60 yataklı kapasiteli açılmış ve sonra 80 yataklı öğretmenler kısmı eklenmiştir¹⁶⁷. Prevantoryumun işleyişini düzenlemek amacıyla bir Talimatname hazırlanmıştır.¹⁶⁸ Bu Talimatname'ye göre, Prevantoryum'a muallim mektepleri, liseler ve yatılı okullardan tedaviye muhtaç çocuklar kabul edilecek ve bunlara beden ve zihin yorgunluğuna yol açmayacak müzik, resim, jimnastik dersleri yapılacaktır, konferanslar verilecektir.

Vekâlet yayınladığı genelgelerle yatılı öğrencilerden verem, trahom, ve cilt hastalıkları gibi bulaşıcı hastalıklara yakalanan 9-13 yaşlarındaki çocukların tedavi için gönderilmesini istemiştir¹⁶⁹. Prevantoryum'da, 4 ayda gelen 200 öğrenciden 170'i sağlığına kavuşmuş¹⁷⁰ ve ilk sene 194 şehit çocuğu tedavi görmüştür¹⁷¹.

Esat Bey'in Maarif Vekilliği döneminde, ihtiyaçlara daha iyi cevap verebilmesi için Prevantoryumun verem tedavisine ait kısmı, 1931'de ayrı bir Dispanser olarak teşkilatlandırılmıştır¹⁷². Hükümet, 1928 yılında ülkedeki okulların denetimini yapmak üzere "Maarif Hıfzıssıhha Müfettiş-i Umumîleri" tayin etmiştir¹⁷³. 1937 yılında "Maarif Vekâleti Prevantoryumu ve Sanatoryumu Hakkında Kanun" çıkarılarak, bu tür hizmetlerin yasal temelleri yeniden düzenlenmiştir¹⁷⁴.

10- İkmâl Mektepleri/Sınıflarının Açılması

John Dewey, şehirlerde ve gelişmiş köylerde kısa süre içerisinde "İkmâl Mektepleri" açılmasını ve bu okulların yerel şartlara göre uygulamalı zirai veya sınai

¹⁶⁵ "Talebe Tedavi Yurdu Tesis Ediliyor", **Cumhuriyet**, No: 877 (19 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.3.

Köşk durumu, Vekâlet İnşaat Dairesi Mühendisi Prof.Egli tarafından da incelenmiş ve uygun bulunmuştur. ("Mektep Binaları İçin Fenni Şerâit Lazım", **Milliyet**, No: 445 (9 Mayıs 1927), s.1-2.)

¹⁶⁶ "Talebe Tedavi Yurdu", **Cumhuriyet**, No: 884 (24 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.1; "Talebenin Sıhhati", **Milliyet**, No: 414 (8 Nisan 1927), s.3.

¹⁶⁷ **Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz**, MEB. Yay, İstanbul, 1973, s.196. Prevantoryum Baştabipliği'ne Doktor Memduh Bey atanmıştır. ("Talebe Tedavi Yurdu", **Cumhuriyet**, No: 891 (1 Teşrinisani/Kasım 1926), s.3.)

¹⁶⁸ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 10 (15 Teşrinisani/Kasım 1926), s.30-31. Bu talimatname 1928'de değiştirilmiştir. (**Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 27-28 (15 Mayıs 1928), s.21-23.)

¹⁶⁹ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 18 (15 Temmuz 1927), s.148-149; **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 21-24 (15 Kânunusani/Ocak 1928), s.92.

¹⁷⁰ "Çamlıca Sıhhat Yurdunun Faydaları", **Milliyet**, No: 644 (29 Teşrinisani/ Kasım 1927), s.1.

¹⁷¹ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, III, Ankara, 1976, s.203.

¹⁷² "Maarif Vekili Esat Beyin Beyanâtı", **Milliyet**, No: 1978 (14 Ağustos 1931), s.1-6.

¹⁷³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, IX, Ankara, 1929, s. 296.

¹⁷⁴ **Düstur**, Üçüncü Tertip, XVIII, Ankara, 1937, s.1264-1265.

eğitim verilmesini ve bu okulları öğretmenlerinin orta dereceli Muallim Mektepleri'nden seçilmesini tavsiye etmişti¹⁷⁵.

Maarif Vekâleti yayınladığı bir genelge ile Özel İdareler ve diğer Vekâletler tarafından açılmış ilk ve ortaöğretim üzerine eğitim veren İkmal Mektepleri'nin program ve giriş şartlarının bildirilmesini istemiştir¹⁷⁶. Bu tür okulların işleyişini düzenleyen Talimatname hazırlanarak 29 Aralık 1926'da yürürlüğe konulmuştur¹⁷⁷. Bu Talimatname'ye göre; İkmal Mektepleri, genel bilgileri arttırmak ve bir mesleğe yönelik olmak üzere iki türde olmak üzere, ortaokul bulunmayan veya yeterli olmayan yerlerde 5 senelik ilkokul mezunlarından bilgisini arttırmak isteyenlerin sayısı 20'yi geçerse Umumi İkmal Mektebi açılabilir ve esas itibarıyla ortaokul programı uygulanmakla birlikte yerel şartlar gereği Daktilografi, Alat-ı Musiki, Usul-i Defteri, Ticari Muhaberat, kadınlar için Tabahat (Mutfak İşleri), Dikiş, Biçki dersleri ve ders saatleri fazla olmak üzere Yabancı Dil ve Atölye dersleri verilebilecektir. Ayrıca hangi derslerin konulacağı Maarif Eminleri'nin teklifi ile Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla belirlenir. Mesleğe yönelik İkmal Mektepleri'nin nerede, ne amaçla, ne kadar süreli olduğu, öğretmenlerinin nereden sağlanacağı; masrafların hangi kaynaktan karşılanacağına dair Maarif Eminleri'nin yazıları Talim ve Terbiye Kurulu'na karara bağlanır ve program Mesleki Mektepler İdaresi tarafından da incelenerek tebliğ edilir.

11- Köy Öğretmen Okullarının Açılması

John Dewey, köy ilkokulları için ayrı öğretmen okulları açılmasını, ders konuları ile köy hayatı arasında sıkı bağ kurulmasını, okul programları ve öğretim süreleri belirlenirken elastiki davranılmasını istemiştir¹⁷⁸.

İçinde bulundukları mevcut şartlar gereği Türk köylüsünün eğitimi ayrıcalık göstermeliydi. Köy okullarının süresi, ders programı gibi konularda farklılıklar olması düşünülebilirdi. Okul çağında çocukların aynı zamanda köydeki hayatın aktivitelerine katılmaları ve ailelerine yardım etmeleri söz konusu olduğu için köy ilkokullarının

¹⁷⁵ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.22,24.

¹⁷⁶ *Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 3 (15 Nisan 1926), s.8.

¹⁷⁷ *Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 12 (15 Kânunusani 1927), s.15-16; "Maarif Vekâletinin Mühim İki Talimatnamesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 23 Kânunuevvel/Aralık 1926), s.3

¹⁷⁸ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.19-20,22.

sürelerinin 3 yıl olarak uygulanması yerinde bir uygulama olarak gözükmektedir. Yapılabilecek bu tür küçük değişiklik ve kolaylıklar, tam olarak uygulanamayacak standart süre ve programlarda ısrar edilmesinden daha iyi sonuçlar verecektir. Köy çocuklarına okuma-yazma ve öğretilmesi gerekli hesap ve genel bilgilerin verilmesi ile yetinilerek çocukların ailelerine yardımının sağlanması, diğer taraftan orta ve yüksek öğrenime devam etmek isteyen çocuklara bu imkânın sağlanması pratiğe daha uygundur.

Köy çocuklarının eğitimine verilecek yön, aynı zamanda köylünün çağdaşlaşmasına katkı sağlayabilecektir. Bu çerçevede hem çağdaş değerler okuldaki eğitimle köye girebilecek, hem de yine okulda verilecek gelişmiş tarım eğitimi, köylünün kalkınmasına yardımcı olacaktır. Bütün bunlar düşünüldüğünde, köy ilkokulları için yetiştirilecek öğretmenlerin şehir ilkokulu öğretmenlerinden farklı eğitimden geçirilmesi ve gittiği köyde farklı işlevler yapması gerçeği ortaya çıkmaktadır. Öğretmenin topluma her alanda rehberlik etmesi işlevi köyler için daha belirgin hale gelmektedir.

Köylünün eğitimine önem verilmesi düşüncesi II. Meşrutiyet Dönemi'nde yoğunlaşmaya başlamıştı. Üsküp Dârülmuallimini öğretmenlerinden Ahmet Tevfik, okulun çıkardığı “*Yeni Mektep*” adlı dergide Çiftlik Mekteplerinin açılmasını savunurken; M. Şemsettin (Günaltay), köylünün durumunu iyileştirecek yatılı bölge okulları açılmasını ve genel eğitimin içerisinde Ziraat Mektebi mezunu bir öğretmen tarafından tarım eğitimi verilmesini, tüketici değil üretici köylüler yetiştirilmesini istiyordu. Ethem Nejat, köy yaşamını uygarlaştıracak, basit uzmanlık okulları olarak tanımladığı yatılı köy ilkokulları açılmasını öneriyordu. Rüştîyeleri de içine alan bu okullar 6 yıllık olup, ilk 4 yılı ortak dersler okutulacak, 5. sınıftan itibaren bölgenin ekonomik şartlarına göre mesleki dersler okutulacaktı¹⁷⁹.

Köye öğretmen yetiştirecek Dârülmuallimin programının ziraatı kapsaması, okulda bilgileri uygulamak için birer tarlası olacak bu okulları şehrin dışında köylerde açılması gerektiğini savunan Ethem Nejat, gerekirse Ziraat Mektebi mezunlarına öğretmenlik eğitimi verilerek köy öğretmeni olarak atanabileceğini ve

¹⁷⁹ Y.Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.257-9

Dârülmuallimatlarda da hafif ziraat ve ev işleri eğitimi verilmesi gerektiğini kaydetmektedir¹⁸⁰.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde köy eğitimi ile ilgili oldukça ilginç görüşleri ortaya atanlardan birisi de Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Bey'dir¹⁸¹. Meclis-i Mebusan'da Maarif Nezareti'nin 1914 Yılı Bütçesi görüşülürken uzun bir konuşma yapan İsmail Mahir Bey, ülkenin Maarif Mıntıkalarına ayrılmasını, her mıntıkada çiftliği olan bir yerde erkek ve kızlar için birer yatılı ilkokul açılmasını ve mıntika içerisindeki her köyden kız ve erkek birer öğrencinin bu okula alınmasını; erkekler için tamamen ziraat eğitimi, kızlar için buna ek olarak ev işleri dersleri verilmesini önermiştir. İsmail Mahir Bey'in düşüncesine göre; 3 senesi ibtidaî olmak üzere 7 senelik eğitimden sonra, bir sene staj gösterilecek ve köylere öğretmen olarak atanacaktır. Bunlar, birbirleri ile evlendirilecekler ve köyde okulun yanında uygulama tarlasında yapacağı tarımın ürünü kendisine verilecekti¹⁸².

Cumhuriyetin ilanından sonra da, köylünün eğitimine ilişkin görüşler ortaya atılmıştır. Ali Haydar (Taner) bir makalesinde, köye uygun öğretmen için yetiştirmek için Köy Öğretmen Okulları açılmasını gündeme getirmiştir¹⁸³. 4 Mart 1926 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan imzasız başyazıda, teorikte olduğu kadar pratikte de yetişmiş olarak köylere tayin edilecek öğretmenlerin ve okulun, köye medeniyetin girişi için önemli etken olacağı; ayrıca, okulun yanında yapılacak örnek tarla ve ahırda yapılacak çalışmaların, köylünün modern tarımı öğrenmelerine katkı sağlayacağı vurgulanmıştır¹⁸⁴.

Saraçoğlu Şükrü Bey, TBMM'nde Maarif Vekâleti 1925 Bütçesi görüşülürken yaptığı konuşmada; köy çocuklarının eğitimi için "Seyyar Muallimlikler"

¹⁸⁰ Ethem Nejat, "Ziraat Terbiyesi", **Türklük Nedir ve Terbiye Yolları**, (Yay. Haz: Faruk Öztürk), Kızılelma Yay. İstanbul, 2001, s.53-57.

¹⁸¹ 1869'da Kastamonu Araç'ta doğan İsmail Mahir Bey, medrese eğitimi aldıktan sonra Kastamonu Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Selanik Dârülmuallimini'nde müdürlük yaptığı sırada Atatürk'ün kurduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ne giren İsmail Mahir Bey, Meşrutiyet'ten sonra İstanbul Dârülmuallimat Müdürlüğü'ne atandı. 3 Kasım 1908'de yapılan seçimleri kazanarak Meclis-i Mebusan'a Kastamonu mebusu olarak katılan İsmail Mahir Bey, II. Ve III. Dönem Meclis-i Mebusan'da da bu göreve devam etmiş ve 1916'da vefat etmiştir. (İhsan Güneş ve Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, **Türk Parlamento Tarihi I. Ve II. Meşrutiyet**, II, Ankara, 1998, s.423; Y.Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.257.)

¹⁸² **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, II, TBMM Basımevi, Ankara, 1991, s.233.

¹⁸³ M.Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, s.91.

¹⁸⁴ **Cumhuriyet**, No: 655 (4 Mart 1926), s.1.

oluşturulmasına yönelik çalışmaların yanında, köy ilkokullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak için Dârüleytam Mektepleri ve İmam-Hatip Mekteplerinin bir kısmının yeniden düzenlenmesinin düşünüldüğünü açıklamıştı¹⁸⁵.

Köye öğretmen yetiştirilmesi konusu, 1-20 Mayıs 1925 tarihlerinde Konya’da yapılan Maarif Müfettişleri Kongresi’nde de gündeme gelmiş ve köy ilkokullarına öğretmen yetiştirmek üzere, ayrı okullar açılması, mevcut İmam-Hatip Mekteplerinin yeniden düzenlenerek, öğretim süresi 3 yıla indirilmesi, ilk iki sene genel olarak eğitim ve öğretim dersleri verilmesi, üçüncü sene biri köy öğretmeni yetiştirmek, diğeri imam-hatip yetiştirmek üzere iki bölüme ayrılması, son uzmanlık bölümüne orta dereceli okulların iki sınıfını bitirenlerin de alınabilmesi kararlaştırılmıştı¹⁸⁶.

Mustafa Necati Bey, göreve geldikten sonra John Dewey’nin raporunu ve diğer gelişmeleri de dikkate alarak, bu konuda adım atmak gereğini duymuş ve yaptığı basın toplantısında, eğitim alanında yapılacak yenilikleri anlatırken; kısa sürede gerçekleştirmek istediği icraatları saymış ve okullarımız arasına “Köy Muallim Mektepleri”nin gireceğini açıklamıştır¹⁸⁷. Diğer taraftan 22 Mart 1926 tarihinde TBMM’nde kabul edilen Teşkilat Kanunu’nda, orta dereceli okullar arasında Köy Muallim Mektepleri de sayılmaktaydı¹⁸⁸. Mustafa Necati Bey’in 22 Nisan 1926’da TBMM’nde yaptığı konuşmada, o sene içerisinde Afyon ve Elazığ’da, üç yıllık iki tane Köy Muallim Mektebi açılacağını söylemesine¹⁸⁹ ve yine 24 Nisan 1926 tarihinde gazetecilere yaptığı açıklamada da; o sene içinde kurulacak iki Köy Muallim Mektebi için 1926 Bütçesi’ne ödenek konulduğunu¹⁹⁰ açıklamasına rağmen, bu okulların açılması 1926 yılında mümkün olamamıştır.

¹⁸⁵ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976, s.15,18,28. Şükrü Bey bu konuşmasında, kendisine köy için öğretmen yetiştirme konusunda bir köylünün verdiği ve kendisinin de kabul ettiği bir fikri şu şekilde anlatır: “Bir köylü geldi ve bana gayet iyi bir fikir verdi, dedi ki, sen eğer maarifi köylere sokmak istiyorsan, kasabanın kenarına birer baraka yaptır, samandan, ottan minder yaptır, arpa, fasulye topla ve her köyden beş altı çocuğu cebren getir. Orada köyde yediğini, içtiğini yedir, içir, tahsil ettir dedi.” (**TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976, s.28.)

¹⁸⁶ “*Maarif Müfettişleri Kongresi Mukarreratı*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 5 (1 Temmuz 1341/1925), s.1-11.

¹⁸⁷ “*Cumhuriyet Maarifinin Tensiki İçin Ne Gibi Acil Tedbirler Lazımdır?*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1653 (9 Şubat 1926), s.1,3; “*Maarif Vekili Necati Beyefendinin Beyanatı*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.126-139.

¹⁸⁸ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXIII, Ankara, 1976, s.265-281; **Düstur**, Üçüncü Tertip, VII, Ankara, 1944², s.682-686.

¹⁸⁹ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXIV, Ankara, 1976, s.178.

¹⁹⁰ Ali Süreyya, “*Necati Bey Programını Tatbika Geçti*”, **Cumhuriyet**, No: 1728 (29 Nisan 1926), s.4

Diğer taraftan, köy öğretmen okulları için hazırlıklar yapılmış ve 19 Ekim 1926'da "Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi" yayınlanmıştır¹⁹¹. Bu talimatnameye göre; Köy okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla açılacak 3 yıllık, yatılı ve ücretsiz olan bu okulların birinci sınıfına, ilkokul mezunlarından yazılı ve sözlü sınavla 40 öğrenci alınacak, mezun olanlar Vekâlet'in tayin edeceği köyde en az 6 sene öğretmenlik yapmaya mecbur olup, bunun için bir kefile birlikte noter tasdikli senet imzalatılacaktı. Ancak, 5 sene köy öğretmenliği yapanlardan, isteyenler Muallim Mekteplerinin son iki sınıf derslerinden sınav vererek, 5 senelik Muallim Mektebi mezunlarının haklarını kazacaklardır. Ayrıca bu öğretmenlere gittikleri köylerde lojman ve bahçe sağlanması, Köy Muallim Mektebine bağlı bir Köy İlkokulu örneği bir Tatbikat Mektebi açılması ve yine öğrencilerin eliş dersleri için İş Dershanesi ile her köy ilkokulunda Teneffüs Bahçesi, Uygulama Bahçesi, fidanlık, sebze bahçesi ve akarsuyu bulunması bu Talimatname ile kararlaştırılmıştır.

2-8 Haziran 1927 tarihlerinde Ankara'da yapılan Maarif Eminleri toplantısında, konu gündeme gelmiş ve kapatılacak bazı kız ortaokullarından uygun olanlardan yararlanılarak ve bir Şehir Öğretmen Okulu değiştirilerek o sene içinde şehir ve kasabalardan uzak yerlerde üç tane Köy Öğretmen Okulu açılması kararlaştırılmıştı¹⁹². Maarif Vekâleti 1927 Bütçesi C Cetvelindeki kadrolar arasında Köy Muallim Mektebi personel kadroları da bulunmaktadır¹⁹³.

Vekâletin yapmakta olduğu hazırlıklar sürerken basında da köylünün eğitimiyle ilgili beklentileri içeren yazılar yer almaktaydı. Örneğin; Dewey'nin de dile getirdiği gibi; okulun köy için Dârülfünûn işlevi görmesi, öğretmenin sağlık ve tarım açısından köylüye rehberlik edecek bilgilerle donatılması gerektiğini savunan Yunus Nadi, okulun bahçesinde yapılacak çalışmaların köylünün hayatına örnek oluşturmasının önemini vurgulamakta ve köylünün eğitimi sorununun çözümü için öğretmen yetiştirmekle işe başlanması ve bu konuda Ziraat Vekâleti'nin, Maarif Vekâleti'ne yardımcı olması gerektiğini belirtmektedir¹⁹⁴.

¹⁹¹ "Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi", **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 10 (15 Teşrinisani/Kasım 1926), s.33-35. Bu talimatnameye ayrıntılı bir Haftalık Ders Programı eklenmiştir. (s.36.)

¹⁹² "Maarif Eminleri 1927 Senesi İctimai Mukarreratı", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 12 (Ağustos 1927), s.117-129; **Maarif Eminleri 1927 Senesi İctimai Mukarreratı**, s.1-11.

¹⁹³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, VIII, Ankara, 1936², s.475.

¹⁹⁴ Yunus Nadi, "Her Köyde Mektep", **Cumhuriyet**, No: 1125 (28 Haziran 1927), s.1.

Yapılan hazırlıklardan sonra, Denizli'deki Muallim Mektebi'nin Köy Muallim Mektebi haline getirilmesi ve Kayseri-Zencidere'de bir Köy Muallim Mektebi kurulması ile ilk olarak¹⁹⁵ 1927-1928 öğretim yılında bu okullar açılmıştır.¹⁹⁶

Teorik dersler her gün öğleden önce dört saat görülmekte ve öğleden sonra iki saat uygulama ve gözlem için ayrılmıştı. Bu derslerde tarım ve el işi uygulamaları, çeşitli kurumlara gezintiler, spor ve oyun faaliyetleri yapılmaktaydı. Son sınıf öğrencilerine doktorlar tarafından temel sağlık bilgileri ve uygulamaları öğretilmekte ve aşı yapma sertifikası verilmekteydi¹⁹⁷. Okulların uygulama için 30 dönüm tarla, 5 dönüm bağ, sebze bahçesi, arılık ve tavuk çiftlikleri bulunmakta, buralarda öğrenciler tarım ve hayvancılığın çeşitli alanlarında uygulamalı eğitim görmekteydiler¹⁹⁸.

1927 yılında bu okullar için "Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı" yayınlanmış, 1927-1928 öğretim yılında 133 erkek öğrenci ile öğretime başlayan bu okullara 1929-1930 öğretim yılından itibaren kız öğrenciler de alınmaya başlamıştır¹⁹⁹.

Maarif Vekâleti, köy ilkokulları için öğretmen yetiştirmek amacıyla bu okulların açılmasından başka çalışmalar içine girmiş, 1927 yaz aylarında, ortaokul mezunları ve

¹⁹⁵ 1926 yılında, Zonguldak'ta mevcut askeri pansiyonlardan yararlanılarak, Bölge Yatı Köy Muallim Mektebi açılması kararlaştırıldığına dair basında haberler çıkmış ise de bunun uygulamaya geçirilmesi ile ilgili başka bilgi bulunmamaktadır. (C.Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.135.)

¹⁹⁶ *Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 20 (15 Eylül 1927), s.112-114; C.Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.135; N.Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler*, s.409; M.Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, s.92; Y.Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.338; H.Â.Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s.224-5.

Kayseri'dekinin müdürlüğüne Murad, Denizli'dekine Tevfik Beyler atanmıştır.

Bu okulların açılışı hakkında yanlış olarak başka tarihler de verilmektedir. Ali Arayıcı, Kayseri'deki Köy Muallim Mektebi'nin 1926'da açıldığını yazmaktadır. (Ali Arayıcı, *Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri*, s.179.) Şevket Gedikoğlu ise, bu okulların 1928-1929 öğretim yılında açıldığını kaydetmektedir. (Şevket Gedikoğlu, *Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamaları*, s.50.)

Bu tarihler gerçekte bağdaşmamaktadır. Çünkü Maarif Vekili Mustafa Necati Bey imzasıyla Orta Tedrisat Dairesi'nin Umumi: 399/Hususi: 5272 no ve 21 Ağustos 1927 tarihli genelgesinde; Türkiye'deki Muallim Mektepleri hakkında bilgi verilmiş ve 1927-1928 Öğretim yılında Kayseri ve Denizli'de iki Köy Muallim Mektebi açılacağı bildirilmiştir. (*Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 20 (15 Eylül 1927), s.112-114). Ayrıca, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Vekâlet'in 1928 Bütçesi görüşülürken yaptığı konuşmadan, bu okulların 1927'de açıldığı anlaşılmaktadır. (*TBMM. Zabıt Ceridesi*, Dönem: 3, III, Ankara, 1976, s.203)

¹⁹⁷ H.Â.Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s.224-5.

¹⁹⁸ İ.Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, s.154.

¹⁹⁹ C.Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.135.

Muallim Mektepleri'nin 4. ve 5. sınıf öğrencilerinden²⁰⁰ isteyenleri 2 aylık kurslara alarak köy öğretmeni yetiştirmek istemiştir²⁰¹. Yine bu çerçevede Maarif Vekâleti, yeni bir yasa hazırlığı yapmış ise de, bir sonuç alınamamıştır²⁰².

Köy Muallim Mektepleri, esas olarak doğru ve Türk eğitimi için gerekli olmakla birlikte, uygulamada karşılaşılan bazı eksiklikler, dersler için gerekli malzemelerle tarım alanları ile araç-gereçlerin tamamlanamaması ve eğitim olarak istenilen sonuçlara ulaşamaması nedeniyle, 1932'de Kayseri ve 1933'te Denizli'deki kapanmıştır²⁰³. Zaten 1929-1930 öğretim yılında yapılan teftişlerin sonuçlarının değerlendirilirken, bu okulların gerekliliği belirtilmekle birlikte, bu denemenin genişletilmesi tavsiye edilmemektedir²⁰⁴.

Diğer öğretmen okullarına göre bina, araç gereç ve eleman açısından daha masraflı olan bu okulların hızla çoğaltılmasının doğru olmayacağını savunan Fay Kirby, her sene yaklaşık olarak ellışer kişi mezun edecek bu okulların, sayıları 35 bin civarında olan Türk köylerinin öğretmen ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğunu, ancak samimiyetle başlatılmış olan bu deneyimin nispeten başarılı olduğunu ve mesleki açıdan Köy Enstitülerine örnek oluşturduğunu belirtir²⁰⁵. Mustafa Ergün ise, okulların amacına uygun çalışmadığı için kapatıldığını kaydederken²⁰⁶, Hıfzırrahman Raşit Öymen, gerek

²⁰⁰ Muallim Mektepleri öğrencilerine duyuru yapılmasıyla ilgili Vekâlet'in 29.6.1927 tarihli tamimi için bakınız: **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 18 (15 Temmuz 1927), s.164.

²⁰¹ "Maarif Vekâletimizin Pek Kıymetli Bir Kararı", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2150 (5 Temmuz 1927), s.2; "Köy Muallimliği Kursu Açılıyor", **Cumhuriyet**, No: 1141 (14 Temmuz 1927), s.2; Maarif Vekâleti Müsteşarı Nafi Atuf (Kansu) Bey, eğitimle ilgili gazetecilere yaptığı açıklamada bu kurslarla yaklaşık 1000 öğretmen yetiştirileceğinin tahmin edildiğini belirtmiştir. (**Milliyet**, No: 512 (18 Temmuz 1927), s.3.)

²⁰² E.Tonguç, **İsmail Hakkı Tonguç I**, s.131.

²⁰³ H.Â.Yücel, **Türkiye'de Orta Öğretim**, s.224-5. Ülkemizde kısa süre faaliyet gösteren bu ilk dönem köy öğretmen okulları hakkında aşağıdaki tablodaki sayısal bilgiler verilebilir:

KÖY ÖĞRETMEN OKULLARI

Yıllar	Okul Sayısı	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Toplam Öğrenci	Öğretmenler
1927-1928	2	133	---	133	Bilinmiyor
1928-1929	2	230	---	230	27
1929-1930	2	261	15	276	24
1930-1931	2	289	14	303	23
1931-1932	2	333	11	324	16
1932-1933	1	76	10	86	10

(Yahya Kemal Kaya, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, Ankara, 1981, s.187.)

²⁰⁴ "Teftiş Heyetinin Umumî Raporu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 19 (1930), Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s.15.

²⁰⁵ Fay Kirby, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, Güldiken Yay, Ankara, 2000², s.56-58.

²⁰⁶ M.Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, s.92.

programları ve gerek kadroları bakımından yeterli bir dönem çizgisi bulamadığı için bir deneme döneminden sonra kapandıklarını yazmaktadır²⁰⁷. Bu okulların kapatılmasında eğitimde köy ve kentli ayırımına karşı çıkan düşüncenin etkisinin yanı sıra, Köy Öğretmen Okullarındaki öğrencilerin genel kültür yönünden diğerlerinden zayıf oldukları görüşünün de etkisi olduğu açıktır²⁰⁸.

Köye öğretmen yetiştirmek için ayrı bir okul açılması girişimi, bu şekilde sona ermiş olmakla birlikte, aynı amaç için kurslar açılması gibi uygulamalar denenmiştir. “A” ve “B” Kursları açılarak köye öğretmen yetiştirilmek istenmiş, Köy Eğitimcileri Kursu (1936) açılmış ve 1938’de Köy Öğretmen Okulu (sonraki ve meşhur adıyla Köy Enstitüleri) açılmıştır. Bazı yazarların da belirttiği gibi²⁰⁹ köye öğretmen yetiştirmeye yönelik bu çalışmalarda, nispeten başarılı olmakla birlikte, fazla devam edemeyen 1927-1933 Köy Muallim Mektepleri uygulamasının etkilerinin olduğu açıktır.

12- Mektep Müzesi’nin Kurulması ve Seyyar Sergiler Düzenlenmesi

Osmanlı Devleti zamanında, dönemin çağdaş eğitim araç ve gereçleri Türk okullarında da kullanılmaktaydı. Ancak bunun, ülke genelinde ve her derecedeki okulda aynı seviyede kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Ayrıca bu eğitim araç ve gereçlerinin sağlanması işi için herhangi birim oluşturulmamıştır. Diğer taraftan okullarda kullanılan eğitim araç ve gereçlerinin sergiler açılması yoluyla tanıtılması işi de yaygınlaşmamıştı. Bununla birlikte, II. Meşrutiyet Dönemi’nin ünlü eğitimcilerinden Satı Bey (1880-1968), idarecilik yaptığı bazı okullarda ve İstanbul Dârülmuallimini’nde

²⁰⁷ Hıfzırrahman Raşit Öymen, “Köy Enstitülerinin Kuruluşu’nun Tarihi ve Problemleri”, **Atatürk Konferansları VII (1975)**, TTK Yay, Ankara, 1980, s.42.

²⁰⁸ Yahya Kemal Kaya, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, Ankara, 1981, s.187.

Köy Öğretmen Okullarındaki öğrencilerin genel kültür bakımından zayıf oldukları görüşü, Bakanlık Müfettişi Kadri (Yörükoğlu) tarafından bu konudaki toplantılarda dile getirilmişti. (E.Tonguç, **İsmail Hakkı Tonguç I**, s.124.)

²⁰⁹ Nureddin Ergin, “*Sakarya Terbiye Müesseselerinden Arifiye Öğretmen Okulu*”, **İş ve Düşünce**, XXXIII, Sayı: 261 (Mart 1968), s.17-41. İhsan Turgut, Köy Enstitüleri’nin Dewey’nin eğitim felsefesinden yararlandığını savunurken (**Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi (Van, 5-8 Ekim 1994) Bildirileri**, Yüzüncü Yıl Üniv. Yay, Van, 1995, s.29) Prof.Dr. Mustafa Özdemir, Dewey’nin “iş içinde eğitime ve ilkesi” gereği Köy Enstitüleri fikrini Türkiye’de yerleştirdiğini (**Trabzon Türk Ocağı Bülteni**, Sayı: 35 (Haziran 2001), s.21-22) belirtmektedir. Prof. Dr. Ali Arayıcı da “Köy Enstitüleri” düşüncesinin kaynağının bu iki öğretmen okuluna dayandığını kaydetmektedir. (Ali Arayıcı, **Kemalist Dönem Türkiye’sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri**, s.180) Ahmet Çoban da, Dewey’nin etkisi ile kurulan bu okulların verimli çalışmaması nedeniyle kapatıldığı görüşündedir. (Ahmet Çoban, “*Öğretmen Yetiştiren Kurumların Tarihi Gelişimi*”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim II**, MEB Yay. Ankara, 1999, s.189.)

kütüphanenin yanında Mektep Müzesi kurdurmuştu²¹⁰. Yine bu dönemlerde, okulların ders araç ve gereçlerinin sağlanması için Maarif Nezareti bünyesinde “Mübâya’ât/Satın Alma Komisyonu” ve “Levâzım Müdürlüğü” kurulmuş²¹¹ ise de, çalışmalar istenilen seviyede değildi. 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Ankara’da toplanan Birinci Heyet-i İlmiye’de “Mektep Müzesi Kurulması”, görüşülen konular arasında bulunuyordu²¹².

Eğitim için ders araç ve gereçlerinin önemine vurgu yapan John Dewey, diğer şartların yanı sıra, okullarda kütüphane ve müzeler oluşturulmasını ve okulların ders araç-gereçlerini temin etmek, bunların okullarda kullanımını öğretmek ve bu uygulanmasına yardımcı olacak seyyar sergileri düzenlemek üzere Vekâlet Merkez Teşkilatı içinde “Mektep Müzesi Dairesi”nin oluşturulmasını tavsiye etmişti²¹³. Aynı konu, “Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Lâyiha”da da, bir “Terbiye Müzesi” kurulması şeklinde yer almıştır²¹⁴. Ayrıca, 1-20 Mayıs 1925 tarihleri arasında yapılan Maarif Müfettişleri Kongresi’nde; okulların ders araç ve gereçlerinin önemi vurgulanmış ve okullar için gerekli araç ve gereçlerin milli bir kurum tarafından hazırlanması kararlaştırılmıştı²¹⁵.

Maarif Vekili Şükrü Bey, okul ders araç ve gereçleri konusunu bir düzen ve programa kavuşturacak bir Mektep Müzesi kurmak ve hatta mümkün olanları meslek okullarında yaptırmak amacıyla 1925 Bütçesi’nde ödenek ayırmakla²¹⁶ birlikte, bazı memur atamalarının dışında arzu edilen birimin oluşturulmadığı anlaşılmaktadır²¹⁷.

²¹⁰ Y.Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.264; C.Binbaşoğlu, *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*, s.87.

²¹¹ N.Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler*, s.599-605.

²¹² H.Â.Yücel, *Türkiye’de Orta Öğretim*, s.21-22; Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, V, İstanbul, 1977, s.2006; R.Özalp-A.ATAÜNAL, *Türk Milli Düzenleme Teşkilatı*, s.33

²¹³ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.5,11-12.

²¹⁴ “*Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Lâyiha*”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 7 (1 Temmuz 1926), s.240.

²¹⁵ “*Maarif Müfettişleri Kongresi Mukarreratı*”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 5 (1 Teşrinisani 1341/Kasım 1925), s.1-11.

²¹⁶ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976, s.21; 1925 Bütçesi’nde 15.950 lira ayrılmıştır. **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976, s.222; **Düstur**, Üçüncü Tertip, VI, s.521.

²¹⁷ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, Ankara, 1977, s.349-351;757 Sayılı 1341 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanununa Müzeyyel Kanun’a (1926 Geçici Bütçe) ekli 3 Nolu Cetvel, s.51

Necati Bey göreve geldikten sonra 27 Şubat 1926'da, 1926 Geçici Bütçesi ile merkezde bir "Mektep Müzesi Dairesi" kurulacağını açıklamış²¹⁸; oluşturulması kararlaştırılan bu birim için, bütçeye ödenek konulmuş ve kadro tahsis edilmiştir²¹⁹.

Mektep Müzesi'nin kuruluş amaçları Maarif Vekâleti'nce yayınlanan bir rehberde şu şekilde açıklanmaktadır²²⁰: Eğitim tarihimizle ilgili değerli eşya ve belgeleri toplamak, korumak ve sergilemek; öğrenci ve öğretmenlerin, eğitim çalışmalarına ait örnekleri sergilemek, eğitimle ilgili kişilere, okul ve eğitim sistemimizle ilgili örnekleri sunmak; eğitim araç ve gereçlerinin, en kolay ve en ucuz şekilde elde edilmesine yardımcı olmak; çeşitli amaçlar için açılacak kurslarla öğretmenlere yeni eğitim şekilleri, araç ve gereçlerini tanıtmak; aynı amaç için çalışan öğretmen ve öğrencilerin ortak çalışmalarından oluşan sergiler açmak; yabancı ülkelerdeki öğretmen ve öğrenci çalışmaları örnek ve fotoğraflarını mübadele ederek tanıtmak; yeni eğitim şekilleri ile ilgili dokümanları öğretmenlere tanıtmak; fotoğraf, mikroskop ve projeksiyon gibi aletlerin okullarımızda kullanılmasına yardımcı olmak.

Yapılan hazırlıklardan sonra, Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Dairesi, 1 Mart 1926 tarihinde kurulmuş²²¹; Müdürlüğüne de 11 Mart 1926'da Cumhuriyet Dönemi'nin önde gelen eğitimcilerinden İsmail Hakkı (Tonguç) atanmıştır²²². Bu birim çalışmalarını Vekâlet binasındaki iki büyük salonda sürdürmüştür. Çağdaş okullarda kullanılan araç ve gereçleri ile okullarda yapılan çalışmaların birer örneklerinin sergileneceği "Müze Kısmı" ve ders araçlarının yapım, kullanım ve tamiri ile ilgilenecek "Atelye Kısmı" olarak iki şube oluşturulmuştu. 25 öğretmenin çalışabileceği Atelye Kısmı'nda Avrupa'dan getirilecek uzmanlardan yararlanılması kararlaştırılmıştı²²³. Bu çerçevede; 1928 yılında Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin uygun bulmasıyla; Viyana Tabiat Tarihi Müzesi Tahnit uzmanlarından Dr. M. Yosef Kapun'la sözleşme yaparak Ankara'ya

²¹⁸ "Terbiye-i Umumiye", *Cumhuriyet*, No: 651 (28 Şubat 1926), s.2

²¹⁹ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, Ankara, 1977, s.349-351; 757 Sayılı 1341 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanununa Müzeyyel Kanun'a (1926 Geçici Bütçe) ekli 3 Nolu Cetvel, s.51.

²²⁰ **Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s.1-2;

²²¹ "Maarif Vekâleti Mektep Müzesi", *Terbiye Mecmuası*, II, Sayı: 7 (Teşrinisani/Kasım 1926), s.65.

²²² E.Tonguç, **İsmail Hakkı Tonguç I**, s.113.

²²³ "Mektep Müzesi", *Milliyet*, No: 55 (6 Nisan 1926), s.1. Nitekim Belçikalı O.Frey ve G.Stieler, 1926 yılında, Ankara'da açılan "İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu" için ülkemize getirilmiştir. Bu kurs ilgili bölümde daha detaylı anlatılacaktır.

Tahnit: Bozulmaması için insan, hayvan ölüsünü veya bitkileri ilaçla mumyalama kurutma işlemi. (*Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yay, İstanbul, 1992, s.1401; Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Enderun Kitabevi Yay, İstanbul, 1989, s.386-7.)

getirtmiştir²²⁴. Maarif Vekâleti Müdürler Encümeni, müzenin oluşturulması için işlemlerin başlatılmasını, gerekli malzemelerin alınmasını ve ayrıca Müze Müdürü'nün İstanbul'a giderek okullarda, özellikle yabancı okullarda bu konuda incelemelerde bulunmasını kararlaştırdı²²⁵.

Mektep Müzesi Dairesi kurulduktan sonra, Müze'de sergilenmek üzere bütün okulların öğrenci çalışmalarına ait belirtilen listedeki örnek ve fotoğraflarla ders araç ve gereçlerinin kaydedildiği bir defterin bir ay içinde gönderilmesine dair bir genelge yayınladı²²⁶. Müzede, çağdaş ders araç ve gereçleri, o güne kadar yayınlanan okul kitaplarından oluşan koleksiyonlar ve bütün okulların el işi ve resim dersleri çalışmalarından örnekler toplanmıştır²²⁷. Hem illerden toplanan bu malzemeler ve hem de Avrupa'dan satın alınanlar tasnif edilmeye başlanmıştır. Müzeye, 1926 yılında ilkokullar ve 1927 yılında da ortaokul ve liseler için gerekli araç-gereçleri örnekleri satın alınarak; bu okulların ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmıştır; ayrıca, 1926 yılı yaz aylarında el işleri eğitimi kursu açılması kararlaştırılmıştır²²⁸.

Kısa süre içerisinde müze, bilimsel araç ve gereçlerle donatılmış ve kuruluş amacı doğrultusunda hizmet vermeye başlanmıştır. Nitekim Müze Müdürü İsmail Hakkı Bey, bu müzedeki araç ve gereçlerin, okullara ve özellikle belirli alanlarda uzman yetiştiren okullara belirli sürelerde kullanılmak üzere verileceğini; ayrıca, okullardaki bazı araç ve gereçlerin kullanımında öğretmenlere rehberlik yapılacağını ve imkânlar ölçüsünde bu müzenin küçük birer örneğinin çeşitli illerde kurulacağını açıklamıştır. Bu

²²⁴ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1928 Yılı Kararları, Karar No: 90, Karar Tarihi: 24.11.1928, s.105.

²²⁵ Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 4 (15 Mayıs 1926), s.1-11.

²²⁶ Tebliğler Mecmuası, Sayı: 3 (15 Nisan 1926), s. 18-19. Bu genelgede söz edilen liste şöyledir: 1) Okullarda öğrenciler tarafından yapılan resim çalışmalarından azami 200 adet resim, 2) Resim dersine giren öğretmenlerinin 3 adet çalışması, 3) Her sınıf öğrencilerine ait 3 adet resim defteri, 4) Her sınıf öğrencilerine ait el işi, yazı ve yabancı dille ilgili 3 ödev defteri, 5) Bütün okul öğrencilerinin el işi çalışmalarının sergilendiği odanın resmi, 6) Her okulun el iş çalışmalarından 5 örnek, 7) El işi dersi öğretmenlerine ait 2 örnek, 8) İdman Bayramı, geziler, oyunlar gibi öğrencilerin bedensel çalışmalarına ait fotoğraflar, 9) Kız okullarında yapılan mutfak, dikiş gibi çalışmaların fotoğrafları, 10) Öğrencilerin atelye, laboratuvar ve bahçe çalışmalarını gösterir fotoğraflar, 11) Gönderilecek örneklerin kaydedildiği bir defter, 12) Okullardaki ders araç ve gereçlerin kaydedildiği bir defter. (Tebliğler Mecmuası, Sayı: 3 (15 Nisan 1926), s. 18-19; "Mektep Müzesi", Cumhuriyet, No: 739 (29 Mayıs 1926), s.3)

²²⁷ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976, s.86.

²²⁸ "Maarif Vekâleti Mektep Müzesi", Hâkimiyet-i Milliye, No: 1778 (18 Haziran 1926), s.2.

girişimin ilk adımı olarak, İstanbul'da Soğukçeşme'deki Zeynep Sultan Medresesi'nde bir müze oluşturulmuştur²²⁹.

Maarif Vekâleti, Mektep Müzesi'nden okulların yararlanmasına dair işlemleri düzenlemek amacıyla, 1927 yılında bir talimatname hazırlamıştır. Buna göre; öğretmenler yalnız veya öğrencileriyle bu müzede incelemelerde bulunabilecekler; resmi kayıtları tutulacak eşyalar, belirli süreler içinde okullara verilebilecek; ayrıca, kurallar dâhilinde isteyen öğretmenler müze atölyesinde çalışabileceklerdir²³⁰.

Maarif Vekâleti, Müze'nin daha da zenginleşmesi ve yeni öğretim yılı çalışmalarının da sergilenebilmesi için 8.2.1927 tarihinde bir genelge yayınlayarak; okullarda öğrenciler tarafından yapılan resim, fotoğraf, el işi, yazı, matematik ödevleri; ortaokul, lise ve öğretmen okulları Eğitim, Felsefe ve Sosyoloji Dersleri öğretmenleri ile İlköğretim Müfettişlerince hazırlanacak raporlar; Coğrafya Öğretmenlerince hazırlanacak bölgenin doğal zenginliklerini, ekonomik çalışmalarına dair fotoğraflardan oluşan bir albüm ve Tarih Öğretmenlerince hazırlanacak bölgedeki tarihi eserlerin fotoğraflarından oluşan birer albümün Mektep Müzesi'ne gönderilmesini istemiştir²³¹.

Mektep Müzesi, Vekil Mustafa Necati Bey'in de açıkladığı gibi, kısa sürede kuruluş amaçlarına uygun olarak, diğer ülkelerdeki benzerleri seviyesinde teşkilat ve zenginliğe ulaşmıştır. 1928 yılından itibaren, okulların ihtiyacı olan eğitim filmlerini içeren bir bölüm oluşturma çalışmaları başlatılmıştır²³². Müzeden okulların daha iyi bir şekilde yararlanmalarını sağlamak için, müzenin amaçlarına, bölümlerine, sergilenen malzeme içeriklerine, yararlanma koşullarına dair bilgileri içeren bir broşür yayınlanmıştır²³³.

Diğer taraftan Müze, sadece kendi imkânlarıyla ürettiği ders araç ve gereçlerinin yanı sıra, yerli veya yabancı firmaların katıldığı sergiler düzenleyerek; okulların, buralardan ihtiyaçları olan malzemeleri sağlamalarına da yardımcı olmaya çalışmıştır. Nitekim 27.8.1927 tarihinde bir genelge yayınlanarak; 1-15 Eylül tarihleri arasında

²²⁹ “Mektep Müzesi”, **Cumhuriyet**, No: 920 (30 Teşrinisani/Kasım 1926), s.3. Daha sonra İzmir'de Özel İdare tarafından da bir “Mektep Müzesi” açılmıştır. (N.Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler**, s.599-605.

²³⁰ “Maarif Vekâleti Mektep Müzesinden Ne Suretle İstifade Edileceğini Dair Talimatname”, **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 13 (15 Şubat 1927), s.5-6.

²³¹ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 14 (15 Mart 1927), s.10-11.

²³² **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, III, Ankara, 1976, s.207.

²³³ “Maarif Vekâleti Mektep Müzesi”, **Terbiye Mecmuası**, II, Sayı: 7 (Teşrinisani/Kasım 1927), s.65-85.

Ankara’da açılacak sergiden, okulların bir görevli göndererek araç-gereç satın alabilecekleri, bu mümkün olmadığı takdirde, ihtiyaç listeleri ve bedelleri gönderilerek; Müze Müdürlüğü aracılığıyla malzeme alımı yapabilecekleri duyurulmuştur²³⁴. Mektep Müzesi Müdürlüğü, bir taraftan da ders araç-gereçleri alanında Avrupa’da meydana gelen gelişmeleri ve değişimleri yakından takip etmekten de geri kalmıyordu. Bu amaçla Ekim-1929’da Müze Müdürü İsmail Hakkı (Tonguç) Bey, iki ay süre ile İtalya, İsviçre, Fransa, İngiltere, Almanya ve Avusturya’da incelemelerde bulundu²³⁵.

Müze Müdürlüğü, 1932 yılında kitaplığında bulunan kitap, dergi, sözlük vesairenin bir katalogunu yayınlarak eğitimcilerin hizmetine sunmuştur. Ayrıca, öğretici filmleri ülkemize getirmek ve eğitimcileri yararlandırmak amacıyla, yurt içinde ve dışında firma ve resmi kurumlarla işbirliği çalışmalarını başlatmıştır. Mektep Müzesi 1933 yılında Ankara’da İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nde “Pedagoji Sergisi” açmıştır²³⁶.

Mektep Müzesi’nin gerçekleştirdiği önemli çalışmalardan birisi de, “Seyyar Sergiler” düzenlenmek olmuştur ki; bu, John Dewey’nin raporunda önemle vurguladığı konulardan birisi idi. Nitekim O, öğrencilerin dersleri daha iyi anlayabilmeleri, kendileri bizzat yaparak öğrenebilmeleri ve üzerinde düşünebilmeleri için, öğretmenlerin ders anlatırken çeşitli ders araç-gereçlerinden yararlanmalarını tavsiye etmekteydi. Bu araç-gereçlerden bir kısmının atölyeleri olan okullarda veya yerli ustalara yaptırılmasını, bu şekilde yapılamayanların satın alınmasını öneren Dewey, Vekâlet ve Özel İdarelerin katkıları ile hazırlanacak “Seyyar Sergiler”le öğretmen ve öğrencilerin aydınlatılmasının yararlarından söz etmektedir²³⁷.

Yukarıda bazı örnekleri kaydedilen belirli yerlerde açılan sergilerin yanında, yurdun çeşitli yerlerini dolaşacak sergiler açılması; öğretmen ve öğrencilerin ders araç-gereçlerini kullanmalarını yaygınlaşmasına katkı sağlayacak önemli bir uygulamadır. Bu amaçla Mektep Müzesi Müdürlüğü, 1933 yılında bir Seyyar Sergi düzenlemiştir. Yedi ay süren çalışmalardan sonra hazırlanan Seyyar Sergi Treni 21 Nisan’da

²³⁴ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 20 (15 Eylül 1927), s.123. 1-15 Eylül 1927 tarihinde Ankara’da Gazi İlkokulu’nda açılan sergiye katılan firmalar için bakınız: **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 21-24 (15 Kânunusani/Ocak 1928), s.106-107; “*Mektep Levazım ve Âlât-ı Dersiye Sergisi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2212 (5 Eylül 1927), s.1-4; **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 15 (Nisan 1928), s.473-475; N.Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler**, s.599-605.

²³⁵ Mehmet Cimi, **Tonguç Baba**, s.53.

²³⁶ N.Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler**, s.599-605.

²³⁷ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.3-4,11-12.

Ankara'dan Samsun'a hareket etmiştir. Önemli istasyonlarda durularak sergi; öğretmen, öğrenci ve halka gösterilmiş; sergideki araç-gereçlerden fazla miktarda olanlarından okullara dağıtılmıştır²³⁸. 1 Haziran'da Samsun'a ulaşan sergiyi yol boyunca binlerce kişi gezmiş; Sergi Heyeti'nden öğretmen Hayrullah Bey tarafından resim ve el işi derslerinde yeni malzeme kullanımıyla ilgili deneme yapılmış ve uygun yerlerde çeşitli konularda konferanslar düzenlenmiştir²³⁹.

Seyyar Sergiyi değerlendiren Sadri Etem Bey, serginin yol boyunca 16 istasyonda gösterildiğini; 1300 öğretmen ve binlerce öğrenci ve halkın sergiyi gezdiğini; 10000'den fazla kitap (Medeni Kanun, Mustafa Kemal'in Nutuk'u, çeşitli hikâye ve masal v.s.) dağıtıldığını, filmler (elektrik üretimi, tarım, ormancılık v.s.) gösterildiğini ve sonuçta oldukça başarılı sonuçlar elde edildiğini açıklamıştı²⁴⁰. Aynı şekilde serginin Türk eğitimi için çok yararlı olduğunu kaydeden Maarif Vekili Dr. Reşit Galip Bey, ödenek yetersizliği nedeniyle diğer demiryolu hatlarının geçtiği yerlere seyyar serginin gönderilemediğini, sonraki senelerde bunun gerçekleştirileceğini, ayrıca demiryolu hattının geçmediği yerlere kamyonlarla serginin gönderileceğini açıklamıştır²⁴¹. Serginin hazırlanmasında ve gösteriminde İsmail Hakkı (Tonguç) Bey'in büyük emeğinin geçtiği²⁴² bu serginin, kısa süre içinde devamı gelmemiş ve ilk olarak²⁴³ kalmıştır.

13- İlkmekteplerin Müfredat Programında Yapılan Değişiklikler

Çocuklara, hayata sıkı sıkıya bağlı ve uygulamaya dönük eğitim verilmesini savunan John Dewey, raporunda da bunu çeşitli defalar vurgulamıştır. Özellikle ilkokulların müfredat programlarının, yerel ihtiyaçlara göre ayarlanması ve okuldaki

²³⁸ F.N. "Terbiye Sergisi", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 4239 (10 Mayıs 1933), s.4; E.Tonguç, *İsmail Hakkı Tonguç I*, s.207-211.

²³⁹ "Terbiye Sergisi Samsun'da", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 4262 (2 Haziran 1933), s.2. Sergi çerçevesinde düzenlenen konferanslardan bazılarının konu ve konuşmacıları şöyledir: Dr. Celal Bey "Okul Eğitiminde Çocuk Sağlığı", İsmail Hakkı Bey "İş ve Meslek Terbiyesi", Sadri Etem Bey "Layiklik", Reşat Şemsettin Bey "Türk İnkılabı".

²⁴⁰ "Seyyar Terbiye Sergisi", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 4267 (7 Haziran 1933), s.1-6. Serginin gösterildiği yerler şunlardır: Ankara, Kırkkale, Yerköy, Fakılı, Kayseri, Sarioğlan, Şarkışla, Sivas, Yıldızeli, Zile, Turhal, Amasya, Havza, Ladik, Kavak ve Samsun.

²⁴¹ "Maarif Vekilimizin Söyledikleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 4279 (19 Haziran 1933), s.1.

²⁴² Mehmet Cimi, *Tonguç Baba*, s.56-7

²⁴³ E.Tonguç, *İsmail Hakkı Tonguç I*, s.207.

derslerle dışarıdaki hayata göre düzenlenmesini önermiştir. Ayrıca, ders konularının gereksiz yere birbirinden ayrılmış olması da eleştirilmektedir²⁴⁴.

1926 yılında yeni müfredat programları hazırlıkları yapılmış; Talim ve Terbiye Heyeti'nin bu konudaki çalışmalarına, Muallim Mektepleri Mezunları Cemiyetleri de katılmışlardır. Yeni müfredat programı hazırlıklarında en çok vurgu yapılan konulardan birisi de uygulamalı eğitim olmuştur²⁴⁵. Vekâlet'te komisyonlar halinde sürdürülen program hazırlıklarında programların “amelî hayatı öğretecek” şekilde olması dikkati çekmektedir²⁴⁶. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, TBMM'nde yaptığı konuşmada yeni programlardan bahsederken; bu programların, bilimsel temellere dayanan ve uygulamaya yönelik olarak hazırlandığını belirtilmiştir²⁴⁷.

John Dewey'nin pragmatist/yararcı eğitim ilkeleri, 1926'da yayınlanan “İlkmekteplerin Müfredat Programı”nda ektili olmuştur. Dönemin önde gelen eğitimcilerinden Mehmet Emin Erişirgil ve Avni Başman, John Dewey'nin pragmatist eğitim anlayışını yaymaya çalışmışlardır²⁴⁸. John Dewey'nin fikirlerinden oldukça etkilenen Mehmet Emin (Erişirgil) Bey'in başkanlığındaki Talim ve Terbiye Heyeti tarafından hazırlanan bu programın “Giriş” kısmında bu durum şu şekilde yer almaktadır²⁴⁹:

“İlk mekteplerin başlıca maksadı, genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi bir vatandaş yetiştirmektir... Eski programlarda bütün sınıflarda dersler birbirinden tamamen müstakil ayrı ayrı bahislermiş gibi gösterilmiş, aralarındaki rabıta ve münasebetlere o kadar dikkat edilmemiştir. Yeni programlarda malumat arasında münasebetlere pek ziyade ehemmiyet verilmiştir... Bütün derslerin hayat ve cemiyet mihveri etrafında ve “toplular” olarak tedrisi esası kabul edilmiştir. Bunun için eski programlarda “Tabiat Tetkiki”, “Musahabat”, “Tarih” ve “Coğrafya”

²⁴⁴ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.11,20,22-23.

²⁴⁵ “Yeni Programlar Hazırlandı”, *Cumhuriyet*, No: 799 (30 Temmuz 1926), s.2.

²⁴⁶ “Maarif Vekâletinde Mühim Hazırlıklar”, *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 1655 (11 Şubat 1926), s.1.

²⁴⁷ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976, s.85.

²⁴⁸ Süleyman Hayri Bolay, “Pozitivizm ve Pragmatizmin Türk Milli Eğitimine Etkileri”, **Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi (Van, 5-8 Ekim 1994) Bildirileri**, Yüzüncü Yıl Üniv. Yay, Van, 1995, s.275; Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim*, Ankara, 1985², s.95.

²⁴⁹ **İlk Mekteplerin Müfredat Programı**, Maarif Vekâleti Yay, İstanbul, 1926, s. 3-4 (Zikreden: Osman Kafadar, “Türk Eğitim Sisteminde Pragmatist Yönelişler ve Mehmet Emin Erişirgil”, **Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi (Van, 5-8 Ekim 1994) Bildirileri**, Yüzüncü Yıl Üniv. Yay, Van, 1995, s.178,182.

dersleri ayrı ayrı gösterilmiş olduğu halde yeni programda bunlar “Hayat Bilgisi” namı altında cem edilmiştir. Bu ders bütün tedrisatın adeta belkemiği olacak ve diğer dersler daima buna istinad edecektir.”

Öğrencilerin işe yarar bilgi kazanmalarını göz önünde tutan programda; imkânlar ölçüsünde derslerin, hayat ve yakın çevre ile ilişkilerini dikkate alınması kararlaştırılmıştır. Yine bu programda, yaşayarak öğrenme yolu seçilmiş, bu amaçla çocukların el becerilerini geliştirecek El İşleri ve Resim derslerine önem verilmiştir²⁵⁰ ki; bu özellikleri, John Dewey’nin eğitim felsefesini ve raporundaki vurguları yansıtmaları açısından dikkat çekmektedir.

14- Eğitimle İlgili Eser Yayınlanması ve Matbaanın Geliştirilmesi

Eğitim konuları (okul binaları, araç-gereçler, sağlık şartları, oyun yerleri ve oyunlar, öğrencilerin bireysel becerilerini geliştirmek v.s.) ile ilgili uygulamalı eser tercüme edilmesini, tercüme ve yayın teşkilatlarının genişletilmesini ve ödenek arttırılmasını savunan Dewey, bu yayınlardan öğretmen ve diğer ilgililerin gereği gibi yararlanmalarının sağlanmasını tavsiye etmektedir²⁵¹.

Yabancı ülkelerde yayınlanan eğitimle ilgili eserlerin Türkçe’ye çevrilmesi çalışmaları II. Meşrutiyet’ten sonra oldukça yaygınlaşmış bir uygulamadır. Cumhuriyet’ten sonra da bu çalışmalar artarak devam etmiş ve bu tür eserler, özellikle Maarif Vekâleti gibi diğer devlet kurumları tarafından yayınlanmıştır. Bu konuda derli toplu bilgi veren Ferit Ragıp Tuncor’un hazırladığı “Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Bibliyografyası (1923-1993)” adlı eseri ile Taceddin Kayaoğlu’nun “**Türkiye’de Tercüme Müesseseleri**” adlı eserine ve Maarif Vekâleti Mecmuası, Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası, Muallimler Mecmuası, Muallimler Birliği Mecmuası ve diğer eğitimle ilgili süreli yayınlara bakmak yeterlidir.

İstanbul’daki Maarif Nezareti merkez teşkilatı içinde olduğu gibi Ankara Hükümeti’nin Maarif Vekâleti teşkilatı içinde de önceleri “Program Heyeti”, sonraları “Telif ve Tercüme Heyeti” adıyla eser çevirisi ile ilgilenen birimler vardı²⁵². 1926’da

²⁵⁰ Attila Tazebay, Süleyman Çelenk, Neşe Tertemiz, Nurdan Kalaycı, **İlköğretim Programları ve Gelişmeler**, Nobel Yay. Ankara, 2000, s.37-40.

²⁵¹ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.1,3,11.

²⁵² Taceddin Kayaoğlu, **Türkiye’de Tercüme Müesseseleri**, Kitabevi Yay.İstanbul,1998, s.156-199.

çıkarılan “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” ile yabancı dilden eser çevirisi işleri, “Talim ve Terbiye Dairesi”ne verilmiştir²⁵³.

Maarif Vekâleti, Ukrayna tarafından hediye edilen matbaayı kurmayı ve aylık bir dergi çıkarmayı kararlaştırmıştır (1924)²⁵⁴. İstanbul’daki Matbaa-i Âmire/Milli Matbaa’nın adı 1927’de Devlet Matbaası olarak değiştirilmiş²⁵⁵ ve faaliyetlerini arttırarak devam etmiştir.

15- “Maarif Eminliği Teşkilatı”nın Kurulması

Ülke eğitimini bölgelere ayırarak idare etmek ve bu şekilde eğitimi yaygınlaştırmak düşüncesi Türkiye’de daha önceki dönemlerde de gündeme gelmişti. Nitekim Talim ve Terbiye Heyeti Reisi Mehmet Emin (Erişirgil)’in 9.10.1926’da yaptığı açıklamada; on sene önce de eğitim teşkilatını ıslah etmek için kurulan komisyonda, illerdeki eğitimi ıslah etmek için “Maarif Eminliği Teşkilatı” kurulması önerilmiş olduğunu; yine, Birinci Heyet-i İlmiye’de de benzer tavsiyenin kararlaştırıldığını söylemektedir²⁵⁶.

Maarif Vekâleti Teşkilatı Kanunu hazırlamak için Maarif Vekâleti’nde 1924 Haziran’ında bir komisyon oluşturulmuştu. Yaz aylarında devam eden çalışmaları sırasında, ülkenin “Maarif Mıntıkaları”na ayrılması ve bunların bir genel müdür ile idare edilmesi gündeme gelmişti²⁵⁷. Ülkenin eğitim bölgelerine ayrılması fikrinin ilk ortaya çıkışı John Dewey’nin Türkiye’ye gelişinden öncelere dayanır. Nitekim İsmail Hakkı Baltacıoğlu, hazırladığı “Maarif Islahatı Hakkında Lâyhalar” adlı eserinde ülkenin altı eğitim bölgesine ayrılmasını önerdiğini kaydetmektedir²⁵⁸. Aynı konu 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihlerinde Ankara’da toplanan Birinci Heyet-i İlmiye’nin

²⁵³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, VII, Ankara, 1944², s.683.

²⁵⁴ “*Maarif Vekâletinde Matbaa*”, **Cumhuriyet**, No: 189 (16 Teşrinisani 1340/Kasım 1924), s.1.

²⁵⁵ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 17 (15 Haziran 1927), s.33.

²⁵⁶ “*Maarif Eminlikleri*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1889 (10 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.1-4; İsmail Doğan, “*Eğitimde İcraat Gelenegi ve Mustafa Necati (1894-1929) Örneği*”, **Mustafa Necati Sempozyumu, 9-11 Mayıs 1991, Kastamonu**, Kastamonu Mesl. Yük. Yay, Ankara, 1991, s.108-119.

²⁵⁷ “*Maarif-i Umumiye Kanun Encümeni*”, **Cumhuriyet**, No: 78 (26 Temmuz 1340/1924), s.4; “*Maarif Mıntıkaları ve Maarif Müdür-i Umumiliği*”, **Son Telgraf**, No: 44 (30 Temmuz 1340/1924), s.2.

²⁵⁸ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, **Hayatım**, (Yay. Haz: Ali Y. Baltacıoğlu), Dünya Yay, İstanbul, 1998, s.289. İ.H.Baltacıoğlu, aynı konunun 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihlerinde Ankara’da toplanan Birinci Heyet-i İlmiye toplantılarında da tartışıldığını kaydettikten sonra, 1926’daki uygulamada; bölge sayısının artırılması ve bazı bölgelerde ilköğretim öğretmenlerinin maaşlarının genel bütçeden verilmemesini bu uygulamanın başarısız olma nedenleri olarak saymaktadır.

de gündemine gelmiştir²⁵⁹. Bu durum, Maarif Eminliği uygulamasında John Dewey'nin etkisi olmadığı anlamına gelmez.

Ülkemizdeki eğitim alanında incelemeler yapan John Dewey, raporunda idari teşkilatlanma konusunda da tavsiyelerde bulunmuştu. O, genel bir eğitim teşkilatına sahip olmayan, yalnız kâğıt üzerinde değil gerçekte de genel ve zorunlu eğitim esasını uygulayamayan ve birçok yerinde okul ve öğretmene ihtiyaç duyulan bir ülkede Maarif Vekilliği'nin idareyi ele almasını istemektedir. Vekâlet'in kırtasiyecilikten kurtarılmasını ve idarede gereğinden fazla merkeziyetten kaçınılmasını tavsiye eden John Dewey; Vekâlet'in, idari ayrıntılarla uğraşmak ve uygulamaya katılmaktan ziyade, fikri ve manevi rehberlik ve ilham kaynağı olmasını, yerel ihtiyaçlara uygunluğun sağlanması da dâhil olmak üzere, idari ayrıntı ve uygulamaların yerel eğitim idarelerine bırakılmasını ve eğitim işleriyle ilgili konularda yerel öğretmen örgütlerinin görüşlerinin dikkate alınmasını önermektedir²⁶⁰.

Komisyonun hazırladığı tasarı Maarif Vekâleti'ne sunulmuş ve burada da bazı değişiklikler yapılmıştır. TBMM'ne sevk edilmek üzere Başvekâlet'e gönderilen tasarıda; Türkiye'nin Maarif Mıntıkları'na ayrılması, idarelerine geniş yetkilerle "Emin" tayin edilmesi ve bunların, yüksek okullar hariç bütün eğitim kurumlarının idaresine yetkili kılınması önerilmekteydi²⁶¹. Ancak, bu tasarının kanunlaşması, 1926 yılına kadar mümkün olamamıştır.

Mustafa Necati Bey, göreve geldikten sonra bu kanunun çıkarılması işini ele almıştır. Necati Bey, 8.2.1926 tarihinde düzenlediği ve birkaç defa John Dewey'e ve raporuna atıfta bulunduğu basın toplantısında; eğitimin yaygınlaştırılması ve eğitim

²⁵⁹ İsmail Doğan, "Eğitimde İcraat Geleneği ve Mustafa Necati (1894-1929) Örneği", **Mustafa Necati Sempozyumu**, s. 108-119.

²⁶⁰ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s. 2,13-14. John Dewey idarede merkeziyetten uzak bir yönetim uygulanmasına dair gazetecilere yaptığı açıklamalar için bakınız: "Profesör Dövey ve Maarif Teşkilatımız", **Vatan**, No: 494 (27 Ağustos 1924),s.1-2; "Amerikalı Profesör Divvey Diyorki", **Cumhuriyet**,No:111(28 Ağustos 1340/1926),s.4.

²⁶¹ "Maarif-i Umumiye Kanunu", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1231 (26 Eylül 1340/1924), s.2; "Maarif Vekâleti İstanbul'da İhzar Edilen Lâyihayı Bazı Tadilattan Sonra Başvekâlete Sevk Etti", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 1248 (16 Teşrinievvel 1340/Ekim 1926), s.2.

işlerinin tek elden yönetilmesi amacıyla kısa sürede yapılacak işler arasında, Maarif Eminliği Teşkilatı'nın kurulmasını da saymıştır²⁶².

TBMM'nde 20.3.1926 tarihinde yapılan görüşmelerden sonra “Maarif Vekâleti Teşkilat Kanunu” çıkarılabilmıştır²⁶³. Bu kanuna göre²⁶⁴; Türkiye'nin maarif teşkilatı itibariyle bölgelere ayrılması, bir veya birkaç ilden oluşan mıntıkların başına Maarif Eminleri atanması; ayrıca, illerde maarif müdürlerinin bulunması kararlaştırılmıştır. Yine bu kanunla, Maarif Eminleri'ne; ilkokulların öğretmen ve yardımcılarını, müdür ve başöğretmenlerini, ilköğretim müfettişlerini, Eminlik teşkilatı görevlilerini, mıntika dâhilindeki illerin maarif idareleri idari personelini, Vekâlet'çe atama ve Vekâlet emrine alınmaları kendilerine bırakılacak eğitim çalışanlarını kanun ve talimatlar çerçevesinde atama Vekâlet emrine alma, uyarı, kınama ve maaş kesimi cezaları verme yetkisi verilmiştir. Ayrıca, Maarif Eminleri, vilayet bütçelerindeki Maarif Tahsisatı hakkında Meclis-i Umumilere teklifte bulunma ve mıntıkası dahilindeki orta öğretim kurumlarını denetleme yetkilerine de sahip olacaklardı (Madde: 20-21).

Kanunun çıkmasından sonra Türkiye'nin 13 maarif mıntikasına ayrılması kararlaştırılmış ve atamalara başlanmıştır²⁶⁵. Diğer taraftan Talim ve Terbiye Heyeti ve

²⁶² “Cumhuriyet Maarifinin Tensiki İçin Ne Gibi Acil Tedbirler Lazımdır?”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1653 (9 Şubat 1926), s.1-3; “Maarif Vekili Necati Beyefendinin Beyanatı”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.131-138.

Maarif Vekili Necati Bey'in açıklamasındaki bölüm şöyledir: “Eserleriyle tettebbüatıyla Amerikan irfan âleminde mümtaz bir mevki sahibi olan “Con Dövey” Vekâletimize verdiği raporunda diyor ki: “Umumî maarife henüz malik olmayan, yalnız kağıt üzerinde değil hakkında (doğrusu; hakikatte olacak) umumî ve mecburî tahsil esasının inkişafını gaye edinen, birçok sahaları henüz tahsil yüzü görmeyen, muallime ihtiyaç bulunan bir memlekette Maarif Vekâleti idareyi ele almalıdır.” Az ve kifayetsiz olan kudretlerimizi en makul bir usul ile en mübrem ihtiyaçları tatminde kullanmak ve tedricen inkişaf ve tevessü' edecek bir programla memleketin umumi irfan ve arzusunu teskin eylemek için Maarif Vekâletinin bütün vesaitine bihakkın ve doğrudan doğruya mutasarrıf olması lazımdır. Maalesef bugün bu salahiyet muhtelif ellerde paylaşılmış bir halde bulunmaktadır. Vekâletin en mühim bir vazifesi olan ilk tedrisatın ta'mimi meselesi Valilerin salahiyeti cümlesindendir. Bu sistemin mahzurlarını zaten okudum. Fakat Vekâlete geldikten sonra yaptığım tedkikat ve tesadüfî eylediğim müşkilat bu kanaatimi te'yid eyledi. Bunun için bir ve yahud daha ziyade vilayeti birleştirerek bir Maarif Mıntıkası yapmağa ve o mıntikanın bütün maarif muamelatını doğrudan doğruya Maarif Vekâletine merbut bir “Maarif Emni”nin idaresine vermeyi düşündük.”

²⁶³ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXIII, Ankara, 1976, s.265-281.

²⁶⁴ **Düstur**, Üçüncü Tertip, VII, Ankara, 1944², s.682-686.

²⁶⁵ “Maarif Eminlikleri”, **Cumhuriyet**, No: 796 (28 Temmuz 1926), s.2; “İlk Maarif Eminleri” **Cumhuriyet**, No: 799 (31 Temmuz 1926), s.2.

Maarif Eminliklerine atananlardan bazıları şunlardır: **İstanbul**: Nail Reşid Bey (Vekâleten), **İzmir**: Fuad Bey, **Konya**: Avni Bey, **Ankara**: İshak Refet Bey, **Trabzon**: Tevfik Bey, **Elaziz**: Osman Nuri Bey, **Van**: Cemil (Celil ?) Bey, **Gaziantep**: Besim Bey, **Adana**: Rağıp Nureddin Bey, **Antalya**: İsmail Habib Bey. (**Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 9 (15 Teşrinievvel/Ekım 1926), s.36-38;

Müdürler Encümeni talimatname hazırlamıştır²⁶⁶. Bu Talimatnameyle ülke eğitim idaresi bakımından bölgelere ayrılarak²⁶⁷, Maarif Eminlerinin görev ve sorumlulukları ile yeni düzenlemenin uygulama şekilleri belirlenmiştir²⁶⁸. Bu Talimatnameye göre; Maarif Vekili'nin temsilcisi ve eğitimle ilgili işlerin en yüksek mercii olan Eminler, bölgelerinde eğitimle ilgili kanuni düzenlemeleri uygulamak, Dârülfünûn hariç bütün okulları denetlemek, diğer vekâletlere bağlı okulları izinle denetlemek, özel idare bütçelerinin eğitimle ilgili kısmıyla ilgili teklifte bulunmak ve bölge dâhilindeki eğitim çalışanların amiri olarak atama ceza ve ödül vermek gibi görev ve yetkilere sahipti. Yine bu talimatnameye göre, maarif mıntıkalarında İnzibat Komisyonu, ayda bir toplanacak Maarif Meclisi, her sene sonunda toplanacak Mıntika Maarif Meclisleri bulunacaklardı. Talimatnamede en göze çarpan noktalardan birisi de; Maarif Eminlerine bölgelerindeki eğitim seviyesini yükseltecek çalışmaları düşünüp, uygulama görevinin verilmesidir.

"Yeni Maarif Teşkilatımız Tatbiki Başlanıyor", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1208 (2 Eylül 1926), s.1-2.) Nail Reşid Bey daha sonra Trakya Maarif Eminliği'ne atanmıştır. (*"Yeni Maarif Emni İş Başında"*, **Cumhuriyet**, No: 875 (17 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.1-2.)

²⁶⁶ *"Yeni Maarif Teşkilatı"*, **Cumhuriyet**, No: 829 (28 Ağustos 1926), s.2; *"Maarif Eminliği Teşkilatı"*, **Cumhuriyet**, No: 832 (2 Eylül 1926), s. 2.

²⁶⁷ Maarif Mıntıkları ve bunları oluşturan iller şu şekilde belirlenmişti: **Ankara** (Ankara, Çankırı, Kastamonu, Çorum, Bozok (Yozgat), Kırşehir); **İstanbul** (İstanbul, Kocaeli, Bursa, Bolu, Zonguldak); **İzmir** (İzmir, Aydın, Saruhan (Manisa), Menteşe (Muğla), Karesi (Balıkesir), Denizli); **Trakya** (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale); **Konya** (Konya, Niğde, Aksaray, Eskişehir, Ertuğrul (Bilecik), Kütahya, Afyonkarahisar); **Antalya** (Antalya, Isparta, Burdur); **Adana** (Adana, İçel, Cebel-i Bereket (Osmaniye), Mersin); **Sivas** (Sivas, Kayseri, Tokat, Amasya, Samsun, Sinop); **Trabzon** (Trabzon, Artvin, Giresun, Şarkikarahisar (Şebinkarahisar), Ordu, Rize); **Erzurum** (Erzurum, Erzincan, Gümüşhane, Kars, Beyazıt); **Elaziz (Elazığ)** (Elaziz, Diyarbakır, Malatya); **Van** (Van, Hakkari, Siirt, Bitlis); **Gaziantep** (Gaziantep, Maraş, Urfa, Mardin). (**Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 9 (15 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.7-16; *"Maarif Eminlikleri Teşkilatı İkmal Edildi"*, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1847 (29 Ağustos 1926), s.1-3; *"Maarif Eminliği Teşkilatı"*, **Cumhuriyet**, No: 832 (2 Eylül 1926), s.2.)

28.6.1927 tarihinde yapılan değişiklikle; Gümüşhane, Trabzon Mıntıkası'na; Mardin, Elaziz Mıntıkası'na; Cebel-i Bereket, Gaziantep Mıntıkası'na; Niğde, Adana Mıntıkası'na, Kayseri, Ankara Mıntıkası'na bağlanmıştır. (**Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 18 (15 Temmuz 1927), s.163.)

28.12.1927'de yayınlanan bir kararname ile Elazığ, Van, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Urfa, Bitlis ve Hakkari bir emniyet mıntıkası, Malatya, Sivas, Tokat, Amasya bir emniyet mıntıkası, Samsun, Zonguldak, Sinop, Kastamonu bir emniyet mıntıkası olması kararlaştırılmıştır. (**Düstur**, Üçüncü Tertip, IX, İstanbul, 1931, s.62.)

28 Mayıs 1928'de Gaziantep Mıntika Eminliği kaldırılarak, bu iller Adana Mıntıkası'na bağlanmıştır. (**Düstur**, Üçüncü Tertip, IX, İstanbul, 1931, s.1091.)

²⁶⁸ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 9 (15 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.7-16. Maarif Eminlikleri Talimatnamesi'nde yapılan değişiklikler için bakınız: *"Maarif Eminleri"*, **Milliyet**, No: 498 (4 Temmuz 1927), s.3 **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 20 (15 Eylül 1927), s.54-62; **Düstur**, Üçüncü Tertip, IX, s.811.

Maarif Eminlikleri'nin kurulması ile eğitim işi bir meslek olarak kabul edilmiş ve taşradaki eğitimin gelişmesi, eğitimde uzman kişilere, yani Maarif Eminlerine emanet edilmiştir. Mustafa Necati Bey, TBMM'nde 1927 Bütçesi görüşülürken yaptığı konuşmada; Merkezi yönetim ne kadar iyi olursa olsun, taşradaki yöneticiler eğitim mesleğinden olmazlarsa, eğitimin gelişmesinin mümkün olamayacağını belirttikten sonra; yeni uygulama ile eğitimle uğraşan meslekten yetişmiş kişilerin geniş yetkilerle donatıldığını, kısa sürede yeni teşkilatın iyi sonuçlarının alınmaya başlandığını, daha da önemlisi; Vekâlet'in taşrada ilköğretimin gelişmesi için program yapmak ve onu tam bir istikrar ve emniyetle uygulama imkânına kavuştuğunu söylemiştir²⁶⁹. Mustafa Necati Bey, Maarif Eminlikleri Teşkilatı'na çok büyük önem vermiş ve bir konuşmasında bu teşkilatın, Maarif Teşkilatının ana damarı olduğunu vurgulamıştır²⁷⁰.

Maarif Eminleri, ilk toplantısını 2-8.6.1927 tarihlerinde Ankara'da yapmış ve Türk eğitimi ile ilgili konuları görüşmüş ve köy okullarına öğretmen yetiştirmek üzere kurslar ile ilkokul öğretmenlerinin mesleki açıdan geliştirilmesi için A ve B Kurslarının açılması ve Maarif Eminleri Talimatnamesi'nde değişiklik yapılması gibi önemli konularda kararlar almıştır²⁷¹.

Teşkilatın kuruluş döneminde oldukça geniş yetkilere sahip olan Maarif Eminleri'nin yetkileri zamanla azaltılmıştır²⁷². Nitekim ilköğretim müfettiş ve öğretmenlerini tayin etme yetkileri doğrudan Vekâlet'e devredilmiş ve sadece teftiş yetkisi kalmıştı. Bu görevin Vekâlet müfettişlerince yapılabileceği düşüncesinin ortaya çıkması ve böyle bir teşkilatın varlığının gereksiz olduğu şeklindeki görüşlerin de etkisi

²⁶⁹ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976, s.85-86.

²⁷⁰ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 3, III, Ankara, 1976, s.211.

²⁷¹ Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 12 (Ağustos 1927), s.117-156.

²⁷² Maarif Eminlerinin yetkilerinin azaltılmasıyla ilgili olarak; Fay Kirby bu girişimin tümüyle boşuna olduğunu, çeşitli görev ve yetkilerin yerine getirilmesinde (Örneğin, maddi kaynakların kullanımına karar verilirken Vilayet Meclis-i Umumileriyle birlikte karar alınması gereği gibi) çeşitli engellerle karşılaşıldığını kaydettikten sonra, Eminlerin bir öğretmenle görüşmek veya bir okula kalem, kağıt almak için bile Valilerden onay alacak duruma geldiğini belirtmektedir. (F.Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s.35-36)

Diğer taraftan mevcut idari düzenlemeler çerçevesinde bu uygulamadan istenilen faydanın sağlanamayacağını savunan Mehmed Asım bir yazısında; Maarif Emininin gelecek sene yapılacak okul binaları için gerekli ödeneğin verilmesinin, Vilayet Meclis-i Umumilerinin elinde olmakla birlikte, İl Maarif Müdürleri bu Meclislere dahil iken, onun üst makamı olan Eminlerin bu Meclise dahil olmadıkları örneğini vererek, bu uygulamanın belki karışıklıklara neden olabileceği endişesini dile getirmekte ve Teşkilat-ı Vilâyât Kanunu'nun değiştirilmesini önermektedir. (Mehmed Asım, *"Maarif Eminlikleri"*, *Vakit*, No: 3099 (18 Ağustos 1926), s.1.)

ile bu teşkilatın kaldırılması gündeme gelmiştir. Maarif Vekâleti Müsteşarı M. Emin Bey'in, bu teşkilatın gerekli olduğu için kurulduğunu belirtmesine²⁷³ rağmen tartışmalar devam etmiş ve hazırlanan kanun tasarısı Hükümet'e sunulmuştur²⁷⁴. TBMM'nde 15 Haziran 1931 tarihinde görüşülüp²⁷⁵, 29 Haziran 1931 tarihinde kabul edilen bir kanunla kaldırılmıştır²⁷⁶. 12-13 Temmuz'da görev devir tesliminden sonra, idare yetkileri Maarif Müdürleri'ne, teftiş görev ve yetkileri Vekâlet Müfettişlerine, Vekâlet'e devredilmiştir²⁷⁷.

Maarif Eminliği Teşkilatı, yeni devletin eğitim alanındaki temel politikalarından olan eğitim birliğinin gerçekleştirilmesine yardım etmiştir. Mustafa Necati'nin 8 Şubat'taki açıklamasında da belirttiği gibi; eğitimin idaresindeki çeşitliliği ortadan kaldırmak amacına yönelik olarak uygulamaya konulmuştur. Yani, ülkede temel eğitimin yaygınlaştırılması; bütün eğitim kurumları üzerinde Maarif Vekâleti'nin otoritesinin sağlanması; merkezde yapılan düzenlemelerin, en ücra yerlere kadar uygulamaya konulmasına hizmet etmiştir. Yoksa, II. Meşrutiyet döneminde ülkemizde taraftar bulmuş olan yönetimde adem-i merkezîyet düşüncesinin bir uygulaması değildir. Diğer bir deyişle; eğitim bölgelerine ayırma, eğitimde federal bir sistem uygulaması değildir²⁷⁸.

Yine bu uygulamada, John Dewey'nin, Vekâletin idareyi ele alma önerisi uygulanmakla birlikte, merkezin ilham kaynağı olması ve uygulamadaki ayrıntıların yerel idarecilere bırakılması düşüncesinin dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü talimatname ile; atama teftiş, ceza ve ödül verme, okullara açılış izni verilmesi gibi yetkilerin tanındığı; eğitimde bölgenin en yüksek yetkilisi olan Maarif Eminlerine,

²⁷³ "Maarif Eminlikleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 3392 (22 Kânunuevvel/Aralık 1930), s.2; "Maarif Eminlikleri", *Milliyet*, No: 1748 (22 Kânunuevvel/Aralık 1930), s.2.

²⁷⁴ "Maarif Eminlikleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 3543 (29 Mayıs 1931), s.1.

²⁷⁵ **Cumhurbaşkanı, .. Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II**, s.45-48.

²⁷⁶ **Düstur**, Üçüncü Tertip, XII, Ankara, 1931, s. 591.

Maarif Eminliği teşkilatı uygulandığı sürede görev yapanların isimleri ve yerleri şöyledir: Ankara (İshak Refet, Avni), İstanbul (Salih Zeki, Behçet, Muzaffer), İzmir (Fuat, Mithat), Edirne (Nail Reşit, Hüseyin Besim, Hilmi), Konya (Avni, Nevzat, Ali Rıza), Antalya (İsmail Habip, Ali Rıza), Adana (Ragıp Nureddin, İsmail Habip), Sivas (Nevzat, Kazım, Sabri), Trabzon (Tevfik, Hilmi, Rasim), Erzurum (Haydar, Reşit), Elaziz (Osman Nuri), Van (Celil), Gaziantep (Besim), Kastamonu (Osman Nuri, Kazım), Diyarbakır (Celil). (H.Â.Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, s.39)

²⁷⁷ "Artık Maarif Emni Yok", *Milliyet*, No: 1945 (13 Temmuz 1931), s.3; "Eminlikler Lağvedilince", *Milliyet*, No: 1946 (13 Temmuz 1931), s.3.

²⁷⁸ Mustafa Ergün, "Mustafa Necati'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", **Mustafa Necati Sempozyumu (Kastamonu, 9-11 Mayıs 1991)**, Kastamonu Eğitim Yüksek Okulu Yay, Ankara, 1991, s.105.

okulların eğitim sürelerinin değiştirilmesi, müfredat programlarında veya bu programlarının uygulanışında yerel ihtiyaç ve imkânlarla göre değişiklik yapma yetkilerinden bahsedilmemektedir.

Maarif Eminliği, eğitimin idaresinde yetkileri, eğitim alanı dışındaki herhangi bir alanda yetişmiş kişilerden (vali, kaymakam, belediye başkanı vs.) alarak işin ehli ve uzmanı olan kişilere vermesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü Maarif Eminlerine ilköğretimin önemli finansman kaynağı olan ve çeşitli vergilerden ayrılan Maarif Hisselerinin yerli yerinde harcanması konusunda öneride bulunma yetkisi verilmekteydi. Maarif Eminliği, Adana Maarif Emni İsmail Habib (Sevük) Bey'in de belirttiği gibi, eğitime gerekli bağımsızlığı sağlayarak, kişilerin düşünce ve yorumlarından, "rengârenk" görüntüden²⁷⁹ kurtarmıştır. Ayrıca, Eminlikler bazı bölgelerde eğitim işlerini toplamış ve merkezi lüzumsuz ve ikinci derecede işlerden kurtarmış olmakla birlikte, bazı illerde nüfusun artması ve eğitim idaresine müdahalelerin ortaya çıkmasından dolayı kaldırılmıştır²⁸⁰.

16- Yüksek Mühendis Mektebi'nin Açılması

Ülkenin sanayi alanında ilerlemesi için gerekli olan mühendislerin yetiştirilmesi amacıyla, yabancı ülkelere öğrenci göndermenin ihtiyacı kısmen karşılayabileceğini savunan John Dewey, sanayi kuruluşlarını yabancı mühendislerin eline bırakmanın sakıncalarından kurtulmak için mükemmel bir "Teknoloji Mektebi" açılmasının yerinde olacağını belirtmektedir²⁸¹.

Türkiye'de Nafia Vekâleti'ne bağlı bir Mühendis Mektebi vardı. Hükümet, bu okulu yüksek öğrenim kurumu özelliği kazandırmak için 17 Mayıs 1927 tarihinde "Yüksek Mühendis Mektebi Hakkında Kanun"u çıkarmıştır. Bu kanunla okula, tüzel kişilik ve katma bütçeli kurum özelliği tanınmıştır²⁸². 12 Haziran 1929'da çıkarılan Nizamnamede; okulun yol, demiryolu, mimari, inşaat (bina ve şehircilik) ve su işleri

²⁷⁹ Mesut Çapa, "Maarif Eminliği Teşkilatının Türk Eğitimindeki Yeri", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim II**, MEB. Yay, Ankara, 1999, s.65.

²⁸⁰ H.Â.Yücel, **Türkiye'de Ortaöğretim**, s.39

²⁸¹ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.24-25.

²⁸² **Düstur**, Üçüncü Tertip, IX, Ankara, 1932, s.879-880.

alanında yüksek eğitim vermek üzere kurulduğu, genel ilk kısım eğitimden sonra branşlara ayrılacağı, lise mezunlarının kabul edileceği belirtilmektedir²⁸³.

17- Gazi Terbiye Enstitüsü'nün Kurulması

Eğitim alanında kaydedilecek ilerlemeler için çeşitli dallarda uzman öğretmenlerle, okul müdür ve müfettişleri yetiştirmek amacıyla en az iki Muallim Mektebinde bölüm açılmasını savunan John Dewey, bu mümkün olmazsa bir Muallim Mektebinde okul müdür ve müfettişleri yetiştirmek için dersler konulmasını ve eğitim alanında başarılı olmuş kişilerden bu derslerde yararlanılmasını önermekteydi²⁸⁴.

Cumhuriyetin ilanından sonra Ankara'da bir Orta Öğretmen Okulu açılması kararlaştırılmış, ancak uygun bir bina olmadığı için eğitim-öğretimin Konya'da yapılması uygun görülmüştür. Böylece, bu okul ilk kez 1926-1927 öğretim yılında ortaokullara Türkçe öğretmeni yetiştirmek amacıyla "Orta Muallim Mektebi" adıyla Konya'da 16 öğrenci ile eğitime başlamıştır. Öğrenim süresi iki yıl olarak belirlenmişti. Okul, ertesi yıl Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı için yapılan binaya (Şimdiki Kültür Bakanlığı binası), bu binanın Dışişleri Bakanlığı'na devredilmesi üzerine, bahçeli bir eve taşınmıştır. 1928'de 15 mezun veren okulda Pedagoji Bölümü de açılmış ve öğrenci sayısı 45'e çıkarılmıştır. 1929'da Tarih, Coğrafya, Fizik, Tabii Bilimler ve Matematik Bölümleri açılmış, süresi üç buçuk yıla çıkarılmıştır²⁸⁵.

Okulun yeni binasının plan ve projeleri dönemin ünlü mimarlarından Mimar Kemaleddin Bey'e hazırlanmıştır²⁸⁶. Gazi Erkek Muallim Mektebi'nin yeni binasının temeli, 8 Ağustos 1927 tarihinde törenle atılmıştır. Törende Talim ve Terbiye Dairesi Reisi Mehmet Emin Bey ve Mustafa Necati Bey birer konuşma yapmışlardır²⁸⁷. İlk öğretmen okulu için yapılan bu bina 1929 yılında tamamlanmış ve adı 1929 yılında "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" olarak değiştirilen Orta Öğretmen Okuluna tahsis edilmiştir²⁸⁸. 1976 yılında ise Gazi Eğitim Enstitüsü ismini alan ve 1982

²⁸³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, X, Ankara, 1934, s.1873-1882. Nizamnamede 1935 yılında yapılan değişiklikler için bakınız: **Düstur**, Üçüncü Tertip, XVI, Ankara, 1935, s.857-866.

²⁸⁴ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.1,7,20.

²⁸⁵ C.Binbaşıoğlu, **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**, s.202.

²⁸⁶ Y.Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.334.

²⁸⁷ **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 14 (Kânunuevvel 1927), s.431-435.

²⁸⁸ [http://www.gazi.edu.tr/genel_bilgiler/tarihce.php\(11.3.2003\)](http://www.gazi.edu.tr/genel_bilgiler/tarihce.php(11.3.2003))

yılında Gazi Üniversitesi'ne dönüştürülen bu okul eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. Bir yabancı yazarın da belirttiği gibi²⁸⁹, John Dewey'nin önerileri arasında; belki de en çok başarılı olan ve kendisinden bekleneni veren uygulama bu okulun açılması olmuştur.

18- “Halk Terbiyesi Şubesi”nin Kurulması ve “Halk Dershaneleri”nin Açılması

Çocukların olduğu kadar bütün halkın eğitimine önem veren Dewey, halkın her alanda (tarım, sağlık, okuma yazma vs.) bilgilendirilmesini; okulların, sosyal hayatın merkezi olmasını; kütüphanelerden, seyyar kütüphane ve sergilerden, oyun ve spor alanlarından halkın yararlanmasını önermişti²⁹⁰. Bu önerilerin gerçekleşmesi amacıyla bir adımı olarak 1926 yılında Maarif Vekâleti merkez teşkilatı içerisinde “Halk Terbiyesi Şubesi” kurulmuştur. Daha sonra “Halkı Tenvir Müdüriyet-i Umumiyesi” kurulmasına dair hazırlanan tasarı sonuçlandırılmamıştır²⁹¹. 1926 Geçici Bütçesi’nde “Halk Dershanelerine Yardım” adıyla ödenek ayrılmış²⁹² ve bu tür yardımlar, daha sonraki yıllarda da artırılarak devam ettirilmiştir²⁹³.

Maarif Vekili Necati Bey, eğitim alanında yapacağı çalışmaları anlatmak için 8 Şubat 1926’da yaptığı basın toplantısında; halkın eğitime yönelik olarak, Halk Dershaneleri, Halk Kütüphaneleri açılacağını, konferanslar düzenleneceğini ve sinemalar kurulacağını açıklamıştır²⁹⁴.

Maarif Vekâleti, halkın okuma-yazma öğrenmesi için Halk Dârülfünûnları açmaya karar vermiş ve Milli Talim ve Terbiye Heyeti’ne bu konu ile ilgili Rusya ve Fransa’daki benzer kuruluşların programlarını incelettirmiştir (1926)²⁹⁵. Maarif Vekâleti, “Halk Okutma Mektepleri Talimatnamesi”ni 11 Aralık 1926’da

²⁸⁹ F.Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s.36-37.

²⁹⁰ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.4,6,8-9,12,27.

²⁹¹ Cevat Geray, *Halk Eğitimi*, Ankara Ün.Eğitim Fak. Yay, Ankara, 1978, s.258.

²⁹² **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, Ankara, 1976, 350-351; 1926 yılı için toplam ayrılan miktar 7.500. liradır. **Düstur**, Üçüncü Tertip, VII, Ankara, 1944², s.1112-1113.

²⁹³ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, III, Ankara, 1976, s.207-208

²⁹⁴ “*Cumhuriyet Maarifinin Tensiki İçin Ne Gibi Acil Tedbirler Lazımdır?*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1653 (9 Şubat 1926), s.1-3; “*Necati Beyin Beyanâtı*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1654 (10 Şubat 1926), s.1; “*Maarifte Islahat*”, **Vakit**, No: 2915 (9 Şubat 1926), s.2. “*Maarif Vekili Mustafa Necati Beyefendinin Beyanâtı*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.126-139; **Cumhurbaşkanı,.....Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II**, s.349-350.

²⁹⁵ “*Halk Dârülfünûnları*”, **İctihad**, Sene: 22, Sayı: 217 (1Kânunuevvel 1926), s.4178.

yayınlanmıştır²⁹⁶. Buna göre; idare-i hususiyeler, belediyeler ve milli cemiyetler tarafından, iki tür Halk Okutma Mektepleri açılabilirdi. Bunlardan birincisi, hiç okuma bilmeyenlere, okuma-yazma ve gerekli temel vatandaşlık bilgilerini öğretmek; diğeri, biraz okuma-yazma bilenlerin bilgilerini arttırmak, yeteneklerini geliştirmek, temel vatandaşlık, defter tutma ve ticaretle ilgili yeterli bilgiler vermek amacına yönelik olacaktı.

Yine Vekâlet, 9.1.1927’de yayınladığı bir tamim ile açılacak akşam kurslarında, bütün okullarda çalışan ve 40 yaşını geçmemiş müstahdemlere okuma-yazma öğretilmesini istemişti²⁹⁷. Konu, Maarif Eminleri’nin 1927 Yılı Toplantısında da gündeme gelmiş ve hazırlanan talimatnameye göre; Maarif Eminleri’nin gerekli tedbirleri alması kararlaştırılmıştır²⁹⁸.

Maarif Vekâleti, Talim ve Terbiye Dairesi’ne bağlı olarak kurulan “Halk Terbiyesi Şubesi”, 1926 yılında çalışmalarına hız vermiş, yurt içinden ve dışından uzmanlara/öğretim üyelerine konferanslar (halka ve aydın zümreye ayrı ayrı) verdirmeyi; Amerika’dan getirtilen tanıtıcı levhalarının, çoğaltılarak tüm yurda dağıtmayı; biri, zaruret dolayısıyla okuyamayan çocuklara, diğeri okul çağını bitirmiş büyüklere olmak üzere iki tür halk mektebi açmayı ve Doğu İllerine bir “İrşad Heyeti” göndermeyi kararlaştırmıştır²⁹⁹.

Maarif Vekâleti, 7.11.1927’de yayınladığı bir tamim ile, eğitim-öğretim yılı başladıktan sonra halkın toplandığı kış döneminde okuma-yazma öğretimi çalışmalarına hız verilmesini, açılan derslane ve devam edenlerin sayılarını gösterir istatistiklerin gönderilmesini istemiştir³⁰⁰. Bu dönemde 1000’den fazla Derslane açılmış ve en az 100 bin kişiye okuma-yazma öğretilmiştir³⁰¹.

²⁹⁶ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 12 (15 Kânunusani/Ocak 1927), s.12-13.

²⁹⁷ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 13 (15 Şubat 1927), s.45-47.

²⁹⁸ **Maarif Eminleri 1927 İctimai Mukarreratı**, s. 17-24.

²⁹⁹ “*Halk Terbiyesi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2113 (26 Mayıs 1927), s.1-4; “*Halk Terbiyesi*”, **Milliyet**, No: 462 (26 Mayıs 1926), s.2.

³⁰⁰ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 21-24 (15 Kânunusani/Ocak 1928), s.130-131. Vekâlet, 14.4.1928 tarihinde yayınladığı bir tamim ile Halk Terbiyesi konusunda yapılan çalışmalarla ilgili bir istatistik hazırlamak amacıyla, şu hususlarda toplanan bilgilerin 15 Mayıs’a kadar gönderilmesi istenilmiştir: 1) Meşrutiyet Döneminde Maarif Nezareti tarafından Çırak Mektepleri adıyla açılan Halk Dershanelerinden hangi tarihte kaç tane açılmıştır, 2) Çırak Mekteplerinin eğitime devam ettiği süreler, dersler, programları, 3) Bu okullarda elde edilen sonuçlar, 4) Halk Dershaneleri, Gece Mektepleri, Halk Okutma Mekteplerinin ilk açılış zamanları, 5) İlk teşkilatı kuran makam ve müesseselerin isimleri, izledikleri program, çalışma tarzları ve elde ettikleri sonuçlar, 6) Halk

Maarif Vekâleti'nin yanı sıra gönüllü kuruluşlar da halkın okuma-yazma öğrenmesi için çalışmalar yapmaktaydı. Nitekim Dârülmuaallimin ve Dârülmuaallimat Mezunları Cemiyeti'nin açmış olduğu Halk Mektebi'nde kadın-erkek 305 kişi okuma-yazma öğrenmişti³⁰². Maarif Vekâleti, 1928 yılında yeni bir "Halk Mektepleri Talimatnamesi" hazırlamıştır. 1928 Eylülü'ne kadar açılan 3.304 dershanede 64.302 kişiye eğitim verilmiştir³⁰³.

Yeni Türk Harfleri'nin kabulünden sonra halka okuma-yazma öğretilmesi işi, Millet Mektepleri adı altındaki okullarla sürdürülmüş ve daha sonra Halkevleri ve Halk Okuma Odaları teşkilatı ile devam ettirilmiştir.

E- JOHN DEWEY'NİN ÖNERİLERİNDEN UYGULANAMAYANLAR

1- Tatbikat Mektebi (Laboratuar Okulu) Açılması

Şikago Üniversitesi'ne bağlı olarak kendisinin kurduğu ve eşi ile birlikte yönettikleri "Laboratuar Okulu"nun benzerinin kurulmasını tavsiye eden John Dewey, bundan amacın; yeni ve ileri ders yöntemlerinin, araç ve gereçlerinin geliştirilmesi, ayrıca, eğitimle ilgili her türlü konunun araştırılması ve denenmesi, elde edilen sonuçların yaygınlaştırılması ve öğretmen okulları için Psikoloji ve Öğretim Yöntemleri Öğretmenleri yetiştirmek olduğunu belirtmektedir³⁰⁴.

Raporun çevirisinde "Tatbikat Mektebi" olarak yer alan bu tür bir okul, Cumhuriyet Dönemi'nin önde gelen eğitimcilerinden İsmail Hakkı Tonguç'un 1947 yılında böyle bir okulun açılmamasından yakındığı³⁰⁵ gibi, Türkiye'de değil o zamanın şartları içerisinde, günümüzde bile açılmış değildir. John Dewey'nin önerdiği bu deneme/laboratuar okulu kurulamamakla birlikte, öğretmen yetiştiren okullarımızda, öğretmen adaylarının mesleğe hazırlanması amacıyla bu Tatbikat Mekteplerinde staj

Dershaneleri için bu tarihe kadar İdare-i Hususiye Bütçesinde ayrılan ödenek miktarları, 7) Geçen senelerde vilayetiniz dahilinde açılan resmi Halk Dershanelerine ait istatistiksel bilgiler, 8) Halk Dershaneleri hakkında genel bilgiler. (Tebliğler Mecmuası, Sayı:27-28(15 Mayıs 1928), s.130-131.)

³⁰¹ Tebliğler Mecmuası, Sayı: 25-26 (15 Mart 1928), s.53.

³⁰² "Halk Mektepleri", Cumhuriyet, No: 95 (13 Ağustos 1340/1924), s.3

³⁰³ M.Ergün, Atatürk Devri Türk Eğitimi, s.126.

³⁰⁴ J.Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, s.20.

³⁰⁵ E.Tonguç, İsmail Tonguç I, s.102.

yapmaları sağlanmaktaydı³⁰⁶. Fakat bu Tatbikat Mektepleri, sayıca yeterli olmadıkları gibi, mevcut olanların da istenilen düzeyde işlevini yerine getirmekten uzak oldukları, 1929-1930 öğretim yılında yapılan teftişlerden anlaşılmaktadır. Müfettişler, teftiş sonuçlarını açıklarken, bu okulların öğretmen adaylarına, öğrendiklerini deneme ve uygulama imkânı vermenin yanında, en yeni eğitim yöntem ve tekniklerinin uygulanması yoluyla diğer okullara örnek oluşturmalarının faydalı olacağını vurgulamaktadırlar³⁰⁷.

2- Kütüphanecilik Bölümü Açılması ve Seyyar Kütüphaneler Kurulması

Seyyar Kütüphaneler kurulması için acil ödenek tahsisini daha Türkiye’de iken verdiği muhtıradan dile getiren John Dewey, sonradan gönderdiği raporlarda; Telif ve Tercüme Dairesi bünyesinde yapılamadığı takdirde Vekâlet merkez teşkilatı içerisinde “Seyyar Kütüphaneler” adıyla bir şube kurulmasını; hazırlanacak olan 25-50 kitaplık koleksiyonların okullara belirli sürelerle verilerek bütün okulların bunlardan yararlanmasının sağlanmasını; ayrıca, kütüphanecilik alanında incelemelerde bulunmak üzere yurt dışına heyet gönderilmesini; en azından bir Muallim Mektebi’nde Türkiye’de uzman kütüphane görevlisi yetiştirmek için bir bölüm açılmasını önermişti³⁰⁸.

Kütüphaneciliği bir bilim kolu olarak kabul eden Maarif Vekâleti, 15 Eylül 1925’te Süleymaniye Medresesi’nde İstanbul Lisesi’ne bağlı olmak üzere bir “Kütüphanecilik Kursu” düzenlemiştir. Bu kursta, kütüphane idaresi, katalog yazımı ve kitabiyat konularında dersler verilmesi kararlaştırılmıştır³⁰⁹. Maarif Vekâleti, kütüphanelerin kurulması ve yönetilmesiyle ilgili olarak “Halk Kütüphanelerinin Usul-i Tesis ve İdaresi” adıyla bir eser hazırlamış ve bastırılarak bütün il ve ilçelere dağıtmıştır (1926)³¹⁰. Yine aynı yıl içerisinde Maarif Vekâleti tarafından “Kütüphaneler

³⁰⁶ Hasan-Âlî Yücel, *Türkiye’de Orta Öğretim*, s.523-560. Bu tür Tatbikat Mekteplerinden birisi de; 1900 yılında öğretime başlayan Erzurum Erkek Muallim Mektebi bünyesinde 1909’da açılmıştır. I.Dünya Savaşı yıllarında kapanan bu okul, 1923’te tekrar öğretime başlamış ve 1949 yılından itibaren bağımsız olarak Tatbikat İlkokulu adıyla eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. (H.Â.Yücel, *Türkiye’de Orta Öğretim*, s.540-541; Gürsoy Solmaz, *Erzurum Şehrinde Tarihi Eserler*, Erzurum, 2002, s.247.)

³⁰⁷ *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 19 (1930), s.15.

³⁰⁸ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.2,4.

³⁰⁹ *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 5 (1 Teşrinisani 1341/1 Ekim 1925), s104-111.

³¹⁰ *Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 4 (15 Mayıs 1926), s.5

Talimatnamesi” hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur³¹¹. Fakat maddi imkânların kısıtlılığı gibi nedenlerle seyyar kütüphaneler kurulması ve Kütüphanecilik Bölümü açılması önerilerinin kısa sürede gerçekleşmesi mümkün olamamıştır.

3- Mektupla Eğitim

Eğitim ıslahatında öğretmen yetiştirmeye önem veren John Dewey, mevcut öğretmenlerin mesleki bilgi açısından geliştirilmesi için Mütalaa Cemiyetleri/Bilimsel Tartışma Kulüpleri kurulmasının yanında Maarif Vekâleti veya bir Muallim Mektebi’nin idaresinde “Mektupla Öğretim” yapılmasını önermişti³¹².

Türkiye’nin içinde bulunduğu eğitim altyapısı yetersizliği gibi nedenlerden dolayı uzun süre uygulanamamıştır. Bu tür eğitim, Mesleki ve Teknik Eğitim teşkilatı içinde “Mektupla Öğretim Merkezi”nin 1961’de çalışmalara başlaması eğitim sistemimize girmiş³¹³ ve Bakanlık teşkilatı içinde Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu’nun 1974’te kurulması ile devam ettirilmiştir³¹⁴.

4-Öğretmenlerin Durumlarının İyileştirilmesi (Maddi, İdari, Sosyal Açıdan)

Öğretmenlik mesleğinin, gençleri cezbeder bir hale gelmesi ve öğretmenlerin kendilerini mesleklerine verebilmeleri için, öğretmenlerin maaşlarının acilen yeterli seviyeye çıkarılmasını; lojman tahsisi, bazı vergilerden muafiyet ve bazı hizmetlerden (ulaşım, yakacak vs.) indirimli yararlanmaları gibi uygulamalar yapılmasını savunan John Dewey, öğretmenlerin ve okul müdürlerinin sık sık tayin edilmemesini ve sürgünden emin olmalarını; ayrıca, okul tamirâtı ve malzeme alımı için yapılacak küçük harcama konusunda idarecilere yetki verilerek bürokratik işlemlerin azaltılmasını önermiştir³¹⁵.

Uzun süren savaşlardan kayıplarla çıkan ve ekonomik kaynaklar açısından tabiri caizse enkaza dönen bir ülkede, büyük maddi kaynak gerektiren bu önerileri kısa sürede gerçekleştirilmesi tabiidir ki mümkün olamazdı. Hatta ilkökul öğretmenlerinin

³¹¹ Tebliğler Mecmuası, Sayı: 4 (15 Mayıs 1926), s.20-21.

³¹² J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.20-21.

³¹³ C. Geray, *Halk Eğitimi*, s.314-326.

³¹⁴ C.Binbaşıoğlu, *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*, s.422-423.

³¹⁵ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.16-18.

maaşlarını İl Özel İdareleri Bütçelerinden alması uygulaması, bu maaşların, Genel Bütçeden verilmesi arzu edilmesine rağmen uzun süre devam etmiştir. Ancak, bu uygulama İl Özel İdareleri Bütçelerine ayrılan vergilerin gereği gibi toplanamaması veya yetersiz olması gibi etkenler yüzünden öğretmenlerin maaşlarını zamanında alamamaları gibi sorunlarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Örneğin, 13 Mart 1934'te Cumhuriyet Halk Fırkası'nın grup toplantısında konuşan Başbakan İsmet Paşa; ilkokul öğretmenlerinin maaş problemiyle ilgili olarak iki senedir şikâyetler aldıklarını; 1 ilde 4 aylık, 2 ilde 3 aylık, 12 ilde 2 aylık ve 11 ilde 1 aylık maaşların biriktiğini, bunların toplam miktarının 265 bin lira tuttuğunu ve gerekli önlemlerin alınacağını açıklamıştır³¹⁶. Öğretmenlerin maddi, idari ve sosyal durumları, yapılan bazı iyileştirme ve düzeltmelere rağmen, benzer problemler günümüzde de devam etmektedir.

5- Dârülfünûn İle İlgili Öneriler

Dârülfünûn öğretim üyelerinin seçiminde çağdaş yöntemlerin uygulanmasını savunan John Dewey, mezun olan başarılı öğrencilerden eğitimlerini arttırmak amacıyla yurt dışına gönderilmesinin yararlı olacağını belirtmiştir. Ayrıca, tarihi eser kalıntıları açısından eşsiz zenginliğe sahip olan ülkemizde, bu eserlerin araştırılması ve değerlendirilmesi için Dârülfünûn'da bir Arkeoloji Bölümü açılmasını öneren Dewey, ülkemizde kazılar yapan yabancı uzmanların bu bölümde ders vermesini ve yetimhaneler, hastaneler, Dârülacezeler, cezaevleri gibi toplumun önemli kurumlarında çalıştırılacak Sosyal Hizmet Uzmanlarını yetiştirmek üzere Dârülfünûn'da bir bölüm açılmasının yararlı olacağını kaydetmektedir³¹⁷. Dârülfünûn'la ilgili bu öneriler, kısa sürede gerçekleşme imkânı bulamadığı gibi daha köklü bir reform için İsviçre'den Albert Malche, ülkemize davet edilecek, onun verdiği rapor doğrultusunda Üniversite Reformu gerçekleştirilecektir.

6- Ortaöğretim Kurumları İle İlgili Öneriler

Orta öğretim kurumlarının Dârülfünûn'a öğrenci hazırlamanın yanı sıra, yüksek öğrenime gitmeyenleri mesleğe hazırlaması gerektiğini savunan Dewey, tek bir yabancı

³¹⁶ Cumhurbaşkanları,...Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I, s.121-125.

³¹⁷ J.Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, s.24-25.

dil eğitiminin yerine dilin öğretilmesini, İstanbul ve Erzurum gibi bazı şehirlerde fen ve yabancı dil eğitimine ağırlık veren liseler açılmasını önermektedir³¹⁸.

1927 Bütçesi'nin TBMM'nde görüşülmesi sırasında; Antalya Mebusu Rasih Bey'in, tek bir yabancı dil eğitimi yerine, Fransızca'nın yanı sıra İngilizce ve Almanca'nın da okutulması istekleri karşısında Mustafa Necati Bey, İstanbul'da ve Anadolu'da birçok okulda üç yabancı dil derslerinin verilmekte olduğunu, öğretmen yetersizliği sorunun daha ileri uygulamaları engellediğini belirtmiştir³¹⁹. Ancak liselerin çeşitlendirilmesi ve meslek liselerinin sayıca çoğaltılmasına rağmen, kısa sürede fen ve yabancı dil ağırlıklı liselerin açılması gerçekleştirilemediği gibi, yaklaşık yetmiş sene sonra ülkemizde sadece bir yabancı dil (İngilizce) öğretilmesi gibi bir uygulamaya geçilmiştir.

7- Öğretmenler Arasında Bilimsel Tartışma Toplantıları Yapılması

Öğretmenlerin yetiştirilmesine olduğu kadar, mevcut öğretmenlerin bilgi ve görgülerinin artırılmasına önem veren Dewey, öğretmenler arasında “Mütalâa Cemiyetleri/Mesleki Tartışma Dernekleri” oluşturularak, bilimsel tartışma ve bilgilendirme çalışmaları yapılmasını; öğretmenlerin, hazırlanacak yıllık programlardaki konularla ilgili araştırmalar yapmalarını ve bu konuların yanında ayrıca derslerde yaptıkları eğitim uygulamaları ile ilgili olarak bilimsel tartışma yapılmasını önermektedir³²⁰.

Ülkemizde uzun süredir öğretmenlerin üye oldukları Muallimler/Muallimeler Cemiyeti adları ile mesleki teşkilatları mevcut olup, üyelerinin diğer sorunlarının yanında mesleki seviyelerinin yükseltilmesi konusu ile de ilgilenmişlerdi. Ama bunlar, John Dewey'nin raporunda belirttiği şekilde eğitimle ilgili konuları bilimsel açıdan ele alıp, üyelerinin mesleki seviyelerinin yükselmesine katkı sağlayamıyorlardı.

John Dewey'nin bu önerisi ile ilgili olarak, çok fazla çalışma yapılamamıştır. Nitekim 1929-1930 öğretim yılında yapılan teftişlerde; öğretmen toplantılarında eğitimle ilgili bilimsel tartışma ve görüşmeler yapılmayarak, bazı yerlerde merkezden

³¹⁸ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.22-23.

³¹⁹ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976, s.92-93.

³²⁰ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.3.

gönderilen tamim ve talimatlar üzerinde faydasız konuşmalar yapıldığı ve defterlere alışılmış notlar yazıldığı anlaşılmıştır³²¹.

Maarif Vekâleti'nin, Nisan 1932'de yayınladığı bir genelge ile öğretmenler arasında "Muallimler Meclisi" oluşturulması kararlaştırılmış, araştırılıp tartışılacak konular belirtilmiş; görüşme tutanaklarının, üç ayda bir Vekâlete gönderilmesi istenilmiştir³²². Bu bir bakıma, John Dewey'nin öğretmenler arasında "Mütalaa Cemiyetleri" oluşturulması önerisinin (uzun süre sonra da olsa) bir uygulaması olarak görülebilir.

F- DEWEY RAPORU'NUN TÜRK EĞİTİMİNE ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Her alanda olduğu gibi eğitim alanında çağını yakalamak isteyen yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin bu amacın gerçekleşmesine yönelik yaptığı çalışmaların önemlilerinden birisi de, John Dewey'nin ülkemize davet edilmesidir. Ünlü eğitim filozofu, ülkemize idari bir görev için değil, araştırma amacıyla gelmiştir. John Dewey'nin bu gelişinde gerek fikir ve gerekse maddi açıdan destek sağlayan Amerikan Konsolosu Charles Crane'in önemli rolü olmuştur.

John Dewey'nin Türk eğitimiyle yaptığı incelemeler ve vermiş olduğu rapor, oldukça önemli sonuçlar vermiştir. Ancak John Dewey'nin en büyük şanssızlığı; sürenin kısa olması, ziyaret döneminin tatil dönemine rastlaması ve bu nedenle okullarımızdaki eğitim çalışmalarını bizzat izleyememiş olmasıdır. Zaten ülkemizde kaldığı süre içerisinde de ancak İstanbul, Ankara ve Bursa'ya gitmiş; ilk ikisinde, eğitimle ilgili incelemelerde bulunmuştur. İşte bu nedenle John Dewey, ülkemizdeki eğitim sistemi, ülkemizin ihtiyaçları hakkında yeterli bilgileri elde edememiştir. Bu eksiklik eğitim idarecileri ve diğer ilgililerden alınan bilgilerle giderilmeye çalışılmıştır. Fakat bu bilgiler, bizzat görmenin yerini dolduramaz. Bu durum rapora, hemen her ülke için önerilebilecek genel konuların tavsiyelerin dile getirilmesi olarak yansımıştır.

John Dewey Raporu'nu değerlendirirken; Türk tarihi, eğitimi, ekonomisi ile ilgili olarak ilk bilgileri, 1923'te küçük bir araştırma yapan Paul Monroe ve Anna

³²¹ Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 19 (1930), s.8.

³²² "Muallimler Meclisi", Hâkimiyet-i Milliye, No: 3849 (1 Nisan 1932), s.2; "Muallimler Meclisi", Hâkimiyet-i Milliye, No: 3850 (2 Nisan 1932), s.1.

Tolman'ın makalelerinden yararlandığını ve Türkiye'ye geldikten sonra da ikinci elden bilgiler edindiğini belirten William W. Brickman, basın ve eğitim çevrelerinin büyük ilgi göstermelerine rağmen, Vasıf Bey'in yardımcı olmak için pek çaba göstermediğini kaydetmektedir. Türk eğitimcileri de John Dewey'nin ilkelerinin tamamını kabul etmek, ya da uygulamak durumunda olmadıklarını belirten Brickman, John Dewey'nin etkisinin, Kemalist hükümetin yararlandığı diğer eğitim uzmanlarından daha güçlü olduğunu vurgulamaktadır³²³.

John Dewey Raporu, bir süre (Mustafa Necati Bey'in Maarif Vekili olmasına kadar) uygulama imkânı bulamamıştır. Sadece Şükrü Bey, içerisinde dikkat çekici görüşlerin bulunduğu bu raporun yayınlanacağını belirtmiş³²⁴ ve rapor, Maarif Vekâleti Mecmuası'nın Mart 1925 tarihli I. ve Mayıs 1925 tarihli II. sayılarında yayınlanmıştır. John Dewey Raporu, en çok Mustafa Necati Bey'i etkilemiştir. Göreve başladıktan sonra 8 Şubat 1926'da basına yaptığı açıklamada sık sık John Dewey ve raporuna atıfta bulunmuştur³²⁵. Yine 20 Ekim 1926'da yaptığı açıklamada da, eğitim alanında yapacakları çalışmalarda, John Dewey gibi uzmanlardan ve yurt dışında incelemelerde bulunan Türk eğitimcilerin raporlarından yararlanacaklarını belirterek John Dewey Raporu'na verdiği önemi dile getirmiştir³²⁶.

John Dewey Raporu'na önemli eleştiriler getirenlerden birisi Fay Kirby'dir. Raporu kısa, fakat en yetkili sayılabilir olarak değerlendiren Kirby; John Dewey'nin, eğitim ile yönetim arasındaki ilişkileri dikkate almadığını ve eğitimde merkezin manevi rehber ve ilham kaynağı olarak kalması ve uygulamaların yerel idarelere bırakılmasını savunarak; yerinden yönetimi önerdiğini; aslında, Maarif Vekâletini gereksiz bürokratik işlerden kurtarma fikrinin Mustafa Necati'nin kendisine ait olduğunu kaydederken³²⁷, John Dewey'nin Türkiye için de, eğitimde yerinden yönetimi önermekle birlikte, ilköğretimi ülkenin her tarafına yayma ve idareyi ele alma önerisini göz ardı etmektedir. Nitekim Mustafa Necati Bey basına yaptığı açıklamada da John Dewey'nin raporundaki

³²³ Hüseyin Bal, **1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri**, s.59-60.

³²⁴ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XV, Ankara, 1976, s.24-5.

³²⁵ "Cumhuriyet Maarifinin Tensiki İçin Ne Gibi Acil Tedbirler Lazımdır?", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1653 (9 Şubat 1926), s. 1-3; "Necati Bey'in Beyanâtı", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1654 (10 Şubat 1926), s.1; Mehmed Asım, "Necati Bey'in Tasavvurları", **Vakit**, No: 2916 (10 Şubat 1926), s.1; **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.1256-139.

³²⁶ "Maarif Vekili Mühim Beyanatta Bulundu", **Cumhuriyet**, No:881 (21 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.1-2.

³²⁷ F.Kirby, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, s.28,35.

bu kısmı aynen aktarmıştır³²⁸. John Dewey'nin belirttiği eğitim ile ilgili uygulamalarda yerinden yönetim önerisi, yeni kurulmuş, birlik ve bütünlük için merkezi otoritenin tam olarak kurulmasına ihtiyacı olan Türk Devleti için uygulanması mümkün olmayan bir öneridir. Burada John Dewey'nin ülkemizin şartlarını tam olarak inceleme ve değerlendirme imkânını bulamamasının etkisinin olduğu açıktır.

Kirby'nin haklı olarak eleştirdiği³²⁹ konulardan birisi de, John Dewey'nin -bu alanda öneride bulunma yetkisi bulunmadığını kendisi de belirtmesine rağmen- parasal konulardaki önerileridir³³⁰. John Dewey, ülkemizin içinde bulunduğu maddi durumu belki de tam olarak inceleyemediği için raporunda; öğretmenlerin durumlarının iyileştirilmesi, birçok alanda yurt dışına komisyonlar ve öğrenciler gönderilmesi, çeşitli derece ve türde okullar açılması gibi büyük miktarlarda para gerektiren önerilerde bulunmuştur.

Kütüphaneler kurulması önerisini, yeterli derecede yayın yapılması ve kitaplıklar oluşturulması için dışarıdan kâğıt alımına çok fazla miktarda döviz ödeneceği bahanesiyle aşırı bulan Kirby³³¹, Türkiye'de II. Meşrutiyet'ten sonra hızla artan ve genişleyen yayın faaliyetlerinin (resmi ve özel) ulaştığı seviyeyi ve ülkemizdeki okumaya rağbeti göz ardı etmektedir. Aslında; gerek okullarda, gerek okul dışında veya seyyar kütüphaneler oluşturulması konusunda yetkililer ısrarlı bir şekilde gayret göstermiş olsalardı, bu alanda da önemli gelişmeler kaydedilir, halkın ve öğrencilerin kültür seviyesi yükseltilmiş olurdu. Nitekim ileriki yıllarda açılan Halkevleri ve Halk Odaları bu alanda çok önemli işlevler gerçekleştirmişlerdir.

Kirby, John Dewey'nin esaslı eğitim ıslahatının uygulanması için gerekli kadroların yetiştirilip hazırlanmasından önce istikrar için mevcut teşkilatta değişiklik yapılmaması önerisini, yanlış yorumlayarak; John Dewey'i, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan haberi olmamakla ve hükümetin saltanat ve hilafete boyun eğmesini tavsiye etmekle³³² itham etmektedir ki; eğitimin her aşamasında ve alanında demokrasi

³²⁸ “Cumhuriyet Maarifinin Tensiki İçin Ne Gibi Acil Tedbirler Lazımdır?”, *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 1653 (9 Şubat 1926), s.1-3; “Maarif Vekili Necati Beyefendinin Beyanatı”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.131-138; J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.13.

³²⁹ F.Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s.43.

³³⁰ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.17.

³³¹ F.Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s.25.

³³² F.Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s.25.

prensiplerinin geçerli olmasını savunan birisini bu şekilde itham etmek, hakkaniyetle ne derece de bağdaşır? John Dewey, Türkiye’de de demokratik bir eğitim sistemi kabul edilmesini birçok defalar tavsiye etmiştir³³³. Ayrıca 25 Ağustos’ta gazetecilere yaptığı açıklamada, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabul edilmesini, laik eğitime geçiş için önemli ve iyi bir gelişme olarak gördüğünü açıklamıştır³³⁴. Yine Kirby, John Dewey’nin köy eğitimi ile ilgili önerilerini, köylüyü köye bağlayarak şehre göçü önlemeye yönelik olarak nitelemektedir³³⁵. Hâlbuki, John Dewey’nin raporunun hiçbir yerinde şehre göçü önlemeye yönelik bir kayıt olmadığı gibi, asıl amacın eğitimi kalkınmanın itici gücü olarak gören ve şehir halkının kalkınmasını öne çıkararak köylüyü ihmal eden bir eğitim sisteminin gerekliliği birkaç yerde vurgulanmaktadır. Yani amaç, eğitim yolu ile köylünün kültür ve refah seviyesinin yükseltilmesidir³³⁶.

John Dewey, raporunun yanı sıra diğer eserleri ile de eğitimcilerimizi etkilemiş bir kişidir. Nitekim ilgili bölümde de anlatıldığı gibi eserlerinden birçoğu Türkçe’ye çevrilmiş ve yayınlanmıştır. Onun pragmatik düşünceleri Mehmet Emin (Erişirgil), Avni (Başman) Beyler gibi dönemin eğitimcilerini etkilemiştir³³⁷. Ayrıca John Dewey’nin okullarda tarih öğretimiyle ilgili görüşleri de, ülkemizde gerek program ve gerekse ders kitapları üzerinde etkili olmuştur³³⁸. Yine John Dewey’nin önderliğini yaptığı “Proje Usulü”, Milli Talim ve Terbiye Heyeti tarafından yayınlanan makale ile Türk eğitimcilerine tanıtılmıştır³³⁹.

³³³ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.28; “Profesör Con Dövi”, **Tanin**, No: 662 (17 Ağustos 1340/1924), s.1-2; M. Zekeriyâ, “Dövi Ne Yapacak?”, **Cumhuriyet**, No: 102 (18 Ağustos 1340/1924), s.1; “Maarif Müşavirinin Bazı Mühim Fikirleri”, **Son Telgraf**, No: 60 (15 Ağustos 1340/1924), s.2; “Amerikalı Profesör Divvey Diyorki”, **Cumhuriyet**, No: 111 (28 Ağustos 1340/1924), s.4.

³³⁴ Hüseyin Necati, “John Deweyin Maarifimiz Hakkındaki Fikirleri”, **Vakit**, No: 2392 (26 Ağustos 1340/1924), s.2; “Profesör Divvey Bugün Ankara’dan Geliyor”, **Cumhuriyet**, No: 109 (26 Ağustos 1340/1924), s.1.

³³⁵ F.Kirby, **Türkiye’de Köy Enstitüleri**, s.25.

³³⁶ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.2,6,8,19-20.

³³⁷ Süleyman Hayri Bolay, “Pozitivizmin ve Pragmatizmin Türk Milli Eğitimine Etkileri” **Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi, 5-8 Ekim 1994, Van**, Yüzüncü Yıl Ün. Yay, Van, 1995, s.271-281; Osman Kafadar, “Türk Eğitim Sisteminde Pragmatik Yönelişler ve Mehmet Emin Erişirgil”, **Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi, 5-8 Ekim 1994, Van**, Yüzüncü Yıl Ün. Yay, Van, 1995, s. 173-183.

³³⁸ Bahri Ata, “John Dewey ve Türkiye’de İlköğretimde Tarih Öğretimi (1923-1930)”, **Atatürk’ün Cumhuriyetin İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu, 4-6 Haziran 1998, İzmit**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 1999, s. 57-78.

³³⁹ İhsan, “Proje Usulü”, **Terbiye**, Sayı: 3 (1 Mayıs 1927), s.181-195.

John Dewey'nin raporundaki önerilerin çoğu, Mustafa Necati Bey'in zamanında uygulama imkânı bulmuştur. Ancak, bu aktif icraat adamının ölümü ve sonrasında göreve gelen Maarif Vekillerinin aynı uygulamaları devam ettirmedikleri; hatta, başlatılan bazı uygulamaların (köy öğretmen okulları vs.) sonraki dönemlerde devam etmediği anlaşılmaktadır. Yani, John Dewey'nin önerileri, yine raporunda önerdiği, kişilerin değişmesinden etkilenmeyecek, uzun süreli eğitim programının hazırlanamaması ve uygulanamaması nedeniyle, Vekilin değişmesiyle aynı kararlılıkla devam ettirilememiştir. Bu arada senelerce sonra bile, John Dewey Raporu'ndaki önerilerden yararlanılması isteği dile getirilmiştir³⁴⁰. Bu tür yazılar, John Dewey'nin ülkemizde bıraktığı etkinin genişliği hakkında bilgi vermektedir.

Sonuç olarak; incelemeye konu olan dönemde (1923-1938) yabancılar tarafından eğitimimiz hakkında hazırlanan raporlar arasında; Dârülfünûn'un kaldırılması ve İstanbul Üniversitesi'nin kurulması ile sonuçlanan Albert Malche'in raporundan sonra en fazla uygulama imkânı bulan ve eğitim sistemimizi etkileyen rapor John Dewey Raporu'dur.

³⁴⁰ Yunus Nadi, "İlk Tedrisat ve Onun Hocaları", *Cumhuriyet*, No: 3473 (4 Kânunusani/Ocak 1934), s.1.

III. BÖLÜM

ALFRED KÜHNE’NİN

MESLEK EĞİTİMİ HAKKINDA RAPORU

A- ALFRED KÜHNE’NİN ÜLKEMİZE GELİŞİ VE YAPTIĞI

ÇALIŞMALAR

Maarif Vekâleti, uzmanlığından yararlanmak için 1925 yılında tanınmış Alman eğitimcilerinden Prof. George Kerschensteiner’i* ülkemize davet etmişti. O tarihte 71 yaşında olan ve gelemeyeceğini belirten Kerschenteiner, Prof. Alfred Kühne’yi önermişti¹. Alman Ticaret Bakanlığı müşavirlerinden ve Berlin’deki büyük bir meslek okulunun kurucusu² olan Prof.Kühne’nin (Doğum tarihi: 1887) “Handbuch für das Berufs-und Fachschulwesen (Leipzig, 1929)³ ve Alman meslek okullarıyla ilgili bir eseri de vardır⁴.

Maarif Vekâleti’nin davetini kabul eden Prof..Kühne, Ekim-1925 başlarında İstanbul’a gelmiş ve 9 Ekim’de de Ankara’ya ulaşmıştır⁵. Çok geçmeden çalışmalarına başlayan Prof.Kühne, Ankara ve Eskişehir’deki meslek okullarında incelemelerde bulunduktan sonra, 17 Ekim’de İstanbul’a dönmüştür. Burada da meslek mektepleri ile kız ve erkek hayat mekteplerinde inceler yapan Prof.Kühne, edindiği ilk intibalara dayanarak bir gazeteciye yaptığı açıklamada; mevcut durumları ile Türkiye’de meslek okullarının olmadığı değerlendirmesinde bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti gibi gelişmek ve ilerlemek isteyen bir ülkenin, her şeyden önce meslek erbabı yetiştirecek meslek okullarına ihtiyaç duyacağını belirten Prof.Kühne, Türkiye’deki meslek okullarının doğal gelişme ve ilerlemeyi izlemekten uzak ve iptidaî bir halde bulunduklarını belirtmektedir. Ziraat ve ticaret alanında uygulamamalı eğitim verecek

* Ülkemizdeki eğitimciler tarafından da G.Kerschensteiner’in kişiliği, eğitimciliği ve eserleri hakkında geniş bilgi için bakınız: Zeki Mesud, “Muasır Alman Terbiye Alimleri I: George Kerschensteiner”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.77-89

¹ Alfred Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, Maarif Vekâleti Yay, İstanbul, 1939, s.1; **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 12 (Ağustos 1927), s.1; E.Tonguç, **İsmail Hakkı Tonguç I**, s.102.

² “Meslek Mekteplerimizim Islah ve Tekemmülü İçin”, **İkdam**, No: 10250 (19 Teşrinievvel/Ekim 1925), s.3; Alfred Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.V.

³ [http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search\(18.8.2003\)](http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search(18.8.2003))

⁴ Alfred Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.2.

⁵ “Meslek Mektepleri Mütahassısı Geldi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1546 (7 Teşrinievvel/Ekim 1925), s.2; “Meslek Mekteplerine Mütahassıs”, **İkdam**, No: 10241 (10 Teşrinievvel/Ekim 1925), s.3.

ve eleman yetiştirecek okullara önem verilmesi gerektiğini savunan Prof.Kühne, “Hayat Mektepleri” diye isimlendirilen İstanbul’daki okullarla, Ankara ve Eskişehir’deki meslek okullarının farklı programlar izledikleri tespitinde bulunduktan sonra, özellikle İstanbul’dakilerin ticaret ve ekonomi alanında çalışacak elemanlar yetiştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Türkiye’deki meslek okullarının ıslahı ve geliştirilmesi için, ihtiyaçlarının karşılanması ve iyi bir program hazırlanması gerektiğini ve İstanbul’daki Hayat Mekteplerinin durumlarını beğendiğini belirten Prof.Kühne, Ticaret, Sanayi ve Kondüktör Mekteplerindeki incelemelerinden sonra Bursa’daki meslek okullarını gezeceğini söylemiştir⁶.

1925 yılı Ekim ve Kasım aylarında Ankara, Eskişehir, İstanbul, Bursa, İzmir’deki meslek okullarda inceleme yapan⁷ Prof.Kühne, elde ettiği bilgiler ışığında hazırladığı **“Mesleki Terbiyenin İnkışafına Dair Rapor”**u Maarif Vekâleti’ne sunmuştur. Prof.Kühne’nin bu raporu, Maarif Vekâleti’nce 1927 yılında Maarif Vekâleti Mecmuası’nda ve 1939’da kitap olarak yayınlanmıştır⁸.

B- PROF. KÜHNE’NİN “MESLEKİ TERBİYENİN İNKİŞAFINA DAİR RAPOR”U

Türkiye, Avrupa devletlerinin 18. ve 19.uncu yüzyıllarda gerçekleştirdikleri ıslahatlar düzeyinde bulunuyor. Yeni millî devletin askerî, siyasî ve fikrî güçlerinin harekete geçirilmesinin yanında, modern bir idarenin kurulması ve geliştirilmesi gerekir. Türkiye, güçlü bir savunma ile idari ve fikri kültürün gelişmesi için gerekli değerleri ve araçları vergiler vasıtasıyla hazırlamalıdır. Ekonomik gelişme, doğal zenginlikler, iklim, ulaşım, arazinin verimli olmasının yanında idaredaki çalışan insanlara bağlıdır.

Yeni Türkiye’de ekonomik gelişme için gerekli bütün şartlar vardır. İnsanları ekonomik hayattaki görevler için yetiştirmek gereklidir. Almanya ve Batı Avrupa’da

⁶ “Meslek Mekteplerimizin İslah ve Tekemmülü İçin”, **İkdam**, No: 10250 (19 Teşrinievvel/Ekim 1925), s.3.

⁷ Alfred Kühne, “*Türk İlkmehtepçiliğinde Terakkiyat*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 6 (Mart 1927), s.140-144. (Makale “Mitteilungen der Deutsch-Türkischen Vereinigung” adlı Almanca dergiden alınmıştır.)

⁸ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkışafına Dair Rapor**, s.1-17; “*Mesleki Terbiyenin İnkışafına Dair Rapor*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 12 (Ağustos 1927), s.1-17.

yapılan denemeler doğrudan doğruya alınıp uygulanamaz. Türkiye'nin özel şartlarının ne olduğunun belirlenmesi gerekir. Bununla birlikte yüz seneden fazla bir zamandan beri Almanya'da toplanmış olan ve son nesil zamanında özellikle Kerschensteiner'in idaresi altında yapılan mesleki eğitim-öğretim uygulamalarından yararlanılabilir⁹.

1-Genel Eğitim Veren Okullar

İyi bir meslek eğitiminin gerçekleştirilebilmesi için iyi bir temel eğitimin olması gerekir. Halk Mektepleri ve ortaokulları ıslahat devresinde iyi bir ilerleme yapmıştır. Verilen istatistiğe göre; ilkokullarda şu anda 250.000. erkek ve 50.000 kız öğrenci eğitim görmektedir. 12 milyon olarak tahmin edilen Türkiye nüfusunun en az yüzde onunun zorunlu eğitim çağında olduğu hesaplanırsa; zorunlu eğitimin, ancak dörtte birine uygulanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu uygulamanın genişletilebilmesi için yeterli derecede öğretmenin usulü dairesinde yetiştirilmesi gerekir. Muallim Mekteplerindeki çalışmalar, bazı eksikliklere rağmen iyi bir izlenim bırakıyor.

Batı Avrupa'da olduğu gibi zorunlu eğitim sorunun çözümü için uzun zaman çalışmak gerekir. Okul süresinin uzatılması sorunu çözülmeli ve zorlayıcı önlemler alınmalıdır. Yeterli sayıda okul bulunmayan yerlerde mevcut okullarda sabahçı ve öğleci olmak üzere ikili eğitim verilmelidir. Böylece ilk etapta iki kat daha fazla çocuğun eğitimi sağlanmış olur.

Okuma ve yazmayı öğrenmek için daha uzun süre çalışılması gerekir. Bu durum, yazının sistemi ile ilgilidir. Yazıda bir değişikliğin yapıp yapılmaması, eğitim tekniği ile ilgili görüşlere bağlı olmayıp, doğrudan doğruya ve öncelikle medeniyet siyaseti meselesidir. Kök itibarıyla Türkçe'ye yakınlığı olan Macarca ve Fin Dili'nde yapıldığı gibi "Transkripsiyon" usulü Türkçe'de de uygulanırsa Batı medeniyetine katılma durumu daha kolaylaşmış olur.

Meslek eğitiminde en önemli nokta, ilkokul öğretmenlerinin öğrencilerini uygulamaya yönelik ve doğru bir meslek düşüncesi ile eğitmesidir. İlkokullarda el işleri eğitiminin yapılması ve kız okullarında kadınlara mahsus el işlerinin dikkate alınmış olması memnuniyet vericidir. Ankara'da İsmail Hakkı Bey'in idaresinde kurulmakta

⁹ A.Kühne, *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor*, s.1-2.

olan “El İşleri Dârümuallimîni”, erkeklere mahsus el işleri eğitimini esaslı bir şekilde ileri götürecektir.

Muallim Mekteplerinde ziraat eğitiminin nazarı dikkate alınması uygun olur. Fakat şimdiye kadar bu okullarda yalnız kitap bilgisi ile yetinilerek özel çalışmaya dayanan denemeler yapılmaması bir eksikliktir. Geleceğin öğretmenlerinin, Muallim Mekteplerindeki öğrenimleri süresince bir deneme bahçesinde tarla ve bahçe işlerini uygulamalı bir şekilde öğrenmeleri tavsiyeye değerdir. Böyle bir deneme bahçesinin kurulması çok masrafı gerektirmez. Bu gibi bir eğitim için gerekli öğretmenler kısmen vardır. Fakat bu okullarda ziraat uzmanlarının yetiştirilmesinden ziyade çiftçi hayatının ihtiyaçları ve görevlerini bilen öğretmenler yetiştirilmesi söz konusudur. Bu görevler, iş okulu prensibine uygun, yararlı bir eğitim yapılması mümkün olacaktır. Zaten bu okullarda, Ziraat Uzmanı yetiştirilmesine yeterli zaman yoktur.

Kadın öğretmenler için de el ve ev işleri eğitiminde de durum aynıdır. Başka yönlerden yeterli ve mükemmel bir şekilde kurulmuş olan İstanbul Muallim Mektebi’nin sahip olduğu donanım bu eğitim için yeterli değildir. Gerekli kadar dikiş makinesi ve ev idaresi için donanım yoktur. Kadın öğretmenler için de sanat öğretmeni olarak yetiştirilmek değil görev yapacakları yerlerde ev işleri alanında özel deneyim sahibi, kızların doğru bir meslek seçimine rehberlik edecek öğretmenlerin yetiştirilmesi söz konusudur.

Beş (5) yıllık ilkokullardan sonra altı (6) yıllık eğitim veren liselerin sayısı nüfusa oranla azdır. Fakat bunlara yabancı okulların sayısını da eklemek gerekir. Bazı okullardaki mezuniyet sınavlarında başarılı olan öğrenci sayısı çok azdır. Doğal olarak bu sayı yetmişmiş insanlara olan ihtiyacı karşılamamaktadır. Bu durum Yüksek İhtisas Mektepleri özellikle Ziraat, Mühendis, Ticaret Mekteb-i Âlileri için geçerlidir. Bu nedenle adı geçen okullar, hazırlık sınıfları açmak zorunda kalmışlardır.

Eğitim ve öğretimde başka bir sınav sistemi uygulanırsa büyük bir ihtimalle öğrenci sayısı artacaktır. Şöyle ki; öğretmen dersi önce anlatır, sonra bir öğrenciyi tekrar ettirilir, diğer öğrenciler dinler. Bir üst sınıfa geçmek için ders öğretmenin dışında bir öğretmenin sınavını geçmek gerekir. Esas itibarıyla Almanya’da uygulanan yöntemlerin benzerinin İstanbul Muallim Mektebi’nde ve kısmen İzmir Muallim Mektebi’nde uygulanmakta olduğunu görülmektedir. Eğitimde esas itibarıyla

öğrencinin faal bir şekilde derse katılması ile bu alanda bir ilerleme sağlanır. Çocuklar hakkında karar vermek için bütün bir sene boyunca iyi takip ve kontrol edilmesi gereklidir.

Son sınavlar, ancak şüpheli durumlarda kesin sonucu verir. Adı geçen okullarda kendi kendini idare yönteminin uygulanması da memnuniyet vericidir. Buralarda yapılan uygulamaların genelde ve her şeyden önce ortaokullara öğretmen yetiştiren Yüksek Muallim Mektebi'nde uygulanması, eğitimde ilerleme için yerinde bir karar olacaktır.

Ortaokulların görevlerini hakkıyla yerine getirebilmeleri için geçen seneden beri ele alındığı şekilde bağımsız bir öğretmenlik mesleğinin oluşturulması gerekir.

Her şeyden önce yüksek ve ilkokulların işlerinin sükûnet ve istikrara ihtiyacı vardır. Islahatlar birbirini izlemiş ve sık sık müdürler değiştirilmiştir. Yakın bir zamanda beş (5) yıllık ilköğretimin üstüne, altı (6) yıllık orta öğretim esası kabul edildi. Bu süre en az (12) olmalıdır. Bunun için şimdiki ıslahatın başarısını beklemek gerekir.

Bütün okullarda görülen en önemli eksiklik, öğretmenlerin maaşlarının düşük olmasıdır. Fakat devletin savunma, idare ve demiryolu yapımı gibi önceliklerini unutmamak gerekir. Diğer yandan mütevazı bir hayat yaşamak için bile yeterli olamayan bir maaş alan bir öğretmenin gereği gibi görev yapamayacağı açıktır. Öğretmenler, daha iyi yaşayabilmek için ikinci bir iş yapmak zorunda kalıyorlar. Özellikle, ortaokullarda öğretmenlerin birden çok okulda ders verdiği ve bu şekilde yeterli ücret almaya çalıştığı görülmektedir. Pahalı şehirlerdeki öğretmenlerin maaşlarının, ucuz yerlerdekilerle aynı olması da doğru değildir. Pahalılık zamları vererek bir denge kurulması önerilebilir. Maaş sorunu çözülmediği takdirde, özellikle enerjik ve yetenekli kişilerin öğretmenlik dışında bir mesleğe yönelmeleri bir tehlikedir. Islahat zamanlarında bu tür kişilerin kaybı büyük zararlar doğurabilir.

Benzer durumlar, meslek okulları için daha fazla söz konusudur. Çünkü bu okullardaki öğretmenler daha yüksek kazanç hayatı ile daha sıkı ilişki içinde olacaklarından o işlere yönelebilirler. Bir çırak tezgâhından veya El Sanatları Okulu'ndan yeni çıkmış bir çırağın, uzun seneler öğrenim görmüş olan bir öğretmenden daha fazla maaş aldığı rastlanan olaylardandır. Yakın zamanda, öğretmenlere daha

yüksek maaş verilmesi eğitim ve öğretim işleri için önemlidir. Böylece, öğretmenlerden görevlerini daha iyi yapmaları beklenebilir.

Okulların gelirlerinin arttırılması da mümkündür. Okul parası pek az ve geceli okullarda ücretsiz kalan öğrenci sayısı fazladır. Ücretsiz öğrenim görenlerin sayısının azaltılması ve velilere daha çok yükümlülük verilmesi mümkündür.

İlk ve ortaokullarda öğrencilerin meslek seçimi, önemli bir sorundur. Öğretmenler, derslerde öğrencilere meslekler ve ülkenin ekonomik durumu hakkında özel bir merkez tarafından hazırlanan gerekli bilgileri verebilirler. Almanya'da 1919'dan beri mevcut olan Meslek Müşaveresi Teşkilatı, örnek verilebilir. Özellikle yabancı ülkelere öğrenci gönderilmesi konusu da bu tür bir merkez tarafından idare olunabilir. Almanya'da yayınlanan "Meslek Müşaveresi, Meslek İntihabı, Meslek Terbiyesi" adlı eserlerden söz etmek yerinde olur¹⁰.

2-Mesleki Eğitim Kurumları

a- Sanat Eğitimi Veren Kurumlar

İlk ve ortaokullar için bir sonraki gelişmeyi sağlayacak bir sistem mevcut olmakla birlikte "Meslek ve İhtisas Mektepleri" için böyle bir esas bulunmamaktadır. Bununla birlikte aşağıdaki mesleki eğitim kurumları mevcuttur¹¹:

-Eskişehir ve Haydarpaşa'daki Şimendifer Atölyeleri: Buralara ilkokul bitiren çocuklar girebilmektedirler. Öğrenim süresi dört (4) yıldır. Çıraklar aileleri yanında kalmakta ve zamanla artan bir tazminat almaktadırlar. Uygulamalı eğitimin yanında resim, hesap ve meslek eğitiminde teorik bilgiler verilir. Bu eğitim, haftada altı (6) saattir.

-Tophane'deki Ordu Atölyeleri: İlköğrenimi tamamlayan çocuklar kabul edilir. Öğrenciler yatılı bir okula yerleştirilmiştir. Öğrenim süresi dört (4) yıl olup, teorik eğitim 18 saattir.

-İstanbul, İzmir ve Ankara Sanayi Mektepleri: Ankara'daki (3) yıllık, diğerleri (5) yıllık ilköğrenim mezunlarını kabul etmektedirler. Öğrenim süresi İzmir'de üç,

¹⁰ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.2-6.

¹¹ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.6.

diğerlerinde dört senedir. Öğrencilerin büyük bölümü yatılı ve eğitim ücretsizdir. Öğrencilere çeşitli maden ve ağaç işleri ile Ankara'da terzilik öğretilmektedir.

-Ortaköy Dârüleytamları Çırak Atölyeleri: 12-18 yaşları arasında, kısmen ilkokulu bitirmiş çocuklara ağaç işleri ve terzilik mesleğinde çıraklık eğitimi verilmektedir.

-Ankara Ziraat Mektebi'nde iki senelik Sanayi Şubesi: Öğrenciler iki senede mesleğin uygulamalı bir şekilde eğitimini görür. Öğrenciler ücret vermez, tazminat almaz ve teorik dersler almazlar. Okulun masrafı öğrenci ve devletin yardımı ile karşılanır.

Türkiye'deki sanayi öğretiminin, Avrupa ve özellikle Almanya'dakinden farkı, çıraklık eğitimindeki eksikliklerdir. Almanya'da 600 seneden beri genç el işçileri, meslek cemiyetleri tarafından yetiştirilir. Usta, bir çırağı yanına alarak 3-4 sene içerisinde ona mesleğin bütün bilgilerini öğretmeyi taahhüt eder. Bu eğitimin sonucu, Sanayi Odası'nda oluşturulan bir komisyon aracılığı ile sınava göre belirlenir. Bu sınavı geçenler kalfa olurlar ve ustalık sınavını geçen kalfalar da ustalık hakkını elde ederler.

Çırak yetiştirme işleri, Almanya'da demiryolları ve ağır sanayi kurumları tarafından yürütülmekte ve gelecek nesillerin yetiştirilmeleri için bir plan içinde hareket etmek üzere atölyeler kurulmuştur. Çırak yetiştirmek üzere bir öğrenim süresi belirlenmesi Türkiye için oldukça zor bir uygulamadır. El sanatları teşkilatı olmadığı gibi gelenek ve göreneklerin bağlayıcı gücü de yoktur. Fakat demiryolları, ordu ve bahriye gibi bazı kuruluşlar gerekli uzman işçiyi sağlamak üzere eğitim atölyeleri kurabilirler.

Haydarpaşa'da Tevfik Bey ve Hükümetin Özel Müşaviri Dikman'ın belirttiğine göre; yeni yapılacak 100 km. demiryolu için en az 1000 meslek işçisine ihtiyaç vardır. Bitirilmiş her 100 km. demiryolunun işletilmesi için 1400 uzman işçiye ihtiyaç vardır. 1000'i makine atölyeleri, 400'ü işletme için gereklidir. Mevcut kuruluşlar bu ihtiyacı karşılayamamaktadır. Bunun için bütün kuruluşların çırak yetiştirmeye önem vermesi gerekir.

Almanya'da çırakların uzman işçiler içindeki oranı %10 iken bu oran Türkiye'de %25-30'a çıkarılabilir. Eskişehir'de Mühendis Doverşak'ın yeni kurduğu eğitim atölyesi bunun mümkün olduğunu gösterir. Bu kuruluşların gelişmesi için

Almanya'nın deneyimleri yararlı olabilir. Konu ile ilgili olarak Şuransa'nın "Prusya-Hessen Şimendifer İdaresi Çırak Umuru" adlı kitabı ile "Alman Teknik Eğitim İşleri Encümeni"nin yayınladığı dergilerden faydalanılabilir.

El sanatkârlarının yetiştirilmesi konusunda birinci derecede el sanatlarını dikkate almak gerekir. İstanbul ve özellikle İzmir'deki sanayi mektepleri iyi izlenim bırakmaktadır. Bu okullarda yetişenlerin bir kısmını diğer okullarda öğretmen olarak çalışmaktadırlar. Donanımlarının genişletilmesine ve eksiklerinin tamamlanmasına ihtiyaç vardır. Ankara'daki okulun yeniden yapılması gerekir. Sanayi Mektepleri hakkındaki düzenlemelerin değiştirilmesi yararlı olur.

İzmir ve İstanbul'da başlanan ıslahatın sürdürülmesi gerekir. Bugün çeşitli meslek öğrencileri için teorik dersler aynı olmakla birlikte öğrenimin ikinci döneminde teknolojiye, teknik resme ve fiyat hesabını dikkate almak gerekir. Almanya'nın en iyi uzmanları tarafından hazırlanan talim kursları, madencilik çıraklarının teorik ve uygulamalı bir şekilde yetiştirilmeleri için iyi bir rehber olabilir.

El Sanatları Mektebi'nde yalnız Fransızca, ordunun ihtiyaçları için kurulan çırak okullarında Almanca öğretimi seçilmiştir. Artık fazla kullanılmayan alıştırma çalışmalarının en aza indirilerek, mümkün mertebe üretime yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi önemlidir. Bu sayede hem okulun masrafı azaltılmış olacak, hem de öğrenci her şeyden önce sorumlu ve ekonomik hayatta yararlanılacak işçiler olarak yetiştirilmiş olur. Bu esas, şimdiye kadar en iyi İzmir'de uygulanmaktadır. Bu uygulama genele yayılarak, alıştırma için alınacak malzemeye harcanacak olan fazla miktar o kuruluşun gelişmesi ve ilerlemesi için harcanması önerilebilir. Gündüzlü öğrencilere özel kurslar açılarak, bu kuruluşlardan daha iyi faydalanma imkânı elde edilmiş olur. Gündüzlü öğrenciler, yatılı öğrenciler teorik eğitim yaptıkları zamanlarda atölyelerden yararlanabilir. Mesleklerinde çalışan sanatkârlar için kurslar açılmalıdır.

El sanatkârları yetiştirmek konusunda Dârüleytamlarda verilen sanat eğitimi iyi bir başlangıcı oluşturur. Genelde yapım itibarıyla basit olan ve öğrencilerin ihtiyaçlarına yarayacak maddeler yapılmalıdır. Dışarıdan sipariş alınmasıyla teknik işlerin ilerlemesi sağlanır. Ankara'da hazırlanmakta olan sergi, Dârüleytamlardaki çalışmalar hakkında fikir edinmeye ve çalışmaların artmasına yarayacaktır. Meslek eğitiminde özel ve teorik eğitimin ilkokulların son sınıflarında verilmesi daha uygun olur. Bu derslerin süresinin

haftada 6-8 saati geçmemesi gerekir. Çok sayıda çırak yetiştiren ustaların da yardımıyla yeni bir çırak nesli yetiştirilmesi mümkündür¹².

b-Teknisyen Yetiştirme

El işlerini kontrol ile teknik resim ve planları hazırlamaktan anlayan teknisyenler yetiştirmek için kuruluşlar azdır. İstanbul'daki Kondüktör Mektebi, gerçek bir meslek okulu olarak sayılabilir. Bu okul dört sömestrlik bir eğitimle demiryollarına eleman yetiştirmektedir. Demiryollarının eleman ihtiyaçlarını gidermek için bu okulun esaslı bir şekilde genişletmek gerekir. Bu okul aynı zamanda mimar yetiştirmek için uygun olduğundan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Mimari Şubesi bu okula birleştirilebilir.

Ülkenin iskânı ve bütün nüfus siyaseti konusunda inşaat teknisyenlerinin rolü büyüktür. Bundan başka ülkenin arazi ölçümü için gerekli elemanları yetiştirmek için de bu okuldan yararlanılabilir. Krokilerin hazırlanması için hava gözlemleri önemlidir. Bu konu ile ilgili olarak Prusya Hava Gözlem Dairesi'nde Mühendis Evald ve diğer uzmanlar tarafından geliştirilen yöntemler yararlı olabilir. Krokilerin değerlendirilmesi için gerekli elemanlar yetiştirilebilir.

Türkiye'de yalnız uzman işçi değil, büro ve işletme işlerindeki orta teknik görevlerde çalışacak kişileri yetiştirmek için bir makine inşaatı okuluna ihtiyaç vardır. İstanbul Sanayi Mektebi'nde, Mühendis Mekteb-i Âlisi'nde ve ordunun çırak atölyelerinde böyle bir okulun kurulması gereklidir. Bir İnşaat Makine Mektebi'nin kurulması, Almanya'daki denemeden hareketle iki milyon marka mal olur. Türkiye'de bu okulda öğretmenlik yapacak uygun kişiler vardır. Fakat ilk kuruluş ve öğretim aşamasında yabancı uzmanlardan yararlanılabilir. Bu tür bir okul açılmadığı süre içerisinde demiryolu, ordu, sanayi atölyeleri öğrencilerinin yabancı ülkelere gönderilmesi uygundur. Almanya'ya da gönderilebilir. Kurulması gerekli Meslek Müşaveresi Dairesi'nin işbirliği işleri kolaylaştırır.

Türkiye için önemli olan dokuma sanayii için meslek okulu yoktur. Ankara ve İzmir'deki bölümler kaldırılmıştır. Böyle bir okulun kurulup kurulamayacağı araştırılmalıdır. Okulun kuruluşu için inşaat masrafı oldukça yüksektir. Özel bir okulun kurulmasının kârlı olabilmesi için öncelikle bu sanayi alanının belirli bir gelişme göstermesi gerekir.

¹² A.Kühne, *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor*, s.6-10.

Süsleme sanatları için bir okulun eksikliği de dikkat çekicidir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin amacı ressam ve heykeltıraş yetiştirmektir. Bu iki alandaki çalışmaları iyi gördüm. Almanya'da olduğu gibi bütün sanat eğitimini bir el sanatları esası üzerine kurmak mümkündür. Mimarî Bölümü'nün ayrılarak, öğrencilerin serbest sanat eğitimi alabilmeleri için Kondüktör Mektebi ile birleştirilmesi uygun olur.

İstanbul Mühendis Mekteb-i Âlîsi, şimdiye kadar bir tek demiryolu için eleman yetiştirecek bölümden ibarettir. Bu okulun, Avrupa'daki benzerleri gibi Yüksek Fen Okulu haline getirilmesi için milyonlarca marklık bir harcamayı gerektirir. Üst sınıflarda öğrenci sayısının az olduğunu gördüm. Buna, okulun altı (6) senelik öğretim süresinin uzun olmasının etkili olmuş olabilir. Lise mezunları için bu sürenin Avrupa'da olduğu gibi dört (4) seneye indirilmesi ve bir senelik uygulamalı eğitim yaptırılması önerilebilir. Lise mezunu olmayanlara ayrı bir kurs düzenlenebilir. Bütün şubeleri bulunan bir Fen Okulu olmadığı için şimdiye kadar olduğu gibi Avrupa'ya öğrenci gönderilmelidir¹³.

c-Ticaret Eğitimi

Ticaret eğitimi veren okulları üç gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta; ilkokul mezunlarından küçük ticaret işletmeleri için eleman yetiştirmekte olan "Amelî Ticaret Mektepleri"dir. İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlîsi ve Konya, Trabzon gibi yerlerdeki okullar bu gruptandır. İkinci grup olarak; esaslı bir ticaret ve yabancı dil eğitimi veren ve büyük ticarethaneler, bankalar ve sanayi işletmeleri için eleman yetiştiren dört tane meslek okulları mevcuttur. Bunlar:

-İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi: Ticaret Mekteb-i Âlîsi'ne bağlı olan bu okula liselerin birinci devresini tamamlamış olan kız ve erkek öğrenciler ile Amelî Ticaret Mektebi'ni bitirenler kabul edilir. Öğrenim süresi üç (3) senedir.

-Galatasaray Yüksek Ticaret Mektebi: Bu okul, Galatasaray Lisesi'nin orta kısmının birinci devresini bitirmiş olanlar kabul edilir.

-İstanbul Hayat Mektebi: İlkokul öğrenimini bitirmiş kız ve erkek öğrencileri kabul eden bu okulun öğretim süresi beş (5) senedir.

-İzmir Lisan ve Ticaret Mektebi: İlkokulu bitirmiş olanların girebileceği bu okulun öğretim süresi dört (4) senedir.

¹³ A.Kühne, *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor*, s.10-12.

Üçüncü grupta ise İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlisi yer alır. Öğretim süresi üç (3) sene olup lise ve Yüksek Ticaret Mektebi mezunlarını kabul eder. Usul-i Defterî, bankacılık, ulum-i iktisadî ve hukuk bölümleri mevcut olup yüksek memurlar ve idareciler yetiştirmektedir.

Okulların ders araçları bakımından eşit olmadığı açıktır. İstanbul'da "Ticaret Mekteb-i Âlisi"ne bağlı "Amelî Ticaret Mektebi" ve "Yüksek Ticaret Mektebi" zengin ders araç ve gereçlerine sahiptir. Gelişmekte olan "Galatasaray Yüksek Ticaret Mektebi", bu okulun araçlarından yararlanabilir. "Hayat Mektepleri", ders araç-gereçleri bakımından yetersiz olup, oyun alanı ve bahçe kullanışsızdır. Memur yetiştirmek için iki yazı makinesi vardır. Kızlar için ev idaresi eğitimi için de araç gereçleri yetersizdir. Bu eksikliklerine rağmen iyi çalışılmaktadır. Eksiklikler giderilirse mükemmel işler yapılabilir. Aynı durum Müdür Osman Bey'in gayretleri dolayısıyla "İzmir Lisan ve Ticaret Mektebi" için de geçerlidir. Ancak ek bina ve araç gerece ihtiyaç vardır.

Ticarethanelerde pratik eğitim alan ve orta seviyede haftada sekiz saat ticaret dersleri alan çıraklara mahsus okullar yoktur. Almanya'da büyük bir çırak kitlesi tarafından ziyaret edilen bu okullarda yüz bin çırak eğitim almaktadır. Bu sistemin hemen ithali doğru değildir. Çünkü ticaret için büyük bir sistem yoktur. Ancak eskiden beri olduğu gibi isteğe bağlı eğitim usulü sürdürülebilir. Gerekli katılım için çalışılmalıdır. Bu konuda okul idareleri ile Ticaret Odaları ve tüccarların işbirliği yararlı olur.

Ticaret Okullarına dair işlerin halledilmesi öğretmen sorunun çözümüne bağlıdır. Ticaret öğretmenlerinin yetiştirilmesi için şimdiye kadar belirli bir usul yoktu. Ticaretten anlayıp anlamadığına bakılmaksızın bir yüksek okulu bitirmiş olan kişiler öğretmen olarak atanıyorlardı. "Ticaret Mekteb-i Âlisi"ni bitirenler bile yeterli ticaret bilgilerini almış olmamaktadır. Bunun nedeni, "İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlisi"nin henüz işletme idaresi teorisini, Alman Yüksek Ticaret Okulları ve İktisat Fakültelerinde olduğu gibi ele almamış olmasındandır. Almanya'da yeni işletme idaresi bilgileri gelişmiştir. "İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlisi"nin güçlü bir işletme müdürü getirmek hakkındaki planı, yeniden ele alınmalı ve ticaret öğretmenleri için bir bölüm açılmalıdır.

Bu bölümde verilecek eğitim esas itibariyle ticaret bilgilerine ek olarak eğitim öğretim bilgilerinin de verilmesi gerekir. Yani pedagojik eğitim verilmesi gerekir¹⁴.

d-Ev İdaresi Eğitimi

Kızların özel olarak eğitimi için Ticaret Mektepleri ve Dârüleytamlardan başka yalnız İstanbul ve Üsküdar'daki "Kız Sanayi Mektepleri" ziyaret edilmiştir. Bu okullarda bir Belçika okulunun planı kabul edilmiş ve üç (3) senede kızlara elbise dikimi, işlemek ve terzilik öğretilmektedir. İdareciler, Türk halkının ihtiyaçları dikkate alınmadan uygulanmakta olan bu plandan memnun olmayıp reform istemektedirler. Buna bir de donanım eksikliği eklenmektedir. Gerekli kumaşların elde edilmesinde de güçlükler yaşanmaktadır. Ev idaresi için gerekli kayıtlar ve önem gösterilmemektedir. Kızlar iyi işlenmiş el işleri ve örgüler yapmaktadırlar.

Üsküdar'daki okul müdiresinin verdiği bilgilere göre; kızlar aldıkları eğitimle hayatlarını bağımsız olarak kazanmaktadırlar. Okullar takdire şayan bir durumda ise de, zamanın ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Şimdiye kadar gelişme imkânı bulamamış olan kadınların eğitimi, süratle gelişebilir. Bu eğitim sayesinde çalışma hayatında kadınların sayısı artacaktır. Geleceğin anneleri ve ev hanımlarının daha ileri eğitim almaları gerekir. Çünkü gelecekte daha büyük ihtiyaçlar ortaya çıkacaktır. Özellikle hıfzıssıhha ve çocuk bakımı ile ilgili eğitim verilmelidir. Nüfusun artması Türkiye için önemlidir. Çocuk ölüm oranı dikkat çekicidir. Bu sorunun çözümünde kızların eğitiminin etkisi olacaktır. Kadın öğretmenlerin bu konuda daha iyi eğitilmesi ile okulların katkısı sağlanabilir. Ama kızların eğitimi için yeni ve büyük eğitim kurumları açmak daha önemlidir. Öncelikle İstanbul'da bir deneme yapılmalıdır. Dârülmuallemât'ta özel sanayi okulları için kadın öğretmenler yetiştirilebilir. Potsdam'daki Ticaret ve Sanayi Mektebi ile Berlin'deki Lette Cemiyeti'nin kuruluşları bu konuda örnek olabilir¹⁵.

¹⁴ A.Kühne, *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor*, s.12-14.

¹⁵ A.Kühne, *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor*, s.14-16.

3-Meslek Okullarının İdaresi

Meslek okulları için en iyi idare şeklini bulmak önemlidir. Şu anda bu konuda bir plan yoktur. “Hayat Mektebi” gibi bazı okullar Maarif Vekâleti’nin yetkisindedir. Vekâlet son zamanlarda vilayetlerin idaresindeki bazı okulları yardım kararı almıştır.

Şimendifer Mektepleri, Kondüktör Mektebi ve Mühendis Mekteb-i Âlisi için Nafia Vekâleti, Posta ve Telgraf Mektebi için Dahiliye Vekâleti, Ameli Ticaret ve Ticaret Mekteb-i Âlisi için Ticaret Vekâleti, Ziraat Mektepleri için Ziraat Vekâleti yetkilidir.

İlgili Vekâletlerin kendi alanlarındaki okulların gelişmesi ile ilgilenmeleri doğaldır. Çünkü Vekâletlerin ilgili oldukları alanların gelişmesi ve ilerlemesi için bu okullara ihtiyaç vardır. Gezilen Ziraat Mektepleri, Türkiye’dekilerin donanım olarak en iyileridir. Danışman, Uzman Profesör Schmidt Ankara’da bu konuda çalışmaktadır.

Nafia Vekili, bundan sonra da öğrenme atölyelerindeki uzman işçiler ve demiryolları meslek atölyelerinde yetiştirilen elemanlarla ilgilenmeye devam edecektir. Posta işlerinde de durum aynı olacaktır.

Değişik bölümlerden ziyade genel olarak meslek okullarının hepsinin idaresi söz konusu olduğunda kalan bölümlere ait sorunlar ortaya çıkıyor. Türkiye’de Maarif Vekâleti meslek eğitimi işlerinin idaresinin önemini tam zamanında kavramıştır. Öncelikle bu okulların gelişmesi ve sayısının artırılması için bina ve araç gerece ihtiyaç var. Meslek okullarının hangi çeşidi olursa olsun, bu okullara bir rağbet ve yığılma vardır. Başvuranların çok az bir kısmı kabul edilmektedir. Okulların sayısı arttırılsa bile öğrenci sıkıntısı olmayacaktır.

Almanya ve diğer yerlerdeki uygulamalar göstermiştir ki, meslek okullarının idaresinde merkeziyet usulü doğru değildir. Özellikle sanayi okulları mahiyetleri itibariyle yerel ekonomik şartları ve ihtiyaçlarıyla yakından ilgilidir. Bu nedenle meslek okullarının masraflarına bulunduğu şehirlerin esaslı bir şekilde katılmaları doğru olacaktır. Bundan dolayı genelde illerin, meslek okullarının koruyucusu olması uygun olacaktır.

“İnşaat Mektebi”, “Makine İnşaat Mektebi”, “Mensucat Mektepleri” ve “Yüksek Meslek Mektepleri” söz konusu olduğu zaman bunların doğrudan Vekâletler tarafından idaresi uygun olur. Maarif Vekâleti’nin yardım etmesi, eğitim hakkında rehberlik edip

direktifler vermesi, öğretmen yetiştirilmesi ve mesleki eğitim konusunda gerekli tedbirleri alması önerilebilir. Böyle bir müşavere yapılmazsa, meslek okulları işlerinde ekonomik durum ve siyasetin belirlenmesinde ilerleme sağlanamaz.

Yapılan başvuruya binaen Danışman olarak Königsberg’te özel danışman ve Sanayi Mektepleri Danışmanı olan **Lütse** tavsiye olunur. Lütse, 1877’de doğmuş, mimarî eğitimi almış ve uygulama alanında da çalışmış ve sonra devlete ait bir Sanayi Mektebi’nde Profesörlük ve Müdürlük yapmıştır. Kendisi, Birinci Dünya Savaşı’nda İsviçre’deki Mecerûhîn Mektebi’ni büyük bir ustalıkla idare etmiştir. Profesör Lütse yıllardan beri Doğu Prusya’da umumî, sına’î, ticarî ve ziraî okulların idaresi ilgili Komisyonda üyedir. Türkiye’deki büyük ve yeni görevler için gerekli kişisel ve mesleki bilgiler beraberinde getirecektir¹⁶.

C-KÜHNE RAPORU’NDAKİ ÖNERİLERİN TÜRK EĞİTİMİNE ETKİLERİ

Prof.Kühne’nin raporundaki önerileri iki gruba ayırmak mümkündür. Türkiye’de o dönemde ilgililer ve idareciler tarafından da dile getirilen ve uygulanmasına çalışılan birinci grupta değerlendirilecek öneriler şunlardır¹⁷: Zorunlu eğitimin uygulanması için önlemler alınması, derslerde öğrencilerin aktif olmalarının sağlanması ve öğrenci hakkında karar vermek için yapılan sınavlardan çok, yıl boyu yapılacak gözlemlere önem verilmesi, ilkokullarda öğrencilerinin mesleğe yönelik olarak eğitilmesi ve bu çerçevede el işleri eğitimine önem verilmesi; meslek okullarının araç-gereç eksiklerinin tamamlanması; liselerin sayısının nüfusa göre az olduğu (aslında burada ülke nüfusu değil bu okullara gidebilecek ortaokul mezunlarının sayısının ölçü alınması daha yerinde olurdu), Dârüleytamlarda sanat eğitimi verilmesi (bu tür çalışmalar zaten sürdürülmekteydi); süsleme sanatları için Sanayi-i Nefise Mektebi’nin eksiklerinin giderilmesi. Ayrıca orta dereceli okullar öğretmenliğinin bağımsız bir meslek haline getirilmesidir ki; bu konuyla ilgili olarak 439 Sayılı “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu”, 7.4.1924’te yürürlüğe konmuştur¹⁸.

¹⁶ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.16-17.

¹⁷ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.2-4,9-12.

¹⁸ T.C.Milli Eğitim Vekâleti, **Milli Eğitimle İlgili Kanunlar I**, Ankara, 1953, s.147-151.

Prof.Kühne'nin önerileri arasında öğrencilerin meslek seçimi için ilkokullarda öğretmenlerin rehberlik etmeleri ve ayrıca hem bu konu ile ilgilenmek ve hem de yurt dışına öğrenci gönderilmesi işleriyle ilgilenmek üzere “Meslek Müşaveresi Teşkilatı” kurulması önerisi¹⁹ oldukça yerinde teklifler olarak gözükmektedir. Ancak, öğretmenlerin kendi şahsi gayretleri ile öğrencilerine meslek seçiminde rehberlik etmelerinin dışında ülke çapında böyle düzenli bir çalışma içine girilmediği ve sözü edilen rehberlik teşkilatının ülkemizde kısa sürede kurulmadığı görülmektedir.

Meslek eğitimi ile doğrudan ilgili olmamakla birlikte Prof.Kühne'nin de bir medeniyet sorunu olarak nitelendirdiği “Alfabe Değişikliği” önerisi²⁰ dikkat çekicidir. Çünkü ülkemizde 19.yüzyılın ortalarından itibaren tartışılmasına rağmen, 1924 yılında ülkemize gelen J.Dewey'in ve daha sonra gelen O.Buyse'nin önerileri arasında rastlanılmayan bir öneridir. Prof.Kühne'nin ülkemizde bulunduğu sırada yetkili ve ilgililerle yaptığı görüşmelerde bu konunun gündeme gelip gelmediği ve üç sene sonra yapılan alfabe değişikliğinde bu önerinin etkisinin olup olmadığı sorularını cevabını vermek, eldeki belge ve kayıtlarla mümkün değildir. Fakat dönemin önde gelen eğitimcilerinden İ.Hakkı Tonguç bu öneriyi “henüz bizim eğitimcilerimizin göremedikleri, görseler de ortaya atamadıkları yaşamsal sorunları çekinmeden ortaya atılmış bir öneri” olarak nitelendirerek alkışlamaktadır²¹.

Prof.Kühne'nin önerileri arasında yer alan bütün Muallim Mekteplerinde Uygulama Bahçesi kurulması²², ülkemizde özellikle köy okullarına öğretmen yetiştirilmesi konusu ile ilgilenenler tarafından da gündeme getirilen bir konudur. Bütün Muallim Mekteplerinde kurulması bir tarafa bırakılırsa, en gerekli olduğu köye öğretmen yetiştiren okullarda bile gereği gibi uygulanması, ancak bu raporun hazırlanmasından yaklaşık on beş sene sonra açılan Köy Enstitüleriyle mümkün olabilmıştır.

Türkiye’de çoğu zaman gündeme gelmesine, J.Dewey raporunda da yer almasına²³ rağmen günümüze kadar tam olarak çözülemeyen öğretmenlerin maddi ve

¹⁹ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.3,6.

²⁰ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.2.

²¹ Engin Tonguç, **Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı I**, s.119.

²² A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.3.

²³ J.Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.14-18

manevi durumlarının düzeltilmesi isteği, Prof.Kühne'nin önerileri arasında da yer almaktadır²⁴.

Sanayi kuruluşlarının ihtiyacı olan uzman işçi, orta derecede büro ve işletmelerde çalışacak elemanları yetiştirmek amacıyla bir “Makine İnşaatı Mektebi” açılmasını öneren Prof.Kühne, oldukça fazla araç-gereci gerektiren böyle bir okulun yüksek miktarda masraf gerektirdiğini de belirtmektedir²⁵. Belki dönemin ekonomik şartlarının da etkisiyle bu isim altında bir okulun açılmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu alandaki çalışmaların, eğitim-öğretime devam etmekte olan mevcut meslek liselerinde tesviyecilik, demircilik, dökümcülük, tornacılık gibi bölümlerde sürdürüldüğünü görmekteyiz²⁶.

Prof.Kühne, Türkiye için önemli bir endüstri alanı olarak gördüğü tekstil ve dokumacılık alanıyla ilgili bir okulun bulunmamasını ve Ankara ile İzmir’deki meslek okullarındaki ilgili bölümlerin kapalı olmasını büyük bir eksiklik görmektedir. O, ayrıca çok masraf gerektiren böyle bir okulun kurulup kurulamayacağının araştırılmasını önermektedir²⁷. Doğruluğunda şüphe olmayan bu görüşlerin, uygulamaya geçirilmesi için uzun seneler beklemek gerekmiştir. İlgili bölümde de anlatılacağı üzere; Prof.Kühne’den sonra 1927 yılında meslek eğitiminin ıslahı amacıyla ülkemize davet edilen Omer Buyse de, yaptığı incelemelerinden sonra İzmir’de böyle bir okulun açılmasını önermiş, projelerini hazırlamış; hatta, okulun temeli de atılmış, ancak okulun açılması mümkün olamamıştır. Bu alandaki ilk açılan okul, 1958-1959 öğretim yılında İstanbul’da “Mensucat Sanat Enstitüsü” olmuştur²⁸.

Mühendis yetiştirilmesi konusuna önem veren Prof.Kühne, sadece demiryolları için eleman yetiştirecek tek bir bölümü bulunan İstanbul’daki “Mühendis Mekteb-i Âlisi”nde yeni bölümler açılmasını önermektedir(Rapor, s.12). 17 Mayıs 1927 tarihinde çıkarılan “Yüksek Mühendis Mektebi Hakkında Kanun”²⁹ ile Yüksek Öğrenim Kurumu özelliği kazandırılan bu okula,12 Haziran 1929’da çıkarılan Nizamname ile yol,

²⁴ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.4,5.

²⁵ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.11.

²⁶ Kemal Turan, **Meslekî ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel**, MEB. Yay. Ankara, 1992, s.40-42.

²⁷ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.11.

²⁸ H.Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk ve Orta Öğretim**, s.277.

²⁹ **Düstur**, Üçüncü Tertip, IX, Ankara, 1932, s.879-880.

demiryolu, mimarî, inşaat (bina ve şehircilik) ve su işleri bölümleri açılmıştır³⁰. 1935 yılında yeniden düzenlenen Nizamnamede okulun bölümleri şöyle sıralanmaktadır³¹: 1)Yol ve demiryolu, 2)Yapı işleri ve şehircilik, 3)Su işleri, 4)Elektromekanik işleri, 5)Muhabere.

Batı Avrupa ve özellikle Almanya'nın aksine Türkiye'de çıraklık eğitiminin hemen hemen hiç olmadığını ve yeterli ustalar bulunmadığını öne süren Prof.Kühne, demiryolları, ordu ve bahriyeye ait kuruluşlarda uzman işçi yetiştirilmesini önermektedir³². Ahilik teşkilatıyla devrine göre oldukça ileri bir çıraklık eğitime sahip iken; sanayisi kapitülasyonlar yüzünden çöken, yeterince yetişmiş öğretici usta bulunmayan bir ülkede, gelişmiş ülkelerle kıyaslanabilecek çıraklık eğitiminden bahsetmek tabii ki mümkün değildir. Bazı mesleklerde babadan oğla aktarılan mesleki bilgiler ve herhangi bir düzenlemeden uzak olmakla birlikte sürdürülen yetersiz bir çıraklık eğitimi tanımlaması, o dönemin bu alandaki görüntüsünü yansıtır.

Bir ticarethanede pratik yaparak öğrenen çıraklara haftada 8 saat temel eğitim verecek okulların bulunmadığını belirten Prof.Kühne, bu konuda okullarla, ticaret odaları ile işbirliği yapılmasını tavsiye etmektedir³³. Bu amaçla, 1927-1928 öğretim yılında iki yıllık eğitim verecek "Akşam Ticaret Kursları" açılmışsa da, halk tarafından beğenilmediği ve yeterli öğretici eleman bulunmadığı için bu kurslar 1929'da kapatılmıştır³⁴. "İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi" ve buna bağlı "Amelî Ticaret Mektebi" ders araç-gereçleri bakımından yeterli bulan Prof.Kühne, "Hayat Mektepleri" ile İzmir'deki okulların bu eksiklerinin giderilmesini önermiştir. Ancak bu, zaman isteyen bir öneridir. Hayat Mektepleri kısa süre sonra 1932'de kapanmıştır³⁵. 1924'te açılan "İzmir Ticaret Mektebi", yerel idarenin gerekli ihtiyaçları karşılayamaması nedeniyle 1926'da Ticaret Vekâleti'ne devredildi³⁶.

Süsleme sanatları eğitimi için bir okul olmadığını belirten Prof.Kühne, raporunda "Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarî Şubesi"nin, "Kondüktör Mektebi" ile

³⁰ **Düstur**, Üçüncü Tertip, X, Ankara, 1934, s.1873-1882.

³¹ **Düstur**, Üçüncü Tertip, XVI, Ankara, 1935, s.857-866.

³² A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.7.

³³ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.14.

³⁴ H.Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim**, s.290.

³⁵ H.Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim**, s.290

³⁶ K.Turan, **Meslekî ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel**, s.43.

birleştirilmesini önermektedir³⁷. Gerçekten de, bu alanda ayrı bir okul bulunmamakla birlikte, Sanayi-i Nefise Akademisi'nin bölümleri arasında 1925 yılında açılan "Tezyinat Bölümü" bulunmakta ve öğrenci yetiştirmekteydi³⁸. Prof.Kühne'in "Mimarî Şubesi" ile ilgili önerisi uygulanmamış, ayrıca ilgili bölümde de anlatıldığı gibi Sanayi-i Nefise Akademisi bünyesinde faaliyetine devam eden bölümde ders vermek ve Akademinin programını ıslah etmek amacıyla 1926 yılında Prof.Clemens Holzmeister ve Prof.Ernest Egli getirilmiştir.

İnceleme gezileri sırasında ziyaret ettiği okullar arasında "Kondüktör Mektebi"ni gerçek meslek mektebi sayılabilecek okul olarak nitelendiren Prof.Kühne, bu okulun esaslı bir şekilde genişletilmesini ve teknisyen yetiştirecek şekilde teşkilatlandırılmasını önermiştir³⁹. Öğretim süresi 1926 yılında iki buçuk yıla ve 1930'da üç yıla çıkarılan bu okulda 1937 yılında mühendislik bölümü açılmış ve bu şekilde okulun kendi alanında daha önemli rol oynaması sağlanmıştır⁴⁰.

Prof.Kühne'nin çeşitli sanayi dallarında teknisyen eğitimi verecek okullar açılması önerisinin, gerekli ve yerinde bir düşünce olmakla birlikte ülkemizin o dönemde içinde bulunduğu ekonomik ve endüstriyel şartlar içinde kısa sürede gerçekleştirilemediği görülmektedir.

İstanbul'daki Kız Sanayi Mektepleri idarecilerinin, Türk halkının özelliklerini dikkate almayarak Belçika modeli esas alındığına dair şikâyetler yanında malzeme yönünden de eksik olduğunu kaydeden Prof.Kühne, kadınların eğitime önem verilmesini, çeşitli alanlarda yeterli eğitim alacak kadınların çalışma hayatına katılacaklarını belirtmektedir⁴¹. Kız Sanat Mekteplerinin programlarında bazı değişiklik yapmanın ve bazı konularda yabancı uzmanların da getirildiği kurslar açmanın⁴² dışında bu konuda kısa sürede (1930'lara kadar) önemli çalışmalar yapılamadığı anlaşılmaktadır.

³⁷ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.11-12.

³⁸ Serap Etike, **Cumhuriyet Dönemi Resim Eğitimi**, Güldiken Yay, Ankara,2001, s.46; Orhan Oğuz, **"Akademiler"**, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB. Yay, İstanbul, 1983, s.350.

³⁹ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.10.

⁴⁰ H.Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim**, s.270.

⁴¹ A.Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, s.14-15.

⁴² K.Turan, **Meslekî ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel**, s.46-7,95-96; H.Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim**, s.279,281,

J.Dewey gibi⁴³, Meslek mekteplerinin idaresi konusunda merkeziyetçi bir anlayış yerine, Maarif Vekâleti'nin rehberlik yapması ve idarenin yerel idarelere bırakılmasını kaydeden Prof.Kühne, bu okulların idaresi için bir plan hazırlanmasını istemiş ve idareci olarak Alman Lütse'yi önermiştir. Lütse'nin idareci olarak Maarif Vekâleti'nde çalışmadığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ancak, meslek okullarının idaresi 1926 yılında "İlk Tedrisat Dairesi"ne bağlanmış ise de, 1927'de bu görev Yüksek Öğretim Dairesi'ne verilerek Vekâlet merkez teşkilatı içerisinde "Yüksek ve Meslekî Tedrisat Dairesi" kurulmuştur⁴⁴. Meslek okullarının idaresi konusunda en önemli gelişmelerden biri, 26 Mayıs 1927 tarihli ve 1052 numaralı "Meslek Mektepleri Hakkında Kanun"un çıkarılmasıdır. Bu kanunla, askerî, sağlık ve yüksek ihtisas okulları ile genel meslek kursları dışında açılmış ve açılacak bütün meslek okullarının idaresi (yönetim açısından) Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır⁴⁵. Yine bu kanunun uygulamasını düzenleyen bir talimatname 17 Temmuz 1927 tarihinde çıkarılmıştır⁴⁶.

Prof.Kühne Raporu, ülkemizdeki mesleki eğitimin tarihi gelişimi açısından önem taşımaktadır. Çünkü meslek eğitimi ayrı bir alan olarak düşünülmüş ve sadece bu alan için bir uzman (Döneminin en önde gelen eğitimcilerinden ve bu alanda bir ekol geliştiren G.Kerschensteiner davet edilmiş ise de gelemeyeceği için onun tavsiye ettiği A.Kühne) davet edilmiştir. Bu durum ekonomik kalkınmanın anahtarı olarak görülen meslek eğitime verilen önemin bir göstergesidir.

Prof.Kühne Raporu'ndaki önerilerin uygulamaya etkisi çok fazla olmamıştır. Bunun başlıca nedenleri, raporun hazırlanış aşaması ve ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi şartlardır. Öncelikle bu rapor çok kısa bir süre içerisinde ve Türkiye'nin küçük bir bölümünde yapılan incelemelerden sonra hazırlanmıştır. Bu nedenle rapor dar bir bölgeden elde edilen verilere dayanmakta ve ayrıca raporda Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve endüstriyel durumun (raporda belirtilen bazı konular hariç) çok fazla dikkate alınmadığı görülmektedir.

⁴³ J.Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.13.

⁴⁴ Cevat Alkan, Hıfzı Doğan, İlhan Sezgin, *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları*, Alkım Yay. İstanbul, 1998, s.62; K.Turan, *Meslekî ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel*, s.47

⁴⁵ *Düstur*, Üçüncü Tertip, VIII, Ankara, 1946², s.650.

⁴⁶ *Düstur*, Üçüncü Tertip, VIII, s.1067-1068.

Prof. Mustafa Ergün'ün de belirttiği gibi ayrıntılı ve uygulanabilir projeler sunulmadığı için bu rapor, yeterli bulunmamış ve başka uzmanlar getirtilmiştir⁴⁷. Bununla birlikte İ.Hakkı Tonguç, onun önerilerinin Cumhuriyet eğitimi için yararlı olduğunu kaydetmektedir⁴⁸. Sonuç olarak; Prof.Kühne Raporu, hazırlanışından ve içeriğinden kaynaklanan eksiklikler nedeniyle uygulamada çok etkili olmamakla birlikte, ülkemiz meslek eğitimi için ilk olması ve eğitimcilerimize fikrî rehberlik etmesi bakımından bazı yararlar sağlamıştır.

⁴⁷ M.Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, s.141.

⁴⁸ E.Tonguç, **İsmail Hakkı Tonguç I**, s.111.

IV. BÖLÜM

OMER BUYSE'UN TÜRKİYE'DE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE MESLEKİ EĞİTİMLE İLGİLİ RAPORU

A-OMER BUYSE'UN HAYATI VE ESERLERİ

1865 yılında doğan Prof.Omer Buyse, aslen Mısırlı olup uzun yıllar Amerika'da kalmış ve oranın eğitim sistemleri ile ilgili bir eser de kaleme almıştır. Daha sonra Belçika'ya geçen O.Buyse, burada “İş Üniversitesi”ni kurmuş ve yöneticiliğini yapmıştır¹. Meslek Okulları İdare Komisyonu Müdürlüğü de yapan O.Buyse, I. Dünya Savaşı sırasında hastalık ve benzeri nedenlerle Hollanda'ya sevk edilen veya sığınan Belçikalıların eğitimi ile ilgilenmiş; Amersfoort kentinde, bunlar için bir okul açmış ve 1922'ye kadar onlara meslek eğitimi vermiştir². Burada 19.000 askere mesleki eğitim verilmiş ve 800 öğretmen yetiştirilmiştir³.

Charleroi İş Üniversitesi Müdürlüğü yapan Prof. Omer Buyse, ülkemize davet edildiği yıllarda Hainout Üniversitesi Fahrî Müdürü ve Brüksel Yüksek ve Güzel Sanatlar Eğitimi Müdürü idi⁴.

-O.Buyse'n Eserleri: Méthodes Américaines d'Education Générale et Technique⁵, Les Ecoles Professionnelles et Les Ecoles d'Art Industriel en Allemagne et en Autriche (1896), Etude sur l'Enseignement Commercial en Allemagne, Etude sur Les Ecoles Techniques de l'Industrie du Bâtiment et de l'Industrie du Bois en Allemagne (1898), Etude sur l'Organisation Pédagogique des Ecoles Techniques

¹ [http://library.brown.edu/record=b3248308\(8.4.2003\);](http://library.brown.edu/record=b3248308(8.4.2003);) M.Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**,s.143.

² [http://www.1914-1918.be/exode.htm\(5.3.2003\);](http://www.1914-1918.be/exode.htm(5.3.2003);) Omer Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, Maarif Vekillliği Yay, İstanbul, Maarif Matbaası, 1939, İstanbul, 1939,s.360.

³ “Sanayi Mektepleri”, **Cumhuriyet**, No: 1049 (10 Nisan 1927), s.2.

⁴ Omer Buyse, **Umumî ve Âlî Amerika Terbiye Usulleri**, (Çev: Abdullah Cevdet), I, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Yay, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1925, s.1,11-13.

⁵ Omer Buyse'un, Amerika'daki genel ve mesleki eğitim yöntemlerini anlattığı bu eseri, Belçika Kraliyet Akademisi ve Fransa Ticaret ve Sanayi Bakanlığı tarafından ödüllendirilmiştir. Dr. Abdullah Cevdet, Maarif Vekili Şükrü (Saraçoğlu) Bey'le görüşmesinde bu eseri tercüme etme önerisinde bulunmuş ve Şükrü Bey de bunu uygun bulmuştur. (Omer Buyse, **Umumî ve Âlî Amerika Terbiye Usulleri**, (Çev: Abdullah Cevdet), I,s.7-10) Bunun üzerine Dr. Abdullah Cevdet, 1923 ortalarında bir mektupla Brüksel Charleroi İş Üniversitesi Müdürü olan Omer Buyse'a eserini tercüme etmek için başvurmuş ve onun 15.3.1924 tarihli mektubuyla uygun görmesiyle (s.11-13) adı geçen eseri Türkçe'ye çevirmiştir. Maarif Vekâleti, eseri üç cilt olarak yayınlamıştır: (I. cilt (s.1-612) İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1925), (II.cilt (s.613-994) İstanbul, Matbaa-i Âmire,1925), III.cilt (s.995-1375) İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1926). (Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Bağış Kütüphanesi, No: 14804.)

Anglaises (1900), Université du Travail (1914), Les Ecoles de Métiers á Berlin et á Leipzige, Les Machines-Outils Manuel pour Apprentis et Ourier-mécaniciens Traduit de l'Anglais d'Aprés Osc-Beale.⁶

B-OMER BUYSE'UN TÜRKİYE'YE GELİŞİ VE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

Meslek eğitimine önem veren Maarif Vekâleti, Prof.Kühne'nin raporunu yeterli bulmamış olmalı ki; yurtdışından başka uzman getirtmek için çalışmalar başlatmıştır. Nitekim Belçika ve Danimarka'dan meslek mektepleri için uzmanlar getirilmesi için girişimlerde bulunmuştur⁷. Bu çerçevede O.Buyse'un ülkemize davet edilmesi ve deneyimlerinden yararlanılmasıyla ilgili basında ilk görüş, İctihad'da çıkmıştır. Makalede; Türkiye'de mesleki eğitimin ıslah ve yeniden kurulması konusunda, meslek eğitiminde oldukça ileri gitmiş olan Belçika'da üniversite yönetmiş ve meslek okulları açmış olan O.Buyse'un deneyimlerinden yararlanılacağından şüphe edilmediği belirtilmekte ve iyi düşünen, düşüncelere değer veren M.Necati Bey'in de bunu yapacağına olan ümit dile getirilmektedir⁸. Yapılan çalışmalar 1926 yılı sonlarında sonuçlandırılmış ve O.Buyse ile hazırlanan sözleşme taslağı, uygun görüşle 15 Aralık'ta Belçika'ya gönderilmiştir⁹. Maarif Vekâleti'nin bu yazısı üzerine O.Buyse ile Türkiye'nin Brüksel Temsilcisi arasında sözleşme imzalanmıştır¹⁰. 21 Ocak'ta başlayan

⁶ [http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search_Arg=buyse\(17.6.2003\);](http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search_Arg=buyse(17.6.2003);) Omer Buyse, **Umumî ve Âlî Amerika Terbiye Usulleri**, (Çev: Abdullah Cevdet), I, s.2 Bu eserin I. cildinin çevirisinin yayınlanması dolayısıyla Omer Buyse'un Dr.Abdullah Cevdet'e gönderdiği 23.11.1925 tarihli mektubundan "Université du travail: Bir İş Dârülfünûnu" adlı eserin de tercüme edilmesi gündeme gelmiş (Omer Buyse, **Umumî ve Âlî Amerika Terbiye Usulleri**, (Çev: Abdullah Cevdet), III, s.1358-1363) ise de bu eserin Türkçe olarak yayınlanıp yayınlanmadığı (eldeki bilgilerle) bilinmemektedir.

Omer Buyse'un eserleri basınıımız tarafından takip edilmekteydi. Nitekim İctihad Dergisi'nde yayınlanan iki tanıtım yazısı için bakınız: İbrahim Alaaddin, "İş Dârülfünûnu", **İctihad**, Yıl: 19, Sayı: 165 (1 Mayıs 1924), s.3356-3358; "Pek Mühim Bir Eser: Umumî ve Âlî Amerika Terbiye Usulleri", **İctihad**, Yıl: 19, Sayı: 165 (1 Mayıs 1924), s.3560-3563.

⁷ "Maarif Vekâletinde Mühim Tedbirler Düşünüyor", **Cumhuriyet**, No: 899 (9 Teşrinisani/Kasım 1926), s.4.

⁸ "Meslek Mektepleri İçin Mütahassıs", **İctihad**, Sene: 22, No: 217 (1 Kânunuevvel/Aralık 1926), s.4178-4179.

⁹ "Maarif Vekilimiz", **Milliyet**, No: 303 (16 Kânunuevvel/Aralık 1926), s.1. Gazetede yanlış olarak uzmanın isim "Omer Moris" olarak yazılmıştır.

¹⁰ "Belçikalı Mütahassıs", **Cumhuriyet**, No: 974 (23 Kânunusani/Ocak 1927), s.3.

Necati Bey'in Avrupa gezisi¹¹ sırasında, Talim ve Terbiye Heyeti Reisi Mehmed Emin Bey, O.Buyse ile görüşmüş ve Necati Bey'e olumlu görüş bildirmiştir¹².

Talim ve Terbiye Heyeti Reisi Mehmed Emin Bey gezi ile ilgili yaptığı açıklamada; ilkokulu bitiren çocukları, bölgenin ihtiyacına ve yeteneğine göre gireceği mesleğe yetiştirecek okullar açılacağını, meslek okulları açılırken eskiden yapılan hatalara düşülmeden bu okullarla bölgenin ihtiyaçları ve meslek adamları ile yakın ilişki kurulacağını, güzel sanatlar eğitiminin geliştirileceğini, Avrupa'ya öğrenci gönderme konusuyla ilgilenecek bir teşkilat oluşturulacağını ve meslek okulları programlarının, O.Buyse'un yapacağı incelemelerden sonra hazırlanacağını belirtmiştir.¹³

İstanbul'da bulunduğu sırada gazetecilere geniş açıklamalarda bulunan ve Çekoslovakya, Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'yı kapsayan gezisini değerlendiren Necati Bey¹⁴, yerinde yapılan incelemelerin çok yararlı olduğunu belirttikten sonra, Cumhuriyetin İlanından sonra Türk eğitiminin en doğru, en bilimsel ve en müspet yolu tuttuğunu ve her yörenin ihtiyaçlarına göre eğitim veren meslek okulları açılacağını kaydetmiştir. Konuşmasının devamında; Belçika'dan bir haftaya kadar hareket edecek olan O.Buyse'un kısa sürede ülkemizde incelemelerine başlayacağını belirten Necati Bey, Almanya ve İngiltere'de görülen bazı meslek okullarının zannedildiği gibi çok para gerektirmediğini, meslek okullarının gündüz öğrencilere, akşam da çeşitli işlerde çalışanlara eğitim vereceğini ve meslek eğitiminde belediyeler, özel idareler ve diğer vekâletlerle işbirliği yapılacağını söyleyerek, ileride yapılacak değişikliklere işaret etmiştir.

18 Mart'ta bir basın toplantısı düzenleyen ve ülkemizde ihtiyaç duyulan alanlarda uygulamalı eğitim verecek meslek okullarının açılacağını belirten Necati

¹¹ "Maarif Vekili Gitti", **Cumhuriyet**, No: 973 (22 Kânunusani/Ocak 1927), s.2.

¹² "Maarif Vekili Mustafa Necati Beyefendinin Avrupa Tedkik Seyahatleri", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 11 (Mayıs 1927), s. 124.

¹³ "Maarif Vekilimizin Avrupa'daki Tetkikatı", **Milliyet**, No: 395 (18 Mart 1927), s.1,4.

¹⁴ "Maarif Vekili Mustafa Necati Beyefendinin Avrupa Tedkik Seyahatleri", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 11 (Mayıs 1927), s. 120-129; "Yeni Nesil Teceddüd ve İnkılap Mefkuresiyle Yetiştiriliyor", **Milliyet**, No: 396 (19 Mart 1927), s.1,4; "Maarif Vekilinin Beyanâtı", **Vakit**, No: 3311 (19 Mart 1927) s.1,4; Falih Rıfkı, "Bir Tedkik Seyahati", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2052 (23 Mart 1927), s.1.

Bey, bunun programını hazırlayacak olan O.Buyse'un bir haftaya kadar geleceğini söylemiştir¹⁵.

8 Nisan'da İstanbul'a gelen O.Buyse, Sanayi Mektebi'ni ve Galatasaray Lisesi'nde incelemelerde bulunmuş ve bu okuldaki şartları iyi bulmuştur. Gazetecilere yaptığı açıklamada; Maarif Vekâleti yetkilileri ile görüşmeden önce yapacağı çalışmalar hakkında konuşamayacağını, Türkiye'nin sanayi ülkesi olmaktan ziyade tarım ülkesi olduğu için Türk çocuklarının ülkenin servet kaynaklarını iyi değerlendirmesi ve bu nedenle çok çalışması gerektiğini kaydeden O.Buyse, Türkiye'de yeterli sayıda bilgili işçi ve usta olmamasına rağmen, iyi yetişmiş mühendisler bulunduğunu belirtmiştir. İstanbul'daki incelemelerinden sonra 13 Nisan'da Ankara'ya hareket etmiştir¹⁶. Ankara'da Bakanlık yetkilileri ile görüşen ve okullarda incelemeler yapan O.Buyse, Yüksek Tedrisat Müdür Vekili Kemal Zaim Bey'le birlikte 11 Mayıs'ta Eskişehir, Bursa, Konya, Adana ve diğer illeri kapsayan gezisine başlamıştır¹⁷.

O.Buyse, İstanbul ve Ankara'daki ilk incelemeleri sonrasında mesleki eğitim hakkında karar vermek ve proje hazırlamak için yapılmasını istediği anketlerin tamamlanması için Maarif Vekâleti gerekli yazışmalarda bulunmuştur¹⁸. Nitekim O.Buyse'un gezisine oldukça önem veren Maarif Vekâleti, 10 Mayıs 1927'de valilik ve belediyelere bir tamim yayınlayarak; illerin mesleki eğitim bakımından mevcut durumunu ve bu okullarda yapılacak düzenlemeler ve yeni açılacak okul ve bölümler hakkında şu bilgileri içeren dokümanlar hazırlanmasını istemiştir¹⁹:

1) Vilayette bulunan resmi ve özel meslek okullarının sayısı, bunların her birinin bütçesi ve bu bütçede hükümetin, vilayetin ve diğer kurumların payı nedir? Bu okulların bölümleri ve bu bölümlerde okuyan öğrenci sayısı kaçtır?

2) Ticaret odaları, ziraat cemiyetleri, hayvan yetiştiricileri ve ziraatla uğraşanların önde gelenleriyle toplantı yapılarak, bölgelerin ihtiyaçlarının

¹⁵ "Meslek Mektepleri Tesis Edilecek", **Cumhuriyet**, No: 1029 (19 Mart 1927), s.2.

¹⁶ "Sanayi Mektepleri", **Cumhuriyet**, No: 1049 (10 Nisan 1927), s.2; "Çok Çalışmak", **Milliyet**, No: 416 (10 Nisan 1927), s.2.

¹⁷ "Meslek Mektepleri", **Vakit**, No: 3359 (9 Mayıs 1927), s.2.

¹⁸ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.3-5.

¹⁹ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 17 (15 Haziran 1927), s.21-22.

belirlenmelidir. Yeni bazı okulların açılması veya mevcutların ıslah edilmesi için neler yapılmalıdır?

3) Kız çocuklarının mesleki eğitimine ve bu alandaki eğitimin şekil ve gerekliliği ile yerel ihtiyaçlar konusunda hazırlık için kadın dernekleri, Himaye-i Etfal Cemiyeti ve benzeri kurumlarla hayırsever kadınlarla toplantı yapılarak, yapılacakların kararlaştırılması gerekir.

Vekâlet, 15 Mayıs'ta Maarif Eminliklerine bir yazı göndererek; bölgelerindeki meslek okullarının sayısı, bölüm ve sınıf sayıları, öğrenci ve öğretmen durumu, gelir ve gider durumları hakkında bilgi verilmesini istemiştir²⁰.

O.Buyse, İzmir'deki incelemeleri sırasında “**Yeni Asır**” gazetesine yaptığı açıklamada; her yerin ekonomik ihtiyaç ve imkânlarına göre meslek eğitimi verecek okullar açılması için projeler verdiğini; meslek okulları için Avrupa'dan öğretmen getirmeye gerek olmadığını; bunun yerine, küçük sanatlar için o mesleğin ustalarından yararlanılmasını; ilk etapta öğrenci gönderilebileceğini, ancak ileride buna da gerek kalmayacağını belirtmiştir²¹. Türkiye'nin yetişmiş teknisyenlere ihtiyacı olduğunu vurgulayan O.Buyse, Ankara'da kurulacak İş Üniversitesi ve Kız Enstitüsü'nün bu ihtiyacın karşılanmasına katkı sağlayacağını ve ülkedeki mesleki eğitiminin merkezi olacağını belirtmiştir²².

O.Buyse'un ülkemizde bulunduğu sırada mesleki eğitimle ilgili yaşanan önemli bir gelişme, 1052 Sayılı Meslek Mektepleri Hakkında Kanun'un 26 Mayıs 1927'de TBMM'nde kabul edilmesidir. Buna göre; askeri, sıhhi ve yüksek ihtisas mektepleri ile Maarif Teşkilatı Kanunu'nda belirtilen meslek kursları hariç bütün meslek okullarının idaresi Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir²³.

Ankara, Eskişehir, Kütahya, Konya, Adana, İzmir ve İstanbul gibi şehirleri ziyaret ederek her ilin ihtiyaçlarını yerinde tespit eden O.Buyse, bu incelemelerini Haziran ortalarında tamamlamış; bu illerde açılacak meslek okulları için, ayrıntılı

²⁰ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 19 (15Ağustos 1927), s.44-45.

²¹ “*Meslek Mektepleri Müttehassısının Mühim Beyanatı*”, **İkdam**, No: 10808 (29 Mayıs 1927),s.2; “*Meslek Mektepleri Müttehassısının Fikirleri*”, **İkdam**, No: 10809 (30 Mayıs 1927),s.3.

²² “*Meslek Mekteplerine Dair Yapılan Tedkikat*”, **Vakit**, No: 3379 (29 Mayıs 1927), s.3.

²³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, VIII, s.1401.

projeler hazırlayarak peyderpey Maarif Vekâleti'ne sunmuş²⁴ ve 1927 Temmuz ayı ortalarında ülkesine dönmüştür²⁵.

Haziran sonlarında bütün raporlar Vekâlet'e ulaşmış ve Talim ve Terbiye Heyeti'nce incelenmeye başlanmıştır²⁶. Heyet, "büyük bir sebat ile devamı memleket iktisadi hayatında büyük bir inkişaf uyandıracak" şeklinde nitelendirdiği bu raporun her ne pahasına olursa olsun uygulanmasını tavsiye etmiştir²⁷. Maarif Vekâleti de, O.Buyse'un raporlarında önerilen işlerin gerçekleştirilmesini senelere göre sıraya koymayı ve mevcut okullardan azami derecede yararlanılmasını kararlaştırmıştır²⁸.

Uzun yıllar ihmal edilen meslek eğitime yeni bir ivme kazandırmak isteyen Maarif Vekili M.Necati Bey, bu çalışmalarda O.Buyse'un raporlarına çok büyük önem verdiğini TBMM'ndeki konuşmasında şu şekilde dile getirmiştir: *"Maarif Vekâletimiz bu raporu aynen tatbik etmeyi ve bu husus için birçok ecnebi mütehassıs ve muallimler davet etmeyi prensip olarak kabul etmişti...İş Dârülfünûnu ile politeknikin temellerini bu sene Ankara'da atmaya muvaffak olursak Meclis-i Âlîniz güzel memleketimizde yeni abide-i hayat ve sanat yaratmış olacaktır....Mesleki mektepler hususunda mukarreratımızı büyük profesörün yedd-i emanetine tevdi etmek ve aynen çizdiği programı tatbik etmekle Maarif Vekâleti vazifesini bihakkın yapacağına kanidir."*²⁹

Ülkemizdeki incelemelerinden sonra Belçika'ya dönerek, Brüksel Şehri Fenni Tedrisat Müdürlüğü görevine başlayan ve "**People**" adlı bir gazeteye, gezisi hakkında açıklamalar yapan O.Buyse, milletimizin Gazi Mustafa Kemal önderliğinde verdiği Kurtuluş Savaşı'nı "mağlupların galiplere zaferi" olarak nitelendirmiş; zaferden sonra laiklik alanında atılan adımları, bir zamanlar en büyük koz olan dine karşı bir isyan olarak değerlendirmiştir. Ekonomi alanında takdire şayan adımlar atan, denk bütçe yapan ve tarımın gelişmesi için aşarın kaldıran Türkiye'yi öven O.Buyse, donanım açısından Belçika'dakiler seviyesinde olarak nitelendirdiği Uşak Şeker Fabrikası

²⁴ "Meslek Mektepleri", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2134 (19 Haziran 1927), s.2.

²⁵ "Meslek Mektepleri", **Milliyet**, No: 512 (18 Temmuz 1927), s.3

²⁶ "Meslek Mektepleri", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2143 (28 Haziran 1927), s.1.

²⁷ Reşat Özalp, *Türkiye'de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim*, **Mesleki Ve Teknik Öğretim**, Yıl:9, Sayı: 104 (Ekim 1961), s.42.

²⁸ "Maarif Vekâletinin Muhtelif Faaliyetleri Arasında", **Vakit**, No: 3416 (9 Temmuz 1927), s.2.

²⁹ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, III, s.205.

sayesinde şeker ithalatının 90 milyon kilodan 45 milyona indiğini, alt yapı, demiryolu ve madenlerin işlenmesinde ülkemizin önemli atılımlara giriştiğini kaydetmektedir³⁰.

Eskiden ticaretten uzak duran ve bu işleri azınlıklara bırakan Türklerin, bu alanda şaşılacak derecede başarılı olduklarını kaydeden O.Buyse, teorik ve hükümete memur yetiştiren eski eğitim anlayışının, saltanata bağlı memuriyet düşüncesinin terk edildiğini ve gezisi sırasında modern memur ve yetkililerle temaslarda bulunduğunu belirtmiştir. O.Buyse açıklamalarının devamında; zengin doğal kaynaklarının işlenmesi ve ülkeye yararlı hale getirilmesi, ticaret, nakliye gibi alanlarda ilerlemek için mesleki eğitim alanında geniş çaplı atılımlar yapılmasını ve Avrupa ülkelerinin deneyimlerinden yararlanılmasını tavsiye etmektedir.

“**Endependes**” adlı bir gazetede bir makale de yayınlayan O.Buyse, Türk sanatkârların çağdaş işletmeler kurmakta olduklarını, sanayi erbabının önünde parlak bir gelecek bulunduğunu, uzun yıllar ihmal edilen Anadolu’da yeni ve çağdaş şehirler kurulmakta (Ankara gibi) olduğunu ve her alanda canlanmanın başladığını kaydetmektedir³¹.

O.Buyse’un verdiği projeler, Vekâlet tarafından 1927 yılında **Maarif Vekâleti Mecmuası**’nda ve 1939 yılında da ayrı bir kitap olarak yayınlanmıştır³².

C-OMER BUYSE’UN TEKNİK ÖĞRETİM HAKKINDA RAPORU

1-Bir Çalışma Programı Önerisi ve Esasların Belirlenmesi

Omer Buyse’un İstanbul’daki incelemelerinden edindiği intibalarına göre; iyi idare edilmekle birlikte, Sanat Okulu’nda 30 sene öncesinin sistemi ile eğitim yapılmakta, gemicilikle, traktör ve otomobille ilgili dersler verilmemektedir. Okulun ilgili sanayi kuruluşları ile ilişkileri yeterince sağlanmadığı için sanat erbabının ustalıklarından mahrumdur.

Gündüz işte çalışanlar için akşam kursları açılmalıdır. Bir okul açılmasını gerektirmeyecek derecede önemli ve kurslarla kazandırılabilir meslekler için bu yol

³⁰ “Mütehassıs Omer Buis’in Memleketimiz Hakkındaki Beyanatu”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2195 (19 Ağustos 1927), s.3.

³¹ “Bir Belçikalı Alimin Görüşü”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2196 (20 Ağustos 1927), s.1,3.

³² **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 13 (Eylül 1927), s.1-294; **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 14 (Kânunuevvel/Aralık 1927), s.303-312, ve bu sayının sonunda ek olarak (s.1-14); O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.1-369.

izlenebilir. Eğitim verilecek ve korunacak meslekler bölgede yapılacak anketlerle belirlenebilir.

Genç kızların eğitimine yönelik yeterli okul bulunmadığı için; yerel ihtiyaçların belirlenmesi, eğitim yapılacak alanlar (el işleri, büro hizmetleri, sosyal hizmetler vs.) ve okulun gündüz veya gece eğitim vermesi konusunda yapılacak araştırmalardan sonra karar verilebilir.

Her derecede verilecek eğitimin teknik, genel, medeni ve ahlaki özelliklere sahip olması gerekir. Meslek eğitimiyle ilgili çalışmalara o yerdeki meslek kuruluşları, sanat ve ticaret gruplarıyla diğer yetkililerin iştiraki sağlanmalıdır. Bu kuruluş ve meslek gruplarının temsilcilerinin katılacağı komisyonlar kurulmalı ve danışmanlık mahiyetindeki bu komisyonların kararları okulun masrafları karşılayan kurum ve devletin onayına sunulmalıdır³³.

-Hazırlık anketi: Çeşitli illerde uygulanacak mesleki eğitim programının belirlenmesi için yerinde incelemeler yapılmalıdır. Bu anketler; a) Okul açılması veya mevcut okullarda bölümler açılması için yapılacak öneriler, b) Yerel ihtiyaç ve imkânlar çerçevesinde, açılacak okul ve bölümlerin programlarının elde edilecek kesin bilgilere göre belirlenmesi, c) Eğitimden beklenen amaç, teşkilat ve sonuçlar hakkında ilgilileri bilgilendirmeye yarayacaktır.

Yapılacak toplantılarda, yerel ihtiyaçlar ve mali imkânlar ölçüsünde çoğaltılacak meslek okullarının amaçları, bu okulların resmi memurların başkanlığındaki gözetim komisyonlarının idare edeceği gibi konular konuşulacaktır. Ayrıca resmi daireler ve birliklerin önerileri Hükümet tarafından araştırılacaktır. Böylece, gerekli bilgiler elde edilir, kamuoyu hükümetin niyetlerini anlar ve takip eder, meslek eğitimi sisteminin devamı sağlanır³⁴.

2- Mustafa Kemal İş Üniversitesi (Ankara)

Türkiye'nin çeşitli yerlerinde açılmış ve açılacak meslek okulları için öğretmen ve ülke sanayisi için uzman teknisyenler yetiştirmek amacıyla Ankara'da "Mustafa Kemal İş Üniversitesi" açılmalıdır. Okulda özellikle uygulamalı eğitime önem

³³ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.3-5.

³⁴ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.5-6.

verilmelidir. Öğretilcek teorilerin ve deneyimlerin amacı, pratiği aydınlatmak ve ona rehberlik etmektir.

İş Üniversitesi, ülkede mevcut meslek, sanat, ziraat ve ticaret okullarının iş ve çalışma örneklerini devamlı bir sergide göstererek teknik eğitim metotlarını geliştirmeye ve yaymaya çalışacaktır. Sergi ustalara, meslek ve ilkokul öğretmenleriyle halka açık olmalıdır.

Kütüphanesi ve ders araç-gereç laboratuvarları, hem Üniversitenin kendi dersleri için ve hem de ticaret ve sanayi erbabının işleri için değerli hizmetler görecektir. Ayrıca Üniversitenin teknoloji koleksiyonları ve süsleme sanatları müzesi halka ve öğrencilere Türkiye’de ve yurt dışında endüstrinin gelişimini görme imkânı sağlayacaktır³⁵.

Üniversitenin Teşkilatı:

-Hazırlık Kısmı: 12-14 yaşındaki çocuklar için gündüz, akşam veya mevsimlik açılacak bölümlerden oluşur. Öğretim süresi 3 yıldır.

-Teknik Kısım: Gündüz eğitim verecek bu kısmın öğretim süresi 3 senedir ve şu bölümler bulunacaktır: 1)Taş işleri şubesi, 2) Ağaç işleri şubesi, 3) Maden işleri şubesi, 4)Elektrik işleri şubesi, 5) Sıhhi tesisat şubesi, 6) Süsleme sanatları şubesi.

-Yüksek Teknisyenler Kısmı: Öğretim süresi 2 yıl olan bu kısımda şu bölümler bulunacaktır: 1) Nafia inşaatı ve yollar şubesi, 2) Elektrik işleri şubesi, 3) Makine ve ziraat makineleri teknisyenliği ve ressamlar şubesi, 4) Sanatlar şubesi, 5) Süsleme sanatları şubesi, 6) Teknik ve meslek okulları için öğretmenlik şubesi.

-Uzman Yetiştirmek İçin Süreli Kurslar: Üniversitenin en yüksek kısmı olacak ve öğretim süresi tahminen 1 yıl olan bu kurslarda çeşitli alanlarda uzmanlar yetiştirilecektir³⁶.

3-Ankara’nın Durumu

Önemli yolların kesiştiği bir yerde bulunan ve hızla gelişen başkent, ülkenin sınaî, ticari, mali işlerinin ve ekonomik gelişmesinin merkezi olacaktır. İş Dârülfünûnu, bu gelişmeler için elemanları yetiştirecek şekilde düşünülmüştür. Önerilen sistem,

³⁵ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.6-9. Raporun bu kısmı 2 Mayıs 1927’de Ankara’da hazırlanıp, Vekâlete sunulmuştur.

³⁶ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.7-9.

Ankara’da yapılan incelemelerden elde edilen bilgilere göre hazırlanmış olup, yerel ihtiyaçları da karşılayacaktır. Ticaret odası ve diğer ilgili kurumlar tarafından uygun görülen bu sistem, endüstride en ileri ülkelerden Belçika’da başarıyla uygulanmıştır.

İş Üniversitesi ve diğer meslek okullarının kontrolü; hükümet temsilcileri, endüstride çalışanlar ve sanatkârların temsilcileri ile teknisyenlerden oluşan bir komisyona verilecektir. Bu komisyonların görev ve yetkileri bir yönetmelikle belirlenecektir.

Modern teknik eğitim, ekonomik gelişmeyi getirecektir. Belçika’da olduğu gibi atölyelerin kapısına kadar yayılacak olan mesleki eğitim, endüstrinin her alanında yetişmiş uzmanlar, teknisyenler ve mühendisler yetiştirecektir. Türkiye’nin zengin doğal kaynakları, bu tür yetişmiş elemanlar sayesinde değerlendirilebilecektir.

İş Üniversitesi ve diğer modern meslek okulları, geniş kitlelere hitap edecek onları ekonomik üretim mesleklerine yönleltecektir. Bu okullar Türkiye’de gelişmenin ve ilerlemenin önemli bir etkeni olacaktır. İş Üniversitesi ve diğer meslek okullarının binaları geniş, modern bir şekilde yapılmalı ve iyi donatılmalıdır. Başlangıçta yapılacak büyük masraflar ekonomik gelişme ve halkın refahı ile zamanla geri kazanılacaktır.

Mesleki eğitim programının uygulanmasında şu aşamalar izlenebilir: 1) İki hazırlık sınıfı açılır, 2) İkisi ağaç işleri ve ikisi demir işleri için olmak üzere dört atölye ile dört sınıf ve salon açılır, 3) Sonraki sene Teknik kısım açılır, 4) Beşinci seneden itibaren okullar ve şubeler iyi donatılmış geniş binalara taşınır.

Binanın inşası sırasında; sınıfların, teknoloji salonlarının ve süsleme sanatları müzesinin inşaatı için özel bir program araştırılır ve inşaat planları buna göre yapılır. Aynı zamanda binaların ısıtma, aydınlatma işleri, mekanik ve elektrik santralleri, atölye ve deneme laboratuvarlarının donanımı, dershaneler ve diğer salonlar için detaylı planlar ve inşaatlar için şartnameler hazırlanır ve ihale açılır³⁷.

4-Ankara Mustafa Kemal İş Üniversitesi Müfredat Programı

a-Hazırlık Kısım

Bu kısımda gösterilecek dersler ve ders saati sayısı şöyledir: Birinci sınıf için; atölye (ağaç işleri) 10, atölye (tesviyecilik) 10, resim 8, matematik 5, Türkçe ve yurt

³⁷ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.9-13.

bilgisi 6 saat olmak üzere toplam 39 saattir. İkinci sınıf için; atölye (ağaç işleri) 10, atölye (tesviyecilik) 10, genel teknoloji 1, resim 8, matematik 5, fen bilgileri 2, Türkçe ve yurt bilgisi 3 saat olmak üzere toplam 39 ders saatidir³⁸.

b-Teknik Kısım

-Taş İşleri Şubesi: Bu şubede, Taşçılar ve Mermerciler Ana Sanat Dalı, Duvarcı ve Betoncular Ana Sanat Dalı ve Sıvacı, Tezyinatçı ve Kalıpçılar Ana Sanat Dalı olmak üzere üç ana sanat dalı bulunacaktır. Öğretim süresi 3 yıl olan bu ana sanat dallarında gösterilecek dersler şunlardır: Atölye, teknoloji, resim, matematik ve defter tutma (Sadece Taşçılar ve Mermerciler ASD. ile Sıvacı, Tezyinatçı ve Kalıpçılar ASD'da), Türkçe, beden eğitimi ve yüksek kısma hazırlayıcı özel dersler, matematik ve topografya dersi ile mekanik ve mukavemet dersi (Sadece Duvarcılar ve Betoncular ASD'da)³⁹.

-Ağaç İşleri Şubesi: Bu şubede, dülgerlik, marangozluk ve mobilyacılık ana sanat dalı, arabacılık ana sanat dalı ve modelcilik ana sanat dalı bulunacak ve bu ana sanat dallarında şu dersler okutulacaktır: Atölye, teknoloji, resim, matematik ve defter tutma, Türkçe ve beden eğitimi dersleri okutulacaktır. Eğitim süresi 3 yıldır⁴⁰.

-Maden İşleri Şubesi: Bina ve araba demirciliği, sobacılık ana sanat dalı ve dökümcülük ana sanat dalı olmak üzere iki ana sanat dalının bulunacağı bu şubede de öğretim süresi 3 yıldır ve okutulacak dersler şunlardır: Atölye, teknoloji, resim, matematik ve defter tutma, Türkçe ve beden eğitimi dersleri okutulacaktır⁴¹.

- Elektrik İşleri Şubesi: Öğretim süresi 3 yıl olan bu şubede okutulacaktır: Atölye, teknoloji, resim, matematik ve defter tutma, Türkçe ve beden eğitimi dersleri okutulacaktır⁴².

- Sıhhi Tesisat Şubesi: Öğretim süresi 3 yıl olan bu şubede okutulacak dersler şunlardır: : Atölye, teknoloji, resim, matematik ve defter tutma, Türkçe ve beden eğitimi⁴³.

³⁸ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.15-18.

³⁹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.19-27.

⁴⁰ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.28-32.

⁴¹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.33-37.

⁴² O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.38-40.

⁴³ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.41-44

- **Süsleme Sanatları Şubesi:** Öğretim süresi 3 yıl olan bu şubede şu dersler okutulacaktır: Atölye, geometrik resim, bakarak resim, suluboya resim, tezyini kompozisyon, perspektif, matematik ve defter tutma, Türkçe ve beden eğitimi⁴⁴.

c- Yüksek Teknisyenler Kısmı

Teknik kısmın herhangi bir şubesini başarı ile bitirenler, 2 yıllık bu yüksek teknisyen ve öğretmen yetiştiren bu kısma devam edebileceklerdir⁴⁵.

- **Nafia İnşaatı ve Yollar Şubesi:** Öğretim süresi 2 yıl olan bu şubede okutulacak dersler şunlardır: Umumi ve mesleki teknoloji, resim, fizik ve kimya, matematik, mekanik ve mukavemet, endüstri ekonomisi ve sıhhat bilgileri, beden eğitimi⁴⁶.

- **Elektrik İşleri Şubesi:** Öğretim süresi 2 yıl olan bu şubede şu dersler okutulacaktır: Atölye, elektrik ve elektrik teknolojisi, resim, fizik ve kimya, matematik, mekanik ve mukavemet, endüstri ekonomisi ve sıhhat bilgileri, beden eğitimi⁴⁷.

- **Makine Ve Ziraat Makineleri Teknisyenliği Ve Ressamlar Şubesi:** Bu şubenin öğretim süresi de 2 yıldır ve şu dersler okutulacaktır: Atölye, teknoloji, resim, fizik ve kimya, matematik, mekanik ve mukavemet, endüstri ekonomisi ve sıhhat bilgileri, beden eğitimi⁴⁸.

- **Sanatlar Şubesi:** Teknik kısmın herhangi bir şubesinden mezun olup da, uzmanlığını ilerletmek veya kendi alanında bir meslek okulunda öğretmenlik yapmak için 1 sene daha okumak isteyenlerin, devam edebileceği bu şubede okutulacak dersler şunlardır: Atölye ve teknoloji, resim, fizik ve kimya, tatbiki mekanik, Türkçe ve defter tutma, endüstri ekonomisi ve sıhhat bilgileri, beden eğitimi⁴⁹.

- **Teknik ve Meslek Okulları İçin Öğretmen Şubesi:** Ülkemizdeki meslek okullarında öğretmenlik yapmak isteyenlerin okuyabilecekleri bu bölümün öğretim süresi 2 yıldır. Birinci sınıfta her öğrencinin kendi uzmanlık alanı ile ilgili sanat dalının derslerini göreceği bu şubede ikinci sınıfta okutulacak dersler şunlardır: Atölye, teknoloji, resim, endüstri ekonomisi, beden eğitimi, endüstri ve meslek pedagojisi

⁴⁴ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.45-46.

⁴⁵ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.47-49.

⁴⁶ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.49-51.

⁴⁷ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.52-54.

⁴⁸ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.55-57.

⁴⁹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.58-59.

(teknik eğitimin pratik ve teorisi, derslerde stajyerlik, öğrenciler tarafından ders verilmesini de kapsar), endüstri ve meslek pedagojisine ait bilimsel araştırmalar (bitirme tezi)⁵⁰.

5-Ankara İsmet İnönü Kız Enstitüsü

Ülkemizde erkeklere yönelik meslek eğitiminin önderi ve merkezi olmak üzere Başkent Ankara’da İş Üniversitesi’nin kurulmasını öneren O.Buyse, aynı işlevi kadınların meslek eğitiminde yapacak olan bir okulun açılmasını tavsiye etmiştir. Adının “İsmet İnönü Kız Enstitüsü” olmasını teklif eden O.Buyse, bu okulun amacını; “Genç kızlarla kadınlara mahsus sanatlarda, ticarete ve modern hayatın icaplarından doğan içtimai müesseselerde genç kız ve kadınların yer bulabilmesi için kendilerine gerekli bilgileri vermek” şeklinde açıklamaktadır⁵¹.

Kız Enstitüsü’nde akşam okulları, iki dereceli gündüz okulları ve kadınların meslek eğitimine yönelik şubeler bulunacaktır. Biri sanat ve diğeri ticaret olmak üzere iki kısmın olacağı Akşam Meslek Okullarının öğretim süresi 3 sene olup; ticaret ve yabancı dilde yatkinlik kazanmak amacıyla bu süreye bir yıl daha eklenebilecektir⁵². Akşam okullarına, gündüz herhangi bir işte çalışanların devam etmeleri sağlanmakla; insanlar, hem çalışma ve hem de eğitim görme imkânına kavuşmuş olacaklardır.

Enstitüdeki gündüz okulları da iki dereceli olup şu bölümler yer alacaktı⁵³: a) Meslek ve Ticaret Kısmı(4 yıllık); Biçki ve dikiş bölümü, çamaşır ve nakış bölümü, moda ve çiçek bölümü, ticaret ve yabancı diller bölümü. b)Yüksek Kısım(2 yıllık); Kadın sanatları bölümü, ticaret ve sekreterlik bölümü (ticaret ve yabancı dil ile sekreterlik ve haberleşme kollarına ayrılır), öğretmenlik bölümü, sosyal hizmetler bölümü, hastabakıcılık bölümü.

Yukarıda verilen teşkilat özetinden anlaşılabacağı üzere, 6 yıllık eğitimle meslek okullarına öğretmen yetiştirilmiş ve böylece ülkenin her tarafında kadın eğitiminde

⁵⁰ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.60-63.

⁵¹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.67. O.Buyse, raporunun İsmet Paşa Kız Enstitüsü ile ilgili bölümünü 11 Mayıs 1927’de sunmuştur. (s.70.)

⁵² O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.67.

⁵³ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.67-68.

önderlik edilmiş olacaktır. Ayrıca, Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nde, hayır kurumlarında, fabrikalarda ve benzeri kurumlarda çalışacak elemanlar da yetiştirilecektir.

Türk kadınının gizli kalmış ve işlenmemiş yeteneğini eğiterek, çalışma hayatında kadınların da hak ettikleri yeri almaları sağlanacaktır. Diğer taraftan bu okullar, Türk toplumunun maddi ve manevi her alanda kadın-erkek bir bütün olarak medeniyet yolunda ilerlemesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Kadınların meslek eğitiminde bu yeni programın uygulamaya geçirilmesinde şu aşamaların izlenmesi yerinde olur⁵⁴: Başlangıçta şehirdeki uygun bir binada 36-40 öğrenci alabilecek dört sınıf açılır ve bunlara Ankara'dan ve kadın sanatları öğretmeni yetiştiren diğer yerlerden alınır. İkinci sene dört sınıf daha açılır. Üçüncü seneden itibaren Enstitünün kendi binalarında eğitim-öğretime devam edilir. Bu binaların, sınıf ve salonlar, eğitim araç-gereçleri ve benzeri açıdan kadın meslek eğitimine uygun bir şekilde inşa edilmesi ve donatılması gerekir.

Mustafa Kemal İş Üniversitesi Nizamnamesi'nde belirtilen esaslar, İsmet İnönü Kız Enstitüsü için de geçerlidir.

-Enstitüye giriş şartları: Lise ve Muallim Mekteplerinde okuyup da yeterli bilgilere sahip olanlardan, Enstitünün herhangi bir bölümüne girmek isteyenler bu bölümlerde bir aşağı sınıfa kaydedilirler. Yüksek kısma girmek isteyenlerin, meslek veya ticaret bölümlerini bitirmeleri gerekmektedir. Hastabakıcılık ve sosyal hizmetler bölümlerine girmek isteyen kızların en az 16 yaşında bulunmaları ve liselerin ikinci devresi derslerinden imtihan vermeleri gerekir⁵⁵.

a- Akşam Meslek Okulları

Ev İdaresi ve Sanatlar Kısmı ile Ticaret ve Yabancı Diller Kısmı olmak üzere iki kısımdan oluşacak ve öğretim süresi 3 yıl olacak olan bu okullarda okutulacak dersler şunlardır: Türkçe, yabancı dil, defter tutma ve ticaret hukuku, ticari aritmetik, ticari coğrafya ve emtia, daktilografi⁵⁶.

b- Gündüz Okulları

-Meslek ve Ticaret Kısmı: Öğretim süresi 4 yıl olan bu kısımda okutulacak ortak dersler şunlardır: Türkçe, yabancı dil, matematik ve defter tutma, fizyoloji ve

⁵⁴ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.69-70.

⁵⁵ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.70.

⁵⁶ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.71-73.

sıhhat, iktisadi coğrafya, resim, beden eğitimi, musiki. Ticaret ve Yabancı Dil Bölümü hariç diğer bölümlerde bu ortak derslere ek olarak bölümlere göre şu dersler okutulacaktır⁵⁷:

-Biçki ve Dikiş Bölümü: Biçki ve dikiş, teknoloji, çamaşır ve nakış, mesleki ve teknik resim, ev idaresi⁵⁸.

-Çamaşır ve Nakış Bölümü: Biçki ve dikiş, beyaz ve renkli nakış, mesleki ve tezyini resim, ev idaresi⁵⁹.

-Moda ve Çiçekçilik Bölümü: Şapkalar ve apreler, teknoloji, beyaz ve renkli nakış, mesleki ve tezyini resim, ev idaresi⁶⁰.

-Ticaret ve Yabancı Dil Bölümü: Türkçe, yabancı dil, defter tutma ve ticaret hukuku, ticari hesap ve cebir, fizyoloji ve sıhhat, tarih, coğrafya ve emtia, steno daktilografi, resim, beden eğitimi, musiki, ev idaresi⁶¹.

c-Yüksek Kısım

Öğretim süresi iki yıldır.

Kadın Sanatları Bölümü: Türkçe, yabancı dil, kostüm tarihi, mesleki ve tezyini resim, fizyoloji ve sıhhat bilgileri, uzmanlık (uygulamalı), atölyelerde staj, beden eğitimi⁶².

-Ticaret ve Sekreterlik Bölümü: Bu bölüm iki dalda eğitim verecektir.

-Ticaret ve Yabancı Dil Şubesi: Türkçe, yabancı dil, defter tutma ve muhasebe usulü, ticaret hukuku, ticaret hesabı ve cebir, ticari tarih-coğrafya-emtia, sıhhat bilgileri, biçki ve dikiş, beden eğitimi⁶³.

-Sekreterlik ve Haberleşme Şubesi: Türkçe, yabancı dil, katiplik ve bürokommerşiyal, ticaret hukuku, ticari tarih-coğrafya-emtia, sınai ve siyasi iktisat, sıhhat bilgileri, defter tutma, daktilografi, ticaret hesabı ve cebir, mesleki raporlar, beden eğitimi⁶⁴.

⁵⁷ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.74-77.

⁵⁸ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.78-79.

⁵⁹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.80-81.

⁶⁰ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.82-83.

⁶¹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.84-89.

⁶² O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.90-92.

⁶³ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.93-95.

⁶⁴ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.96-98.

-Öğretmenlik Bölümü: Meslek ve ticaret okullarına öğretmen yetiştiren bu bölümün birinci sınıfında öğrenciler ortak dersleri gördükten sonra ikinci kendi uzmanlık alanlarına göre şu dersleri okuyacaklardır: Türkçe, uzmanlık (uygulamalı), tedris usulleri ve ders tatbikatı, ayrıca ticari kısım öğrencileri için kostüm tarihi ile mesleki ve tezyini resim⁶⁵.

-Sosyal Hizmetler Bölümü: Öğretim süresi iki yıl olan bu bölümde üç uzmanlık alanı vardır: Çocuk, genel ve özel yardım kurumları yöneticiliği, endüstri. Bu uzmanlık alanlarında birinci sınıfta şu ortak dersler okutulacaktır: Türkçe, hukuk, iktisat, teşkilat (eğitim, yardım ve koruma kuruluşları), sıhhat bilgileri, hastabakıcılık, ruhiyat, büro yönetim usulleri, beden eğitimi, içtimai müesseseleri ziyaret. İkinci sınıflar kendi alanları için belirlenen dersleri alacaklardır⁶⁶.

-Hastabakıcılık Bölümü: Hastanelerde veya evlerde hastabakıcı olarak çalışmak isteyenler için açılacaktır, öğretim süresi 3 yıldır. Bu bölümde okutulacak dersler şunlardır: Türkçe, iç ve dış hastalıklar hakkında malumat, tıbbi ve cerrahi öğütler, perhiz rejimleri, kazalarda ilk yardım, çocuk bakımı ve büyütme, yabancı dil, masaj dersleri, deontoloji, pansuman ve ameliyat bilgileri, ev idaresi, sosyal yardım⁶⁷.

6- Ankara'da Açılacak Meslek ve Ev İşleri Kursları

Normal bir evde yapılması gereken işler (biçki, dikiş, mutfak ve ev işleri) hakkında basit ve bilimsel bilgilerin halk arasında yayılması amacıyla haftalık 10 ders saati olmak üzere değişik alanlarda kurslar açılır. Bu kurslarda yetişenler, kendi ev işlerini yeni yöntemlerle yapmanın yanı sıra, terzilere ve diğer ilgili dükkânlara iş yapabilirler veya ilgili sanayi kuruluşlarında çalışabilirler. Eğitim süresi 2 yıl olup, her kursta eğitim derslerini de yürütecek bir öğretmen idareyi üstlenir. Bu kurslar düzenlenirken Himâye-i Etfâl gibi kuruluşlarla ticarethane ve diğer ilgili işyerleri ile işbirliği yapılabilir⁶⁸.

⁶⁵ O.Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, s.99-100.

⁶⁶ O.Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, s.101-107.

⁶⁷ O.Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, s.108-109.

⁶⁸ O.Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, s.110-112.

Raporda, bu kursların idaresi ve işlerin yürütülmesiyle ilgili bir **Nizamname** de yer almaktadır. Buna göre⁶⁹; ücretsiz düzenlenecek bu kurslar, devletin gözetiminde, vilayet, belediye ve diğer kuruluşların temsilcilerinden oluşan 10 kişilik bir komisyonun idaresine açılacak; bu komisyon, kursların müfredatını hazırlayacak, her kurs için bir direktör atanacak, öğrenciler en az 12 yaşında olacak, kursların masrafları devlet, vilayet, belediye, müze gibi kurumlarla hayırseverlerin yapacağı bağışlardan karşılanacaktır.

Biçki ve dikiş, yemek pişirme ve ev idaresi ile tezgâhtarlık olmak üzere üç bölümde kurslar açılacaktır. Bunlardan ilk ikisinde okutulacak dersler; pratik uygulama Türkçe ve tamir işleridir. Tezgâhtarlık bölümünde ise; Türkçe, Tamir İşleri, Ticari Coğrafya, Aritmetik ve Defter Tutma, Ticaret Adabı ve Âdâb-ı Muaşeret, Yabancı Dil⁷⁰.

7- Kütahya'da Meslek Eğitimi

Kütahya'da açılması önerilen meslek okulları ve kurslar şunlardır:

-Erkekler için açılacak akşam okulları: İlkokul mezunlarının devam edebilecekleri ve eğitim süresi 4 yıl olacak bu okullarda yılın sekiz ayında ve haftada 10 saat ders verilecektir. İlkokulu bitirmeyenler için iki senelik hazırlık kursları açılacaktır. Erkekler için bu okulda açılacak bölümler; çinicilik, kunduracılık, maden işleri, ağaç işleri, duvarcılık ve betonculuk, ticaret ve yabancı dil ile mesleğe hazırlık kursları (ilkokul mezunu olmayanlar için)dır⁷¹.

-Kızlar için açılacak meslek okulları: İlkokul mezunlarının devam edebileceği bu okulların eğitim süresi 4 yıl olup, haftada 20 saat ders verilecektir. Bu okulda açılacak bölümler şunlardır: Biçki ve dikiş, zirai ev idaresi, tezyini sanatlar, ticaret ve yabancı dil, mesleğe hazırlık (ilkokul mezunu olmayanlar için) kursları⁷².

Her iki okulun masraflarının %25'ni vilayet, %25'ini belediye karşılayacağından, devlete %50'lik bir pay düşmektedir. Okulların idaresi için, devlet,

⁶⁹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.113-117.

⁷⁰ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.118-125.

⁷¹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.129-130. O.Buyse, raporunun Kütahya ile ilgili bölümünü 15 Mayıs 1927 tarihinde Konya'da tamamlamış ve Vekâlete göndermiştir.(s.132.)

⁷² O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.129-130.

vilayet, belediye, ticaret ve sanayi odası temsilcilerinden oluşan bir Nezaret Komisyonu oluşturulmalıdır. Kız okulları için bu üyelerden başka kadın dernekleri temsilcileri de bulunmalıdır. Binayı belediye temin edecektir, okulların bütün bölümleri ile açıldığı zaman toplam masraf 40.000.lira civarında olacaktır. Okulların öğretmen kadrosu için şehirdeki meslek erbabından en iyileri seçilerek, kitap ve diğer ders araçlarının sağlanması yeterli olacaktır⁷³.

8- Konya'da Mesleki Eğitim

Raporun hazırlandığı sırada mesleki bakımdan Konya'da mevcut durum şudur: 4 adet motorlu fabrikada maden işleri (tenekecilik, çilingirlik, demircilik vs.) yapılmakta ve ayrıca küçük işyerlerinde de aynı faaliyet gösterilmekteydi. 450 halı tezgahında yaklaşık 1500 kişi, kunduracılık alanında 1100 kişi, duvarcılık ve taşçılıkta 500 kişi, ağaç işlerinde 175 kişi, abacılıkta (keçe) 70 kişi çalışmakta, 1 büyük 11 küçük değirmen bulunmakta, 300 ticarethanede tüccar ve müstahdem çalışmaktaydı. Nüfusun %50'si tarım, hayvancılık, sütçülük gibi işlerle uğraşmaktaydı⁷⁴.

Mevcut durumun tespitinden sonra Konya'da açılması öngörülen meslek okulları ve bu okulların bölümleri şu şekilde verilebilir:

-Erkekler için açılacak akşam okulları: İlkokul mezunlarının devam edebilecekleri ve eğitim süresi 3 yıl olacak bu okullarda yılın sekiz ayında ve haftada 10 saat ders verilecektir. İlkokulu bitirmeyenler için 2 senelik hazırlık kursları açılacaktır. Bu okulda açılması gerekli görülen bölümler: Maden işleri, duvarcılık, ağaç işleri, iplikçilik, ticaret ve yabancı dil, mesleğe hazırlık kursları (ilkokulu bitirmeyenler için)⁷⁵.

-Kızlar için açılacak akşam okulları: İlkokul mezunlarının devam edebileceği bu okulların eğitim süresi 3 yıl olup, haftada 20 saat ders verilecektir. Bu okulda

⁷³ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.131-133. Raporda bundan sonra Kütahya'da açılması önerilen bölümlere ait müfredat programları ayrıntılı bir şekilde verilmektedir O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.134-165.

⁷⁴ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.169. O.Buyse, raporun Konya'da meslek eğitimi ile ilgili bölümünü 29 Mayıs 1927'de İzmir'de tamamlamış ve Vekâlete göndermiştir. (s.174.)

⁷⁵ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.171-172. Bu okuldaki bölümlerin müfredat programları için bakınız: (s.175-188.)

açılacak bölümler şunlardır: Biçki ve dikiş, zirai ev idaresi, tezyini sanatlar, ticaret ve yabancı dil, mesleğe hazırlık (ilkokul mezunu olmayanlar için) kursları⁷⁶.

-Konya Sanat Okulu'nda yapılacak ıslahat: Öğretim süresi 3 sene olan bu okula, 12 yaşında ve daha büyük öğrenciler kaydolabilmektedir. Bu durumda, çocuklar mesleği kavrayabilmek için gerekli bedeni ve fikri gelişmesine henüz malik değildirler. Ülkenin güneydoğusu için merkez sayılabilecek 60.000. nüfuslu Konya'da sanat okulunun ıslah edilmesi ve teknisyenler için bir bölüm de açılmalıdır. Bu okulda şu düzenlemelerin yapılması yerinde olur:

-Hazırlık kısmı: Öğretim süresi 2 sene olup, eğitim yarı genel ve yarı mesleki olmalıdır. Bu kısma 12-14 yaşındaki öğrenciler kabul edilecektir.

-Teknik Kısım: Kalifiye işçi yetiştirecek olan bu kısmın eğitim süresi 3 yıldır. Mevcut maden işleri bölümünde tarım makineleri yapımı, yedek parça imalatı, demircilik, alüminyum ve saç işlemeciliği ile oksijen kaynağı işleri öğretilmektedir.

-Teknisyen Kısım: Eğitim süresi 2 yıl olan bu kısma, teknik kısım mezunları girebileceklerdir. Maden işleri ve resmi inşaat işleri bölümleri açılacaktır. Konya'da meslek okulları için yapılacak masrafin %50'sini devlet, %25'ini belediye ile ticaret odası ve %25'ni vilayet karşılayacaktır⁷⁷.

9- Adana'da Mesleki Eğitim

Adana'da üretimde en belirgin iki alanda, deri işlemeciliği ile pamuk yetiştirme, pamuk ipliği ve dokuma alanında mesleki eğitimi organize etmek gerekir. Halihazırda bir tane ipek ve dokuma fabrikası vardır ve o da Tarsus'tadır. Pamuk endüstrisinin gelişmesi için uygun merkezlerde açılacak akşam okulları, modern tekniği halk arasında yaymak için iyi bir çaredir. Daha sonra dokuma teknisyenleri, kalifiye işçi ve ustalar yetiştirmek için gündüz okulları açılmalıdır. Gündüz okulları Adana, Tarsus, İzmir ve Diyarbakır'da açılabilir.

Deri işlemeciliği, Adana'da eski yöntemlerle yapılmakta ise de, krom kullanılan yeni yöntemlerle hem ucuzluk ve hem de hızlı üretim yapılabilir. Bu alanda gelişme

⁷⁶ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.171-172. Bu okuldaki bölümlerin müfredat programları için bakınız: (s.189-202.)

⁷⁷ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.171-174.

sağlanması için Adana veya Gaziantep'te bir akşam okulu açılmalıdır⁷⁸. Adana'da bu iki mesleğin yanında, tarım, ticaret, maden işleri, duvarcılık ve benzeri işlerde 1.700. kişi çalışmaktadır. Adana'da şu meslek okulu ve bölümlerin açılması önerilir:

-Erkekler için açılacak akşam okulları: İlkokul mezunlarının devam edebilecekleri ve eğitim süresi 4 yıl olacak bu okullarda yılın sekiz ayında ve haftada 10 saat ders verilecektir. İlkokulu bitirmeyenler için iki senelik hazırlık kursları açılacaktır. Bu okulda açılacak bölümler; deri işlemeciliği, ziraat (pamuk, şeker kamışı, tütün, bahçivanlık, konservecilik, sütçülük ve hayvan yetiştiriciliği için), ticaret ve yabancı dil, sanatlar (maden, ağaç, duvar ve sıva işleri), mensucat (dokumacılık), mesleğe hazırlık kursları (İlkokulu bitirmeyenler için)dır. Hâlihazırda patron ve işçiler için meslek eğitimi veren bir kurum yoktur⁷⁹.

-Kızlar için açılacak akşam okulları: İlkokul mezunlarının devam edebileceği bu okulların eğitim süresi 4 yıl olup, haftada 20 saat ders verilecektir. Bu okulda açılacak bölümler şunlardır: Biçki ve dikiş, zirai ev idaresi, tezyini sanatlar, ticaret ve yabancı dil, mesleğe hazırlık (ilkokul mezunu olmayanlar için) kursları. Halen ev idaresi ve kadınlara meslek eğitimi veren bir kurum yoktur⁸⁰. Adana'da açılacak erkek akşam okulları için tahmini masrafı 21.120.lira, kız akşam okulları için tahmini masraf 23.040.lira olup, bunun yarısını devlet, dörtte birini vilayet, diğer kısmını da belediye ve ticaret odası karşılayacaktır⁸¹.

10- Mersin'de Meslek Eğitimi

Mersin'de kızları ev idaresine ve erkekleri endüstri hayatına hazırlayacak herhangi bir okul yoktur. Verimli bir deltanın ucunda bulunan Mersin, liman

⁷⁸ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.205. O.Buyse, raporun Adana'da meslek eğitimi ile ilgili kısmını 4 Haziran 1927'de İstanbul'da tamamlamış ve Vekâlete göndermiştir. (s.208.)

⁷⁹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.206. O.Buyse, Adana'da açılacak erkek akşam okulu bölümlerini ayrıntılı müfredat programı da hazırlamıştır. (s.209-221.)

⁸⁰ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.206-207. Adana'da açılacak akşam kız okullarının müfredat programları için Kütahya'daki okullar için hazırlanan programın aynen uygulanmasını önermektedir. (s.222.)

⁸¹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.207.

yapılmasından sonra önemli bir ticaret merkezi olacaktır. Bu gelişmeye katkı sağlamak için aşağıda belirtilen okulları açılması yerinde olur⁸².

-Erkek Meslek Okulları: İlkokul mezunlarının devam edebilecekleri ve eğitim süresi 4 yıl olacak bu okullarda yılın sekiz ayında ve haftada 10 saat ders verilecektir. İlkokulu bitirmeyenler için iki senelik hazırlık kursları açılacaktır. Bu okulda açılacak bölümler; sanatlar bölümü, deniz inşaatı bölümü, ticaret ve yabancı dil bölümü, mesleğe hazırlık kursları (ilkokul mezunu olmayanlar için)dır⁸³.

-Kızlar için açılacak akşam okulları: İlkokul mezunlarının devam edebileceği bu okulların eğitim süresi 4 yıl olup, haftada 20 saat ders verilecektir. Bu okulda açılacak bölümler şunlardır: Biçki ve dikiş, zirai ev idaresi, tezyini sanatlar, ticaret ve yabancı dil, mesleğe hazırlık (ilkokul mezunu olmayanlar için) kursları.

Vali ve belediye başkanının açılmasında yarar gördükleri bu akşam okulları, öğrenci velilerinin isteklerine uyacağı ve ekonomik ihtiyaçları da karşılayacağından halk eğitimi için de gereklidir. Bu okullar için tahmin edilen masraf, erkek okulları için 18.240.lira ve kız okulları için 15.360.liradır⁸⁴.

11- Uşak'ta Mesleki Eğitim

675 üyeli Ticaret ve Sanayi Odası'nın verdiği bilgilere göre: yün sanayiinde 5 milyon liralık bir iş hacmi bulunmakta ve her sene 2-3 milyon liralık ihracat yapılmaktadır. Bu alanda, 5 yün iplik fabrikası, 5 boya fabrikası ve 1 mensucat fabrikası faaliyet göstermektedir. Ayrıca, 1200 halı tezgâhında 4400 işçi çalışmaktadır. Yün endüstrisi ürünlerinin ihracatında satıcılar arasındaki rekabet, sahil şehirlerindeki araçların işine gelmekte ve bu yüzden üreticiler ve işçiler daha az kar etmedirler.

Pamuk ve yün endüstrisine kalifiye eleman yetiştirmek üzere okul açmak acil ihtiyaçtır. Öğretim süresi 3 yıl olacak olan bu okula, ortaokul mezunları doğrudan ve ilkokul mezunları 2 yıllık hazırlık kısmına kabul edileceklerdir. Bu okulun açılacağı yere, yapılacak araştırmalardan sonra karar verilmelidir. Uşak şehri, yün endüstrisi,

⁸² O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.225. O.Buyse, raporunun Merin'de mesleki eğitimle ilgili kısmını 7 Haziran 1927'de tamamlayarak Vekâlete sunmuştur. (s.227.)

⁸³ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.225-226. O.Buyse, erkek akşam meslek okulu bölümlerinin ayrıntılı müfredat programını da raporda vermektedir. (s.229-234.)

⁸⁴ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.226-227.

önemli miktardaki yerel kaynakları gelişmiş ticaret odası ile bunun için merkez olmaya layıktır. Öğrenci bulmak açısından İzmir daha elverişli olmakla birlikte, burada okuyacak öğrencilerin Anadolu'nun orta veya doğu kısmında çalışmaya razı olmamaları sorunu ortaya çıkabilir⁸⁵.

Uşak'ta yeni kurulan Şeker Fabrikası ile yeni bir sanayi kolu gelişmektedir. Fabrikada, 28 teknisyen ve bir miktar uzman çalışmakta olup; bunlar fabrikada yetişmişlerdir. Şirketin Nizamnamesi'nde kârın %2'sinin mesleki eğitime ayrılması hükmü yer almaktadır. Fabrikada, fen derslerini verecek seviyede kimse yoktur. Fabrikanın çalışmadığı mevsimde işçiler serbesttir ve fabrika binaları okul için uygundur. Şeker endüstrisi için düşünülen okulun Uşak'ta açılması halinde, fabrika okulun uygulama alanı olarak yararlı olacaktır. İlkokul mezunlarının girebileceği 2 yıllık hazırlık kısmı ile bunun üzerinde eğitim verecek 3 yıllık teknik kısmı bulunacak ve bu kısma hazırlığı bitirenler ve ortaokul mezunları girebileceklerdir. Şeker endüstrisinin hâlihazırdaki durumu göz önüne alınırsa, başka yerde bu okuldan açılmaması ve öğrenci sayısının yıllık 20'yi geçmemesi yerinde olur. Başka yerlerde de fabrika açılırsa bu okuldan da açılabilir⁸⁶.

Uşak'ta halıcılığın gelişmesi için meslek okulunda bir şube açılabilir. Halı dokuyanlar, İzmir'deki araçların önerdiği Amerikan, İngiliz, Fransız vs. insanların zevkine göre yapılmış resimlerle çalıştıkları için, eski halıların yerel özelliklerini taşımaz. Boyacılık oldukça medenidir. Özellikle eski boyalarla halı resmedecek elemanlar yetiştirecek Süsleme Sanatları Bölümü açılmalıdır⁸⁷.

Uşak'ta önemli bir sanayi kolu da deri işlemeciliğidir. Deri işlemeciliği eski yöntemlerle yapılmaktadır. Bu alanda açılacak okulun Uşak'ta açılmasında ticaret ve sanayi odası ısrar etmektedir. Yapılan araştırmalara göre, bu okulun teknik kısmı 3 sene olmalı, ilkokul mezunları için 2 yıl hazırlık kısmı açılmalıdır⁸⁸.

⁸⁵ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.239. O.Buyse, raporun Uşak'ta mesleki eğitimle ilgili kısmını 14 Haziran 1927 tarihinde İstanbul'da tamamlamış ve Vekâlete sunmuştur. (s.244.)

⁸⁶ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.240-241.

⁸⁷ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.241-242.

⁸⁸ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.242.

-Erkekler için açılacak akşam okulu: Öğretim süresi 4 sene olan bu okulda, açılması önerilen bölümler şunlardır: Maden işleri, duvarcılık, ağaç işleri, ticaret ve yabancı dil, halıcılık ve mesleğe hazırlık bölümü (ilkokul mezunları için)⁸⁹.

-Kızlar için açılacak akşam okulu: İlkokul mezunlarının gideceği bu okulun, eğitim süresi 4 yıl olup, açılacak bölümler şunlardır: Zirai ev idaresi, biçki ve dikiş, süsleme sanatları, ticaret ve yabancı dil, halıcılık, mesleğe hazırlık (ilkokul mezunları için)⁹⁰.

-Uşak Şeker Endüstrisi Okulu: 2 yıllık hazırlık kısmı ve 3 yıllık teknik kısımdan oluşur. Son sınıfta 3 aylık fabrika stajı öngörülmektedir. Detaylı bir müfredat programı da hazırlanmıştır⁹¹.

12- İzmir'de Mesleki Eğitim

İzmir ve çevresi, kimya endüstrisi için gerekli ve ülke için önemli iki maddenin zengin olarak bulunduğu bir bölgedir. Bunlar, zeytinyağı ve palamuttur. 1925 yılında 5 milyonu İzmir'den olmak üzere 6.207.555.lira değerinde 10.696.727kg. zeytinyağı elde edilmiştir. Zeytinden yağdan başka sabun sanayii için gerekli prina elde edilir ki, Türkiye'de işlenemediği için 1925'te 31.305.871.kg. prina 983.808.lira gibi düşük bir para karşılığı olarak Yunanistan ve İtalya'ya satılmıştır⁹².

İzmir ve çevresinde gelişmekte olan bir sanayi kolu da deri işlemeciliğidir. Nazik bir iş olduğu için bu işte çalışanlar iyi yetiştirilmelidir⁹³. İzmir'de açılması veya ıslahı öngörülen okullar ve bölümler şunlardır:

-Kimya Endüstrisi Okulu: İzmir'de açılması önerilen bu okulda şu bölümler bulunacaktır: Yağcılık, deri işlemeciliği, gıda bölümü. Bu okula, ilkokul mezunları (12-14 yaşlarında) alınacak ve 2 senelik hazırlık kısmında eğitim göreceklardır. Hazırlık kısmını bitirenlerin ve ortaokul mezunlarının girebilecekleri teknik kısımda, 3 yıllık eğitim verilecek ve her sene 3 aylık staj yaptırılacaktır. Her bölüme 20 öğrenci alınacaktır. Okuldan istenilen yararın elde edilebilmesi için, bu amaç için yapılmış özel

⁸⁹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.243,245.

⁹⁰ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.243. O.Buyse Halıcılık Bölümü için hazırladığı müfredat programını da vermektedir. (s.246-248.)

⁹¹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.243,249-256.

⁹² O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.261.

⁹³ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.261-262.

binalar, iyi donatılmış laboratuvarlar gereklidir. Bu okul için 7500m²'lik bir arazi yeterlidir⁹⁴.

-Mensucat Okulu: Bu okulun teorik dersleri Kimya Okulu ile birlikte okutulabilir. Böylece öğretmen ve kimya laboratuvarı masrafından tasarruf sağlanabilir. 2 senelik hazırlık ve 4 senelik bir teknik kısımdan oluşan bu okulda, kimya ve sanayi laboratuvarları ve atölye yer almalıdır⁹⁵.

-İzmir Sanat Okulu: Sanat okulu, 1 hazırlık ve 4 teknik sınıftan oluşursa gerekli bilgileri vermeye yeterli olacaktır. Bu okul açılacak teknisyenlik bölümü için esas oluşturabilir. 12 yaşındaki ilkökul mezunlarının teknik resimleri ve benzeri yorucu çalışmaları yapacak bedenî ve zihnî gelişmeye ulaşması için bu hazırlık kısmının 2 yıla çıkarılması önerilir. Son iki senedeki atölye derslerine önem verilmeli ve dışarıdan sipariş alınmalıdır. Deniz kıyısı olan İzmir'de sanat okuluna Deniz İnşaatı Bölümü ilave edilmelidir.

Duvarcılık, betonculuk ve sıvacılık gibi bölümleri içeren bir İnşaat Okulu açılırsa, yeniden yapılmakta olan İzmir ve çevresi için yararlı olur.

İzmir'in ekonomik durumu dikkate alındığında; İzmir Sanat Okulu'nda, biri mekanik ve elektrik, diğeri nafia inşaatı alanında olmak üzere iki bölümün yer alacağı, 2 yıllık yüksek teknisyenlik kısmı açılması doğru olacaktır⁹⁶. İzmir'de açılması önerilen akşam okulları ve bölümleri şöyledir:

-Erkekler için açılacak akşam okulu: Öğretim süresi 4 sene olan bu okulda açılması önerilen bölümler şunlardır: Maden işleri, taş işleri, ağaç işleri, ticaret ve yabancı dil. Ticaret ve yabancı dil bölümünün dersleri Ticaret Okulu'nda verilebilir⁹⁷.

-Kızlar için açılacak gündüz okulu: İlkokul mezunlarının gideceği bu okulun eğitim süresi 4 yıl olup, açılacak bölümler şunlardır: Zirai ev idaresi, biçki ve dikiş, süsleme sanatları, ticaret ve yabancı dil, hastabakıcılık, moda⁹⁸.

⁹⁴ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.262-263. O.Buyse, Kimya ve Mensucat Okulları için bir Nizamname ve ayrıntılı bir müfredat programı hazırlamıştır. (s.267-287.)

⁹⁵ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.263-264, 288-306.

⁹⁶ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.264-265.

⁹⁷ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.265.

⁹⁸ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.265-266.

13- Aydın'da Mesleki Eğitim

Aydın ve çevresinin başlıca ürünleri zeytinyağı, incir ve hububattır. Valinin başkanlığında ilgililerin katıldığı toplantıda Aydın'da açılması kararlaştırılan meslek okulları ve bölümler şunlardır:

-Erkekler için açılacak akşam meslek okulları: İlkokul mezunlarının devam edebilecekleri ve eğitim süresi 4 yıl olacak bu okullarda yılın sekiz ayında ve haftada 10 saat ders verilecektir. İlkokulu bitirmeyenler için iki senelik hazırlık kursları açılacaktır. Bu okulda açılacak bölümler; maden işleri, ticaret ve yabancı dil bölümü, duvarcılık ve betonculuk, ağaç işleri, mesleğe hazırlık kursları (ilkokul mezunu olmayanlar için)dır⁹⁹.

-Kızlar için açılacak gündüz okulları: İlkokul mezunlarının devam edebileceği bu okulların eğitim süresi 4 yıl olup, haftada 20 saat ders verilecektir. Bu okulda açılacak bölümler şunlardır: Biçki ve dikiş, zirai ev idaresi, mesleğe hazırlık (ilkokul mezunu olmayanlar için) kursları.

Yapılan toplantıda, kış mevsiminde eğitim verecek 3 yıllık ve senede 320 saat ders gösterilecek bir Ziraat Okulu açılması da gündeme gelmiştir¹⁰⁰.

Aydın Sanat Okulu: Halen açık olan bu okul, 1 yılı hazırlık olmak üzere 3 sınıflıdır. Demircilik, dökümcülük, ağaç işleri ve tesviyecilik bölümleri mevcut olup, haftada 24 ders saati atölye eğitimi verilmektedir. Okul idaresine resim ders saatinin arttırılmasını ve okul atölyelerinde dışarıya iş yapılması tavsiye edilmiştir¹⁰¹.

14- İstanbul'da Mesleki Eğitim

İstanbul'un ekonomik durumunu incelerken üç gruba ayırmak mümkündür: a)Ticaret (dâhili ticaret, ithalat, ihracat, deniz nakliyesi ve bankalar), b)Endüstri (seyrisefain, fabrikalar, inşaat ve tamirat atölyeleri), c) Sanatlar.

İstanbul'un ekonomisinde önemli yer tutan ticaret alanı için meslek eğitimi veren okullar şunlardır: Orta ve yüksek kısımları bulunan Ticaret Mektebi, öğretim süresi 4 yıl olan Amelî Hayat Mektebi ve Amerikalılar tarafından idare edilen özel Lisan ve Ticaret Okulu'dur. Fakat bu okullar bu alan için eleman yetiştirmede yetersiz

⁹⁹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.317-318.

¹⁰⁰ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.318-319.

¹⁰¹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.319-320.

kalmaktadır. Bu nedenle gündüz bir işte çalışanlar için senede 8, haftada 10 ders veren ilk ve orta dereceli akşam okulları açılmalıdır.

İstanbul'da mekanik teçhizatıyla işleyen 84 fabrika ve 24 dökümhane bulunmakta, Seyrisefain idaresi 500-700 işçi çalıştırmaktadır. Seyrisefain idaresi için makinist ve ateşçiye ihtiyaç vardır. Seyrisefain idaresi, işçi sorununu gece verilen çıraklık eğitimi vererek çözmektedir. Fakat bu da yetersiz gelmektedir ve resmi kurslar açmak gereklidir. Demiryolları ve tramvay işletmeleri ile deniz nakliyesi için de aynı durum geçerlidir¹⁰².

-Kalifiye işçi ve teknisyen yetiştiren okullar şunlardır:

Deniz Ticaret Okulu: Gemi kaptanı ve makinist yetiştiren bu okulda, atölye dersi olmasına rağmen atölye namına bir şey yoktur. Dersler genelde teorik olarak işlenmekte, pratik eğitim eksik kalmaktadır. Bu nedenle bu okul yeterli derecede meslek okulu vasfını taşımamaktadır.

-Sanat Okulu: Çıraklık eğitimi programı okul formülünden dışarı çıkamıyor. İstanbul'da bulunan maden endüstrisinin birçok dalı bu okulda gösterilmiyor. Kayık ve gemi inşaatıyla ilgili hiç ders yoktur. Elektrik Bölümü'nde ilkel bilgilerden başka bir şey gösterilmiyor.

Seyrisefain İdaresi, programı genişletilmiş sanat okulu ve benzer okulların öğrencilerini her gün öğleden sonra çırak olarak atölyelerinde pratik yaptırmaya hazırdır. İstanbul'un çeşitli yerlerinde makinist, tesviyeci ve motorcu yetiştiren akşam veya Pazar günleri okullar açılmalıdır¹⁰³.

İstanbul'da ekonominin ihtiyacı olan elemanları yetiştirmek için açılması tavsiye edilen okullar şunlardır:

-İstanbul Kimya Endüstrisi Okulu: İstanbul'da kimya endüstrisinden sayılabilecek 53 fabrika vardır. Gelişmeye müsait bu alanda eleman yetiştirecek okullar açılmalıdır. Bu alan için bir gündüz okulu açmak belki fazla olacağından akşam okulu tavsiye olunur. Akşam Kimya Endüstrisi Okulu'nda, kimya, boyacılık ve lekecilik, eczacı kalfası bölümleri bulunmalıdır. 1 sene hazırlık ve bunun üzerinde 3 senelik

¹⁰² O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.325-326. O.Buyse, raporunun İstanbul'da mesleki eğitim ile ilgili kısmını 8 Haziran 1927 tarihinde, İstanbul'da tamamlayarak Vekâlete sunmuştur. (s.332.)

¹⁰³ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.327-328.

meslek kısmını içeren bu okuldan başka akşamları eğitim verecek tekâmül kursları açılması yerinde bir uygulama olacaktır¹⁰⁴.

-Erkekler için açılacak akşam okulları: Eğitim süresi 4 sene olan okullarda, 8 ayda haftalık 10 ders saati eğitim-öğretim yapılacaktır. Bu okulda açılacak bölümler şunlardır: Duvarcılık ve betonculuk, sıhhi tesisatçılık, ağaç işleri, maden işleri, elektrik işleri, kunduracılık, terzilik, ticaret ve yabancı dil, nafia inşaatı ve yollar bölümü¹⁰⁵.

Etrafı denizlerle çevrili bir ülke olan Türkiye için bir Balıkçılık Okulu projesi hazırlanmalıdır. Belçika'nın Ostand şehrindeki okulu inceledikten sonra Vekâlete bir proje sunulacaktır¹⁰⁶.

-Kızlar için açılacak gündüz okulları: Kızlara ev idaresi bilgilerini vermek veya onları sanatlara yönlendirmek önemli ekonomik ve sosyal sorunlardandır. Bunu sağlamak için açılan gündüz okulları iyi bir merkezde açılmadıklarından öğrenci bulamamaktadırlar. Resmi kurumlar yeterli olmadığından özel biçki yurtları açılmıştır. Haftada iki gün atölye eğitimi verilen bu yurtlarda öğrencilerden ayda iki buçuk lira alınmaktadır. İstanbul'da kızların eğitimi için bu yetersiz durumun düzeltilmesi için, 3 senelik, senede 8 ay ve haftada 10-20 saat eğitim verecek, aşağıda belirtilen bölümleri içeren gündüz okullarının açılması önerilir: Biçki ve dikiş, çamaşır ve nakış, şapkacılık, süsleme sanatları, mesleğe hazırlık (ilkokul mezunu olmayanlar için), sosyal hizmetler.

İstanbul'da yukarıda belirtilen eğitim çalışmalarının başarılı ve verimli bir şekilde yapılabilmesi için, devlet, vilayet, belediye, ticaret ve sanayi odası, kadın dernekleri arasında iyi bir işbirliği yapılması gerekir. Bu çerçevede oluşturulacak komisyona; vilayet ve belediyeden iki, ticaret ve sanayi odasından dört, kadın derneklerinden bir temsilci katılmalıdır¹⁰⁷.

15- Orta Ziraat Okulları

Öğretim süresi 2-3 yıl olan ve ilkokul mezunlarının girebildiği orta ziraat okulları, 12 yaşındaki çocukları kabul etmekte olduğu için bu eğitimden fazla bir verim alınamaz. İzmir Ziraat Okulu, başvuran 300 kişiden, köylü çocuklarından en büyük ve

¹⁰⁴ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.328-329,333-343.

¹⁰⁵ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s. 329-330.

¹⁰⁶ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.330.

¹⁰⁷ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.331-332.

en bilgililerini seçerek 30 kişi kabul etmiş ve bu durum eğitime olumlu etki yapmıştır. İlkokul mezunu ve 12-15 yaşındaki çocuklara 1 sene hazırlık sınıfı açmak ve orta ziraat okullarına alınacak çocukları, köylü çocuklardan ve okulun bulunduğu yerin iklimine benzeyen yerlerden seçmek daha yararlı olacaktır.

Ziraat okullarının amacı; tarımla uğraşacak, ailelerine yardım edecek ve tarımın ilerlemesine katkı yapacak gençler yetiştirmektir. Bu nedenle teorik dersleri üçte bire indirerek kalan zamanı uygulamaya ayırmak gerekir. Çocuklar, iyi bir çiftçiye gerekli bilgi ve becerileri, deneyimleri kazanarak ve modern tarım uygulamalarını bizzat yaparak yetiştirmelidir.

Öğrencilerin işleyeceği okul tarlalarını kısımlara (hububat, incir, pamuk tarlası, bağ, çayır vs.) ayırmak, okulun tarım alet ve makinelerini, hayvanlarını öğrencilerin kullanımı için paylaşmak, yani öğrencilere sorumluluk vermek gerekir. Duruma göre grup çalışması yaptırılır.

Süt endüstrisi geliştirilebilirse, Türkiye dışarıdan süt ürünleri ithal etmek durumunda kalmaz. Bütün ziraat okullarının süthanelerinde tesisat kötü olduğundan verimsizdir. Okullar, bölgenin süt endüstrisinin gelişmesine hiç etki etmemektedir. Bu nedenle bir sütçülük uzmanı getirtilerek, iki ay içinde modern sütçülük tekniklerini öğrencilere pratik olarak göstermesi yerinde olur. Ayrıca okullar, çalışmalarını çevre halkına göstererek onların ekonomik gelişmesine katkı sağlayabilir. Okulların sermayesi bulunduğundan, öğrencilerin tarım işlerinde çalışmaları ile iş gücü de sağlanırsa okulların tarla ve bahçelerinde iyi üretim ve kâr elde edilebilir.

Modern tarım yöntemlerinin halk arasında yayılması için tarım, bahçecilik, hayvancılık, ormancılık gibi temel konularda konferanslar verilmelidir¹⁰⁸.

16- Orduda Mesleki Eğitim

Askerlik görevini yaptıkları süre içinde, haftada 10 saat olmak üzere 8 ay devam edecek kurslar düzenlenmesi yerinde olur. İlkokulu bitirmemiş erlere temel eğitim verilirken, ilkokul mezunları için ise ziraat, ticaret ve sanat alanlarında kurslar açılması önerilir.

¹⁰⁸ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.349-355. O.Buyse, raporun tarım eğitimi ilgili kısmını 16.6.1927'de İstanbul'da tamamlayarak Vekâlete sunmuştur. (s.353.)

Bütün erlerin kurslara katılması sağlanmalıdır. Dersler askerlik görevini aksatmayacak şekilde ve uygun zamanlarda yapılmalıdır. Dersler, subaylar tarafından ve ilgili alanda eleman yoksa sivil öğretmenler tarafından verilmelidir. I.Dünya Savaşı sırasında Hollanda'da bulunan Belçikalı askerler için açılan kursların program örnekleri de Vekâlete sunulmuştur. Bu programlar, Türkiye'nin ekonomik şartları ve ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmelidir¹⁰⁹.

Orduda verilecek mesleki kurslar için bölgedeki meslek okullarının sınıf ve diğer imkânlarından yararlanılabilir. Raporda, meslek eğitimi konusunda askerlikle ilgili yasal düzenlemelere gerektiğinde eklenecek hükümlerle¹¹⁰, ziraat, ticaret ve sanat kursları müfredat programları da verilmektedir¹¹¹.

D- OMER BUYSE RAPORU'NUN UYGULAMADAKİ ETKİLERİ

O.Buyse'un raporları Maarif Vekâleti'nce incelenip, ilgili kurullarda tartışılmıştır. Eğitim alanında önemli icraatlara imza atan ve yabancı uzman raporlarından azami derecede yararlanmayı amaçlayan Mustafa Necati Bey, O.Buyse'un önerilerinden bazılarının kısa sürede uygulamaya konulması için girişimlerde bulunmuştur. Bu çerçevede; İzmir Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi, Ankara Mustafa Kemal İş Üniversitesi ve İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün kurulması için çalışmalara başlanmıştır¹¹².

1- Mustafa Kemal İş (Teknik) Üniversitesi Kurulması Girişimleri

O.Buyse'un, Ankara'da bir İş (teknik) Üniversitesi kurulması önerisi, Maarif Vekâleti tarafından öncelikle ele alınan projelerden olmuştur. Raporda belirtilen projeye uygun olarak; 2 sene hazırlık, 3 sene teknik ve 2 sene teknisyenlik eğitimi verilecekti. Ayrıca, teknoloji müzesi, laboratuvarları, kütüphanesi ve çeşitli koleksiyonları bulunması ve aylık bir dergi yayınlaması planlanan üniversitenin,

¹⁰⁹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.359-370. O.Buyse, raporun orduda meslek eğitimi ile ilgili kısmını 23.7.1927'de tamamlayarak Vekâlete sunmuştur. (s.361.)

¹¹⁰ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.362-363.

¹¹¹ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.364-370.

¹¹² Kemal Zaîm (Yüksek Tedrisat Müdür-ü Umûmîsi), **Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra**, T.C.Maarif Vekâleti Yüksek Tedrisat Müdüriyeti Yay. Devlet Matbaası, İstanbul, 1927, s.1-25; Kemal Zaim, "*Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra*", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 15 (Nisan 1928), s.447-448.

senede 240 kalifiye işçi, 20 öğretmen ve 10 uzman yetiştirmesi hedeflenmiştir¹¹³. Bu teşebbüsler, kamuoyunca ilgi ile izlenmiş ve hararetle karşılanmıştır. Ahmet Cevdet, iki gün başyazısında bu üniversiteden bahsetmiş; yurdun her tarafında olduğu gibi, Ankara'daki inşaatlar için bile, malzemelerden başka usta ve işçilerin yurtdışından getirilmesini üzüntü verici bir durum olarak nitelendirmiştir. Özellikle yüksek teknik eğitim verecek üniversitenin Ankara'da kurulmasını doğru bulan Ahmet Cevdet, O.Buyse'un da önerdiği gibi, sanat okullarının ihtiyaç duyulan ve iş sahası olan yerlerde açılması görüşü desteklemiştir¹¹⁴.

Falih Rıfkı da, bu üniversitenin ülkemizde eksikliği hissedilen “teknik” eksikliğin giderilmesine ve nazariyatımızla hayatımız arasındaki tezaadın da ortadan kalkmasına yol açacağı görüşünü dile getirmektedir¹¹⁵.

Vakit Gazetesi'nde ise; bu üniversite, iş ve sanayi hayatının ihtiyacı olan teknisyen ve mühendisleri yetiştirecek önemli bir kurum olarak nitelendirilmekte ve O.Buyse'un raporundan ilgili kısmı aynen yayınlanmaktaydı¹¹⁶.

Meslek okullarının Maarif Vekâleti'ne devredilmesini, modern tekniğin gerisinde müfredat takip eden meslek okullarının programlarının O.Buyse'un önerileri doğrultusunda düzenlenmesini savunan Mehmet Asım, İş Üniversitesi'nin yerel sanat erbabı ile sıkı temas halinde olması ve ülkemizde yeni bir düşünce olan üniversite ile diğer meslek okullarının idaresini bölgedeki ticaret ve sanayi erbabı ile hükümet temsilcilerinden oluşan Nezaret Komisyonları tarafından idare edilmesine vurgu yapmaktadır¹¹⁷.

1928 yılında İş Üniversitesi'nin temelini atmayı kararlaştıran Maarif Vekâleti, okulun planlarını hazırlatmaya başlamıştır¹¹⁸. Diğer taraftan Erkan-ı Harbiye Riyaseti

¹¹³ “Gazi Mustafa Kemal İş Dârülfünûnu”, **Milliyet**, No: 644 (28 Teşrinisani/Kasım 1927), s.1,3; “Maarif Vekâleti Bu Seneki Programına Mühim Bir Mevki Veriyor”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2296 (28 Teşrinisani-Kasım 1927), s.1,4; “Mesleki Tedrisat Sisteminin Tatbiki”, **İkdam**, No: 10994 (30 Teşrinisani/Kasım 1927), s.1.

¹¹⁴ Ahmet Cevdet, “İş Dârülfünûnu I”, **İkdam**, No: 10997 (2 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.1; Ahmet Cevdet, “İş Dârülfünûnu II”, **İkdam**, No: 10998 (3 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.1.

¹¹⁵ Falih Rıfkı, “Hayırlı Bir Teşebbüs”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2303 (5 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.1.

¹¹⁶ “Maarif ve Terbiye Sistemimiz”, **Vakit**, No: 3570 (14 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.1,3.

¹¹⁷ Mehmet Asım, “Teknik Tedrisat”, **Vakit**, No: 3570 (14 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.1.

¹¹⁸ “Maarif Vekâletinin Esaslı Teşebbüs ve Tasavvurları”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2302 (4 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.2; “İhtisas Mektepleri”, **Milliyet**, No: 655 (9 Kânunuevvel/ Aralık

(Genelkurmay Başkanlığı)'nin Ankara'da kurmayı planladığı Politeknik (Meslek Yüksek Okulu) Okulu ile İş Üniversitesi'nin tek proje haline getirilmesi gündeme gelmiş ve 1927 yılı sonbaharından itibaren iki proje birlikte anılmaya başlanmıştır¹¹⁹. Heyet-i Vekile'nin 28.5.1928 tarihli kararı uyarınca¹²⁰; Üniversite ve Politeknik Okulu planları inşaat bedelinin %1.25 ve donanım bedelinin %2 karşılığı O.Buyse'a hazırlatılmıştır. Politeknik Okulu'nda maden, kimya, makine, elektrik ve yol mühendisliği bölümleri bulunacak; ayrıca, silah yapımı gibi işlerle uğraşacak askeri bölümü de olacaktır. Yaklaşık 3 milyon liraya mal olacak inşaatlar için, 1928 bütçesinde ödenek konulmuş; 1929 yılında da ödenek konulması ve inşaatın iki senede tamamlanması kararlaştırılmıştır¹²¹.

TBMM'nde kabul edilen bir kanunla; Üniversitenin planları için 1928-1929 yıllarında 36.000.lira ödenmesi ve inşaat için de ek bütçede 300.000.lira ayrılması kararlaştırılmıştır¹²².

Ankara'da yapılacak Teknikum ve Politeknik Okulu, diğer meslek okulları. Beden Eğitimi, Resim ve El İşleri Öğretmen Okulları binalarının yapımı için Reisicumhur Mustafa Kemal, Gazi Muallim Mektebi yakınlarında (Bugün Teknikokullar'ın bulunduğu yerler) 200.000.m²'lik araziye bağışlamış ve Heyet-i Vekile, 28.5.1928 tarihinde Maarif Vekâleti'nin isteği üzerine bu arazinin yanındaki 75.000m²'lik arazinin de 200.000.lira karşılığında satın alınmasını kararlaştırmıştır¹²³.

O.Buyse'un önerilerini benimseyen ve Türkiye için önemini kavrayan Maarif Vekili Mustafa Necati Bey bir konuşmasında; Harf Devriminden sonra Türkiye'de okuma-yazma oranının artacağını; Ankara'da kurulacak İş Üniversitesi'nde Türkiye'yi

1927), s.3; "Meslek Mektepleri ve Murakabe Komisyonları", **İkdam**, No: 11005 (11 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.3.

¹¹⁹ "Gazi Mustafa Kemal İş Dârülfünûnu", **Milliyet**, No: 644 (28 Teşrinisani/Kasım 1927), s.1,3; "Başvekilin Görüşme", **Milliyet**, No: 655 (9 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.3

¹²⁰ T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon: 030.18.01.1, Kutu: 29, Dosya: 34, Evrak No: 15, Kararname No: 6655, Kararname Tarihi: 28.5.1928.

¹²¹ "Maarif Vekâleti İş Dürülfünûnu ve Politeknik İçin 1928 Bütçesine Tahsisat Koyuyor", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 2312 (14 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.1; "İş Dârülfünûnu Binası", **Cumhuriyet**, No: 1295 (16 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.2.

¹²² **Düstur**, Üçüncü Tertip, IX, Ankara, 1931, s.980-981; **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, IV, Ankara, 1976, s.222 ve sayfa 258'e ekli Başvekilin Tezkeresi ve Bütçe Encümeni Mazbatası, s.4-6.

¹²³ **BCA**, Fon: 030.18.01, Kutu: 29, Dosya: 33, Evrak No: 10, İlgi: 145-59, Kararname No: 6680, Kararname Tarihi: 28.5.1928.

yeniden inşa edecek Türk uzmanların yetişeceğini ve Gazi Eğitim Enstitüsü binasının bu üniversite için ayrılacağını belirtmişti¹²⁴.

O.Buyse'un verdiği ilk proje yeterli bulunmadığından; Yüksek Tedrisat Umum Müdürü Rüştü Bey'in de katıldığı Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin, 28.10.1928 tarihli toplantısında; Ankara'da yapılacak Teknikum ve Politeknik Okulları için daha ayrıntılı planlar hazırlanmadan önce oluşturulacak bir heyetin çeşitli Avrupa ülkesinde benzer okullarda incelemeler yapması ve uzmanlarla görüşmesi ve bundan sonra hazırlanacak planların uygulanması kararlaştırılmıştır¹²⁵.

Ankara'da yapılacak Politeknik ve Teknikum Okulları'nın planlarının hazırlıkları çerçevesinde, 1929 yılı başlarında Mimar Egli ile birlikte Viyana ve Berlin'e bir gezi yapan Yüksek Tedrisat Umum Müdürü Rüştü Bey, Belçika'da mesleki eğitim uzmanları ile görüşmüş ve İstanbul'a dönüşünde yaptığı açıklamada; gezilen okulların planlarına göre bir plan hazırlanacağını, 1930 yılında inşaata başlanacağını ve beş senede bitirileceğini belirtmiştir¹²⁶. Bu okulun planlarının ayrıntılarını belirlemek, plana son şeklini vermek ve meslek okulları için ders araç-gereçlerini temin etmek için, Heyet-i Vekile'nin 16.9.1929 tarihli kararı¹²⁷ ile aynı yılın Ekim-Aralık aylarında Maarif Vekâleti Müsteşarı Kemal Zaim ve İsmail Hakkı (Tonguç) Bey, Almanya, İsviçre ve Fransa'yı kapsayan bir gezi yapmışlardır¹²⁸.

Gezi sonrası İstanbul'a dönen Kemal Zaim Bey yaptığı açıklamada; Almanya, Fransa ve Belçika'da yaptıkları incelemeler sırasında meslek okulları için görüştüğü 16 uzman hakkında hazırladığı raporları Vekâlet'e vereceğini; bunlar arasında yakında Ankara'da açılacak İş Üniversitesi Müdürü'nün de bulunduğunu belirtmiştir¹²⁹. Diğer taraftan Heyet-i Vekile, 5.7.1930 tarihinde, Teknikum planlarının hazırlanmasına,

¹²⁴ Başöğretmen Atatürk I (1919-1928), s.284.

¹²⁵ T.C.Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Arşivi, Milli Talim ve Terbiye Heyeti Kararları, Tar.: 28.10.1928, No: 87, s.158. Bu arşiv ilerdeki sayfalarda (T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları) şeklinde kısaltılmış olarak verilecektir.

¹²⁶ "İş Dârülfünunu", Hâkimiyet-i Milliye, No: 2744 (21 Mart 1929), s.3; "Ankara'da Açılacak İş Dârülfünunu Nasıl Olacak", Milliyet, No: 1113 (19 Mart 1929), s.3.

¹²⁷ T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 5, Dosya: 46, Evrak No: 13, İlgi: 112-84, Kararname No: 8366, Kararname Tarihi: 16.6.1929

¹²⁸ "Kemal Zaim Bey Dün Geldi", Milliyet, No: 1304 (29 Eylül 1929), s.1; E.Tonguç, İsmail Hakkı Tonguç I, s.155-156.

¹²⁹ "Kemal Zaim Bey Geldi", Milliyet, No: 1372 (7 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.1,3.

okulun kurulacağı yerin, teşkilat ve tesisatının belirlenmesi yardım etmek amacıyla Almanya'dan 4 ay için bir uzman getirilmesini kararlaştırmıştır¹³⁰.

Ülkemizdeki sanayi erbabına rehberlik yapacak ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye tarafından kurulması hedeflenen Politeknik Mektebi için esas (ki bu iki proje birleştirilmiştir) teşkil edecek İş Üniversitesi, 1100 öğrenci kapasiteli ve tüm bölümleri açıldığında senede 240 kalifiye işçi, 50 teknisyen, 20 öğretmen ve 10 meslek eğitimi uzmanı yetiştirecek bir kurum olacaktı. Üniversite, Kız Enstitüsü ve Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi'ne öğretmen yetiştirilmek üzere 1928 yılında Avrupa'ya 33 genç gönderilmiştir¹³¹.

Planları hazırlanan ve Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey'in 1929 yılında inşaatına başlanacağını ümit ettiği¹³² İş Üniversitesi maalesef açılamamıştır. Nitekim İsmail Hakkı Tonguç bunun bir özlem olarak kaldığını belirtmektedir¹³³. O.Buyse'un İş Üniversitesi'nin öğretmen kısmı olarak Ankara'da açılmasını önerdiği Erkek Teknik Öğretmen Okulu, 3 yıllık olarak 1937-1938 öğretim yılında açılabilmiştir¹³⁴.

2- İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün Açılması

Prof. Omer Buyse'un kadınların eğitimi için Ankara'da kurulmasını önerdiği yüksek öğretim kurumu olan İsmet Paşa Kız Enstitüsü, kadınlara hem meslek eğitimi verecek, hem de genel kültüre sahip önder kadınlar yetiştirecekti. İlkokul eğitimi üzerine 4 senelik teknik eğitim ve 2 senelik yüksek eğitimi kapsıyordu¹³⁵. O.Buyse'un projeleri arasında öncelikle uygulanması düşünülenlerden birisi de Kız Enstitüsü idi¹³⁶.

¹³⁰ BCA, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 12, Dosya: 46, Evrak No: 8, Kararname No: 9642, Kararname Tarihi: 5.7.1930. Bu uzmanın gelip gelmediği bilinmemektedir.

¹³¹ Kemal Zaim (Yüksek Tedrisat Müdür-ü Umumisi), **Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra**, s. 1-25; Kemal Zaim, "Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 15 (Nisan 1928), s.447-453.

¹³² **Cumhurbaşkanları,Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II**, s.39

¹³³ E.Tonguç, **İsmail Hakkı Tonguç I**, s.143.

¹³⁴ H.Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim**, s.307.

¹³⁵ O.Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, s.67-73; "Kız Enstitüsü", **Milliyet**, No: 644 (29 Teşrinisani/Kasım 1927), s.3.

¹³⁶ Kazım Nami, "Meslek Mektepleri II", **Cumhuriyet**, No: 1614 (4 Kânunusani/Ocak 1928), s.2; "Mesleki Tedrisat Sistemimizin Tatbikine Doğru", **İkdam**, No: 10994 (30 Teşrinisani/Kasım 1927), s.1.

Kız Enstitüsü'nün planlarının 1929 yılına kadar hazırlanması için bütçede 36.000.lira ayrılmış ve 21 Mayıs 1928'de çıkarılan ek bütçeye de enstitü için 200.000.lira konulmuştu¹³⁷.

Avrupa'ya yaptığı inceleme gezisinden dönüşünde bir açıklama yapan Yüksek Tedrisat Umum Müdürü Rüştü Bey, Belçika'dan getirtilen ve o tarihte İstanbul'da Üsküdar ve Selçuk Hatun Kız Sanat Mektepleri ile ilgilenen Madam Bocard'ın Kız Enstitüsü'nün programını da hazırlayacağını belirtmiştir¹³⁸.

Bir taraftan enstitünün inşaatı devam ederken, diğer taraftan Heyet-i Vekile'nin 24.10.1928 tarihli kararı ile enstitünün eğitim-öğretim ve diğer personeline ait kadrolar onaylanmıştır¹³⁹. Enstitü binaların inşaatının sürdüğü sırada, 1 Aralık 1928'de Samanpazarı semtindeki Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne ait bir binada 28 öğrenci ile eğitim-öğretime başlamıştır¹⁴⁰.

İsmet Paşa Kız Enstitüsü inşaatı, Maarif Vekâleti İnşaat Dairesi Müdürü Prof. Ernest Egli'nin idaresinde 1930 yılında tamamlanmış¹⁴¹; 1930-1931 öğretim yılında bütün donanımlarıyla eğitime hazır hale getirilmiştir¹⁴². Enstitü 2 Kasım 1931'den itibaren kendi binalarında eğitim-öğretime devam etmiştir¹⁴³.

Orta öğretime eşit genel eğitimin yanında, kızları iş ve aile hayatına hazırlamaya yönelik uygulamalı eğitim veren bu enstitünün mezunları, mezun olduktan sonra kendi işyerlerini açarak iş hayatına atılmaktaydılar. O.Buyse'un önerdiği şekilde eğitime başlayan bu enstitüde ilkokul mezunu kadınların eğitimi için çeşitli branşlarda kurslar açılmakta ve ayrıca atölyelerde iş siparişleri yapılmaktaydı¹⁴⁴.

Enstitünün yeni binasına naklinden sonra bazı eksiklikler nedeniyle ertelenen resmi açılış töreni, 1931-1932 yılı yıl sonu sergisinin açılışı ile birlikte 16 Haziran

¹³⁷ **Düster**, Üçüncü Tertip, IX, Ankara, 1931, s.980-981; **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, IV, Ankara, 1976, s.222 ve sayfa 258'e ekli Başvekâlet Tezkeresi ve Bütçe Encümeni Mazbatası, s.4-6.

¹³⁸ "Yüksek Tedrisat Umum Müdürünün Avrupada Yaptığı Tedkikat", **Cumhuriyet**, No: 1531 (13 Ağustos 1928), s.2

¹³⁹ **BCA**, Fon: 030.18.01, Kutu: 30, Dosya: 63, Evrak No: 2, Kararname No: 7248, Kararname Tarihi: 24.10.1928.

¹⁴⁰ "İsmet Paşa Kız Enstitüsü Sergisi", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3922 (17 Haziran 1932), s.1; "İsmet Paşa Kız Enstitüsünde", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 3016 (3 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.1; **Cumhurbaşkanları, Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II**, s.58.

¹⁴¹ Afife Batu, "1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı", **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul, 1998, s.222.

¹⁴² **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, XIX, s.110.

¹⁴³ "İsmet Paşa Kız Enstitüsü Sergisi", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3922 (17 Haziran 1932), s.5.

¹⁴⁴ "İsmet Paşa Kız Enstitüsünün Gayesi ve Programı", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3681 (13 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.3.

1932’de yapılmıştır. Törende Maarif Vekili Esat Bey bir konuşma yapmıştır. Enstitünün kızlara iş ve aile hayatında yararlanacakları bir eğitim ve meslek kazandıracağını vurgulayan Esat Bey, burada yetişenlerin toplum hayatında (meslek, aile, sağlık vs. konularda) önderlik edeceklerini belirttikten sonra, okulun programının Belçika’daki benzerlerinin programları örnek alınarak hazırlandığını söylemiş ve açılıştan beri okulun faaliyetleriyle ilgili rakamsal bilgiler vermiştir¹⁴⁵. Sergiyi gezen ve enstitüde verilen eğitimin oldukça ileri bulan Yunus Nadi, öğrencilerdeki, yalnız yerli malı kullanma ve sadece kendi hazırladıkları elbiseleri giyme duygusundan övgü ile bahsetmektedir¹⁴⁶. Resim Bölümü’nde okuyan 1-4. sınıf öğrencilerinin yaptıkları eserlerin sergilendiği resim sergisi de yerli ve yabancı ziyaretçilerin beğenisini kazanmıştır. Ressam Sabit Bey ve Saadet Hanım’ın ders verdiği bu bölümde pahalı ithal malzeme yerine ucuz yerli malzemeler kullanılarak tasarruf yapılmıştır¹⁴⁷.

Ülkemizi ziyaret eden Alman G.Heymann, 1932’de bu enstitünün binası ve verdiği eğitimle Alman okulları ile boy ölçüşecek durumda olduğunu yazmaktadır¹⁴⁸.

Ücretsiz olan gündüz kısmına, 1932-1933 öğretim yılından itibaren ücretli yatılı kısmı ilave edilmiştir¹⁴⁹. Orta dereceli kız sanat okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla 1934 yılında dikiş ve nakış için 2 senelik öğretmenlik bölümleri açılmış ve 30 yatılı öğrenci alınmıştır¹⁵⁰. Ankara dışından enstitüde okumak için çok sayıda öğrenci başvurusu üzerine 1933 yılında 120 kişilik yatılı kısmın inşa edilmesi kararlaştırılmıştır¹⁵¹.

¹⁴⁵ “İsmet Paşa Kız Enstitüsü Sergisi”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3922 (17 Haziran 1932), s.1,5. Esat Bey’in verdiği bilgilere göre okulun öğrenci ve kursiyer sayısı şöyledir:

Ders Yılı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Akşam Kurslarına Katılanlar
1928-1929	1	28	60
1929-1930	2	57	105
1930-1931	3	97	137 (İlk mezun: 12 kişi)
1931-1932	4	157	330 (Mezuniyet sınavına girecek: 28 kişi)

¹⁴⁶ Yunus Nadi, “İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, **Cumhuriyet**, No: 2915 (19 Haziran 1932), s.1.

¹⁴⁷ “İsmet Paşa Kız Enstitüsü Resim Sergisi”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3934 (29 Haziran 1932), s.5.

¹⁴⁸ “Türk Maarifi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 4070 (13 İkinci Teşrin/Kasım 1932), s.1,3. Makale, G.Heymann adındaki gazetecinin Münchener Neusche Nadirchden Gazetesi’ndeki makalesinin tercümesidir.

¹⁴⁹ “İsmet Paşa Kız Enstitüsü Leyli Oldu”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3971 (5 Ağustos 1932), s.1.

¹⁵⁰ **Cumhurbaşkanları,.... Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II**, s.182-183.

¹⁵¹ “Mekteplerimiz”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4282 (22 Haziran 1933), s.1.

Enstitünü 1933 yılı çalışmalarının sergilendiği yılsonu sergisi 21 Haziran'da Başvekil İsmet Paşa tarafından açılmış; diğer bölümlerin çalışmalarıyla birlikte, yeni açılan tiftik bölümünce hazırlanan eserler beğeni ile karşılanmıştır¹⁵².

Enstitünün ilk açıldığı yıllarda gerek idare ve gerekse eğitim-öğretim kadrosunda yabancı uzmanlardan yararlanma yoluna gidilmiştir. Belçikalı Madam Bocard, okulun programının hazırlanmasında rol oynamış ve Fransız Ruitalet 1929-1931 yılları arasında iki yıl müdürlük yapmıştır. Onunla birlikte 7-8 yabancı uzman getirilmiş ve Türk öğretmenler bunların yanında deneyim kazanmışlardır. Ruitalet'ten sonra Avrupa'da eğitim görmüş Münir Hayri Bey müdürlüğe getirilmiş, Avrupa'da öğrenimlerini tamamlayan öğrencilerimizden öğretim kadrosuna katılanlar olmuş ve 1932'de okulda iki yabancı uzman kalmıştır. Bunlardan birisi de ev idaresi bölümünde çalışan Heusler'dir¹⁵³. 1936 yılında Heusler'in yanı sıra moda öğretmeni Gomondi ve dikiş öğretmeni Lui enstitüde çalışan diğer yabancı uzmanlardandı¹⁵⁴. İsmet Paşa Kız Enstitüsü için getirildiği tespit edilen diğer bir uzman da Şef Violette Pillzer'dir¹⁵⁵.

3- İzmir Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi Açma Çalışmaları

Ülkemizin ekonomik bağımsızlığı ve gelişmesi için meslek eğitimine önem veren Maarif Vekâleti, O.Buyse'un projelerini uygulamaya karar vermiştir. İlk olarak İzmir'de Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi (Kimya Sanayii ve Dokuma Okulu) kurulması için harekete geçilmiştir. Maarif Vekili Mustafa Necati imzasıyla 7 Ağustos 1927 tarihinde İzmir, Balıkesir, Saruhan (Manisa), Denizli, Aydın, Kütahya, Çanakkale ve Muğla Valilikleri'ne bir genelge gönderilerek¹⁵⁶; Vekâletin İş Üniversitesi ve Kız Enstitüsü gibi büyük projelere başlayacağından; bu okulun, inşaat ve donanım masraflarının, bölge ekonomisi tarafından karşılanmasının gerektiği belirtilmiştir. Bu

¹⁵² "İsmet Paşa Kız Enstitüsü Sergisi", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4282 (22 Haziran 1933), s.1,4.

¹⁵³ "İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Sergisi", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3924 (19 Haziran 1932), s.5; "İsmet Paşa Kız Enstitüsünde Teknik ve Mesleki Tedrisat", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3925 (20 Haziran 1932), s.5; "İsmet Paşa Kız Enstitüsü Sergisi", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4282 (22 Haziran 1933), s.1,4.

¹⁵⁴ "İsmet İnönü Kız Enstitüsünün Yıllık Sergisi Dün Açıldı", **Ulus**, No: 5344 (14 Haziran 1936), s.1,4.

¹⁵⁵ **BCA**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 67, Dosya: 66, Evrak No: 14, Kararname No: 2/5130, Kararname Tarihi: 3.8.1936.

¹⁵⁶ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 20 (15 Eylül 1927), s.85-88. Okulun inşaat ve donanım masrafları illere şu şekilde paylaştırılmıştı: İzmir: 81.127, Balıkesir: 61.811, Saruhan: 58.948, Denizli: 38.632, Aydın: 34.768, Kütahya: 37.086, Çanakkale: 19.316, Muğla: 19.316, Toplam: 350.004. liradır.

okulun açılmasıyla, zeytinyağı ve diğer türevleri ile gıda ve dericilik gibi endüstri alanlarında yaşanacak ekonomik canlanmanın getireceği gelir artışına dikkat çekilen genelgede; bölge illerinin ekonomik durumları ve özel idare bütçeleri göz önüne alınarak, okul masraflarının iller arasında paylaştırıldığı belirtilmektedir. Adil bir masraf dağılımı yapıldığına inanılmakla birlikte, yapılacak itirazların inceleneceği vurgulanan genelgede, ticaret odaları ve şirketlerin bu okulun masraflarına katılmalarını ümit edildiği belirtilmekte ve cevap verilmesi istenilmektedir.

İzmir’de böyle bir okulun açılmasının bu endüstri alanlarında meydana getireceği olumlu gelişmelere vurgu yapılan haberler basında yer almış ve okulun zeytin ve benzeri maddelerin işlemeciliğiyle ilgilenecek kimya, gıda ve deri işlemeciliği bölümlerden oluşacağı kaydedilmiştir¹⁵⁷.

Maarif Vekili M.Necati Bey, okullarda incelemelerde bulunmak ve Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi konusunu yerinde karara bağlamak üzere 11 Eylül’de Ankara’dan hareket etmiş ve 13 Eylül’de İzmir’e varmıştır. Öğleden sonra İzmir ve çevredeki 10 ilin vali ve diğer temsilcilerinin katılımıyla M. Necati Bey’in başkanlığında yapılan toplantıda Yüksek Tedrisat Umum Müdürü Kemal Zaim Bey proje hakkında açıklama yapmıştır. Toplantı sonunda hazırlanan karar, 11 ilin temsilcilerin tarafından imzalanmıştır. Bu karara göre; İzmir’de belediyenin temin edeceği 7.500m² arsa üzerinde O.Buyse’un projesine uygun olarak bir Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi inşa edilecek, yaklaşık 350.000 liralık inşaat masrafı 11 il arasında paylaştırılacak ve paralar İş Bankası İzmir Şubesi’nde toplanacaktır. İllerin 1927 yılı bütçeleri yetersiz gelirse 1928 bütçelerine ödenek konulacak, okul açıldıktan sonraki masraf, genel bütçeden karşılanacak; inşaat işleri, İzmir Valisi Kazım Paşa başkanlığında bir komisyon tarafından yürütülecek; iki aya kadar planlar hazırlanıp ihale yapılacak, inşaat 1928 Eylülü’nde tamamlanacak ve 1928 öğretim

¹⁵⁷ “Maarif Vekâleti Sanat Mekteplerini Islah Ediyor”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2186 (10 Ağustos 1927), s.3; “Sanat Mektepleri”, **Milliyet**, No: 534 (9 Ağustos 1927), s.3; “Meslek Mektepleri”, **Cumhuriyet**, No: 1167 (9 Ağustos 1927), s.2; “İzmir’de Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi Açılıyor”, **İkdam**, No: 10881 (9 Ağustos 1927), s.2. Bu haberlerde verilen önemli bir bilgi de O.Buyse’un projelerinde önerdiği gibi, meslek okullarına 12 yaşında ilköğretim mezunlarının alınması, 2 sene hazırlık, 3 sene teknik eğitim ve 2 yıllık teknisyen kısımları şeklinde bir sisteme konulması kararıdır.

yılında 80 öğrenci (yağ sanayi, gıda, deri işlemeciliği ve dokuma bölümlerine 20'şer kişi) kaydedilecektir. Öğretim süresi 5 yıl olacaktır¹⁵⁸.

Maarif Vekâleti, bu okulun inşası işini yakından takip etmiş ve Kemal Zaim Bey imzasıyla 1 Kasım 1927'de yayınlanan bir genelge ile okul inşaatına, 1928 ilkbaharında başlanacağı; planları hazırlayacak uzmana para verilmesi gerektiği bildirilmiş ve şu ana kadar ilgili hesaba yatırılan para miktarının bildirilmesi ve yatırılmamış ise bu işin acele ve önemle takip edilmesi istenmiştir¹⁵⁹.

1928 Şubatı'na kadar illere paylaştırılan bu paradan 39.000.lirası tahsil edilmiştir. 350.000.lira olarak tahmin edilen okulun inşaat ve donanım masrafları toplamının bu miktardan fazla olacağı düşünülerek; Hükümet tarafından meslek okulları için hazırlanan ek bütçe de 330.000.lira konulması kararlaştırılmıştır. 21 Mayıs'ta TBMM'nde kabul edilen kanunla; Hükümet'e meslek okulları inşaatı için iki milyon liraya kadar taahhüt icrası izni ve 800.000.lira ek ödenek verilmiştir¹⁶⁰.

Okulunu palanlarının tamamlandığını belirten Necati Bey, 1928 Bütçesi'ne ödenek konulduğunu ve o sene içinde inşaatla başlanacağını açıklamıştır¹⁶¹. Diğer taraftan İzmir Valisi Kazım Paşa da okul inşaatı için hazırlıkları sürdürmekteydi¹⁶².

Ankara'da inşası kararlaştırılan Politeknik ve Teknikum Okulları planlarının hazırlıkları çerçevesinde, Avrupa'da incelemelerde bulunan Yüksek Tedrisat Müdür-ü Umumisi Rüştü Bey, dönüşte yaptığı açıklamada; 250 öğrenci kapasiteli olması düşünülen Sanayi-i Nesciye ve Kimyeviye Mektebi'nin açılacağını söylemesine¹⁶³ rağmen, Ege Bölgesi ve çevresinin önemli sanayi dalları için son derece önemli olan bu meslek okulu maalesef açılmamıştır.

¹⁵⁸ "İzmir'de Üçyüzelli Bin Lira Sarfıyla Muazzam Bir Fen Müessesesi", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2225 (17 Eylül 1927), s.1,3; "İzmir Vilayetinde Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi Bu Sene Yapılacak", **Vakit**, No: 3484 (17 Eylül 1927), s.2; "Eylül Ayı Şuunu", **Ayın Tarihi**, XIV, Sayı: 42 (Eylül 1927), s.2490-2491.

Okul masraflarına katılacak il sayısı Ağustos Ayı'nda 8 olarak belirlenmişken bu sayı, 13 Eylül 'deki toplantıda 11'e çıkarılmış ve masraf illere şu şekilde paylaştırılmıştır: İzmir: (90) bin, Balıkesir 40 bin, Manisa (40) bin, Denizli (30) bin, Aydın (25) bin, Bursa (30) bin, Muğla (20) bin, Isparta (20) bin, Kütahya (15) bin, Çanakkale (15) bin, Burdur (16) bin lira.

¹⁵⁹ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 21-24 (15 Kânunusani/Ocak 1928), s.23.

¹⁶⁰ **Düstur**, Üçüncü Tertip, IX, Ankara, 1931, s.980-981; **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, IV, Ankara, 1976, s.222 ve sayfa 258'e ekli Başvekâlet Tezkeresi ve Bütçe Encümeni Mazbatası, s.4-6.

¹⁶¹ "İş Dârülfünûnu ve Meslek Mektepleri", **Vakit**, No: 3665 (18 Mart 1928), s.1.

¹⁶² "İzmir'de Sanayi-i Nesciye Mektebi", **Milliyet**, No: 671 (26 Mart 1928), s.4.

¹⁶³ "Avrupa'dan Dönen Yüksek Tedrisat Müdürü Rüştü Bey İzahat Veriyor", **Milliyet**, No: 1113 (19 Mart 1929), s.3.

4- Mevcut Meslek Mekteplerinin Islahı Çalışmaları

O.Buyse'un önerisi üzerine Maarif Vekâleti, mevcut meslek okullarının ıslahı için harekete geçti. 1927 yılı yaz ayları meslek eğitimi açısından çok hareketli geçmiştir. Maarif Vekili M.Necati Bey başkanlığında yapılan toplantıda; meslek okullarının Ticaret Sanayi Mektepleri ile diğer meslek mektepleri olarak gruplara ayrılması ve bunlardan ticaret mekteplerinde yapılacak ıslahatı görüşmek üzere 16 Temmuz'da ilgili resmi ve diğer kuruluşların temsilcilerinin de katılacağı bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştır¹⁶⁴.

16 Temmuz 1927'de Maarif Vekâleti'nde bir komisyon toplandı. Talim ve Terbiye Heyeti Reisi Mehmed Emin Bey'in başkanlığındaki toplantıda; orta ticaret mekteplerinin ticarethaneler, bankalar ve diğer ekonomiyle ilgili kurumları ile devlet daireleri için elemanlar yetiştirmesi; ayrıca, uzman öğretmenler olmaması nedeniyle bazı okulların kapanma derecesine gelmesini önlemek için Galatasaray Lisesi'nde Ticaret Mektebi Muallimi Şubesi açılması kararlaştırılmıştır¹⁶⁵.

Toplantıya İstanbul Ticaret Odası adına katılan Vehbi Bey, İstanbul'a dönüşünde yaptığı açıklamada; kanunla Maarif Vekâleti'ne devredilen (Ticaret Vekâletine bağlı İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlisi ile buna bağlı orta ve Yüksek Ticaret Mektebi hariç) 4 orta ticaret mektebinin ilk ihtisas mektepleri olarak kabul edildiğini, bu okulların ticari kurumlara meslek adamı yetiştirmesi ve yetersiz öğretim sürelerinin arttırılmasının benimsendiğini (3 veya 4 seneye çıkarılması); tam gün eğitim verecek bu okulların son sınıf öğrencilerinin bir ticarethanede staj yapmalarının kararlaştırıldığını belirtmiştir¹⁶⁶.

¹⁶⁴ "Meslek Mekteplerinin Tensik ve Islahı", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2152 (7 Temmuz 1927), s.1.

¹⁶⁵ "Meslek Mekteplerinin Islahı", **Cumhuriyet**, No: 1144 (17 Temmuz 1927), s.2; "Meslek Mektepleri Hakkında Mukarrerât", **Cumhuriyet**, No: 1145 (18 Temmuz 1927), s.3; "Ticaret Mekteplerinin Islahı İçin Dün Vekâlette Heyet-i Mütahassısâ İctima Etti", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 2162 (17 Temmuz 1927), s.1. Toplantıya katılan kişiler şunlardır: Yüksek Tedrisat Umum Müdürü Kemal Zaim, yardımcısı Reşid, Maliye Vekâleti adına Varidat Müdür Muavini Şefik, İstanbul Ticaret Odası Umumi Katibi Vehbi, Ziraat Bankası adına Halis, İş Bankası adına Necati, Ticaret Mekteb-i Âlisi Müdürü Lütfü, İzmir Ticaret Mektebi Müdürü Mahir ve İstanbul Kız Amelî Hayat Mektebi Müdürü Muzaffer Beyler.

¹⁶⁶ "Meslek Mektepleri Hakkında Konuşulanlar", **Vakit**, No: 3433 (26 Temmuz 1927), s.1; "Ticaret Tahsili Nasıl Olacak?", **Milliyet**, No: 250 (26 Temmuz 1927), s.2.

Maarif Vekâleti, ilkokul mezunlarının devam ettiği 4 sınıflı dört Ticaret Meslek Okulundan başka, bazı önemli merkezlerde İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlisi gibi talî Ticaret Mektepleri (Ticaret Meslek Yüksek Okulları) açmayı planlanmıştır¹⁶⁷.

Mevcut kız orta meslek mekteplerine biçki ve dikiş öğretmeni açığının gidermek amacıyla Maarif Vekâleti, 1927 yılında ortaokul mezunlarından sınavla öğretmen almayı kararlaştırmıştır¹⁶⁸. Yine Maarif Vekâleti'nce meslek okullarına öğretmen yetiştirilmek için, dokumacılık, deri işlemeciliği, genel ve endüstriyel kimya, mekanik, inşaat, elektrik, inşaat-ı nafia, yol, köprü ve süsleme sanatları alanlarında eğitim görmek üzere 23 kişi ile biçki, dikiş, yüksek ziraat, sosyal hizmet ve el işleri eğitimi görmek üzere 13 bayan 1927 yılında Avrupa'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır¹⁶⁹.

Maarif Vekâleti meslek okullarının statülerini ve işlerini düzenlemek amacıyla 3.8.1927 tarihinde bir tamim yayınlamıştır. Buna göre; sanat mekteplerine 12 yaşını bitirmiş ilkokul mezunları alınacak, 2 yıl hazırlık, 3 yıl teknik eğitim verilecek ve ihtiyaca göre bunun üzerinde 2 yıllık teknisyen eğitimi verecek bölümler açılacak (Maarif Vekâleti'nin izniyle), bu okulların ilk 5 sınıfı ilk meslek mekteplerinden sayılacak ve mezunları ortaokul mezunlarının, teknisyen kısmı ise orta meslek mekteplerinden sayılacak ve mezunları (Dârülfünûna giriş hariç) lise mezunlarının haklarına sahip olacaklardır. Bu kısımların müfredat programları da hazırlanmıştır¹⁷⁰.

Ticaret meslek okullarının işleyişini düzenlemek amacıyla, 1928 yılında "İlk Ticaret Mektebi Talimatnamesi" yayınlandı. Buna göre; ilkokul mezunlarının kabul edileceği bu okullar, ortaokullara eşit olacak ve 6-12 kişilik Murakabe Komisyonları tarafından idare edilecektir. Komisyon'un Doğal Başkanı Vali, İkinci Başkanı Maarif Müdürü olup, belediyeden 1, ticaret ve sanayi odalarından 2 üyenin katıldığı bu komisyonun diğer üyeleri, borsalar, bankalar, ticaret birliklerinden ve bu gibi birliklerin bulunmadığı yerlerde Vali'nin çağrısıyla toplanacak ticaret ve sanayi erbabı arasından seçilir. Komisyon üyeleri, okulları müdürle birlikte ziyaret eder, okulun idari işlerine

¹⁶⁷ "Maarif Vekâletinin Esaslı Teşebbüs ve Tasavvurları", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2302 (4

¹⁶⁸ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 18 (15 Ağustos 1927), s.172-173.

¹⁶⁹ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 20 (15 Eylül 1927), s.81-83; "Mesleki Tedrisat", **Milliyet**, No: 525 (31 Temmuz 1927), s.2.

¹⁷⁰ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 20 (15 Eylül 1927), s.88-89.

karişamaz, öğretmenlerine uyarılarda bulunamaz. Ancak, talimatnamelerin uygulanışına dair izlenimlerini yazılı veya sözlü olarak Komisyon'a bildirir¹⁷¹.

Gerek yerel ihtiyaçların meslek eğitiminde dikkate alınması ve okulla sanayi işbirliğinin sağlanması için oldukça önemli olan bu Murakabe Komisyonlarını, O.Buyse ısrarla tavsiye etmekteydi. Diğer taraftan O.Buyse'un ülkemizde bulunduğu sıralarda, yayınladığı bir tanımle meslek okulları ve meslek eğitimi hakkında bilgileri içeren dokümanların hazırlanmasını isteyen Vekil M.Necati Bey, illerde hangi alanlarda meslek okulu ve kurslarına ihtiyaç olduğunu sormakta ve okullarla yerel ihtiyaçlarla sıkı ilişkide olması amacıyla Vekâlet'in bu okulların idaresini vilayet, belediye, ticaret ve sanayi odaları ile bu meslek erbabı temsilcilerinden oluşacak İdare Komisyonu'na bırakmak niyetinde olduğunu vurgulamaktaydı¹⁷².

21.5.1928 tarihinde çıkarılan ek bütçe ile üç meslek mektebinin ıslahı, Muallim Kısmı inşası, yabancı uzman getirilmesi ve diğer masraflar için 900.000.lira ödenek ayrıldı¹⁷³. Meslek okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla 1928 yılında bir öğretmen okulu açılması ve mevcut meslek okulu öğretmenleri arasından sınavla bu okula öğretmen tayin edilmesi planlanmış¹⁷⁴ ise de bu düşüncenin kısa sürede gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır.

5- Meslek Kurslarının Açılması

Ülkemizde 1927 yılından önce de çeşitli resmi kurum ve özel kuruluşlar tarafından meslek kursları düzenlenmişti. Ancak, O.Buyse'un raporlarından sonra, bu alanda geniş çaplı bir hareket başlatılmıştır.

Maarif Vekâleti, sanayiinin gelişmesi için açılacak meslek kurslarına esas teşkil edecek bilgileri toplamak amacıyla ticaret ve sanayi odalarına bir yazı göndermiş ve şu

¹⁷¹ "İlk Ticaret Mektepleri Talimatnamesi", **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 21-24 (15 Kânunusani/Ocak 1928), s.64-72.

¹⁷² **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 17 (15 Haziran 1927), s.23-24.

¹⁷³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, IX, Ankara, 1931, s.980-981; **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, .IV, Ankara, 1926, s.222 ve sayfa 258'e ekli Başvekâlet Tezkeresi ve Bütçe Encümeni Mazbatası, s.4-6. O.Buyse'un hazırladığı programa göre getirilmesi önerilen yabancı uzmanların branşları Mazbatada şu şekilde yer almaktadır: Atölye şefi (3), imalat ve fabrika mühendisi, teknik resim atölye öğretmeni, pres, tornacı, feruneriidar, tenekeci, sudor, makine uzmanı, elektrik uzmanı, marangoz, mobilyacı, dülgere, oymacı, araba marangozu, betoncu, tavancı, taşçı, süsleme sanatları uzmanı, inşaat-ı bahriye uzmanı (1'er)

¹⁷⁴ "Maarif Vekâleti Mesleki Tedrisata Ehemmiyet Veriyor", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2507 (3 Temmuz 1928), s.1.

konularda dokümanların hazırlanarak gönderilmesini istemiştir¹⁷⁵: Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı üye sayısı, üyelerin derecelerine göre durumu, sanayi erbabının listesi, küçük esnafların sayısı ve iş kolları, bölgede gelişmekte olan ve gelişmeye uygun küçük ve büyük sanayi kolları hakkında rapor, bölgenin ziraat ve ziraat endüstrisi açısından durumu, elde edilen ürünler hakkında bilgiler.

O.Buyse'un önerilerini uygulamaya koymayı planlayan Maarif Vekâleti, 1927 yılı sonlarında, ülkenin üretimine katkı sağlamak ve mesleki eğitimi geniş halk kitlelerine yaymak amacıyla kurslar açmayı kararlaştırmıştır. İlkokul mezunlarına yönelik olan bu kurslar, erkekler için haftada 10 saat akşamları ve kızlar için haftada 10-20 saat gündüz ve akşam olmak üzere 3-4 sene süreli olarak düzenlenecektir. Gündüz işlerinde çalışanlara akşamları eğitim imkânı veren bu kurslar, yerel ihtiyaçlara uygun olarak; ticaret, demircilik, ziraat, terzilik, marangozluk, kadın sanatları gibi çok geniş bir yelpazede olacaktı. Halkın mesleki eğitim seviyesini yükseltmek için %20-30 başarının bile önemli olarak kabul edileceği bu kurslarda; zeka ve yetenekleri ile temayüz edecek gençlere gündüz okullarına geçme imkânı sağlanacak ve böylece yükselme imkânı verilmiş olacaktı. Ayrıca, ilkokul mezunu olmayanlara yönelik kurslar da açılacak, bunlara okuma-yazma, mesleki bilgi ve beceriler verilecek, milli ve içtimai terbiye aşılanacaktı. Kurslarda verilecek eğitimde çeşitli ülkelerde sanayi alanında yaşanan gelişmeler de takip edilecekti. Kurslara öğretmen sağlanması sorunun aşılması için, bölgede o mesleğin en ehil ustalarından yararlanılması yoluna gidilecektir¹⁷⁶.

1927 yılında sadece ticaret eğitimi için yukarıda belirtilen özelliklerde 25 kurs açılmış ve 1928'de ise bu kurslara ek olarak sanat ve tarım endüstrisi alanlarında kurslar açılması kararlaştırılmıştır. Bu kurslarda; gündüz işlerinde çalışanlara (okuma-

¹⁷⁵ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 19 (15 Ağustos 1927), s.43-44.

¹⁷⁶ "Omer Buiz'in Projelerinin Tatbikine Doğru", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2306 (8 Kânunuevvel/ Aralık 1927), s.1-2; "İhtisas Mektepleri", **Milliyet**, No: 655 (9 Kânunuevvel/ Aralık 1927), s.3; "Belçikalı Mühassısın Hazırladığı Program Tensik Ediliyor", **Milliyet**, No: 656 (10 Kânunuevvel/ Aralık 1927), s.2; "Meslek Mektepleri ve Murakabe Komisyonları", **İkdam**, No: 11005 (11 Kânunuevvel/ Aralık 1927), s.3.

yazma bilen veya bilmeyenler) akşamları saat 6-8 arasında eğitim verilecekti. Yerel sanayiın ihtiyaçlarına göre, bu kurslar 2-4 yıllık olarak düzenlenebilecekti¹⁷⁷.

Maarif Vekâleti, her geçen sene halkın akşam kurslarına olan rağbeti nedeniyle bu kursların sayısını ve çeşidini arttırmaya karar vermiştir. Bu çerçevede İstanbul Kız Sanat Mektebi'nde terzilik kursu açılmıştır (1929)¹⁷⁸. 1930 yılı yaz aylarında ise İstanbul'da Üsküdar Kız Sanat Mektebi'nde bir buçuk aylık (15 Ağustos-25 Eylül) iki devreli kurslar açılmıştır. Moda, biçki, beyaz iş ve dikiş dallarında açılan kurslarda Kız Sanat Mektebi meslek dersleri öğretmenlerinin yanı sıra Ankara'daki İsmet Paşa Kız Enstitüsü Müdürü Ruatle, ev idaresi ve mutfak dersleri öğretmeni Boccard ile meslek dersleri öğretmenleri Lalieu ve Filip gibi yabancı uzmanlar da ders vermiştir¹⁷⁹.

E-OMER BUYSE RAPORU'NUN TÜRK MESLEK EĞİTİMİNE ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ahilik teşkilatı sayesinde bir dönem en parlak devrini yaşayan Türk sanayii, bu teşkilatın bozulması, Kapitülasyonların olumsuz etkisi ve batıda yaşanan Sanayi Devrimi'nin takip edilememesi bir yana; fabrikalarda ucuza imal edilen mallar karşısında insan gücü ile yapılan imalatın rekabet edememesi nedeniyle hiç de ümit veren bir görünüm arz etmemekteydi. Diğer taraftan, son dönemde yaşanan savaş ortamı nedeniyle, çeşitli alanlarda olduğu gibi sanayi ve diğer meslek alanlarının durumu kelimenin tam anlamıyla "enkaz" idi.

Yeni Türk Devleti, siyasi alanda elde ettiği bağımsızlığı, ekonomi ve sanayi alanında da kazanmak istiyordu. Ayrıca halkın refahının yükseltilmesi için sahip olduğumuz doğal kaynaklardan gereği gibi yararlanılması gerekiyordu. Bunun yolu ise, iyi bir mesleki eğitimden geçiyordu. Mesleki eğitimimizin durumu ise, bunların gerçekleşmesini sağlamaktan çok uzaktı ve ıslaha muhtaçtı.

Meslek eğitimimizin ıslahı için ilk olarak ünlü Alman eğitimci Kerschensteiner davet edilmiş, fakat gelemeyeceği için onun tavsiye ettiği Alfred Kühne getirilmişti (1925). Onun hazırladığı rapor kısa olması ve uygulanabilir ayrıntılı projeler

¹⁷⁷ "Kemal Zaim Bey'in Beyanatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 2507 (3 Temmuz 1928), s.3; "Yüksek Tedrisat Müdürünün Avrupa'da Yaptığı Tedkikat", *Cumhuriyet*, No: 1531 (13 Ağustos 1928), s.2.

¹⁷⁸ "Her Şeyi Öğretmek İçin", *Milliyet*, No: 1113 (19 Mart 1929), s.3.

¹⁷⁹ "Dikiş Kursu Kız Sanat Mektebinde Açılacak", *Milliyet*, No: 1583 (9 Temmuz 1930), s.3.

içermemesi nedeniyle yetersiz bulunmuş ve yeni arayışlara girilmişti. 1926 yılında yapılan temaslar sonucunda Belçika'da mesleki eğitimin önde gelen isimlerinden Profesör Omer Buyse getirildi (1927). Onun yaklaşık üç ay süren ve İstanbul, Ankara, Eskişehir, Kütahya, Uşak, Konya, Adana, Mersin, İzmir ve Aydın illerini kapsayan gezisi sonrasında hazırladığı uzun, ayrıntılı ve uygulanabilir raporunun, Türk meslek eğitimi için taşıdığı önem tartışılmaz. Çünkü hazırlayıcısı bu alanda sayılı kişilerdendi. Yine raporun hazırlanışında son derece doğru bir yol izlenmiş, Maarif Vekâleti'nde bulunan bilgilerle yetinilmemiş, önceden hazırlık çalışması (Yerel yetkililer, belediyeler ve ilgili meslek kuruluşlarının katılımıyla toplantılar, anketler yapılmıştır) ve yerinde araştırmalar tamamlanmış, yerel ihtiyaçlar tespit edilmiştir. Bundan sonra her bölgenin yerel ihtiyaçlarına ve imkânlarına uygun, ayrıntılı projeler hazırlanmıştır.

Projeler hazırlanırken dikkat edilen en önemli nokta yerel ihtiyaçlar ve bölgede gelişebilecek sanayi ve ekonomik dallarıdır. Başkent olması nedeniyle kızlar ve erkekler için iki yüksek öğrenim kurumu, Kütahya'da çinicilik, Uşak'ta şeker, Adana'da dokumacılık ve dericilik, Mersin'de deniz ticareti, İzmir'de dokumacılık, zeytin ve türevlerine dayanan kimya sanayii, İstanbul'da deniz ticareti, bankacılık gibi bölgenin en önde gelen ekonomik değerlerine yönelik mesleki eğitim hedeflenmiştir.

O.Buyse'un projeleri, Maarif Vekâleti'nce önemsenmiş ve uygulanması kararlaştırılmıştır. Başta Vekil M.Necati Bey, diğer yetkililer ve kamuoyu bu konuda birlik olmuş ve projeleri desteklemişlerdir.

Mesleki eğitimimiz için son derece önem taşıyan projelerden, Ankara'da İş Üniversitesi'nin ve İzmir'deki Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi'nin planları hazırlanmış ve finansmanın sağlanması için çalışmalar yapılmış, ancak bu iki proje gerçekleşmemiştir. O.Buyse'un gerçekleştirilebilen tek projesi Ankara'da açılan İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün açılmasıdır. Bu okulun ilk etapta Ankara ve daha sonra ülkemizde kızların eğitiminde üstlendiği öncü rol oldukça önemlidir. Bunun yanında mevcut meslek okullarının ıslahına çalışılmış ve o döneme kadar çok yaygın olmayan gece ve gündüz meslek kursları açılmıştır.

O.Buyse Raporlarında dikkat çeken bir öneri, ülkemiz için önemli bir yenilik sayılabilecek olan "Murakabe Komisyonları"nın kurulmasıdır. Meslek okulları ile yerel ihtiyaçları arasında sıkı bağlar kurulması, yerel sanayi ve ticaret erbabının okulları

sahiplenmesinin sağlanması için bu komisyonlar önemli bir işlev görecekti. Bir başka dikkat çeken nokta da mesleki eğitimin finansmanına yerel idarelerin (belediye ve il özel idarelerinin) katılmasının sağlanmasıdır. Özellikle İzmir’de açılması düşünülen Sanayi-i Kimyeviye ve Nesciye Mektebi’nin masrafları tamamen çevre iller özel idareleri ile ticaret ve sanayi erbabına havale edilmişti.

O.Buyse, Türk mesleki eğitimindeki en önemli etkilerinden birisi de, hem kendisi ve hem kendisinin tavsiyesi üzerine getirilen Belçikalı uzmanlar eliyle “Belçika Modeli”nin uygulanmasıdır.

Yukarıda ayrıntılı olarak verilen bu girişimler sınırlı kalmış, diğer önemli projeler uygulanamamıştır. Bunun çok çeşitli nedenleri vardır. En önemlisi bütün dünyayı etkileyen 1929-1930 ekonomik krizidir. Zaten kısıtlı imkânlarla her alanda yeniden kurulmaya çalışılan bir devletin bu krizden etkilenmemesi düşünülemezdi. Diğer önemli bir neden ise bu projeleri candan benimseyen ve tüm eğitim alanında olduğu gibi mesleki eğitim alanında da kelimenin tam anlamıyla “icraat adamı” olan Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’in beklenilmeyen ölümüdür. Çünkü İsmail Hakkı Tonguç’un da belirttiği, gibi Cumhuriyet Dönemi Eğitimi için ilk altın çağ bu şekilde kapanmış ve duraklama dönemine girilmiştir.

Mesleki eğitim için önem taşıyan bu projelerin uygulanamamasının bir nedeni de, Türk Eğitimi için yeni bir çağı başlatan ve 1928’de gerçekleştirilen Harf Devrimi’nin dolaylı etkisidir. Başta Mustafa Kemal olmak üzere eğitim yetkililerinin bütün düşünce ve enerjilerini, medeniyet yolculuğunun bu önemli hedefi üzerinde yoğunlaştırmaları, Türk milletinin cehaletten kurtarılması hedefine ulaşmaya öncelik verilmesi ve bu durumda mesleki eğitimin ikinci planda kalmasına yol açmış olabilir.

V. BÖLÜM

AMERİKAN HEYETİ RAPORU'NUN MAARİF KISMI

VE TÜRK EĞİTİMİNE ETKİLERİ

A-AMERİKAN HEYETİ'NİN TÜRKİYE'DE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

1933-1934 yıllarında Türkiye ekonomisi hakkında geniş bir inceleme yapan Amerikan Heyeti şu kişilerden oluşuyordu: Walker D. Hines, Brehon Somerwell, O. F. Gardner, Edwin Walter Kemmerer, Charles Raymond Whittlesey, Walter Livingston Wright, Bengt Wadsted, Goldwaite H. Dorr, H. Aleksandre Smith, Vaso Trivanovitch¹.

Ağustos 1932'de ülkemize gelen Sovyet uzmanlar heyeti incelemelerini tamamlamak üzere iken İktisat Vekilliği'ne Celal (Bayar) Bey getirilmiş ve ona atfen iktisadi durumumuzun incelenmesi için yabancı uzman getirileceği haberleri basında yer almıştı. Başvekil İsmet Paşa, 21 Kasım 1932'de yaptığı bir konuşmada; Türkiye'nin mali ve iktisadi işlerinin düzelmesi için yabancı uzman getirilmesine gerek olmadığı görüşünü dile getirerek, tepkisini ortaya koymuştur. Fakat buna rağmen, Washington Sefiri Ahmet Muhtar Bey'in aracılığıyla ve ABD. Dışişleri Bakanlığı'nın yardımıyla, Türkiye'nin iktisadi bakımdan incelenmesi için New York'taki Hines, Rearick, Dorr ve Hammond adlı firma ile bağlantı kurulmuştur².

Ülkemizin ekonomik bakımdan araştırılıp incelenmesi için davet edilen Amerikan Heyeti'nin başkanı Walker D. Hines, yardımcısı Brehon Somerwel idi. Heyet üyelerinden iktisatçı Somerwel ile Amerikan Hükümeti Ziraat Uzmanı Gardner, Haziran 1933'te ülkemize gelmişler ve Gardner'in tercümanlığına Robert Koleji Tarım Öğretmeni Şükrü Hüseyin Bey atanmıştır³. Heyetin Başkanı İktisatçı Walker D. Hines 25 Haziran 1933'te ikinci defa (ilk gelişi 1922'dedir) Türkiye'ye gelmiştir⁴. Hines ve Somerwell refakatlerinde New York Ticaret Temsilcimiz Muzaffer Bey

¹ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, Maarif Vekilliği Yay, İstanbul, Devlet Basımevi, Ankara, 1939, s.V; İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yay. Ankara, 1982, s.173-174

² İ.Tekeli-S.İlkin, **Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, s.173-174.

³ "Ziraat Mühassısı", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 6278 (18 Haziran 1933), s.2; "İktisadi ve Zirai Tedkikat", **Cumhuriyet**, No: 3274 (19 Haziran 1933), s.1-6.

⁴ "Mühassıs Hines Bugün Geliyor", **Cumhuriyet**, No: 3280 (25 Haziran 1933), s.1-3; "İktisadi Vaziyetimiz Amerikalı Mühassıs Tetkikat İçin Geldi", **Milliyet**, No: 2648 (26 Haziran 1933), s.1.

olduğu halde ilk incelemelerden sonra raporlarını hazırlamaya başlamışlar⁵ ve Temmuz ayında Amerika'ya dönmüştür. Gardner ise, Anadolu'da ve Trakya'da bir inceleme gezisine çıkmıştır⁶. Heyet şerefine 3 Temmuz'da Ankara'da bir ziyafet verilmiştir⁷. Türk Hükümeti, bu tetkik heyetine gerekli kolaylıkları göstermiştir*. Hines'in ölümü üzerine Goldthwaite H. Dorr, 27 Ocak 1933'te Türkiye'ye gelerek heyetin başkanlığını üstlenmiş⁸ ve 28 Ocak'ta İstanbul'a gelmiştir⁹.

Hükümet, 3 Mayıs 1934'te Hines'in yerine Dor ile sözleşme yapılmasını ve lüzumu halinde Dr. Kemmerer'in getirilmesini kararlaştırmıştır¹⁰. Heyetin Başkanı G.H.Dorr, o sıralarda ülkemizdeki madenler üzerine araştırmalar yapan Amerikalı mühendis Mathew Van Sickler ile birlikte incelemelerde bulunmak için Mart 1934'te Zonguldak'a gitmiştir¹¹.

Heyet üyelerinden Princeton Üniversitesi öğretim üyelerinden iktisatçı Prof. Walter Kemmerer, raporun para ve banka ile ilgili kısmını hazırlamış ve teslim etmek üzere Haziran 1934'te tekrar Ankara'ya gelmiştir¹². Hines ve Kemmerer hazırladıkları raporları ve basına verilmek üzere bir açıklamayı Haziran-Ağustos 1934'te Hükümet'e verdikten sonra, Ağustos ayı başlarında Amerika'ya dönmüşlerdir¹³.

Amerikan Heyeti'nin raporları "Türkiye'nin İktisadi Bakımından Umumi Bir Tetkiki, 1933-1934" adıyla 1936 ve 1952'de Ankara'da yayınlanmıştır¹⁴. Daha sonra eğitimle ilgili kısmı 1939'da ve 1952'de yayınlanmıştır¹⁵.

⁵ "İktisat Mühassısları", **Milliyet**, No: 2657 (5 Temmuz 1933), s. 3; "Amerikalı Mühassısların Raporları", **Milliyet**, 2661 (9 Temmuz 1933), s.3.

⁶ "İktisat Mühassısı Amerikaya Gidiyor", **Cumhuriyet**, No: 3292 (7 Temmuz 1933), s.3; "İktisadi Siyasetimizin İleri Veçheleri Ne Olacaktır?", **Milliyet**, No: 2663 (11 Temmuz 1933), s.1; "Mühassısların Tetkikleri", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 4306 (16 Temmuz 1933), s.1.

⁷ "Amerikalı Mühassıslar", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 4294 (4 Temmuz 1933), s.1.

Heyetin çalışmalarına kolaylık anlamında; Müdür Muavini Somerwell'in Amerika'dan getirttiği kulaklık cihazlarının kontenjana bakmadan yurda sokulmasını kararlaştırmıştır. (BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Dosya: 171-33, Yer No: 40.72.4, Karar Tarihi: 16.10.1933, Karar No: 15105.)

⁸ İ.Tekeli-S.İlkin, **Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, s.173-174.

⁹ "Amerikalı Mühassısı", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 4498 (29 İkinci Kanun/Ocak 1934), s.2

¹⁰ BCA, Dosya: 243-161, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 44.27.18. (Tarih: 3/5/1934, Sayı: 2/558) Raporların sunulduğu dönemde heyetin başkanlığını Goldthwaite H. Dorr yürütüyordu. ("Amerikalı Mühassıslar", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 4636 (20 Haziran 1934), s.3.)

¹¹ "Amerikalı Mühassıslar", **Cumhuriyet**, No: 3539 (13 Mart 1934), s.3.

¹² "Amerikalı Maliye Mühassısı", **Cumhuriyet**, No: 3619 (4 Haziran 1934), s.1; "Amerikalı Maliye Mühassısı", **Cumhuriyet**, No: 3636 (20 Haziran 1934), s.4.

¹³ "Amerikalı Mühassıslar", **Cumhuriyet**, No: 4636 (20 Haziran 1934), s.3; "Amerikalı Mühassıslar", **Cumhuriyet**, No: 3681 (5 Ağustos 1934), s.1.

¹⁴ <http://kitap.mkutup.gov.tr:4500/ALEPH/TUR/NLT/NLT/NLT/FIND-ACC/1476757>

B- AMERİKAN HEYETİ RAPORUNUN MAARİF KISMI

Amerikan Heyeti tarafından hazırlanan raporun, eğitimle ilgili kısmı aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1-Eğitimin Genel Durumu

Eğitim sorunu, ekonomik gelişme ile sıkı bir ilişki içindedir. Vatandaşın üretim yeteneğini arttırmak, çağdaş yöntemleri öğretmek için gerekli araçların sağlanması, eğitim yardımıyla gerçekleştirilebilir. Eğitimin amacı; sadece okuma-yazma öğretmek, kültürlü ve teknik bilgi sahibi vatandaşlar yetiştirmek değil, insanın zeka ve yeteneklerini hayatın ihtiyaçlarına cevap verebilecek, aynı zamanda güçlü olduğu alanlarda en ileri aşamaya ulaşmasını sağlayacak şekilde eğitmektir.

Raporun Ziraat Fası'nda da belirtildiği gibi, çiftçilerin bilgi sahibi ve yüksek üretim seviyesine ulaştırılması önerilir. Bunu sağlamak için uzmanlar yetiştirmenin yanı sıra Türkiye nüfusunun üçte ikisinin eğitilmesi gerekir. Ayrıca, ormanlardan yararlanma konusunda kullanılan yöntemler, ürün çeşitlerinin ve ortaya çıkan israfın tam olarak bilinmesine ihtiyaç vardır. Jeolog, su mühendisi, meteoroloji uzmanı ve diğer alanlar için eleman yetersizliği "İkinci Fası"da belirtilmiştir. Raporun hazırlandığı dönemde, Nafia Vekâleti'nde kayıtlı 75'i inşaat ve 70'i yol mühendisi olmak üzere 208 mühendis, Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün verdiği bilgilere göre 92 maden mühendisi vardır. Ülkede ulaşım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, madenlerden ve diğer kaynaklardan gereği gibi yararlanılması için bu sayıların artırılması kaçınılmazdır.

Okur-yazar halk kütlesi, meslek eğitimi için bir temel oluşturur. Türkiye'de bu oran 1927'de %8,16 iken, hükümetin gayretleri ile 1934'te %21'e çıkmıştır. Nüfusun dörtte üçü okuma yazma bilmeyen ülkede bu çalışmalara devam edilmelidir. Ekonomik açıdan bakıldığında, esaslı bir şekilde eğitim ihtiyaçları belirlenemediği gibi, bunların karşılanmasına gerekli önem verilmediği görülmektedir. Sarf edilen para ve gayretten tam randıman alabilmek için eğitim sisteminde yeni düzenlemeler yapılmalıdır. İzlenecek programa uzun süre uyulması konusunda, Dewey'in dokuz sene önce söyledikleri hâlâ doğrulunu korumaktadır. Buna, Dewey'in de belirttiği; ülkenin bütün ihtiyaçlarını araştırmak ve ona göre bir eğitim programı belirlemek gerektiği görüşünü eklemek gerekir.

¹⁵ <http://kitap.mkutup.gov.tr:4500/ALEPH/TUR/NLT/NLT/NLT/FIND-ACC/1072648>

Araştırılacak alanların önem sırasını belirlemek güç olmakla birlikte, şu dört eğitim alanının son derece önemli olduğunu düşünüyoruz: **1) Ziraat, 2) Fen ve Mühendislik, 3) Mahir sanayi amele ve idarecileri, 4) Ticaret.** Düşünülen ekonomik kalkınma programı, bu alanlarda çok daha fazla sayıda uzman mühendislere, işçi ve tüccara ihtiyaç gösterecektir.

Eğitimin hâlihazırdaki durumunu belirleyebilmek için Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen atılımdan bahsetmek gerekir. Medreselerde zamanın çoğu Kuran, Arapça ve Farsça derslerine ayrılmaktaydı. Öğretmenlerin eğitimi sınırlı idi. 1867’te kurulan Maarif Nezareti, halkın eğitimi için yeterli çalışma içinde değildi. Okullarda öğretilen konular, hayatın pratik aşamalarından uzak olduğu gibi, hükümet eğitime karşı olumsuz tavır takındığından, halk da eğitime önem vermemekteydi. Okuma-yazmanın ilerlemesine engel olan sebeplerden biri de, alt tabakalar için eğitimin pahalı olması idi.

Yeni hükümetin gayretlerine rağmen, 1927’de kadınlar arasında okuma-yazma oranı %3,6 olması, Cumhuriyetten önce kadınların eğitiminin durumunu gösterir. Eskiden kadınlar için eğitimin önemli olmadığı düşüncesi yaygındı. Bu durum 1908’den sonra biraz değişti ve 1910’da bir kız lisesi açıldı. 1908 sonrasında epeyce ilerleme kaydedilmiş ve Cumhuriyet döneminin liderleri bu dönemde yetişmiştir.

Kalkınma ve ilerleme için esaslı bir eğitim sistemine ihtiyaç olduğunu kavrayan Cumhuriyet idarecileri, büyük bir işe girişmiş ve 10 sene içinde nüfusuna oranla dünyanın en büyük ücretsiz eğitim sistemlerinden birini kurmuşlardır. Eskiden Meşihat, Maarif ve Evkaf Nezaretlerine bağlı, azınlıklar ve yabancılara ait, ciddi denetimden uzak olan eğitim kurumları tek bir idare altında (Maarif Vekâleti idaresinde) toplanmıştır. Zorunlu eğitim ancak yeterli imkânların bulunduğu yerlerde dikkate alınmıştır(3 Mart 1924). Kızların eğitimine önem verilmiştir. 1928’de Arap harfleri kaldırılarak, yerine Latin harfleri kabul edilmiştir. Okuma-yazma oranının artmasında bu değişikliğin önemli etkisi olmuş, 1927’de %8,6 olan bu oran, 1933’te yaklaşık %21’e ulaşmıştır. Ders kitaplarının yenilenmesinde önemli aşamalar kaydedilmiştir¹⁶.

¹⁶ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.1-4.

2-İstatistiksel Bilgiler

Raporda istatistik Umum Müdürlüğü'nden alınan bilgilere dayanılarak, 1923-1924 ve 1931-1932 ders yılları arasından istatistiksel bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu istatistiklere göre; okulların dereceleri ve artışlar şu şekilde olmuştur:

-İlkokullarda; 1923-1924 öğretim yılında okul sayısı 4.894 iken 1931-1932 öğretim yılında 6.713'e çıkmıştır. Anılan öğretim yılları itibariyle, öğretmen sayısı 10.238'den 16.973'e, öğrenci sayısı 341.941'den 523.611'e çıkmış, kız öğrenci sayısındaki artış (62.954'ten 187.690'a) oranı %298'e ulaşmıştır.

-Ortaokullarda; okul sayısı 64'ten 80'e, öğretmen sayısı 720'den 963'e, öğrenci sayısı 10.052'den 30.316'ya çıkmıştır. Kız öğrencilerin sayısı, %362 artışla 2.076'dan 7.511'e ulaşmıştır.

-Liselerde; okul sayısı 19'dan 25'e, öğretmen sayısı 555'ten 637'ye, öğrenci sayısı 2.234'ten 6.840'a çıkmıştır. Muallim Mekteplerinde; okul sayısı 20'den 24'e, öğrenci sayısı 2.528'den 5.293'e çıkmış; kız öğrencilerin sayısındaki artış (783'ten 2.345'e) oranı %299'a ulaşmıştır. Öğretmen sayısı ise, 325'ten 1928-1929'da 417'ye çıkmışsa da 1931-1932'de 320'ye düşmüştür.

-Meslek okullarında; okul sayısı 44'ten 40'a düşmesine rağmen, öğretmen sayısı 258'den 423'e, öğrenci sayısı 4.019'dan 4.155'e çıkmıştır.

-Yüksek okullarda; okul sayısı 9'dan 12'ye, öğretmen/öğretim üyesi sayısı 307'den 526'ya, öğrenci sayısı 2.914'ten 4.853'e çıkmıştır. Kız öğrenci sayısı, %251 artışla 285'ten 716'ya ulaşmıştır.

-Köy ilkokulları ile ilgili olarak verilen bilgiler, 1927-1928 ve 1931-1932 ders yıllarına ait olup; okul sayısı 4.688'den 5.308'e, öğretmen sayısı 12.275'ten 13.828'e, öğrenci sayısı 241.889'dan 270.446'ya çıkmıştır.

Raporda **Millet Mektepleri** ile ilgili olarak, 1928-1929 ve 1931-1932 ders yılları şu bilgiler verilmektedir: Sınıf sayısı 20.489'dan 5.107'ye, öğretmen sayısı 16.922'den, 4.082'ye, öğrenci sayısı 1.045.500'den 157.636'ya düşmüştür. Millet Mekteplerinden 1928-1929'da 597.010, 1929-1930'da 188.311, 1932-1933'te 90.935 kişi mezun olmuştur¹⁷.

¹⁷ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.4-7.

3- Amerikan Heyeti Raporu'na Göre 1932'de Mevcut Durum

Eğitim teşkilatının geliştirilmesi ve eldeki imkânlardan yararlanılması, eğitim alanında seri bir genişlemeden daha iyi sonuçlar verir. Mevcut eğitim araç-gereçlerinin bir envanterinin çıkarılarak, bunlardan azami derecede yararlanılması ile bir mezun öğrenciye düşen masraf azaltılabilir. Yeni okul yapılması ve öğretmen yetiştirilmesinden ziyade, ilk ve orta öğretim sistemleri dikkatle incelenir ve ıslah edilirse; az zamanda, mezun sayısı arttırılmış ve nitelikli bir şekilde yetiştirilmiş olur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ilk ve ortaokulların arttırılması ne kadar önemli ise, şu sıralarda meslek okullarının genişletilmesi o kadar önemli olduğu için ticaret ve diğer meslek eğitimine önem verilmelidir. Düşünülen ekonomik kalkınma hamlesi için yetişmiş elemana daha çok ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu okulların sayısında büyük artış sağlanması, mali bakımdan mümkün olamayacağından; kültür derslerinde ve diğer eğitim faaliyetlerinde büyük zafiyete neden olmadan, mevcut okullarda meslek eğitime ağırlık verilmesi düşünülebilir¹⁸.

4- Amerikan Heyeti Raporu'na Göre İlköğretim

Bütün vatandaşların aynı eğitimi almasıyla, uyumlu bir kültür elde edilmesi Türk kamuoyunda önemli bir hedef olmuştur. Ayrıca, köyde ve şehirde yaşayan çocukların aynı eğitimi alması istenmiş ise de; bu pek de mümkün olmadığı için, şu sıralarda şehir ilkokulları beş yıllık iken köy ilkokullarının çoğu üç yıllıktır. Cehaletin doğurduğu gelenek ve göreneklerin yoğun olarak yaşandığı bir ülkede, çocuklara okuma-yazmanın yaygınlaştırılması için üç yıllık ilköğretimin yeterli olmayacağı konusunda birçok eğitimci görüş birliği içindedir. Bu üç sınıflı ilkokullarda kaydolan çocuklardan gereği gibi eğitim alanların oranı, %33'ten bile daha azdır. Örneğin, 1929-1930 ders yılında köy ilkokullarında kayıtlı öğrenci sayısı 129.479 iken; bu öğrencilerden, 1930-1931'de ikinci sınıfa devam edenlerin sayısı 60.788'e, 1931-1932'de üçüncü sınıfa devam edenlerin sayısı 42.081'e düşmüştür.

Şehir ilkokulları için de benzer bir durum geçerlidir. Çünkü 1927-1928 ders yılında birinci sınıfa kaydolan 64.197 öğrenciden beş sene sonra mezun olanların sayısı yaklaşık olarak 17.500 olmuştur. Başvekil İsmet Paşa'nın 1934 yılındaki konuşmasında

¹⁸ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.7-8.

haklı bir şekilde dile getirdiği; “ülkenin ihtiyacı karşısında az olan ilköğretime ayrılan para, elde edilen sonuca bakıldığında ise israf edilmiş sayılmalıdır” görüşünün açıklanamayan sebebi burada yatmaktadır. Başvekil’in verdiği bilgilere göre; bir öğrenciye düşen masraf 189 lira iken, beş yıllık okullardan mezun sayısı dikkate alındığında bu miktar 794,3 liraya ulaşmaktadır¹⁹. Bu örneklerden şu sonuç çıkmaktadır ki; çocukların ilköğrenim görmeleri için okul yapılmış ve diğer fırsatlar hazırlanmış ise de, verim düşük olduğundan, bundan sonraki yıllarda mevcut imkânlardan yüksek verim alınması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Türkiye’nin içinde bulunduğu şartlar gereği, tek tip eğitim şu anda ve ilerideki birkaç yıl için mümkün görünmemektedir. Gerek köy ve şehir arasındaki imkân farklılıkları ve gerekse eğitim alanındaki ihtiyaçları dikkate alındığında; köy çocuklarının çoğunun yaşamlarının köye ve şehirdekilerin de şehre bağlı kalacağı tahmin olunabilir. Şimdiki halde, öğretmenler ve müfettişler arasında farklı eğitim verilmesi eğilimi vardır. Bazı okullarda, çocukların içinde yaşadıkları hayatın (tarım ve hayvancılık vs.) eğitimde öne çıkarılması örneklerine rastlanmaktadır. Bu durumda müfettişlere, öğretmenlere rehberlik konusunda büyük görevler düşmekte ise de, şu sıralarda müfettişlerin denetim ve kontrol hususundaki işlevlerinden gereğinden fazla bahsedilmesine rağmen, rehberlik ve yardım hususundaki işlevlerinden yararlanılmamaktadır. Kendilerinden istenen uzun raporlar buna imkân vermediğinden; yapılacak düzenleme ile, müfettişlerin görev unvanı “**müfettiş**” tabirinden “**supervisor: nezaret eden**” tabirine dönüştürülmelidir.

Çoğu üç sınıflı olan köy ilkokullarının skolâstik görevlerinin yanı sıra köylünün irfan kaynağı olma görevi ve köy hayatı üzerinde önemli etkisi de vardır. Hemen hemen beş asır önceki atalarının hayat tarzını sürdüren köy halkının yaşantısına çağdaş değerlerin girmesinde köy ilkokullarına büyük iş düşmektedir. Raporun başlangıç kısmında belirtilen dört ihtiyacın (ziraat, fen ve mühendislik, sanayi için usta ve işçi, ticaret) giderilmesi için öğretmenlere iki bakımdan görev düşmektedir. Birincisi; öğrencide göreceği her türlü özel yetenek belirtilerini gözden kaçırmayarak, onların o alanda yetişmesi konusunda eğitim idarelerine yardımcı olmak, diğeri de; modern tarımın yayılması için ziraat idareleri ile işbirliği yapmak, yani aracılık etmektir. Ayrıca

¹⁹ Cumhurbaşkanları,....Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I, s.121-125.

Ziraat, Sihat ve Maarif Vekâletleri'nin göndereceği kitap, broşür gibi bilgilendirici yayınların okuma-yazma bilmeyen köylülere okunup anlatılmasında da önemli görev ifa edebilirler. Maddi imkânların elverdiği ölçüde, üç sınıflı köy ilkokullarının mümkün olan en kısa zamanda beş yıla çıkarılması tavsiye edilir.

Diğer taraftan öğrencilerin ikinci ve üçüncü sınıfa devam etmeleri konusunda, gerekli önlemler alınmalıdır. Çünkü bir senelik bir eğitimin hiçbir faydası olmaz. Bu süre içerisinde okuma-yazma öğrenilmez, öğrenilenler de çabuk unutulur. Köy çocuklarının yaşı ilerledikçe, ebeveynleri tarafından tarım ve hayvancılık işlerinde çalıştırılmaları, devamsızlığın bir sebebidir. Bunun önlenmesi için, öğretmenlerin devam işini sıkı tutmaları, tuttıkları raporları müfettişlere ve köyün idarecilerine vermeleri, suçlu ebeveynlerin cezalandırılması önerilebilir. Ayrıca köylünün okula karşı ilgisini çekmek amacıyla, ayda bir çocukların hazırlayacakları temsil, müsamere ve benzeri çalışmaları izlemeleri sağlanabilir. Eğer bu çalışmalarda işlenecek konular, sağlık, tarım ve vatandaşlık gibi köylünün ilgisini çekecek hususlardan seçilirse daha etkili olur.

Gerek şehir ve gerek köy okullarında Hıfzıssıhha Derslerine önem verilmeli ve yaklaşık 500.000 çocuğa temel sağlık bilgilerinin verilmesi fırsatı ihmal edilmemelidir. İlkokullarda basit aletlerle elişleri öğretmek oldukça yararlı bir çalışma olacaktır. Türkiye'nin ihtiyacı olan işçi ve ustaların yetişmesi için bu önemlidir. Özellikle ev işleri ile ilgili konuların işleneceği Elişi Dersinin ilkokul programına girmesi yerinde olur²⁰.

-Yatılı Okullar: Nüfusun dağınık ve köylerin küçük olması nedeniyle, Türkiye'de her çocuğun hiç olmazsa ilkokul eğitimi alması, halledilmesi oldukça zor bir problemdir. Bunun için çok sayıda okul açılması ve öğretmen yetiştirilmesi gerekir. Uzun zaman ve büyük masraf gerektiren bu girişim yerine, merkezi bir köyde yatılı okul açılması ve çevre köylerin çocuklarına burada eğitim verilmesi bu sorun için bulunan bir çözümdür. İç bölgelerde, köylerin verimli vadilerde toplandıkları görülür ki; bu vadilerde kurulacak bir veya iki büyük okul, çevrenin okul ihtiyacını karşılayabilir. Bu tür yatılı okulların, sıradan köy okullarına üstün yönleri şunlardır:

a-Yatılı okullar, daha büyük halk kitlesine hitap edebilir ve gündüzlü okulların öğrenciye veremeyeceği ders çalışma, konuşma ve düşünme gibi bazı alışkanlıkları ve

²⁰ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.8-11.

bilgileri verebilir. Öğretmenler, öğrenciler üzerinde gündüzlü okullardakinden daha çok etkili olabilirler.

b-Yatılı okullarda eğitim ve barınma imkânları daha iyidir.

c-Moral ve bilgi açısından daha iyi bir ortam oluşacağından çok sayıda öğretmenin bulunduğu okullarda eğitimin kalitesi yüksek olur.

d-Cumhuriyet Halk Fırkası'nın toplantısında da belirtildiği gibi yatılı okullar, küçük okul yapımı ve öğretmen bulundurmaktan daha ekonomiktir.

Okula gidip-gelmek de ayrı bir sorundur. Türkiye'nin yol ve araç durumu dikkate alınınca, ABD'nin bazı bölgelerinde uygulanan taşımali eğitim mümkün görünmemektedir. Ancak yatılı okulların öğrencilerini, hafta başında okula ve hafta sonu köyüne taşımak belki uygun olabilir. Bu konuda demiryollarından yararlanılabilir. Türkiye'nin köy ilköğretimi için en iyi çözümün yatılı okullar olduğu kanaatindeyiz²¹.

5- Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Ortaöğretim

Türkiye'nin ortaöğretimi, üçer senelik ortaokul ve lise öğretimine ayrılmıştır. Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü'nün verdiği bilgilere göre; ortaokul ders programları hem nihaî ve hem de taslak, lise ders programları ise tamamen taslak olarak hazırlanmıştır ve gelecek sene içerisinde dersler ve programların değiştirilmesi düşünülmektedir. Bu değişikliğe katkı sağlamak amacıyla ortaöğretim kurumları da inceleme kapsamına alınmıştır.

Bu okulların programları Avrupa sistemi tarzındadır. Yani, sistem bir sene boyunca son derece teorik olarak verilen dersler ve sene sonunda bu derslerden sınavdan ibarettir. Dersler arasında, öğrenciye yüksek öğrenime devam etmediği takdirde, atılacağı hayatta doğrudan doğruya yararlanabileceği pek az ders vardır.

Ortaokul ve liselerde sebebi açık olmayan bir devamsızlık sorunu vardır. Örneğin, 1929'da ortaokullara başlayan öğrencilerin %32,6'sı ve liselere başlayanların da %50,4'ü üç senelik eğitimi tamamlayarak mezun olmuştur. Bu düşük oranların, doğrudan doğruya verilen derslerin bir sonucu olarak meydana geldiği ve bundan dolayı, düşünülen program değişikliklerin bu oranların yükselmesine katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz. Orta seviyede başarılı ve yüksek öğrenime devam etmeyecek bir

²¹ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.11-13.

öğrencinin, hayatında yararlanabileceği dersler, birkaç sene sonra unutacağı ve hayatta doğrudan doğruya işine yaramayacağı derslerden daha çok ilgisini çekecek ve yararlı olacaktır. Maarif Vekâleti'nin bu konuda çalışmalar yapmakta olduğu anlaşılmaktadır. Ticaret eğitimi almış kişilerin sayısı ihtiyacın çok altındadır. Ortaokul programlarına ticaret ve sanat dersleri ekleme planları iyi uygulanırsa, bu sorunun çözümüne katkı sağlanmış olur.

Ortaokul ve liselere alınacak öğrencilerin ahlak, yetenek ve çalışma isteği gibi açılardan seçici davranılması gerekir. Böylece sınıflar daha küçük olacağından eğitimde verim artacaktır.

Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü'nün açıklamalarına göre, öğrencilerin devlet memurluğundan ziyade, ticaret ve sanat alanlarına sevk edilmesine çalışılacak, bunun için programlara; defter tutma, muhasebe, ticaret hesapları gibi dersler eklenecektir.

Liseler için hazırlanmakta olan planlarda; öğretim süresine bir yıl eklenmesi, derslerin işlenişinde tartışma ve pratiğe önem verilmesi dikkat çekici hususlardır. Son sınıflar, iki yerine üç şubeye ayrılacak ve birisi de ticaret şubesi olacaktır. Şubelere ayrılma, son iki sınıfta yapılırsa daha da yararlı olacaktır. Lise programları hazırlanırken, öğrencilerin çoğunun yüksek öğrenime devam edemeyeceği gerçeğini dikkate almak ve onların eğitim ihtiyaçlarının da karşılanması için düzenlemeler yapmak yerinde olur²².

6-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Öğretmenler ve Öğretmen Yetiştiren Okullar

Son on yılın en önemli eğitim problemlerinden birisi, yeterli sayıda öğretmen yetiştirmek idi. Ancak bundan sonra kalite konusunu ve her branş için ayrı öğretmen yetiştirilmesi meselesini dikkate almak gerekir. Bazı eksikleri görüldüğünden **Köy Öğretmen Okulları** kapatılmış olup, köy okullarına öğretmen yetiştirmek için başka bir yol aranmalıdır.

Yalnız talim ve terbiye, ehil bir öğretmen kadrosu yetiştirmek için yeterli değildir. Bunların yanında, teçhizat ve öğretmen morali de gereklidir. Köy okullarında araç-gereç yetersizliği esef verici bir durumdadır. Bazı okullarda okuma-yazma

²² Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.13-15.

öğretmek için bile gerekli araç-gereç yoktur. Bunun sebebi bütçedeki yetersizliktir. İmkânlar yeterli olduğunda bu durumun düzeltilmesine çalışılmalıdır.

Şimdiye kadar öğretmen morali konusuna önem verilmemiştir. Etkili bir eğitim için şevk ve heves sahibi, yaptığı işe güvenen, çalışmalarının takdir edileceğinden emin öğretmenlerin olması gerekir. İyi bir eğitim ve öğretim görmüş bir genci arkadaş bulmakta zorluk çekeceği ücra bir köye göndermenin sakıncalarını dikkate almak yerinde bir hareket olacaktır. Bu durumda öğretmenin en büyük desteği, seyyar kütüphaneler olacaktır. Bunun yanı sıra köy öğretmeni ve müfettişleri için onların yazılarının da yayınlanacağı mesleki dergiler yayınlanması yerinde olur. Bu dergiler de öğretmenin yaptığı görevin millet için ifade ettiği değer dile getirilmelidir. Dergide merkezin uyguladığı eğitim siyasetindeki değişiklikler duyurulur. Öğretmenlerin maaşları oldukça düşük olduğu için dergiler Vekâletçe ücretsiz dağıtılmalıdır.

Öğretmenlerin mesleki seviyelerini yükseltmek için biraz masraflı olmakla birlikte “Yaz Kampları” uygulaması önerilebilir. Yılda iki-üç hafta bir araya gelen öğretmenler, karşılaştıkları güçlükleri tartışma ve eğitimle ilgili konuları müzakere etme imkânı bulurlar. Bu amaçla 1933’te bir deneme yapılmışsa da burada sadece ziraat tartışılmıştır. Öğretmenlerin eğitimlerine devam için ileride bahsedilecek olan **“bilgilendirme kursları”** unutulmamalıdır. Ayrıca, Meksika’da uygulanan “misiones culturales: öğretmen okullarının gezme” sisteminin incelenmesi önerilir.

Öğretmenlerin moralini bozan önemli konulardan birisi de mesken sorunudur. Köy öğretmenlerine, köylünün hayatına örnek bir model oluşturacak ve öğretmenlerin daha yüksek bir hayat seviyesi yaşamalarına yarayacak olan, ev tahsisi masraflı olmakla birlikte doğru bir uygulamadır. Şehirlerde öğretmen kulüp ve dernekleri kurulması teşvik edilmelidir.

Köye gönderilecek öğretmenlere tarım kursları gösterilmesi tartışmalara neden olmaktadır. Raporun birinci faslında tavsiye edilen tarımın genişletilmesi mümkün olursa, bu alanda uzmanlık eğitimine gerek kalmayacağından, köy öğretmenini uzman bir çiftçi yapmak için değil, fakat onu etrafındaki hayatla daha fazla alakadar etmek ve bu hayatı ona öğretmek için genel bir tarım dersi vermek yararlı olur. Tarımla uğraşan bir topluluğun içine gönderilecek öğretmene sağlığın korunması ve hastalıkları önlemeye yönelik temel bilgileri öğrenmesi için iki senelik yoğun bir eğitim verilmesi

daha yararlı olur. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti'nce verilecek bu eğitim sayesinde doktor yetersizliği sorununa da kısmen bir çözüm bulunmuş olur. Meslek okulları için de yeterli sayıda öğretmen yetiştirilmesi dikkate alınması gereken bir konudur²³.

7- Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Yükseköğrenim

Bir milletin esaslı eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında, yüksek öğrenim kurumlarına önemli roller düşmektedir. Doğal kaynaklardan yararlanma, her türlü ulaşımın geliştirilmesi ve sanayide ilerleme sağlanması için gerekli uzman kadrolar yüksek okullarda yetiştirilebilir. Mühendisler, Nafia Vekâleti'nin idaresindeki Yüksek Mühendis Mektebi'nde yetiştirilmektedir. İyi donatıldığı haber alınan bu okulun birinci sınıfına 1927'de kaydolun 56 öğrenciden sadece 27'si okulu bitirebilmiştir ki, bu ülkenin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktır. Gerek bu okulda ve gerek diğer okullarda uygulamalı eğitime önem verilmelidir. ABD'de bu tür okullarda uygulanan bir dönem okulda eğitim, bir dönem ilgili kurumlarda uygulama yaptırılması iyi sonuç vermektedir. Türkiye için de bu uygulama önerilir. Laboratuarda, eğitim iyi bir eğitim yöntemi olmakla birlikte, ilgili kurumlarda bilfiil uygulama yapılması ve o alanda yetişmiş insanlar (mühendisler, müteahhitler s.) çalışılması daha da yararlı olacaktır.

Ülkenin doğal kaynaklarından yararlanmak için gerekli kimyager, jeolog ve meteoroloji uzmanları artık üniversitede yetişecektir. Astronomi ve meteoroloji ders olarak okutulmaktadır. Ekonomik alanda ilerlemek için meteorolojinin önemi büyüktür. Kimya eğitimine önem verilmektedir. İktisat Vekâleti'nin idaresindeki Yüksek Ticaret Mektebi'nde 1932'de 549 öğrenci eğitim görmekteydi ve aynı yıl 101 kişi mezun olmuştu²⁴.

8-Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesi

Bir süredir her türlü fen ve sanat eğitimi için Avrupa ve Amerika'ya öğrenci gönderilmektedir. Ülkenin ekonomik kalkınması için uzman yetiştirilmesi önemlidir. 10.4.1929'da çıkarılan bir kanun, yurtdışına öğrenci gönderilmesi işini

²³ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.15-17.

²⁴ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.17-18.

düzenlemektedir. Çeşitli Vekâletler kendi alanlarında yetiştirilmek üzere yurtdışına gönderecekleri öğrenci sayısını Maarif Vekâleti'ne bildirmekte ve bunların seçimi ve eğitimlerinin takibi bu vekâletçe yürütülmektedir. Yurtdışına gönderilen öğrencilerin başarılı oldukları haber alınmıştır.

Yurtdışına öğrenci gönderilmesi siyasetinde bazı değişiklikler yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Her sene yarım milyon lira harcanarak gönderilen 200 kadar öğrenciden, gereği gibi yararlanılamazsa israf edilmiş olur. Bu uygulamadan verim alınması için, öğrencilerin iyi seçilmesi ve dönüşlerinde en iyi şekilde yararlanılması gerekir. Gönderilecek öğrencilerin yüksek okul mezunlarından seçilmesi ve Türkiye'de öğrenilebilecek bilgiler için yurtdışına öğrenci gönderilmemesi gerekir. Türkiye'de ilgili alanda eğitim görmüş ve deneyim kazanmış kişilerin daha yüksek eğitim için gönderilmesi arzu edilir. Lise mezunlarının, daha büyük yaşta gönderilenlere göre gittikleri ülkenin dilini daha çabuk öğrenebilirler ise de, gittikleri yerlerde kendi milletinin yaşantısına ve kültürüne yabancılaşacak şekilde etkilenebilmeleri mahzurunun da dikkate almak gerekir. Gideceği ülkenin dilini öğrenip tamamıyla kavrayamayacak olanlar gönderilmemelidir.

Maarif Vekâleti tarafından gönderilen öğrenciler sıkı düzenlemelere uymak ve belirli dersleri almak zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle bazı kişiler, alacakları ders ve programları seçmekte daha serbest olmak için başka kanallarla yurtdışına çıkmaktadırlar. Eğer Türkiye'de belli bir seviyede deneyim kazanmış olanlar kısa süreli gönderileceklerse, alacakları eğitimi seçmekte daha serbest bırakılabilir.

Öğrenci gönderilecek alan ve gidecekleri yerler seçilirken dikkatli olunmalıdır. Örneğin; 1932-1933 ders yılında tarım öğretimi için gönderilen 7 öğrenci, Türkiye'de geçerli olanlardan daha üstün şartlara sahip Almanya ve Fransa'ya gönderildi. Eğer deneyimli tarım uzmanlarından bazıları, çay üretimi alanında yetiştirilmek için Seylan'a gönderilebilseydi, Rize'de yeni bir sanayi kurulur, bu ürünün ithali azaltılmış olurdu. Ayrıca, sütçülük için Danimarka'ya uzman gönderilebilir.

Yurtdışına gönderilen bu kişilerden, yurda dönüşlerinde gereği gibi yararlanılamadığı anlaşılmaktadır. Kimisi masa başında sıradan memur olarak, kimisi de ilgisiz işlerde çalışmaktadır. Bu durum kaynak israfına neden olmaktadır.

Öğrencilerin seçilmesi, takibi ve dönüşlerinde tayinleri ile ilgilenmek üzere bir komisyon kurulması önerilir. Komisyona ilgili vekâletlerden üye seçilir²⁵.

9- Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Sanat Mektepleri

Ülkenin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasında Sanat Mekteplerine büyük görevler düşmektedir. Raporun ilgili faslında inşaatların kalite bakımından ikinci-dördüncü derecede olduğuna işaret edilmişti. İyi marangozlar ve duvarcılar zor bulunuyor, elektrik işleri hem kötü yapılmakta ve hem de tehlike arz etmekte. Sobacılık ve lehimcilik kötü durumda ve demircilik ilkel bir haldedir. Diğer sanatlarda ilerlemek ve gelecekte sanayiın ihtiyacı olan iş gücünü yetiştirmek Sanat Mekteplerine düşmektedir.

Maarif Vekâleti'nin verilerine göre, 1933'te 16 kız-erkek Sanat Mektebi bulunmakta ve 2462 öğrenci öğrenim görmektedir. 1927-1932 yıllarında mezun sayısı ortalama 144'tür. Bu okulların sayısı ve Türk işçisinin maharetinin artırılması gerekir.

Yurtdışına gönderilen öğrenciler için olduğu gibi Sanat Mektepleri mezunlarının istihdamında da sorunlar yaşanmaktadır. Bütün ülkedeki sanayi kuruluşları ve Sanat Mekteplerinin bu sorunun çözümü için işbirliği yapması yerinde olur. Ülke ekonomisinin ihtiyacı olan sanayi alanlarıyla ilgili okullar açılmalıdır. Örneğin; lüle taşı işlemeciliğini öğretecek bir okulun Eskişehir'de açılması tavsiye olunur.

Bu mekteplere yardım olmak üzere Dewey'in de tavsiye ettiği; elektrik santralleri ve toplum hizmeti gören diğer kuruluşların Sanat Mektepleri öğrencilerine teknik kurslar açmalarıyla ilgili yasal düzenleme yapılması uygun olacaktır. Sümerbank gibi, 250'den fazla işçi çalıştıran fabrikalar, okul açmalıdırlar. Bu tür uygulamalar, Maarif Vekâleti bütçesinin yükünü hafifletecektir. Sanat Mektepleri konusunda Maarif ve İktisat Vekâletleri arasında sıkı işbirliği yapılmalıdır²⁶.

10- Amerikan Heyeti Raporu'na Göre Ticaret Mektepleri

Maarif Vekâleti'nin verdiği bilgilere göre, 1933'te beş Ticaret Mektebinde 636 öğrenci eğitim görmektedir. 1927'den beri tam devreli Ticaret Mektebi açılmamış ve

²⁵ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.18-22.

²⁶ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.22-23.

öğrenci sayısı 103 artmıştır. Raporun ilgili bölümlerinde de belirtildiği gibi, Türkiye’de ürünlerin üretim ve dağıtım işleri ilkel bir durumdadır. Bütün ülkeye yetecek kadar sebze ve meyve üretilmesine rağmen, dağıtım sisteminin yetersizliği nedeniyle israf artmaktadır. Bu nedenle üretilen ürünlerin yurtiçinde ve yurtdışında dağıtımını ıslaha muhtaçtır. Kaliteli ürünler iyi standardize edilemediği ve zamanında gideceği yere zamanında ulaştırılmadan bozulduğu için daha düşük kalite fiyatı verilmektedir. İktisat Vekâleti, bunu önlemek için çalışıyor, ancak genç nesle modern iş ve ticaret yöntemlerin öğretilmesine gayret edilmelidir. Daha önce ortaokul ve liselerin programlarına ticaretle ilgili dersler konulması önerilmişti. 14 milyon nüfuslu bir ülkede, modern ticaret bilgilerini öğrenmiş tüccar yetiştirmek için 5 tane Ticaret Mektebi yetersizdir.

Kaynak yetersizliği Türkiye’de esaslı bir eğitim programı uygulanmasına imkân vermediği için Ticaret Mekteplerini ucuza mal etmenin yolları aranmalıdır. Türkiye’nin önemli şehirlerinde Ankara Ticaret Mektebi seviyesinde okullar açmak ve bunları donatmak uzun zaman alacağından; eldeki mevcut okullarda, 8 yerine daha fazla ders yapılarak, akşam okulları açılarak; ortaokul ve liselerde ticaret dersleri konularak, bu alanda daha çok sayıda eleman yetiştirilmiş olur. Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü, akşam okulları açılmasını düşünmektedir. Bu müdürlük ile diğer okul idareleri arasında bu konuda anlaşma yapılabilir.

Ticaret Mektepleri açma masraflarının Vekâlet’e getireceği yükü azaltmak için Ticaret Odaları ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü arasında işbirliği yapılabilir. İncelemeler sırasında görüşülen Ticaret Odaları bu konuda yardıma hazır olduklarını belirtmişlerdi.

1928’de toplam öğrenci sayısı 477 olan 5 Akşam Ticaret Mektebi varken, 1932’de 103 öğrencili 2 okul kalmıştır. Yine 1928’de 10 olan Akşam Sanat Mektebi sayısı 7’ye inerken öğrenci sayısı 468’den 794’e çıkmıştır²⁷.

11- Amerikan Heyeti Raporu’na Göre Halk Terbiyesi

1928’deki alfabe değişikliği ilk olarak halk tabakasının eğitimine fırsat vermiştir. Gazi’nin önderliğinde hiç okuma-yazma bilmeyenlerin yanı sıra Arap harfleri

²⁷ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.23-25.

ile okuyup yazanları da eğitmek amacıyla yurdun her tarafında okullar açıldı. Millet Mektepleri olarak bu okulların öğrenci sayısı 1928'den itibaren giderek azalmıştır. Bu okullar okuma-yazma bilenlerin sayısını arttırmakla birlikte, hâlâ halkın dörtte üçünün okuma-yazma bilmediği bir ülkede bu sorun halledilmiş sayılmaz.

Türkiye'de halk eğitimini ve okuma alışkanlığının aşılmasını güçleştiren bir ortam vardır. Halka okuma yazma öğretilmesinde kullanılacak kitaplar, hazırlanırken insanlara daha çok kelime ve düşüncelerin de verilmesini sağlayacak şekilde hazırlanmamıştır. Türk Alfabesi, şaşılacak derecede fonetik olduğu için ileride öğrenilmesi gerekecek daha zor kelimelerin okunması ve yazılması kolay olacaktır. İstanbul Halkevi, Köy Duvar Gazetesi ile bu alanda başarılı bir uygulama gerçekleştirmektedir.

-Ordu: Okuma-yazma ve bazı sanat öğretiminde ordu, önemli çalışmalar yürütmektedir. Ordu, hali hazırda ilk öğrenim fırsatına sahip olmayan erkek nüfusun üçte ikisine okuma-yazma öğretmektedir.

-Halkevleri: Hemen her vilayette kurulmuş olan bu kurumlar halk eğitimi çalışmalarında önemli hizmetlerde bulunmakta ve toplumda birlikte çalışma ve toplum bilincinin gelişmesine katkı sağlamaktadırlar. Mali konuların bu çalışmaları engellemesine müsaade edilmemelidir.

Halkevlerinin çoğunda okuma-yazmanın yanında, ticaret, yabancı dil ve vatandaşlık bilgisi kursları da verilmektedir. Halkevleri kütüphaneleri, değerli hizmet sunmakta ve ayrıca Köycülük Şubesi'nin köylünün ekonomik ve kültürel alanda ilerlemesine yardımcı olmaktadır.

-Kütüphaneler ve Okuma Odaları: Cumhuriyet devrinde sayıları artmış olup, 1926'da Kütüphaneler Müdürlüğü idaresinde 280.000 kitabın bulunduğu 51 kütüphane varken; 1934'de, 580.000 kitabın bulunduğu 91 kütüphane bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1726 okuma odası açılmıştır. Köylere gönderilecek kitapların seçilirken dikkatli olunmalı; köy hayatına ait konularla ilgili ve köylünün ekonomik ve kültürel hayatını geliştirecek kitaplar gönderilmelidir.

Cehaletle yoğrulmuş bir yaşam tarzının değiştirilmesi zordur. Ancak, en zoru okuma-yazmayı öğretmek değil, topluma okuma alışkanlığını kazandırmaktır. Bu iş için

iyi bir program hazırlanmalıdır. Halka bu alışkanlığı kazandırmadan okuma-yazma öğretmek, istenilen yararı sağlayamaz.

Halkın eğitimine katkı sağlayacak araç-gereçleri ucuz ve pahalı olarak gruplara ayırmak mümkündür. Duvar gazeteleri ve levhalar ucuz araçlardan olup, haftalık veya onbeş günlük olarak hazırlanacak duvar gazeteleri güçlü bir propaganda ve eğitim aracı olarak köylünün ve tarımın gelişmesinde kullanılır.

Köy ilkokullarının ve Hükümetin eğitim alanındaki diğer hizmetlerinin bir tamamlayıcısı olarak **“Bilgilendirme Kursları”**ndan yararlanılabilir. Bu kurslar kültürel, ticari ve sınaî olmak üzere üç türde düzenlenebilir. Kültürel kurslar, ülkenin ihtiyaçları belirlendikten sonra açılmalıdır. Sadelik ilk şarttır. Beş sınıflı ilkokul mezunları için açılacak kurslardan başka ilkokul öğretmenlerinin eğitim ve öğretimlerinin devamı için kurslar açılabilir.

Ticaret kursları, Ankara Ticaret Lisesi ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü’nün idaresinde olmalıdır. Bu tür kursların açılması kararlaştırıldıktan sonra, bu alanda gelişmiş ülkelerden yabancı uzman getirilebilir. Amerika’da olduğu gibi bu alanda radyo ve sinema teçhizatıyla donanmış kamyonlardan yararlanılabilir. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranının çok olduğu Türkiye gibi ülkelerde, radyolardan istifade yoluna gidilebilir. Köylünün toplu bulunduğu yerlerde, alanlara konulacak radyolardan, köy hayatı ile ilgili konularda yayın yapılır²⁸.

12- Amerikan Heyeti Raporu’na Göre Eğitimle İlgili Diğer Sorunlar

Eğitimle ekonomik ilerleme arasında sıkı bir bağ vardır. 1932’de eğitime 26.074.030 lira harcanmış olup; bu miktarın 6.064.976 lirası, genel bütçeden ödenmiştir. İlkokulların masrafları il bütçelerinden karşılandığından, 1932’de 13.755.316 lira harcanmıştır. Bu mali sistem sonucu, 10 il, veyahut mevcut illerin %15’i ilkokulların %34’üne, 17 il yani illerin %26,9’u ilkokulların %48,7’sine sahipti. Okul sayıları ile her bir okula düşen öğrenci sayısı dikkate alındığında küçük illerin durumunun iyi olmadığı anlaşılmaktadır. Halkın bütünün eşit seviyede ilerlemesi için bu durumun düzeltilmelidir. Mevcut sistemin bazı yararlı yönleri bulunduğundan, bütün okulların inşaat ve programlarının Vekâlet emrine alınması yerine, her ilin eğitim

²⁸ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.25-29.

bütçesinin bir kısmını oluşturmak üzere, Vekâletin uygun göreceği şekilde harcanmak şartıyla il eğitim bütçelerine Vekâlet bütçesinden bir fon ayrılması yerinde olacaktır. Aynı şekilde gelişmiş illerde sanat ve ticaret okulları açılmasına yardımcı olunur.

Maarif Vekâleti'nin 1932 bütçesi 6.064.875 lira olup, yabancı, azınlık ve özel okullarla diğer Vekâletlere bağlı okullar hariç bütün okulların masrafları bu meblağdan karşılanmakta ve okullarla doğrudan ilgisi olmayan Müzeler Müdürlüğü masrafları da bu paradan karşılanmaktadır. Gelirler arttırılmadıkça, mevcut okul sayısının genişletilmesi mümkün görünmemektedir.

Eğitim alanındaki sorunlardan birisi de, sağlıklı istatistiklerin olmamasıdır. Uzak illerdeki okulların kayıtlarının tutulmasına yarayacak gereçlerin bulunmaması nedeniyle okulların devam durumunu gösteren kayıtlarda yanlışlık olabileceği bildirilmiştir. Yüksek okul mezunlarının kariyerleri tespit edilmemiştir.

Türk eğitim sisteminin milli geliri arttırmak hususundaki yardımının etkisini azaltan en büyük etken, Türkiye'nin mevcut durumunun gerektirdiği önemli sorunlara doğrudan doğruya temas edilmemiş olmasıdır. Bu sorunlara karşı "koordine" bir mücadelenin açılmamış olmasıdır. Cahilliğe karşı açılan mücadele, yeni okuma-yazma öğrenenler için okuyacak eser hazırlanmadığı için tamamlanamamıştır. Cahillikle mücadelede bazı başarılar kazanılmış olmakla birlikte, ekonomik alanda üretimi arttıracak şekilde bir eğitim katkısı sağlanamamıştır. Eğitim programının ekonomik değeri daha henüz takdir edilememiştir. Eğitimde güçlü sevk ve idare ile liderlerin elinde teknik bilgiler mevcut olmasına rağmen, şu anda ve yakın gelecekteki ihtiyaçları tatmin etmek mümkün olamamaktadır²⁹.

13-Amerikan Heyeti Raporu'na Göre İncelemelerden Elde Edilen Sonuçlar

a-Maarif: Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim alanında büyük adımlar atılmıştır. İlkokullarda okul sayısındaki artış %37 ve öğrenci sayısındaki artış %53, ortaokullarda okul sayısında artış %25 ve öğrenci sayısındaki artış %201, liselerde okul sayısındaki artış %32 ve öğrenci sayısındaki artış %265, okur-yazar sayısındaki artış 1927'den sonra %12 olmuştur. Bütün ülkedeki kız öğrenci sayısındaki artış %210 olmuştur.

²⁹ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.29-31.

Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nde, Türkiye'ye yararı dokunmuş ve dokunacak, dikkate değer ölçüde eğitimle ilgili teknik bilgi vardır. Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye'nin ekonomik eğitim konusunda esaslı ihtiyacı olan alanlar; ziraat, fen ve mühendislik, mahir sanayi amele ve idarecileri ile ticarettir.

Raporun Birinci Faslı'nda; Türkiye nüfusunun üçte ikisine sürekli ziraat eğitimi yapacak bir teşkilat kurulması gereği belirtilmişti. Düşünülen ekonomik ilerleme için bu ihtiyaçların karşılanması gerekir³⁰.

b-İlköğretim: Okul sayısı ülkenin eğitim ihtiyacına göre çok azdır. Bina inşaatının ekonomik yönünde izlenen sistemin sonucu olarak ilkokul binalarının dağılışı ihtiyaçlara uygun değildir. En çok okula ihtiyacı olan iller, gelir noksanlığından dolayı en az sayıda okula sahiptir. **Okulu yarıda bırakma konusu halledilmesi gereken bir sorundur.** Çünkü köylerde birinci sınıfa kaydolan öğrencilerden ancak %32,5 üçüncü sınıfa kadar okumakta ve şehirlerde de birinci sınıfa kaydolan öğrencilerin %27'si mezun olabilmektedir.

Köy ilkokullarında, bölgelerin değişen ihtiyaçlarına uygun konulara eğitimde ağırlık verilmesi yerinde olur. Gerek köy ve gerek şehir okulları, temizliğe verdikleri önemle toplumda temizlik standardının yükselmesine yardımcı olmuştur³¹.

c-Ortaöğretim: Ortaokullardaki devamsızlık önemli sorun oluşturmaktadır. Müfredat programında **el sanatları ve ticaret eğitiminin** ihtiyacı karşılamaktan uzak olması nedeniyle, gerekli değişikliklerin yapılması ve liselerin bir devre uzatılması doğru olacaktır³².

d-Muallimler ve Muallim Mektepleri: Yalnız sayı açısından değil, nitelikli öğretmenler yetiştirilmesi Vekâletin uğraşacağı önemli işlerdendir. Okul sayılarındaki hızlı artış, köy okullarına acele yetiştirilmiş öğretmenler gönderilmesini gerektirmiş; Fakat şimdiye kadar bu öğretmenlerin eğitim ve öğretimlerine devam etmeleri ve bunların yüksek moralle görevlerini sürdürmeleri konusunda fazla bir şey yapılmamıştır³³.

³⁰ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.32.

³¹ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.33.

³² Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.33.

³³ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.34.

e-Üniversite: Üniversitenin yeniden kurulması, bu kurumun Cumhuriyete hizmet imkânlarının uygulamaya geçirilmesi için gerekli bir girişimdi. Ülkenin doğal kaynaklarının gereği gibi değerlendirilmesi için ihtiyaç duyulan uzmanların yetiştirilmesi imkânına sahip değildir. Ders ve yardımcı kitaplar hazırlanması veya çevrilmesi için uzman kişilerin yardımlarına başvurulabilir³⁴.

f-Yurtdışına Gönderilen Öğrenciler: Bu öğrenciler ülke için önemli bir değerdir. Ancak, öğrenimlerini tamamlamak için lise mezunlarının yurtdışına gönderilmesi siyaseti, çoğu kere Türk çevrelerle uyumsuzluk sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'nin ihtiyaçları olan konular iyi araştırılıp, bu konularda ileri ülkelere öğrenci gönderilmeli ve dönüşlerinde kendilerinden en çok istifade olunabilecek görevlere atanarak, bilgi ve yeteneklerinden azami ölçüde yararlanılması cihetine gidilmelidir³⁵.

g-Sanat ve Ticaret Mektepleri: Yetişmiş usta ve sanat erbabına duyulan ihtiyaç şimdi bile hissedilmektedir. Gerçekleştirilecek sanayi atılımında bu ihtiyaç daha da artacaktır. Sanat eğitimi için gerekli araç-gereç de yetersizdir.

Her ne kadar gerekli şartları taşıyan bir iki Ticaret Mektebi var ise de, bu tür eğitime olan ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Ticaret Mekteplerinin sayıları arttırılmalı, ortaöğretimde ticaret dersleri okutulmalı ve gece kursları açılmalıdır³⁶.

h-Halk Eğitimi: Halk eğitimi üç kurumla; Millet Mektepleri, Halkevleri ve ordu ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1933 yılında Millet Mekteplerinden mezun olanların sayısı, 1928 yılındakilerin sayısının %15'i kadar olsa da, bu kurumlarla Halkevlerinin halkın okuma-yazma öğrenmesinde çok faydası olmuştur. Halkevlerinin teşkilatı genişletilip, işlevleri arttırılabilir. Köylünün ilgisini çekecek konularda ve onlara yeni kelimeler öğretecek kitap, broşür gibi yayınlar hazırlanmalıdır³⁷.

i-Diğer Etkenler: Uygun ve iyi okulların, her alandaki çalışmaların verim ve niteliğini arttıracığı düşünülerek eğitimin değerinin takdir edilmesi gerekir. Mevcut

³⁴ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.34.

³⁵ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.34.

³⁶ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.34-35.

³⁷ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.35.

öğretmenlerin, özellikle تنها yerlerdeki öğretmenlerin kendilerini mesleki açıdan geliştirmeleri ve moral açıdan zinde tutacak çalışmaların yapılması yerinde olur³⁸.

14- Amerikan Heyeti Raporu'nda Öneriler

a-Mevcut araç-gereçlerin iyi değerlendirilmesi ve onlardan azami derecede yarar sağlanması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bundan amaç, okul sayılarının arttırılmaması değil, onlardan azami yarar elde edilmesidir.

b-Halka hayatta kullanabilecekleri araç-gereçlerin yapımı ve doğru kullanımını öğretmek amacına temel oluşturmak için şehir ve köy ilkokullarındaki Elish Derslerine önem verilmelidir.

c-Üç sınıflı köy okulları en kısa zamanda beş sınıfa çıkarılmalıdır.

d-Şehir ve köy okulları arasındaki ihtiyaç ve durum farklarını dikkate alan mevcut eğilimin devam ettirilmesi önerilir.

e-Ülkede her sene 500 bin öğrenciye temel sağlık bilgilerini öğretmek fırsatından daha fazla yararlanılabileceği düşünülmektedir.

f-Türkiye'de çocukların üçte birinin eğitim imkânına sahip olması yetinilecek bir durum değildir. İlköğretimin yaygınlaştırılması için köy yatılı okullarının, etkili bir ekonomik araç olacağı düşünülmektedir. Demiryolu ve karayolu ile taşınalı eğitim imkânı olan yerlerde merkezi okullar yapılması da önerilebilir.

g-Bütün okullarda devamsızlık sorununa çare olmak üzere günlük yoklamaların ciddiyetle yürütülmesi ve ilgili makamlara raporlar verilmesi gerekir.

h-Şimdiki ihtiyaçları karşılayacak kadar ticaret ve sanat okullarının yapılması mümkün olamayacağından, ortaokul ve liselerin programları, öğrenciyi pratik eğitim ya da teorik ve kültürel eğitimden birini seçmeye imkân verecek şekilde düzenlenmelidir. Muhasebe, Elishleri ve Defter Tutma derslerinin bu programlara konulması gerekir.

i-Ortaöğretime alınacak öğrencilerin seçilmesi için bir plan yapılmalıdır. Ancak bu konuda ölçütlerin sadece skolâstik olmamasına dikkat edilmelidir.

j-Eğitim görmüş gençlerin çoğunlukla ticaret ve sanayi alanında çalışmak yerine devlet memuriyetine girmeyi tercih etmeleri bir sorun olarak görülmelidir. Gençlerin, ekonomi alanına yönlendirilmesi gerekir.

³⁸ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.35-36.

k-Okul sayılarının hızla artması sonucu hızla yetiştirilerek tayin edilmiş olan öğretmenlerin mesleki bilgilerini arttırmaları ve eğitimlerine devam etmeleri için gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca öğretmenler moral açıdan desteklenmelidir. Vekâlet, köy öğretmenleri için **mesleki bir dergi** yayınlamalıdır.

l-Meslek eğitimi için gerekli öğretmenlerin yetiştirilmesi için gerekli adımlar hızlıca atılmalıdır.

m-Bütün öğretmenler, öğrencilerinin özel yeteneklerine dikkat etmeli ve bu yeteneklerin geliştirilmesi için Vekâletin dikkatini çekmelidir.

n-Milletin kültür merkezi olan üniversitenin, hemen hemen hiç olmayan yardımcı ders kitaplarının en kısa sürede hazırlanması gerekir.

o-Hali hazırda ülkede yetiştirilemeyen, ancak ülkenin ihtiyaç duyduğu uzmanların yetiştirilmesi için üniversite ve diğer yüksek okullarda yeni bölümler açılmalıdır.

p-Yurtdışına yüksek okul mezunlarından ve mümkünse birkaç yıl pratik yapmış kişilerden gönderilmesi, gönderilecek kişileri seçerken yalnız karakter ve yeterliliğinin değil, dönüşte atanacakları göreve uygun olup olmadıklarının dikkate alınması yerinde olur. Gönderilecek öğrencilerin seçimi için ilgili Vekâletlerden üyelerin yer alacağı merkezi bir komisyon oluşturulmalıdır. Yurtdışına öğrenci gönderilecek alanlar belirlenirken, ülkenin ekonomik ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır.

r-Ülke genelinde üretim kapasitesini arttırmak için meslek okullarına önem verilmeli; şimdiki ve gelecekteki ihtiyaçlar dikkate alınarak, bu okulların sayısı artırılmalıdır.

s-Fabrika Okulları konusu sanayi programının önemli bir noktasını oluşturmalıdır.

ş-Mali durumun elverdiği ölçüde büyük şehirlerde Ankara Ticaret Lisesi sisteminde ticaret okulları açılmalıdır. Bu, uzun zaman gerektiren bir durum olduğundan, şimdilik lise ve ortaokul binalarından yararlanılarak gece kursları açılarak bu alandaki eleman ihtiyacının karşılanması yoluna gidilmelidir.

t-Halk eğitimi konusu yeniden gözden geçirilmeli, Millet Mektepleri amaçlarını henüz tam olarak gerçekleştiremediğinden; bunların çalışmaları, özellikle köylerde yoğunlaştırılmalıdır. Ordunun bu alandaki hâlihazır çalışmaları, genişletilerek devam

ettirilmelidir. Halkevleri teşvik olunmalı ve şimdiki mükemmel çalışmalarına yardımcı olunmalıdır. Köy Okuma Odaları, çiftçiye ilgilendiren ve onun anlayabileceği dil ve seviyede, uygulamaya yönelik eserlerle donatılmalıdır. Duvar gazetesi ve levhalardan yararlanılmalıdır.

u-Üç çeşit kurs açılmalıdır: 1) Üniversite tarafından idare edilecek Teknik ve Kültür Kursları, 2) Ankara Ticaret Lisesi veya Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü tarafından idare edilecek Ticaret Kursları, 3) Alanında en iyi Sanat Mektebi, Vekâlet veya Sümerbank tarafından idare edilecek Sanayi Kursları.

v-Maarif Vekâleti, geliri düşük illere ilkokul ve sanat okulları yapımı için ödenek yardımında bulunmalıdır. Bu ödenek, bütün illerin eğitim gelirlerinden alınacak hisselerden karşılanabilir.

y-Türkiye'nin nafia, sanayi ve ticaret alanlarındaki büyük sorunlarını çözmek için pratik deneyime sahip uzmanlara ihtiyacı vardır. Bu yüzden, birkaç ay sınıfta, uygulama yerlerinde, fabrikalarda, inşaat işlerinde, mağazalarda ve öğrenilen bilgileri uyguma imkânı olan diğer yerlerde bilfiil çalışarak eğitimlerini tamamlamaları önerilir³⁹.

C-AMERİKAN HEYETİ RAPORU MAARİF KISMI ve TÜRK EĞİTİMİNE ETKİLERİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Amerikan Heyeti, ekonomi uzmanları ağırlıklı olarak oluşturulmuş⁴⁰, incelemelerinde ve raporlarında da ekonomi öne çıkmıştır. Heyet, kendi incelemelerinin yanı sıra, Türkiye hakkında incelemeler yapan Amerikalı uzmanların raporlarından da yararlanmıştır⁴¹. Raporda Dewey'in önerilerine de atıflar yapılmaktadır⁴². W.D.Hines

³⁹ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.36-40.

⁴⁰ Heyetin üyeleri: Walker D. Hines (İktisatçı), Brehon Sommerwell (Mühendis), O.F. Gardner (Tarım Uzmanı), Goldthwaite H.Dorr (Araştırma Şirketi Ortağı), H. Alexandre Smith (.....), Bengt Wasted (Mühendis), Vaso Trivanovitch (İktisatçı), E.Walter Kemmerer (Para ve Maliye Uzmanı), Charles Raymond Whitlesey (İç ve Dış Ticaret Uzmanı), Walter Livingston Wright (Bakanlık Türkiye İşleri Uzmanı) Bakınız: İ.Tekeli-S.İlkin, **Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, s.172-174.

⁴¹ İ.Tekeli-S.İlkin, **Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, s.172-174.

Eserde; bu heyetin, raporlarından yararlandığı uzmanlar arasında, demiryolları için getirilen Charles E. Bell, maden mühendisleri Mathew Van Sicler ve Sidney Paige, sanayi mühendisi Wallace Clark, gümrükler uzmanı H. Vorfeld, pamuk uzmanı Stanlet T. Clark ve eğitim uzmanı Dr. Heryl (doğrusu "Beryl" olmalı) Parker'in isimleri sayılmaktadır. Burada adı geçen kişinin, Türk Maarif Cemiyeti tarafından 1932'de ülkemize getirilen New York Dârülfünûnu öğretim üyelerinden eğitim uzmanı Prof.Dr.Beryl Parker (T.C.MEB.TTKBA. MTTH.Kararları, No: 56, Tarih: 29.3.1932,

Heyeti'nin raporu 1934'te tamamlandığından, hazırlıkları bir süredir devam eden ve 1933'te yürürlüğe konulan I. Sanayi Planı'nın hazırlanmasına katkısı olmamıştır.⁴³

Raporun başlangıcında, eğitim ile ekonomi arasındaki sıkı ilişkiden söz edilmekte ve bu görüş, raporun geneline yansımaktadır. Heyetteki kişiler arasında bilgili ve etkili bir eğitimcinin olmaması ve heyetin raporunu çoğunlukla Türk makamların verdiği bilgilere dayanarak hazırlanmış olduğundan; raporun, ülkemizde gerçekleştirilmek istenilen eğitim atılımını yönlendirmekten uzak kalmasına yol açmıştır.

Rapordaki tespitler arasında yer alan; ekonomimizin ihtiyaçlarına yetecek işçi, usta, teknisyen ve mühendisin bulunmadığı⁴⁴, eldeki eğitim bina, araç-gereçlerinin ve elemanların ekonomik kullanımı⁴⁵, her derecedeki okullarımızdaki devamsızlık⁴⁶, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve görev yapanların mesleki açıdan bilgi ve yeteneklerinin geliştirilmesi ve moral açıdan (maddi ve manevi yönden) desteklenmesi⁴⁷, yabancı ülkelere gönderilecek öğrencilerin iyi seçilmesi ve dönüşlerinde kendilerinden en azami verim alınacak görevlere tayin edilmeleri⁴⁸, ticaret liselerinin sayılarının artırılması ve gece kursları düzenlenmesi⁴⁹, halkın eğitiminde önemli rol oynayan halkevleri teşkilatına yardım edilmesi⁵⁰ dikkate alınması gereken hususlardır. Ancak bu konular, Türk yetkililer için bilinmeyen veya yapılmayan konular değillerdi. Örneğin; yurtdışına öğrenci gönderilmesi için yasal düzenleme yapılmış⁵¹, Vekâlet Merkez Teşkilatında bu

s.188) olma ihtimali vardır. Eğer aynı kişi ise, Hines Heyeti B.Parker'in raporundan yararlanmış olabilir. Çünkü B.Parker de incelemelerini 1934'ün Nisan ve Mayıs aylarında yapmış ve raporunu hazırlamıştır. (İlgili bölüme bakınız) Ayrıca aynı dönemde demiryolları ile ilgili incelemelerde bulunan C.E. Bell de raporunu 1934 Şubat ayı ortalarında Nafia Vekâleti'ne teslim etmiştir. ("*Demiryolları Mütahassısı*", *Cumhuriyet*, No: 3512 (14 Şubat 1934), s.2.)

⁴² **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, s.2,23.

⁴³ İ.Tekeli-S.İlkin, *Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, s.174.

⁴⁴ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, s.1-3.

⁴⁵ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, s.7.

⁴⁶ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, s.8,15.

⁴⁷ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, s.16-17.

⁴⁸ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, s.18-21.

⁴⁹ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, s.23-25.

⁵⁰ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, s.26-28.

⁵¹ "*Maarif Vekâleti Tarafından Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Talimatnamesi*", *Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 20 (15 Eylül 1927), s.74-79; *Düstur*, Üçüncü Tertip, X, Ankara, 1934, s.711-715.

öğrencilerin izlenmesi için müfettişler atanmıştı. Bu müfettişler belirli aralıklarla raporlar hazırlayarak Vekâlet'e sunmaktaydılar⁵².

Ayrıca, ülke ekonomisinin yetişmiş işçi, teknisyen ve mühendis ihtiyacı yetkililerimizce daha yakından bilinmekte ve bunu karşılamak için çeşitli tarihlerde değişik sayıda öğrenci teknisyen ve mühendis yetiştirilmek üzere yurtdışına gönderilmekteydi. Örneğin, İktisat Vekâleti'nin hazırladığı raporlarda Birinci Sanayi Planı için 12-15 bin işçiye ihtiyaç duyulacağı ve bunların idaresi için Sümerbank tarafından 70 kişinin Rusya'ya gönderildiği kaydedilmektedir⁵³.

Amerikan Heyeti ülkemizde incelemelerine devam ederken, Heyet-i Vekîle'nin 11 Nisan 1934 tarihli toplantısında; mühendis, teknisyen ve ustalar yetiştirilmesi için geniş bir program hazırlamak üzere, Maarif, İktisat, Nafia ve Ziraat Vekâletlerinden belirlenecek birer üyeden oluşacak bir komisyon kurulması, yurtdışına öğrenci gönderilmesi için bir program hazırlanması ve Sanat Mekteplerinin Maarif Vekâleti'ne devredilmesi için İktisat Vekâleti'nde hazırlıklar yapılması kararlaştırılmıştır⁵⁴.

Rapordaki bazı önerilere bakıldığında; Türkiye'nin içinde bulunduğu şartların, raporu hazırlayanlar tarafından tam olarak kavranmadığı hissi ortaya çıkmaktadır. Yeterli sayıda öğretmen yetiştirilmesi, bu konuda niceliğe değil niteliğe önem verilmesi, öğretmenlerin maddi durumlarının düzeltilmesi istenilmektedir⁵⁵. Öğretmensiz okul sayısı yüksek olan bir ülke için yetiştirilecek öğretmen sayısının, önemsiz olduğunu düşünmek mümkün değildir. Ayrıca, Türk yetkililerin çeşitli zamanlarda dile getirdikleri, öğretmenlerin maddi durumlarının iyileştirilmesi konusu, savaştan çıkmış, dış borç ödeyen, her alanda yatırım yapmaya çalışan bir ülke için lüks sayılabilir. Hatta mevcut miktarlardaki maaşların bile zamanında ödenememesi zaman zaman karşılaşılan durumlardandı⁵⁶. Ayrıca raporda belirtilen, köy öğretmenlerinin mesleki açıdan geliştirilmesi için mesleki bir dergi yayınlanması önerisi de, yerinde bir öneri olmakla

⁵² **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 7 (1 Temmuz 1927), s.55-57.

⁵³ Afetinan, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı**, TTK. Basımevi, Ankara, 1972. Bu eserin ekinde yayınlanan, İktisat Vekâletince 1933'te yazılan **Raporlar**, s.133-137.

⁵⁴ Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2000, s.300.

⁵⁵ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, s.15-17.

⁵⁶ **Cumhurbaşkanları,.....Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I**, s.121-125.

birlikte, Köy Enstitülerinin açılmasına kadar maalesef istenilen derecede gerçekleştirilememiştir.

Raporda, okullardaki yüksek orandaki devamsızlık sorununun sebepleri belirlenip, giderilmesi için çareler gösterilmeden okul sistemi ile ilgili öneriler yer almaktadır. Örneğin köy ilkokullarının üç yıldan beş yıla çıkarılması, ülkemizdeki şartlarla uyuşmamaktadır. Türkiye'nin sosyal yaşantısını bu heyetten daha iyi kavramış olan Dewey, özellikle çocukların sosyal ve ekonomik faaliyetlerinde önemli paya sahip oldukları köyler için okulun eğitim süresi ve ders programında esneklik önerirken⁵⁷, bu Heyet eğitimi beş yıla çıkarmayı tavsiye etmektedir. Üç yıllık eğitimin bile devamsızlıklar nedeniyle aksadığı bir ortamda, bu önerinin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Ancak, bu Heyetin dile getirdiği; merkezi köylerde yatılı bölge okulları yapılması önerisi, Türkiye'nin şartlarına uygun bir uygulamadır. Ülkemizde yatılı köy ve şehir okulları zaten vardı ve raporun hazırlanışının üzerinden çok geçmeden uygulamaya geçirilen ve farklı işlevler yüklenen Köy Enstitüleri, bu önerinin isabetliliğini gösterir.

Öğretmenlerin, öğrencilerinin yeteneklerini dikkatle izlemesi ve bunların geliştirilmesi için üst makamların dikkatini çekmesi önerisi, uygulanabilse modern eğitimin bir gereğidir. Ama genel anlamda günümüzde bile bunun tam olarak uygulanabildiğini söylemek güçtür.

Ayrıca, halkın eğitimi için kültürel, mesleki ve sınaî kurslar açılması, köylülerin ekonomik, sağlık ve kültürel konularda bilgilendirilmesi önerisi de, ülkemizde yaygınlığı tartışılabilir olmakla birlikte zaten uygulanmakta olan ve Halkevleri tarafından heyetin ülkemizden ayrılışından sonra da yaygınlaştırılacak olan bir uygulamadır.

Heyetin raporunda belirttiği, lise ve diğer okul programlarında ülke ihtiyaçları dikkate alınarak değişiklikler yapılması önerisinin⁵⁸, yeterince dikkate alındığı söylenemez. Benzer eleştiriler, 1950'den sonra ülkemize gelen Ellsworth Tompkins ve J.Rufi tarafından da dile getirilecektir⁵⁹. Rapordaki, ülkedeki fabrika ve benzeri endüstriyel kuruluşların ilgili alanda eleman yetiştirmek amacıyla okul açmaları

⁵⁷ John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, s.22.

⁵⁸ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, s.15-17.

⁵⁹ Yahya Kemal Kaya, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, Ankara, 1981, s.220

önerisi⁶⁰ ise, ülkemizin ekonomik ve eğitim şartları gelişmeler incelendiğinde uygulanamayan bir öneri olarak gözükmektedir.

Türkiye'nin ekonomi politikalarında Rusya'ya daha ağırlık vermesi nedeniyle, Amerikan Heyeti Raporu'nun ekonomi alanında fazla etkisi görülmediği gibi, I. ve II. Sanayi Planlarında da rapordan söz edilmemektedir. Aynı şekilde; etki ve sonuçları açısından raporun eğitimle ilgili kısmı da, asıl raporla bir paralellik göstermektedir. Ülkemiz eğitimi için geçerli ve yerinde bazı öneriler içermekle birlikte, bu raporun metninin yayınlanması dışında, eğitim politikalarımızda yeterli ölçüde etkili olmadığını ve dikkate alınmadığını söylemek abartılı bir görüş olmayacaktır.

⁶⁰ Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, s.39.

VI. BÖLÜM

BERYL PARKER'IN

TÜRKİYE'DE İLK TAHSİL HAKKINDA RAPORU

A- PROF. DR. BERLY PARKER'İN ESERLERİ, TÜRKİYE'YE GELİŞİ ve YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

Prof. Dr. Beryl Parker, 1893'te doğmuştur. Yayınlanmış eserlerinden bazıları şunlardır: New Education in the German Republic (Thomas Alexander'le birlikte, New York, 1929), Highways and Byways (Paul McKee, 1938 ve 1943), The Austrian Educational Institutes (1931), Exploring New Fields (1937, 1938 ve 1943), Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor (1939)¹.

New York Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptığı sırada, Türk Maarif Cemiyeti* tarafından Ankara'da Yenışehir Semtinde açılan okula (Bugünkü TED Ankara Koleji) uzman sıfatıyla getirilmiştir. Türk-Amerikan Dostları Cemiyeti ile Türk Maarif Cemiyeti arasında bir sözleşme yapılmış ve bu sözleşme ile Parker'ın sicil dosyası Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nce 29.3.1932 tarihli toplantıda incelenerek, uygun bulunmuştur².

¹ [http://catalog.loc.gov\(12.6.2003\);](http://catalog.loc.gov(12.6.2003);) [http://geoweb.albany.edu\(12.6.2003\);](http://geoweb.albany.edu(12.6.2003);)
[http://library.brown.edu/search/Parker\(12.6.2003\)](http://library.brown.edu/search/Parker(12.6.2003))

* **Türk Maarif Cemiyeti: Türk Eğitim Derneği (TED):** 1Kasım 1925 günü, Ulu Önder Atatürk Büyük Millet Meclisi'ni açış konuşmasında, ülkemiz eğitim hayatına özel girişimin kendi olanakları ile devlete yardımcı olmasını istemiştir. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra Türk Maarif Cemiyeti'nin (Türk Eğitim Derneği) kuruluş çalışmalarına başlanmıştır. Atatürk'ün önerisini en iyi şekilde gerçekleştirecek yollar üzerinde inceleme ve görüşmeler yapılmış ve Türk Eğitim Cemiyeti, 31 Ocak 1928 tarihinde kurulmuştur. Derneğin İlk Genel Başkanı büyük devlet adamı İsmet İnönü'dür. İlk adı "Türk Maarif Cemiyeti" olan Derneğin, 1934 yılında adının öz Türkçeleştirilmesi kararlaştırılmış ve 1936 yılında bir süre "Türk Kültür Cemiyeti" adı kullanılmıştır. 1946 yılı Haziran ayından itibaren de "Türk Eğitim Derneği" adı kabul edilmiştir. Ankara'daki okul 1930-1931 öğretim yılında öğretime başlamıştır. "*Türk Maarif Cemiyeti*", **Cumhuriyet**, No: 1332 (22 Kânunusani 1928), s.2; [http://www.tedkayseri.k12.tr/gbilgiler/turked.htm\(14.6.2003\);](http://www.tedkayseri.k12.tr/gbilgiler/turked.htm(14.6.2003);)
[http://www.kolej.org/modules.php?op=modload&name=Camia&file=tet\(14.6.2003\);](http://www.kolej.org/modules.php?op=modload&name=Camia&file=tet(14.6.2003);)
http://www.tedankara.k12.tr/tet_ankara_koleji/tetindex.asp

² **T.C.MEBTTKBA**, MTHH. Kararları, Karar Yılı: 1932, Karar No: 56, Karar Tarihi: 29.3.1932, s.128-129.

Karar ekinde verilen sözleşmenin içeriği özetle şöyledir: Türk-Amerikan Cemiyeti, eğitim-öğretimde uzman bir kadın eğitimciyi Türkiye'ye getirecektir. Uzman, okulun eğitim ve öğretim işleriyle ilgili düşünce ve önerilerini okul idaresine bildirecek, verilen karara göre uygulamalara nezaret edecektir. Eğitim uzmanının muhatabı Türk Maarif Cemiyeti'dir, Vekâlet'le yazışmaları da Cemiyet aracılığıyla yapılacaktır. Eğitim-öğretim işlerinde bir ders nazırı yetkisine sahip olacak uzmana aylık 150 lira ücret verilecektir. Eğitim uzmanı, üç yıl çalışmayı kabul edecektir. Ayrıca, okul programındaki İngilizce derslerini verecek olan bu uzman, Cemiyetin ders saatleri dışında açacağı İngilizce kurslarında haftada 4 saati geçmemek üzere ders verecektir. Yaz aylarında bir buçuk ay izin hakkı olan eğitim uzmanı ile Cemiyet sözleşmeyi feshetmek isterlerse, Hayır İşlerine Yardım Cemiyeti'ne başvuracaklar, kendi isteği dışında Amerika'ya dönüş harcırahı Türk-Amerikan

Türk Maarif Cemiyeti tarafından getirtilen Beryl Parker, Cemiyetin okulunda çalışmalarına devam ederken; Maarif Vekâleti tarafından ülkemizdeki eğitim-öğretimin durumunu incelemekle görevlendirilmiştir. Bu amaçla, Vekâlet'le bir sözleşme yapıldığı³ anlaşılmaktadır. Ankara, İstanbul ve Bursa'daki incelemelerinden sonra, 1934 Nisanı'nın başlarında İzmir'e gelmiştir. İzmir'de şehir merkezi ve ilçelerdeki ilk ve ortaokulları bölge müfettişleri ile birlikte incelemiş; Maarif Müdürü Ahmet Naili Bey'le görüşmüş ve 9 Nisan'da Halkevi'nde öğretmenlere bir konferans vermiştir⁴. İzmir'deki incelemelerini tamamladıktan sonra Nisan sonlarında İstanbul'a gelmiş⁵, burada da bazı incelemelerde bulunduktan sonra raporunu Vekâlet'e sunmak için 9 Mayıs'ta Ankara'ya gitmiştir⁶. Beryl Parker'ın raporu, kim tarafından yazıldığı belirtilmeyen “Başlangıç” kısmı eklenerek, Maarif Vekâleti'nce 1939 yılında “Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor” adıyla yayınlanmıştır⁷.

B- BERYL PARKER'İN TÜRKİYE'DE İLK TAHSİL HAKKINDA RAPORU

1-Beryl Parker Raporu'nda Eğitimde Nitelik ve Nicelik İlişkisi

Türk ilkokulları iki sorunla karşı karşıyadır. Bunlardan birincisi; nicelik açısından olup, çocukların eğitimi ile ilgili gerekli araç gereçlerin çoğalmasındır. İkincisi; nitelik açısından izlenen eğitim yöntemlerinin ve alınan sonuçların daha iyileştirilmesidir. Bu rapor, özellikle nitelik konusunda yapılacak ıslahata önem vermekle beraber, nicelikle ilgili gerekli düzenlemeleri de içermektedir. Nitelik ve nicelik sorununun ikisi de; bina yapımı, sınıfların bölünmesi, öğrencilerin seçimi gibi konularla ilgili düzenlemeleri içerir.

Mevcut eğitim imkânlarının azlığı, öğretmen yetiştirilmesinin daha iyi bir teşkilatla yapılmasına, zamanın iyi değerlendirilmesine, grup çalışmasına, hayata yönelik ve psikolojik kurallara göre öğretim gibi bilimsel konulara dikkat çekilmesine

Dostları Cemiyeti ile Türk Maarif Cemiyeti'nce yarı yarıya karşılanacak, kendi isteği durumunda kendisi karşılayacaktır.

³ “Terbiyeci Mis. Parker Ankara'ya Gitti”, **Cumhuriyet**, No: 3594 (10 Mayıs 1934), s.2. Gazetenin haberine göre sözleşmenin süresi Temmuz 1934'te bitecektir.

⁴ “Maarif Müşaviri Mis Parker”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 4561 (6 Nisan 1934), s.3; “Bir Amerikalı Terbiyeci”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 4561 (6 Nisan 1934), s.4.

⁵ “Kadın Terbiye Müşaviri Geldi”, **Cumhuriyet**, No: 3580 (26 Nisan 1934), s.2; “Maarif Terbiye Müşaviri”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 4581 (26 Nisan 1934), s.3.

⁶ “Terbiyeci Mis. Parker Ankaraya Gitti”, **Cumhuriyet**, No: 3594 (10 Mayıs 1934), s.2.

⁷ Beryl Parker, **Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor**, T.C.Maarif Vekilliği Ana Programı Hazırlıklar Serisi, Seri: B, No: 4, T.C. Maarif Vekâleti Yay, Devlet Matbaası, İstanbul, 1939.

neden olmuştur. Sonuçta çeşitli eğitim yöntemlerinin, açılacak milli laboratuvar merkezlerinde geliştirilmesi gerekir. Bu eğitim laboratuvarlarının göreceği iş, değişik yöntemlerin tartışılmasıdır. Ayrıca, öğretmenlerin mesleki seviyesini yükseltmek için, milli sermayeden eğitime ayrılan kaynağın en iyi şekilde değerlendirilmesi konusunda laboratuvarların önemli yeri vardır.

İktisat Vekâleti'nin yaptırdığı bir incelemeye göre, okulların sayısını ekonomik şartlar belirler. Bu araştırma, ülkede eğitim ve ekonomi arasındaki sıkı bağı gösterir. Eğitim seviyesi yükselince ekonomik seviyesi de yükselir. Diğer yandan ekonomik seviye yükselince okulların ıslahı için harcanacak miktar da artacaktır. Okullar ellerindeki imkânları en ekonomik ve topluma ve hayata yönelik verimli kullanmak zorundadır.

Türkiye'deki okullar öğrenim çağındaki öğrencilerin ancak üçte birine yeterli gelmektedir. Bunun da önemli bölümü üç senelik olup; bir kısmı, yer sıkıntısı nedeniyle ikili öğretim vermektedir. Muhtemelen öğrencilerin bir bölümü, üç veya beş senelik eğitimi tamamlamadan okuldan ayrılmaktadır.

24 ülkeyi kapsayan listede Türkiye, okuma yazma oranı (%20) ve öğrenim çağındaki çocukların eğitimi bakımından en alttaki grupta bulunuyor. Bu konuda plan yaparken, son 10 senedeki artışa dayanmak yerine, başlangıçta aynı zorluklarla karşılaşan ülkelerle karşılaştırma yapılması gerekir.

Eğitimle ilgili her konuda tasarrufa dikkat edilmeli ve okul masrafları bütün milleti kapsayacak şekilde düzenlenmelidir Çok masrafla yapılacak tek okul binaları yerine daha az masraf gerektiren çok sayıda okul yapılmalıdır. Bunun dışında örnek sayılabilecek model binalar da yapılabilir. Yatılı öğrencilerin yatak ve yiyeceği ile kabul edilmesi siyaseti izlenirse bir miktar tasarruf yapılmış olur..

Öğrencilerin okulda geçirdikleri zaman, en iyi şekilde kullanılmalı, iş yapmaya elverişli ortam sağlanmalı ve etkisiz öğretim yöntemleri terk edilmelidir. 60-70 öğrenci alabilecek sınıflar ekonomik değildir. Böyle ortamlar öğrencilerin sağlığını bozmakta, onları tembelliğe sevk etmekte, ışık ve hava yetersizliği derse olan ilgiyi azaltmaktadır. Kalabalık sınıflar gruplara ayrılıp ikili eğitim verilmesi ile daha iyi eğitim sağlanabilir. Böylece, okulda geçirilecek zaman azalır, eğitimin kalitesi artar ve daha çok kitlelere eğitim imkânı verilebilir.

Okullarda öğrenim süreleri üçten beşe hatta altıya çıkarılması uygun olmakla birlikte, Türkiye için zamanı gelmemiştir. Öncelikle üç yıllık eğitimi bütün köylere yaymak ve uygun yerde beş yıla yükseltmek daha uygundur. Ayrıca köy okulları, köy hayatının gerekli kıldığı tarım, sağlık ve sanayi eğitimini verecek imkânlardan ve öğretmenlerden yoksundur. Köy ve şehir okullarının uygulama alanlarına elverişli programlar hazırlanıp uygulandıktan sonra sürenin artırılması düşünülmelidir. Çocukların çalıştırılması istenilmemekle birlikte, ülkenin bazı bölgelerinde bugünkü iş şartları bunu gerektirmektedir. Eğitimin vereceği kazançların çocukların okuldan ayrılıp toprağa yönelmesine yol açması veya eğitimin insanları şehirlere çekmesi de tehlikelidir.

Öğretime devamın sağlanması, öğretim süresi kadar önemlidir. Süre kısa, eğitim yetersiz ve öğretilenlerin uygulamadan uzak olması, harcanan emek ve paranın boşa gitmesi tehlikesini doğurur. Bu nedenle köylerde, öğrenilen okumanın devam ettirilmesi için köye yönelik yayınlar yapılmasını gerektirir. Okulda öğrenilen hesap bilgisi pazarlarda ve diğer yerlerde uygulanarak geliştirilebilir. Köy hayatında yazma en az uygulanan çalışma olmakla birlikte, okumanın sürdürülmesi ile yazma da desteklenmiş olur. Edebiyatta, toplumsal incelemelerde ve meslekî alanlarda köylüye yönelik yayınlar yapılmasıyla, okulda öğrenilen temel bilgiler üzerine kişisel eğitimin sürdürülmesi sağlanır.

Ülkedeki çocukların eğitim almaları bazen şansla belirleniyor. Velisi tarafından erken kaydedilen çocuk okula devam edebilmekte ve kaydedilmeyen veya yer bulamayan okuyamamaktadır. Zaten istisnalar bir tarafa bırakılırsa, velilerin eğitime gösterdikleri ilgi öğrencinin okumasında etkilidir. Çocukların, okulu olan bir köyde yaşıyor olması da bir şans olabilmektedir. Köy yatılı okullarının açılmasından sonra öğrencilerin seçilerek kabul edilmesi gerekecektir.

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde herkesin genel eğitim alma hakkı kabul edildiğinden, hiç kimse bu haktan mahrum edilemez. Bu hak, eskiden “herkes için eşit eğitim” şeklinde ifade edilirken günümüzde “herkesin yeteneğine göre eğitim imkânı” olarak söylenmektedir. Ülkelerin kısıtlı imkânları ve yetişmiş insanlara olan ihtiyacı okullara seçme öğrenci kabulünü gerektirebilir. Bu nedenle bir seçim yöntemi belirlenmeli ve sonuçları iyi değerlendirilmelidir. Buraya kadar yürütülen iddialar iki maddede toplanabilir:

a-Okullarda geçirilecek sürenin kısaltılması gerekse bile resmi ilkokulların mümkün olduğu kadar büyük çocuk kitlesine tahsis edilmelidir.

b-Ülkenin ihtiyacı her şeyden önce eğitim fırsatının, okuldan azamî derecede yararlanacak ve topluma daha çok faydalı olacak çocuklara verilmesi gerekir. Bu şekil uygulamada bile öğrencinin seçilmesi ve okulların belirli bölge merkezlerinde açılması düşünülmelidir.

Öğrenim süresinin kısaltılması ve öğrencilerin seçilerek kaydedilmesi yönteminin uygulanması ile eğitim kalitesinin yükseltilmesi daha da bir önem kazanıyor. Bundan dolayı okullarda uygulanacak eğitim yönteminin iyi incelenmesi ve seçilmesi gerekir. Ekonomik şartlar, eğitim programlarını ve uygulayacak kişilerin eğitim kalitesi için etkilidir. İyi hazırlanmış bir program ve idarî düzenlemeler, uygun okul binaları ve yeterli donanım kaliteli eğitimde etkili olmakla birlikte en önemli rol, bütün gün çocuklarla ilgilenen öğretmenlerdedir. Öğretmenlikle ilgili konularda tasarruf yapılmamalı ve öğretmenlerin yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik yöntemler geliştirilmelidir.

Okul ve öğretmen sayısının azlığı, meslekî yeterliliğe sahip öğretmenler yetiştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Öğretmen yetişecek öğrencilerin iyi seçilmesi gerekir. Ayrıca mevcut öğretmenlerin meslekî seviyelerini yükseltmek için kurslar düzenlenmelidir.

Öğretmen ve öğrencilerin yaptıkları işlerin değeri iyi bir denetimle ölçülebilir. Türkiye’de çağdaş denetim tekniklerini uygulayabilen ve bu alanda görüşü olan müfettiş sayısı azdır. Denetim işleminin çağdaş ve verimli bir şekilde düzenlenmesi için müfettişler ve Muallim Mekteplerinde bu konu ile ilgilenen öğretim üyelerinin birlikte çalışmalar yapmaları gerekir. Okul sayısı arttıkça müfettiş sayısı da arttırılmalıdır. Ayrıca okullarda öğretmenlere rehberlik edecek müfettişler yetiştirilmelidir.

Teftiş ve muallim mektepleri ile ilgili eğitimin ıslahı, yapılacak yayınlar, konferanslar ve örnek derslerle, okullarda yapılacak denemelerle ve deneme sonuçlarını bütün yurda yayacak bir **Millî Laboratuvar Merkezi’nin** gelişmesi ile olur. Türkiye gibi geniş bir ülkede, bu tür birkaç merkezin kurulması eğitim kalitesi üzerinde iyi etki yapacaktır.

Eğitim alanında alınacak sonuçlarda eğitilmekte olan grubun çalışmalarının da rolü vardır. Bireyselci yöntemler gereksiz, toplumcu yöntemler ekonomiktir. Çünkü

toplumcu yöntemlerle bütün bireyler birlikte ve karşılıklı yardımlarla çalışmaktadırlar. Öğretmen yalnız bir çocuğa soru sorar ve diğerleri dinlerse, bunların zamanları kaybolmuş olur. Sınıfta yalnız öğretmen aktif olur, öğrenciler derse katılmazsa öğrencilerin yetenekleri işletilmemiş olur. Hâlbuki, grup çalışmalarında bu eksiklikler giderilmektedir. Çünkü bu yöntemde her bireyin genelde uzun süre yapılan denemeleri tekrar etmesine gerek kalmaz. Bunun yerine, Milli Laboratuvar Merkezi yerel şartlara özel ve ilgili makamlarca tespit edilen sorunlara en uygun çözümü seçecek, kısa bir denemeden sonra en iyi uygulamayı yapacak okullarda rehberlik yaparak, onların işlerini kolaylaştıracak ve yüksek verim alınmasını sağlayacaktır.

Öğrenciler arasındaki grup çalışmalarının değerini bilen büyükler, bu çalışma ruhunun ve kuvvetinin gelişmesini istiyorlar. Öğretmenler bunu gerçekleştirmek için planlar ve denemeler yapmalıdır. Ancak bu şekilde öğrencilerin birlikte çalışmaları öğrenmeleri ve milli kuruluşlara katılmaları sağlanır. Bu amaçlar için deneme merkezleri kurulmalıdır.

Okul hayatı için harcanan para ile çocukluk ve gençlik hayatına dair okullarda verilen bilgilerin değeri arasında sıkı bir bağ vardır. Konuların hayata dair konulardan seçilmemesi veya öğrenme yöntemlerindeki yanlışlar nedeniyle geleneksel okullarda verilen bilgilerin büyük bir kısmı hayata aktarılamamaktadır. Verilecek bilgiler uygulanabilir olmalı, okul içinde mümkün olduğu kadar dışarıdaki hayatla bağlantı kurulmalıdır. Geleneksel sınıfta geçirilecek süre azaltılmalı ve dışarıda denemeler için harcanacak süre uzatılmalıdır. Bu tür yeni uygulamaları denenmez ve bunun uygulamasında zorlayıcı davranılmazsa; geleneksel eğitim anlayışı ile yetişen öğretmenler, aynı yöntemle eğitime devam edeceklerdir. Bunun için Türkiye’de öğretmenlerin ve müfettişlerin gayretlerini, okul dışındaki hayatı ıslah edecek ve ona uyum sağlayacak bir eğitime götürmek için bir laboratuara ihtiyaç vardır.

Okuma, yazma, tarih ve müzik gibi derslerin öğrenilmesinde süreden çok uygulanan öğretim yöntemi önem taşımaktadır. Türk ilkokullarında yapılan gözlemler; öğretmenler bilimsel yöntemler hakkında aydınlatılır ve bu esaslar içerisinde öğrencilerin görüş, yetenek ve bilgilerini geliştirmek için uygulanırsa kısa zamanda iyi sonuçlar alınabileceğini göstermiştir.

Okul ders cetvellerinde sürelerin ayarlanması önemli bir konudur. Ders cetvellerinde 20 dakika teneffüs ve 40 dakika ders süresi belirlenmiştir. Bu tespitin,

çocukların iş yöntemini dikkate alan ve bilimsel bir dayanağı yoktur. Haftalık ve günlük ders çizelgesinin de konu bütünlüğü açısından savunulabilir bir esası yoktur. Konuların mantıksal bütünlüğü içinde çalışılarak vakitten tasarruf sağlanır ve daha uygun bir plan içerisinde çalışılmış olur. Diğer yandan uygulaması denenmiş yöntemler sayesinde okul çalışmaları ıslah edilebilir. Bir laboratuvar merkezi bu gibi konularla fiilen ve süratle ilgilenebilir. Çünkü bu tür bir kurumun diğer ülkelerde denenmiş yöntemler hakkında uzun süre denemelerde bulunmasına gerek yoktur. Bunun yerine merkez, yerel şartları dikkate alan ve yetkili makamlarca belirlenmiş konularla ilgili kısa bir denemeden sonra en iyi uygulanabilecek okullarda rehberlik yapılarak uygulamaya geçilir.

Türkiye'deki okulların önemli sorunlarından birisi de boş alanlardır. Birçok okulda müze olarak kullanılacak geniş salonlar varken, bir ayrı bir oda ayarlanmıştır ve burası da kısa sürede öğrenciler tarafından işgal edilmektedir. Bu oda müze olarak değil de birçok sınıfın ortak kullanabileceği bir iş odası olarak ve yine geniş salonlar beden eğitimi için kullanılabilir. Çünkü bazı okullarda olumsuz havalarda yer sıkıntısı nedeniyle bu dersler yapılamamaktadır.

Bilimsel ve uygulamaya dayanan bir plan, ilkokullardan daha çok öğrencinin yararlanmasını, ilköğretimin ıslah ve devamını sağlar. İllerden birinde açılacak bir laboratuvar merkezi, böyle bir planın ilk adımını oluşturur ve deneyimlerinden diğer iller de yararlanır.

Muallim Mekteplerinde birkaç sene zarfında ısrarla uygulanacak programla öğretmen yetiştirilebilir. Mevcut öğretmenler ve müfettişler aydınlatılarak yeni yöntemlerin ilkokullarda uygulaması için tedbirler alınmalıdır.

Mesleki alanda yapılacak etraflı bir inceleme ve en iyi yöntemlerin bütün okullarda uygulanmasıyla ilkokullardaki ıslahata yeni bir ivme kazandırılabilir. Böyle bir program uygulanmazsa, sadece okullarda öğretmenlerin gösterdikleri faaliyet ile öğrencilerin başarısıyla, ülkenin ihtiyaçları karşılanamaz. Milli bir merkezin teşviki ve değişik kurumların gösterecekleri gayretlere de güvenilebilir. Ancak, bu gayretler, ilkokulların asıl meseleleri üzerinde yoğunlaştırılabilirse sonuçlar kısa sürede, kesin bir şekilde ve büyük bir tasarrufla elde edilebilir. İşte burada öğretmenlerin meslek ruhu ön plana çıkıyor. İstisnaları hariç Türkiye'deki öğretmenler özellikleri itibariyle ideal bir grup oluşturuyorlar. İnkılâptan sonra eğitimin gelişmesi için üstlendikleri görevin önemini kavrayan öğretmenler idealizm eğilimi içindedirler. Karşılaşılan zorluklar,

kısıtlamalar, çağdaş yöntemlere erişmek için yapılacak çalışmaların çok olması öğretmenleri bazen ümitsizliğe düşürmektedir. Kendilerine eğitimle ilgili boş, teorik bilgiler verilmesi veya okuyabilecekleri objektif raporlar olmaması, gerçek denemeler gösterilmemesi onları şaşırtıyor.

Denemelere bir çıkış oluşturacak ve uygulamaya yardımlarda bulunacak bir Milli Eğitim Laboratuvarı kurulur ve geliştirilirse, öğretmenlerin mesleki gayretleri büyük ölçüde artacaktır. Öğretmenler saf milliyetçi kişiler olup vatanlarına en iyi hizmeti vermek için çalışıyorlar. Okul kurallarına ve eğitim şartlarına dair idarecilere karşı eleştirisel bir davranış içinde bulunmaları üzüntü vericidir. Mesleki ruhun yükselmesi ve başarı, ancak umurun tasvibi ile ortaya çıkar. Fakat yabancı modellerin uygulanmasına devam edildikçe mesleki ruh yüksek seviyelere çıkarılamaz.

Hükümet, öğretmen yetiştirilmesine büyük miktarda kaynak ayırmıştır. Bunun yanında ilköğretim şartları da geliştirilmelidir. Öğretmenlerin yeteneklerini güçlendirmek için müfettişlerin ve eğitim uzmanlarının eğitimle ilgili sorunlarda bilgi sahibi olmaları gerekir. Bütün bu grupları muhtaç oldukları yöntemler ve tartışma ortamı ile istenilen seviyeye çıkaracak çalışmaları geliştirecek ve uygulayacak, öğretmenlik mesleğinin gururu olacak Milli Eğitim Laboratuvarları açılması arzu edilmektedir⁸.

2-Beryl Parker Raporu'na Göre 100 İlkokulda Yapılan Gözlemlerin Sonucu

a-Gözlem Sonuçlarının Özeti

1-Türkiye'deki ilkokullarla ilgili son on (10) yılda kaydedilen aşamalar, önemli başarılar göstermektedir. Her ne kadar ilköğretimin bugünkü durumunda olumsuzluklar var ise de; eğitimciler, vatandaşlar ve memurlar geçmişteki başarıyı dikkate alıp, yeni gayretler içine girmelidirler. Bu alanda ikinci on (10) senenin, daha ciddi, eleştirisel ve özel gayretler gerektirdiği unutulmamalıdır. Çünkü ilk inkılâp ateşi sönmüş ve ayrıntılar üzerinde çalışılarak daha güç sorunlarla karşı karşıya gelinmiştir. Bununla birlikte bu tür işler, başlangıçta milli inkılâbın kurduğu temel üzerinde yükselen sağlam bir bina gibi kendi başarılarını kendileri gerçekleştirirler.

⁸ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.3-14.

2-Birçok zorluklara rağmen, az bir sürede yenilik programı içerisinde büyük gelişmeler sağlayan okulların bugünkü durumu, dikkat çekecek derecede iyidir.

3-İstekli ve çalışkan öğrencilerin yetenekleri geliştirilebilir. En kötü havalarda bile okula devam eden öğrenci miktarı fazladır. Bu da öğrencilerin bedensel canlılığını ve okulun o çevrede yaptığı etkiyi gösterir.

4-İlköğretimin genel anlamı, başlangıçta inkılâbın çizdiği esaslara uygun olarak akılcıca sürdürülmektedir. Bu alanda yenilik yapmağa ihtiyaç yoktur, daha büyük gayretler belirli yönlerle çevrilmelidir. Bazı değişiklikler gerekebilir.

5-Yüksek vasıflı eğitim uygulamalarına şehir ve köylerde rastlanmaktadır. Öğretmenlerin hazırlığı ve mevcut araçlar dikkate alınırsa durumları iyidir.

6-Bina, araç ve gereçler, okula kaydolan öğrenci ve öğretim kadrosu gibi konulara ait gelişme ve ilerlemeler, diğer ülkelere göre yüksek değilse de aynı seviyedeki ülkelerle kıyaslanabilecek durumdadır.

7-Mesleki ruh ve ilgi bakımından pek iyi olan öğretmen ve müfettişler, kendilerine verilen görevleri layıkıyla yapmakta ve okulları geliştireceklerini göstermektedirler.

8-Bugün en önemli sorun, alanlarında güçlü olan öğretmenlerin ve müfettişlerin etkilerini genişletmek için kurs, sergi ve yayınlar yapılarak eğitimdeki gelişmiş uygulamaları daha geniş alanlara yaymaktır.

9-Gelecekle ilgili sorun ise, mezunların ilkokul çalışmalarını ülkenin sosyal amaçları, terbiyesi ve eğitimdeki bilimsel yöntemlere göre daha ileri götürmeleri için Muallim Mektepleri'nde yapılacak yeniliklerdir.

10-İkinci on (10) sene için hazırlanacak planda, ilkeler ve uygulamalar arasında uyum olmalıdır. Bu amaçla belirli merkezlerde Milli Eğitim Laboratuvarları kurularak, burada yapılacak çalışmalarla ilkokul ve öğretmen yetiştirmeyle ilgili sorunların çözümüne çalışılmalıdır⁹.

b- Beryl Parker Raporu'nda Çağdaş Eğitim Esaslarıyla İlgili Eleştiriler

Değişik tipteki okullarda yapılan incelemeler, uygulamada çağdaş eğitim esaslarının henüz iyice kavranılmamış olduğunu göstermiştir. Öğretmen ve müfettişlerle yapılan görüşmelerde, yeni okulun esasını oluşturan teorilerin genel, ancak anlaşılmasa bir şekilde olduğu izlenimi edinilmiştir. İlkeler iyi anlaşılamayınca, öğretmenlerin

⁹ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.15.

bunları gereği gibi uygulamaları belenemez. Çağdaş eğitimin amaç ve esaslardan bazıları ve bunların okullarda uygulanışı ile ilgili tespit ve açıklamalar şöyledir:

1-Halk eğitimi, insanları birey veya kitleler halinde demokrasi ve vatandaşlık sorumluluklarını üstlenebilecek şekilde hazırlamak suretiyle ülkenin sosyal yapısını geliştirmeyi amaçlar. Fakat, ilkokul öğrencilerinin sosyal girişimlerde üstlendikleri roller önemsizdir. Bu öğrenciler arasındaki tartışmalara tam anlamı ile katılanlar az olduğu gibi, vatandaşlık alanında verilen eğitim de faal ve görevlerini anlamada sözlü ve resmi bir mahiyettedir.

2-Çağdaş eğitim, bilimsel bir görüşü geliştirmeyi amaçlar. Hâlbuki öğrenci, esas itibarıyla öğretmenin anlatması, elde bulunan birkaç kitap ve yetersiz araç ve gereçlerle bilgi edinmek, akademik ölçüleri ve şartları yerine getirmekle uğraşmaktadır. Deney, inceleme ile karşılaştırmayı temel edinecek sorunları çevrede keşfettirecek fırsatlar pek azdır.

3-Eğitim psikolojisine göre öğrenmede öğrencinin çalışması, görüşü ve anlayışı önemlidir. Hâlbuki öğrenci çoğunlukla geri planda olup; planı, davranışları ve eğitimi gibi konularda öğretmen öne çıkmaktadır.

4-Eğitim hayatın tamamıdır. Türkiye’de okul çok kere akademik duvarlar arasında kalıp öğrencinin dışarıdaki hayatla bağlantı kurmasını engellemektedir.

5-Eğitim, ayrı ayrı derslerin verilmesinden daha ileri bir çalışmadır. Hâlbuki program, ders çizelgesi ve sınav raporları hep konuların ayrı kısımlarını ileri sürmektedir.

6-Eğitim, karşılıklı kişisel etkiler ve sosyal hayata uyum çalışmasıdır. Fakat programlar, tek tip öğrenci yetiştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca bireylerin kişisel yetenek, imkân ve algılama farkları dikkate alınmamaktadır.

7-Eğitim, başkalarını yetiştirmek görevini üstlenen kişilerin belirli yetenek, eğitimle donanmış olmalarını gerektirir¹⁰.

c-Beryl Parker Raporu’nda Okullarda Mevcut İmkanların Kullanımına Dair Gözlemler

1-Okul uygulamalarının millî, sosyal değerlerle uyumlu olarak yürütülmesi. Bu konuda mevcut imkânlardan kısmen yararlanılmaktadır. Cumhuriyetin amaçlarına ulaşabilmek için eğitimde daha demokratik uygulamalar yapmak gerekir.

¹⁰ B.Parker, Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.16.

2-Eğitim yöntemlerinin resmi programa göre düzenlenmesi. Programın ayrıntıları öğretmenlere tam anlatılmadığı için öğretmenler kendi anlayışlarına göre uygulamalarda bulunmaktadır. Muallim Mektebi'nde kendilerine verilen eğitim tekniği ile okullarda öğrencilere uygulayacakları eğitim tekniği uyuşmamaktadır.

3-Çocukluk ve gençliğin doğal yapısının incelenmesi. Bu bir sistem içerisinde pek nadir olarak incelenmektedir. Bu konuda öğretmenler aydınlatılmalı ve öğrencilerin eğitimde öğrencilerin ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınmalıdır.

4-Meslekî ruh ve ölçülerin geliştirilmesi. Muallim Cemiyetleri'nin bulunduğu yerlerde bu ruh daha güçlüdür. Müfettiş ve Başmuallimlerin yaptıkları öğretmen toplantıları bu konuda yararlı olmaktadır. Bu toplantılar güçlü programlar ve idare ile desteklenir ve bütün öğretmenlerin yararlanması sağlansa daha verimli olacaktır. Meslekî ruhun gelişmesinde eğitimle ilgili yayınların yapılmasının etkisi büyüktür. Öğretmenler için konferans, kurs ve yayınların yapılması yararlı olacaktır. Teftişle ilgili bölümde daha geniş açıklanacaktır.

5-Eğitimde bilimsel teknikler kullanılması. Eğitimde bilimsel tekniklerin kullanımı yaygın değildir. Bunun nedeni, bu alandaki incelemelerin son zamanlarda yapılması, yeterli yayın bulunmaması ve bu teknikleri geliştirip öğretmenlere yayacak deneme merkezlerinin olmamasıdır. Eğitimde gelişmenin sağlanması için eğitimin esaslı bir kuruluşa dayanması, bilimsel eğitim tekniklerini inceleyecek ve deneyecek merkezler açılmalıdır¹¹.

d-Beryl Parker Raporu'nda Milletin İhtiyaçlarının Karşılmasında İlkokulların Alacağı Roller

-İktisadî Gelişme: İktisadî gelişmeye yardım etmek amacıyla ilkokullarda uygulanan bazı düşünceler vardır. Okuma, yazma, hesap ve çevre incelemesi gibi uygulamalar, daha etkili işçi grubu yetişmesine katkıda bulunacaktır. Okulda öğrenilen ustalıkların hayatta uygulanması ve ekonomik çevre incelemesi resmi programda yer almakta ve öğretmenler tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Fakat yine de okul çalışmaları büyük ölçüde teorik ve sözlü ortamda kalmakta ve öğrenilenler günlük hayata aktarılamamaktadır. Özellikle köylerin ekonomik hayatı ile okulların bağlarının azlığı dikkati çekmektedir¹².

¹¹ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.17-18.

¹² B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.19.

-Sağlık Eğitimi: Bu konu resmî programda yer almakta ve uygulamada bazı olumlu sonuçlar vermektedir. Beden eğitimi ve sağlık eğitiminde uygulamaya ağırlık verilmelidir. Okulların sıhhi şartları ve öğrencilerin sağlığının korunması öğretmenlerin mesai harcayacağı iki önemli uygulama konusudur. Bu alanda dikkat edilecek diğer önemli konular; öğretmenin bu konulara meraklı ve eğitimi olması, uygulamaya önem vermesi, okulun bulunduğu yerde bir doktor ve dişçinin bulunması, özellikle çocuk hastalıkları ile ilgili sağlık bilgilerinin elde edilmesi ve uygulamaya geçirilmesidir¹³.

-Vatandaşlık Eğitimi: Genel olarak vatandaşlık eğitimi iyi verilmektedir. Bu konuda geleneksel yöntemlerin uygulanması sakıncalı olmaktadır. İlkokullarda grup çalışmaları ile millî yerel çalışmalara öğrencinin bizzat katılması uygun olacaktır¹⁴.

-Bilimsel Yöntemler: Fen derslerinde bilimsel yöntemlerde eğitim, nispeten uygulanmaktadır. Bir konu üzerinde düşünme, deneme yapma ve karar verme fırsatlarını çocuğa vermeyen öğretici yöntemler, bu bilimsel deneylerin değerini azaltmaktadır. Millet davasının bilimin ışığı ile aydınlatılması, geleneğin geri bırakan ağırlığının atılması için bilimsel eğitim yöntemlerinin teorik ve uygulamada gerçekleştirilmesi gerekir. Bunun için “Eğitim Laboratuvar Merkezi”ne ihtiyaç vardır¹⁵.

-Kültürel Zenginleşme: Tarih, coğrafya, matematik ve resmî dil gibi alanlarda kültürel değerlerin aktarılması iyi durumdadır. Fakat edebiyat, müzik, güzel sanatlar, dram, dans, elişleri ve oyun gibi diğer zengin alanların öğrenciye aktarılmasında bazı engeller vardır. Belki de bu engeller, eski olan herhangi bir şeye karşı duyulan irtica duygusundan ileri gelmektedir. Bu olumsuz tavrın geçici olmasını temenni edelim. Çünkü çağdaşlaşan bütün milletlerin deneyimlerine göre; eski kültürel zenginlikleri canlandırmaya çalışmak ve kaybolan özellikler için üzüntü duymak zamanı bir gün gelecektir. Türkiye, her şeyin üstünde tedbirli olmuştur. Halkevleri ve müzeler eski sanat ve kostümlere ilgiyi canlı tutmaya çalışmakta ve bazı okullar da öğretmenlerin kişisel bilgileri ile bu çalışmalarda bulunmaktadırlar. İlkokul seviyesinde olan çocuklara belirli bir serbestlik içinde resim, şiir, hikâye, şarkı yazmak gibi denemeler yaptırılması kültürün zenginleşmesine katkıda bulunacaktır. Bazı okullardaki resim ve diğer sanatların eğitimi sırasında çocukların kişisel yeteneklerini sınırlandırıcı eğitim yöntemiyle karşılaşılmaktadır. Okulun, millî kültürün zenginleşmesine katkıda

¹³ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.19-20.

¹⁴ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.20.

¹⁵ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.20.

bulunmasını sağlamak için; çocuklar sosyoloji, edebiyat ve fen alanlarında eski ve yeni unsurların esaslarını bir denge içinde öğrenmelidirler. Ayrıca okullarda uygulanacak yöntemler, çocukların ifadelerini engellemeyecek kadar gayr-i resmî olmalıdır. Eğitim prensipleri ve yöntemler konusunda iyi rehberlik yapıldığı takdirde, öğretmenler ve öğrenciler bu alanda adımlar atmaya hazırdırlar¹⁶.

e-Beryl Parker Raporu'na Göre Türk Eğitiminin Sahip Olduğu İmkanlar

1-Eğitimin amaçları belirlendiği ve ilkokullarda uygun bir teşkilat yapıldığı için okullarda uygulanan yöntemleri, Cumhuriyetin esas ihtiyaçlarına ve izlediği amaçlara uygun olarak yürütmek kolay ve gereklidir.

2-Ülkenin kaynakları ve ihtiyaçları hakkında günden güne artan bilgiler karşısında eğitim planında zaman zaman değişiklikler yapılmalıdır. İkinci on (10) senelik dönemin başlangıcı, belirli alanlardaki gelişmelerin ölçülmesi ve değerlendirilmesi için iyi bir fırsattır.

3-İlkokullar, derin ve kökleşmiş geleneklerden, yanlış düşüncelerden daha uzak olması nedeniyle ıslahı kolaydır. Bazı yerlerde geleneksel uygulamaların yapıldığı anlaşılmış ve değiştirilmiştir. Aslında bütün bu uygulamalar tamamen değiştirilmelidir. Müfettişler ve öğretmenler, bugünkü okullar ile gelecekteki toplum arasındaki uyumsuzluğu biliyorlar ve çare bulmaya çalışıyorlar. Bu konuda yardıma ve desteğe ihtiyaçları vardır.

4-Türk okul sistemi, dünyada eski uygulamaların sorgulandığı sırada oluşmakta olduğu için, başka milletlerin deneyimlerinden yararlanıp, onların hatalarını, harcadıkları zaman ve imkânı harcamaz. Onların ulaştıkları ve başardıkları eğitim yöntemlerini alarak uygulayabilir.

5-Yaşadığımız dönemde, eğitimle ilgili konularda uygulamalı inceleme yapmak ve sonuçlarını uygulamak gereği vardır. Başlangıç döneminde ilkokulların bilimsel yöntemlere göre gelişmesi sağlanırsa önemli bir fırsat değerlendirilmiş olur¹⁷.

f-İkinci On Sene İçin Yapılan Bir Plana Dair Tavsiyeler

1-Millî düşüncelerin, eğitimin bütün aşamalarında dengeli bir şekilde hazırlanması ve ısrarla uygulanması gerekir. Vatandaşlık eğitiminde uygulanan sosyolojinin esaslarına göre, okul deneyimlerinin de etkisi olacaktır.

¹⁶ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.20-21.

¹⁷ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.21-22.

2-Çağdaş eğitimle ilgili düşünce akımlarının iyi ve etraflıca incelenmesi gerekir. Böylece, karşılaştırmalı çalışmalardan sonra gerilemeye neden olan uygulamalara son verilerek, en yararlı yöntemlerin seçilmesi ve uygulanması gerekir.

3-Ülkede yapılan başarılı işler hakkında bilgi toplanmalı ve bunlardan bütün okulların yararlanması sağlanır ve böylece dışarıdan yabancı modeller alınması en az seviyeye indirilebilir.

4-Muallim Mekteplerinin etkili ve en iyi uygulama alanlarıyla iletişiminin sağlanması, mevcut öğretmenlerin aydınlatılması, yetişecek öğrencilere gerekli uygulama araçlarını arttırmak için Muallim Mektepleriyle ilgili yeni bir planın hazırlanması gerekir.

5-Teftişte çağdaş amaçların gerçekleştirilmesine çalışılmalı ve müfettişlerle öğretmenlerin, öğretmenlerle öğrencilerin ilişkilerinin çerçevesinin aynı eğitim felsefesi çizecektir.

6-Görevlerini daha iyi yapabilmeleri amacıyla, müfettiş ve Başmuallimlerin yetişmesi için bir plan hazırlanmalıdır. Eğitimle ilgili felsefe, sosyoloji, psikoloji ve sağlık alanlarında ilkökul öğretmenleri ve müfettişlerinin yararlanmaları için üniversitenin ilgili bölümleri ile sıkı bağlar oluşturulmalıdır. Öğretmenlere kurs açmak, laboratuvar araştırmalarını sağlamak ve eğitim alanında uygulamalı incelemeler imkânını vermek, çağdaş üniversitenin özelliğidir.

7-İlkokullarda öğrencilerin meslek seçiminde rehberlik yapılmalı ve öğrencilerin meslek ve liselerin ilgili bölümlerine giriş bilgileri verilmelidir. Rehberlik için öğrencilerin test gibi çeşitli yöntemlerle tanınması gerekir.

8-Millî siyasette, merkezî kontrol ile yerel girişimler arasında bir denge sağlanmalıdır. Okulların ıslahı ve yerel şartlara uyumu için, meslekî gruplar, belirli ölçülerin düzenlenmesi ve uygulanmasında yeteneklerini gösterdikçe, resmî rehberliğin azaltılması ve yerel girişimlerin arttırılması sağlanabilir¹⁸.

3- Beryl Parker Raporu'na Göre Türkiye İlkokullarının Mevcut Durumu a-İstatistiksel Bir Özet

Türkiye'de okul çağındaki çocukların üçte biri okula devam etmektedir. Bu, eğitim açısından 24 ülkeyi kapsayan listede, Romanya, Meksika ve İran'ın bulunduğu

¹⁸ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.22-23.

en alttaki grup içinde bulunmaktadır. Üst gruptaki ülkelerde okul çağındaki öğrencilerden okula devam edenlerin oranı %70'den %100'e doğru yükselmektedir.

Cumhuriyetin ilk on senesinde ilkokul sayısının artırılması için kaydedilen aşama bilinmektedir. Ülkenin, bu alandaki ihtiyacının karşılanabilmesi için okul sayısındaki artışın sürdürülmesi, ekonomik durumla yakından ilgilidir.

Türkiye'de son on senede ilkokula kaydolan öğrenci sayısı; 1923'te 341.941 iken %60 artışla 1933'te 537.843'e çıkmıştır. Fakat, on senede bir erişilecek ve çocuk nüfusunun yarısına, hatta dörtte üçüne okul sağlayabilecek hedefleri belirlemek ve gerçekleşmesi için çalışmak mümkündür¹⁹.

b-Arazi, Binalar ve Donanım

-Arazi ve Mevki: Birkaçı müstesna olmak üzere, okulların yeri, oyun alanları, yakınlık, görünüş ve kuruluş bakımından gereği kadar önem verilmediği anlaşılmaktadır. Yeni inşaatlar içinde durum aynıdır. Şüphesiz bu tür yanlışların yapılmaması için müfettiş raporlarında gerekli uyarılar yapılmıştır²⁰.

-Oyun Yerleri: Oyun yerleri, arazinin elverişli olması, donanım ve kullanım bakımından zıtlıklar taşımaktadır. Çocuğa düşen oyun alanı hesaplanarak, teneffüs zamanları ve öğrencilerin birlikte veya gruplar halinde oyun alanlarından yararlanmaları için düzenlemeler yapılabilir. Oyun yerlerinin yapımı ve masrafsız oyun aletleri sağlanması için gerekli öneriler yapılmış ve bu konuda yerel gruplar teşvik edilmiştir²¹.

-Bahçeler ve Hayvanlar: Birçok okulda evcil hayvan yetiştirilmesi için kümesler vardır. Kaç okulda bu çalışmaların yapıldığı, öğrencilere ne gibi sorumluluklar verildiği, bunlardan sınıf çalışmalarında ne derecede yararlanıldığının belirlenmesi faydalı olacaktır. Bu konuda başarılı olan okullardan elde edilecek bilgiler, diğer okulların istifadesine sunulmalıdır²².

-Yeni binalar: Çoğunlukla bu binalar, aydınlatma, hava değişimi, ısıtma ve sağlık şartları açısından yeterlidir. Bazılarında tavanlar gereğinden bile fazla yüksek yapılmış olup ısıtma için fazla masrafa yol açmakta, pencereler güneş ışığının zarar verebileceği kadar büyük gibi geliyor. Avrupa'dan etkilenilerek, öğrencilerin dışarıyı fazla görmemesi için zeminden yüksekte pencerelere rastlanmaktadır. Bu, öğrencilerin

¹⁹ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.24.

²⁰ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.25.

²¹ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.25.

²² B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.25.

dış dünya ile bağlantı kurmasını önleyici ve güzel manzarayı kısıtlayıcı olması nedeniyle sakıncalıdır.

Yeni binalarda, mevcut boş alanlardan yeteri kadar yararlanılamamakta; oyun alanları, toplantı salonları, müzeler ve yemek odaları geçici ve kısa süreli olarak kullanılmaktadır. Odaların işe yaradığı şekilde ve daha uzun süreler için kullanılması, kütüphanesi veya müzesi olamayan bir okulda kütüphane ve müze görevlisi için ayrı odalar olması şaşırtıcıdır.

Eğer öğretmen ve müfettişlerden oluşan bir grup, çağdaş okul ihtiyaçları hakkında mimarları bilgilendirirse, okul binaları daha kullanışlı bir şekilde yapılmış olur.

Malzemelerin kullanımında, binanın yeniden yapımı veya tamirini gerektirecek yanlışlıklar yapılmıştır. Fakat, kazanılan deneyim, bundan sonra malzemelerin başlangıçta kontrolü gibi konularda yararlı olacaktır.

Bazı binalar, belki model olması düşüncesinde olsa gerek, fazla masrafla yapılmıştır. Köylüler ve işçiler tarafından yerel imkânlarla yapılan sade binalar, az masrafla da kullanışlı binalar yapılabileceğine örnek oluşturmaktadır. Küçük ölçekli, masraflı binalar yerine gerektiğinde ek yapılabilecek planda binalar yapılmalıdır²³.

-Eski Binalar: İhtiyaç nedeniyle bu binaların bir süre daha kullanımı gereklidir. Bunların birçoğu okul binası olmaya elverişli olmamakla birlikte yapılacak bazı değişikliklerle eksiklikleri giderilebilir. Eski binalarda yangın olayları sık sık olmasına rağmen, yangınlara müdahale için çalışmalar yapılmamaktadır. Öğretmen ve öğrencilere bu konuda uygulamalar yaptırılmalıdır²⁴.

-Binaların Korunması: Toz ve çamurun çok olduğu zamanlarda ile eski okul binalarının çoğu temiz ve muntazamdır. Tamirat işleri, gayretli öğretmenlerin görev yaptığı okullar hariç genelde bakımsızdır. Basit tamiratları öğrenciler de yapabilir. Okul binalarının korunmasında veliler ve yerel yetkililer teşvik edilmelidir. Ayrıca, okulların salon ve sınıfları, iş odaları, müzeler ile diğer malzemelerin iyi korunması için öğretmen ve öğrencilere görevler düşmektedir²⁵.

-Isıtma, Aydınlatma ve Havalandırma: Binaların çoğunun ısınma durumları iyi değildir. Maddi sorunlar öğretmen ve öğrencilerin çalışma yeteneklerini

²³ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s. 25-26.

²⁴ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.26-27.

²⁵ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.26-27.

azaltmaktadır. Yerel yönetimler okulların ısıtılması ile ilgili üstlendikleri sorumlulukları yerine getirmelidirler.

Öğrenciler, çalışırken veya teneffüste iken havalandırma işlemi yapılmaktadır. Bazı okullarda öğretmen ve öğrenciler rahatsız edici ortamın farkında bile değildirler.

Okullarda pencereden gelen ışık perdesiz kontrol edilemez. Ancak, okullar için perde lüks malzemelerden sayılmaktadır. Sınıflarda oturmada yapılan değişikliklerle ışığın zararları azaltılmaya çalışılmaktadır. Öğrencileri sıraya oturmaya bağlı kalmaktan kurtaracak iş ve uygulama çalışmaları söz konusu sorunları azaltacaktır. Duvarların hoş gidecek ve sağlıklı yaşamaya elverişli renklere boyanması iyi olacaktır²⁶.

-Donanım: Okullarda düz yüzeyli sıraların kullanılması yararlı olacaktır. Grup çalışmalarına uygun basit masa ve sandalyelerin yaygınlaştırılması iyi olacaktır. Yapılacak malzemelerin tip ve türlerinin seçiminde ekonomik açıdan tasarrufa dikkat edilmelidir.

Dolaplar öğrencilerin ve öğretmenlerin gerekli malzemeleri, kitapları v.s. saklamak için yeterli değildir. Camlı dolaplar ekonomik değildir. Buna karşılık duvarların içine yerleştirilen dolaplar tercih edilebilir.

Yazı tahtaları yerleştirilirken öğrencilerin boyları ve ışığın geleceği yöne dikkat edilmelidir. Tahtaların yazı yazmak için yeterli derecede büyük ve tebeşir ve silgi koymak için uygun yerleri olmalıdır. Silgi ve tebeşir kutusu v.s. gibi basit eşyaların öğrenciler tarafından el işleri derslerinde yapılması da iyi olacaktır.

Ders araç ve gereçlerinin yurt içinde yapılması için gerekli fabrikaların kurulması bu alanda dışarıya para çıkışını azaltacaktır. Özellikle basit araç ve gereçlerin yerel imkânlarla veya öğrencilere yaptırılması mümkündür. Muallim Mekteplerinde el işleri sınıflarında ve derslerde yapılması için yeterli bilgi ve beceri kazandırılabilir. Zaten bazı sanat okulları, ilkokullar için gerekli bazı araç gereçleri yapmaktadırlar. Bazı okullarda yazı işleri v.b. idari odaların, sınıfların aksine lüks bir şekilde donatılması zıtlık oluşturmaktadır. Başmuallim ve müdür odalarının da kulüp veya salonu taklit eder bir şekilde döşenmesi de uygun değildir. Buradan artan paralar diğer ihtiyaçlara harcanabilir. Sınıflardaki masalar yerli üretim ve sadedir.

Resim ve benzeri öğrenci yapımı işleri sergilemek için levhalar azdır. Öğretmenler ve öğrenciler kullanılan harita, resim ve kroki gibi malzemeleri aslına

²⁶ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.27.

uygun olarak fazla miktarda yapmışlardır. Bu durum düzeltilir ve geliştirilirse ekonomik değer de taşıyacaktır.

Kaza olduğunda başvurulacak İlk Yardım Çantaları ve Hilal-i Ahmer Sandıkları hemen bütün okullarda bulunmakta ve iyi muhafaza edilmektedir. Yemek odası düzenlemesi iyi ve amacına uygun kullanılmaktadır²⁷.

-Yatılı okullar: Köylerdeki benzer, gerekli şartları taşıyan yatılı okullar, hem eğitim ve hem de ekonomik açıdan yararlıdır. Yatılı bölümleri eklenecek köy okullarına ihtiyaç vardır. Uygun plan izlenerek, çocuklara kendi yemek ve diğer bazı malzemeleri kendilerinin getirmeleri ve grup çalışmalarına katılmaları için fırsatlar verilmesi olumlu gelişmelerdir²⁸.

c-Öğrencilerin Durumu

-Sağlık Durumları: Sağlık durumlarının elvermemesine ve bazılarının okula gelemeyecek durumda olmalarına rağmen derslere devam etmeye çalışmaları, çocuklardaki millî canlılığı göstermektedir. Çocukların sağlık durumlarını belirlemek için öğretmenlerin tespitlerinden ziyade doktorların muayeneleri önem taşımaktadır. Bu alanda **Mektep Doktorlarına** ihtiyaç vardır²⁹.

-Okula Karşı Alınan Tavır: Çocuklarda okul ve öğretmene karşı olumlu düşünceler olduğu gözlenmiştir. Belirli okul ve sınıflarda bu ilgi açıkça gözlenirken, bazı yerlerde ilgisizliğin etkileri göze çarpmaktadır³⁰.

-Çevre Bilgisi: Nadiren resim ve konuşma fırsatını bulan öğrenciler, çevrelerinde gördükleri hakkında önemli bilgiler vermektedirler. Öğretmenlere gelince; bu bilgilerin değerlendirilmesi ve daha geniş incelemelere ve bunun sonucunda yararlı raporlar yazılmasına pek az imkân vermektedirler. Müfettişler, ara sıra derslere girerek öğrencileri teşvik edici telkinler yapmaktadırlar³¹.

-Serbest ve Seçmeli Çalışmalar: Teneffüslerde çocukların serbest oyunları, değişik faaliyetlerini yansıtmaktadır. Fakat çocukların güçsüzlüğü ve katılımın azlığı insanı ümitsizliğe düşürmektedir. Buna iki sebep görmekteyim: Birinci olarak, çocuklar gruplar halinde çalışmalara başlarken, öğretmenlerden gerekli yardımı alamamaktadırlar. Diğer neden ise, teneffüslerin kısalığıdır. Bu kısa teneffüslerin yerine

²⁷ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.28-30.

²⁸ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.30.

²⁹ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.30.

³⁰ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.30-31.

³¹ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.31.

sabah ve öğleden sonra iki uzun teneffüs yapılsa oyunlar için yeterli zaman bulabileceklerdir. Dar oyun yerleri olan okullarda öğrencileri gruplar halinde teneffüslere çıkarmak daha uygun olacaktır. Olumsuz havalarda içeride oynanacak oyunların düzenlenmesinde dikkatli davranılmalıdır³².

-Sınıf Çalışmalarında Öğrencilerin Gruplara Ayrılması: Öğrencilerin, öğretmenlerin vereceği kararlarla iyi, orta ve zayıf şeklinde gruplara ayrıldığı gözlenmiştir. Bu durum öğrenci üzerinde olumsuz etki yapacaktır. Akademik ölçülere göre çocukların gruplara ayrılmasında, öğrenci durumunu öğrenip etki altında kalacağından zararlı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Gruplara ayırmada öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin dikkate alınması (okuma, hesap, güzel sanatlar v.b.) daha yararlı olacaktır. **Bireysel farkları** göz önüne alan eğitim anlayışını benimseyen ülkelerde öğrenciler daha başarılı olmaktadır³³.

d-Müfredat Programı

-Programın Konuları: Müfredat programının planı iyi olmakla birlikte yapılacak değişikliklerle bu plan ıslah edilebilir. Örneğin dersler şu şekilde altı gruba ayrılabilir: Türkçe, Sosyal İncelemeler, Fen, Matematik, Güzel Sanatlar ve Sağlık. Bu tür bir gruplara ayırma, psikolojik esaslara daha uygun olacak ve çağdaş eğitim yöntemlerinin uygulanması kolaylaşacaktır.

Yapılan gözlemler, okullardaki çalışma ve birliğin sağlanmasında karşılaşılan zorlukların programlara konulan sıkı kayıtlardan kaynaklandığını göstermektedir. Gayretli öğretmenler bu zorlukları bertaraf edebilmekte ise de, orta derecede yetenekli bir öğretmenin yardıma ihtiyacı olmaktadır.

En çok ıslah edilmeye muhtaç konular; okuma, beden eğitimi ve müziktir. Hayat bilgisi, coğrafya, tarih ve matematik alanlarında bazı işler iyi yapılmaktadır. Resim ve el işi alanlarında dikkat çekici bir gelişme gözlenmektedir³⁴.

-Öğrenme ve Öğretme Yöntemleri: Birbirini izleyen derslerde çocuğun zihnini, öğretmenin düşünceleri ve soruları ile dolduran kesin öğretme sistemi, çocuklara kendi çalışmaları ile gelişmelerine imkân vermemektedir. Deney ve tartışma yöntemlerine pek az rastlanıyor. Ancak, bu yöntemleri sürekli uygulayan örnek sınıflar da vardır.

³² B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.31.

³³ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.31-32.

³⁴ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.32.

Her sınıf, tek tip ve resmi bir yöntem içerisinde çalıştığı için, grup çalışmalarına pek az rastlanmaktadır. Yapılacak işlere göre değiştirilebilecek eğitim yöntemleri çeşitliliği nadiren dikkate alınmaktadır. Çocuklarda doğal öğrenme yolları binde bir incelenmektedir. Bunun için çalışan öğretmenlere yardım edilmelidir. Yöntem açısından yapılacak rehberlik, mutlaka okul çevresinin vasıflarını değiştirecektir³⁵.

-Malzeme: Yegane öğretim araçları kitaplardır. Elde bulunanlar da orta derecede olup, programın ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre düzenlemeler yapılmalıdır. Sayı bakımından da yetersizdir. Yurt içinde yazılacak ve yabancı dillerden çevrilecek kitapların listesi özenle hazırlanmalıdır.

Not defterlerinin eğitimde önemli bir yeri vardır. Çeşitli şekil ve büyüklüklerde olması yararlı olabilir. Elish alanında yerli malzeme kullanımı gittikçe artmaktadır. Az masraflı maddelerden daha etraflı deneme ve koleksiyonlar yapılabilir. Burada köy okulları şehirdekilere göre daha üstündürler³⁶.

-Ders Cetveli: Kısa teneffüslerle sınıf çalışmalarını durduran ve eşit zamanlara bölünmüş ders cetveli yapaydır. Günlük ve haftalık ders cetvellerinin hazırlanmasında psikolojik esaslardan çok eski geleneklerin etkisini yansıtmaktadır. Çağdaş bir öğretim hedefleniyorsa, ders cetvellerinin esnek ve daha iyi bir yapıda olması gerekir. Konuların gruplara ayrılması programın yeniden hazırlanmasını kolaylaştıracaktır. Öğretmen ve müfettişlerden oluşan bir komisyon haftalık ders süresi aynı olmak şartıyla, daha yararlı bir dağılımı içeren değişik cetvel örnekleri hazırlayabilir³⁷.

-Not Verme, Sınavlar ve Raporlar: Çocuğun haberdar olması için ara sıra yapılan not verme işlemi, herhangi bir seviye için istenilmeyen ve ilkokullarda ise hiç affedilemeyecek bir yöntemdir. Sınıfların çoğunda çocuklar iş için çalışmakta ve verilen notların farkında bile değildirler. Sınavlara ilişkin görüşler başka bir raporla bildirilecektir. Burada sözlü sınavların ilkokul öğrencilerinin yeteneklerini ölçemeyeceğini belirtmekte yarar vardır. Alışılmış karneler şekil ve esas itibarıyla iyi durumdadır. Öğretmenlerin, öğrencilerin seçmeli çalışmalarını inceleyerek, sosyal özelliklere daha çok önem verilmelidir. Bazı öğretmenler, öğrencileri daha iyi tanımak için değişik şekillerde not tutmaktadır³⁸.

³⁵ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.32.

³⁶ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.33.

³⁷ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.33.

³⁸ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.33-34.

-Sosyal Çalışmalar: Okullarda toplantı, kütüphane, gazete, kooperatif, müze, öğrenci kurulları gibi çalışmalar yapılması memnuniyet vericidir. Bazı öğretmenler, öğrencilerin sosyal çalışmalarda kazandıkları bilgilerle dersler arasında bağ kurmaya çalışıyorlar. Bazı okullarda ise müzeler, cansız; toplantılar, öğrencilerin hayatına uymamakta; kütüphaneler, yetersiz; kooperatif idareleri, orta derecede; öğrenci kuruluşları, resmîyette; duvar gazeteleri, tekdüzedir. Bunlara sebep, öğrenci çalışmalarının eğitime katacağı canlılığın öneminin anlaşılamamasındandır³⁹.

-Okul Atmosferi: İlkokullarda genelde, teneffüslerde sakin, hoş, dostça geçen bir ortam vardır. Oyun alanlarında çocuklar gözetime gerek duymadan serbestçe dolaşmaktadırlar. Oyunlarda güçlü bedensel çalışmalar arzu edilir, teneffüsler uzatılır ve oyunlara öğretmenlerin katılımı sağlanır.

Bazı istisnaları hariç sınıf ortamı resmidir. Sınıfa öğretmenler hakimdir. Öğretmenlerle öğrencilerin ilişkileri sınırlı olup, düzenlemeler resmi bir model izlenmektedir. Sıraların yerleştirilmesi daha sosyal bir şekilde yapılabilir. Odaların boşluğu soğukluk hissi vermektedir. Duvarlar boyanıp, öğrencilerin eserleri sergilenirse daha hoş bir görüntü olur.

Öğrencilerin tek renk önlük giymeleri halk arasındaki farkları kaldıran ve yarı resmi bir görünüm veren yerinde bir uygulama olmakla birlikte siyah renk tozları belli ettiğinden uygun olmamaktadır. Onun yerine mavi, kahverengi, yeşil veya kurşuni renkler tercih edilebilir. Öğrencilerin okul dışında seçtikleri neşeli renklerle okul kıyafetleri arasında çok fark vardır. Renk seçimi önemlidir⁴⁰.

e-Öğretmenler, Müfettişler Ve İdareciler

-Sınıf Öğretmenleri: Öğretmenlerin çoğu görevlerini öğrendikleri metotlarla gereği gibi yapmakla beraber, sahip oldukları tekniklerle okul programı arasındaki uyumsuzluğu hissetmektedirler. Bazı öğretmenler bunu aşmak için müfettişlerle denemeler yapmaktadırlar. Öğretmenlerin güç şartlar altında çalışmalarına rağmen öğrenciler oldukça başarılıdır. Öğretmenlerin mesleki seviyelerini yükseltmek ve ıslah için onlara sistematik bir eğitim imkânı vermek yerinde olur.

Öğretmenlerin problemleri arasında az maaş ve özellikle köylerde iyi yaşama imkânlarını bulamamaları yer alır. Öğretmenlerin durumu değerlendirilirken evli ya da

³⁹ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.34.

⁴⁰ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.34-35.

bekâr olmalarından ziyade, kendilerini yetiştirme ve görevlerine adanmış olarak çalışmaları göz önüne alınmalıdır⁴¹.

-Vekil Öğretmenler: Tahsil görmüş öğretmenler yetiştikçe, vekil öğretmenler çalıştırılmamalıdır. Bunlara verilecek az maaştan yapılacak tasarruf önemli değildir. Diğer yandan, birçok vekil öğretmen görevini iyi şekilde yapmaya çalışıyorlar. Ancak, iyi niyet eğitim eksikliğini giderememektedir⁴².

-Öğretmenler ve Askerlik Görevi: Öğretmenler askerlik hizmetine alındıklarında, eğitim de aksamalar olmakta ve bu boşluklar vekillerle doldurulmaktadır. Öğretmen okulu mezunları staj dönemlerinde veya yaz tatillerinde askerlik görevini yapmalarını mümkün kılacak uygulamalar araştırılmalıdır⁴³.

-Başöğretmenler: Bunların idari görevleri hakkında bir araştırma yapılmamış olmakla birlikte sorumlulukları iyi belirlenmiştir. Bazıları, program, metot ve örnek dersler gibi fırsatlarla öğretmenlerin mesleki gelişimlerinde yararlı olmaktadır. Bununla birlikte Başöğretmenlerin zamanları daha iyi değerlendirilebilir. Öğrencisi çok olan okullarda Başöğretmenler, vakitlerinin bir kısmını idari işlerde büyük bir bölümünü de sınıf çalışmalarında geçirebilirler. Başöğretmenler, alışılmış işlerden çok diğer öğretmenlere rehberlikle uğraşmalıdırlar. Teftişten oldukça farklı olan bu rehberlik ve gözetim için Başöğretmenler yeterince eğitilmiş değillerdir. Öğretmenler toplantılarında rehberlik ve yönlendirme amacıyla yapılacak çalışmalara ağırlık verilmelidir ki, bu başöğretmenler okullarda öğretmen ve öğrencilerin seviyelerinin yükselmesine hizmet edebilsinler. Gazi Enstitüsü mezunları bu alanda daha yararlı olacaklardır⁴⁴.

-Gözetim: Müfettişlerin ancak bir bölümü eğitim, deneyim ve teknik bakımından yeterlidir. Teftiş alanında dünyada önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Bu konuda iyi araştırmalar yapılmalıdır. Çünkü, eğitimin ıslahı bu çalışmalara bağlıdır⁴⁵.

f-Köy Okulları

Köy okulları hakkında karara varmak için daha geniş bir araştırmaya gerek vardır. Şimdilik uygulanan üç sınıflı okullar iyidir. Mademki üç sınıflı okullar yerel ilgileri kullanmakta daha esnek ve genelde iyi bir programa sahiptir, yapılacak işler ve bu işlerde köy hayatı ile ilgi kurmak öğretmenin bilgi ve tecrübesine bağlıdır.

⁴¹ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.35-36.

⁴² B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.36.

⁴³ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.36.

⁴⁴ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.37

⁴⁵ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.37-38.

İki veya üç öğretmenli okullar da, program ve teşkilat olarak iyidir. Bunların eğitimle ilgili sorunları genelde şehir okulları ile aynıdır. Büyük yaşta okula yazılan öğrencilerin meslek eğitimine özellikle yerel ihtiyaçlara göre yetiştirmek üzere programda değişiklik yapılmalıdır.

Köy çocuklarının yeteneklerini geliştirecek yolların açılması gerekir. Fakat, bütün köylere okul açılması süreye muhtaçtır. Ayrıca okula kaydolan öğrenci sayısı arttıkça ülkenin ekonomik dengesini sarsmaktadır. Öğretmenlerin çoğu aldıkları eğitimle uygun ve mevcut şartlarda yapılabilecek en iyi durumda görev yapmaktadırlar. Genel durumu iyi olan köylerin okullarının durumu da iyidir. Muallim Mekteplerinde, köy hayatıyla ilgili işler ve uygulamalara daha çok önem verdikleri için, öğretmenler köylerde liderlik gibi mevki almaya daha layık olacaklardır.

Köy öğretmenleri yetiştirmek için ayrı bir okula gerek yoktur. Çünkü Türkiye’de köy ve şehre ait genel sorunlar, özel sorunlardan çoktur. Büyük şehirler az olup bunların yazlıkları da köylerdir. Bütün Muallim Mektepleri öğretmen yetiştiriyor, bu mezunlardan çoğu bir süre köylerde yaşıyor. Müfettişlerin, programın bu yönünü değerlendirirken özel tekniklere ihtiyaçları vardır. Bir deneme merkezi, köy çalışmalarında yardımcı dokunacak bazı önerilerde bulunabilir.

Türkiye ile benzer şartları yaşayan Meksika, son senelerde yaptıkları basit değişikliklerle önemli başarılar elde ettiler. Sağlık, tarım, elişleri, ev işleri, eğlence gibi konulara ilkokullarda önem veriyorlar. Köy öğretmenleri ile çalışan gruplar, bir ay süre ile çalışmalarını bir köyde sürdürüyorlar ve bu süre sonunda başka köylerde çalışmaktadırlar. Ekonomik sonuçları kısa sürede alınabilecek bir yöntemdir.

Türkiye’nin köy yatılı okulları artacaktır. Bu okulları yönetecek kişiler, köylerle ilgili çalışan gruplarla beraber çalışırlarsa faydalı sonuçlar alınabilir. Bu kuruluşlar, köy hayatının gerekleri ile okul programlarının uyuşturabileceği merkezler olabilirler. Öğretmenler ve öğrenciler, köylülere yardım ettiklerinde köy hayatında canlılık yaşanmaktadır. Bir süre için ailelerinden ayrılan çocuklar, daha etraflı eğitim alacaklardır.

Okulu bitiren çocukların köyün eğitim hayatına katkı sağlaması için kütüphanelere ve oyun alanlarına ihtiyaç vardır. İleride belki ortaokullar, Danimarka’da olduğu gibi köylerin canlılığını sağlayacaktır.

Amerikan okullarında olduğu gibi köy okulları, tarım uzmanlarından, sağlık ve ev idaresi uzmanlarından yararlanılarak köy hayatı için daha aktif hale getirilebilir. Şu anda, bu hizmetlerin hepsini bir arada toplamak mümkün olmamakla birlikte, mevcut unsurlarla bir başlangıç yapılabilir. Bu anlamda, Halkevleri ile Hilâl-i Ahmer, ilçelerdeki okullara yardım konusunda üzerlerine düşenleri yapmaktadır.

Okul binası ile öğretmen lojmanları, okulun köye göreceği işi aksettiren hususlardandır. Alman köylerinin çoğunda olduğu gibi bir ucunda sınıflar, diğer ucunda lojman olan çiftlik okullar iyi bir örnek oluşturur. Bu okulun geniş bahçesi, köy tarımının numunesi, öğretmen bir çiftçi, eşi ev hanımı olarak köy hayatına rehberlik edecektir.

Günümüz ulaşım şartları (düzgün yollar, ulaşım araçları, şoför v.s.nin olmaması) nedeniyle şimdiki halde köy çocuklarının eğitimi için tercih edilecek yöntem, taşımalı eğitim değil, kendi köyünde veya yatılı okullarda eğitim olmalıdır.

Öğretmenler, programları kendilerince değiştirerek, verimli bir şekilde uygulayacak biçimde yetiştirilmedikleri için, mevcut durumda öğretmen ve müfettişlerin yürürlükteki programı yerel şartlara göre uygulamaları önerilir. Bütün ilkokullar için geçerli esasları izlemek şartıyla günlük ve haftalık ders cetvellerinde değişiklik gereklidir.

Bazı bölgelerde şiddetli soğuklardan korunmak ve tarım işlerinin yoğun olduğu dönemleri dikkate alarak, tatil zamanlarını bölmek ve çocukların ailesine yardımı için yarım günlük öğretim yapmak mümkündür⁴⁶.

g-Okullarla İşbirliği Yapan Kurumlar

Himaye-i Etfâl ve Hilâl-i Ahmer'in okullarda öğrencilere yiyecek, giyecek ve okul araç gereci yardımı yaptığı görülüyor. Öğretmenler, bu kurumlarda gönüllü olarak çalışıyor, öğrenciler de para vererek katkı sağlıyorlar. Ancak, öğrencilerin bazı ufak tefek eşyayı hazırlayarak bilfiil sorumluluk alması daha iyi olacaktır. Anneler Derneği, muhtaç çocuklara yardım etmeğe çalışırken, öğrenciler derneklere para toplamak için verilen görevleri yerine getiriyor.

Diğer taraftan çocuklara yapılan yardımda gizlilik, yardım alan çocukların psikolojileri üzerinde iyi etki yapacaktır. Bunun için yiyecek, giyecek vs. yardım listelerinin herkesin göreceği yerlerde bulunmaması iyi olur⁴⁷.

⁴⁶ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.38-41.

h-İlkokul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi

Muallim Mektebi, ilkokulların temelidir. Milletin çocuklarının eğitecek öğretmenler, bu iş için gerekli mesleki bilgi, beceri ve çağdaş eğitim yöntemlerine sahip birer eğitimci olarak yetiştirilmelidirler. Bu olmazsa, modern okul binaları yapmak bir işe yaramaz. Türkiye'deki Muallim Mekteplerinin durumu ayrı bir inceleme ve raporun konusudur⁴⁸.

-Öğretmen Yetiştirmenin İdari Yönü: Mevcut haliyle Muallim Mekteplerinin, Vekâlet'in Orta Tedrisat kısmınca idare edilmesi pek uygun görünmüyor. Çünkü ilkokullara öğretmen yetiştiren kurumlar, bu okulların ihtiyaçlarını daha iyi bileceği için İlk Tedrisat kısmına bağlanmalıdır. Bununla birlikte öğretmen yetiştirme işinin uygulama aşaması ile ilkokullar arasında iyi denge sağlanmalıdır.

Belki bu şekil idare yerine; Vekâlet merkezinde ilkokullara öğretmen yetiştiren kurumlar da dâhil, her seviyede öğretmen yetiştirilmesine, müdür ve müfettiş yetiştirilmesine, üniversitede öğretmen ve ortaokul öğretmenlerine verilen pedagojik kurslara, ayrıca meslek öğretmeni ve diğer özel öğretmen yetiştirilmesi işlerine bakacak bir idari birim oluşturulabilir⁴⁹.

-Muallim Mekteplerinin Durumları: Kısa zamanda çok sayıda ilkokul öğretmeni yetiştirmek devri geçmiştir. Bunun yerine yüksek vasıflı, daha iyi hazırlanmış öğretmenler yetiştirmek için, mevcut Muallim Mekteplerin sayısını arttırmak ya da her okula düşen öğrenci sayısını azaltmak gerekir.

Muallim Mekteplerine girişte, lise mezunu olmak şartı koymak zamanı gelmemişse de, ileride bu da mümkün olacaktır. Şu an için Muallim Mektepleri ile orta mektepleri ayrılarak, Muallim Mektepleri, daha az kalabalık ve tamamıyla mesleğe yönelik olarak düzenlenebilir. Az mevcutlu sınıflarda, çağdaş eğitim sistemlerine uygun, mesleğe atıldıklarında tatbik edecekleri mesleki bilgi ve becerileri almış, çocukları geleceğe hazırlayacak öğretmenler yetiştirilebilir. Muallim Mektebi öğretim kadrosunun da, iyi seçilmesi ve bunlara müfettişler eklenerek, ilkokulların eğitim sistemi ile sıkı bağlar kurulmalıdır⁵⁰.

⁴⁷ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.41.

⁴⁸ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.41.

⁴⁹ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.41-42.

⁵⁰ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.42-43.

-Uygulama Öğretmenliği: Muallim Mektepleri, uygulama yapılabilecek eğitim kurumları olmadan tamamlanmış sayılamaz. Muallim Mektebine bağlı olan Tatbikat Mektebi/Uygulama Okulunun, “model” okul olması gerekmez. Ancak, bu okullarda serbestçe denemeler yapılabilmelidir. Yani öğrenci, öğretim görevlisi ve öğretmenler için laboratuvar olmalıdır. Çocuk hayatının incelenmesi, dışarıdaki doğal davranışlarla okuldaki davranışların gözlemlenebilmesi için bu Uygulama Okulunda bir yuva ya da anaokulunun olması gerekir.

Uygulama Öğretmenliği süresi, öğretmen adaylarının ilkokul yaşantısına alışıp deneyim kazanması için en az bir ay olmalı, bunun bir haftası köyde geçirilmelidir. Bütün bu uygulamalar okulun son yarıyılından önce tamamlanmalıdır ki, adaylar uygulamadaki deneyimlerini tartışabilsinler⁵¹.

-Eğitimde Yüksek Öğrenim: Gazi Terbiye Enstitüsü, üniversite ve yurtdışına burslu öğrenci gönderilmesi iyi imkânlardır. Alanlarında başarılı olan öğretmen, müdür, müfettiş ve Muallim Mektebi öğretmenleri, kendilerini geliştirebilmeleri için bu tür fırsatlardan yararlandırılmalı, kendilerine yüksek öğrenim görmeleri için yurtiçi ve yurtdışına süreli izin verilmelidir. Bunlar belirli alanlarda inceleme ve araştırma yaparak uzmanlaşırlar ve aralarından yetişecek güzide eğitimciler Türk eğitiminin yüksek düzeye ulaşmasına katkı sağlarlar. Yine bunlardan bir kısmının felsefe, psikoloji, sosyoloji ve genel sağlık alanlarında uzman kişilerle birlikte çalışması, eğitimin temelini oluşturan bu alanlarda yeni gelişmelere yol açacaktır⁵².

ı-Eğitimle İlgili Sergiler

Öğretmenler için yapılan “seyyar” okul sergileri ve kütüphane iyi organize edilmiş ve yararlı olmuştur. Ülkenin çeşitli bölgelerine gönderilecek olan benzer sergiler için geçmiş deneyimlerden yararlanılması gerekir.

Merkezdeki “Mektep Müzesi” yararlı işler yapmaktadır. Müzenin idari imkânları öğretmenleri sanat ve sergi kursu gibi çalışmalarla geliştirmek için daha etkin kullanılmalıdır. Gazi Terbiye Enstitüsü ile yakın işbirliği, bunu sağlamaya yardımcı olmaktadır. Müzenin düzenleyeceği bu tür sergiler ve milli günlerde düzenlenecek sergiler, halkın da ilgisini çekecektir. Okullarda uygulanan iş yöntemleri ve başarı dereceleri yükseldikçe okul sergileri ıslah edilecektir⁵³.

⁵¹ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.43.

⁵² B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.43.

⁵³ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.44.

4-Beryl Parker Raporu'nda Türkiye'de İlk Tahsilin Islahı İçin Tavsiyeler

İkinci on senelik dönemde ilkokulların gelişme ve ilerlemesi için hazırlanacak bir plan, milli bilimsel kurumların yaptıkları çalışmalar ve bunların sonuçlarının Maarif Vekâleti tarafından değerlendirilmesi ile ortaya çıkması gerekir. Bu merkezlerin izleyecekleri program şunları içermelidir:

- 1-Kabul edilmiş prensiplere göre çeşitli tipte okullardan oluşan bir grubun gelişmesi,
- 2-Kabul edilmiş yöntemlerin, bütün yönleriyle anadilin, sosyal incelemelerin, fen, matematik, sağlık, müzik, sanat ve el işi bilgilerinin uygulaması,
- 3-Müfettişler, öğretmenler ve başöğretmenler için kurslar,
- 4-Müfettişler, öğretmenler ve başöğretmenler için yayınlar,
- 5-Köy okullarının ve toplumunun incelenmesi,
- 6-Muallim Mekteplerinin ilkokullarla bütünleştirilmesi.

Başka ülkelerde olduğu gibi bu tür çalışmaların yapılmasıyla, müdür, müfettiş ve öğretmenlerin kendileri ile ilgili sorunların daha iyi çözümü için birlikte çalışmaları sağlanır. Bu çerçevede Muallim Mektebi ve üniversite öğretim üyelerinden yararlanılabilir⁵⁴.

-Türkiye'de Milli Terbiye Laboratuvarları Hakkında Öneriler: Türkiye'de vatandaşlık eğitiminin sağlam olması ve bunun ihtiyacı karşılaması, dışarıdan ithal olmamasına bağlıdır. Şimdiye kadar uygulanan sürekli batılılaşma, bazı yabancı düşünceler ve uygulamaların Türkiye'ye girmesine yol açmıştır. Bu arada eğitimciler arasında değişik görüşleri benimseyenler ve savunanlar olmuştur. Doğal olarak eğitim alanında bazı karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Yabancı görüşleri benimseyenler için eleştirilecek önemli bir özellik, bu görüşler ile Türkiye'nin şartları arasında bağlantı kuracak bir araştırma ve inceleme yapmamalarıdır.

Artık okulların, kendi milletinin özelliklerini ve ihtiyaçlarını dikkate alma ve inceleme zamanı gelmiştir. Muallim Mektepleri ve Üniversite öğretim üyeleri, yerel okulları kendilerine araştırma alanları olarak belirlemeli; buralarda geliştirdikleri eğitim sistemlerini denemeli; elde edilen sonuçları, ilgili kişi ve kurumlarla değerlendirmelidirler.

⁵⁴ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.45.

Sayıları gittikçe artan birçok kasaba ve köy okullarında prensip itibariyle tam ve teknik açıdan mükemmel durumlarla karşılaşmak mümkündür. Ancak bunlar, diğer öğretmenler tarafından bilinmemektedir. Kendi ülkesindeki bu mükemmellikte okulları görmeyen bazıları eğitimde ilhamı dışarıda arıyorlar.

Türkiye’de; Viyana, Hamburg gibi şehirlerdekiyle kıyaslanacak eğitim merkezleri kurmak için bir plan yapılabilir. Gerçekten, yerel imkânlar açısından daha uygundur. Çocukların ve öğrencilerin, taze ve güçlü özellikleri, geleneklerden serbestlik ve cumhuriyetin sosyal prensipleri özellikle modern eğitime uygun olduğu için daha iyi ve sağlam sonuçlar alınabilir. Fazla olarak, ülkenin ekonomik ve kültürel durumu, coğrafi ve tarihi zenginliği ile modern okulun ihtiyaçlarını pek güzel karşılayacak birçok eğitim malzemesi vermektedir. Sınâî ve tarihi bir dönemin incelenmesi, Dewey’in tavsiye ettiği gibi birçok okulda suni olarak geliştirilmelidir. Fakat burada bu bir gerçektir ve batıdaki öğretmenler buna gıpta etmektedir. Bu kaynakları iyi kullanmağa sevk edecek olan planın merkezi, altı adet Milli Eğitim Laboratuvar Merkezi’nin gelişmesidir. Bunun için; eğitimin her alanında, okul öncesi, ilk, orta ve yüksek eğitim, öğretmen yetiştirilmesi, meslek eğitimi ve sosyal gelişmeler, uygulamalı eğitim, yabancı ülkelerdeki eğitim reformlar gibi alanlarda bilgi sahibi müşavir bir direktör gereklidir. Ayrıca, böyle bir plan hazırlandıktan ve belli bir süre belirlendikten sonra maddi kaynak sağlanmalı ve uygulamada geniş serbestlik verilmelidir. Plan iyi hazırlanır ve işin ehli ve deneyimli ellere verildikten sonra, ocuklara zararlı veya hükümete masraflı bir şeyler olacak diye korkmaya gerek yoktur. Bazı ülkelerde yapılmış ve sonuçsuz uygulamaları denemeye gerek yoktur.

Bir sene sonra bu altı merkez, ülkenin yerel ihtiyaçları ve coğrafi açıdan örnek olacak yerlerden seçilmelidir. Daha sonra bu Uygulama Laboratuvar Merkezleri çoğaltılır.

İlk senede, ilk, orta ve Muallim Mektebi olan batıdaki bir şehir seçilmeli ve sistematik bir ilerleme sağlanmalıdır. Bu ilk sene içerisinde, bütün öğretmen, müfettiş ve idarecilerin uygulama ve onun sonuçlarını değerlendirme çalışmalarına katılmaları sağlanmalıdır. Araştırmalara yardımcı olmak üzere genel bir pedagoji kütüphanesi, konferanslar ve raporların yayınlanması önemlidir. Öğretmenlerin yüklerini hafifletmek için Pazartesi öğleden sonrası tatil edilir. Sonraki sene öğretmenler bir sene çalışıp hazırlandıkları için öğrencilerin çalışmaları da zenginleşecektir.

Okullar, kütüphaneler, müzeler, halkevleri ve diğer ilgili kurumlarla işbirliği sağlanmalıdır. Belirli zamanlarda köylerde ve kasabalarda kısa dersler verilmelidir. İlk seneki çalışmalara katılan seçkin müfettişler ve idareciler başka yerlere giderek benzer çalışmaları başlatır, geri kalanları ise başlatılan uygulamaları devam ettirirler. Eğitim laboratuvar merkezlerindeki çalışmalar başarılı olduğu zaman, burası; çevre bölgelerdeki öğretmen ve idarecilerin geleceği merkez olur.

Eğitim Laboratuvar Merkezleri, her sene yabancı ülkelere öğrenci göndermek için çok masraflara, dil öğrenmek için zaman kaybetmeye ve gidilen yerlere uyum sağlamak için sıkıntılara gerek kalmayacaktır. Şüphesiz ki, bir kısım öğretmen, müfettiş, memur ve öğretim üyesinin, yurt dışına eğitim ve araştırma için gönderilmelidir. Ülkede yapılan eğitim çalışmaları başarılı oldukça, Türk öğretmen ve idarecileri bundan gurur duyacak ve medeni cesareti artacaktır.

İkinci on senede, Türk ilkokullarında bilimsel ilkeler ve cumhuriyet prensipleri ile sıkı bağlar kurularak reform adımlar atılmalıdır ki, istenilen vatandaşlık eğitimi gerçekleşebilsin⁵⁵.

a-Birkaç Okuldan Oluşan Bir Grubun Geliştirilmesi

Bu tavsiyelerin ilk örneği, il merkezinde başlatılır ve daha sonraki zamanlarda köylere kadar yaygınlaştırılır. İlerleme Programı şu adımları içermelidir:

- 1-Yerel okulların, kuvvetli ve zayıf yönlerinin araştırılması,
- 2-Belirli iş alanlarının, güçlük ve öneme göre bir sıra halinde düzenlenmesi,
- 3-Uygulanacak yöntemler ve esaslar hakkında inceleme yapılması,
- 4-Eğitim araçlarının hazırlanması ve uygulama yöntemlerinin öğretilmesi,
- 5-Çalışmaların okulda başlanması,
- 6-İlerleme alanındaki zorlukların ortadan kaldırılması,
- 7-İlerlemeye dair verilen raporlar ve sonuçlarının değerlendirilmesi,
- 8-Gelişmelere göre planda değişiklik yapılması.

Müfettiş ve uzmanların hazırladıkları ilerleme planı, Müfettişler Meclisi'nde onaylandıktan sonra konferans ve toplantılarla ilkokul öğretmenlerine anlatılır ve tartışılır. Öğretmenler de kendi görüşlerini dile getirirler. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra, okullarda uygulamaya başlanır ve bir taraftan da araştırmalara devam edilir. Yeni

⁵⁵ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.46-49.

yöntemler uygulanırken, belirli aralıklarla yapılacak toplantılarda değerlendirmeler yapılır ve gerekirse planda değişiklik yapılır.

Müfettişler ve diğer grupların hazırladıkları raporlar, çeşitli konularda kitap ve broşürler çoğaltılarak her tarafa gönderilir, sergiler ve örnek dersler yapılır. Müfettişler ve şehir merkezinde uygulamalarda başarılı öğretmenler yapacakları gezilerle yerel öğretmenleri bilgilendirirler⁵⁶.

b-Ülkedeki Eğitimeiler Tarafından Uygun Bulunan Eğitim Metotlarının Uygulanması

İlkokul programına konulan dersler altı gruba ayrılır ve laboratuvar merkezinin bir sene içerisindeki çalışmaları değerlendirilir. Bu gruplar şunlardır:

-Türkçe: Konuşma, tartışma, konferans gibi sözlü, el yazısı, nesir, şiir, imla gibi yazılı dille, edebiyatla ilgili dersler bu grubu oluşturur.

-Sosyal Araştırmalar: İlk sınıflarda hayat bilgisi, yüksek sınıflarda tarih, coğrafya ve yurt bilgileri bu gruptadır. Bu grup, toplumun bünyesini ve toplum içindeki etkilerini araştırır.

-Fen Bilgisi: İlk sınıflarda hayat bilgisinden ayrılmayan doğa incelemeleri ve yüksek sınıflarda kimya ve fizik dersleri bu grubu oluşturur.

-Matematik: Hayattaki gelişmeleri anlamaya ve ifadeye yardım eder.

-Güzel Sanatlar: Resim, müzik, el işi çalışmaları bu gruba girer. Bunlar, diğer alanlardan esinlenmekle beraber, kendi alanlarında bağımsız olarak da devam ederler.

-Sağlık: Fizyoloji ve hijyeniğin doğrudan doğruya öğretilmesini, jimnastik, oyun ve sporlar bu grubu oluşturur.

Çağdaş okul, eğitimi, programdaki konuların yalnız öğretilmesinden ibaret kabul etmez. Derslerle ilgili çalışmaların gelişmesine önem verir. Bunun için duvar gazetesi, geziler, toplantılar, müzeler, öğrenci heyetleri, kütüphaneler oluşturulması gibi konularda izlenecek yöntemlerin incelenmesi gerekir. Okul hayatı için önemli olan bu çalışma grupları özenle düzenlenmeli ve uygulanmalıdır⁵⁷.

c-Müfettişler, Başöğretmenler Ve Öğretmenler İçin Açılacak Kurslar

Eğitim alanında atılacak ilerleme adımları için teorik ve uygulamalı kurslar önemlidir. Bu tür kurslar okullarda izlenecek yöntemlere veya yeniliğe başlangıç yapılmasına ve uygulanmasına yardım eder. Aşağıdaki kurslar açılmalıdır:

⁵⁶ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.50-52.

⁵⁷ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.52-54.

-Değişik Uzmanlar Tarafından Verilecek Yaz Kursları: Özellikle müfettişler için açılacak bu kurslara çevredeki müdür ve öğretmenlerin de katılabilmeli. Üniversite ve Terbiye Enstitüsü öğretim üyelerince konferanslar düzenlenir. Konferansın yanı sıra, tartışma, gösteriler ile birlikte; okul, müze ve fabrika gibi geziler yapılabilir.

-Okul Müdürü Ve Başöğretmenlerle Okulda Yapılacak Toplantılar: Belirli sürelerde yapılarak, yapılan çalışmalar değerlendirilir. Tek öğretmenli okulların öğretmenleri de yapılan toplantılarla ilgili yayınlar yardımıyla aydınlatılır.

-Müfettişlerle Yapılacak Bölge Toplantıları: Müfettişlerle öğretmenlerin katılacağı bu toplantılarda, laboratuvar merkezlerce önem verilen konular hakkında öğretmenlere bilgi verilir ve görüşleri tartışılır.

-Uzmanlarla Şehir Okullarında Yapılacak Toplantılar: Şehirdeki ilkokulların öğretmenlerinin topluca veya sınıf gruplarına ayrılarak yapılacak bu toplantılarda uzmanlar tarafından dersler verilir.

-Enstitü Ve Üniversite Öğretim Üyelerince Verilecek Kurslar: Özellikle ilkokulların ıslahı için müfettişler ve öğretmenlere Pazartesi ve Perşembe günleri öğleden sonraları, elverişli salonlarda verilmesi önerilir. Müdür ve müfettişler de katılabilirler. Eğitim tarihi ve felsefesi, sosyoloji, çocuk psikolojisi, genel sağlık, Türk okullarında inkılâp, eğitimde seminer, denetim ve izleme konuları bu kursların konuları olarak önerilir. Gazi Terbiye Enstitüsü'nce güzel sanatlar, eliş, müzik ve beden eğitimi alanlarında da kurs düzenlenebilir.

-Muallim Mekteplerinde, bu okulların mezunlarınca verilecek kurslar.

-Grup Toplantıları: Yaşanılan deneyimlerin paylaşılması, eğitimle ilgili konuların tartışıldığı bu tür toplantılara öğretmenlerin gönüllü katılımı teşvik edilmelidir⁵⁸.

d-Müfettişler, Müdürler Ve Öğretmenler İçin Yapılacak Yayınlar

Eğitim alanında hazırlanacak kitap ve bültenlerin, okullarda yapılan çalışmaları konu edinen; ilkokul öğretmenlerine rehberlik edecek şekilde ve yine öğretmenlere yardımcı olacak çeviriler olması, dikkat edilmesi gereken özelliklerdir⁵⁹.

e-Köy Okullarının Ve Bölgelerinin İncelenmesi

Her ilde, sakinlerinin yerel meşguliyetleri ile çevresine örnek olacak köyler vardır. Merkezde çalışan müfettişlerin gözetimi altında inceleme ve denemeler yapılır.

⁵⁸ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.54-55.

⁵⁹ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.57.

Seçilen belirli köylerdeki okulların durumu (üç sınıflı/ beş sınıflı, tek öğretmeli/ tam kadrolu vs.), okulun köyün hayatına etkisi incelenir.

Köy okullarında uygulanacak program ve yöntemlerin geliştirilmesi, yerel ilgilere verilecek önem ve öğrencilerin yaşına uygun olması konuları hariç, şehir okulları planından fazla fark etmez. Tarım ve sanat alanı ile ilgili uygulamalı işlerin köylerde başlaması ve gelişmesi istenilmekle birlikte, bu dersleri idare edecek öğretmenlerin sayısı azdır. Fakat, o işlerin ustalarına okulda ders verdirilerek, yerel sanat ve işlerin devamı ve gelişmesi sağlanabilir⁶⁰.

f-Öğretmen Okullarının İlkokullarla Bütünleştirilmesi

Milli Laboratuvar Merkezleri, daima bir veya iki Muallim Mektebi olan şehirlerde kurulmalıdır. Çünkü, ilköğretim ile ilgili ortaya çıkacak sorunlar ve gelişmeler, kısa sürede oradaki Muallim Mektebi öğrencileri ve çevredeki öğretmenlerle konuşulup tartışılabilir. Her Muallim Mektebinde, yüksek sınıflardaki öğrencileri staj ve uygulamaları için üç sınıflı bir Uygulama Okulu açılmalıdır.

Muallim Mektebi profesörleri ve öğrencileri, uygulanacak gelişme programı ile yakından ilgilenmelidirler. Programın hazırlıklarına ve sonuçların değerlendirme çalışmalarına katılmalıdırlar⁶¹.

C- BERYL PARKER RAPORU'NUN TÜRK EĞİTİMİNDEKİ YERİ

Rapor'un 1939'da yayınlanan nüshasının ilk sayfasında; okullarla ilgili incelemelere esas olacak objektif bilgilerin az olmasından dolayı tam sayılamayacağı ve bu nedenle raporun, birçok yönden pek güvenilemeyecek izlenimlerin bir araya getirilmesinden ibaret olduğu belirtilmektedir. Ayrıca; raporda belirtilen konuların hepsi, muhtemelen müfettiş ve gözlemcilerin bundan önce yazdıkları raporlarında yer aldığı, ilkokulların ihtiyaçları, müfettişler ve öğretmenler tarafından layıkıyla anlaşılmış olduğu ve giderilmesi için çalışmaların devam ettiği vurgulanmaktadır.

"Başlangıç" başlığı ile verilen ve muhtemelen Maarif Vekâleti yetkililerinden biri tarafından kaleme alınan bu kısımda; rapor ve yazarından üçüncü şahıs olarak bahsedilmekte ve rapor hakkında Türk yetkililerin bakış açısı yansıtılmaktadır.

Rapor, esas olarak Türk eğitim idarecileri ve müfettişleri tarafından hazırlanan raporlara dayanmakta ve çeşitli yerlerde bu kişilere teşekkür edilmektedir. Ayrıca,

⁶⁰ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.57.

⁶¹ B.Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.58.

raporun hazırlanmasına zemin hazırlayan Türk eğitimcilerine ve bu incelemeye esas raporu için John Dewey'e de minnettarlık belirtilmektedir. Eleştiri maksatlı bir raporda amaç, ihtiyaçları belirlemek ve çözüm önerilerinde bulunmak olduğundan; raporun kısalığı, Türk ilköğretimi alanındaki olumlu yönlerin betimlenmesine imkân vermemektedir.

Beryl Parker'ın raporunda, eğitim-ekonomi ilişkisine yapılan vurgu⁶², öğrencilerin aktif olarak çalışmalara katılması⁶³, grup çalışmasına ağırlık verilmesi⁶⁴, öğretmenlerin maddi durumlarının iyileştirilmesi⁶⁵, okullarda çağdaş eğitim yöntemlerinin uygulanması⁶⁶, bütün çocukların eğitim hakkından yararlandırılması⁶⁷, okur-yazar oranının artırılması⁶⁸, çocukların yaparak öğrenmeleri⁶⁹ gibi ilgili herkes tarafından dile getirilen konulara yer verilmektedir.

Raporda yer alan; seyyar sergi, okul müzesi⁷⁰, başarılı uygulamaların diğer eğitimcilerle paylaşılması⁷¹, eğitimle ilgili araştırmalarda bulunmak ve yeni eğitim yöntemlerinin deneme amaçlı uygulaması için milli bir laboratuvar kurulması⁷², köy hayatına dair yayınların hazırlanması⁷³, hayatta kullanılacak bilgilerin öğretilmesi⁷⁴ gibi bazı öneriler, hem Türk eğitimciler tarafından dile getirilmekte ve gerçekleştirilmesi için uğraşılmakta ve hem de 1924'te ülkemize gelen John Dewey'in raporunda yer almaktaydı.

Okullarda yaşanan öğrenci devamsızlığının önlenmesi önerisi, Amerikan Heyeti Raporu'nun Maarif Kısmı'nda da yer almakta ve idarecilerimizin çare aradığı sorunlardan biri olarak algılanmaktaydı. Taşınmalı eğitimi öneren Amerikan Heyeti'nin aksine, Beryl Parker yatılı köy okullarını tavsiye etmekteydi. Zaten bu uygulama, Osmanlı Devleti zamanından beri imkânlar ölçüsünde sürdürülmekteydi.

⁶² B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.3.

⁶³ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.17.

⁶⁴ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.9-10.

⁶⁵ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.36.

⁶⁶ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.16,18,31.

⁶⁷ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.7.

⁶⁸ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.4.

⁶⁹ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.32.

⁷⁰ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.45.

⁷¹ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.47.

⁷² B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.11-13,16,45-46,49.

⁷³ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.7.

⁷⁴ B.Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, s.10-11.

Beryl Parker, raporunda ihtiyaçlarının aynı olması nedeniyle köy okulları için öğretmen yetiştirmek üzere ayrı öğretmen okullarının açılmasına gerek olmadığını kaydetmektedir (.38-39). John Dewey ve bazı Türk eğitimciler ise bu görüşün aksini savunmaktaydılar. Hatta 1927-1932 yılları arasında iki köy öğretmen okulu açılmış ise de ilgili bölümde kaydedilen nedenlerden dolayı kapanmıştı. Fakat, Türkiye’de mevcut ulaşım imkânları, ekonomik ve sosyal şartlar, köy ilkokulları için ayrı müfredat izleyen öğretmen okullarının açılmasını gerektirmekteydi. Nitekim Beryl Parker Raporu’nun hazırlanmasından kısa süre sonra, ülkemizde köy ilkokullarına öğretmen yetiştirilmesi amacıyla değişik uygulamalar başlatılmıştır. Önce askerliğini belirli rütbelerde yapmış ve uygun şartları taşıyan gençler belirli kurslardan geçirilerek “eğitmen” olarak yetiştirilmişlerdir. Daha sonra da köylerin hayat şartlarını dikkate alan, tarım, hayvancılık, sağlık gibi konularda da köylüye önderlik edecek öğretmenler yetiştirmek amacıyla “Köy Enstitüleri” açılmıştır.

Rapordaki, eğitim için gerekli okul araç-gereçlerinin hazırlanması, okulların oyun salonu ve laboratuvar bakımında yeterli hale getirilmesi⁷⁵, okullarda doktor istihdamı⁷⁶ uygulaması eldeki imkânlar ölçüsünde gerçekleştirilmeye çalışılmaktaydı. Ayrıca raporda yer alan ilginç önerilerden birisi olan, öğrenci önlüklerinin siyah renk yerine mavi gibi iç açıcı renklerden seçilmesidir. Fakat bu öneri raporun hazırlanmasından yaklaşık 60 yıl kadar sonra gerçekleştirilebilmiştir.

Yukarıda belirtilenlerden de anlaşılacağı üzere; Beryl Parker Raporu, incelememize konu olan dönemde (1923-1938 yılları arasında) hazırlanan raporlardan en az uygulanan ve Türk eğitim politikalarında en az etkili olan raporlardandır. Raporda yer alan çağdaş eğitim uygulamaları, istatistiksel bilgiler ve bunlar üzerinde yapılan yorumlar önem taşır.

⁷⁵ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.24-30,40.

⁷⁶ B.Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, s.30.

VII. BÖLÜM

ALBERT MALCHE VE ÜNİVERSİTE REFORMU

A- KURULUŞUNDAN 1933'E KADAR İSTANBUL DÂRÜLFÜNÛNU

1-Türkiye'de Dârülfünûn'un Kuruluşu ve 1923'e Kadar Geçirdiği Aşamalar

Medrese eğitim sistemindeki kademeler bir tarafa bırakılacak olursa, Türkiye'de yüksek öğretim kurumu olarak Dârülfünûn'un kuruluşuyla ilgili çalışmalar, Tanzimat Dönemi'ne rastlamaktadır. Dârülfünûn tabiri ilk olarak eğitim işlerini organize etmek için kurulan Meclis-i Muvakkat tarafından önerilen ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'ce onaylanan bir Lâyhada yer almaktadır. Mevcut okulların, Sıbyan Mektepleri ve Rüştîye Mektepleri olarak derecelendirildiği 19 Şubat 1846 tarihli Lâyhada; üçüncü derecede eğitim kurumu olarak, Osmanlı vatandaşlarından en üst seviyede eğitim almak isteyenlere, her alanda bu imkânı sunmak ve devlet kurumlarına memur yetiştirmek için bütün donanımıyla birlikte İstanbul'da bir yatılı "Dârülfünûn" kurulması önerilmekte ve binası tamamlanıncaya kadar Bâb-ı Âlî'de bir oda tahsis edilmesi hususunun Padişah tarafından tasdik edildiği belirtilmektedir¹.

Eğitim işlerinin düzenlenmesi ve Dârülfünûn'un kuruluş işlerinin yürütülmesi için 21 Temmuz 1846 tarihli Meclis-i Vâlâ mazbatasıyla "Daimi Maarif Meclisi"nin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu meclisin kararlarına göre bütün eğitim işleri ile ilgilenmek üzere 9 Ocak 1847'de "Mekâtib-i Umûmiye Nezareti" kurulmuş ve Nazırlığa Vak'anüvis Esad Efendi getirilmiştir. Diğer taraftan Dârülfünûn binası inşa görevi, 1846'da İtalyan Mimar Gaspare Tarajano Fossatti'ye verilmiş ve Ayasofya yakınlarında inşaata başlanmış; daha sonra, Mimar Ahmed Efendi bu inşaatı devam ettirmiştir. İnşaat çok uzun sürmüş, 6 Mart 1865'te tamamlanmış ise de bina², Maliye Nezareti'ne verilmiş ve daha küçük yeni bir bina yapımına başlanmıştır. Bu bina da 1869'da tamamlanmıştır³.

¹ Takvim-i Vekayi, No: 303 (27 Recep 1262/ 21 Temmuz 1846), s.1.

² Çok pahalıya mal olan ve alt katında 36, orta katta 45 ve üst katta 49 odası bulunan bina 1933'te yanmıştır. (Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi I-II*, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s.546.)

³ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Dârülfünûn Tarihçesi'ne Giriş", *Belleten*, LIV/Sayı: 210 (Ağustos 1990), TTK. Yay, Ankara, 1990, s.700-705. M.Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti*, s.34-36. Dârülfünûn için yapılan yeni bina, günümüzde Basın Müzesi olarak kullanılan Çemberlitaş'taki binadır.

Dârülfünûn'un ders kitaplarını hazırlamak için kurulan Encümen-i Dâniş⁴ 15 Temmuz 1851'de toplanarak çalışmalarına başlamış ise de, bu çalışmalardan bir sonuç çıkmamıştır. İleride açılacak Dârülfünûn için terbiye ve matematik alanında öğretmen yetiştirilmek üzere 1857 yılında Tahsin (Hoca Tahsin Efendi) ve Selim Sabit Efendiler Paris'e gönderilmiştir⁵.

Binası tamamlanmadığı ve ders kitapları hazırlanmadığı halde, eğitime başlanması için çalışmalar yürütülmüş ve 1846'da inşaatına başlanan Dârülfünûn binasının tamamlanan kısımlarında, 13 Ocak 1863 tarihinde Kimyager Derviş Paşa'nın açılış dersi ile başlanmıştır. İki hafta öncesinden ilanlarla duyurulan ve Derviş Paşa'nın fizik ve kimya derslerinin önemini anlattığı ve elektrik deneyi yaptığı bu dersi yaklaşık 500 kişi dinlemiştir. Halka açık serbest dersler (konferanslar) şeklinde yapılan bu eğitimde, fizik, kimya, tabii ilimler ve tarih dersleri verilmiştir. Derviş Paşa'dan başka; Hekimbaşı Salih Efendi, Ahmed Vefik Efendi (Paşa), Ahmet Cevdet Paşa, Münecim Paşa ve Osman Efendi tarafından verilen ve devlet idarecileri ile halkın ilgi ile takip ettiği bu derslerden yapılan sınavlarda başarılı olanlara "Şehadetname" verilmiştir (1864). Derslere rağbetin azalması ve dışarıda mutaassıplar arasında söylentiler çıkmasından sonra bina, Maliye Nezareti'ne verilmiş ve Dârülfünûn Divanyolu'nda kiralık bir konağa nakl olunmuş; burası da, 1865'te yanmış ve böylece Dârülfünûn işi bir müddet unutulmuştur⁶.

Eğitim işlerinin tek elden idaresi için, 14 Mart 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuş ve Nazırlığa Abdurrahman Sami Paşa atanmıştır⁷. Diğer taraftan,

Ekmeleddin İhsanoğlu, "Dârülfünûn", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul, 1993, s.521-525.

⁴ Dahilî 39 ve aralarında İngiliz Redhaus, Avusturya'lı Hammer ve Fransız Beyanki ile Osmanlı vatandaşı Rum ve Ermeni'nin bulunduğu 29 Harici üyeden oluşan Encümen-i Dâniş üyeleri için bakınız: M.Cevad, **Maârif-i Umûmiye Nezâreti**, s.47-57.

⁵ A.Arslan, **Dârülfünûn'dan Üniversite'ye**, s.27. Bu iki kişiye verilen özel talimatname için bakınız: M.Cevad, **Maârif-i Umûmiye Nezâreti**, s.64-65.

⁶ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Dârülfünûn Tarihçesi'ne Giriş", **Belleten**, LIV/Sayı: 210 (Ağustos 1990), s.706-710; Mehmed Ali Aynî, **Dârülfünûn Tarihi**, İstanbul, Yeni Matbaa, 1927, s.13-19; Hasan Ali Koçer, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s.74-75; F.R.Unat, **Türk Eğitim Sisteminin...**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964, s.50; O.Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi I-II**, s.552-553; "İlk Dârülfünûn Nasıl Küşad Olunmuştur?", **Vakit**, No: 3676 (31 Mart 1928), s.1,6.

⁷ A.Akyıldız, **Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform**, s.248; Cevdet Paşa, **Tezaker**, Cüz: 13-20, (Yay. Haz: Ord. Prof.Cavid BAYSUN), TTK Yay, Ankara, 1986², s.21; M.Cevad, **Maârif-i Umûmiye Nezâreti**, s.66.

eğitim alanında parça parça yapılan düzenlemelerden sonra ülkedeki eğitim işlerini düzene koymak ve bir sistem oluşturmak amacıyla bir Nizamname hazırlıklarına başlandı. 1856 Islahat Fermanı, bütün Osmanlı vatandaşlarına devlet okullarında eğitim konusunda eşit olduğu hükmünü getiriyordu. Fermanın diğer alanlardaki uygulamasında olduğu gibi bu hükmün uygulandığındaki sıkıntılar ortaya çıkmakta ve bu durum Osmanlı azınlıkları ile ilgilenen batılı ülkelerin müdahalesine yol açıyordu. Bu çerçevede, Fransa Hariciyesi'nin 22 Şubat 1867 tarihli notasında, eğitim konusunda yapılacak ıslahatları içeren plan yer almaktaydı⁸. Bu nota da dikkate alınarak hazırlanan "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi", 1 Eylül 1869'da yayınlandı. Nizamname'nin 79-129. maddeler arası Dârülfünûn'la ilgili olup; İstanbul'da Hikmet (Felsefe) ve Edebiyat, Hukuk, Tabii İlimler ve Riyaziye olmak üzere üç şubeden (fakülte) oluşan bir Dârülfünûn açılması hükmünü içeriyordu⁹. Nizamnameye göre kurulacak Dârülfünûn, dönemin şartları içerisinde düşünüldüğünde kısmen de olsa ilmî ve idarî özerkliğe sahipti¹⁰.

Diğer taraftan hazırlıklar tamamlanmış, Dârülfünûn'un Nazırlığı'na Safvet Paşa'nın önerisi ile Hoca Tahsin Efendi tayin edilmiştir. Ekim 1869'da yapılan sınavlarda 450 öğrenci seçildikten sonra "Dârülfünûn-ı Osmanî", 20 Şubat 1870'te törenle açılmıştır¹¹. Programı hazırlanmış derslerin yanı sıra halka açık konferanslarla yapılan eğitimin verildiği bu Dârülfünûn, uzun ömürlü olmamış, ilgisizlik, ortaöğretimdeki yetersizlik nedeniyle 1872'de kapanmıştır. Bundan sonra Galatasaray Sultanisi'nde Dârülfünûn ders programının uygulandığı dersler verildiği için üçüncü Dârülfünûn denemesi olarak kabul edilen 1878'e kadar devam eden bir uygulamaya rastlanılmaktadır.¹²

II.Abdülhamid Dönemi'nde Dârülfünûn'un yeniden açılması düşüncesi gündeme gelmiş ve bu işte öncülüğü Maarif Nazırlığı ve Sadrazamlık yapmış olan

⁸ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi VII, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, TTK Yay, Ankara, 1988⁴, s.199-200; Tahir Hatipoğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi**, Selvi Yay, Ankara, 2000², s.22.

⁹ **Düstur**, Birinci Tertip, II, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1289, s.198-204.

¹⁰ E.İhsanoğlu, "Dârülfünûn Tarihçesi'ne Giriş", **Belleten**, LIV/Sayı: 210, s.714.

¹¹ E.İhsanoğlu, "Dârülfünûn Tarihçesi'ne Giriş", **Belleten**, LIV/Sayı: 210, s.718-721; Hasan Ali Koçer, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**, s.106-107; Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi I-II**, s.553-557; M.A.Aynî, **Dârülfünûn Tarihi**, s.29-31.

¹² Ekmeleddin İhsanoğlu, "Dârülfünûn Tarihçesi'ne Giriş", **Belleten**, LIV/Sayı: 210 (Ağustos 1990), s.719-734; T.Hatipoğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi**, s.23-34; A.Arslan, **Dârülfünûn'dan Üniversite'ye**, s.38-47; O.Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi I-II**, s.697-708.

Küçük Said Paşa yapmıştır. 1882 yılında üniversite karşılığı beş fakülteli Darü'l-ulûm ve yüksek teknik okulu karşılığı Dârülfünûn açılmasını öneren Sait Paşa, II. Abdülhamid'e 1894'te Avrupa ve Amerika'da 5 fakülteli (Fünun-u Tabiiye, Ulum-u Hukukiye, Fünun-u Hikemiye ve Edebiye, Fünun-u Riyaziye, İlahiyat) olarak kurulduğunu anlatmıştı. Yapılan hazırlıklardan sonra II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25.yıl dönümü olan 31 Ağustos 1900'da Dârülfünûn-ı Şahane açılmıştır¹³. Böylece ismi ve niteliğinde meydana gelen değişiklikler geçirmesine rağmen günümüzde de eğitim ve öğretime devam eden bu bilim müessesesi açılmış oluyordu.

Dârülfünûn'un işleyişini düzenlemek amacıyla 13 Ağustos 1900'te "Dârülfünûn-ı Şahâne Nizamnâmesi" yayınlanmıştı¹⁴. Nizamnameye göre; Dârülfünûn-ı Şahane'nin şubeleri; (fakülteleri) Ulum-ı Âliye-i Diniye, Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye ile Edebiyat şubelerinden oluşmakta, diğer taraftan daha önceden açılmış olan Mekteb-i Hukuk ile Mekteb-i Mülkiye-i Tıbbiye de Dârülfünûn şubelerinden sayılmakta (madde:2), Maarif Nazırı'nın önerisi ve Padişah tarafından atanan bir müdür tarafından idare edilecek, her şubenin müdür yardımcıları olacaktı (madde:5). Dârülfünûn Müdürlüğü'ne de Mekteb-i Mülkiye Müdürü Recai Bey atanmıştır¹⁵.

Daha önceki denemelerinden farklı olarak, yetişmiş öğrenci, hoca ve ders kitabı gibi zorluklar kısmen ortadan kalkmış olduğu için (var ise de öncekiler derecesinde değil) Dârülfünûn-ı Şahane daha uygun bir ortamla karşılaştı. Hatta başvuruların olmasına karşılık belirli sayıda öğrenci kabul edilmesi, sıkı bir idari kontrolün olması ve derslerin çoğunlukla teorik işlenmesi, bu Dârülfünûn'un olumsuz yönleri olarak kabul edilebilir. II.Meşrutiyet'e kadar bu şekilde devam eden Dârülfünûn-ı Şahane'nin adı

¹³ A.Arslan, **Dârülfünûn'dan Üniversite'ye**, s.48-50; E.İhsanoğlu, "*Dârülfünûn*", **T.D.V.İslam Ansiklopedisi**, VIII, s.524. T.Hatipoğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi**, s.38; F.R.Unat, **Türk Eğitim Sisteminin....**, s.50; Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi III-IV**, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s.1215. A.Arslan, F.R.Unat, O.Ergin ve T.Hatiboğlu açılış tarihi olarak 1 Eylül 1900 tarihini vermektedirler. Ancak Dârülfünûn II.Abdülhamid'in tahta geçişinin 25.yıldönümünde açıldığına göre ve tahta geçiş tarihi 31 Ağustos 1876 olduğuna (Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi VIII Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri**, TTK. Yay, Ankara, 1995, s.1) göre, 31 Ağustos 1900 tarihi doğru kabul edildi.

¹⁴ **Düstur**, Birinci Tertip, VII, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1315, s.659-664. Nizamnamenin yayın tarihi konusunda bir çelişki bulunmaktadır. Düstur'daki Nizamnamede verilen 16 Rebiülahir 1318 tarihi çevrildiğinde 13 Ağustos 1900 tarihine rast gelirken 30 Temmuz 1316 tarihi 12 Ağustos 1900 tarihine rast gelmektedir.

<http://www.ttk.gov.tr/takvim.asp?takvim=2&gun=16&ay=4&yil=1318>,
(<http://www.ttk.gov.tr/takvim.asp?takvim=3&gun=30&ay=5&yil=1316>).

¹⁵ M.A.Aynî, **Dârülfünûn Tarihi**, s.31-34.

“İstanbul Dârülfünûnu” olarak değiştirilmiş (1913); Tıp ve Hukuk Fakülteleri de doğrudan bağlanarak fakülte sayısı beşe çıkarılmıştır. Dârülfünûn’un 21 Ağustos 1909’da Vezneciler’deki günümüzde Edebiyat Fakültesi olarak kullanılan binaya taşınmış; 1912 ıslahatı ile Dişçi ve Eczacı Mektepleri, Tıp Fakültesi’ne bağlanmış; ayrıca Şam’daki Tıbbiye Mektebi de Dârülfünûn’a bağlanmıştır. 1914’te ise Ulûm-ı Âliye-i Diniye Fakültesi kapatılarak öğrencileri Darü’l-hilafeti’l-Âliye Medresesi’ne devredilmişti¹⁶. Yeni gelişmeler çerçevesinde Dârülfünûn’un işleyişini düzenlemek amacıyla 20 Nisan 1912’de “Dârülfünûn ve Şu’abâtının İnzibâtına Dâir Nizamnâme” yayınlanmıştır¹⁷.

1915 yılında Dârülfünûn’un ıslahına teşebbüs olunmuş, bu amaçla Edebiyat Fakültesi Meclisi Reisi Prof. Mehmed Ali Aynî Bey’den bir rapor hazırlaması istenmiştir. Raporda; Yurtdışından öğretim üyesi getirilecekse; bunun sadece Almanya’dan değil, değişik ülkelerden getirilmesi ve her ders için bir öğretim üyesi getirilmesi yerine; bazı bilim dalları için 4-5 kişi getirilmesi önerilmiş ise de, yapılan ıslahat aşamasında pek fazla dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır¹⁸.

I.Dünya Savaşı’nın başlamasından sonra artan Türk-Alman yakınlaşması, eğitime ve özellikle Dârülfünûn’a da yansımış ve İstanbul’da Alman Eğitim ve Kültür Enstitüsü kurulmuş; Alman öğretim üyelerinin İstanbul Dârülfünûnu’na görevlendirilmesi gündeme gelmiştir. Türk Hükümeti’nin bu isteği, Haziran 1915’te Profesör Schmidt’e iletilmiş ve onun organizesi ile görevlendirilen Alman profesörlerden 14’ü, 1915 sonbaharında İstanbul’a gelmiştir. İlerleyen yıllarda 6 kişi daha getirilmiştir. Alman öğretim üyelerinin getirilmesinden, istenilen sonuç elde edilememiştir. Öncelikle gelenlerin Türkçe bilmemesi, yeterli tercüman asistanların olmaması (aslında iki senede Türkçe’yi öğrenerek dersleri Türkçe vereceklerdi) gibi sorunların yanı sıra Almanların Dârülfünûn’u Almanlaştırmak istemeleri ve Türklerden daha çok maaş almaları rahatsızlığa yol açmıştır. Bununla birlikte, Türk

¹⁶ E.İhsanoğlu, “Dârülfünûn”, TDV. İslam Ansiklopedisi, VIII, 524; F.R.Unat, Türk Eğitim Sisteminin, s.54-55; O.Ergin, Türk Maarif Tarihi III-IV, s.1209-1258; A.Arsalan, Dârülfünûn’dan Üniversite’ye,s.55.

¹⁷ Düstur, İkinci Tertip, IV, Dersaadet, Matbaa-i Âmire, 1331, s.460-463.

¹⁸ “Üniversite Tarihçesiyle Alakalı Bir Vesika”, İş ve Düşünce, VIII, Sayı: 33 (1942), s.273.

yükseköğretime doğrudan ve dolaylı katkıları olduğunu kabul etmek gerekir¹⁹. Mondros Mütarekesi'nden sonra diğer Alman görevliler gibi Alman öğretim üyeleri de ülkelerine geri dönmüşlerdir²⁰.

Diğer taraftan, kız öğrencilerin yüksek öğrenim görmeleri ve ayrıca sayıları artan kız öğretmen okullarına öğretmen yetiştirmek amacına yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Dârülfünûn Umum Müdürü Salih Zeki ve Müderrisler İsmail Hakkı ve Süleymanpaşazâde Sami Bey'in girişimleri ile 7 Şubat 1914'ten itibaren Dârülfünûn'da kadınlara açık serbest dersler başlatılmış²¹ ve 12 Eylül 1914'te ise İnâs Dârülfünûnu açılmıştır. İlk açılışında, Dârülmuallimât ve İstanbul Kız İdadisi mezunlarının kabul edildiği İnâs Dârülfünü'nun öğretim süresi 3 yıl olup, Edebiyat, Riyaziyat ve Tabiiyat şubelerinde eğitim veriliyordu. Başlangıçta Dârülmuallimât-ı Âliye'ye bağlı olarak açılan İnâs Dârülfününu, 1920'de bu okuldan ayrılarak, öğretimi başka saatlerde ve erkeklerden ayrı olarak yapmak üzere İstanbul Dârülfününu'na bağlanmıştır²². Kız öğrencilerin dersleri boykot etmeleri ve diğer tepkiler üzerine yapılan tartışmalardan ve kız öğrencilerin erkek öğrencilerin derslerine girmelerinden sonra, 1921'de önce Edebiyat Fakültesi bu oldubittiği kabul etmiş ve daha sonra diğer fakültelerde karma eğitime geçilmiş ve İnâs Dârülfününu da böylece tarihe karışmıştır²³.

¹⁹ Horst Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, (Çev: Prof.Aykut Kazancıgil, Doç.Dr.Serpil Bozkurt), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999, s.61-63; M.A.Aynî, **Dârülfünûn Tarihi**, s.49-52; I.H.Baltacıoğlu, **Hayatım**, s.227-228; K.Turan, **Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi**, s.80-81; M.Gencer, **Jöntürk Modernizmi ve "Alman Ruhu"**, s.125-137; Osman Kafadar, **Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi**, İz Yay, İstanbul, 2000, s.266-267.

Bu eserlere göre; I.Dünya Savaşı yıllarında İstanbul Dârülfününu'na getirilen Alman profesörleri ve branşları şöyledir:

Edebiyat Fakültesi'ne getirilenler: Anschütz (Psikoloji, Pedagoji, Pedagoji Tarihi), Bergstesser (Semitik Diller), Giese (Ural-Altay Dilleri), Lehman Haupt (Eski Çağ Tarihi, Yunan ve Roma Tarihi), Obst (Coğrafya), Penck (Jeoloji ve Coğrafya), Jacobi (Felsefe), Mortman (Tarih Metodolojisi), Eghart Unger (Eski Eserler), Martel Neftel (Almanca Öğretmeni), Mesaroş (Etnografya, Macarca), Richter (Alman Dili ve Edebiyatı).

Fen Fakültesi'ne getirilenler: Zarnick (Zooloji), Fester (Teknolojik Kimya), Fort Hoesch (Organik Kimya), Arndt (İnorganik Kimya), Leick (Botanik), Würschmidt (Fizik).

Hukuk Fakültesi'ne getirilenler: Walter Schöborn (Kamu Hukuku), Hoffmann (Ekonomi), Fleck (Maliye), Erich Nord (Medeni Hukuk).

²⁰ "Alman Profesörler", **Âtî**, No: 313 (21 Teşrinisani 1334/21 Kasım 1918), s.3.

²¹ M.Ergün, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri**, s.270-272.

²² E.Ihsanoğlu, "Dârülfünûn", **TDV.İslam Ansiklopedisi**, VIII, .524; F.R.Unat, **Türk Eğitim Sisteminin...**, 35-36; O.Ergin, **Türk Maarif Tarihi III-IV**,s.1553-1563; T.Hatiboğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi**,s.59-61.

²³ Nafi Atuf, **Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme**, İstanbul, 1932, s.84-86; T.Hatiboğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi**, s.59-61.

Dârülfünûn tarihi için önemli gelişmelerden birisi de; 1919'da "Dârülfünûn-ı Osmânî Nizamnamesi"nin yayınlanmasıdır²⁴. 11 Ekim 1919'da yayınlanan bu nizamnameye göre; yükseköğrenimin gelişmesi amacıyla hizmet için, Hukuk, Tıp, Edebiyat ve Fen Medreselerinden oluşan Dârülfünûn, ilmi muhtariyete sahip olacaktı. Dârülfünûn'un reisi olan Maarif Nazırı, Dârülfünûn'a, Dârülfünûn Emmini vasıtasıyla nezaret edecekti. Bütün müderrisler ve muallimlerin katılımıyla yapılacak seçimde, en çok oy alan iki aday Maarif Nezareti'ne bildirilecek, bunlardan birisi Sadaret vasıtasıyla Padişah'ın onayına sunacak ve böylece iki yıllığına Dârülfünûn Emmini atanacaktı..

Kurtuluş Savaşı yıllarında yüksek öğrenimle ilgili yaşanan belki de en önemli olay, tarihe "Dârülfünûn Grevi" olarak geçen 1922'deki öğrenci galeyanıdır. Dâhiliye ve Maarif Nazırlığı da yapmış olan ve Milli Mücadele aleyhtarlığı ile tanınan Ali Kemal'in, Türklerin istiklale layık olmadıklarına dair "İstiklal Şartları ve Türkler" adlı ve 4 Nisan 1922 tarihli makalesi ve Filozof Rıza Tevfik'in, Fuzuli'nin Türk olmadığını söylediği konferansı milli duygularla dolu Dârülfünûn gençliğini harekete geçirmiştir. Toplantı yapan öğrenciler, Ali Kemal, Rıza Tevfik, Cenab Şehabettin, Hüseyin Daniş ve Barşamiyan adlı hocalar hakkında yer ve zaman belirterek hazırladıkları suçlamaları ve bunları Dârülfünûn'dan atılmalarına dair isteklerini içeren bir bildiriye Müderrisler Meclisi'ne sunmuşlardı. Suçlananlar, kendilerini gazetelerde savunurlarken öğrenciler de dersleri boykot ederek gösteriler yapmışlardır. Ankara'dan bazı mebuslar telgraf çekerek desteklerini belirtmişler; olaylar nedeniyle Dârülfünûn kısa bir süre kapanmış ve Dârülfünûn Divanı'nın, adı geçen hocaları süresiz izinli sayması ile ortam sakinleşmiştir²⁵.

2- 1923-1933 Yılları Arasında Dârülfünûn'la İlgili Gelişmeler

Cumhuriyetin ilanından sonra Dârülfünûn'da yapılan ilk önemli değişiklik, 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile, din görevlileri yetiştirmek için Dârülfünûn bünyesinde "İlahiyat Fakültesi"nin kurulması olmuştur²⁶.

²⁴ **Düstur**, İkinci Tertip, XI, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1928², s.401-409.

²⁵ Kâzım İsmail Gürkan, **Dârülfünûn Grevi**, Harman Yay, İstanbul, 1971, s.14-80; Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV**, TTK. Yay, Ankara, 1996, s.351,356,359,361,364,509.

²⁶ **Düstur**, Üçüncü Tertip, V, İstanbul, 1931, s.667; **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, VII, Ankara, 1976, s.25-27.

1924 yılında yaşanan yüksek öğrenimle ilgili bir başka önemli gelişme de “İstanbul Dârülfünûnunun Şahsiyet-i Hükmiyesi Hakkında Kanun”un çıkarılmasıdır. Daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce, 17 Ekim 1923’te Dârülfünûn’un tabi olacağı yasal düzenlemenin tespiti amacıyla Heyet-i Vekile tarafından hazırlanan yasa tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sevk edilmiştir. 21 Nisan 1924 tarihinde TBMM’nde kabul edilen bu kanuna göre; adı “İstanbul Dârülfünûnu” olarak değiştirilen Dârülfünûn, Tıp, Hukuk, Fen, Edebiyat ve İlahiyat fakültelerinden oluşacak ve katma bütçeli bir devlet kurumu olarak diğer gelirlerin (bağış, harç vs.) yanı sıra devlet kaynaklarından pay alacaktı²⁷. Esbâb-ı Mûcibe Lâyihası’nda; Dârülfünûn’un ilmî muhtariyet, fikrî hürriyet ve malî hususlarda özel haklara sahip olması görüşü yer alırken; kabul edilen kanunda bunlardan sadece malî konudaki hakların verildiği ve diğer hususların daha sonra yayınlanacak talimatnameye bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen kanunun uygulanışını belirlemek amacıyla Heyet-i Vekile tarafından 21.4.1924 tarihinde “İstanbul Dârülfünûnu Talimât-nâmesi” yayınlandı²⁸. Buna göre; Tıp, Hukuk, Fen, Edebiyat ve İlahiyat Fakültelerinden oluşan Dârülfünûn, ilmi muhtariyete sahip olacak, Dârülfünûn’da müderris, muallim ve müderris muavinlerinden oluşan bir öğretim kadrosu bulunacak, Dârülfünûn’un reisi olan Maarif Vekili, Dârülfünûn Emmini vasıtasıyla yönetecek, Dârülfünûn Emmini bütün öğretim üyelerinin katılımıyla yapılan seçimde en çok oyu alan iki adaydan birisi Maarif Vekili tarafından Reiscumhurun onayına sunularak 3 yıllığına atanacak ve tekrar seçilebilecek, her fakültenin başında öğretim üyeleri arasından 3 yıllığına seçilecek, lise mezunları Dârülfünûn’a kabul edilecekti.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kararlaştırılan İlahiyat Fakültesi’nin kurulmasına dair esaslar, Dârülfünûn Divanı’nda görüşülmüş ve belirlenen esaslar çerçevesinde kurulan Fakülte, 6 Mayıs 1924’te açılmış ve ilk dersi Seyyid Bey vermiştir²⁹. Bu açılış dersinden sonra Fakülte Meclisi, sömestre usulünü, lağvedilen Sahn Medresesi,

²⁷ **Düstur**, Üçüncü Tertip, V, İstanbul, 1931, s.1047; **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, VIII, Ankara, 1976, s.975-982.

²⁸ **Düstur**, Üçüncü Tertip, V, İstanbul, 1931, s.1098-1107.

²⁹ “İlahiyat Fakültesi”, **Cumhuriyet**, No: 2 (6 Mayıs 1340/1924), s.1; “İlahiyat Fakültesi”, **Cumhuriyet**, No: 4 (10 Mayıs 1340/1924), s.1.

Süleymaniye Medresesi ve Medresetü'l-İrşâd öğrencilerinin imtihansız girişini kararlaştırmış ve buna göre öğrenci kaydına başlanmıştır³⁰.

1924 yılında, bir taraftan “Dârülfünûn Şahsiyet-i Hükmiyesi Hakkındaki Kanun”a göre; Dârülfünûn’a tahsis edilen binaların devrine dair resmi işlemlere başlanırken; diğer taraftan da, fakültelerin yeni binalara (Eski Harbiye Nezareti binası gibi) nakledilmiş, Fen Fakültesi Kimya Bölümü’nde Kimya-yı Uzvi (Organik Kimya) ve Kimya-yı Gayr-i Uzvi (İnorganik Kimya) Kürsüleri açılmıştı. Ayrıca, Şevki Paşa’nın başısladığı kütüphanesinin yurtdışından (İsviçre ve Mısır) getirtilmesi için çalışmalara başlanmıştır³¹.

Türk eğitim sistemi hakkında rapor hazırlamak amacıyla ülkemize davet edilen John Dewey, İstanbul’daki temasları sırasında Dârülfünûn’u da ziyaret etmiş, başta İsmail Hakkı Bey olmak üzere ileri gelenlerle görüş alışverişinde bulunmuştur. Bu arada Dârülfünûn Divanı’nda, Fen Fakültesi’ne çeşitli alanlar (Fizik, Türkiye Jeolojisi, Maden ve Zooloji) için 7 uzman getirtilmesi kararlaştırılmıştır³². Diğer taraftan dış ilişkilerini geliştiren Dârülfünûn öğrencilerinden oluşan bir heyet, Ağustos-1924’te uluslar arası kongre için Varşova’ya, diğer bir heyet de iade-i ziyaret için Almanya’ya gönderilmiştir³³.

Haydarpaşa’da bulunan Tıp Fakültesi’nin hastanelere yakın olmasının yararlı olacağı düşüncesiyle eski Harbiye Nezareti binasına nakli kararlaştırılmıştır³⁴. Bir süredir yapılan hazırlıklardan sonra resmen Dârülfünûn’a devredilen eski Harbiye Nezareti binasına 17 Eylül’den itibaren nakle başlanılmıştır³⁵. Ayrıca Dârülfünûn’da bilimsel çalışmalara ağırlık verilmesi yani bu açıdan güçlendirilmesi için eserleri ile tanınmış öğretim üyelerinden oluşan 25 kişilik bir “Akademi” kurulması için çalışmalara başlanılmıştır³⁶. Ama bu dönemde Dârülfünûn’a yönelik eleştirileri haklı çıkaracak bir şekilde, düzensizlik nedeniyle sınavlar zamanında yapılamamıştır³⁷. 1924

³⁰ “İlahiyat Fakültesi”, *Cumhuriyet*, No: 5 (11 Mayıs 1340/1924), s.5.

³¹ “Dârülfünûn Haberleri”, *Tanin*, No: 632 (18 Temmuz 1340/1924), s.3; “Dârülfünûn’un Nakli”, *Cumhuriyet*, No: 98 (15 Ağustos 1340/1924), s.2-3.

³² “Dârülfünûn’un Islahı Yolunda”, *Tanin*, No: 640 (26 Temmuz 1340/1924), s.1.

³³ “Dârülfünûn Kongresi”, *Cumhuriyet*, No: 93 (10 Ağustos 1340/1924), s.2.

³⁴ “Tıp Fakültesi”, *Cumhuriyet*, No: 116 (2 Eylül 1340/1924), s.3.

³⁵ “Dârülfünûn Harbiye Binasına Taşınıyor”, *Cumhuriyet*, No: 132 (18 Eylül 1340/1924), s.3.

³⁶ “Dârülfünûn’da Akademi Teşkili”, *Son Telgraf*, No: 131 (25 Teşrinievvel 1340/Ekim 1924), s.2.

³⁷ “Dârülfünûn’da İntizamsızlık”, *Son Telgraf*, No: 142 (6 Teşrinisani 1340/Kasım 1924), s.3.

yılı sonlarında yaşanan önemli olaylardan birisi de, Yüksek Muallim Mektebi'nin idaresi konusunda Dârülfünûn ile Maarif Vekâleti arasındaki tartışmadır. Dârülfünûn Emmini, okulun idaresinin Dârülfünûn'la birleştirilmesini isterken, Maarif Vekâleti bu okulun idaresinin eskiden olduğu gibi doğrudan Vekâlete ait olmasında ısrar etmiş ve sonunda Vekâlet'in isteği ağır basmıştır³⁸.

Dârülfünûn, milletin hislerinin coştığı kutlamalara katılarak halkla kaynaşmak için çalışmalar yapıldığı görülmektedir. 1924 yılı Ağustos ayında Dumlupınar'da yapılacak zafer kutlamalarına Dârülfünûn Emmini İ.Hakkı Bey başkanlığında bir heyet gönderilmiştir³⁹. Dârülfünûn'un inkılâplara sahip çıktığı ve milletin hassasiyetlerini paylaştığı benzer bir olay da 1925'te yaşanmış, toplantı yapan öğretim üyeleri ve öğrenciler Şeyh Sait İsyanına tepkilerini dile getirmişlerdir⁴⁰.

Kendinden beklenen bir fonksiyonu yerine getirmek amacıyla Dârülfünûn'un bazı çalışmalar içine girdiği görülüyor. Bu çerçevede; Mart-1925'te Mustafa Kemal ve Maarif Vekili'ne telgraf çeken Dârülfünûn öğrencileri, Anadolu'ya heyetler göndererek, halkı aydınlatmaya yönelik isteklerini dile getirmişlerdir⁴¹. Maarif Vekili Hamdullah Subhi Bey'in de katıldığı Dârülfünûn Divanı ise, Haziran'daki toplantısında, yaz tatilinde öğretim üyelerinden İrşad Heyetleri oluşturularak Anadolu'ya gönderilmesi, çeşitli konularda konferanslar verilmesi ve incelemeler yapılması kararlaştırmıştı⁴². Dârülfünûn öğretim üyelerinden iki heyet oluşturuldu. Doğu illerini ziyaret edecek olan ve Muzaffer, Nimet ve Server Kamil Beylerden oluşan heyet, 27 Ağustos'ta Trabzon'a hareket etmiştir⁴³. Batı illerine gidecek ve Zühdü, Edhem Akif ve Sadi Beylerden oluşan heyet 28 Ağustos'ta Bursa'ya ulaşmıştır⁴⁴. Dârülfünûn Heyetleri, Eskişehir (30 Ağustos), Bursa (3 Eylül), Konya (7 Eylül), Erzurum (10 Eylül), Kars (11 Eylül), Sivas (17 Eylül), Giresun (24 Eylül), Kilis, Mardin (6 Ekim) ve Maraş'ı (12 Ekim) ziyaret

³⁸ “Yüksek Muallim Mektebi”, **Cumhuriyet**, No: 196 (23 Teşrinisani 1340/ Kasım 1924), s.3; “Yüksek Muallim Mektebi”, **Meslek**, Sayı: 1 (15 Kânunuevvel 1340/Aralık 1924), s.21-23; “Yüksek Muallim Mektebi”, **Meslek**, Sayı: 2 (15 Kânunusani 1341/Ocak 1925), s.8.

³⁹ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, **Hayatım**, s.300.

⁴⁰ “Dârülfünûn'da”, **Cumhuriyet**, No: 292 (27 Şubat 1925), s.2.

⁴¹ “Dârülfünûn Gençliği”, **Meslek**, Sayı: 15 (24 Mart 1925), s.8. Maarif Vekili de öğrencilere bu konudaki çalışmalarında yardım va'd etti. “*Tenvir ve İrşad Heyetleri*”, **Cumhuriyet**, No: 315 (22 Mart 1925), s.4.

⁴² “Dârülfünûn Divanında”, **Cumhuriyet**, No: 398 (16 Haziran 1341/1925), s.3.

⁴³ “Dârülfünûn Heyetleri”, **Cumhuriyet**, No: 468 (28 Ağustos 1925), s.3; “*Tedkik Heyeti*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1512 (28 Ağustos 1925), s.1.

⁴⁴ “Dârülfünûn Tedkik Heyetleri”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1522 (9 Eylül 1925), s.3.

etmişler; gittikleri yerlerde halka, sağlık, nüfus azlığı, İslamiyet'te din ve dünya işleri, cumhuriyet idaresi, millet ve milliyetçilik, toplumsal sorunlar gibi konularda konferanslar vermişler, yetkiler ve halkla sohbet toplantıları yapmışlardır. Heyetler, Başvekil İsmet Paşa'yla görüşükten sonra İstanbul'a dönüşlerinde, Dârülfünûn Emîni başkanlığında bir toplantı yapılmış ve hazırlanan raporun Maarif Vekâleti'ne gönderilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁵.

Maarif Vekâleti ile çeşitli konulardaki görüş ayrılıkları nedeniyle Dârülfünûn Emîni İsmail Hakkı Bey istifa etmiş (26 Nisan 1925), Eminliğe yapılan seçimlerde ikinci çok oyu alan Nurettin Bey atanmıştır⁴⁶. 1925 yılı sonlarında Dârülfünûn Türkiyat Enstitüsü bünyesinde edebiyat, tarih-coğrafya-etnografya dallarından oluşan "Türkoloji Tedkik Cemiyeti" kurulmuştur⁴⁷. Yine bu sıralarda gerçekleştirilen çalışmalardan birisi de Dârülfünûn'da "Türkiye İnkılâbı Tarihi Kürsüsü" kurulması ve "İnkılâp Müzesi" açılması için çalışma başlatılmıştır⁴⁸. Ayrıca bu dönemde Dişçi ve Eczacı Mektepleri fakülte statüsüne alınmıştır⁴⁹.

1926 yılında Fen Fakültesi'nde Elektrik ve Riyaziye Mühendisliği bölümleri açılmış ve Fransa'dan öğretim üyesi getirilmiştir⁵⁰. Ayrıca Edebiyat Fakültesi'nde eğitim-öğretimi ıslah edecek programı Meclis-i Müderrisîn'de tartışılmaya başlanılmış, İlahiyat Fakültesi'nde bir Hazırlık Sınıfı açılmıştır⁵¹. Bu arada uluslar arası ilişkileri geliştirmeye devam edilmiş, Nureddin ve Neşet Ömer Bey'den oluşan bir heyet

⁴⁵ **Cumhuriyet**, No: 471 (31 Ağustos 1925), s.2; No: 475 (4 Eylül 1925), s.3, No: 479 (8 Eylül 1925), s.2; No: 483 (12 Eylül 1925), s.3; No: 489 (18 Eylül 1925), s.3; No: 496 (25 Eylül 1925), s.2; **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1524 (11 Eylül 1925), s.2; No: 1528 (16 Eylül 1925), 1; No: 1530 (18 Eylül 1925), s.1; 1536 (25 Eylül 1925), s.2; No: 1540 (30 Eylül 1925), s.1; No: 1546 (7 Teşrinievvel/Ekim 1925), s.2; No: 1547 (8 Teşrinievvel/Ekim 1925), s.2; No: 1549 (11 Teşrinievvel/Ekim 1925), s.2; No: 1551 (13 Teşrinievvel/Ekim 1925), s.3; No: 1568 (2 Teşrinisani 1925), s.2.

⁴⁶ I.H.Baltacıoğlu, **Hayatım**, s.306-307; "Dârülfünûn Emîni", **Cumhuriyet**, No: 351 (30 Nisan 1925), s.1; "Dârülfünûn Seçimi", **Cumhuriyet**, No: 362 (11 Mayıs 1925), s.1; T.Hatiboğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi**, s.80.

⁴⁷ "Türkoloji Tedkik Cemiyeti", **Cumhuriyet**, No: 552 (21 Teşrinisani/ Kasım 1925), s.1,2.

⁴⁸ "Türkiye İnkılâbı Tarihi Kürsüsü", **Cumhuriyet**, No: 554 (23 Teşrinisani/ Kasım 1925), s.1.

⁴⁹ "Dişçi ve Eczacı Fakülteleri", **Cumhuriyet**, No: 560 (29 Teşrinisani/ Kasım 1925), s.3.

⁵⁰ "Dârülfünûn Islahatı", **Milliyet**, No: 190 (25 Ağustos 1925), s.2.

⁵¹ "Tedisat Hazırlığı", **Milliyet**, No: 205 (8 Eylül 1925), s.4.

Avrupa'nın 5 üniversitesinde incelemelerde bulunmuşlar ve dönüşlerinde bir rapor hazırlamışlardır⁵².

1928 yılında tarih ve coğrafya eğitimini yeni yöntemler geliştirmek amacıyla Ahmed Refik Bey Başkanlığında Türk Tarih Encümeni kurulmuştur⁵³.

1929 yılında Dârülfünûn Fen Fakültesi'ne bağlı olarak Jeoloji Enstitüsü açılarak idaresine Fransa'nın Dijon Üniversitesi profesörlerinden Chaput'un atanması, yine Zooloji Enstitüsü kurularak, müdürlüğüne 1928 yılında sözleşme yapılarak Orman Mekteb-i Âlisi'nde çalışmaya başlayan Hovas atanması kararlaştırılmıştır⁵⁴. Chaput başkanlığında bilim adamlarından oluşan heyet, Rize ve çevresindeki toprak kayması ve Torbalı'daki depremle ilgili olarak araştırmalar yapmış ve raporlar hazırlamışlardır⁵⁵.

Yabancı öğretim üyelerinin durumu, tartışmalara neden olmuş; Dârülfünûn Divanı, öğrencilerin yabancı dil bilmemeleri nedeniyle derslerde yeterince kendilerinden yararlanılamayan yabancı öğretim üyelerinden, eser yazmaları istenmesini ve bunu yapmayanların sözleşmelerinin iptalini kararlaştırılmıştır⁵⁶.

İstanbul'a gelen Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, 15 Aralık 1930'da Dârülfünûn'u ziyaret etmiştir. Yetkililerle görüşen Reisicumhur, Hukuk Fakültesi'nde derse girmiş ve Hatıra Defteri'ne; ilim timsali olan bu yüksek müessesenin büyük hizmetler vermesine dair beklentilerini yazmıştır⁵⁷.

3) Dârülfünûn'un İslahıyla İlgili Tartışmalar (1923-1931)

Cumhuriyetin ilanından önce olduğu gibi sonrasında da Dârülfünûn'da ıslahat yapılması düşüncesi öğretim üyeleri ve basında çok tartışılmıştır. Neşet Ömer Bey, Tıp

⁵² "Avrupa'nın Beş Dârülfünûn'unda Tedkikat", **Cumhuriyet**, No: 883 (23 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.2; "Dârülfünûn Heyetimizin Avrupa Müessesat-ı İlmiyesinde Tedkikakı", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1903 (24 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.3.

⁵³ "Tarih Encümeni", **Cumhuriyet**, No: 1135 (8 Temmuz 1927), s.3.

⁵⁴ "Öz Türk Dili ve Dârülfünûn'umuz", **Milliyet**, No: 1090 (22 Şubat 1929), s.1; **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.1, Kutu: 30, Dosya: 55, Evrak No: 1, İlgi: 243-32, Kararname No: 7087, Kararname Tarihi: 6.9.1928. Hovas'ın sözleşmesi 1932 tekrar uzatılmıştır. (**B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 25, Dosya: 1, Evrak No: 11, İlgi: 118-37, Kararname No: 12093, Kararname Tarihi: 3.1.1932.) Chaput ile de 1931'de yeni sözleşme yapılmıştır. (**B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 24, Dosya: 81, Evrak No: 5, İlgi: 138-36, Kararname No: 12063, Kararname Tarihi: 23.12.1931.)

⁵⁵ "Dârülfünûn'da Yapılacak İşler", **Milliyet**, No: 1300 (26 Eylül 1929), s.1.

⁵⁶ "Müderislerin Vaziyeti", **Milliyet**, No: 1147 (22 Nisan 1929), s.2.

⁵⁷ "Gazi Hazretleri Dün Dârülfünûn'u Ziyaret Ettiler", **Cumhuriyet**, No: 2375 (16 Kânunuevvel/Aralık 1930), s.1-2.

Fakültesi'nin ıslahı için güçlü bir öğretim kadrosu oluşturulması ve fakülteye yalnız liselerin fen kolu mezunlarının kabul edilmesi gerektiği görüşünü dile getirmiştir⁵⁸.

“Dârülfünûn Hakkında Bazı Mûlahazat” adıyla bir kitapçık yayınlarak elden dağıtan Âkil Muhtar Bey; yetmişmiş bir öğretim kadrosu olmadan bizde üniversite açıldığını, Avrupa’dakilerin programları alınarak, kürsüler oluşturulup, adamlar tayin edildiğini belirtmiştir. Dârülfünûn’un ülkeye hizmetinin Hükümetin yaptığı yardıma, öğrencilerin gayretine özellikle kendinden beklenen derecede hizmet edemediğini savunan Âkil Muhtar Bey, ülkenin ihtiyacı olan düşünürler yetiştiremediğini belirtmiştir. Hüseyin Cahid ise John Dewey’in gelmesinden sonra ıslahata girişilmesinin doğru olacağını kaydetmektedir⁵⁹.

Açılacak bölümler için Avrupa’dan uzman getirtilmesinin yanı sıra yetiştirilmek üzere yurtdışına öğrenci gönderilmesi gerektiğini savunan Neşet Ömer (İrdelp) Bey, öğretim üyelerinin bilim dilimizi oluşturmalarını, yabancı dildeki eserlerin tercüme edilmesini, yabancı dilde eser yayınlanmasını ve yurtdışındaki üniversite ve bilim çevreleri ile sıkı ilişkiler kurulmasını savunmaktadır⁶⁰.

Dârülfünûn Emîni İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), her kurum gibi Dârülfünûn’un da ıslaha muhtaç olduğunu, ancak bunun müdahalelerden uzak, mantıkî ve ilmî esaslara göre yapılmasını savunurken; ülkemizde Dârülfünûn’un, Hükümetin herhangi bir okulu gibi anlaşılmasının ve bu şekilde ıslaha çalışılmasının yanlış olduğunu vurgulamaktadır⁶¹. Öte yandan I.Dünya Savaşı sırasında yabancı uzman istenilmesi nedeniyle Tıp Fakültesinin eleştirildiği **Meslek Gazetesi**’nde; yetmişmiş öğretim üyesi olmayan ve ihtiyaçlara cevap veremeyen bu fakültenin ıslah edilmesi gerektiği görüşü yer almaktadır⁶².

Ebu’l-Ûlâ Mardin, Dârülfünûn’un ıslahı için bir kanun Lâyihası hazırlayarak Dârülfünûn Divanı’na sunmuştur⁶³. Dârülfünûn’da bilimsel çalışmaların artması ve yetersiz öğretim üyelerinin işten çıkarılması için, 1923-1924’te Maarif Vekilleri İsmail

⁵⁸ “Tıp Fakültesinin Islahı”, **Cumhuriyet**, No: 71 (19 Temmuz 1340/1924), s.1-2.

⁵⁹ Dr.Âkil Muhtar (Özden), **Dârülfünûn Hakkında Bazı Mûlahazat**, İstanbul, 1340, s.1-20; Hüseyin Cahid, “Siyasiyat-ı Dârülfünûn’umuz”, **Tanin**, No: 584 (28 Mayıs 1340/1924),s.1.

⁶⁰ “Dârülfünûn’umuzu Nasıl Yüceltebiliriz”, **Cumhuriyet**, No: 33 (8 Haziran 1340/1924), s.4.

⁶¹ “Dârülfünûn’un Islahı”, **Cumhuriyet**, No: 78 (26 Temmuz 1340/1924), s.4; “Dârülfünûn’un Islahı Yolunda”, **Tanin**, No: 640 (26 Temmuz 1340/1924), s.1.

⁶² “Tıp Fakültesi”, **Meslek**, Sayı: 1 (15 Kânunuevvel 1340/Aralık 1924), s.1,3-4.

⁶³ “Dârülfünûn Kanun Lâyihası”, **Cumhuriyet**, No: 135 (21 Eylül 1340/1924), s.3.

Safa ve Vasıf Beyler, Dârülfünûn Emmini İ.Hakkı Bey'den çeşitli defalar istekte bulunmuşlar ise de; onun böyle müdahaleler yerine, zamana yayılan bir olgunlaşma ve ıslahat düşüncesinde ısrarı nedeniyle sonuca ulaşamamıştır⁶⁴.

1925 yılına gelindiğinde, ıslahat tartışmaları artarak devam etmiştir. TBMM. Muvazene-i Maliye Encümeni'nin Dârülfünûn'un istediği tahsisatı vermemesini eleştiren Yahya Kemal, öngörülen miktarın maaşlara bile yetmeyeceğini, ilim ve irfan alanında ilerlemek için milli gelirin en az yüzde birinden fazlasını bu iş için ayrılması gerektiğini savunmaktadır⁶⁵. Yahya Kemal'in bu makalesini, Dârülfünûn Eminliği'nin Ankara'da yaptığı propagandalardan biri olarak niteleyen **Meslek**, Muvazene-i Maliye Encümeni'nin, Dârülfünûn'un istekleri ve milletin ihtiyaçlarını göz önünde tutarak makul bir rakam belirlemesini istemiştir⁶⁶. Bütçe üzerinde tartışmaların yoğunlaşması ve Dârülfünûn'un sorunları ile ilgili olarak temaslarda bulunmak üzere Dârülfünûn Emmini İ.Hakkı Bey başkanlığında bir heyet, Ocak-1925'te Ankara'ya gitmiştir. Başvekil İsmet Paşa, diğer vekiller ve bazı mebuslarla görüşen heyet, bütçe tahsisatın artırılmasını istemiştir⁶⁷. Heyetin gezisini propagandanın bir yolu olarak değerlendiren **Meslek**, bina yapmak, tamir etmek ve arazi genişletmek gibi faaliyetlerini sayan İ.Hakkı Bey'in bilimsel çalışmalardan hiç bahsetmemesini eleştirmektedir⁶⁸.

Diğer taraftan Dârülfünûn hakkındaki tartışmalar TBMM'nin gündemine gelmiş ve Zülfü (Diyarbakır) ve Fikret (Ertuğrul) Beyler tarafından verilen bir kanun teklifi ile; "Dârülfünûn'un Şahsiyet-i Hükmiyesine Dair Kanun"un kaldırılarak, Dârülfünûn'un doğrudan Maarif Vekâleti'ne bağlanması istenmiştir (29.1.1925)⁶⁹. Teklif, Lâyiha ve Maarif Encümenleri'nde görüşüldükten sonra, 29.3.1925 tarihinde Genel Kurul gündemine gelmiştir. Maarif Encümeni'nin, "Dârülfünûn'un şahsiyet-i hükmiyeye sahip olmasının gelişmesinde en önemli etken olduğu için bu teklifin reddine dair" kararı,

⁶⁴ İ.H.Baltacıoğlu, **Hayatım**, s.302.

⁶⁵ Yahya Kemal, "*İstanbul, Dârülfünûn Şehri*", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1321 (12 Kânunusani/ Ocak 1925), s.1.

⁶⁶ "*Dârülfünûn ve Propaganda*", **Meslek**, Sayı: 6 (20 Kânunusani 1341/ Ocak 1925), s.7.

⁶⁷ "*Dârülfünûn'umuzun Mazisi, Hali ve Bütçesi*", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1324 (15 Kânunusani 1341/ Ocak 1925), s.1.

⁶⁸ "*İsmail Hakkı Bey'in Beyanâtı*", **Meslek**, Sayı: 6 (20 Kânunusani 1341/ Ocak 1925), s.4.

⁶⁹ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XII, Ankara, 1975, s.356; "*Zülfü Beyin Beyanâtı*", **Cumhuriyet**, No: 280 (15 Şubat 1925), s.1,2.

Genel Kurulca da onaylanmış⁷⁰ ve böylece Dârülfünûn'un özerkliğinin devam etmesi kabul edilmiştir.

Dârülfünûn hakkındaki tartışmaların arttığı bir dönemde Ankara'ya giden Dârülfünûn Emîni, Başvekil İsmet Paşa ile görüşmüş ve bu görüşmede Başvekil "Dârülfünûn'un mevcudiyeti ve onun tekemmülü inkılâbımızın bir umdesidir" diyerek; Dârülfünûn'un kaldırılması taraftarlarına bir cevap vermiştir. Dârülfünûn Emîni de açıklamasında; Dârülfünûnluların inkılâbı desteklediklerini, milliyetçilik ve halkçılık prensiplerinin kendilerinin de prensipleri olduğunu vurgulamıştır⁷¹. Başvekil'in açıklamasına rağmen Dârülfünûn'un kaldırılarak, Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi konusundaki tartışmalar devam etmiştir⁷². Bu konuda görüşlerini açıklayan Maarif Vekili Hamdullah Subhi Bey de, Dârülfünûn'un veya özerkliğin kaldırılmasının düşünülmediğini belirtmiştir⁷³.

Dârülfünûn'un özerkliğinin kaldırılması, Dârülfünûn'un Konya'ya nakli veya tamamen kapatılarak, öğrencilerin Avrupa'ya gönderilmesi önerilerini içeren bu kanun teklifini üzüntü ile karşıladığını, saltanat rejiminin verdiği özerkliğin kaldırılmasını Cumhuriyet İdaresinin düşünmemesi gerektiğini kaydeden Ahmed Cevdet, 5 seneden beri karma eğitim veren Dârülfünûn'un, şahısların hareketleri nedeniyle cezalandırılmamasını ve bundan sonra da özerkliğin devam etmesini savunmuştur⁷⁴.

Dârülfünûn'a ve onun özerkliğine yönelik bu eleştirilerin artmasının nedenlerinden birisi "Dans Olayı" olarak tarihe geçen olaydır. Dârülfünûn'u ziyaret eden Macar öğrenciler onuruna düzenlenen yemekli toplantı sonrasında bazı öğrencilerin İspilandid Oteli'ne giderek dans etmeleri, basında büyütülmüş ve TBMM'nin gündemine getirilerek tartışılmıştır⁷⁵. Bu olayı Dârülfünûn'da düzensizlik ve disiplinsizlik olarak niteleyen ve idareyi suçlayan **Hâkimiyet-i Milliye**'ye cevap

⁷⁰ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XIII/1, Ankara, 1976, s.62; **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXIII, Ankara, 1976, s.386; "Dârülfünûn Muhtariyeti", **Cumhuriyet**, No: 282 (17 Şubat 1925), s.1; "Dârülfünûn'un Islah", **Cumhuriyet**, No: 301 (8 Mart 1925), s.3.

⁷¹ "Dârülfünûn Emîni Ankara'dan Döndü", **Cumhuriyet**, No: 252 (18 Kânunusani/Ocak 1925), s.2; "Dârülfünûn ve İnkılâb", **Son Telgraf**, No: 214 (18 Kânunusani/Ocak 1925), s.3.

⁷² "Dârülfünûn", **Son Telgraf**, No: 224 (27 Kânunusani/Ocak 1925), s.1; "Dârülfünûn", **Son Telgraf**, No: 225 (28 Kânunusani/Ocak 1925), s.1,3; "Dârülfünûn", **Son Telgraf**, No: 232 (27 Şubat 1925), s.2.

⁷³ "Dârülfünûn'un Muhtariyeti", **Cumhuriyet**, No: 270 (5 Şubat 1925), s.3.

⁷⁴ "Dârülfünûn İstikbali Hakkında Tasavvurlar", **İkdam**, No: 9994 (28 Kânunusani 1341/ Ocak 1924), s.1.

⁷⁵ I.H.Baltacıoğlu, **Hayatım**, s.306,388.

veren Ahmed Cevdet, bu olayın ahlak dışı olmakla birlikte bunu genelleştirmek ve büyütmenin doğru olmadığını, Dârülfünûn'un bilimsel açıdan gelişmesi için çalışılması gerektiğini belirtmiştir⁷⁶.

Dârülfünûn'a yönelik eleştirilerine devam eden **Meslek**'de, Dârülfünûn'un şahsiyet-i maneviyesini mukaddes görmek yerine bu kurumun milletin hayatı için yaptığı işlere bakılması, yani fonksiyonunun dikkate alınması ve çağdaş üniversiteler örnek alınarak ıslah edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır⁷⁷.

Dârülfünûn sorununun ta kuruluştan beri mevcut olduğunu ve son dans olayının bunu ortaya çıkardığını kaydeden Yakub Kadri, olaya karışan gençlerin Dârülfünûn'un değil yaşadıkları şehrin mahsulü olduklarını, Dârülfünûn yapacağı çalışmalarla halka kendini ispat etmeli ve bundan sonra özerkliğin tartışılması görüşünü dile getirmektedir⁷⁸.

Dârülfünûn Divanı, dans olayına karışan öğrencilerden 6'sına çeşitli cezalar vermiştir⁷⁹. Nuri Efendi ve Fehamet Hanım'a fakültenin ceza vermesi ve yapılan itiraz üzerine Dârülfünûn Divanı, olayın tekrar araştırılmasını ve sonraki Divan toplantısında öğrencilerin dinlenmesini kararlaştırmıştır⁸⁰.

1924 yılında Dârülfünûnla ilgili yaşanan önemli olaylardan birisi de "Tramvay Olayı" olarak da bilinen, öğrenci protestosudur. Tramvay şirketinin öğrencilerden tam ücret alınması kararı üzerine, öğrenci dernekleri önderliğinde gösteriler yapılmış ve derslere girilmemiştir. Bu direnişe rağmen kararın uygulanmasına devam edilmiştir⁸¹.

Dârülfünûn'un öğrenci, öğretim kadrosu ve idare bakımından ıslah edilerek, Avrupa'daki benzerlerinin özelliklerinin kazandırılması isteniyorsa, öğretim üyeliğinin belirli şartlara bağlanmasını, öğretim üyelerinin usulüne göre kelime bularak eser hazırlama ve ders vermeleri gerektiğini savunan Ahmed Cevdet, yeterli öğretim üyesi

⁷⁶ Ahmed Cevdet, "*Hâkimiyet-i Milliye Refikimize*", **İkdam**, No: 9993 (27 Kânunusani 1341/ Ocak 1924), s.1,3.

⁷⁷ "*Dârülfünûn'un Bünyesini Islah İçin*", **Meslek**, Sayı: 9 (10 Şubat 1341/1925), s.10-11.

⁷⁸ Yakub Kadri, "*Dârülfünûn Müstakil Olmak İçin*", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1343 (6 Şubat 1341/1925), s.1.

⁷⁹ "*Dârülfünûn Divanında*", **Cumhuriyet**, No: 271 (6 Şubat 1925), s.2.

⁸⁰ "*Dârülfünûn Divanının Dükkü Musib Kararı*", **İkdam**, No: 10015 (18 Şubat 1925), s.1.

⁸¹ Mustafa Şahin, "*Dârülfünûn Talebe Cemiyet Önderliğinde Gerçekleştirilen Bir Öğrenci Hareketi Örneği*", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 107 (Kasım 1992), s.271-277.

bulunmayan programların açılmamasını ve her öğretim üyesinin eğitim aldığı alanda ders vermesi gerektiğini belirtmektedir⁸².

Tartışmaların devam ettiği bir dönemde İsmail Hakkı Bey, Dârülfünûn'da hazırlanan Islahat Lâyihası hakkında görüşmelerde bulunmak amacıyla Ankara'ya gitmiştir. Bu Lâyihaya göre; Dârülfünûn'un özerkliği devam etmeli, öğretim üyesi ve öğrencilerle ilgili bazı konularda ıslahat yapılmalı, Avrupa'dan uzmanlar getirilmelidir. Ayrıca öğretmen ve öğrenci değişimi de gereklidir⁸³.

Dârülfünûn'la ilgili tartışmalar, Dârülfünûn'un 1925 Bütçesi'nin TBMM'ndeki görüşmeleri sırasında tekrar gündeme gelmiştir. Bütçe üzerinde söz alan Muhtar Bey (Trabzon), Dârülfünûn'un ve özerkliğinin gerekliliğine inandığını, eleştirilecek ve ıslah edilecek noktalar (Dârülfünûn idarecilerinden birinin "Ankara'daki kitapsızlar kitap eleştiremezler" şeklindeki sözleri gibi) bulunduğunu, Muvazene-i Maliye Encümeni'nin Dârülfünûn idarecilerini bütçe yapmayı bilmemekle itham ederek hınç alması yerine John Dewey'in raporunda belirttiği konularda (kütüphane, araç-gereç eksikliği ve ısınma) çalışmalar yapması, öğretim üyelerinin maddi durumlarının ve diğer bütün işlemlerde Nizamnameye uygun hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir⁸⁴.

Dârülfünûn'un eğitim sistemi için gerekli ve görevinin sadece bilimle uğraşmak olmasına gerekirken, görevi olmamakla birlikte öğretmen yetiştirdiğini belirten Yusuf Akçora, Dârülfünûn'un ıslah edilmesi ve bunun için Avrupa'dan öğretim üyesi getirilmesi gerektiği görüşünü dile getirmiştir. Öğretim üyelerinin bilim alanında olduğu gibi, ahlak bakımından da öğrencilere örnek olmalarının beklendiğini ve öğretim üyelerinin kendilerinden beklenenleri yapabilmeleri için desteğe ihtiyaçlarının bulunduğunu kaydeden Yusuf Akçora, özerklik kaldırılmadan da ıslahat yapılabileceğini, ıslahat için her fakülteye Avrupa'dan bir uzman öğretim üyesi getirilmesini ve bunlarla birlikte Türk öğretim üyelerinden Maarif Vekili'nin başkanlığında bir komisyonun oluşturularak, bu alandaki çalışmaları yürütmesi gerektiğini belirtmiştir⁸⁵. Emin Bey (Eskişehir)'in aksine Dârülfünûn'un devamını

⁸² "Dârülfünûn'un Islahı", **İkdam**, No: 10034 (9 Mart 1925), s.1.

⁸³ "Dârülfünûn'un Islahı", **Cumhuriyet**, No: 290 (25 Şubat 1925), s.2; "Dârülfünûn Heyeti Ankara'ya Gitti" **Cumhuriyet**, No: 293 (28 Şubat 1925), s.4.

⁸⁴ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XVIII, Ankara, 1976, s.250-253.

⁸⁵ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XVIII, s.253-257.

savunan Hakkı Tarık (Giresun) Bey, Dârülfünûn'un ıslaha muhtaç olduğunu artık herkes tarafından anlaşıldığını, kendisinin yaptığı inceleme gezisinde de aynı kanaate vardığını belirtmiş ve dans olayında da idarecilerin hatalı davrandıklarını kaydetmiştir. Bütün öğretim üyesi ve öğrencilerden, hassasiyet ve milli değerlere uygun hareket beklendiğini ve Dârülfünûn işlerinde usulsüzlük ve adam kayırma olaylarına son verilmesi görüşünü savunan Hakkı Tarık Bey, Dârülfünûn'un asıl vazifesi olan bilimle uğraşması gerektiğini kaydederek, öğretim üyelerinin çoğunluğunun gerekli şartları taşımadığını söylemiş ve Dârülfünûn'un iyi taraflarının alınarak, noksanlarının giderilmesini istemiştir⁸⁶.

Dârülfünûn eksiklerine rağmen ülkeye yararlı hizmetler verdiğini ve ilerleme çabaları içinde bulunduğunu, bu çerçevede batılı üniversitelerle sıkı ilişkiler geliştirdiğini belirten Vasıf Bey (Saruhan), şahısların (Dârülfünûn Emmini bile olsa) eksiklikleri ve yaptığı yanlışlar ele alınarak bu müessesenin yıpratılmamasını; öğretim üyeleri arasında eserleriyle Avrupa'da tanınmış kişiler bulunduğunu, özerkliği kaldırılan bir Dârülfünûn'un yıkılmaya mahkûm olduğunu, eksikliklerin ıslah edilmesi gerektiğini ve bunun için uzmanlardan oluşan bir komisyonun kurulmasıyla işe başlanabileceğini söylemiştir⁸⁷.

Saracoğlu Şükrü Bey, Dârülfünûn'un ıslahı için Avrupa'dan uzmanlar getirtilmesini savunurken; çok yakın zamanlarda kurulmuş olması ve zaruretlerden kaynaklanan eksikliklerin giderilebileceğini, milli meselelerde kendine düşen görevleri yapan Dârülfünûn'a yönelik haksız eleştiriler bulunduğunu kaydeden Maarif Vekili Hamdullah Subhi Bey, Dârülfünûn'un noksanlarının ıslah edilmesi ve Dârülfünûn'a, özerkliğine ve öğretim kadrosuna güvenmek gerektiğini belirtmiş ve bütçenin kabulünü istemiştir⁸⁸.

Cumhuriyetin, Türk Dârülfünûn'u kurmak durumunda olduğunu kaydeden Falih Rıfkı, mevcut kurumun olduğu gibi devamından yarar beklenemeyeceği ve ıslah edilmesi gerektiği görüşünü dile getirmektedir⁸⁹. Mehmed Servet, bütçe görüşmelerindeki tartışmaları değerlendirirken; Dârülfünûn'un Reisi olan Maarif

⁸⁶ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XVIII, Ankara, 1976, s.257-366.

⁸⁷ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XVIII, s.267-272.

⁸⁸ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XVIII, s.273-284.

⁸⁹ Falih Rıfkı, "Dârülfünûn", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 1410 (28 Nisan 1925), s.1.

Vekili'nin ıslahat için Avrupa'dan uzmanlar ve yetersiz öğretim üyelerinin tasfiyesiyle yerlerine dışarıdan öğretim üyesi getirtmesini tavsiye etmektedir⁹⁰.

1925 yılı sonlarında yeni Dârülfünûn Kanunu hazırlanması amacıyla çalışmalar başlatılmış, bu çerçevede her fakülteden iki öğretim üyesinin katıldığı bir komisyon kurulmuştur⁹¹.

Tartışmalar 1926 yılında da devam etmiş, hatta Dârülfünûn özerkliğinin kaldırılacağına dair haberler çıkmıştır⁹². Dârülfünûn'un özerkliğinin kaldırılmasına yönelik istekler, gerek TBMM'nde ve gerekse basında böyle hararetle tartışmalara yol açmış ise de; bunların başarıya ulaşamaması, yani özerkliğin devam etmesinin en önemli nedeni, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in bu yöndeki kesin tavrıdır⁹³.

Mustafa Necati Bey'in Dârülfünûn'un muhtariyetine destek vermesi, Ankara'daki Hükümet çevrelerinin, Dârülfünûn'dan tam anlamıyla memnun olduğu anlamına gelmemektedir. Şevket Süreyya Aydemir'e göre; Ankara Dârülfünûn'dan memnun değildi ve Maarif Vekâleti'nde, Dârülfünûn'da bu kuruma yeni ve genç yeteneklerin girmesine engel oluşturan birtakım kliklerin hâkim olduğu ve köklü değişiklikler gerektiği kanaati yaygındı⁹⁴.

1927 yılı sonlarında da yeni Dârülfünûn Kanunu'nun TBMM'ne sevk edilmek üzere olduğu ve bir başka kanun tasarısı ile öğretim üyeleri arasında tasfiye yapılacağına dair haberler çıkmıştır⁹⁵. Diğer taraftan Dârülfünûn için bir kanun hazırlıklarına başlanmış ve Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Muslahaddin Bey'in yürüttüğü çalışmalar çerçevesinde Avrupa üniversitelerin kanunları da incelenmiştir⁹⁶.

Dârülfünûn Divanı'nca kabul edilen 80 maddelik Kanun Lâyihası Vekâlete gönderilmiştir. Buna göre⁹⁷; beş fakülteden oluşan Dârülfünûn'da serbest dersler düzenlenebilecek, Dârülfünûn Heyet-i İlmiyesi'ne girebilmek için en az 3 sene müderris muavinliği yapma zorunluluğu getirilecek, öğretim üyeleri verecekleri derslerde

⁹⁰ Mehmed Servet, "Ceza Gören Dârülfünûn", *Meslek*, Sayı: 20 (28 Nisan 1925), s.1-2.

⁹¹ "Dârülfünûn Kanunu", *Cumhuriyet*, No: 517 (16 Teşrinisani/ Kasım 1925), s.3.

⁹² "Dârülfünûn Muhtariyeti", *Vakit*, No: 2916 (10 Şubat 1926), s.1.

⁹³ Abdurrahman Siler, "Dârülfünûn'da Özerklik Fikrinin Gelişmesi ve Mustafa Necati Bey", *Mustafa Necati Sempozyumu, Kastamonu, 9-11 Mayıs 1991*, Kastamonu Eğitim Yüksek Okulu Yay, Ankara, 1991, s.127-139.

⁹⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam II (1938-1950)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s.372.

⁹⁵ "Dârülfünûn'da Tasfiye", *Milliyet*, No: 651 (5 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.1.

⁹⁶ "Dârülfünûn Kanunu", *Cumhuriyet*, No: 897 (7 Teşrinisani/Kasım 1926), s.2.

⁹⁷ "Dârülfünûn Büsbütün Asrileştirilecek", *Milliyet*, No: 322 (4 Kânunusani/Ocak 1927), s.2.

tamamen serbest olacaklar, ancak Fakülte Meclisleri dersler arasında ahengi sağlamak için düzenlemeler yapabilecekti. Nitekim kanun tasarısını görüşmek üzere Dârülfünûn Emîni Neşet Ömer Bey, Maarif Vekili ile görüşmek üzere 13 Aralık'ta Ankara'ya gelmiştir⁹⁸.

Milliyet, 1928 yılı başlarında Dârülfünûn ıslahatına dair düşüncelerin kamuoyuna aktarılmasını sağlamak amacıyla "Türk Dârülfünûnu Nasıl Olmalıdır?" başlığı ile bir anket düzenlemiş ve Dârülfünûn içinden veya eğitimle ilgili kişilerin (Yüksek Mühendis Mektebinden Kerim, Maarif Müdürlerinden Galip Bahtiyar v.s) görüşlerini içeren makaleler yayınlamıştır. Makalelerde Dârülfünûn'un ıslaha muhtaç olduğu, bunun için yabancı uzmanların da katılacağı bir komisyon oluşturulması gibi düşünceler yer almaktadır⁹⁹.

Uzun yıllar süren tartışmalar ve Dârülfünûn'da yapılan hazırlıklardan sonra Dârülfünûn Divanı'nın 14 Mayıs 1929 tarihli toplantısında görüşülen raporlar ışığında, Avrupa'daki benzerlerinin seviyesinde bir kurum haline getirilmesi için bir ıslahat programı kabul edilmiştir¹⁰⁰. Gazetelerde bu ıslahat programının değiştirileceğine dair çıkan haberler üzerine Dârülfünûn Emîni Neşet Ömer Bey, ıslahat programının kesin olduğunu ve uygulanacağını belirtmiştir¹⁰¹.

Ülkenin Dârülfünûn'dan beklentileri hakkındaki görüşlerini açıklayan Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey, Dârülfünûn'da yaptığı bir konuşmada; Dârülfünûn'un yetiştirdiği öğrencilerden ziyade ortaya koyduğu bilimsel eserlerle varlığını ispat edeceğini belirtmiş ve ülkemizi ilgilendiren sosyal, ekonomik ve özellikle milli meselelerde Dârülfünûn'un toplumun yanında değil önünde olmasını beklediklerini ifade etmiştir¹⁰².

Dârülfünûn'da yapılması gerekli ıslahatla ilgili hazırlıklar sürerken¹⁰³, öğretim üyelerinin dışarıda başka işle uğraşmalarının yasaklanması durumunda bu kişilerin

⁹⁸ "Dârülfünûn Kanunu", **Milliyet**, No: 660 (14 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.2.

⁹⁹ "Anket: Türk Dârülfünûn'u Nasıl Olmalıdır?", **Milliyet**, No: 723 (15 Şubat 1928), s.2; "Türk Dârülfünûn'u Nasıl Olmalıdır?", **Milliyet**, No: 742 (5 Mart 1928), s.4; "Türk Dârülfünûn'u Nasıl Olmalıdır?", **Milliyet**, No: 761 (26 Mart 1928), s.4;

¹⁰⁰ E.İhsanoğlu, "Dârülfünûn", **TDV. İslam Ansiklopedisi**, VIII, s.525.

¹⁰¹ "Dârülfünûn'da", **Cumhuriyet**, No: 1847 (1 Temmuz 1929), s.2.

¹⁰² "Cemal Hüsnü Beyin Mühim Bir Nutku", **Milliyet**, No: 1314 (9 Teşrinievvel/Ekim 1929), s.1.

¹⁰³ "Dârülfünûn'da Esaslı Islahat Yapmak Lazımdır", **Milliyet**, No: 1312 (27 Teşrinisani/Kasım 1929), s.3.

Dârülfünûn'dan istifa etmeleri ve böylece öğretim üyesi eksikliği olacağı tartışması yapılmaktaydı¹⁰⁴.

1 Aralık 1929'da yapılan Dârülfünûn Divanı toplantısında; ıslahat projesi görüşülmüş, fakültelerde oluşturulacak komisyonlarda okutulacak derslerin (asli dersler ve tamamlayıcı dersler) ve kürsülerin (ana bilim dalı) yeniden belirlenmesi kararlaştırılmıştır¹⁰⁵. Yapılan çalışmalar sonunda; fakülte kurulları, Edebiyat Fakültesi'nde 14, Fen Fakültesi'nde 16, Hukuk Fakültesi'nde 17 ve Tıp Fakültesi'nde 8 kürsünün kaldırılmasını kararlaştırmıştır¹⁰⁶. Dârülfünûn Divanı, 16 Aralık'ta yaptığı toplantıda da; fakültelerin verdikleri bu kararları küçük değişikliklerle kabul etmiştir¹⁰⁷. Bir taraftan kaldırılan kürsülerde ders veren öğretim üyelerinin durumları tartışılırken¹⁰⁸, diğer taraftan da alınan kararlar Vekâlete sunulmuştur¹⁰⁹.

Maarif Vekâleti ise, 1930 Haziranı'ndan itibaren uygulanmak üzere 1930 Bütçesi ile yeni bir ıslahat projesi hazırlanmasını istemiştir¹¹⁰. Bu arada ıslahat çalışması çerçevesinde yabancı uzmanlardan yararlanması düşüncesi ortaya atılmış, konuyla ilgili haberlere Dârülfünûn Emmini sessiz kalmıştır¹¹¹.

Yabancı uzman getirtilmesi düşüncesinin ortaya çıkışının tamamen uydurulmuş bir olay olmadığı ve bazı yetkililerin benzer görüşlere sahip olmaları muhtemeldir. Bu arada **Milliyet**'in; Heyet-i Vekile'nin, Dârülfünûn tarafından hazırlanan ıslahat projesini reddettiği şeklindeki haberi¹¹² Maarif Vekâleti tarafından yalanlanmış ve projenin Vekâletçe yetersiz bulunduğu için geri çekildiği kaydedilmiştir. İleride daha iyi bir projenin hazırlanmasının benimsendiği kaydedilen açıklamanın devamında; Heyet-i Vekile'nin, bazı öğretim üyelerinin açıkta kalmalarına yol açacak olan barem

¹⁰⁴ “Dârülfünûn Hocasız Kalır Mıymış?”, **Milliyet**, No: 1363 (28 Teşrinisani/Kasım 1929), s.3-4.

¹⁰⁵ “Divan Dün Toplandı”, **Milliyet**, No: 1367 (2 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.1; “Dârülfünûn Meselesi”, **Milliyet**, No: 1368 (3 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.3.

¹⁰⁶ “Lağvedilen Kürsüler”, **Milliyet**, No: 1369 (4 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.1. “Dârülfünûn'da Birleştirilecek Kürsüler Tespit Edildi”, **Milliyet**, No: 1371 (6 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.3.

¹⁰⁷ “Dârülfünûn'da”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 3030 (17 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.3.

¹⁰⁸ “Kadro Harici Kalacaklara İkramiye ve Fahrî Mûderrislik Verilecek”, **Milliyet**, No: 1370 (5 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.3; “Açıktaki Kalacaklara Beşer Bin Lira Mı Verilecek”, **Milliyet**, No: 1372 (7 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.3.

¹⁰⁹ “Dârülfünûn'da Neler Oluyor?”, **Milliyet**, No: 1383 (22 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.1,6; “Son Karar Nedir?”, **Milliyet**, No: 1390 (25 Kânunuevvel/Aralık 1929), s.1.

¹¹⁰ “Dârülfünûn'da Islahat Nasıl Yapılacak?”, **Milliyet**, No: 1478 (23 Mart 1930), s.3.

¹¹¹ “Dârülfünûn'un Islahı Meselesi”, **Milliyet**, No: 1512 (26 Nisan 1930), s.1.

¹¹² “Dârülfünûn'da Islahatı”, **Milliyet**, No: 1517 (1 Mayıs 1930), s.1.

uygulanmasının ve kürsülerin kapatılması kararının bu projenin uygulanmasına kadar ertelenmesini uygun bulduğu belirtilmiştir¹¹³. Bu karar öğretim üyeleri tarafından olumlu karşılanmıştır¹¹⁴.

Islahata karşı olan öğretim üyelerinin aksine Şekip Bey, ıslahatın gerekli olduğunu; Fen ve Edebiyat Fakültelerine önem verilmesini ve Türk kültürü ile ilgili bölümler için yabancı öğretim üyelerinin getirilmesini isterken, Y.Şerif Bey ise, öğretim üyeliğinin bir meslek haline getirilmesini ve belirli kriterlere bağlanmasını, aksi takdirde getirilecek yabancı öğretim üyelerinden de yarar sağlanamayacağını belirtmektedir¹¹⁵.

Avrupa’da kaydedilen ilerlemeleri ülkemizde gerçekleştirmek için ya Avrupa’ya elemanlar göndermek veya oradan uzman getirtmek gerektiğinin belirtildiği **Cumhuriyet**’in başyazısında, öğrenci gönderilmesinin yanında yapılacak en doğru işin Avrupa’dan uzman getirtmek olduğu, bu uzmanların seçiminde çok dikkatli olunması ve layık olanların getirtilmesinin yerinde olacağı vurgulanmaktadır¹¹⁶.

Dârülfünûn ıslahatı hakkındaki en ilginç yazılardan birisi 11 Şubat 1931 tarihli **Cumhuriyet**’te yayınlanmıştır. Dârülfünûn’da ıslahat yapılmasının gerekli olduğunun ve kurumdan beklendiğinin vurgulandığı bu yazıda, “*Türkiye Cumhuriyeti idarecilerinin bilime ve uzmanlığa olan saygılarından dolayı ıslahat işini Dârülfünûn öğretim üyelerinden beklediklerini, ancak geçen 7 senede tartışmadan ileri gidilemediği, “ıslahat” yerine “tekâmül” düşüncesinin ağır bastığı, ıslahatın Türk Milletinin şerefi ve Cumhuriyet İnkılâbının gereği olduğu*” görüşleri dile getirilmektedir¹¹⁷. Diğer taraftan Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul İdare Heyeti Başkanı Cevdet Kerim (İncedayı) Bey de, şahsi tartışmaların devam ettiği Dârülfünûn’un, inkılâp konusunda üzerine düşenleri yapmamakla itham etmekteydi¹¹⁸. Dârülfünûn’a yönelik eleştirileri cevaplandıran Dârülfünûn Emmini Muammer Raşit Bey,

¹¹³ “Dârülfünûn’da Islahat”, **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 3164 (3 Mayıs 1930), s.1; “Dârülfünûn Nasıl Islah Edilecek?”, **Cumhuriyet**, No: 2152 (3 Mayıs 1930), s.3. “Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey’in Yeni Bir Mektubu”, **Milliyet**, No: 1522 (6 Mayıs 1930), s.1,3.

¹¹⁴ “Neşet Ömer Dün Akşam Ankara’ya Gitti”, **Milliyet**, No: 1518 (2 Mayıs 1930), s.1,

¹¹⁵ “Islahat”, **Milliyet**, No: 1530 (6 Haziran 1930), s.3,

¹¹⁶ “Dârülfünûn ve Ecnebi Mütahassıslar”, **Cumhuriyet**, No: 2335 (6 Teşrinisani/Kasım 1930), s.1-3.

¹¹⁷ “Dârülfünûn Hakkında”, **Cumhuriyet**, No: 2432 (11 Şubat 1931), s.3.

¹¹⁸ “Dârülfünûn İnkılâp Vazifesini Yapmış mı?”, **Milliyet**, No: 1790 (11 Şubat 1931), s.1,3.

kişisel olayların genele mal edilmemesini ve Dârülfünûn'u tanımayanların onu ıslaha çalışmamaları gerektiğini belirtmiştir¹¹⁹.

Dârülfünûn, maddeten ve manen Türkiye'nin büyük davasının fikir unsurlarını yetiştirecek bir durumda olmadığını belirten Falih Rıfkı, ıslahatın gerekli olduğunu ve bu konuda ilgili kurum ve kişilerin tartışarak bir sonuca ulaşmalarının yararlı olacağını kaydetmektedir¹²⁰. Dârülfünûn'un görevinin bilim üretmek olduğunu savunan Hasan Cemil, bu konuda Almanya ve Amerika gibi ülkelerden örnekler vermektedir¹²¹.

Dârülfünûn'un ıslahı konusu Kâzım Nami ile Abdülfeyyaz Tefik Beyler arasında uzun sürecek bir polemige de yol açmıştır. Kâzım Nami ise, Dârülfünûn'un ıslahı için Dârülfünûn'a değil, Çinlilerin yaptığı gibi bizim de Avrupa'ya başvurmamız gerektiği görüşünü dile getirmekteydi¹²². Kâzım Nami de, aslında ıslahat için dışarıdan uzman getirtilmesini istememekle birlikte, Dârülfünûn'daki öğretim üyelerinin bunu gerçekleştirememeleri nedeniyle yabancı uzmana gerek duyulduğunu ve bu konuda kararın verildiğini kaydetmektedir¹²³. Abdülfeyyaz Tefik ise; Dârülfünûn'un ıslahata muhtaç olduğunu, bunu gürültü ile yapmak yerine usulüne göre yapmanın doğru olacağını, aslında eleştirilerin çoğunun Fen Fakültesi'nde layık olmayanlara kadro verilmesinden kaynaklandığını ve ortaöğretiminde ıslah edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır¹²⁴. Bir ülkenin tüm kurumlarını ve özellikle eğitim sistemini bir bütün olarak gören Ağaoğlu Ahmet ve Peyami Safa da, ilkokuldan yükseköğretime kadar bütün eğitim sisteminin ıslah edilmesi gerektiği görüşünü dile getirmektedir¹²⁵.

Dârülfünûn sorununun çözülmesi kolay, sırf teknik bir sorun olmadığını kaydeden Burhan Asaf, bu sorunun bir inkılâp sorunu olduğunu ve çözümünün de inkılâbın elinde olduğunu, konunun Türk İnkılâbının bir parçası olarak halledileceğini

¹¹⁹ "Dârülfünûn'da", **Cumhuriyet**, No: 2434 (13 Şubat 1931), s.2.

¹²⁰ Falih Rıfkı, "Dârülfünûn", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3661 (23 Eylül 1931), s.1.

¹²¹ Hasan Cemil, "Dârülfünûn İdeali", **Cumhuriyet**, No: 2654 (26 Eylül 1931), s.1,3; Hasan Cemil, "Dârülfünûn İdeali", **Cumhuriyet**, No: 2689 (1 Kasım 1931), s.1,5.

¹²² Kâzım Nami, "Dârülfünûn Bahsi", **Cumhuriyet**, No: 2655 (28 Eylül 1931), s.3.

¹²³ Kâzım Nami, "Devam Ediyorum; Gene Aynı Mesele", **Cumhuriyet**, No: 2666 (8 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.3; Kâzım Nami, "Dârülfünûn'a Dair", **Cumhuriyet**, No: 2703 (15 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.3.

¹²⁴ Abdülfeyyaz Tefik, "Dârülfünûn Niçin Yükselmiyor?", **Cumhuriyet**, No: 2709 (9 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.3; Abdülfeyyaz Tefik, "Dârülfünûn Bahsi", **Cumhuriyet**, No: 2758 (9 Kânunuevvel/Ocak 1932), s.4; Abdülfeyyaz Tefik, "Noksan Dârülfünûn'da Değil, Lise Teşkilatında", **Cumhuriyet**, No: 2956 (10 Temmuz 1932), s.3.

¹²⁵ A.Arslan, **Dârülfünûn'dan Üniversite'ye**, s.285-286.

belirtmektedir¹²⁶. Dârülfünûn'un inkılâplara ilgisiz kaldığını ve içinde gereksiz bazı kurumlar barındırdığını savunan Sadri Edhem, Dârülfünûnluların 1931 seçimlerinde de hiç faaliyet göstermediği, modern bir üniversitenin bünyesinde İlahiyat Fakültesine gerek olmadığı görüşlerini ve inkılâpların yayılması için Dârülfünûn'un harekete geçmesi isteğini dile getirmektedir¹²⁷.

Dârülfünûn'un hazırladığı tasarının geri çekilmesinden sonra (1930 Yaz ayları), Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey, Adliye Vekâleti'nde müşavir olarak çalışmakta olan ve Dârülfünûn'da konferanslar veren İsviçreli Profesör Sauser Hall'ü* Vekâlete çağırılmış ve onunla yapılan görüşmelerden sonra bir ıslahat projesi daha hazırlanmış ise de uygulamaya konulamamıştı¹²⁸. Diğer taraftan Ankara'da bir üniversite kurulması tartışmaları basında yer almakta ve Maarif Vekili'nin "Ankara'da bir üniversite açılmasının şimdilik söz konusu olmadığı" açıklamasına¹²⁹ rağmen ve özellikle Ankara'daki yetkililer ve gazeteciler arasında devam etmekteydi¹³⁰.

Ankara'da toplanan Türk Tarih Kongresi'ne İstanbul Dârülfünûnu'ndan katılımı zayıf bulan Ali Süreyya, o seneden itibaren Ankara'da tarih ve coğrafya bölümlerinin açılmasıyla bir üniversitenin temellerinin atılacağına dair özlemini dile getirerek; sanki kısa süre sonra kurulacak Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kurulacağını müjdelemektedir (17.7.1932)¹³¹. Ankara'da toplanan Tarih Kongresi'nde Dârülfünûn'dan katılanlar tarafından ileri sürülen görüşler, ıslahat konusunda bardağı taşıran son damla olmuştur¹³². Dârülfünûn'un inkılâplar konusunda beklenen desteği vermediğini savunan Falih Rıfkı, Ankara'da üniversite kurulmasının yanı sıra, üçüncü

¹²⁶ Burhan Asaf, "Dârülfünûn Meselesi", *Hâkimiyeti Milliye*, No: 3937 (2 Temmuz 1932), s.2.

* Adliye Vekâleti Danışmanlığı'nın yanı sıra, yaptığı incelemeler için Prof.Sauser Hall'a ayrıca 200. lira ücret verilmesi kararlaştırılmıştır. (T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 9, Dosya: 19, Evrak No: 19, Kararname No: 9110, Kararname Tarihi: 9.4.1930.)

¹²⁷ A.Arslan, *Dârülfünûn'dan Üniversite'ye*, s.194-196.

¹²⁸ Kâzım Nami, "Dârülfünûn Hakkında", *Cumhuriyet*, No: 2667 (9 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.3.

¹²⁹ *Cumhurbaşkanı, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II*, s.67.

¹³⁰ "Ankara'da Dârülfünûn", *Cumhuriyet*, (11 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.3.

¹³¹ Ali Süreyya, "Ankara Mektupları: İstanbul Dârülfünûnu ve Milli Türk Tarihi", *Cumhuriyet*, No: 2943 (17 Temmuz 1932), s.5.

¹³² Mete Tunçay-Haldun Özmen, "1933 Dârülfünûn'un Tasfiyesi Veya Bir Tek-Parti Politikacısının Ölenemez Yükselişi ve Düşüşü", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 10 (Ekim 1984), s.222-237.

bir üniversitenin Doğu Anadolu'da açılmasının düşünüldüğünü kaydetmektedir (21 Temmuz 1932)¹³³.

4-Prof.Albert Malche'in Türkiye'ye Gelişinden Sonra Dârülfünûn'un Islahıyla İlgili Tartışmalar (1932-1934)

Prof.A.Malche'in Türkiye'ye gelmesinden sonra Dârülfünûn'un ıslahı ile ilgili tartışmalar nitelik ve yön değiştirerek, raporun içerdiği konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Tıp Fakültesi öğretim üyelerinden Şevket Aziz, "Dârülfünûn Islahı" diye bir uzmanlık alanı olmadığı için bu işin uzmanı da olamayacağından; Prof.A.Malche ile Türk yetkililerin birlikte bir ıslahat projesi hazırlamaları gerektiğini savunurken¹³⁴, öğretim üyelerinden Salih Murat ise; Prof.A.Malche'in Dârülfünûn hakkında yapılan tartışmalarla ilgili görüşleri dikkate almasına dair ümidini dile getirmektedir¹³⁵.

Prof.A.Malche'in raporunu vermesinden sonra gazetelerde Dârülfünûn'un muhtariyetinin kaldırılmasının teklif edildiğine dair haberler çıkmış ve bu durum, Dârülfünûn'da tepkilere yol açmış; Maarif Vekâleti de bir açıklama yaparak, şimdilik böyle bir şeyin söz konusu olmadığı ve raporun Heyet-i Vekile'de görüşülmesi amacıyla Başvekâlet'e gönderildiği belirtilmiştir¹³⁶. Öğretim üyelerinden Abdülfeyyaz Tevfik, Raporda öğretim üyeliğinin yeniden düzenlenmesi ve lise eğitiminin de ıslahının gerektiği görüşlerini yerinde bulmakta ve zaten kendisinin de aynı görüşte olduğunu vurgulamaktadır¹³⁷.

İstanbul'dan başka Ankara ve Doğu'da olmak üzere üç üniversite kurulacağına dair gazetelerde haberler yayınlanırken; Türk İnkılâbı ile ilgili yazılacak eser için 5 bin lira ödül konulmasına rağmen, bunu hak eden bir eserin yazılamamasını örnek vererek Dârülfünûn'da fikri durgunluk yaşandığını savunan Falih Rıfkı, özellikle Türk İnkılabı'nın gelişmesi için gerekli çabayı göstermesini istemektedir¹³⁸. Bir başka

¹³³ Falih Rıfkı, "Dârülfünûn", *Hâkimiyeti Milliye*, No: 3956 (21 Temmuz 1932), s.1.

¹³⁴ Dr.Şevket Aziz, "Dârülfünûn Mütahassısı", *Cumhuriyet*, No: 2776 (21 Kânunusani/Ocak 1932), s.3.

¹³⁵ Salih Murat, "Dârülfünûn ve M. Malş", *Cumhuriyet*, No: 2803 (25 Şubat 1932), s.3.

¹³⁶ "Dârülfünûn'da Hassasiyet", *Milliyet*, No: 2278 (15 Haziran 1932), s.1; "Dârülfünûn Ne Diyor?", *Cumhuriyet*, No: 2913 (17 Haziran 1932), s.2.

¹³⁷ Abdülfeyyaz Tevfik, "Prof. Malş'ın Raporu ve Eski Bir Münakaşa", *Cumhuriyet*, No: 2914 (18 Haziran 1932), s.3.

¹³⁸ Falih Rıfkı, "Dârülfünûn", *Cumhuriyet*, No: 2953 (27 Temmuz 1932), s.3.

yazısında; inkılâpların yapıldığı dönemlerde, bilimsel bulmasa bile Dârülfünûn'un inkılâpları savunması gerektiğine inanan Falih Rıfkı, Dârülfünûn'un bilimsel kurum olma özelliğinden taviz vererek inkılâba hizmet etmesini istemekte ve inkılâplara karşı kayıtsız veya tarafsız kalınamayacağını vurgulamaktadır. Dârülfünûn'u hayattan ve inkılâplardan kopuk olarak nitelendiren Zeki Mesut, inkılâbın eğitimle güçleneceğini, bütün eğitim ve öğretim sisteminin “inkılâp ideolojisine göre yeniden tanzimi” gerektiğini kaydetmektedir¹³⁹.

27 Temmuz 1932 tarihli **Cumhuriyet**'te yer alan bir yazıda; İstanbul Dârülfünûnu'nun lağvına dair kanun TBMM'nde kabul edilirse, 1933 yılı başında İstanbul, Ankara ve Erzurum'da üç yeni üniversitenin açılacağı ve ülkesine dönerken yaptığı açıklamalara göre Prof.A.Malhe'in İstanbul'daki üniversitenin rektörlüğünü kabul edebileceği kaydedilmektedir¹⁴⁰. Bu haberler üzerine Maarif Vekili Esat Bey, Prof.A.Malhe'in raporunun TBMM'nde görüşülerek Kasım sonuna kadar sonuçlandırılacağını, üç üniversite açılmasının bir arzudan ibaret olup, zaman gerektiren bir iş olduğunu açıkladı¹⁴¹.

Yukarıdaki tartışmalardan da anlaşılacağı üzere; bilinenin (1937 yılındaki Atatürk'ün TBMM yasama yılı açış konuşması) aksine Doğu Anadolu'da bir üniversite kurulması düşüncesi 1932 yılında ortaya çıkmıştır.

Yapılan tartışmalar ve yetkililerin açıklamalarından sonra kamuoyunda artık Dârülfünûn'un kaldırılarak yerine yeni bir üniversitenin kurulacağı görüşü ağırlık kazanıyordu¹⁴². Bu arada Dârülfünûn'a gelen öğrenci sayısı son yıllarda gittikçe azalmış olmakla birlikte yeni düzenlemeler için karar alınamadığı için Ekim 1932'de Dârülfünûn'da yeni ders yılı başlamıştır¹⁴³.

¹³⁹ A.Arslan, *Dârülfünûn'dan Üniversite'ye*, s.198,281,282.

¹⁴⁰ “M. Malş ve Dârülfünûn'umuz”, *Cumhuriyet*, No: 2953 (27 Temmuz 1932), s.3.

¹⁴¹ “Maarif Vekilinin Beyanâtı”, *Cumhuriyet*, No: 2958 (1 Ağustos 1932), s.4; “Maarif Sistemimizde Son Tekâmül Eserleri”, *Cumhuriyet*, No: 2982 (25 Ağustos 1932), s.7.

¹⁴² “Dârülfünûn”, *Cumhuriyet*, No: 2953 (27 Temmuz 1932), s.3; “Dârülfünûn'da Yeni Teşkilat Nasıl Olacak”, *Cumhuriyet*, No: 2953 (30 Temmuz 1932), s.2.

¹⁴³ “Dârülfünûn'da Talebe Azalıyor”, *Cumhuriyet*, No: 3027 (9 Teşrinievvel/Ekim 1932), s.3; “Dârülfünûn'da TEdrisat”, *Cumhuriyet*, No: 3033 (15 Teşrinievvel/Ekim 1932), s.2.

B-ALBERT MALCHE'IN HAYATI, ESERLERİ ve TÜRKİYE'DEKİ ÇALIŞMALARI

1- Albert Malche'in Hayatı ve Eserleri

1876 yılında doğan Prof.Albert Malche, Almanya, İtalya ve Fransa'da (Sorbon Üniversitesi'nde) edebiyat eğitimi aldıktan sonra bir süre Amerika'da kalmış ve bu ülkenin eğitim sistemini yakından tanıma imkânı bulmuştur. İsviçre'ye dönüşünde bir süre lise öğretmenliği yapan Prof.A.Malche, Cenevre Kantonu Eğitim Bakanlığı görevini de ifa etmiştir. 1912 yılında Cenevre Üniversitesi (L'Université de Genève)'inde Psikoloji ve Pedagoji Öğretim Üyeliği'ne atanan Prof.Dr.Albert Malche, bir süre bu üniversitede rektörlük yapmıştır. Pedagoji alanındaki eserleri ile Batı Dünyasında ün yapmıştır. Ülkemize gelmeden önce, (1927-1931) Cenevre Üniversitesi'nin Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü'nde yöneticilik yapmıştır. Türkiye'deki çalışmalarından sonra döndüğü İsviçre'de Danıştay Başkanlığı yaptıktan (2 Aralık 1940-1 Aralık 1941) sonra 1956 yılında ölmüştür¹⁴⁴.

Albert Malche'in yayınlanmış eserlerinden bazıları şunlardır: *Démocratie et politique* (Cenevre,1954); *Vie de Pestalozzi/Pastalozz'nin Hayatı* (Lozan, 1927), İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor (İstanbul,1939); *Conférence Présentée à l'École Polytechnique Fédérale* (Zürich, 1946); *Le College at La Vie: Un Projet de Reforme/Okul ve Hayat* (Cenevre, 1918); *La Paix du Soir: Poèmes* (Cenevre,1946); *L'hygiene Mentale des Enfants et Adolescents* (Önsöz, A.Malche'in) (Paris, 1943); *Les Examines/Sınavlar*; *La Reunion de Ceneve à la Suisse/Cenevre'nin İsviçre'ye İlhakı*¹⁴⁵.

2- Albert Malche'in Türkiye'ye Gelişi ve Yaptığı Çalışmalar

Türkiye'de Dârülfünûn'un ıslaha muhtaç olduğunun çoğunluk tarafından kabul edilmesi ve ıslahat için yapılan girişimlerden bir sonuç alınamaması üzerine, TBMM'de Dârülfünûn'un 1931 Yılı Bütçesi görüşülürken; Dârülfünûn teşkilatını tetkik ve ıslahat

¹⁴⁴ <http://heiwwww.unige.ch/conf/75eme/files/HEI-1927-2002.pdf>(21.10.2003); Horst Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, s.76; <http://rulers.org/swigovt.html>(23.10.2003); "*Beklenen Mühassıs Dün Geldi*", **Milliyet**, No: 2133 (17 Kânunusani/Ocak 1932), s.1,6.

¹⁴⁵ <http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?SearchArg=%22malche%22&Search>(24.10.2003); http://www.lib.juen.ac.jp/toshokan/Pestalozzis/Pestalozzis_data2.htm(21.10.2003); <http://www.biblio.unige.ch/cgbi-bin>(23.10.2003); "*Beklenen Mühassıs Dün Geldi*", **Milliyet**, No: 2133 (17 Kânunusani/Ocak 1932), s.1,6.

esaslarını hazırlamak amacıyla yabancı uzmanlar getirilmesi için Heyet-i Vekile'ye yetki verilmesi kararlaştırılmış ve 10 bin lira ödenek ayrılmıştır¹⁴⁶.

Dârülfünûn'un ıslahı için yurt dışından uzman getirtileceği düşüncesinin yetkililerce dile getirilmesi, ilk olarak; İstanbul'daki incelemeleriyle ilgili olarak gazetecilere açıklama yapan Maarif Vekili Esat Bey'in demeciyle olmuştur (13.8.1931)¹⁴⁷. Esat Bey'in 1 Ekim tarihli açıklamasında, TBMM'nin verdiği yetkiye dayanarak Hükümetin, Dârülfünûn'un ıslahı için getirilecek uzmanın seçimi için İsviçre Hükümeti'yle temaslarda bulunduğunu¹⁴⁸, yine bir başka açıklamasında da; Bern Sefareti'nin yürüttüğü temaslarda sonucunda getirilmesine karar verilen yabancı uzman için bütçede 10 bin lira ayrıldığı belirtilmektedir (17.10.1931)¹⁴⁹. Bu arada Dârülfünûn çevresinde yeni teşkilat yapılmasına karşı cılız da olsa bir tavır oluştuğuna¹⁵⁰ ve getirilecek Bern Üniversitesi Rektörü'nün bu işin ehli olmadığına dair basında haberler çıkarken; bazı açıklamalarda, TBMM'nin verdiği yetkiye ve Maarif Vekâleti'nin icraatlarına kimsenin itiraz hakkı bulunmadığı vurgulanmaktaydı¹⁵¹.

Prof.A.Malche'in getirilmesi gündeme geldiğinde, yapılan görüşmeler sonucu hazırlanan ve Bern Sefirimiz Cemal Hüsnü Bey tarafından imza edilecek sözleşme taslağı, Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti'nde görüşülmüş ve Heyet-i Vekile'nin onayına sunulmuştur(3.12.1931). Sözleşme, Heyet-i Vekile'nin 12.12.1931 tarihindeki toplantısında onaylanmıştır. Buna göre; Prof.A.Malche 1932 yılı Ocak-Mayıs aylarını kapsayan 5 aylık süre ile Maarif Vekâleti emrinde Dârülfünûn'da incelemelerde bulunacak ve ıslahat esaslarını içeren bir rapor hazırlayacak, kendisine hizmeti karşılığı

¹⁴⁶ **Düstur**, Üçüncü Tertip, XII, Ankara, 1931, s.1046-1049.

¹⁴⁷ **Cumhurbaşkanı,....Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II**, s.67.

¹⁴⁸ "Dârülfünûn'unda Islahat Yapılacak: İsviçre'den Mühassıslar Celbediliyor", **Cumhuriyet**, No: 2660 (2.10.1931), s.3.

¹⁴⁹ "Dârülfünûn İçin Bir Mühassıs Getirilecek", **Milliyet**, No:2043 (18 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.1,6.

¹⁵⁰ "Dârülfünûn Cevap Veriyor", **Cumhuriyet**, No: 2483 (26 Teşrinievvel/Ekim 1931), s.2.

¹⁵¹ "Dârülfünûn Islahı İşinde Yeni İtirazlar", **Cumhuriyet**, No: 2689 (1 Teşrinisani/Kasım 1931), s.2.

İsviçre'li bir Protestan olan Prof.Albert Malche'm Türkiye'de üniversitenin yeniden yapılandırılması işinde görevlendirilmesi, bazı Katolik Fransız eğitimciler tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bakınız: **Amerika Birleşik Devletleri Ankara Büyükelçiliği Arşivi, Information Resource Centre**, No: 867.42A/4, s.345ve Büyükelçiliğin 26.2.1932 tarihli 867.9111/349 nolu raporu.

aylık 1400.lira ücret ve bir kereye mahsus 1600.lira harcırah verilecek, ayrıca emrine bir tercüman ve daktilograf tayin edilecektir¹⁵².

Dârülfünûn'un ıslahı için İsviçre'den getirilmesi kararlaştırılan A.Malche'nın 1 Ocak 1932'de İstanbul'a gelerek göreve başlaması beklenirken¹⁵³, ancak 16 Ocak 1932'de gelebilmiş, Türk ve İsviçre Büyükelçiliği yetkililerince karşılanmıştır. İlk gün Dârülfünûn Emmini Muammer Raşit Bey'le görüşen Prof.A.Malche ilk açıklamasında; görevinin, Dârülfünûn'un ıslahı için bir rapor hazırlamak olduğunu; işin uygulama aşamasıyla bir ilgisinin olmaması gerektiğini; Türkiye ve eğitim sistemi hakkında Türkiye Adliye Vekâleti'nde danışmanlık yapan Prof.Sauser Hall'dan ilk bilgileri aldığını ve Ankara'ya giderek yetkililerle görüştüğünden sonra incelemelerine başlayacağını belirtmiştir. Maarif Vekâleti, Prof.A.Malche'nın katipliğine Vekâlet tercümanlarından Nahit Sırrı Bey'i tayin etmiştir¹⁵⁴.

19 Ocak'ta Ankara'ya gelen Prof.A.Malche, Maarif Vekâleti yetkilileri ile görüşmüş; Başvekil İsmet Paşa tarafından kabul edilmiş, Yüksek Tedrisat Umum Müdürü Nadir Bey'le birlikte Ankara'daki eğitim kurumlarını gezdikten sonra 20 Ocak'ta İstanbul'a dönmüştür¹⁵⁵.

¹⁵² T.C.MEBTTKBA., MTTH Kararları, Karar Tarihi.: 3.12.1931, No: 195, s.431; B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 24, Dosya: 79, Evrak No: 14, İlgi: 138-34, Kararname No: 12032, Kararname Tarihi: 12.12.1931.

¹⁵³ "Profesör Mars (Doğrusu Malche olmalı)", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3730 (2 Birinci Kanun/Aralık 1931), s.2; "Malş", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3745 (17 Birinci Kanun/Aralık 1931), s.3; "Dârülfünûn'un Islahı", **Cumhuriyet**, No: 2721 (3 Kânunusani/Ocak 1932), s.3.

¹⁵⁴ "Malş Dün İstanbul'a Geldi", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3777 (17 İkinci Kanun/ Ocak 1932), s.3; "Beklenen Müttehassıs Dün Geldi", **Milliyet**, No: 2133 (17 Kânunusani/Ocak 1932), s.1,6; "İsviçre'li Profesör Geldi", **Cumhuriyet**, No: 2765 (17 Kânunusani/Ocak 1932), s.1,6.

¹⁵⁵ "İsviçre'li Prof. Malş Ankara'da", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3779 (19 İkinci Kanun/ Ocak 1932), s.1; "Dârülfünûn Müttehassısı", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3781 (21 İkinci Kanun/ Ocak 1932), s.3; "Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2771 (21 Kânunusani/Ocak 1932), s.3; "M.Malche Ankara'dan Geldi", **Milliyet**, No: 2138 (22 Kânunusani/Ocak 1932), s.1.

Prof.A.Malche'nın bu gelişinde gazetelerde herhangi bir habere rastlanmamakla birlikte H.Widmann, A.Malche'nın bir konuşmasında; "18 Ocak 1932'de Cumhurbaşkanı ile görüştüğünü" söylediğini kaydetmektedir. (H.Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, s.72.) Ancak H.Widmann'ın kaynak gösterdiği Rapor'un Fransızca aslında (s.4) "Premier Minister" ve Türkçe çevirisinde (s.1) "Başvekil" ifadeleri yer almaktadır. (Albert Malche, **Rapport Sur L'Université D'İstanbul**, İstanbul, 1932, s.4; Albert Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, Maarif Vekâleti Yay, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939, s.1.)

Prof.A.Malche'nın Atatürk'le görüşmesi 2.7.1933 tarihinde gerçekleşmiş, Dârülfünûn'u ziyaret eden Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, Eminlik Odası'nda Prof.A.Malche'ı yanına çağırarak ve kendisine iltifatlarla bulunmuştur. (Utkan Kocatürk, "Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: I, Sayı: I (Kasım 1984), s.4.)

Prof.A.Malche, İstanbul'a dönüşünde grip hastalığına yakalandığı için bir süre çalışmalarına ara vermiştir. ("Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2773 (24 Kânunusani/Ocak 1932), s.3; **Amerika**

Dârülfünûn'da incelemelerine başlayan Prof.A.Malche, Dârülfünûn Divanı toplantısına katılmış, yaptığı konuşmada, herkesten görüşlerini rahatça aktarmalarını istemiştir¹⁵⁶. Prof.A.Malche, Hukuk Fakültesi'nde hazırlanan Dârülfünûn'un ıslahı ile ilgili projeyi de incelemiştir¹⁵⁷. Fakülteleri gezmiş, derslerin isimlerini, öğretim üyelerini, öğrenci sayısı ve derslerin işleniş yöntemlerini içeren dokümanlar istemiştir. Sömestre tatilinden sonra derslere girerek incelemelerini sürdürmüştür¹⁵⁸. Türkiye'deki incelemelerine bir süre ara vererek, 27 Şubat'ta ülkesine giden¹⁵⁹ Prof.A.Malche, dönüşünde yaptığı açıklamada; İsviçre ve Fransa'da kütüphane, laboratuar ve benzeri kurumlarda da incelemeler yaparak karşılaştırma imkânı bulduğunu, Hollanda'dan bilgi istediğini, Dârülfünûn'un yanı sıra diğer yüksek okul ve liseleri gezeceğini ve raporunu Mayıs sonuna kadar Vekâlete vereceğini belirtmiştir¹⁶⁰. Okulların yanı sıra çeşitli hastaneleri de gezen Prof.Malche'a, Dârülfünûn Eczacı ve Dişçi Mektepleri öğretim üyeleri, bu okulların Tıp Fakültesi'nden ayrılması için bir rapor sunmuşlardır¹⁶¹.

Fakültelerdeki incelemeleri sırasında öğrencilere anket uygulayan¹⁶², derslere ve sınavlara giren Prof.Malche, bir taraftan da fakültelerin verdiği raporları incelemiş ve 1932 Mayıs'ı başlarında raporunu hazırlamaya başlamıştır¹⁶³.

Birleşik Devletleri Ankara Büyükelçiliği Arşivi, Information Resource Centre, No: 867.42A/3, s.342 ve Büyükelçiliğin 27.1.1932 tarihli 867.9111/346 nolu raporu.)

¹⁵⁶ "Pr.Malche Dârülfünûn'umuzu Beğeniyor", **Milliyet**, No: 2155 (8 Şubat 1932), s.1,6.

¹⁵⁷ A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.1.

¹⁵⁸ "Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2777 (28 Kânunusani/Ocak 1932), s.2; "Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2782 (2 Şubat 1932), s.2; "Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2788 (8 Şubat 1932), s.2; "Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2790 (12 Şubat 1932), s.2.

Prof.A.Malche, konferans vermek üzere İzmir'e davet edilmiş ise de bu ziyaret gerçekleşmemiştir. ("Profesör Malş İzmir'e Çağrıldı", **Cumhuriyet**, No: 2780 (31 Kânunusani/Ocak 1932), s.4; "Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2781 (1 Şubat 1932), s.2.)

¹⁵⁹ **Amerika Birleşik Devletleri Ankara Büyükelçiliği Arşivi, Information Resource Centre, No: 867.42A/5, s.346-347 ve Büyükelçiliğin 10.3.1932 tarihli 867.9111/353 numaralı raporu; "Profesör Malş Dün Gitti", Cumhuriyet, No: 2806 (28 Şubat 1932), s.3; "Profesör M.Malche Tedkikatını Bitirdi", Milliyet, No: 2165 (20 Şubat 1932), s.3.**

Prof.A.Malche'ın ziyaret ettiği okul ve hastaneler için bakınız: A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.2-3.

¹⁶⁰ "Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2842 (4 Nisan 1932), s.6; "Dârülfünûn'un Islahı", **Cumhuriyet**, No: 2843 (5 Nisan 1932), s.1; ; "Dârülfünûn'un Islahı İçin", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3853 (5 Nisan 1932), s.1; "Dârülfünûn'u Islah" **Milliyet**, No: 2210 (5 Nisan 1932), s.1,6; "Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2852 (14 Nisan 1932), s.2.

¹⁶¹ "Profesör Malş Hastaneleri Geziyor", **Cumhuriyet**, No: 2862 (27 Nisan 1932), s.1; "Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2835 (28 Mart 1932), s.2.

¹⁶² "Profesör Malş", **Cumhuriyet**, No: 2846 (8 Nisan 1932), s.2.

Raporunu hazırlamaya devam eden Prof.A.Malche, Dârülfünûn hakkındaki görüşlerini soran gazetecilere yaptığı açıklamada; Dârülfünûn'un durumu için iyi, ya da kötü diyemeyeceğini ve Hükümet ve öğretim üyelerince de arzu edilen ıslahatın yapılmasıyla bu durumun daha iyi bir seviyeye ulaşılabilceğini kaydetmiştir. Teşkilat ve kadronun batıdaki uygulamalara göre düzenlenmesi gerektiğini savunan Prof.A.Malche; sosyal bilimlerle ilgili bölümlere daha çok önem verilmesinin yararlı olacağını ve derslerin sadece anlatım yöntemi ile değil, araştırmaya yönelik işlenmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁶⁴.

Yurt içinde ve yurt dışında yaptığı incelemelerden sonra raporunun yazma işini 29 Mayıs 1932'de tamamlayan¹⁶⁵ Prof.A.Malche, 30 Mayıs'ta Ankara'ya gitmiş ve raporunu Maarif Vekâleti'ne sunmuştur¹⁶⁶. Ankara'da Başvekil İsmet Paşa, Maarif Vekili ve diğer yetkililer ile Beynelmilel Parlamentolar İttihadı Türkiye Grubu üyeleriyle görüşmeler yaptıktan sonra 7 Haziran'da İstanbul'a dönmüştür¹⁶⁷. Buradaki kısa temaslardan sonra 9 Haziran'da trenle ülkesine hareket etmiştir. Türkiye'den ayrılışı sırasında gazetecilere yaptığı açıklamada; Türkçe ve Fransızca olarak hazırlayıp yeni teşkilat kanunu eklediği raporunu, Vekil Esat Bey'e verdiğini; Vekâlette incelenmekte olan raporun bir tartışma konusu oluşturacağını söylemiş kısmen veya tamamen uygulanmasının Hükümetin işi olduğunu, uygulama aşamasında gereken

¹⁶³ “Profesör Malş”, *Cumhuriyet*, No: 2848 (10 Nisan 1932), s.2; “Profesör Malş”, *Cumhuriyet*, No: 2866 (1 Mayıs 1932), s.2; “Profesör Malş”, *Cumhuriyet*, No: 2872 (7 Mayıs 1932), s.2; “Profesör Malş”, *Cumhuriyet*, No: 2894 (29 Mayıs 1932), s.4.

¹⁶⁴ “Dârülfünûn'da Islaha Muhtaç Neler Var?”, *Milliyet*, No: 2244 (12 Mayıs 1932), s.1-2; “Dârülfünûn'un İçin Ne İyi Ne De Fena Diyemem”, *Cumhuriyet*, No: 2885 (20 Nisan 1932), s.1,2.

¹⁶⁵ A.Malche, *Rapport Sur L'Université D'Istanbul*, s.102. A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.58.

H.Widmann, raporun daktilo metni olan Fransızca aslının sadece İsviçre Federal Kütüphanesi'nde bulunduğunu kaydetmesine (Horst Widmann, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, s.72) rağmen, Ord.Prof. Yusuf Hikmet Bayur armağanı olan bir nüshası Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde (B/9412)'dir. Ayrıca, Atatürk'ün el yazısı notlarını da içeren Türkçe bir nüshası da Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Atatürk Arşivi'nde bulunmaktadır. Atatürk'ün hangi tarihte raporu incelediği bilinmemekle birlikte, aslında önemli olan nokta, yoğun çalışmaları arasında bu raporu okuması ve görüşlerini not etmesidir. (Utkan Kocatürk, “Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları”, *A.A.M.D.*, Cilt: I, Sayı: 1 (Kasım 1984), s.3-96; Haldun Özen, “Türkiye Cumhuriyeti'nde Yükseköğretimin ve Üniversitenin 75 Yılı”, *75 Yılda Eğitim*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay, İstanbul, 1999, s.266.)

¹⁶⁶ “Profesör Malş”, *Cumhuriyet*, No: 2895 (30 Mayıs 1932), s.2.

¹⁶⁷ “Maarif Vekili'nin Ziyafeti”, *Hâkimiyeti Milliye*, No: 3908 (3 Haziran 1932), s.4; “Profesör Malche Şerefine Ziyafet”, *Hâkimiyeti Milliye*, No: 3911 (6 Haziran 1932), s.1; “Profesör Malche Dün Gitti”, *Hâkimiyeti Milliye*, No: 2912 (7 Haziran 1932), s.1; “Prof. Malş”, *Cumhuriyet*, No: 2904 (8 Haziran 1932), s.2.

yardımda bulunmayı vaat etmiştir. Raporunda; Dârülfünûn'da öğrencilerin araştırmaya yönelten eğitim verilmesini, Dârülfünûn'un ülkede fikrî cereyan uyandırmasını, öğrencilerin barınma şartlarının geliştirilmesi, eski mezunların bir dernek kurarak Dârülfünûn'un gelişmesine katkı sağlamasını, ayrıca lise ve ortaokullarda bilimsel toplantılar yapılmasını tavsiye ettiğini belirten Prof.A.Malche, Dârülfünûn'daki öğretim üyelerinin durumları hakkında değerlendirme yapmaktan kaçınmış ve İsviçre'den uzman ve öğretim üyesi getirilmesine çalışacağını söylemiştir¹⁶⁸.

C-PROF.A.MALCHE'İN İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HAKKINDA RAPORU

1- İstanbul Dârülfünûnu'nun Mevcut Durumu

-Dârülfünûn'un İçinde Bulunduğu Güçlükler: Dârülfünûn, ülkenin düşünce ve kültür merkezi olarak kendisinden çok fayda beklenilmekte ve Avrupa'daki benzerlerinden daha zor şartlar içinde bulunmaktadır. Öğrenciler, savaş döneminin çocukları olarak almış oldukları orta öğrenim yetersiz ve farklılık gösterir. Ayrıca öğrencilerin okuyabilecekleri yayın sayısı da yeterli değildir. Dârülfünûn'un, içinde bulunduğu şartlara göre kaydettiği aşamalar takdire şayandır¹⁶⁹.

-Dârülfünûn'un Hukuki Durumu: 10 Ekim 1919 tarihli kanunla ilmî ve manevî muhtariyet verilen Dârülfünûn'un idarî muhtariyeti 15 Nisan 1924 tarihli kanunla da tasdik edilmiştir. Bu iki kanunun uygulanışı Nisan-1925 tarihli Nizamname ile düzenlenmiştir. Kanunlarla verilen hukukî kazanımlarını korumak isteyen Dârülfünûn, bütçe ve benzeri konular açısından bakıldığında tamamen özerk sayılmaz. Dârülfünûnların özerkliği, siyasî idarenin müdahalesini önlemesi yararlı olmakla birlikte, belirli grupların tekeline geçme tehlikesine açık kapı bırakmaktadır. Dârülfünûn'un ıslahı işinde siyasî idare ve Dârülfünûn uzlaşmalıdır¹⁷⁰.

¹⁶⁸ "Pr.Malche Dün Gitti", *Milliyet*, No: 2273 (10 Haziran 1932), s.1,6; "Prof.Malş Dün Gitti", *Cumhuriyet*, No: 2906 (10 Haziran 1932), s.1,4; "Dârülfünûn'un Islahı", *Cumhuriyet*, No: 3915 (10 Haziran 1932), s.1.

¹⁶⁹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.4.

¹⁷⁰ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.5.

-Bütçe: Dârülfünûn bütçeleri incelendiğinde yıllar geçtikçe artış göstermekle birlikte, yetersizdir. Özellikle öğretim üyelerinin maaşları, ortaöğretim öğretmenlerin aldıklarından biraz fazla olup, artırılması gerekir¹⁷¹.

-Dârülfünûn'un Öğretim Kadrosu: Dârülfünûn'da; müderris, muallim ve asistan olmak üzere değişik kadrolarda 240 kişi bulunmakta ve bunlardan 133'ü (müderris ve muallim) ders vermektedir. Bu yüksek bir rakam olup, müderrislerin birçoğu önemsiz miktarda maaş almakta ve Dârülfünûn üzerinde gerçek bir etki göstermekten uzaktırlar. İlerde kadroların sınırlandırılması ve etkilerinin artırılması imkânları araştırılacaktır. İdarî personel sayısı 355 olup, oldukça fazladır ve azaltılmalıdır¹⁷².

-Öğrenci İstatistiği: Dârülfünûn'dan alınan bilgiler ışığında fakültelere göre öğrenci sayısı şöyledir: Tıp (515), Hukuk (1048), Edebiyat (282), Fen (566), İlahiyat (3), Eczacı-Dişçi (55). Kayıtlı öğrenci sayısı ile devam eden öğrenci sayısı arasında büyük farklar vardır. Ayrıca bir üst sınıfa geçerken öğrenci sayısında önemli azalmalar dikkati çekmektedir. Başvuruların azlığı nedeniyle, giriş sınavlarında fazla eleme yapılamamakta ve başvuruların çoğu kabul edilmektedir¹⁷³.

-Bina: Dârülfünûn'un bina ve yerleşim durumu iyidir. Laboratuvar, klinik, enstitü ve seminer salonlarının birçoğu geniş, fakat eski ve iptidaîdir. Beyazıt'taki bazı metruk binalar tamir edilerek kullanıma açılabilir¹⁷⁴.

-İdare: Dârülfünûn'un idaresinden sorumlu olan Emin, ne Amerika'daki çok yetkili reisler veya İsviçre'de sadece arkadaşlarının temsilcisi olan rektörlerle kıyaslanamaz. Sorumlulukları ağır ve görevleri çok olmakla birlikte, yetkileri tam olarak belirlenememiştir. Kendi alanında bilimsel çalışmalar yapacak olan Emin, bir taraftan da idare ile ilgili konuları bilmek zorunda kalmaktadır ki, bu durumun düzeltilmesi ve idarî işleri yürütecek bir görevli atanmalıdır¹⁷⁵.

-Dârülfünûn'un Pedagojik Rol ve Hizmeti: Dârülfünûn'un pedagojik rolü üzerinde idareciler ve öğretim üyeleri çalışmakta ve fikir üretmektedirler. Ancak bu

¹⁷¹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.5-6.

¹⁷² A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.6-7.

¹⁷³ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.7-8.

¹⁷⁴ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.8.

¹⁷⁵ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.8.

konuda aşırı derecede şahsiyetçilik göze çarpmaktadır. Henüz doğru bir yön bulunamamıştır. Bazen kamuoyu öğretim üyeleri üzerinde etkili olmakta, bazen de bir öğretim üyesi grubu kendi düşüncelerini hâkim kılmaktadırlar. Pedagojik konularda öğretim üyeleri, idare ve diğer ilgililer arasında varılacak bir uzlaşma ile karar verilmesi arzu edilen bir durumdur¹⁷⁶.

-Profesörlerin Atanması: En çok eleştirilen konulardan birisi olan bu konu, Dârülfünûn için en önemli sorundur. Uygulanmakta olan sistemde; ilgili alandaki öğretim üyeleri hakem tayin edilmekte, yani yeni öğretim üyesinin seçimi, bir bakıma bu kişilere bırakılmaktadır. Fakülte idareleri ve Emanet, bu karara karışmamaktadır. Bir öğretim üyesi kurulu, bir aday hakkında karar verirken ne kadar adil bir karar verirse versin, idarecilerin de etkili olmaları yerinde olacaktır. Görevde yükselme ve görevden alma konusunda da benzer durumlar vardır. Bu konularda yeni bir yöntemler önerilecektir¹⁷⁷.

-Fakülteler ve Enstitüler: Farklı bilim dalları öğretim üyelerinin ortak konularda birlikte çalışmalarına imkân verecek enstitüler açılabilir. İyi bir kütüphane, araç-gereç ve çalışma odalarına sahip enstitüler, belirli konularda araştırma yapacak öğrenciler için yararlı olacaktır. Dârülfünûn'da bu tür uygulamalar (enstitüler açılması) yapılmakta olup, abartılmaması gerekir¹⁷⁸.

-Öğretim Programları, Sınavlar, Dereceler: Batıdaki uygulamaların aksine Dârülfünûn'da, bağımsız sömestre ve program uygulamak yerine bir bütün oluşturan sınıf sistemi, yani kaydolan bir öğrenci mezun olabilmek için, kararlaştırılan bir programın bütün maddelerini tamamlamak zorunluluğu kabul edilmiştir. Bu sistemin kolaylığı, öğrenci çalışmalarının daha sıkı kontrolüne imkân vermesidir. Sınıf sisteminin uygulanmasına bir süre daha devam edilmelidir.

Öğrencilerin bazı şikâyetlerine rağmen, programların çok yüklü olduğu görüşü çok da doğru değildir. Sınavların daha sıkı ve öğrencilerin hafızalarından ziyade, öğrendikleri bilgileri uygulamaya koyma yeteneğini ölçmeye yönelik olması önerilir. Ayrıca Fen Fakültesi'nde doktora programı açılması yararlı olacaktır¹⁷⁹.

¹⁷⁶ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.9.

¹⁷⁷ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.9-10.

¹⁷⁸ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.10.

¹⁷⁹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.11.

-Dersler, Konferanslar, Seminerler ve Öğrenci Çalışmaları: Profesörler, verdikleri ders konularını hafifletmektedirler. Batıdakilerin aksine Dârülfünûn profesörleri, öğrencileri yüksek bir kültür seviyesine çıkarmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Bu konuda birçok güçlük yaşıyor.

Özellikle fen derslerinde yüzeysel bilgi vermek, yerine deneme ve uygulama imkânının sağlanması gerekir. Derslerin birbirinden bağımsız olması ve ders program ve içeriğinin seneden seneye hiç değişmediği görülmektedir. Derslerde izlenecek kitapların hazırlanması gerekir.

Dersler işlenirken, öğrencilere bilgi vermek yerine, onları araştırmaya ve düşündürmeye yöneltmesi amacının güdülmesi modern eğitimin gereklerindendir. Bu nedenle öğrencilere seminerler hazırlatılmalı ve tartışmaya imkân verilmelidir¹⁸⁰.

-Kitaplar ve Yabancı Dil Öğretimi: Öğrencilerin okuyabilecekleri kitapların sayısı azdır. Alfabe değişikliği nedeniyle önceki alfabe ile yayınlanan kitaplar yok hükmünde olacağından, bir süre sonra eskiden kullanılan alfabenin, eski Yunanca gibi öğretilmesi gerekebilir. Latin harfleriyle kitaplar, kataloglar hazırlanması için büyük çaba harcandığı görülüyor. Ders kitaplarının bulunmaması ve yararlanacak başka eserlerin olmaması nedeniyle, öğrenciler derste tuttıkları notlarla yetinmek zorunda kalmaktadırlar.

Yabancı okullar ve kolejlerden gelenler hariç, öğrencilerin yabancı dil seviyeleri düşüktür. Taşradan gelen ve yıllarca Fransızca, İngilizce ve Almanca okuyan öğrencilerden, okudukları bir kitabı anlayabilenlerin sayısı dörtte biri bulmamaktadır. Dersler dışında öğrencilerin bilgi edinme ve kendilerini geliştirme imkânları azdır. Buna çare bulunmalıdır¹⁸¹.

-Kütüphaneler: Dârülfünûn kütüphanesinin erken kapanması ve dışarıya kitap verilmemesi, öğrencilerin kendi çabalarıyla bilgi edinme ve kendilerini geliştirme imkânlarını kısıtlamaktadır. Fakülte ve enstitü kütüphanelerinde de durum aynıdır. Kütüphanelerin süreli yayınları takip ederek, satın almamaları önemli bir eksiklik¹⁸².

¹⁸⁰ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.12-13.

¹⁸¹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.14-15.

¹⁸² A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.15.

-Öğrenci Yaşamı: Dârülfünûn öğretim kurumu olmanın yanında, aynı zamanda bir eğitim kurumu olduğundan, öğrencilerin şehir hayatı içinde kaybolmaması için onlara yardımcı olmalıdır. Öğrenci dernekleri çalışmalarına devam etmektedir¹⁸³.

-Dârülfünûn'un öğrencileri hayata hazırlamadaki fonksiyonu:

-Lise öğretmenleri: Dârülfünûn Fen ve Edebiyat fakülteleri ile Yüksek Muallim Mektebi ortaöğretime öğretmen yetiştirmektedir. Dârülfünûn'da bilimsel bilgiler verilmesi ve Yüksek Muallim Mektebi'nde pedagojik eğitim verilmesi uygun olmakla birlikte, bu iki okul arasında sıkı bir işbirliği yoktur. Edebiyat Fakültesi'nde de pedagojik eğitim verilmektedir. Ayrıca Yüksek Muallim Mektebi'nde uygulamalı ve mesleğe yönelik eğitim gelişmemiştir. Edebiyat Fakültesi'nde dil ve filoloji ile tarih eğitimi yetersizdir. Örneğin, İtalyan Birliğinin oluşması üzerine bitirme tezi hazırlayan bir öğrenci "Garibaldi" ismini duymamıştır. Gerek öğretim tarzı ve gerek bilgi seviyesinin ıslahı gereklidir.

-Hukuk ve Tıp Fakülteleri: Bu fakülteler, öğrencilerini belirli alanlarda mesleğe hazırlamakta ve öğretim üyeleri özel iş yaparak kendilerini geliştirme imkânlarına sahiptirler. Dârülfünûn dışında yapılan bu özel çalışmalar eleştirilmekte olduğundan, Dârülfünûn'daki eğitim faaliyetlerine zarar vermemelidir. Eğitim-öğretim çalışmalarını aksatmadıkça, öğretim üyelerinin dışarıda iş yapmalarının yasaklanması doğru olmaz. Çünkü bu işler, mesleki bilgilerin uygulama alanlarıdır. Tıp Fakültesi'nde Avrupa'da eğitim görmüş değerli öğretim üyeleri vardır.

-Dârülfünûn'a Öğretim Üyesi Yetiştirilmesi: Geleceğin öğretim üyelerinin Dârülfünûn'da yetiştirilmesi arzu edilen bir durumdur. Almanya ve Fransa'da olduğu gibi, Dârülfünûn'un gelecekteki öğretim üyelerinin yurtdışında staj yapmaları yerinde olacaktır Dârülfünûn'un geleceğin öğretim üyelerini yetiştirecek durumda olmadığı konusunda, Dârülfünûn'un öğretim üyeleri, ortaöğretim öğretmenleri, avukatlar ve benzeri meslek temsilcileri görüş birliği içindedirler¹⁸⁴.

-Aynı Amaca Hizmet Eden Kuruluşların Birleştirilmesi: Aynı amaca hizmet eden birden fazla kurum vardır. Bu durumda hizmetler daha pahalıya mal olmaktadır. Haydarpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi'nin bulunduğu yerin uygun olmaması nedeniyle,

¹⁸³ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.15.

¹⁸⁴ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.16-18.

öğrenciler şehirde bulunan imkânı geniş hastanelerden yararlanamamaktadır. Ayrıca Haydarpaşa'daki hastanenin hasta sayısı azdır ve tatil döneminde pek bir işe yaramamaktadır. Durumun düzeltilmesi gerekir.

Okutulan derslerin Hukuk Fakültesi ile yakınlığı nedeniyle Mülkiye Mektebi'nin Dârülfünûn'a yakın bir yere taşınmasıyla, aynı dersleri verecek öğretim üyelerine kolaylık sağlanmış olacaktır. Yine alan yakınlığı nedeniyle, Yüksek Ticaret Mektebi öğrencilerinin, Dârülfünûn'un ilgili bölümleri ile aynı olan dersleri Dârülfünûn'da almaları yararlı olacaktır.

Programlarına bakıldığında, kendilerine bazı mesleki dersler ayrıca verilmek şartıyla Eczacı Mektebi öğrencilerinin, Fen Fakültesi öğrencileriyle birlikte ders almalarının uygun olacağı açıkça görülecektir. Teşkilatı ve mezunlarının hakları bakımından mevcut durumun devamı sağlanarak, ortak dersler için fazla masraftan kurtulmak mümkün olabilir. Dişçi Mektebi'nin, Tıp Fakültesi ile aynı olan derslerin bu fakültede verilmesi ile tasarruf sağlanabilir.

Dârülfünûn merkez kütüphanesinin (109.387 eser mevcuttur) iyi idare edilmesiyle, fakülte ve seminer kütüphanelerine aynı eserden birden fazla nüsha alınmasının önüne geçilebilir. Kütüphane ve laboratuvarların sıkı işbirliği sağlanmalı ve eldeki mevcut imkânlardan en iyi şekilde yararlanılması yoluna gidilebilir.

Özetlenecek olursa; İstanbul Dârülfünûnu, az verimle çalışan geniş bir kurumdur. İdareyi basitleştirmek, sıkı işbirliği ve iletişim kurmakla elde mevcut imkânlardan en yüksek verimin sağlanması gerekir. Daha ciddi ve zor işleri başaran Türkiye, bu problemin üstesinden gelecektir. İyi idare edilen ve başarı vadeden İstanbul'daki Orman Mektebi, Ankara'daki Musiki Muallim Mektebi ve İsmet Paşa Kız Enstitüsü bu konuda örnek oluşturur¹⁸⁵.

2-İstanbul Dârülfünûnu'nda Yapılması Gerekli İslahat

Dârülfünûn'un ıslahı kısa sürede gerçekleştirilebilecek bir iş değildir. Bu raporun Maarif Vekâleti tarafından kabulünden sonra uygulama aşamasında Dârülfünûn'un da görüşlerini almak mümkündür¹⁸⁶.

¹⁸⁵ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.18-22.

¹⁸⁶ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.23.

a-Emanet ve Kâtibi Umumilik (Genel Sekreterlik):

İslahatın başarılı olabilmesi için Maarif Vekili, Nizamname'deki hükme uygun olarak Dârülfünûn'un Reisliğini üstlenmelidir. Dârülfünûn Emîni, fakülte reisleri ve öğretim üyeleri, ıslahat için Maarif Vekili'yle sıkı işbirliği yapmalıdır. İslahat tamamlanıncaya kadar, Eminliği bir hükümet komiserinin üstlenmesi doğru olmaz. Çünkü Dârülfünûn'u bilen birinin, idarede olması gerekir.

İslahat yapılırken, Dârülfünûn Emîni'ne idari işlerde yardım edecek bir Kâtibi Umumi bulunmalı ve yazışmaların yapılması, bütçe, program, proje ve istatistiklerin hazırlanmasında rol almalıdır. Bu kişi, yabancılarla ve öğretim üyeleriyle görüşebilecek derecede yabancı dil ve kültüre sahip olmalıdır¹⁸⁷.

b-Dârülfünûn'un Muhtariyeti

Dârülfünûn'un muhtariyeti sorunu öncelikle halledilmelidir. Öğretim üyeleri düşüncelerini açıklamada özgür olmalıdır. Ayrıca, Dârülfünûn'un manevî ve ilmî özerkliğe sahip olması gerekir. Ancak bu özerklik kendi kendini tamamen bağımsız bir şekilde idare etmesi anlamına gelmez. Kanun tasarısında, Maarif Vekâleti vasıtasıyla Hükümetin Dârülfünûn'un umumi ve dâhili işlerinde amir olduğu belirtilmelidir. Ancak, Dârülfünûn'un ayrı bütçesi olması, bunu Hükümetin denetiminde kullanması, yardım kabul etmesi gibi manevi şahsiyeti ihlal edilmemelidir¹⁸⁸.

c-Dârülfünûn'un Yeniden Düzenlenmesi

Dârülfünûn'da yapılacak ıslahat çalışmalarında esas alınacak konular şunlardır:

-Liselerde Batı Dillerinin Öğretilmesi: Dârülfünûn ve lise öğretimi birbiri ile sıkı ilişki içindedir. Liselerin öğretmenlerinin yetişmesi Dârülfünûn'un işlevlerinden biri olduğu için, Dârülfünûn'un ıslah edilmesi ile liselerin seviyesi yükseltilmiş olur. Öğrencilere uygulanan anketten, liselerden gelen öğrencilerin Türkçe'den başka bir dil hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Taşra liselerinde yabancı dil öğretime daha az önem verildiği görülüyor. Yabancı dil dersleri için ayrılan yıl ve ders saatlerine nazaran elde edilen sonuç yetersizdir. Liseden mezun olan bir öğrencinin bir yabancı dili zahmetsizce okuyacak durumda olması yeterli olacaktır. Türkiye gibi fen ve teknoloji alanında batılı ülkelerde yayınlanan eserlerden yararlanmak durumunda

¹⁸⁷ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.23-24.

¹⁸⁸ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.24-25.

olan ülkeler için Dârülfünûn öğrencilerinin en az bir yabancı dil bilmeleri bir zorunluluktur.

Liselerde yabancı dil derslerinin öğretim tarzları çok farklıdır. Yabancı dil öğretiminde denenmiş belirli yöntemler vardır. Öğrencilere, ilk sınıftan itibaren dilin gramer yapısı (belirli derecede), sık kullanılan kelimelerin verilmesi ve konuşmaya yönelik çalışmalar yapılması gerekir. Seneler ilerledikçe gramer bilgisi artırılır. Son sınıflara gelen bir öğrenci, sistemli fakat teorik olmamak üzere bir gramer ve belirli seviyede konuşma bilgisine sahip olmalıdır. Kısa parçalar ezberletilir, kısa konuşma ve konferanslar ve tartışmalar yaptırılır. Yabancı dil derslerinin yapıldığı sınıflarda, o dille hazırlanmış ve o ülkeyi tanıtan yazı, afiş, harita ve benzeri dokümanlar bulunması yararlı olur.

Yukarıda belirtilen öğretim yöntemlerini uygulayacak yabancı dil öğretmenlerinin yetişmesi için uzun süre beklemek yerine, bu derslerin öğretmenleri için kurslar açılarak, eksikler giderilir. Bu öğretmenler ihtiyaca göre okullara atanır¹⁸⁹.

-Dârülfünûn'da Almanca ve Fransızca Okutmanları: Edebiyat Fakültesi'nde bir Fransız, bir Alman ve hatta bir İngiliz okutman bulunması yararlı olur. Adayların Türkçe bilmeleri arzu edilen bir durumdur. Halen liselerde çalıştırılmakta olan yabancı öğretmenlerden, ilgili dilin filoloji ve edebiyat tarihinde yeterli seviyede bilgiye sahip olanlardan da yararlanılabilir. Bütçe imkânları ölçüsünde, her dilden olmasa bile en gerekli olan Fransızca okutmanı istihdam edilmelidir. Bu okutman fakültenin bütün birinci sınıf öğrencilerine, 1 saat genel ders, 1 saat öğrenci çalışması ve 1 saat metin dersi vermelidir. Sonraki sınıflarda isteyenlere aynı dersler, daha ileri seviyede verilebilir. Hukuk Fakültesi öğrencilerine, birinci sınıfta 1 ders kendi alanlarındaki metinlerin incelenmesi ve 1 ders Fransızca alıştırma verilmelidir¹⁹⁰.

-Birinci Sınıfın Sonunda Yabancı Dil İmtihanı Yapılması: Bütün fakültelerde ikinci sınıfa geçerken bir yabancı dil sınavı yapılması önerilir. Yabancı dilde yazılı bir metnin Türkçe'ye çevirisinden ibaret olan bu sınavdan geçemeyen öğrenciler, bu dersi sonraki sene tekrar almak şartıyla ikinci sınıfın derslerini alabilirler. Dârülfünûn'daki yabancı öğretim üyelerinin derslerinde tercümanlardan yararlanılıyor. Ancak, bu

¹⁸⁹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.25-

¹⁹⁰ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.28-29.

tercümanların çevirisi hiç de iyi değildir. Bu yüzden Dârülfünûn'da yabancı dil derslerine önem verilmelidir¹⁹¹.

-Türkçe Yayınlar: Batı dillerindeki eserlerden yararlanmanın yanında, öğrencilerin yararlanabileceği Türkçe eserlerin sayısı hızla arttırılmalıdır. Ayrıca bir süre sonra eskiden kullanılan alfabe ile yayınlanmış olan eserlerin okunamaz duruma gelmesi muhtemeldir. Şiir, edebiyat, felsefe ve din konularında oldukça zengin olan bu eserlerin yeni harflerle yayınlanması yararlı olacaktır. Diğer taraftan yeni alfabe ile yayınlanan eserlerin sayısı hızla artmaktadır. Bu eserlerin sistematik bir şekilde kataloglarının hazırlanması, kullanım kolaylığı açısından önemlidir.

Daha önceden kurulmuş iken, Talim ve Terbiye Heyeti'ne dönüştürülen Telif ve Tercüme Heyeti'nin yeniden işlerlik kazandırılması gerekir. Oluşturulacak komisyon, yurtiçinde veya yurtdışındaki uzmanlarla görüşerek, Türkçe yayınlanacak veya Türkçe'ye çevrilecek eserlerin listesini hazırlar ve yayınları izler. Hükümetin bu çalışmaları ve yayınları desteklemelidir. Türkiye'de yayınlanan eserlerin listeleri **"Yayınlar Bibliyografyası"** şeklinde yayınlanmalıdır¹⁹².

-Kütüphane Teşkilatının Merkezileştirilmesi ve Verimliliğinin Arttırılması: Kütüphanelerden yararlanmanın verimli hale getirilmesi için kütüphanelerin tek merkezde toplanarak teşkilatlandırılması ve kitapların fişlerinin hazırlanması gerekir. Medresetülkuzat Binası'ndaki merkez kütüphanede modern bir sistem uygulanmaktadır. Bu sistemi, fakülte ve enstitü kütüphanelerinde de uygulanmalıdır. Kitap fişlerinde, kitabın bulunduğu yer de belirtilmelidir. Merkez kütüphanedeki eserlerin fişlerinden birer nüshası ilgili fakülte ve enstitü kütüphanelerinde de bulunmalıdır.

Kütüphaneye alınacak kitaplarla ilgili olarak bir komisyon oluşturulmalı ve bu komisyon her yıl satın alınacak kitapların listesini hazırlamalıdır. Kütüphanenin açık olduğu saatler azdır, her gün saat 18.00 ve haftada iki gün 22.00'ye kadar açık tutulmalıdır. Senede 2500 okuyucu sayısı ve 5000 kitabın okunmuş olması çok düşük bir seviyedir ve arttırılmalıdır. Dışarıya kitap verilmesi uygulamasına başlanmalıdır¹⁹³.

-Öğretim Yöntemlerinin Değiştirilmesi: Elllerinde başka çalışma imkânları olmayan öğrenciler için dersler, onların her şeyidir. Bu nedenle onların çalışma

¹⁹¹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.29-30.

¹⁹² A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.30-31.

¹⁹³ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.31-33.

imkânları arttırılmalı ve görevinin sadece dersini harfîyen bilmek olmadığı öğrencilere anlatılmalıdır. Dersi verenin en büyük âlim olması bile bu gerçeği değiştiremez. Öğrenci bireysel araştırmaya, incelemeye, tartışmaya teşvik edilmeli ve derslerde aktif hale getirilmelidir. Sadece verilenlerle yetinen öğrenci mezun olabilir, ama üniversite bitirmenin gerektirdiği kültürel seviyeyi yakalayamaz.

Dârülfünûn'un bütün fakültelerinde derslerde teorik ve şifahi ders işleme yöntemleri azaltılmalıdır. Derslerde konunun ana hatları verilmeli ve öğrenci araştırmaya yöneltilmelidir. Kesin hükümlere ve kanaatlere bağlanıp saplanmak fennin zıddı ve aksidir.

Uygulamalı eğitim, Dârülfünûn eğitiminde sürenin üçte birini ve hatta yarısını kapsamalıdır. Bu tür eğitim, Dârülfünûn'un bazı fakültelerinde uygulanmakla birlikte, özellikle Edebiyat ve Hukuk Fakültelerinde maalesef pek rağbet gösterilmemektedir. Bir profesörün önderliğinde bir öğrenci grubunun bir konuda hazırlanması ve dersi işlemeleri yöntemi de önerilir. Batı üniversitelerinde bu tür seminer çalışmalara önem verilmekte ve hatta sınav yerine kabul edilmektedir.

İster ders, ister seminer, konferans veya uygulamalı eğitim olsun Dârülfünûn eğitiminde, esas olan düşünce hürriyetidir. Bu kural, öğrenci ve öğretim üyesi için aynıdır.

Dârülfünûn eğitiminin bir özelliği de hayatî olmalı, yani verilecek eğitim hayatla bağlantılı ve öğrenilenlerin hayatta uygulanabilir olmasına dikkat edilmelidir. Dârülfünûn, kendi ülkesiyle ilgili çalışmalar yapmalı, bunları dünyaya sunmalı ve dünyada meydana gelen değişikliklerin kendi ülkesine girişine aracılık etmelidir.

Sınav yöntemleri de değiştirilmeli ve her hocanın sınavda isteyeceği hususları içeren bir programı fakülte idaresine bildirmelidir. Bir sene boyunca işlenen konularla ilgili çok geniş bilgilerin öğrenciden sorulması yöntemi, yerine problem çözme yöntemine önem verilmelidir¹⁹⁴.

-Öğretim Üyelerinin Seçimi ve Atanması: Nizamnameye göre; boş bir kadro için ilgili fakülte Profesörler Meclisi'nin (Meclis-i müderrisîn) gösterdiği aday hakkında, Dârülfünûn Divanı bir karar verir. Bu karar, Maarif Vekâleti'ne ve sonra Reisicumhur'un onayına sunulur. Bir kadronun boş olduğuna karar verilmesi ve buraya

¹⁹⁴ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.33-38.

nasıl atama yapılacağına açıkça bilinmesi gerekir. Profesörlüğe (müderreslik) atanmak için 15 sene muallimlik (bir anlamda doçentlik) yapmak ve muallim olabilmek için 30 yaşını doldurmak gibi şartlar bulunduğu için profesör olabilmek için 45 yaş şartı bulunuyor.

Muallim atanması için talimatnamede bir yöntem belirtilmemekle birlikte, profesör yardımcılığına (asistanlık) atanmayı düzenleyen ayrıntılı hükümler vardır. Profesör yardımcısı olarak girildikten sonra fakültenin vereceği kararlara göre uzun süreler içinde muallim ve profesör olunabilmektedir.

Yukarıda belirtilen yöntemle genç bir bilim adamı, büyüklerin keyfi kararlarına ve arzularına teslim ediliyor ve kendisinde memur zihniyeti oluşuyor. Ayrıca Dârülfünûn dışından bilimsel alanda yükselme yolu kapalıdır.

Boşalan bir profesörlüğün yardımcısı tarafından yürütülmesi veya kürsünün kaldırılması Maarif Vekâleti'ne sorulur. Vekâlet kürsünün boş olduğuna karar verirse; başvurular kabul edilir ve dosyaların fakültelerde incelenmesinden sonra görüşler Dârülfünûn Emaneti'ne ve Vekâlete sunulur. Vekâletçe 5 kişilik bir Anket Komisyonu oluşturulur, Dârülfünûn Emîni'nin başkanlığında toplanacak bu komisyonun vereceği karar Vekâlete bildirilir ve sonra Reisicumhurun onayı alınır.

Profesör yardımcılığı için bir giriş sınavı yapılmaktadır. Vekâlet, adaylardan doktora yapmış olanları ve bilimsel yeterliliği (dersler, eserler ve konferanslarla) bilinenler bu sınavdan istisna tutulabilir. Yine Vekâlet, profesörlüğe yükselmede, bilimsel açıdan yeterli görülenler için, 15 yıl muallimlik şartını kaldırabilir. Çünkü mevcut sisteme göre, meşhur Pascal'ın ömrü profesörlüğe yükselmeye yetmemektedir. Görevden alma ve azil konusunda da, Eminlik, Maarif Vekilliği ve Riyaseti Cumhur silsilesi izlenir¹⁹⁵.

-Fakültelerin Öğretim Kadroları: Dârülfünûn'un 1927-1928 yılı için yayınlanan broşürdeki bilgiler dikkate alındığında; Maarif Vekâleti'nin öğretim kadrosu konusundaki endişeleri haklıdır. Çünkü öğretim üyesi kadrosu kabarıktır. Prensip olarak; öğretim üyelerinin sayısının azaltılması ve kalanlara daha iyi görev yapma imkânları sağlanmalıdır.

¹⁹⁵ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.38-41.

Türkiye’de kalınan sürenin azlığı nedeniyle, öğretim üyelerinin kişiliği hakkında bir karar vermek doğru olmaz. Bu konuda karar yetkisi, Vekâlet’tedir. Öğretim üyeliğinden atılacak olanlardan, tercüme heyetinde veya diğer okullarda yararlanılabilir. Öğretim üyelerinin sayısının azaltılması zamana yayılabilir.

Dârülfünûn’da sabit kürsüler için birer profesör kadrosu gerekir. Ancak geçici kürsüler, profesörlere ek olarak verilebilir. Dârülfünûn’da açık kalacak sabit kürsülerin sayısı; Tıp Fakültesi’nde 16’ya, Fen, Hukuk ve Edebiyat Fakültelerinde 12’ye indirilmeli¹⁹⁶, Dişçi Mektebi Tıp Fakültesi’ne bağlanırsa bundan sonra belirlenmeli ve 3 öğrencisi bulunan İlahiyat Fakültesi’nin İslam Dini, Tarihi ve Felsefesi Bölümü şeklinde Edebiyat Fakültesi’ne bağlanmalıdır¹⁹⁷.

-Tıp Fakültesinin Nakli: Dârülfünûn Tıp Fakültesi’nin, gerek kendi öğrencileri ve gerekse Dişçi ve Eczacı öğrencileri ve hastalar açısından İstanbul tarafında Dârülfünûn’a yakın bir yere nakli gereklidir. Mevcut binalar başka kurumlara devredilebilir. Ayrıca, Haseki, Cerrahpaşa, Gurebâ Hastaneleri ve Bakırköy Kliniği’nde Dârülfünûn Tıp Fakültesi klinikleri açılabilir. Tıp Fakültesi öğrencilerinin stajlarına da önem verilmeli ve ilgili dalda hastaların tedavisinde bulunmaları sağlanmalıdır¹⁹⁸.

-Mülkiye Mektebi’nin Nakli ve Yapılacak Değişiklikler: Mülkiye Mektebi’nin kaldırılması doğru olmaz. Ancak Dârülfünûn’a yakın bir yere nakli ve Yüksek Ticaret Mektebi ile birlikte ortak derslerin Hukuk Fakültesi’nde verilmesi tasarruf açısından gereklidir. Öğrencilerin sınavla alınması, ilgili alan derslerinin özerkliği ve yatılı teşkilatı korunmak şartıyla; Mülkiye Mektebi, Hukuk Fakültesi’nin bir bölümü haline getirilmesi mümkündür¹⁹⁹.

-Fakültelere Ait Konular:

Tıp Fakültesi: Teorik dersler ilk sınıflarda verilmeli ve stajların ilgili kliniklerde tamamlanmalıdır. Birleştirilecek Dişçi Mektebi, bütün öğretim ve kliniklerdeki çalışmaların devam ettirilmesi gerekir. Bu bölümün öğretim süresi iki yıl teorik ve iki yıl uygulama olmak üzere dört yıl olması uygundur²⁰⁰.

¹⁹⁶ Albert Malche’in Dârülfünûn’da fakültelere göre açılmasını gerekli gördüğü sabit kürsüler için bakınız: A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.42-44.

¹⁹⁷ A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.41-44.

¹⁹⁸ A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.44-46.

¹⁹⁹ A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.46.

²⁰⁰ A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.47.

Hukuk Fakültesi: Öğrencilerin, baro işleri, dergiler, mahkeme kararları ve kanunları inceleyerek sorun çözme yeteneklerini geliştirmeleri sağlanabilir²⁰¹.

Fen Fakültesi: Genç bir fakültedir. Zooloji, nebatat, kimya, fizik ve fizyoloji derslerini veren öğretim üyeleriyle görüşülerek; merkezî bir “Biyoloji” eğitimi kürsüsü oluşturulabilir. Edebiyat Fakültesi’nin, tabii coğrafya dersleri ile jeoloji ve diğer ilgili bölüm dersleri ile bağlantı kurulabilir. Yine, Antropoloji eğitimi ile Tıp Fakültesi’nin ilgili dersleri arasında ilişki kurulabilir. Fen Fakültesi’nde kurulacak bir Antropoloji Enstitüsü, bu fakültenin öğrencilerinin yanında Yüksek Muallim Mektebi, Edebiyat ve Tıp Fakültesi öğrencilerine de hizmet verebilir.

Astronomi öğrencilerinin bilgileri tamamen teorik olduğu için, bunların Kandilli Rasathanesi’nden, ilgili bölüm öğrencilerinin Zooloji Enstitüsü’nden yararlanması sağlanmalıdır.

Elektro Mekanik Enstitüsü’ne, Mühendis Mektebi’nde bulunmayan bir bölüm hüviyeti kazandırılması ve bu iki kurumun birbirleri ile rakip değil, birbirini tamamlayan kurumlar olması için Maarif ve Nafia Vekâletleri’nin kararlar alması gerekir.

Fen Fakültesi ile birleştirilecek Eczacı Mektebi’nin mesleki derslerinin yine eskiden olduğu gibi verilmesi ve ortak derslerin Fen Fakültesi’nde verilmesi mümkündür.

Laboratuar imkânlarının kullanımında tasarruf için bazı makinelerin birlikte kullanımı sağlanmalıdır. Fen Fakültesi’nde bir kütüphane oluşturulmalıdır²⁰².

Edebiyat Fakültesi: Dârülfünûn kültürü için ve fen bilimlerinin gelişmesi için edebiyat eğitiminin gelişmesi gerekir. Edebiyat Fakültesi, toplum hayatına, düşünen, güzel sanatlardan zevk alan ve kısaca insanlığın manevi gelişimini sürdüren insanlar yetiştirir.

Dârülfünûn’un Edebiyat Fakültesi’nin yukarıda belirtilen işlevini tam olarak yerine getirebilmesi için, bazı bölümleri bünyesinde bulundurması gerekir. Öncelikle bir Filoloji Bölümü açılmalıdır. Dârülfünûn’da doğu ve batı edebiyatları okutulmakla birlikte; dillerin inceliklerini, diğer bilim dalları ile ilişkilerini inceleyecek insanlar

²⁰¹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.48.

²⁰² A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.48-49.

yetiştirecek bir bölüm yoktur. Şu an için yabancı okutmanlarla yabancı dil öğretiminin sürdürülmesi mümkün ise de programda gösterilen bütün dillerin tüm incelikleri ile öğretilmesi için gerekli hazırlıklar tamamlanmalıdır. Yani, bir dilin fonetik yapısını, eski-yeni metinlerini, gramerini vs. araştırarak, öğretecek bölümler açılmalıdır.

Fakültede doğu ve batı sanatını öğretecek Sanat Tarihi Bölümü de açılmalıdır. İlk zamanlarda; Tarih Bölümü hocaları, uzman oldukları dönemlerin sanat tarihini anlatmaları ile işe başlanabilir. Tarihi eserlerin resimleri, yazılı belgeleri incelenir. Bu bölümlerde yetişen öğretmenler gittikleri yerlerde tarihi eserlerin araştırılması konusunda gayret gösterecektir. Türkiyat Enstitüsü bu alanda önemli çalışmalar yürütmektedir.

Fakültedeki Pedagoji Enstitüsü ile Yüksek Muallim Mektebi'ndeki pedagoji eğitimi arasında bir ilişki ve uyum görülmemektedir. Bu durum böyle devam etmemeli. Fakültede tarihi ve sosyal pedagoji, Muallim Mektebi'nde psikolojik ve eğitimsel pedagoji verilmeli, her ikisi arasında sıkı bağlar kurulmalıdır. Ayrıca Psikoloji Kürsüsü'nün programı gözden geçirilmeli ve Sosyoloji eğitimi takviye edilmelidir. İleride ayrı bir fakülte olması muhtemel bir "Ulûm-ı İctimaiye ve İktisadiye" bölümü açılması yerinde olur²⁰³.

İlahiyat Fakültesi: Bazı nedenlerden dolayı ayrı bir fakülte olması istenilmiyorsa, 13 öğretim üyesi ve 3 öğrencisi bulunan bu fakültenin "Ulum-u Diniyye" veya "Diyanet ve Felsefe-i İslamiye Tarihi" Bölümü adıyla Edebiyat Fakültesi'ne bağlanması mümkündür²⁰⁴.

Öğrenci Yaşantısı: Dârülfünûn'da öğretim her şey demek değildir. Öğrencilerin yüksek düşünce ve ruha sahip yetiştirilmesi için gerekli ortam hazırlanmalıdır. Öğrenci dernekleri mevcut olup, sportif faaliyetlere ilgi gösterilmektedir. Öğrencilere ucuz yemek imkânları ve bazı fakir öğrencilerin azınlık okullarında ve bazı resmi ve özel işlerde yarım günlük çalıştıkları görülmüyor.

Fakülte yönetimleri, öğrencilerin barınabilecekleri ev ve pansiyonların listesini öğrencilerin bilgisine sunabilir. Yönetim, öğrencilerin çalışabilecekleri özel ders verme,

²⁰³ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.49-52.

²⁰⁴ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.52.

gazetecilik, kitapçılık, tercümanlık ve rehberlik gibi iş tekliflerinin öğrencilere duyurulmasına aracılık edebilir.

Öğrencilerin ücretsiz sağlık hizmeti almaları sağlanabilir. Öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun kooperatifçilik faaliyetlerine başlanabilir. Fakültelerde öğrencilerin gazete, dergi vesaire okuyup, kültürel çalışmalar yapabilecekleri salonlar ayrılabilir. Öğrencilerin sportif faaliyetlere ilgisini arttırmak, Avrupa ve Amerika’da yaygın spor dallarının Dârülfünûn gençliği arasında yayılması için çalışmalar yapılması ve uzman getirilmesi mümkündür. Öğrenciler için bilimsel geziler düzenlenebilir.

Dârülfünûn mezunlarını bir araya getirecek bir dernek kurularak, öğrencilerin çalışmalarını teşvik edecek ödül verilmesi ve diğer sorunların çözümüne katkıları sağlanabilir.

Her ders yılı başında, öğrencilerin ve öğretim üyeleri ile tanışması için bir tören yapılabilir ve özel bir defter imzalatılarak kaynaşma sağlanabilir. Öğrencileri teşvik edecek ödüller konularak, Mayıs ayında düzenlenecek “Dârülfünûn Günü”nde dağıtılabilir. Bu önerilerin amacı öğrencilerin Dârülfünûn’u, kendi evleri gibi benimsemeleri ve çağdaş bir ortama kavuşmalarıdır.

Dârülfünûn’da yaklaşık altı aylık bir eğitim-öğretim dönemi uygulaması mevcut olup, bunun değiştirilerek; 1 Ekim-31 Ocak ve 15 Şubat-31 Mayıs arasında olmak üzere iki sömestre uygulamasına geçilmelidir²⁰⁵.

-Dârülfünûn’un Dışarıdaki Etki ve Hizmetleri: Dârülfünûn kendi yenileşmesinin yanında bütün ülke için bir irfan merkezi olarak toplumun yenileşmesinde rol oynamalıdır. Dârülfünûn’da halen lise öğretmenlerine verilmekte olan tamamlayıcı derslerin, daha düzenli bir teşkilat çerçevesinde sürdürülmesi gerekir. Gerek fen ve gerek edebiyat grubu derslerinin öğretmenleri, 5-6 yılda bir Dârülfünûn’da düzenlenecek bu kurslara alınmaları ve ilgili alandaki yeniliklerden haberdar olmaları sağlanmalıdır²⁰⁶.

-Umumi Dârülfünûn Dersleri: Her kış Dârülfünûn hocaları, Türk veya yabancı bilim adamları tarafından belirli konularda, öğrencilere ve halka 10-12 konferans

²⁰⁵ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.52-54.

²⁰⁶ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.55.

verilmelidir. Özellikle halkın, yeni gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmaları açısından bu konferanslar önemlidir. Bu konferanslar gazetelerde de yayınlanabilir²⁰⁷.

-Tatil Dersleri, Arkeoloji Gezileri, Kongreler: İtalya, Yunanistan ve Mısır'da olduğu gibi Türkiye'de de bilim adamlarının gezi ve çalışmaları yararlı olacaktır. Yabancı turistlere turlar düzenlenir ve bu esnada Dârülfünûnluların rehberlik etmeleri ve konferanslar verilmesi ülkenin ve Dârülfünûn'un tanıtımı için önemlidir. Ayrıca Dârülfünûn'un rol alacağı uluslar arası kongre ve toplantılar düzenlenmesi birçok yarar sağlayacaktır²⁰⁸.

-Türk Dârülfünûn Mecmuası: Dârülfünûn'un bu alandaki çalışmaları takdire şayandır. Hemen her fakülte ve enstitünün bir süreli yayını vardır. Ancak her ay "Türk Dârülfünûnu Mecmuası" adıyla bir dergi yayınlanması önerilir. Dergide; genel kültür, tarih, edebiyat, fen, doğa bilimleri, sanat, ahlak, ekonomi vesaire konulara yer verilmeli ve her gruptan Türk aydınına hitap edecek makaleler yayınlanmalıdır²⁰⁹.

-Milli Fünun, Edebiyat ve Güzel Sanatlar Akademisi: Dârülfünûn'da bazı dallarda doktora çalışmaları yaptırılmaktadır. Ancak Türkiye'nin fikri ve ilmi teşkilatını tamamlayacak bir "Milli Fünun, Edebiyat ve Güzel Sanatlar Akademisi" kurulması önerilir. Bu akademi, hukuk, siyaset, iktisat, sosyoloji, arkeoloji ve güzel sanatların dallarıyla ilgili bölümler bulunmalıdır. Akademinin işleyişini düzenleyecek bir Nizamname hazırlanmalıdır²¹⁰.

-Sonuç: Dârülfünûn sorunu, Türkiye'nin fikri, manevi ve hatta ictimai geleceği sorunudur. Bir ülkenin medenileşmesinde önemli rol oynayan Dârülfünûn'un ıslah ve geliştirilmesi gerekir.

Raporda yer almamakla birlikte, Dârülfünûn'a vakfedilmiş bazı mülklerin Dârülfünûn bütçesine dâhil edilmesinin mümkün olup olmadığı, bazı servislerde asistan sayısının artırılması, tercümelerin tez olarak kabul edilmemesi, diğer kurumlarla belirli konularda işbirliği yapılması, fen fakültesine bağlı Türkiye'nin jeolojik haritası servisinin kurulması gibi konular sözlü olarak yetkililerle görüşülmüştür²¹¹.

²⁰⁷ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.55-56.

²⁰⁸ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.56.

²⁰⁹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.56-57.

²¹⁰ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.57-58.

²¹¹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.58-59.

D-İSTANBUL DÂRÜLFÜNÛNU'NUN KALDIRILMASI ve İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN AÇILMASI

1- İslahat İçin Yapılan Hazırlıklar

Prof.A.Malche'in raporunu incelemek ve ıslahat esasları hakkında görüşlerini Hükümet'e sunmak üzere, Sıhhiye Vekili Refik Bey'in başkanlığında, Maarif Vekili Esat ve Adliye Vekili Yusuf Kemal Beylerden oluşan bir komisyon kurulmuştur²¹². Komisyon, incelemelerini Ağustos-1932 sonlarında tamamlamış ve raporunu hazırlamıştı²¹³. Konunun, Heyeti Vekile'de kısa sürede görüşülmesi beklenirken; Maarif Vekâleti'nde Eylül ayında değişiklik olmuş²¹⁴ ve yeni Maarif Vekili Reşit Galip Bey'in de raporu incelemesi ve daha sonra Heyeti Vekile'nin gündemine gelmesi uygun bulunmuştur²¹⁵. Dârülfünûn'u ziyaret eden Reşit Galip Bey, Dârülfünûn'un ülkenin ve inkılâpların ihtiyaçlarına cevap verecek bir şekilde tasfiye edileceğini ve bu yapılırken, öğretim üyelerinin görüşlerinin dikkate alınacağını söylemiştir²¹⁶.

Prof.A.Malche'in raporunu okuyan ve dikkatle inceleyerek üzerine notlar alan Gazi Mustafa Kemal'in bu notlarının şu ilk cümlesi oldukça önemlidir: "*İstanbul Dârülfünûnu lağvolunmuştur; yerine İstanbul Üniversitesi tesis olunacaktır*". Çünkü bu cümle ile bu alanda kesin ve köklü değişiklikler yapılması kararlılığını vurgulanmakta olup; çıkarılacak kanunun ilk maddesini oluşturacaktır. Gazi Mustafa Kemal ayrıca; bir üniversite öğrencisinin en az bir dil bilmesi gerektiğini, bilimsel özerkliğe saygı gösterilmekle birlikte, idarî, malî konularda ve öğretim kadrosunun tayininde müdahale edilebileceğini kaydetmektedir. Dârülfünûn'un kendisini ileri götürecek ilmî ve fikrî hızdan yoksun olduğunu ve bir süre için izlenecek yolu Vekâletin tayin etmesini belirten Gazi Mustafa Kemal; Üniversitede, bireysel düşüncüyü geliştirici ve araştırmaya sevk edici eğitim verilmesini, yeterli öğretim kadrosu olmadığı için şimdilik dışarıdan eleman getirilmesini ve sonra kendi öğrencilerimizden öğretim elemanı yetiştirilmesini savunmuştur²¹⁷.

²¹² "Prof.Malş'ın Verdiği Rapor", *Cumhuriyet*, No: 2982 (25 Ağustos 1932), s.2.

²¹³ "Prof.Malş'ın Raporu", *Cumhuriyet*, No: 2988 (31 Ağustos 1932), s.2.

²¹⁴ "Yeni Maarif Vekili", *Hâkimiyeti Milliye*, No: 4017 (20 Eylül 1932), s.1.

²¹⁵ "Prof.Malş'ın Verdiği Rapor", *Cumhuriyet*, No: 3023 (5 Teşrinievvel/Ekim 1932), s.2.

²¹⁶ "Maarif Vekili Bey Dârülfünûn'da", *Hâkimiyeti Milliye*, No: 4036 (9 Birinciteşrin/Ekim 1932), s.1-2; "Müderrislerle Hasbihal", *Cumhuriyet*, No: 2982 (9 Teşrinievvel/Ekim 1932), s.1,6.

²¹⁷ U.Kocattürk, "Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları", *A.A.M.D.*, I/Sayı: 1, s.6-7.

Dârülfünûn'un ıslahıyla ilgili olarak Maarif Vekâleti'nde yapılan çalışmalar tamamlanmış ve bu konudaki kanun teklifi, 1933 yılı başlarında Heyeti Vekile'ye sunulmuştur²¹⁸. Dârülfünûn'un ıslahı için hazırlıklar sürerken yaşanan ilginç olaylardan birisi de, İktisat ve Ticaret Mektebi öğrencilerinin Talebe Cemiyeti önderliğinde toplantılar yaparak, Prof.A.Malche'in ıslahat konusundaki düşüncelerini destekleyici açıklama yapmalarıdır²¹⁹.

Dârülfünûn'un ıslahatı aşamasında Prof.A.Malche'in rol alacağına dair haberler 1932 sonlarında basında yer almaya başlamıştır²²⁰. Bu konuda kesin karar, Heyeti Vekile'nin 13.3.1933 tarihli toplantısında verilmiş ve Albert Malche ile Türkiye'nin Bern Sefiri Cemal Hüsnü Bey arasında imzalanan sözleşme onaylanmıştır²²¹. 1 Nisan 1933-31 Mart 1934 tarihleri arasında geçerli olacak sözleşmeye göre; A.Malche Maarif Vekâleti emrinde Dârülfünûn ıslahında çalışacak ve karşılığında aylık 1829. lira ücret ve bir kereye mahsus olmak üzere 1600. lira harcırah verilecektir. Heyeti Vekilenin bu kararı 22.3.1933 tarihinde Dârülfünûn'a bildirilmiş ve harcırah ücreti gönderilmiştir²²².

Nisan başlarında gelmesi beklenen²²³ Prof.A.Malche, 2.5.1933'te İstanbul'a gelmiş ve yaptığı açıklamada, Maarif Vekâleti'nin teknik müşaviri olarak Dârülfünûn'un ıslahında çalışacağını belirttikten sonra görevine başlamak üzere Ankara'ya gitmiştir²²⁴. Ankara'da 7 Mayıs'ta Maarif Vekili Reşit Galip Bey'in başkanlığında, Dârülfünûn Fakülte Reisleri ve Prof.A.Malche'in katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda bir konuşma yapan R.Galip Bey, umumun isteği haline gelen Dârülfünûn'un ıslahı işinin, tedrici bir ıslahat şeklinde değil, bir inkılâp tedbiri olarak

²¹⁸ "Maarif Islahatı ve Prof.Malş Raporu", **Cumhuriyet**, No: 3132 (23 Kânunuevvel/Ocak 1933), s.2.

²¹⁹ "Islahat İsteyen Talebe", **Cumhuriyet**, No: 3185 (19 Mart 1933), s.1-2; "Ticaret Mektebi Talebesini Raporu", **Cumhuriyet**, No: : 3185 (20 Mart 1933), s.2

²²⁰ "Mütehassıs Meselesi", **Milliyet**, No: 2057 (2 Teşrinisani/Kasım 1932), s.1.

²²¹ **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 34, Dosya: 16, Evrak No: 7, İlgi: 242-129, Kararname No: 13984, Kararname Tarihi: 13.3.1933.

²²² "Prof.Malch Geliyor", **Cumhuriyet**, No: 3189 (23 Mart 1933), s.2.

²²³ "Yeni Dârülfünûn İçin Proje", **Cumhuriyet**, No: 3195 (29 Mart 1933), s.2

²²⁴ "Pr.M.Malche Dün Geldi", **Milliyet**, No: 2594 (3 Mayıs 1933), s.3; "M.Malch Dün İsviçre'den Geldi", **Cumhuriyet**, No: 3227 (3 Mayıs 1933), s.1; "Pr.M.Malche", **Milliyet**, No: 2595 (4 Mayıs 1933), s.3.

kısa sürede ve sorunun kökünden çözülmesi şeklinde olacağını belirtmiş ve fakülte reislerinden kendi fakülteleri ve genel konularda fikirlerini açıklamalarını istemiştir²²⁵.

Konu bir taraftan bu toplantıda tartışılırken, bir taraftan da ilgili kişilerin görüşleri alınmıyordu. Ayrıca, Fakülte Meclisleri ve Dârülfünûn Divanı'nın da görüşleri sorulmuştu²²⁶. Bu çerçevede Edebiyat Fakültesi Meclisi, 16 Mayıs'ta toplanmış ve ıslahat hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda, öğretim üyelerinden kimsenin açığa alınmaması, ıslahatın yöntem, teşkilat ve çalışma şartlarında yapılmasını savunulmaktadır²²⁷. Aynı şekilde Tıp, Hukuk, İlahiyat Fakülteleri ile Dişçi ve Eczacı Mekteplerinde oluşturulan komisyonlar raporlarını Dârülfünûn Divanı'na sunmuşlar ve ıslahat konusundaki fikirlerini açıklamışlardır. Dârülfünûn Divanı da bu raporlar 17 Mayıs'taki toplantısında görüşmüş²²⁸ ve ıslahat konusunda Dârülfünûn'un görüşlerini içeren raporu 18 Mayıs'ta Vekâlet'e göndermiştir²²⁹.

18 Mayıs'ta İstanbul'a dönen²³⁰ Prof.A.Malche'ın başkanlığında Dârülfünûn'un ıslahı esaslarını belirlemek ve uygulamak üzere bir "Islahat Komisyonu" kuruldu(20.5.1933). Bu komisyonda, Talim ve Terbiye Heyeti üyelerinden Avni ve Rüştü, Mühendis Mektebi Müdürü Kerim, Ankara Lisesi Müdürü Osman Beyler bulunmaktaydı. Komisyon'un 21 Mayıs'ta yaptığı toplantıdan sonra açıklama yapan Prof.A.Malche, ıslahatın Maarif Vekilliği'nin vereceği emirler doğrultusunda yapılacağını; yeni üniversitenin bilimsel özerkliğin olacağını; ancak, idari özerkliğinin bulunmayacağını, İstanbul Yakası'na nakledilecek Tıp Fakültesi için uygun bina arandığını; 31 Mayıs'a kadar teslim edilmek üzere bütün öğretim üyelerine sicil fişlerin dağıtıldığını açıklamıştır. Diğer taraftan Yüksek İktisat Mektebi'nin ayrı bir okul olarak ıslah edilmesi görüşünü içeren bir rapor Mektep Müdürlüğü tarafından hazırlanmış ve

²²⁵ "Dârülfünûn'un Islahı", **Milliyet**, No: 2599 (8 Mayıs 1933), s.1,4; "Dârülfünûn'un", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4237 (8 Mayıs 1933), s.1,5; "Dârülfünûn Islahatı", **Cumhuriyet**, No: 3232 (8 Mayıs 1933), s.1.

²²⁶ "Dârülfünûn Nasıl Islah Edilecek?", **Milliyet**, No: 2602 (11 Mayıs 1933), s.1,5. "Dârülfünûn Teşkilatı", **Cumhuriyet**, No: 3236 (12 Mayıs 1933), s.3.

²²⁷ "Islah Değil, Yeniden Kurma", **Milliyet**, No: 2608 (17 Mayıs 1933), s.1,2.

²²⁸ "Prof.Malş Neler İstiyor?", **Cumhuriyet**, No: 3240 (16 Mayıs 1933), s.1,6; "Divan Bugün Toplanıyor", **Cumhuriyet**, No: 3241 (17 Mayıs 1933), s.1-2.

²²⁹ "Islahat Raporları Ankara'ya Gitti", **Cumhuriyet**, No: 3243(19 Mayıs 1933), s.2.

²³⁰ "Dârülfünûn Lâyihası", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4248 (19 Mayıs 1933), s.1.

İktisat Vekilliği'ne sunulmuştur²³¹. Komisyon üyeleri bir taraftan sicil fişlerini incelerken, bir taraftan da Dârülfünûn binalarını incelemekte ve Tıp Fakültesi için bina aramaktaydılar²³².

Islahat Komisyonu çalışmalarını 28 Mayıs'ta tamamlamış ve hazırladığı raporunu Maarif Vekilliği'ne göndermiştir. Bu arada Dârülfünûn'un ıslahı aşamasında fakülte reisliklerine yabancı öğretim üyelerinin getirileceğine dair bazı haberler²³³ çıkmışsa da, Maarif Vekili Reşit Galip Bey bunları yalanlamıştır²³⁴. Yaptığı incelemelerden sonra Islahat Komisyonu, Tıp Fakültesi'nin İstanbul Erkek Lisesi binasına naklini ve Tıp Fakültesi öğrencilerinin diğer hastanelerden de yararlanmalarını kararlaştırmıştır²³⁵. Basında Tıp Fakültesi'nin nakli kararına yapılan itirazlara karşılık, Maarif Vekili R.Galip Bey, 25 yıllık bir yanıştan dönüleceğini ve inkılâp anlayışı çerçevesinde bu nakil işinin kısa sürede gerçekleştirileceğini açıklamıştır²³⁶. Vekâlet Müsteşarı Salih Zeki Bey de yaptığı açıklamada, yeni öğretim yılına yeni üniversite, yeni kadro ile Tıp Fakültesi'nin yeni binasına nakledilmiş olarak girileceğini ve yeni kadronun Prof.A.Malche tarafından belirleneceğini belirtmiştir²³⁷. Bir taraftan bu kararlar alınırken; diğer taraftan da, Mimar Prof.Egli, Dârülfünûn binalarında gerekli tadilat işlerini yürütüyordu²³⁸.

Prof.A.Malche'ın, daha önce öğretim üyelerinin doldurdukları sicil fişlerini esas alarak hazırladığı yeni üniversitenin kadrosu ile ilgili rapor, Islahat Komisyonu üyelerinden Rüştü ve Avni Beyler tarafından Ankara'ya götürülmüştür²³⁹. Kadroların belirlenmesi aşamasında Maarif Vekilliği, görüşmelerde bulunmak üzere

²³¹ "Dârülfünûn'un İlgası", **Milliyet**, No: 2613 (22 Mayıs 1933), s.1,2; "Dârülfünûn Lâyihası Meclise Gönderildi", **Cumhuriyet**, No: 3245 (21 Mayıs 1933), s.1-2.

²³² "Dârülfünûn'un Islahatı", **Milliyet**, No: 2615 (24 Mayıs 1933), s.1,5. "Tıp Fakültesinin Nakli", **Cumhuriyet**, No: 3246 (22 Mayıs 1933), s.1.

²³³ "Üniversite'ye Ecnebi Fakülte Reisleri Getirilecek", **Milliyet**, No: 2620 (29 Mayıs 1933), s.1.

²³⁴ "Fakülteler", **Milliyet**, No: 2622 (31 Mayıs 1933), s.1,5.

²³⁵ "İstanbul Erkek Lisesi Tıp Fakültesine Veriliyor", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4262 (2 Haziran 1933), s.2; "Tıp Fakültesinin Nakli", **Cumhuriyet**, No: 3259 (4 Haziran 1933), s.1-4.

²³⁶ "Tıp Fakültesinin Nakli", **Cumhuriyet**, No: 3261 (6 Haziran 1933), s.1,4; "Tıp Fakültesi İstanbul Tarafına Taşınacaktır", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4268 (8 Haziran 1933), s.1,5; "Maarif Vekili Tıp Fakültesinin Nakli Hakkındaki Endişelere Cevap Veriyor", **Cumhuriyet**, No: 3263 (8 Haziran 1933), s.3.

²³⁷ "Yeni Maarif Teşkilatının Ana Hatları Nelerdir?", **Milliyet**, No: 2645 (23 Haziran 1933), s.1-2.

²³⁸ "Binaların Tadilatını Pr.Egli Yapacak ", **Cumhuriyet**, No: 3274 (19 Haziran 1933), s.1,6; "Dârülfünûn ve Maarif İşleri ", **Cumhuriyet**, No: 3278 (23 Haziran 1933), s.2.

²³⁹ "Kadro Ankara'ya Gitti", **Milliyet**, No: 2648 (26 Haziran 1933), s.1-2.

Prof.A.Malche'ı Ankara'ya çağırmıştır²⁴⁰. Daha sonra Prof.A.Malche ve R.Galip Bey, İstanbul'a gelmişler ve çalışmalara burada devam etmişlerdir²⁴¹. Bu arada en çok merak edilen ve tartışılan konu, mevcut öğretim üyelerinden hangilerinin yeni üniversitede görev alacakları ve kimlerin açıkta kalacağı konusu olmuş, gazetelerde bununla ilgili olarak tahminlere dayalı listeler yayınlanmıştır²⁴². Bu konuda alınan kesin kararlar (yeni üniversitede göreve devam veya Vekâlet emrine alındıkları şeklinde) ise 30 Temmuz'da bütün öğretim üyelerine gönderilen mektupla bildirilmiştir²⁴³.

2- Dârülfünûn'un Kaldırılarak İstanbul Üniversitesi'nin Açılması

Dârülfünûn ıslahı için komisyon çalışmaları devam ederken, Maarif Vekilliği'nde hazırlanan kanun tasarısı Başvekâlet'e gönderilmiştir²⁴⁴. Heyeti Vekile, 15 Mayıs 1933 tarihli toplantısında, Dârülfünûn'un kaldırılarak yerine yeni esaslara uygun bir üniversite kurulmasına dair kanun tasarısını kabul ve TBMM'ne sunmayı kararlaştırmıştır²⁴⁵. Gerekçesinde, TBMM'nin verdiği yetkiye dayanılarak yapılan araştırma ve incelemelerden sonra, hazırlanan rapor doğrultusunda Dârülfünûn'un tamamen kaldırılması ve modern bir üniversite kurulması için Maarif Vekilliği'ne yetki verilmesi gerektiği belirtilen²⁴⁶ yasa tasarısı, 21 Mayıs'ta TBMM'nin gündemine gelmiş; Maarif ve Bütçe Encümenlerinde görüşüldükten sonra 31 Mayıs'ta kabul edilmiştir²⁴⁷.

²⁴⁰ "Prof.Malş Dün Ankara'ya Gitti", **Cumhuriyet**, No: 3290 (5 Temmuz 1933), s.2.

²⁴¹ "Üniversitnin Kadrosu", **Cumhuriyet**, No: 3294 (9 Temmuz 1933), s.1,4; "Maarif Vekili Yarın Yeni Kadrolarla Geliyor", **Milliyet**, No: 2663 (11 Temmuz 1933), s.1; "İçtima Bugüne Kaldı", **Cumhuriyet**, No: 3301 (16 Temmuz 1933), s.1; "İstanbul Üniversitesi", **Cumhuriyet**, No: 3305 (20 Temmuz 1933), s.2; "Dârülfünûn'da Dünkü İçtima", **Cumhuriyet**, No: 3312 (27 Temmuz 1933), s.2.

²⁴² "Dârülfünûn Islahatı", **Cumhuriyet**, No: 3260 (5 Haziran 1933), s.3; "Yeni Üniversitenin Kadrosu", **Cumhuriyet**, No: 3306 (21 Temmuz 1933), s.1,4; "Üniversite Kadrosuna İlk İtirazlar", **Cumhuriyet**, No: 3313 (28 Temmuz 1933), s.1,6; "Başvekile Çekilen Telgraf Hakkında", **Cumhuriyet**, No: 3314 (29 Temmuz 1933), s.2; "Üniversitenin Yeni Kadrosu", **Cumhuriyet**, No: 3281 (26 Haziran 1933), s.2.

²⁴³ "Üniversitenin Kadrosu Tasdika İktiran Etti", **Cumhuriyet**, No: 3315 (30 Temmuz 1933), s.1,6; "Üniversite", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4321 (31 Temmuz 1933), s.1.

²⁴⁴ "Dârülfünûn Lâyihası Başvekâlete Veriliyor", **Cumhuriyet**, No: 3235 (11 Mayıs 1933), s.1.

²⁴⁵ B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 36, Dosya: 36, Evrak No: 1, İlgi: 242-129, Kararname No: 14378, Kararname Tarihi: 15.5.1933.

²⁴⁶ Mehmet Saray, **İstanbul Üniversitesi Tarihi (1453-1993)**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1996, 80-81.

²⁴⁷ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 4, XV, TBMM Matbaası, Ankara, 1933, s.256,446,466-467.

1 Haziran 1933 tarihinden itibaren geçerli olacak, “İstanbul Üniversitesi’nin İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanunu”na göre²⁴⁸; tüm kadro ve teşkilatıyla birlikte İstanbul Dârülfünûnu 31 Temmuz 1933 tarihi itibariyle lağvedilecek, Maarif Vekilliği 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren İstanbul’da “İstanbul Üniversitesi” adıyla bir üniversite kurmakla görevli olacak ve kuruluş kanununu 1 Nisan 1934’e kadar TBMM’ne sunacaktır. Yine bu kanuna göre; Nafia Vekilliği’ne bağlı Yüksek Mühendis Mektebi ile İktisat Vekilliği’ne bağlı Yüksek İktisat Mektebi’nin İstanbul Üniversitesi’ne bağlanmasına Vekiller Heyeti yetkili olacak, Dârülfünûn’un bütün çalışanları 1 Ağustos 1933-31 Mayıs 1934 tarihleri arasında geçici olarak Maarif Vekilliği kadrosundan maaş alacaklar ve bundan sonra seçilenler yeni üniversitenin daimi kadrosuna aktarılacaklardır. Ayrıca, Maarif Vekilliği İstanbul Üniversitesi bünyesinde Telif ve Tercüme Heyeti kurmağa ve Dârülfünûn kadrosundan açıkta kalacaklardan gerekli şartları taşıyanların bu daireye atanmasına yetkili olacak; bu daireye veya başka bir kamu görevine atanamayanlara, yeni üniversite kanununun yürürlüğe girmesine kadar açığa alınmış memur maaşı verilecek; 1 Ağustos 1933’ten sonra Dârülfünûn’a ait bütün gelir ve giderler Genel Bütçeye alınacak ve yine bu tarihten sonra İstanbul Dârülfünûnu ile ilgili bütün yasal düzenlemeler geçersiz sayılacaktır.

Vekiller Heyeti, 22 Mayıs’ta Dârülfünûn’un lağvedileceği 31 Temmuz’a kadar geçecek iki aylık sürede işlerin yürütülmesi için geçici bütçenin onaylanmasına dair bir kanun tasarısı hazırlamıştı²⁴⁹. Bu tasarı da, 31 Mayıs’ta kabul edilen Dârülfünûn’un ilga ve yeni üniversite kurulmasıyla ilgili kanunla birleştirilerek kabul edilmiştir²⁵⁰.

Yeni kurulacak üniversitenin yerleşeceği binaların tespiti, tamiri ve fakültelerin bu binalara nakli işleri ile ilgilenmek üzere bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun uğraştığı en önemli konu, Haydarpaşa’daki Tıp Fakültesi’nin eski Harbiye Nezareti Binası’na nakli olmuştur²⁵¹. 1933 Temmuz’u başlarında Maarif Vekâleti’nin bir emri ile

²⁴⁸ **Düstur**, Üçüncü Tertip, XIV, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1933, 1229-1231.

²⁴⁹ **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 36, Dosya: 38, Evrak No: 1, İlg: 19-2028, Kararname No: 14419, Kararname Tarihi: 22.5.1933.

²⁵⁰ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 4, XV, TBMM Matbaası, Ankara, 1933, s.256,446,466-467.

²⁵¹ “Dârülfünûn’da Nakil Vaziyeti”, **Cumhuriyet**, No: 3271 (16 Haziran 1933), s.3.

Dârülfünûn Divanı lağvedilerek, yerine Tevfik Recep Bey Başkanlığında, fakülte reislerinin üye olduğu bir **İdare Heyeti** kurulmuştur²⁵².

Kanun gereği, 31 Temmuz 1933 tarihi itibarıyla İstanbul Dârülfünûnu tarihe karışmıştır²⁵³ O gün yeni üniversitenin kuruluş hazırlıkları ile ilgili olarak Maarif Vekili R.Galip Bey'in başkanlığında bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya yeni üniversitenin yöneticileri (Neşet Ömer B.(Üniversite Emni), Tevfik Salim B. (Tıp), Tahir B.(Hukuk), Köprülüzade Fuad B.(Edebiyat) , Kerim B.(Fen)) katılmışlardır. Gazetecilere açıklama yapan R.Galip Bey²⁵⁴, Dârülfünûn'un geçirdiği aşamaları anlatmış, Türkiye'nin geçirdiği tarihi inkılâplara Dârülfünûn'un tarafsız ve habersiz kaldığını, sadece yeni kanunları programlarına almakla yetindiğini, milli tarih telâkkâsinin bütün yurdu sarmasından çok sonra Dârülfünûn'a girdiğini, öz dil hareketine tepkisiz kaldığını, yani Dârülfünûn'un durduğunu ve dış dünya ile bağlarını kesip içine kapanık bir duruma geldiğini kaydetmiştir. Açıklamasının devamında, Dârülfünûn'un dışarıdaki bilimsel gelişmeleri takip etmediği gibi, kendi içinde bilimsel araştırma alanı olamadığını, eğitimini batılı modern üniversitelerde uygulanan yöntem ve metotlara uydurmadığını,

²⁵² "Ecnebi Profesörler", **Cumhuriyet**, No: 3292 (7 Temmuz 1933), s.3.

²⁵³ 31 Temmuz 1933'te tarihe karışan İstanbul Dârülfünûnu'nun, 1923-1933 tarihleri arasında kapsayan 10 yıllık faaliyetlerine ilişkin yayımlanan bir broşürde özetle şu bilgiler yer almaktadır: 1923'ten sonra Edebiyat, Hukuk, İlahiyat Fakülteleri eski Harbiye Nezareti binasına, Kadırga'daki Eczacı ve Dişçi Mektepleri de Beyazıt'a nakledilmiş, merkez kütüphanedeki eser sayısı 120 bini bulmuş, bazı enstitüler açılmış ve çeşitli dallarda dergi yayınlanmaya başlamıştır. 10 yıllık sürede İstanbul Dârülfünûnu'ndaki öğrenci hareketleri aşağıdaki tabloda görülmektedir:

FAK-MEKT.	KAYDOLANÖĞRENCİ				MEZUN ÖĞRENCİ			
	ERK.	KIZ	YAB.	TOPLAM	ERK.	KIZ	YAB.	TOPLAM
TIP FAK.	1167	61	16	1244	742	33	6	781
ECZACI MEK.	416	40	---	456	399	6	---	405
DİŞÇİ MEK.	711	104	---	815	525	33	---	558
EBE MEK.	---	1000	---	1000	---	850	---	850
EDEBİYAT F.	?	?	?	3850	135	79	---	214 (?)
HUKUK F.	6441	618	---	7059	741	56	---	797
FEN FAK.	3735	1000	---	4735	163	92	---	255
TOPLAM	12470	2823	16	19159	2705	1149	6	3860

Bakınız: "Fakültelerde On Sene", **Milliyet**, No: 2772 (28 Teşrinievvel/Ekim 1933), s.3.

Tabloya bakıldığında, kayıt yaptıran öğrenci sayısı ile mezun olan öğrenci sayısı arasındaki büyük farklar dikkati çekmektedir. Bu durum, Dârülfünûn'un verimliliği ve başarısı üzerindeki tartışmaların ve eleştirilerin haklılık payını arttırmaktadır.

²⁵⁴ "Türkiye'de İlim İnkılabı Bugün Başladı", **Milliyet**, No: 2684 (1 Ağustos 1933), s.1,5; "Yeni Üniversitenin Kadrosu", **Cumhuriyet**, No: 3317 (1 Ağustos 1933), s.1,5,6; "İstanbul Üniversitesi Kuruldu", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4322 (1 Ağustos 1933), s.1,3,4. Gazetelerde Dârülfünûn'un 151 kişilik öğretim kadrosundan yeni üniversiteye alınanlar ve açıkta kalanların isimleri durumu listeler halinde verilmektedir.

Türkiye gibi bir inkılâp ülkesinin geleceğinin önderlerini yetiştirme görevinin artık böyle bir kuruma verilemeyeceğini belirten R.Galip Bey, kendini ıslah görevini yapamayan ve ayrılan bütçe ve zamanı iyi değerlendiremeyen Dârülfünûn'u ıslahı işinin 1932 Bütçe Kanunu ile Heyeti Vekile'ye havale edildiğini ve bu amaçla Prof.A.Malche'in getirildiğini, onun verdiği rapor doğrultusunda ıslahı mümkün görünmeyen bu kurumun kaldırılarak yeni bir üniversite kurulmasına karar verildiğini, bu üniversiteye Dârülfünûn kadrosundan bilimsel yeterliliği olanların alınacağını, üniversitenin tüm ülkenin milli varlığının timsali olacağını belirtmiştir. Teşkilat olarak, Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat Fakülteleri ile İslam Tetkikleri, Türk İnkılâbı, Milli İktisat ve İçtimaiyat, Türkiyat, Coğrafya, Morfoloji, Kimya ve Elektromekanik Enstitülerinden oluşacağını, yeni olarak Yabancı Diller Mektebinin açılacağını ve Mühendis, Mülkiye ve Ticaret Mektepleri hakkında sonra karar verileceğini belirten R.Galip Bey, milli tarih anlayışının hâkim olacağı ve Türk inkılâbının sebep ve sonuçlarının bir program dâhilinde öğretileceği yeni üniversitenin öğretim kadrosunun; eski Dârülfünûn'dan seçilenler, Dârülfünûn dışından alınacaklar ve yabancı öğretim üyelerinden oluşacağını, yapılacak çalışmalarla bu yeni üniversite sayesinde Türkiye'nin bilim âlemine katılacağını ve Mustafa Kemal Türkiye'nin, Gazi Şefinin elinden kuvvetli bir armağan daha almış olduğunu vurgulamıştır.

Yeni Türk Üniversitesi 1 Ağustos 1933 tarihinde faaliyetlerine başlamış ve yeni idareciler görevleri devralmışlardır. Bir taraftan yurt içinden ve dışından yeni öğretim üyeliği için başvurular sürerken, diğer taraftan da bu üniversitenin teşkilat ve eğitim-öğretimini düzenleyecek talimatnamelerin hazırlıklarına da başlandı²⁵⁵.

Yeni üniversite yönetiminin ilk yaptığı işlerden birisi de, Maarif Vekili Reşit Galip Bey'den Edebiyat Fakültesi'nde açılan Türk İnkılâbı Kürsüsü'nde ders vermesini teklif etmek olmuş, R.Galip Bey de bu teklifi kabul etmiştir²⁵⁶.

²⁵⁵ "Üniversitenin İlk Günü", **Cumhuriyet**, No: 3318 (2 Ağustos 1933), s.1,6.

²⁵⁶ *Üniversitede Kadın Hocalar*", **Cumhuriyet**, No: 3319 (3 Ağustos 1933),s.1,4; "30 Ecnebi Profesörle Mukavele Yapılıyor", **Cumhuriyet**, No: 3322 (6 Ağustos 1933),s.1,4.

Reşit Galip Bey'in, Neşet Ömer ve Köprülüzade Fuat Beylere, Atatürk'ün İnkılâp Tarihi profesörlüğünün kendisine (Reşit Galip Bey'e) verilmesini istediğini söylemesi üzerine bu teklifin götürüldüğü ve gerekli işlemlerin yapıldığı kaydedilmektedir. Atatürk durumu öğrendikten sonra Neşet Ömer Bey'e olayı sormuş, o da; "Bize kendisi geldi söyledi. Biz de emriniz diye, zaten de layıktı yaptık" cevabını vermiştir. Bunun üzerine Atatürk Reşit Galip Bey'e kızmış ve o da rahatsızlığını bahane ederek Maarif Vekilliği'nden istifa etmiştir. (Mete Tunçay-Haldun Özmen,

Yeni üniversite eminliği, işlerin yürütülmesi için 3 Ağustos'ta bir talimatname hazırlamış ve fakültelere tebliğ etmiştir. Islahat Komisyonu'nun çalışmalarına katılan Maarif Müsteşarı Avni Bey, hazırlık yılı süresince üniversitenin idari özerkliğinin bulunmayacağını, daha sonraki durum için komisyonun karar vereceğini belirtmiştir²⁵⁷.

Ağustos'un ilk günlerinde, üniversite kadrosuna alınan öğretim üyelerinden uzmanlık alanları, görevleri, üniversite dışında yaptıkları işler, maaş durumlarını belirten beyannameler alınmış ve üniversitenin idare heyeti, yeni kanun, nizamname ve ders programlarını hazırlamakla meşgul olmuştur²⁵⁸. Alman Hükümeti ve kitapçılarının üniversiteye bağışladıkları on beş bin ciltlik kitap, Berlin elçiliğimize teslim edilmiştir. 8 Ağustos'tan itibaren üniversitede maaşlar verilmeye başlanmıştır²⁵⁹.

Islahat işlerinin yoğun olduğu bu dönemde beklenmedik bir şekilde istifalar vuku bulmuştur. Üniversite Emni Neşet Ömer ve Edebiyat Fakültesi Reisi Köprülüzade Fuat Bey görevlerinden istifa etmişlerdir²⁶⁰. Kısa süre sonra da Reşit Galip Bey, uzun süren rahatsızlığı nedeniyle istifa etmiş ve Maarif Vekilliği'ne vekâleten Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey getirilmiştir. Diğer taraftan bir süre önce istifa eden Neşet Ömer ve Fuat Beyler istifalarını geri almışlardır²⁶¹. 14 Ağustos'ta İstanbul'a gelerek göreve başlayan Refik Bey, Islahat Komisyonu çalışmalarına katılmış ve yabancı profesörlerle görüşmelerde bulunmuştur²⁶².

Dârülfünûn'un kapatılması ve yeni üniversitenin kurulması aşamasında önemli rol oynayan Islahat Komisyonu, çalışmalarını tamamladığı için kaldırılmış ve yetkileri Üniversitenin idare heyetine devredilmiştir. Ancak Prof.A.Malche'ın danışmanlık

"1933 Dârülfünûn'un Tasfiyesi Veya Bir Tek-Parti Politikacısının Önlenemez Yükselişi ve Düşüşü", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 10 (Ekim 1984), s.222-237.) Islahat çalışmaları tamamlanmadan istifa etmiş olmakla birlikte Reşit Galip, Erdoğan Başar'ın da kaydettiği (Erdoğan Başar, "*Maarif Vekili Olarak Reşit Galip*", **Askeri Tarih** Bülteni, Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay. Sayı: 40 (Şubat 1926), s.43-66) gibi, çağdaş Türk Üniversitesi'ni kuran Maarif Vekili olarak tarihe geçmiştir.

²⁵⁷ "Üniversitenin Ecnebi Hocaları Kim Olacak? ", **Cumhuriyet**, No: 3320 (4 Ağustos 1933),s.1,6.

²⁵⁸ "30 Ecnebi Profesörle Mukavele Yapılıyor", **Cumhuriyet**, No: 3322 (6 Ağustos 1933),s.1,4; "Üniversitede Faaliyet", **Cumhuriyet**, No: 3324 (8 Ağustos 1933),s.1,4.

²⁵⁹ "Yarın 2 Maruf Alman Profesör Daha Geliyor", **Cumhuriyet**, No: 3325 (9 Ağustos 1933),s.3.

²⁶⁰ "Neşet Ömer ve Fuat Beyler Dün İstifa Ettiler", **Cumhuriyet**, No: 3327 (11 Ağustos 1933),s.1,4.

²⁶¹ "Neşet Ömer ve Fuat Beyler İstifalarını Geri Aldılar ", **Cumhuriyet**, No: 3330 (14 Ağustos 1933), s.1,2.

²⁶² "Üniversite Kadrosunda Değişiklik", **Cumhuriyet**, No: 3331 (15 Ağustos 1933),s.1,5.

görevine devam etmiştir²⁶³. Daha sonra idare heyeti üyeleri ile Prof.A.Malche ve Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı İhsan Bey'in katıldığı yeni bir komite, ıslahat işlerini yürütmeye başlamıştır²⁶⁴. Refik Bey'in başkanlığında toplanan bu komite, kadro hakkındaki çalışmalarına devam etmiş, üniversitenin bütünleme sınavlarının 16 Eylül'de ve ders yılının da 16 Ekim'de başlamasını kararlaştırmıştır²⁶⁵.

Hükümet, Üniversite reformu işine çok büyük önem vermiş ve Prof.A.Malche'ı Ankara'ya çağıran Başvekil İsmet Paşa, gelişmeler hakkında bilgi almıştır²⁶⁶. Bu arada Prof.A.Malche'ın Eylül ayında aniden İsviçre'ye dönmesi, göreve devam etmeyeceğine dair söylentilerin çıkmasına yol açmış²⁶⁷ ise de izinli olarak gittiği anlaşılmış ve kendisi de 15 Ekim'de İstanbul'a dönmüştür²⁶⁸. Yeni üniversitenin kuruluşu hazırlıklarını bir süre Refik Bey vekâleten yürütmüş ve daha sonra Maarif Vekâleti'ne atanan Hikmet (Bayur) Bey işleri ele almıştır²⁶⁹.

Üniversitenin kuruluş hazırlıkları sürerken, Üniversite Emniyeti yerine Rektör, Fakülte Reisi yerine Dekan denilmesi, öğretim üyelerinin unvanlarının ordinaryüs profesör, profesör, doçent olarak değiştirilmesi, Türk öğretim üyelerine 55-125 ve yabancı öğretim üyelerine 550-800 lira ücret verilmesi benimsenmiştir²⁷⁰.

Üniversitenin kuruluşu için yapılan hazırlıklar, tahmin edilenin çok daha üstünde masrafa yol açmış ve ek ödenek verilmesi gerekmiştir. Binaların tamirâtı, eski Dârülfünûn kadrosundan çıkarılanlara verilecek tazminat, yeni öğretim üyelerinin maaşları ve yabancı öğretim üyelerinin ücret ve yollukları için bütçede ayrılmış olan 777.000.liralık ödenek yeterli olmadığından, 1.426.744.lira ek ödenek verilmesi

²⁶³ "İslahat Komitesi Dün Vazifesini Bitirdi", **Milliyet**, No: 2700 (17 Ağustos 1933),s.1,2; "İslahat Komitesinin Mesaisi Nihayet Buldu", **Cumhuriyet**, No: 3333 (17 Ağustos 1933),s.1,3; "İslahat İşleri Normal Seyrini Takip Ediyor", **Milliyet**, No: 2701 (18 Ağustos 1933),s.1.

²⁶⁴ "Üniversitede Yeni Bir Komite Teşekkül Etti", **Cumhuriyet**, No: 3336 (20 Ağustos 1933),s.1,5.

²⁶⁵ "Üniversitenin Kadrosu", **Cumhuriyet**, No: 3359 (12 Eylül 1933),s.1,6.

²⁶⁶ "Üniversitenin Kadrosu", **Cumhuriyet**, No: 3358 (11 Eylül 1933),s.1,4.

²⁶⁷ "Üniversite Kadrosu", **Cumhuriyet**, No: 3376 (29 Eylül 1933),s.1,5.

²⁶⁸ "M.Malche Geldi", **Milliyet**, No: 2760 (16 Teşrinievvel/Ekim 1933),s.3.

²⁶⁹ "Üniversite Maarif Vekili Tarafından Açılacak", **Cumhuriyet**, No: 3419 (11 Teşrinisani/Kasım 1933),s.1.

²⁷⁰ "Üniversitede Hocaların Unvanları Değiştirildi", **Milliyet**, No: 2788 (13 Teşrinisani/Kasım 1933), s.1,6; "Üniversite Hocalarına Yeni Unvanlar Verildi", **Cumhuriyet**, No: 3421 (13 Teşrinisani/Kasım 1933), s.2.

kararlaştırılmış ve TBMM'nce bu konuda Maarif Vekâleti'ne borçlanma yetkisi verilmiřtir²⁷¹.

Başvekil İsmet Paşa ve Maarif Vekili Hikmet Bey, 16 Ekim'de İstanbul'a gelmişler ve üniversitede incelemelerde bulunmuşlardır. Bu arada ders programları ve asistanların alımı ile ilgili talimatname hazırlanmıřtır²⁷².

Yapılan hazırlıkların tamamlanmasından sonra İstanbul Üniversitesi'nde ilk ders yılı, 18 Kasım 1933 tarihinde yapılan bir törenle başladı. Maarif Vekili Hikmet, Rektör Neşet Ömer Beylerle Prof.A.Malche'ın da katıldığı törende, Vekil Hikmet Bey uzun bir konuşma yaptı. Bilimsel başarılarla dolu, parlak bir gelecek için ilk adımın atıldığını, Hükümetin bunun için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak dünyanın en ünlü hocalarını getirttiğini söyleyerek konuşmasına başlayan Hikmet Bey, askeri ve iktisadi alanlarda kısa sürede üstün başarılar kazanan Türk Milletinin, yüksek öğretimde de bunu tekrarlayacağını, yeni üniversitenin kısa sürede dünyanın en önemli üniversitelerinden birisi haline getirileceğini, üniversitenin ülkede eğitimin her alanında gelişmesi için Hükümete yardımcı olmasının beklendiğini, gençlerin ufkunun bu üniversite ile sonsuza kadar açılacağını vurgulamış ve öğrencilerden diğerk milletleri yakalamak ve geçmek amacına ulaşmak için çok çalışmalarını ve en az bir yabancı dil öğrenmelerini istemiştir. Törende bir konuşma yapan Neşet Ömer Bey, üniversitenin milletin yaptığı fedakârlıkların bilincinde olduğunu ve Türk zekâsını, Türk düşüncesini geliştirmek ve tekniğin en son gelişmelerini ülkemize getirmek için üzerine düşen görevi yapmak için çalışacağını ve üniversite gençliğinin Büyük Gazinin açtığı ilerleme yolunda yılmaz bir gayretle yürüyeceğini belirtmiřtir²⁷³.

Üniversitenin açıldığı gün gazetecilere bir açıklama yapan Prof.A.Malche, yeni üniversitenin çağdaş temeller üzerine kurulduğunu, 32'si Alman, 5'i Fransız ve 1'i İsviçreli olmak üzere 38 yabancı öğretim üyesinin görev yapacağını, bunların kendi dillerinde ders vereceklerini ve bunların Türkçe'ye çevrileceğini, 3 sene sonra bu

²⁷¹ "Üniversite Teşkilatı İçin 1426000 Liralık İstikraz", **Cumhuriyet**, No: 3422 (14 Teşrinisani/Kasım 1933), s.1,5; **Düştur**, Üçüncü Tertip, XV, Başvekalet Matbaası, Ankara, 1934,s.57.

²⁷² "Maarif Vekili Yarın Üniversiteyi Açıyor", **Cumhuriyet**, No: 3425 (17 Teşrinisani/Kasım 1933), s.1,6; "Yeni Üniversite Bugün Açılıyor", **Cumhuriyet**, No: 3426 (18 Teşrinisani/Kasım 1933), s.1-2.

²⁷³ "Üniversite Dün Büyük Merasimle Açıldı", **Milliyet**, No: 2794 (19 Teşrinisani/Kasım 1933), s.1,5; "İstanbul Üniversitesi Açıldı", **Cumhuriyet**, No: 3427 (19 Teşrinisani/Kasım 1933), s.1,5,6; "Üniversitesi Açıldı", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4432 (19 İkinci Tşrin/Kasım 1933), s.1,4,5.

öğretim üyelerinin derslerini Türkçe vereceklerini, gerekirse başka öğretim üyelerinin de getirilebileceğini, öğrencilerin laboratuvar ve seminer çalışmaları ile araştırma yaparak kendilerini yetiştireceklerini belirtmiştir²⁷⁴.

19 Kasım'dan itibaren üniversitede dersler başlamış, yabancı profesörler dersleri Almanca anlatırken tercümanlar Türkçe'ye çevirmişler ve bu arada tercüman tayin edilemeyen öğretim üyeleri derslere girmemeyi tercih etmişlerdir²⁷⁵.

Üniversitenin açılışı dolayısıyla gönderilen tazim telgrafına cevap veren Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, *"bu büyük ilim ocağında kıymetli profesörlerin elinde Türk çocuğunun müteşebbis ilim kabiliyetinden çok büyük inkişaflara mazhar olacağından eminim"* diyerek, yeni üniversiteden beklentilerini dile getirmiştir²⁷⁶.

Üniversitede Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak açılan Lisan Mektebi'ndeki öğretim işlerini düzenlemek üzere bir talimatname hazırlanmıştır. Buna göre; fakülte öğrencilerin yabancı dil seviyesini yükseltmek için Pratik Kısım ve okullara yabancı dil öğretmeni yetiştirmek amacıyla da bir Muallim Kısmı açılacaktır²⁷⁷.

Öğretim kadrosu oluşturulan üniversiteye asistan alınması için başvurular Aralık ayında başlamıştı. Başvuranlar arasından profesörlerin seçtiği kişiler fakülte meclislerine sunulmakta, bu meclislerin yapacağı incelemelerden sonra rektörlük vasıtasıyla Vekâletin onayına sunulmaktaydı²⁷⁸.

15 Mart'ta Üniversitede "Rönesans Devri Eğitimi" konulu bir konferans veren²⁷⁹, Türkiye'de üniversite reformunun danışman olarak önemli rol oynayan ve görev süresi 31 Mart'ta sona eren Prof.A.Malche, ülkemizdeki çalışmalarını tamamladıktan sonra 4 Nisan'da İsviçre'ye dönmüştür. Profesör şerefine Tokathıyan Otel'i'nde bir ziyafet düzenlenmiştir. Gerek burada ve gerekse uğurlanışı sırasındaki açıklamalarında, Türkiye'de gördüğü hüsnu kabulden dolayı teşekkür eden Prof.A.Malche, Türkiye'nin geleceğinin parlak olduğunu ve Avrupa medeniyetine yeni ufuklar açacağını, İstanbul Üniversitesi'nin yakında semerelerini vereceğini, yeni üniversitenin teşkilatı kanunu için hazırladığı projeyi Vekâlete verdiğini, ıslahat

²⁷⁴ "İstanbul Üniversitesi Açıldı", **Cumhuriyet**, No: 3427 (19 Teşrinisani/Kasım 1933), s.1,5,6.

²⁷⁵ "Üniversitede Tedrisat Dün Başladı", **Cumhuriyet**, No: 3428 (20 Teşrinisani/Kasım 1933), s.2.

²⁷⁶ "Gazi Hazretlerinin Üniversiteye Cevabı", **Cumhuriyet**, No: 3429 (21 Teşrinisani/Kasım 1933), s.2.

²⁷⁷ "Üniversitede Lisan Tedrisatı", **Cumhuriyet**, No: 3436 (28 Teşrinisani/Kasım 1933), s.2.

²⁷⁸ "Üniversitede Maaş ve İdare İşleri", **Cumhuriyet**, No: 3464 (26 Kânunuevvel/Aralık 1933),s.2.

²⁷⁹ "Profesör Malş'ın Konferansı", **Cumhuriyet**, No: 3542 (16 Mart 1934), s.2.

konusunda hemen hemen bütün önemli işlerin tamamlandığını ve bundan sonra üniversitenin kendi çabaları ile tedrici ıslahatın süreceğini belirtmiştir²⁸⁰.

İstanbul Dârülfünûnu'nun kapatılması dolayısıyla açıkta kalan müderris ve muallimlerin diğer hizmetlere tayinleri ve eski Dârülfünûn ile üniversite mensuplarının emeklileri hakkında kanun Lâyihası²⁸¹ hazırlayan Heyeti Vekile, İstanbul Üniversitesi'nin Genel Bütçeye alınmasına dair kanun Lâyihasını 10 Mayıs'taki toplantısında kabul ve TBMM'ne göndermiştir²⁸². Tasarı, Mecliste 29 Mayıs 1934'te görüşülerek kabul edilmiştir. Bu kanuna göre İstanbul Üniversitesi gelir ve giderleri ile Genel Bütçeye alınacak, ordinaryüs profesörlere 90-125, profesörlere 70-80, doçentlere 35-45, asistanlara 25-30 lira verilecek, Dârülfünûn öğretim üyelerinden 30 yıl çalışmış olanlardan başka görevlere atanmayanlar emekli edilecek, başka göreve atanmayan öğretim üyelerine açık maaşı verilecektir²⁸³. 1934 Yılı Maarif Vekâleti Bütçesi içinde, İstanbul Üniversitesi'ne 1.163.022.lira ödenek ayrılmıştır²⁸⁴.

İstanbul Üniversitesi'nin Genel Bütçeye alınması ile, üniversite Maarif Vekâleti'ne bağlı bir okul olarak kabul edilmekte ve böylece idari ve mali özerkliği kaldırılmış olmaktadır.

1934 yılı Haziran ayı ile İstanbul Üniversitesi'nin geçici idare edilmesi dönemi sona ermiş ve kesin kadrolar yürürlüğe konulmuştur. Bazı kürsülerin kaldırılması ile aralarında Tevfik Salim ve Mehmed Ali Ayni Beylerin de bulunduğu 6 ordinaryüs profesör ve 1 doçent açıkta kalmışlardır²⁸⁵.

31.5.1933'te kabul edilen kanunla, İstanbul Dârülfünûnu kaldırıldığı gibi bu kurumun işleyişini düzenleyen bütün kanun ve talimatnameler yürürlükten kaldırılmıştı.

²⁸⁰ “Profesör Malş'ın Beyanâtı”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4559 (4 Nisan 1934), s.1,2; “Profesör Malş Memleketine Gitti”, **Cumhuriyet**, No: 3559 (5 Nisan 1934), s.3.

Prof.A.Malche, ülkesinde Türkiye'ye ilgisini devam ettirmiş ve ülkemizin tanıtımı için çalışmalar yapmıştır. Nitekim o bir konferansında yeni Türkiye'nin atılımlarını ve kadına verilen önemi anlatmış ve İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün çalışmalarından övgü ile bahsetmiştir. (“Profesör Malş'ın Türk Kadınlığına Dair Bir Konferansı”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4666 (20 Temmuz 1934), s.3.)

²⁸¹ **B.C.A.** Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu: 41, Dosya: 90, Evrak: 10, İlgi: 138-54, Kararname No: 15472, Kararname Tarihi: 24.12.1933.

²⁸² **B.C.A.** Fon: 030.18.01.2, Kutu: 44, Dosya: 30, Evrak No: 9, İlgi: 242-20, Kararname No: 2/609, Kararname Tarihi: 10.5.1934.

²⁸³ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 4, XXII, Ankara, 1976, s.426-427,431; **Düstur**, Üçüncü Tertip, XV, Ankara, 1934, s.634-639.

²⁸⁴ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 4, XXII, s.438-447.

²⁸⁵ “6 Ordinaryüs Profesör Açıkta Kaldılar”, **Cumhuriyet**, No: 3627 (12 Haziran 1934), s.1,4.

Yeni üniversitenin kurulmasından sonra, işlerin yürütülmesini düzenlemek amacıyla hazırlanan “İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi” Heyeti Vekile tarafından 11.10.1934’te kabul edildi²⁸⁶ ve yayınlandı. Buna göre²⁸⁷; Üniversitenin amacı bilimsel alanlarda araştırma yapmak, milli kültür ve bilgiyi genişletmek ve yaymak, millet ve devlete hizmet edecek olgun insanlar yetiştirmektir. Üniversite Maarif Vekilinin temsilcisi olan ve Maarif Vekilinin teklifi ve Reisicumhurun onayıyla atanan bir rektör tarafından temsil edilir ve yönetilir, fakülte dekanları ve umumi kâtiplerinin katılacağı bir Üniversite Heyeti oluşturulur, ayrıca danışma kurulu niteliğinde Üniversite İstişare Heyeti ve bütün fakülte meclislerinin katılımıyla oluşan Üniversite Meclisi kurulur. Fakülte yönetiminde dekan ve fakülte meclisleri bulunur, üniversite öğretim kadrosu ordinaryüs profesör, profesör ve doçentlerden oluşur, bunlar Vekâletin izni ile eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmamak şartıyla üniversite dışında çalışmalarda bulunabilirler.

Üniversiteye öğretim elemanı yetiştirmek üzere asistan alınmasına dair işleri düzenlemek üzere “Asistanlar Talimatnamesi”²⁸⁸ yayınlanmıştır. Buna göre; 33 yaşını geçmemiş, yükseköğrenim görmüş, iyi derecede yabancı dil bilen Türk vatandaşları asistan olabilecekler, asistan, baş asistan ve mütehasşıs asistan olarak derecelendirilen asistanlar, doktorasını tamamladıktan sonra profesörün teklifi ve gerekli onay alındıktan sonra öğretim kadrosuna katılacaklardı.

3-Üniversitenin Öğretim Kadrolarının Oluşturulması ve Yabancı Öğretim Üyeleri

Islahat aşamasında öğretim üyelerince doldurularak Islahat Komisyonu’na verilen sicil fişleri ve komisyonun görüşleri doğrultusunda yeni Üniversitenin kadrosu oluşturulmuştur. Eski Dârülfünûn’un öğretim kadrosunda bulunan 151 kişiden 59’u ancak yeni üniversitenin öğretim kadrosuna alınmıştır. Kadroyaalınmayan öğretim

²⁸⁶ B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 48, Dosya: 67, Evrak No: 15, Kararname No: 2/1357, Kararname Tarihi: 11.10.1934.

²⁸⁷ T.C.Resmi Gazete, Sayı: 2837 (24 Teşrinievvel/Ekim 1934), s. 4427-4430; Kemal Oğuzman, “Üniversite Döneminde İstanbul Üniversitesi”, *Cumhuriyetini 50. Yılında İstanbul Üniversitesi*, İstanbul, 1973, s.151-165; Aydoğan Ataüinal, *Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler*, T.C.MEB. Yükseköğretim Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 1993, s.232-242.

²⁸⁸ A.Arslan, *Dârülfünûn’dan Üniversite’ye*, s. 406-407.

üyelerinden 30'u Tıp, 17'si Fen, 5'i İlahiyat, 13'ü Edebiyat, 15'i Hukuk Fakülteleri ile 7'si Eczacı ve 5'i Mekteplerinde olmak üzere toplam olarak 92 kişi idi. Üniversitenin öğretim kadrosuna alınanlarının fakültelere göre dağılımı şöyleydi: Tıp (26), Fen (4), İslam Tetkikleri Enstitüsü (6), Hukuk (11), Edebiyat (6), Dişçi (5), Eczacı (1), Toplam (59)²⁸⁹. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, Dârülfünûn'un kadrosunun yaklaşık olarak üçte ikisi tasfiye edilmiş oluyor. Kadro dışında kalanlar arasında daha önce Dârülfünûn Eminliği yapan dönemin ünlü eğitimcilerinden İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Halil Nimetullah ve Babanzade Ahmet Naim Beyler gibi tanınmış kişiler de bulunuyordu²⁹⁰.

Reformdan önce de Dârülfünûn'da yabancı öğretim üyesi istihdam edilmekteydi²⁹¹. Maarif Vekili'nin de belirttiği gibi yeni üniversitenin öğretim kadrosunun bir kısmını yabancı bilim adamları oluşturacaktı. Bu durum yeni bir şey değildi. Çünkü daha önce de bahsedildiği gibi ülkemizde Dârülfünûn'un kuruluş aşamalarından itibaren yabancı öğretim elemanlarından yararlanılmış, bu durum I.Dünya Savaşı yıllarında farklı bir boyut kazanmış, Cumhuriyetin İlanından sonra da devam ettirilmiş bir uygulama idi. Nitekim Fen Fakültesi için Fransa'dan getirilen Hovasse, Duscio ve Faillebien ile 1928 yılında yeniden sözleşme yapılmıştır²⁹².

Türkiye'de üniversite reformu yapıldığı dönemde, yüksek öğrenim alanında Almanya'da farklı bir gelişme yaşanıyordu. Almanya'da Ocak 1933'te iktidara gelen Nazi Hükümeti, çeşitli alanlarda olduğu gibi üniversitelerde de Yahudi düşmanlığı politikası uygulamaya başladı. Bu nedenle üniversitelerden atılan Yahudi kökenli profesörler Zürih'te toplanmaya başladılar. Kısa sürede Zürih'te Prof. Philipp

²⁸⁹ "Yeni Üniversitenin Kadrosu", **Cumhuriyet**, No: 3317 (1 Ağustos 1933), s.1,5.

²⁹⁰ O.Kafadar, **Türkiye'de Kültürel Dönüşümler**, s.261-263. Eserde; İsmail Hakkı Bey'in kadro dışında kalmasında, Dârülfünûn'un özerkliği konusunda gösterdiği direnç, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İstanbul İl Başkanlığı yapmış olması gibi sebeplerin etkili olduğu kaydedilmektedir.

²⁹¹ **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.1, Kutu: 30, Dosya: 48, Evrak No: 2, İlgi: 242-20, Kararname No: 6948, Kararname Tarihi: 25.7.1928.

²⁹² **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 20, Dosya: 40, Evrak No: 2, İlgi: 138-31, Kararname No: 11239, Kararname Tarihi: 7.6.1931 (Amme Hukuku Profesörü Crouzat); **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 25, Dosya: 1, Evrak No: 11, İlgi: 138-37, Kararname No: 12063, Kararname Tarihi: 23.12.1931(Coğrafya Profesörü Chaput); **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 22, Dosya: 53, Evrak No: 16, İlgi: 138/32, Kararname No: 11514, Kararname Tarihi: 27.7.1931 (Kimya Profesörü Duscio); **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 14, Dosya: 62, Evrak No: 10, İlgi: 138-28, Kararname No: 9958, Kararname Tarihi: 28.9.1930 (Arap Edebiyatı Profesörü Rechar).

Schwartz'ın²⁹³ önderliğinde bir “Yurtdışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti” kuruldu²⁹⁴.

Türkiye’de üniversite reformu yapılmakta olduğunun yukarıda adı geçen cemiyete gelen bir kart vesilesiyle öğrenilmesinden (Mayıs 1933) sonra Yahudi asıllı profesörlerin Türkiye’de çalışabilecekleri düşüncesi ortaya çıktı. Prof. Schwartz, hemen İstanbul’daki Prof.A.Malche’la temas kurdu ve ondan böyle bir imkânın bulunduğunu öğrendi. Bunun üzerine Prof.Schwartz, 5 Temmuz’da İstanbul’a geldi ve Maarif Vekâleti yetkilileriyle görüşmelerde bulunmak üzere Ankara’ya gitti. 6-7 Temmuz’da Ankara’da Vekil Reşit Galip, Prof.A.Malche, Salih Zeki ve Rüştü Uzel ile yapılan görüşmelerde bir anlaşma yapıldı. Anlaşma Mustafa Kemal’e sunulduğunu öğrenen Prof.Schwartz, 30 profesörün Türkiye’de çalışabileceklerini Zürih’teki Cemiyet Merkezine bildirdi. Bu arada Prof.Schwartz, Sıhhiye Vekili Refik Bey’le de görüşmüş ve sağlık kuruluşlarında Alman profesörlerin çalışması konusunda görüştü²⁹⁵.

İstanbul Dârülfünûnu’nda ıslahat yapılacağının duyulmasından sonra, Avrupalı bazı öğretim üyeleri, Maarif Vekilliği’ne veya Prof.A.Malche’a mektupla veya bizzat başvurarak, yeni üniversitede görev alma istediklerini bildirmeye başlamışlardır. Bu haberler üzerine Fakülte Meclisleri, Maarif Vekilliği’ne gönderdikleri mektuplarla, üniversiteye yabancı öğretim üyesi getirmenin (dil sorunu nedeniyle) faydadan çok zarar getireceğine dair görüşlerini iletmışlerdir²⁹⁶. Islahat Komisyonu’nun çalışmaları sürerken, Avrupa’nın çeşitli ülkelerinden yabancı öğretim üyesi getirilmesi kararlaştırılması, bu konudaki başvuruların artmasına neden olmuştur²⁹⁷. Yapılan bu başvurular, Islahat Komisyonu’nun hazırladığı üniversite kadrosunu değerlendirmekte

²⁹³ Philip Schwartz’ın hayatı ve eserleri için bakınız: “Bir Hafta Sonra 4 Maruf Ecnebi Profesör Daha Geliyor”, **Cumhuriyet**, No: 3323 (7 Ağustos 1933), s.1,6.

²⁹⁴ “Almanya’da Yeni Program Tatbiki Başlandı”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4242 (13 Mayıs 1933), s.6; Philipp Schwartz, **Kader Birliği (1933 Sonrası Türkiye’ye Göç Eden Alman Bilim Adamları)**, Belge Yay, İstanbul, 2003, s.7-9; H.Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, s.87-90.

²⁹⁵ H.Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, s.90-93, 380; P.Schwartz, **Kader Birliği**, s.16. Maarif Vekâleti ile Prof.Schwartz arasında yapılan anlaşma ve Türkiye’ye gelmesi kararlaştırılan 30 profesörün isimlerini içeren liste için bakınız: H.Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, s.381-384.

²⁹⁶ “Ecnebi Profesörler Üniversitede Hocalık İstiyorlar”, **Milliyet**, No: 2629 (7 Haziran 1933), s.1; “Müracaatlar Başladı”, **Cumhuriyet**, No: 3262 (7 Haziran 1933), s.1.

²⁹⁷ “Üniversiteye Ecnebi Profesörler Getirilecek”, **Cumhuriyet**, No: 3273 (18 Haziran 1933), s.1; “Üniversiteye Gelecek Profesörler”, **Cumhuriyet**, No: 3274 (19 Haziran 1933), s.1,6. Hatta burada Almanya’daki Yahudi asıllı öğretim üyelerinden Berhart’ın ismi Tıp Fakültesi için getirilecekler arasında sayılmaktadır.

olan Maarif Vekilliği'nce incelenmeye başlanmış²⁹⁸ ve hatta bu incelemelerin yerinde yapılması için Avrupa'ya bir heyet gönderilmesi gündeme gelmiştir²⁹⁹.

Temmuz Ayı içinde başvurular daha da artmış ve Almanya'dan başka, Avusturya ve Macaristan'dan bazı profesörler, Maarif Vekilliği'ne daha az ücretle Türkiye'de görev yapmak isteklerini bildirmişlerdir³⁰⁰. Bu arada bazı yabancı profesörlere üniversitede görev almaları için yazışmalar yapılmıştır³⁰¹.

Prof.Schwartz'ın dönüşünden sonra, Maarif Vekâleti onun sunduğu isimlerden üniversitede çalışmalarına karar verilenlerin bir listesini Cemiyete bildirdi³⁰². 25 Temmuz'da tekrar Türkiye'ye gelen Prof.Schwartz, yanında Prof.Nissen'i de getirmiştir³⁰³. Bundan başka Boer ve Meier isimli profesörler de İstanbul'a gelmişlerdir. Bu arada Paris'te bulunan Yahya Kemal Bey de üniversitede görev almak için başvurmuştu³⁰⁴. Diğer taraftan İngiltere Kralı'nın tedavisini yapan ünlü Alman profesörü Sauerbruch'a da üniversitede görev teklif edilmiş ve o da İstanbul'a geleceğini bildirmiştir³⁰⁵. Ağustos'un ilk günlerinde yazışma yapılan yabancı profesör sayısı 38'e çıkmış ve bir kısmı İstanbul'a gelmişlerdir³⁰⁶. Bu profesörlerden Nissen ve Sauerbruch, Üniversiteyi ziyaret ve Tıp Fakültesi'nde görev yapmayı kabul etmişler³⁰⁷.

Islahat Komisyonu 10 Ağustos'taki toplantısında, Üniversitede görev verilecek yabancı öğretim üyeleri ile yapılacak kontrat şartlarını belirledi. Diğer taraftan bu profesörlerden Breslau, Tann Hauser, Courant ve James Franch Ağustos ortalarında İstanbul'a gelmişlerdir³⁰⁸.

Heyet-i Vekile, 14.9.1933 tarihinde yabancı öğretim üyeleri ile doğrudan doğruya veya Büyükelçilikler aracılığıyla sözleşme yapmak için Maarif Vekâleti'ne

²⁹⁸ "Maarif Vekili Üniversite Kadrosunu Tetkik Ediyor", **Cumhuriyet**, No: 3283 (28 Haziran 1933), s.1

²⁹⁹ "Üniversiteden Bir Heyet Avrupa'ya Gidecek", **Cumhuriyet**, No: 3285 (30 Haziran 1933), s.2.

³⁰⁰ "Prof.Malş Dün Ankara'ya Gitti", **Cumhuriyet**, No: 3290 (5 Temmuz 1933), s.2.

³⁰¹ "Ecnebi Profesörler", **Cumhuriyet**, No: 3292 (7 Temmuz 1933), s.3.

³⁰² "Çağrılacak Ecnebi Profesörler Kararlaştı", **Cumhuriyet**, No: 3298 (13 Temmuz 1933),s.2;

"İçtima Bugüne Kaldı", **Cumhuriyet**, No: 3301 (16 Temmuz 1933), s.1.

³⁰³ "Üniversitenin Kadrosu Bugün Belli Olacak", **Cumhuriyet**, No: 3316 (31 Temmuz 1933), s.1,6;

"Üniversite", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4321 (31 Temmuz 1933), s.1.

³⁰⁴ "Türkiye'de Bilim İnkılâbı Başladı", **Milliyet**, No: 2684 (1 Ağustos 1933), s.1,5.

³⁰⁵ "Üniversitenin İlk Günü", **Cumhuriyet**, No: 3318 (2 Ağustos 1933), s.1,6.

³⁰⁶ "Üniversitede Kadın Hocalar", **Cumhuriyet**, No: 3319 (3 Ağustos 1933), s.1,4; **Üniversitede Yeni Kadro**, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4324 (3 Ağustos 1933), s.1.

³⁰⁷ "Üniversitenin Ecnebi Hocaları Kim Olacak? ", **Cumhuriyet**, No: 3320 (4 Ağustos 1933), s.1,6.

³⁰⁸ "Neşet Ömer ve Fuat Beyler Dün İstifa Ettiler", **Cumhuriyet**, No: 3327 (11 Ağustos 1933), s.1,4; "Üniversite Kadrosunda Değişiklik", **Cumhuriyet**, No: 3331 (15 Ağustos 1933), s.1,5.

yetki vermiştir³⁰⁹. Yabancı uzmanlarla yapılan ve 15 Ekim'den geçerli olacak sözleşmeler, Türkiye adına Bern Büyükelçisi Cemal Hüsnü Bey tarafından imzalanmaktaydı³¹⁰.

Yeni üniversitenin kurulması aşamasında en büyük sıkıntı, öğretim kadrolarının belirlenmesinde yaşanmıştır. Kadrolar uzun süre belirlenememiş, çalışmalar oldukça fazla bir gizlilik içinde sürdürülmüştür. Bu işlerde en büyük rolü, Islahat Komisyonu ve Reşit Galip Bey oynamış, Prof.A.Malche ise belirleyici olmaktan uzak durmuştur. Bu durum kendisinin "*Ben kadroyu ancak üç sene tedkikattan sonra yapabilirdim*" sözlerinden de açıkça anlaşılmaktadır³¹¹. İsmet Paşa'nın desteğini alan Reşit Galip ve Islahat Komisyonu, tek yetkili olmaktaydı. Ancak, Dârülfünûn'un öğretim üyeleri hakkında karar vermek zor bir işti. Prof.A.Malche da, kişiler hakkında lehte veya aleyhte görüş bildirmeyince, karar vermek daha da zorlaşıyordu. Bu durumda Atatürk bizzat işe müdahale etti ve Dârülfünûn'da Prof.A.Malche ile tek başına görüştüktan sonra Islahat Komisyonu ile görüşmüş ve bundan sonra kadro kararlaştırılmıştır³¹². Doğal olarak kadrolar hakkında sayısız söylentiler ve haberler çıkmış, Vekâlet ve Üniversite yetkililerince tekzipler yayınlanmıştır³¹³.

Ağustos'ta olduğu gibi Eylül ayında da yabancı öğretim üyelerinin getirilmesi ve sözleşme yapılması çalışmaları yoğun bir şekilde devam etmiş, 12 Eylül'de kesin sözleşme yapılan profesör sayısı 24'e ulaşmıştır³¹⁴. 17 Eylül'de Wittek'in de aralarında bulunduğu dört yabancı öğretim üyesi daha İstanbul'a gelmiştir³¹⁵. Bir taraftan üniversitenin kadrosunun hazırlıkları sürerken, diğer taraftan da yabancı öğretim üyeleri İstanbul'a gelmekteydi³¹⁶. Bunlar arasında Hirsch, Höning, Röpke, Karl Stuerwald ve Winterstein de vardı³¹⁷. 13 Kasım'a gelindiğinde, kendileri ile görüşme yapılan,

³⁰⁹ B.C.A., Fon: 030.18.01.1, Kutu: 39, Dosya: 64, Evrak No: 1, Kararname No: 14942, Kararname Tarihi: 14.9.1933.

³¹⁰ Enst E. Hirsch, *Anılarım (Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi)*, TÜBİTAK Yay, Ankara, 2000⁵, s.192-193.

³¹¹ "*Üniversitede Islahat Heyetine Hücum*", *Milliyet*, No: 2726 (1 Eylül 1933), s.1,5.

³¹² Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam II (1938-1950)*, s.374-375.

³¹³ "*Üniversitenin Kadrosu Nasıl Olacak?*", *Cumhuriyet*, No: 3349 (2 Eylül 1933), s.1,3; "*Üniversitenin Kadrosu*", *Cumhuriyet*, No: 3350 (3 Eylül 1933), s.1,4.

³¹⁴ "*Üniversitenin Kadrosu*", *Cumhuriyet*, No: 3359 (12 Eylül 1933), s.1,6.

³¹⁵ "*Üniversitenin Yeni Kadrosu*", *Cumhuriyet*, No: 3365 (18 Eylül 1933), s.2.

³¹⁶ "*Üniversite Kadrosu*", *Cumhuriyet*, No: 3382 (5 Teşrinievvel 1933), s.3; "*Üniversite Kadrosu*", *Cumhuriyet*, No: 3394 (17 Teşrinievvel 1933), s.1,4.

³¹⁷ "*Profesör Malş Dün Geldi*", *Cumhuriyet*, No: 3400 (23 Teşrinievvel 1933), s.2.

İstanbul Üniversitesi'nde görev alacak yabancı öğretim üyesi sayısı 36'ya ulaşmıştı³¹⁸. Üniversitenin açıldığı 18 Kasım'da 32'si Alman, 5'i Fransız ve 1'i İsviçreli olmak üzere 38 yabancı öğretim üyesi göreve başlamıştı³¹⁹. 1933 yılı sonlarında İstanbul Üniversitesi'nin 323 kişilik öğretim kadrosunda 85 yabancı öğretim elemanı bulunuyordu³²⁰.

Üniversitede yabancı öğretim üyelerinin derslerinde en büyük sorun dil konusunda yaşanmaktaydı³²¹. Bu arada çeşitli nedenlerle üniversite reformundan hoşnut olmayanların bir kısmı, bu dil sorununu büyütmişler ve basında yabancı öğretim üyelerinin istihdamı tartışılmaya başlanmıştır. Son Telgraf Gazetesi'nin idarehanesine gelen bazı öğrenciler yabancı öğretim üyelerinin derslerinden istifade edemediklerini ileri sürmüşlerdir³²². Ayrıca yabancı öğretim üyelerinin bilimsel açıdan yetersiz olduklarına dair yazılar yayınlanması üzerine bir açıklama yapan Prof.A.Malche, üniversitede Türk öğretim üyelerinin dörtte biri kadar yabancı öğretim üyesinin istihdam edilmekte olduğunu, bunların ciddi incelemelerden sonra seçildiklerini, hepsinin Almanya'nın önde gelen üniversitelerinde yıllardır ders veren, çalışmaları ile dünya çapında tanınmış kişiler olduklarını, yapılan olumsuz yayınlardan üzüntü duyduğunu, bu tür hareketlerin Büyük Gazinin önderliğinde yapılan reformu baltalayamayacağına inandığını, gelen bu öğretim üyelerinin İstanbul Üniversitesi'ne ve dolayısıyla Türkiye'ye çok yararlı hizmetler vereceklerini belirtmiştir³²³. Yabancı profesörlere yönelik yayınların yapılan reformlardan memnun olmayanlar tarafından

³¹⁸ “Üniversite Teşkilatı İçin 1426000 Liralık İstikraz”, **Cumhuriyet**, No: 3422 (14 Teşrinisani 1933), s.1,5.

³¹⁹ “İstanbul Üniversitesi Açıldı”, **Cumhuriyet**, No: 3427 (19 Teşrinisani/Kasım 1933), s.1,5,6. Yabancı öğretim üyelerinden Hukuk Profesörü Hirsch, Türkçe'ye çevirttiği metni okuyarak ilk dersini Türkçe vermiştir. Bakınız: “Bir Ecnebi Profesör İlk Defa Türkçe Ders Verdi”, **Cumhuriyet**, No: 3431 (23 Teşrinisani/Kasım 1933), s.1,3.

İstanbul Üniversitesi'nin ilköğretim yılında (1933-1934) öğretim kadrosu; 65 ordinaryüs (27 Türk, 38 yabancı), 22 profesör (18 Türk, 4 yabancı), 93 doçent (93 Türk), olmak üzere 180 kişiden oluşmakta, asistan ve diğer yardımcı uzmanlarla birlikte akademik personel sayısı 323 kişiyi (85'i yabancı) bulmaktaydı. (H. Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, s.107.)

³²⁰ P.Schwartz, **Kader Birliği**, s.7-9

³²¹ E.E. Hirsch, **Anılarım**, s.215-225. Osmanlı Devleti zamanında getirilen yabancı öğretim üyelerinden istenmemesine rağmen, 1933'te yabancı öğretim üyeleri ile yapılan sözleşmelerde; öğretim üyelerine üçüncü yıldan sonra dersleri Türkçe vermek için ellerinden geleni yapma yükümlülüğü getirilmekteydi. O zamana kadar anlatılanlar Türkçe'ye çevrilecekti. Bu durum zaman zaman sorunlara yol açmakta ve verimliliği azaltmaktaydı.

³²² “Ecnebi Profesörler Hakkında Neşriyat”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4548 (20 Mart 1934), s.1.

³²³ “Profesör Malş”, **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4547 (19 Mart 1934), s.1,3.

çıkarıldığını savunan Falih Rıfkı, yeni açılan bir üniversiteye karşı çok erken başlayan bu tür yayınların başarılı olamayacaklarını, öğrencilerin liseden yetersiz bilgi seviyesi ile gelmesi nedeniyle hocalardan yeterince yararlanamayabileceğini vurgulamakta ve yeni üniversiteden istenilen başarının kazanılması için biraz beklemek gerekeceğini kaydetmektedir³²⁴.

Heyeti Vekile, yabancı öğretim üyelerinin İstanbul Üniversitesi'nde istihdamını düzenlemek amacıyla bir kanun tasarısı hazırlamıştır. 5 Nisan'da TBMM'nde kabul edilen bu kanunla, süresi 10 yılı geçmemek üzere, Maarif Vekâleti'ne yetki verilmektedir³²⁵.

İstanbul Üniversitesi'nde çalışan yabancı öğretim üyesi sayısı Temmuz-1934'te 42'ye ulaşmıştır³²⁶. Bu profesörlerin maaşı en az 500 lira olup, Türk profesörlerin aldıklarından 7-8 kat fazladır. Yabancı öğretim üyelerinin üniversite dışında da çalışmak için Maarif Vekâleti'ne başvurmaları tepkilere yol açmıştır³²⁷.

İstanbul Üniversitesi'nde çalışan yabancı öğretim üyelerine 1934 yılında Berlin Üniversitesi Hukuk Profesörlerinden Schwartz³²⁸, Frank, Dessauer ile Ruttin³²⁹ de katılmış ve yabancı öğretim üyesi çalıştırılmasına ileriki yıllarda da devam edilmiştir³³⁰.

³²⁴ Falih Rıfkı, "Üniversite", *Hâkimiyeti Milliye*, No: 4550 (22 Mart 1934), s.1; Falih Rıfkı, "Hedefe Kadar", *Hâkimiyeti Milliye*, No: 4565 (10 Nisan 1934), s.1.

³²⁵ *Düstur*, Üçüncü Tertip, XV, Ankara, 1934, s.296.

³²⁶ *Cumhurbaşkanı,.....Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II*, s.167.

³²⁷ "Profesör Nissen'in Bir Mektubu", *Cumhuriyet*, No: 3654 (9 Temmuz 1934), s.2, "Bir Tavzih", *Cumhuriyet*, No: 3655 (10 Temmuz 1934), s.3.

³²⁸ "Yeni Bir Hukuk Profesörü Daha Geliyor", *Cumhuriyet*, No: 3671 (26 Temmuz 1934), s.6; "Yeni Bir Ecnebi Profesör", *Hâkimiyeti Milliye*, No: 4672 (26 Temmuz 1934), s.3.

³²⁹ "Üniversite Açıldı", *Cumhuriyet*, No: 3739 (2 Teşrinievvel/Ekim 1934), s.1,5.

³³⁰ Horst Widmann, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, s.101-204.

Alman bilim adamlarının üniversitede istihdamı ve Türk bilim ve eğitim hayatına etkileri için bakınız: İbrahim Öztürk, *Atatürk Döneminde Alman Bilim Adamlarının Üniversitelerimizde İstihdamı ve Türk Bilim ve Kültür Hayatı Üzerindeki Etkileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2002.

1933-1934 öğretim yılında İstanbul Üniversitesi'nde görev yapmakta olan yabancı öğretim üyeleri ve uzmanlık alanları şöyledir:

Ord.Prof. Hans Reichenbach (Felsefe)	Ord.Prof. Gerhard Kessler (İçtimaiyat)
Ord.Prof. Ernst Chaput (Fiziki Coğrafya, Jeoloji)	Ord.Prof. Leo Spitzer (Garp Edebiyatı)
Ord.Prof. Aleksandre Rüstow (Beşeri ve İkt.Coğ.)	Ord.Prof. H.Bossert (Arkeoloji)
Ord.Prof. Andreas Schwartz (Medeni Hukuk)	Ord.Prof. Richard Honig (Roma Huk.)
Ord.Prof. Ernst Hirsch (Kara ve Deniz Tic.Huk.)	Ord.Prof. Wilhelm Röpke (İktisat)
Ord.Prof. Fritz Neumark (Maliye,İktisat Tar.)	Prof. Richard Edler von Mises (Matematik)
Prof. E.Findlay Freundlich (Astronomi)	Prof. Marcel Fouche (Fizik)
Prof. Reginald O. Herzog (Kimya)	Prof. Arthur V. Hippel (Fizik)

1933-1945 yılları arasında, İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde öğretim üyesi ve yardımcı personel olarak istihdam edilen Alman ve Avusturyalı akademisyen sayısı 139'dur³³¹.

Yabancı öğretim üyelerinden Dessauer, Spitzer, Röpke ve Freundlich 1937 yılında ülkelerine dönmüşlerdir³³².

E-PROF. A. MALCHE RAPORU'NUN TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİNE ETKİLERİ

Üniversite reformu, Türkiye'yi çağdaş ve müreffeh bir ülke haline getirmek isteyen Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılâpların son halkalarından ve en önemlilerinden biridir. Birçok alanda hızlı ve köklü inkılâpları gerçekleştiren Atatürk ve diğer inkılâpçı idareciler, bilime ve bilim alanında çalışan kurumlara müdahale etmemişler ve gerekli ıslahatın Dârülfünûn bünyesinde ve kendi isteğiyle tedrici bir şekilde gerçekleşmesini beklemişlerdir.

Dârülfünûn'da Türklüğe uygun yüksek üniversiteyi kurma fikrinin olmadığı ve yeni Türkiye'nin hemen her alandaki sorunlarıyla Dârülfünûn'un ilgilenmediği

Prof. Arndt Fritz (Genel Kimya)	Prof. Harry Dember (Deneysel Fizik)
Prof. Willy Proger (Mekanik)	Prof. Gabriel Valensi (Kimya)
Prof. Leo Brouner (Botanik)	Ord.Prof. V. Mouchet (Anatomi)
Ord.Prof. Karl Löwenthal (Histoloji, Embriyoloji)	Ord.Prof. Hans Winterstein (Fizyoloji)
Ord.Prof. Werner Lipschitz (Tıbbi Kimya)	Ord.Prof. Hugo Braun (Mikrobiyoloji)
Ord.Prof. Siezfield Oberdorfer (Umumi Emraz)	Ord.Prof. Erich Frank (Dahiliye)
Ord.Prof. Philippe Schwartz (Patolojik Anatomi)	Ord.Prof. Rudolphe Nissen (Hariciye)
Ord.Prof.Karl Hellman (Kulak-Burun-Boğaz)	Ord.Prof. Yos İgersheimer (Göz)
Ord.Prof. Fr.Dessauer (Radyoloji-Fizik Ted.)	Prof. Julius Hirsch (Hıfzıssıhha)
Prof. Wilhelm Liepman (Kadın Doğum)	Prof. G.H. Brieskorn (Galenik Farmasi)
Prof. K.Bodendorf (Analitik ve Farmasotik Kimya)	Prof.Duquenois (Analitik-Gıda Kimyası)
Prof. A.Heilbronn (Genetik, Farmasötik Botanik)	Prof. L.Rosenthaler (Galenik Farmasi)
Prof. Alfred Kantorowicz (Diş Hekimliği)	

Not: Listeye 1934'ten sonra gelenle dâhil edilmemiştir.

Bakınız: A.Arslan, **Dârülfünûn'dan Üniversite'ye**, s.383-386; Horst Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, s.120-121,133,147-148,162-184,188-204 ; B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 43, Dosya: 13, Evrak No: 7, İlg: 242/150, Kararname No: 2/263, Kararname Tarihi: 12.7.1934 (Prof.Mouchet); B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 41, Dosya: 89, Evrak No: 2, İlg: 138-53, Kararname No: 15444, Kararname Tarihi: 13.12.1933 (Prof.Valensi).

³³¹ A.Hilmi Hacaloğlu, "Alman Hocaların Türkiye Macerası", **Popüler Tarih**, Sayı: 8 (Ocak 2001), s.76-79.

³³² "Üniversite ve Kontrol", **İş ve Düşünce**, III, Sayı: 11-12 (Kasım-Aralık 1937), s.98.

şeklindeki Prof.A.Malche'ın görüşlerini takdir eden Atatürk, ülkemizin layık olduğu seviyeye çıkmasının, dâhî bile olsa bir yabancının değil, Türk milletinin ve aydınının elinde olduğunu, Prof.A.Malche'ın raporunun sadece yükseköğretim kurumu kurmak için değil bütün Türkiye'de kültür programının ne olması gerektiği konusunda önerilerde bulunduğunu, Türkiye'nin bu program hazırlama sorununu acil olarak çözmesi ve dışarıdan öğretim üyesi getirmesi gerektiğini kaydetmektedir³³³.

Aldığı kararları ve düşüncelerini uygulamakta da inkılâpçı özelliğini koyan Atatürk'ün yukarıda kaydedilen önerilerin hemen tamamını gerçekleştirdiği görülmektedir. Zaten onun her alanda olduğu gibi bu alanda da kesin sonuç almayı hedefleyen tavrını, 2 Ekim 1933'te yaptığı konuşmada bulmak mümkündür. Bu konuşmada; yarım tedbirlerin sonuç vermeyeceği, bütün işlerde olduğu gibi eğitim ve öğretim işlerinde ve kurulan Üniversitede de köklü tedbirlerle yürümek kesin karar olarak belirtilmektedir³³⁴.

Üniversite ile ilgili olarak basında zaman zaman tartışmalar yaşanmıştır. Bazen Üniversitenin yükselmesi için yabancı öğretim üyesi getirmekten ziyade Türk öğretim üyesi yetiştirmeye bağlı olduğu görüşü dile getirildi³³⁵. Çoğu zaman kişileri hedef alan bu tartışmalar bazen Türk yükseköğretimine zarar verecek bir hal aldığına, -1937 yılında olduğu gibi- resmi açıklamalarla duruma müdahale edilme gereği duyulmuştur³³⁶.

Üniversite reformu, Dârülfünûn'un inkılâplara yaklaşımından memnun olmayanlar tarafından iyi karşılanmıştır. Örneğin Yunus Nadi, kendi durumu ile kendi ölümü kararını her gün kendisi ilan eden Dârülfünûn'un tarihe karıştığı ve yerine araştırmacı ve bulucu hayatıyla genç ve inkılâpçı Türkiye'nin istikbaline meşale tutacak yepyeni bir kurum olarak Üniversitenin açıldığı değerlendirmesini yapmaktadır³³⁷. Türk İnkılabını doğu milletlerinin tarihinde bir dönüm noktası olarak gören Falih Rıfkı, eski Dârülfünûn'un elinden geleni yaptığını, idealist ilim adamı ve idealist teknik adamı yetiştirecek olan yeni Türk Üniversitesinin Türk İnkılabını bütün yönleriyle dünyaya anlatacağını, inkılâp davasını tamamen kavramış memleket adamları yetiştireceğini

³³³ Utkan Kocatürk, "Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları", A.A.M.D., Cilt: I, Sayı: 1 (Kasım 1984), s.8-10.

³³⁴ U.Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, s.126.

³³⁵ "Üniversitemize Dair", *İş ve Düşünce*, I, Sayı: 3-4 (Temmuz-Teshrinievvel 1937), s.200-201.

³³⁶ "Üniversitemiz ve Gazeteler", *İş ve Düşünce*, III, Sayı: 11-12 (Kasım-Aralık 1937), s.14-15.

³³⁷ Yunus Nadi, "Yeni Bir Meşale: İstanbul Üniversitesi", *Cumhuriyet*, No: 3318 (2 Ağustos 1933), s.1.

belirttikten sonra, Tanzimat ve Meşrutiyet hareketlerinden farklı olarak, tamamen milli ve tamamen bize has bir inkılâpçılık olan Kemalizm'in açtığı üniversitenin kendine özel ve milli özelliklere Türk kültürünü oluşturacağını ve yayacağını kaydetmektedir³³⁸. Yine, yeni üniversitenin, dünyanın çeşitli ülkelerindeki üniversitelerdeki akademik havayı oluşturacağı ümidini taşıyan Mehmet Saffet, Dârülfünûn ıslahatı ile ilgili tartışmaların artık bittiğini, milli iradeye uygun olarak yapılan ıslahatın başarıya ulaşması için herkesin işbirliği yapması gerektiğini vurgulamaktadır³³⁹.

Türk inkılâbının önderlerinden çoğunu yetiştiren Dârülfünûn'un, dönemin ihtiyaçlarına cevap veremediği için kapatılarak, yerine gerçek ilim havasını oluşturacak, çeşitli alanlarda bilimsel görüşleri ile dünyaya ün salacak, bize batı hümanizmini getirecek olan Üniversitenin açıldığını ve bu amaçla batılı uzmanların istihdam edilmesinin doğal olduğunu savunan Necip Ali Bey, Türk İnkılâbının en radikal tedbirlerle yaptığı üniversite reformunun başarıya ulaşacağına olan ümidini dile getirmektedir³⁴⁰.

Türk Milleti siyasi, idari, sosyal ve ekonomik atılımları gerçekleştirirken Dârülfünûn'u değil önünde, yanında veya arkasında bile göremediğini iddia eden Ahmet Şükrü, yeni üniversitenin devletten ayrı ve özerk olmasının doğru olamayacağını yazmaktadır³⁴¹. Türkiye'de eğitim ıslahatına yükseköğretimden başlanarak üniversite reformunun gerçekleştirildiğini ve ıslahatın en kısa zamanda ilk ve ortaöğretim alanlarına da yayılacağını kaydeden İstanbul Milletvekili Alaattin Cemil, bu amaçla Avrupa'dan uzman getirtilebileceğini ve Avrupa'ya öğrenci gönderilebileceğini vurgulamaktadır³⁴².

Türk üniversitesinin ilimle uğraşırken, Türk toplumunun ihtiyaçlarını dikkate alacağını ve milli eğitim sisteminin esaslarını belirleyeceğini, kültür birliği ve bütünlüğünü amaçlayacağını vurgulayan Rektör Neşet Ömer Bey, Üniversitenin Büyük

³³⁸ Falih Rıfkı, "Üniversite", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4270 (6 Haziran 1933), s.1

³³⁹ Mehmet Saffet, "Dârülfünûnlarda Akademik Hava", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4266 (10 Haziran 1933), s.1

³⁴⁰ Necip Ali, "Yeni Türk Üniversitesi", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4322 (1 Ağustos 1933), s.1.

³⁴¹ Ahmet Şükrü, "Dârülfünûn'dan Üniversiteye", **Milliyet**, No: 2683 (31 Temmuz 1933), s.1-2.

³⁴² Alaattin Cemil, "Maarifte Islahat", **Cumhuriyet**, No: 3383 (6 Teşrinievvel/Ekim 1933), s.1-2.

Gazinin gösterdiği yüksek kültür yolunda ilerleyeceğini, inkılâp gençliğini milli ülkünün ve muasır ilmin gereklerine göre yetiştireceğini ümit etmektedir³⁴³.

Prof.A.Malche'in raporunda belirttiği konulara bakılacak olursa; Dârülfünûn'un bütçesi mevcut şartlara göre yeterli olup, öğretim üyelerinin maaşları yetersizdir³⁴⁴. Üniversite reformundan sonra, üniversite genel bütçede Maarif Vekâleti kısmına alınmış, ancak maaşlar konusunda önemli bir değişiklik yapılmamıştır.

Üniversite Reformu, ilk bakışta kavram ve isimlerde kendini göstermektedir. Kurumun adı "Dârülfünûn"dan "Üniversite"ye çevrilmiş, yöneticilerin adı değiştirilerek "Emin" yerine "Rektör", "Fakülte Reisi" yerine "Dekan" kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır. Öğretim üyelerinin unvanları da değişiklikten nasibini almış, "müderris", "muallim" ve "muallim muavini" kelimelerinin yerine, "profesör", "doçent" ve "asistan" kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır.

Reformun, ismin Dârülfünûn'dan üniversiteye dönüştürülmesinden sonra en önemli değişiklik öğretim üyesi konusunda olmuştur. Prof.A.Malche'in öğretim üyesi (240 kişi) ve idari personel sayısı fazladır³⁴⁵. Bu haliyle Dârülfünûn az verimle çalışan hantal bir kurumdur³⁴⁶. Reformdan sonra öğretim üyesi sayısı üçte iki oranında azaltılmış ve 151 kişiden 59 kişi ancak yeni üniversiteye alınmış, kişisel bilgi fişleri ve diğer kayıtlara göre durumları yetersiz görülenler Vekâlet emrine alınmış ve yerlerine yurtdışından 42 kişi (Ekim 1933'te) kadroya alınmıştır. Toplamda da kadronun azaltıldığı ve sadeleştirildiği anlaşılmaktadır. Yine öğretim üyelerinin atanmasında, mevcut öğretim üyelerinin inisiyatif sahibi oldukları eski yöntemi eleştiren Prof.A.Malche, Maarif Vekili'nin etkin rol almasını önermişti³⁴⁷. 1934 Talimatnamesi'nde bu durum dikkate alınmış, her kademedeki öğretim üyelerinin atanmasında ve görevden alınmasında Maarif Vekâletine, öğretim üyeliğine başvuru ve onay aşamasında etkin rol verilmektedir.

³⁴³ Doktor Neşet Ömer, "Dârülfünûn'dan Üniversiteye 1923-1933", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 4408 (26 Birinci Teşrin/Ekim 1933), s.1-5; Doktor Neşet Ömer, "Dârülfünûn'dan Üniversiteye", **Cumhuriyet**, No: 3406 (29 Birinci Teşrin/Ekim 1933), s.18.

³⁴⁴ A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.4-6.

³⁴⁵ A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.6-7.

³⁴⁶ A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.21-22.

³⁴⁷ A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.9-10.

Diğer taraftan Prof.A.Malche, öğretim üyelerinin eğitim çalışmalarını aksatmamak şartıyla üniversite dışında iş yapabilmelerini önermekteydi³⁴⁸. 1934 Talimatnamesi'nde öğretim üyelerinin maaşlı ve ücretli daimi bir iş yapmaları yasaklanırken, kendi uzmanlık alanlarında üniversiteye hasretmek zorunda oldukları zaman dışında olmak ve eğitim çalışmalarını aksatmamak şartıyla devamlı olmayan işlerle uğraşmaları izne bağlanmıştır.

Ayrıca Prof.A.Malche, ıslahat aşamasında rektörlük görevinin Hükümet'in atayacağı bir kişinin üstlenmesini doğru bulmamış³⁴⁹ ve ıslahatı öğretim üyelerinin çoğunlukta olduğu bir komite yürütmüştür.

Dârülfünûn'un göze çarpan eksikliklerinden ve verimsiz çalışmasını gösteren özelliklerinden birisi de öğrencilerin sayısal durumuyla ilgilidir. 1923-1933 yılları arası öğrenci istatistiklerine bakıldığında kaydolan öğrenci sayısı (yaklaşık 20.000) ile mezun öğrenci sayısı (yaklaşık 4.000) karşılaştırıldığında beşte bir gibi anormal bir oran ortaya çıkmaktadır. Reformdan sonra öğrenci girişi ve öğrencilerin takibi işleri yeni kurallara bağlanmıştır.

Reformdan sonra ortaya çıkan önemli sonuçlardan birisi de "üniversite kampusu" düşüncesinin oluşmasıdır. Prof.A.Malche, Beyazıt'taki metruk binaların tamiri ve Dârülfünûn fakültelerinin kampus şeklinde bir yerde toplanmasını³⁵⁰ ve Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi'nin de bu kampus içine nakledilmesini³⁵¹ istemişti. Gerçekten de ıslahat aşamasında Beyazıt'taki binalar Maarif Vekâleti İnşaat Dairesi yöneticisi Prof. E.Egli'nin de etkin rol aldığı tamir işleminden sonra fakülteler (Tıp Fakültesi de dâhil) bu binalara nakledilmiş, tıp öğrencilerinin diğer hastanelerde staj görmeleri sağlanmıştır.

Prof.A.Malche'nin önemli önerilerinden birisi de yakınlığı olan fakülte ve okulların ortak derslerinin birlikte verilmesi ve bu şekilde tasarruf sağlanmasıdır. Buna göre, Mülkiye ve Yüksek Ticaret Mekteplerinin Dârülfünûn yakınına taşınması ve bazı Hukuk Fakültesi'nde verilmesi³⁵², yine aynı şekilde Dişçi Mektebi'nin bazı derslerinin

³⁴⁸ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.16-17,38-41.

³⁴⁹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.24.

³⁵⁰ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.8.

³⁵¹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.18-19,44-46.

³⁵² A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.19,46.

Tıp ve Eczacı Mektebi'nin yakın derslerinin Fen Fakültesinde verilmesi³⁵³ önerilmekteydi. Dişçi ve Eczacı Mektepleri ile ilgili öneriler gerçekleştirilememekle birlikte Mülkiye Mektebi kısa süre sonra Ankara'ya taşınmıştır.

Prof.A.Malche raporunda, Dârülfünûn'da yabancı dil öğretiminin yetersiz olduğunu³⁵⁴, Almanca ve Fransızca derslerini vermek üzere yurtdışından öğretim üyesi getirilmesini³⁵⁵ ve üniversitede Filoloji Bölümü açılmasını³⁵⁶ önermekteydi. Gerçekten de, ıslahattan sonra açılan yeni üniversitede bir Yabancı Diller Mektebi açılmış, dil öğretimi için yurtdışından öğretim elemanı getirilmiş ve bütün öğrencilerin yabancı dil derslerini burada almaları zorunlu hale getirilmiştir.

Rapordaki öneriler doğrultusunda³⁵⁷, Dârülfünûn bünyesinde bulunan ve öğrenci sıkıntısı çeken İlahiyat Fakültesi'nin yerine İslam Tetkikleri Enstitüsü açılarak, bu alandaki boşluğun doldurulması yoluna gidilmiştir.

Daha önceki nizamnamelerde de yer alan kâtib-i umumilik (genel sekreterlik), 1934 Talimatnamesi'nde de yer almış, rektörün teklifi ve Maarif Vekili'nin onayı ile atanması, idari ve yazı işlerinde rektöre yardımcı olmak, üniversitenin idare ve kalem işlerini düzenlemek, harcama evraklarını inceleyerek onaya sunmak ve rektörün yetki verdiği diğer evrakı imzalamakla görevlendirilmiştir. Böylece, Prof.A.Malche'in vurgu yaptığı gibi³⁵⁸ rektörün idari işlerdeki yükü azaltılmış oluyordu.

Prof.A.Malche raporunda, üniversitenin bilimsel özerkliğinin devam etmesinin yanında, idari ve mali konularda Hükümetin denetimini öngörmekteydi³⁵⁹. Üniversite reformu ile, Dârülfünûn'un sahip olduğu idari ve mali özerklik kaldırılmış, yeni üniversite bilimsel açıdan özerk olmakla birlikte, idari ve mali açıdan Hükümete bağlanmış, çıkarılan bir kanunla genel bütçeye alınan üniversite, 1934'ten itibaren bütçe kanunlarında Maarif Vekâleti'ne bağlı bir yükseköğretim kurumu olarak yer almıştır.

İstanbul Dârülfünûnunun çeşitli fakülteleri ve enstitüleri tarafından değişik adlarla dergiler yayınlanmaktaydı. Prof.A.Malche, raporunda bir Üniversite Dergisi

³⁵³ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.19-20,47-49.

³⁵⁴ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.14-15,26-28.

³⁵⁵ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.28-29.

³⁵⁶ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.51.

³⁵⁷ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.44,52.

³⁵⁸ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.8,24.

³⁵⁹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.24-25.

yayınlanmasını önermişti³⁶⁰. İstanbul Üniversitesi'nin açılmasından sonra, bu yönde çalışmalar yapılmış, tüm üniversiteyi kapsamamakla birlikte 1935 yılından itibaren dergiler yayınlanmaya başlamıştır. 1935 yılında ilk olarak Fen Fakültesi ve Hukuk Fakültesi Dergileri yayınlanmıştır. Yayınlar konusunda bir başka öneri de, yayınlar bibliyografyaları yayınlanmasıdır³⁶¹.

Prof.A.Malche'in üzerinde durduğu konulardan birisi de, Türkçe yayınların arttırılması ve Telif ve Tercüme Heyeti'nin etkin bir şekilde çalışmasıdır³⁶². Çünkü öğrencilerin yararlanabileceği eserlerin sayısı azdır. Reformdan sonra, İstanbul Dârülfünûnu kadrosundan açıkta kalan öğretim üyelerinin bir kısmı Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Dairesi'nde görevlendirilmiş ve kendilerinden bu şekilde istifade yoluna gidilmiştir.

Raporda, yeni üniversitede Sanat Tarihi ve Ulûm-ı İktisadiye ve İctimaiye Bölümleri açılması önerilmektedir³⁶³. Kısa sürede bu bölümler açılmamakla birlikte, güzel sanatlar eğitimi çalışmaları Güzel Sanatlar Akademisi'nde sürdürülmüştür. İktisadi ve sosyal bilimlerle ilgili eğitim, Hukuk Fakültesi'nde İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü'nde lisansüstü eğitim olarak verilmeye devam edilmiştir. Raporda yer alan bir başka öneri de, "Milli Fünûn, Edebiyat ve Güzel Sanatlar Akademisi" açılmasıyla³⁶⁴ ilgilidir. Bir ülkede, fen, edebiyat ve güzel sanatlarla ilgili çalışmaları yürütecek, bu alanlarda diğer ülkelerle yarışacak böyle bir kurum, maalesef kısa süre içinde açılmamıştır.

Prof.A.Malche'in önem verdiği ve uygulanması zaman isteyen öneriler de vardır. Bunlardan birisi, derslerin işleniş yöntemleriyle ilgilidir. O, derslerin ezber ve takrir yöntemi yerine, öğrencileri araştırmaya, incelemeye ve tartışmaya yöneltecek şekilde işlenmesini önermektedir³⁶⁵. Son derece doğru ve yerinde olan bu önerinin ne derece gerçekleştirilebildiği tartışılır. Çünkü eğitimin diğer kademelerinde olduğu gibi, yükseköğretimde de bu konuda önemli mesafeler kat edilmiş ise de, varılmak istenen hedefe tam olarak ulaşıldığını söylemek çok güçtür.

³⁶⁰ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.56-57.

³⁶¹ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.30-31.

³⁶² A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.30-31.

³⁶³ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.51-52.

³⁶⁴ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.57.

³⁶⁵ A.Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, s.33-38.

Öğrencilerin araştırma ve kendilerini geliştirme imkânlarının artırılmasına yönelik raporda yer alan öneriler; üniversitenin merkez kütüphanesinin çalışma saatlerinin artırılması, diğer fakülte ve enstitü kütüphanelerinin sıkı bir işbirliği içinde çalışmalarıdır³⁶⁶. Zaman isteyen ve masraf gerektiren bu öneriler, kısa sürede gerçekleştirilememiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki; Üniversite Reformu, araştırmamıza konu olan dönemde (1923-1938) eğitim alanında gerçekleştirilen ve Türkiye'nin çağdaş medeniyetler seviyesini yakalaması amacına katkı sağlayan önemli değişikliklerden birisidir. Daha önce de belirtildiği gibi, çeşitli alanlarda hızlı ve köklü değişiklikler (inkılâplar) yapılırken, inkılâpçı önderler İstanbul Dârülfünûnu'nun özerkliğine –çeşitli eleştiriler bir tarafa bırakılacak olursa- saygı göstermişler ve bu kurumun kendi kendini ıslah etmesini beklemişlerdir.

Eğitimin lokomotifi olan yükseköğretimde beklenen bu ıslahat mümkün olamamış, çeşitli tarihlerde projeler hazırlanmışsa da hiçbirisi uygulamaya geçirilememiştir. Diğer taraftan ülkenin çağdaşlaşması yolunda fikir ve proje üretmesi, inkılâpların halka anlatılması ve benimsetilmesinde önemli roller üstlenmesi gereken İstanbul Dârülfünûnu, bu beklentileri karşılamak şöyle dursun, tarafsız ve sessiz kalmayı tercih etmiştir.

Bilimsel açıdan da dünyadaki gelişmeleri yakından takip ederek, bunların ülkemize girişine önderlik etmekten uzak ve kurum içinde yaşanan kişisel çekişmelerle gündeme gelen İstanbul Dârülfünûnu'nda³⁶⁷ köklü değişiklik yapılması gerçeği, idare,

³⁶⁶ A.Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, s.31-32.

³⁶⁷ 1933 Üniversite Reformu'nu Türkiye'de gerçek anlamda tek üniversite reformu olarak niteleyen Kemal Kafalı'ya göre; Dârülfünûn, eskiyi muhafaza eden, bilimsel ve teknolojik gelişmelere, yapısı ve kadrosu açısından önemli düzeyde kapalı, akademik ortamı eksik olan ve genel ağırlığı müspet ilimlerden uzak, kısmen tutucu ağırlıklı, sosyal bilimlere fazlaca dönük bir karakter taşıması ve öğretim elemanlarının önemli bir kısmının, çağdaş akademik standartlara uyabilecek nitelikleri de taşınamaması nedeniyle bu reform kaçınılmazdı. Bakınız: A.Ataüenal, **Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler**, s.48.

1933-1952 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde görev alan ve ayrılırken bir rapor hazırlayan Ord.Prof.Philippe Schwartz, Üniversite Reformu'nun bekleneni veremediğini ileri sürmekte ve sebeplerini şöyle sıralamaktadır: a) Birçok Türk aydınındaki yetersizlik duygusu ve bunun sonucu olarak böbürlenmek, gerçekten çalışan olanları çekememek vs. b)Yine bu aydınlardaki güvensizlik duygusu ve bunun sonucu olarak da bizzat bilimsel çalışmaya değil, mevki ve makamlara, özel işlere önem vermek vs. Yine, dönemin önde gelen eğitimcilerinden Cevat Dursunoğlu da, kayırma yolu ile seçilerek Avrupa'ya gönderilen öğrencilerden bazılarının başarılı olamadıkları halde Üniversiteye alındıkları görüşünü ileri sürmektedir. Bakınız: Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.311-312.

basın, TBMM ve diğer toplum kesimlerinde genel kabul görmesinden sonra gerekli adımlar atılmaya başlanmıştır. TBMM bu konuda Hükümete yetki vermiş ve Hükümet de çeşitli arayışlara girmiştir. Bu çalışmalar sonucu olarak, İsviçre'den Prof.Albert Malche ülkemize davet edilmiş, Dârülfünûn ve çeşitli kademedeki eğitim kurumlarında incelemeler yaptırılmış ve bir rapor hazırlanmıştır. Prof. A.Malche, sadece rapor hazırlamakla kalmamış ve ıslahat projesinin uygulanması aşamasında da rol almıştır.

İçerdiği önerilerin tamamı gerçekleştirilmemiş olsa bile, Malche Raporu incelediğimiz dönemde (1923-1938) ülkemiz eğitimini en çok etkileyen ve en çok uygulama imkânı bulan yabancı uzman rapordur. Türkiye'de çağdaş bilim ve eğitimin gelişme sürecinin kilometre taşlarından birisi olan Üniversite Reformu'nda Prof.A.Malche'nin ve raporunun etkisi ve rolü inkar edilemez.

Ayrıca gerek üniversitenin açılışında ve gerekse daha sonra getirilen yabancı öğretim üyeleri, Üniversitemizde çeşitli bilim dallarının disiplinlerinin oluşturulmasında ve diğer ülkelerdeki seviyelerin yakalanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Yetiştirdikleri öğrenciler ve öğretim üyeleri ile, verdikleri eserlerle bu yabancı öğretim üyelerinin etkileri tartışılmaz. Üniversite Reformu, Türkiye'de çağdaş bilim ve eğitim yolunda atılmış bir adımdır. Bu adımın beklenen başarıyı getirdiğini söylemek çok güçtür³⁶⁸. Ayrıca daha sonraki yıllarda aynı hız ve hevesin devam ettirilip ettirilmediği ayrı bir araştırma ve tartışma konusudur.

Taner Timur ise, genelleştirmesi zor olan bu kötümser tablonun, içerdiği gerçeklik payını da, kısmen Osmanlı zihniyeti kalıntılarına ve kısmen de dünyayı felakete götüren dönemin şartlarından kaynaklanan talihsizliğe bağlamaktadır. Bakınız: Taner Timur, **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, İmge Yay, Ankara,2000, s.236.

³⁶⁸ 1933-1952 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde görev alan ve ayrılırken bir rapor hazırlayan Ord.Prof.Philippe Schwartz, Üniversite Reformu'nun bekleneni veremediğini ileri sürmekte ve sebeplerini şöyle sıralamaktadır: a) Birçok Türk aydınındaki yetersizlik duygusu ve bunun sonucu olarak böbürlenmek, gerçekten çalışkan olanları çekememek vs. b)Yine bu aydınlardaki güvensizlik duygusu ve bunun sonucu olarak da bizzat bilimsel çalışmaya değil, mevki ve makamlara, özel işlere önem vermek vs. Yine, dönemin önde gelen eğitimcilerinden Cevat Dursunoğlu da, kayırma yolu ile seçilerek Avrupa'ya gönderilen öğrencilerden bazılarının başarılı olamadıkları halde Üniversiteye alındıkları görüşünü ileri sürmektedir. Bakınız: Y.Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.311-312.

Taner Timur ise, genelleştirmesi zor olan bu kötümser tablonun, içerdiği gerçeklik payını da, kısmen Osmanlı zihniyeti kalıntılarına ve kısmen de dünyayı felakete götüren dönemin şartlarından kaynaklanan talihsizliğe bağlamaktadır. Bakınız: T.Timur, **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, s.236.

VIII. BÖLÜM

EĞİTİMİN ÇEŞİTLİ ALANLARINDA FAALİYET GÖSTEREN DİĞER YABANCI UZMANLAR

A-OKUL BİNALARI İLE İLGİLİ OLARAK MİMAR ERNEST EGLİ ve CLEMENS HOLZMEİSTER'İN GETİRİLMESİ

1- Maarif Vekâleti İnşaat Dairesi'nin Kuruluşu ve Mimar Ernest Egli'nin Türkiye'ye Getirilişi

Ülkemizdeki okul binalarının eğitim-öğretim için çok da elverişli olmadıkları uzun süredir şikâyet edilen konulardandı. Bir örnek vermek gerekirse; İttihat ve Terakkî Fırkası'nın taşırayı tanımak politikası çerçevesinde, 1909-1912 yıllarında Anadolu'nun birçok yerini gezen Tanîn Gazetesi yazarlarından Ahmet Şerif'in gezi notları bunu yansıtan en önemli eserlerdendir. Her gittiği yerde Türk ve yabancı okulları ziyaret eden Ahmet Şerif, yabancı okulların imkân ve konforunun aksine Türk okullarına ait binaların eski, köhne, ışıksız olmasından bahsetmektedir¹. Maarif Vekili Necati Bey'in "Onbeş senelik bir tecrübe bize binaların, mekteplerin manevi hayatında en mühim bir amil olduğunu göstermiştir... Birkaç ay sonra Türkiye'de üç-beş muazzam betonarme Muallim Mektebi'nin temelleri atılmış olacaktır" sözlerini de içeren bir yazı kaleme alan İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey, eğitim-öğretimin geliştirilmesi ve verimli olabilmesi için okul binalarının uygun şartları taşımasının önemine dikkat çekmektedir².

Okul binalarının, eğitim için uygun şartları taşımadığını gören John Dewey Raporu'nda; ileride, Yapı İşleri Dairesi'nde çalıştırılmak üzere yurtdışına uzmanlaşmak için eleman gönderilmesini ve eğitim için uygun şartlara sahip okul binaları yapımı ile ilgilenmek üzere bir şube açılmasını önermişti³.

Maarif Vekâleti'nde kurulan bir komisyon, 1926 yılında yurt içinde Maarif İdarelerine bir yazı göndererek, okul binalarının durumunu, okul binası yapmaya uygun arsa ve binaların araştırılmasını istemişti. Gelen cevaplardan, okul binalarından gerekli

¹ Ahmet Şerif, *Anadolu'da Tanin*, (Hazırlayan: Mehmet Çetin Börekçi), TTK. Yay, Ankara, 1999, s.XVII, 32,47,56,87,104 vd.

² İsmail Hakkı, "Türkiye Maarifinde Bina Siyaseti", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 1897 (18 Teşrinievvel/Ekim 1926), s.2.

³ J. Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.1,12.

şartlara sahip olanların sayısının az olduğu anlaşılmıştı. Komisyon, yurt dışındaki temsilciliklere ve elçiliklere gönderdiği bir yazıda, yabancı ülkelerdeki çeşitli okul binalarının plan ve fotoğraflarının gönderilmesini istemişti. Bunların incelenmesinden sonra Türkiye için uygun okul planlarının seçilmesi için çalışmalar sürdürülmekteydi⁴.

Bir konuşmasında kendisinin de vurguladığı⁵ gibi, ülkemizde yıllardır ihmal edilmiş olan okul mimarisi konusuna önem veren Mustafa Necati Bey'in göreve gelmesinden sonra bu konuda çalışma başlatılmış⁶ ve 1926 Yılı Bütçesi hazırlıkları tamamlanamadığı için çıkarılan Üç Aylık Geçici Bütçe'de gerekli ödenek ayrılarak bu daire kurulmuştur⁷. Maarif Vekâleti, 8 Nisan 1926 tarihli bir tamimle, İnşaat Dairesi'nin kurulduğunu ve ilgili konularda bu daire ile yazışma yapılmasını duyurmuştur⁸. İnşaat Dairesi'nin hazırladığı üç sınıflı bir okul projesi, Milli Talim ve Terbiye Dairesi'ne sunulmuştur⁹.

Maarif Vekâleti İnşaat Dairesi'nin idaresi için, Viyana Üniversitesi Güzel Sanatlar Akademisi Şefi Holzmeister'in yardımcısı Prof.Dr. Ernest Egli ile Aralık-1926'da iki yıllık sözleşme yapılmıştır¹⁰. Prof. Egli, 1927 yılı Mart'ında ülkemize gelerek görevine başlamıştır. Gazetecilere açıklama yapan Egli; Hükümetin daveti üzerine geldiğini, okul binaları planlarını ve esaslarını hazırlamakla meşgul olacağını belirttikten sonra; Ankara'nın yapılaşmasını iyi bulduğunu, şehirleşmede bir sistem belirlenmesi gerektiğini kaydetmiştir. Açıklamasının devamında; kısa zamanda Maarif Vekâletine geniş kadrolu bir İnşaat Dairesi oluşturacağını, bir süre sonra çeşitli illeri

⁴ "Mektep Binaları", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1660 (17 Şubat 1926), s.1.

⁵ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976, s.86.

⁶ "Maarifte Islahat", **Vakit**, No: 2915 (9 Şubat 1926), s.2; "Maarif Vekâletinde", **Cumhuriyet**, No: 651 (28 Şubat 1926), s.2

⁷ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, Ankara, 1977,s.349-351. **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXV, Ankara, 1976,s.174-176; **Düstur**, Üçüncü Tertip, VII, s.1110-1115. Bütçe Kanunu'nda bu konuda açık bir bilgi olmamakla birlikte, Zabıt Ceridesi'ne eklenen TBMM Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatasına ilişkin 3 Numaralı Cetvel'den anlaşıldığına göre; Maarif Vekâleti İnşaat Dairesi, aylık 250 lira maaşlı bir Müdür (mimar) ile aylık 200 lira maaşlı bir mimar, 50 lira maaşlı bir Has Mimar ve iki katipten oluşmaktadır. (**TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXII, Ankara,1977,s.373'ten sonraki Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatasına, s.51.)

⁸ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 4 (15 Mayıs 1926), s.7-8.

⁹ **T.C.MEB.MTTKBA.MTTH Kararları**, Karar Yılı: 1926, Karar No: 155, Tarih: 8 Temmuz 1926, s.63.

¹⁰ **B.C.A.**, Fon: 030.18.01, Kutu: 28, Dosya: 18, Evrak No: 8, Kararname No: 6353, Kararname Tarihi: 28.3.1928; "Mektep Binaları İçin Fenni Şerâit Lazım", **Milliyet**, No: 445 (9 Mayıs 1927), s.1-2.

kapsayan bir geziye çıkacağını ve Türkçe öğreneceğini belirtmiştir¹¹. Maarif Vekâleti, Nisan-1927'de bir tamim yayınlayarak Prof. Egli'nin belirlediği listedeki sorulara 15 gün içinde cevap verilmesini istemiştir¹².

Mevcut okul binalarının durumlarını ve yeni yapılacakların yerlerini incelemek üzere İstanbul, Bandırma, Balıkesir, İzmir, Afyon, Konya ve Adana'yı kapsayan bir geziye hazırlanan Prof. Egli bir açıklamasında; mimarların rehberlerinin memleket ve halk olduğunu; inşaatlarda modern yöntemlerle mevcut malzemelerin, iklim şartlarının, yer şekillerinin etkili olacağını; iyi bir mimarın mevcut şartları iyi incelemesi gerektiğini belirtmiştir¹³. Bir hafta süren İstanbul'daki incelemelerinden sonra açıklama yapan Egli; okul binalarının birçoğunun ikametgâh olarak inşa edilmiş olduğunu, bu binaların bazı düzenlemeler yapılarak okul binası olarak kullanılabileceğini, okul binası olarak yapılan binalardan bir kısmının da, gerekli şartları taşımadığını kaydetmiştir. Okulların geniş alanlarda kurulması gerektiğini belirten Prof. Egli, Üsküdar Paşakapısı'nda yapılacak 600 kişilik okul planını uygun bulmuştur. Prof. Egli bu incelemelerden sonra 9 Mayıs'ta Bandırma'ya hareket etmiştir¹⁴.

1927 Mayıs ve Haziran aylarında devam eden incelemelerinden sonra raporlarını Vekâlet'e veren Prof. Egli, çeşitli boyut ve özelliklerde okul planları hazırlamıştır¹⁵. 4 Ağustos 1927'de bir tamim yayınlayan Vekil Necati Bey, bundan sonra yapılacak okulların bu planlara göre inşa edilmesini ve yörenin eğitim ihtiyaçlarına uygun, nicelikten çok niteliği öne çıkaran okul binaları yapılması istemiştir¹⁶.

Ankara'da yapılacak Müdâfaa-ı Milliye Vekâleti binası planlarını Prof. Holzmeister ile birlikte hazırlamakta olan Prof. Egli, planlarının ön çalışmalarından

¹¹ "Maarif Mimari Mühassısı", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 2052 (23 Mart 1927), s.1

¹² **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 16 (15 Mayıs 1927), s.10-13. Sözü edilen listedeki sorulardan bazıları şöyledir: Okul yapılacak yerler nerelerdir ve iklim şartları nelerdir? Hangi inşaat malzemeleri kullanılır? Okul yapılacak yerlerin büyüklükleri ve şekilleri nedir? Yapı yeri ve çevresi nasıldır? Okul ne amaç için yapılacaktır, kaç sınıflı olacaktır? Kız-erkek karma eğitim yapılmaktadır? Gece eğitim yapılacak mıdır? Bina hangi bölümleri ihtiva edecektir? Öğretmenler için kaç tane ikametgah lazımdır? İnşaat için ne kadar para ayrılacak ve hangi kurum verecektir?

¹³ "Mimari Mühassısı Profesör Egli'nin Seyahatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 2080 (23 Nisan 1927), s.2; "Mimari Mühassısı", *İkdam*, No: 10775 (25 Nisan 1927), s.2.

¹⁴ "Mektep Binaları İçin Fenni Şerâit Lazım", *Milliyet*, No: 445 (9 Mayıs 1927), s.1-2.

¹⁵ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, III, Ankara, 1976, s.207.

¹⁶ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 20 (15 Eylül 1927), s.84-85. Tamimde adı geçen okul binası planlarının derginin sonunda ek olarak yayınlandığı belirtilmektedir. Ancak birçok kütüphanedeki nüshalarda bu planlara ulaşılamamıştır.

sonra asıl projelerin tamamlanması için Aralık-1927'de Viyana'ya gitmiştir¹⁷. Diğer taraftan hazırlanan tek sınıflı köy okulu projesi, Vekâletçe Devlet Matbaası'nda bastırılmış ve yeni okul yapılacak vilayetlerin bu projelerden elde ederek, okulların buna göre inşa edilmesi istenmiştir¹⁸. Ayrıca okul binası inşasında yararlanılmak üzere çeşitli büyüklükteki okul binası ölçülerini içeren bir cetvel hazırlanarak Tebliğler Mecmuası'nda yayınlanmıştır¹⁹.

Maarif Vekâleti, yapılan bu tamimlerin uygulamasını yakından izlemiş ve 19.3.1928 tarihli bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgede; 1927-1928 öğretim yılında gönderilen planlara uygun kaç tane okul binası inşa edildiği sorulmakta ve kârgir bina esasına göre hazırlanan bu planlardaki ölçülere sadık kalınmak şartıyla, Maarif Eminlikleri mimarlarınca ahşap veya farklı tiplerde hazırlanacak planların onaylanmak üzere Vekâlet İnşaat Dairesi'ne gönderilmesi istenmektedir²⁰. Maarif Vekâleti'nin bu yeni bina siyaseti, basında yankı bulmuş ve sağlam, sıhhi ve ucuz okul binası yapımında İnşaat Dairesi'nin etkisi vurgulanmıştır²¹.

Prof. Egli'ye 9.10.1927 tarihli kararname ile İstanbul Sanâyi-i Nefise Akademisi'nin (Güzel Sanatlar Fakültesi) programlarını yeniden düzenlemek ve ıslah etmek, konferans ve ders vermek görevleri de verilmiştir²². Prof. Egli, bundan sonra yoğun olarak Akademinin Mimarî Bölümü'nün ıslahıyla uğraşmıştır. Islahat programının Haziran-1930'da tamamlanmasından sonra; Akademi, programıyla, atölyeleriyle modern bir hüviyet kazanmıştır²³.

Meslek mekteplerinin ıslahı için ülkemize davet edilen Omar Buyse'un Ankara'da yapılmasını önerdiği Politeknik Okulu projelerini hazırlama görevi,

¹⁷ "Ankara'da İnşaat", *Milliyet*, No: 651 (5 Kânunuevvel/Aralık 1927), s.3

¹⁸ *Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 21-24 (15 Kânunusani/Ocak 1928), s.127.

¹⁹ *Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 25-26 (15 Mart 1928), s.78.

²⁰ *Tebliğler Mecmuası*, Sayı: 27-28 (15 Mayıs 1928), s.36-37

²¹ "Maarifimiz", *Cumhuriyet*, No: 1445 (16 Mayıs 1928), s.1.

²² *B.C.A.*, Fon: 030.18.01, Kutu: 26, Dosya: 60, Evrak No: 9, İlgi: 242-9, Kararname No: 5779, Kararname Tarihi: 9.10.1927.

Hükümet, 28.3b1928 tarihli bir kararname ile; İstanbul Sanâyi-i Nefise Akademisi'ndeki bu uzmanlık ve öğretim üyeliği görevi için Prof. Egli'ye 50 lira yevmiye ücreti ödenmesini kararlaştırmıştır. (*B.C.A.*, Fon: 030.18.01, Kutu: 28, Dosya: 18, Evrak No: 8, Kararname No: 6353, Kararname Tarihi: 28.3.1928.)

²³ "Güzel Sanatlar Mimarî Akademisinin Islahı Bitti", *Milliyet*, No: 554 (16 Haziran 1930), s.1.

28.5.1928 tarihli kararname ve Prof. Egli'nin uygun bulması ile O.Buyse'a verilmiştir²⁴. Prof. Egli, projeleri hazırlamadan önce 1929 yılı başlarında Avusturya, Çekoslovakya ve Almanya'da benzer okullarda incelemelerde bulunmuştur²⁵.

1929 tarihinden itibaren sözleşme süresi 2 yıllığına uzatılan²⁶ Prof. Egli ile 1931'de yeni şartlarla sözleşme yapılmıştır. 1.2.1931 tarihli kararname ile²⁷ sözleşmesi onaylanan Prof. Egli ile Maarif Vekâleti arasında Ocak 1932-Ağustos 1933 tarihleri arasında geçerli olacak yeni bir sözleşme yapılmıştır. Buna göre, Vekâletteki uzmanlık ve Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki öğretmenlik, Mimarî Şubesi Müşavirliği ve Ders Nazırlığı görevi ile İstanbul'da çalışacak Prof. Egli'ye aylık 900 lira ücret ve yaptırılacak plan/projeler için ayrıca ücret ödenmesi, görevlerine engel oluşturmamak şartıyla başka işler yapması (Vekâletin izni ile) kararlaştırılmıştır²⁸. 1933 Eylül'ünden itibaren 1100 lira ücretle iki yıllığına yeni bir sözleşme yapılmış ve bu sözleşme de Milli Talim ve Terbiye Dairesi ile Heyet-i Vekile tarafından onaylanmıştır²⁹.

Heyet-i Vekile'nin Prof. Egli'ye yaptırılmasına karar verdiği işlerden bazıları şunlardır: Yüksek Ziraat ve Baytar Mektepleri ile enstitülerinin eksik binalarının plan ve projelerinin hazırlanması³⁰ ve inşaat işlerinin kontrolü³¹; Ankara'da seferberlik için yapılacak Peksimet ve Ekmek Fabrikası'nın tesisat kontrolörlüğü³², Edirne'deki yanık kışla binasının hapisane olarak düzenlenmesi³³; Edirne ve Adapazarı şehirlerinin imar

²⁴ B.C.A., Fon: 030.18.01, Kutu: 29, Dosya: 34, Evrak No: 15, Kararname No: 6880, Kararname Tarihi: 28.5.1928.

²⁵ "Avrupa'daki Talebelerimiz Umumiyetle Çalışıyorlar", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2773 (30 Mart 1929), s.1.

²⁶ T.C.MEB.MTTKBA.MTTH Kararları, Karar Yılı: 1929, Karar No: 60, Tarih: 30.4.1929, s.30.

²⁷ T.C.MEB.MTTKBA.MTTH Kararları, Karar Yılı: 1931, Karar No: 42, Tarih: 11.3.1931, s.42; B.C.A., Fon: 030.18.01, Kutu: 17, Dosya: 7, Evrak No: 2, İlgi: 242-91, Kararname No: 10577, Kararname Tarihi: 1.2.1931.

²⁸ B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 25, Dosya: 2, Evrak No: 4, Kararname No: 12106, Kararname Tarihi: 3.1.1932; T.C.MEB.MTTKBA.MTTH Kararları, Karar Yılı: 1933, Karar No: 34, Karar Tarihi: 27 Mart 1933, s.89-90;

²⁹ T.C.MEB.MTTKBA.MTTH Kararları, Karar Yılı: 1933, Karar No: 210, Tarih: 27 Eylül 1933, s.390-393; B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 41, Dosya: 87, Evrak No: 6, Kararname No: 15408, Kararname Tarihi: 10.12.1933.

³⁰ B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 31, Dosya: 68, Evrak No: 6, Kararname No: 13430, Kararname Tarihi: 26.10.1932

³¹ B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 41, Dosya: 86, Evrak No: 8, Kararname No: 15390, Kararname Tarihi: 4.12.1933

³² B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 1, Dosya: 10, Evrak No: 20, Kararname No: 7470, Kararname Tarihi: 19.12.1928

³³ B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 32, Dosya: 76, Evrak No: 4, Kararname No: 13588, Kararname Tarihi: 18.12.1932.

planlarının hazırlanması (Vanden Berg ile birlikte)³⁴. Ankara’da mevcut Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) binasının genişletilmesi planını hazırlayan³⁵ Prof. Egli, öğrencileriyle birlikte İstanbul şehri için bir plan hazırlamıştır³⁶. Onun bu planını eleştiren Belediye Fen İşleri Müdürü Ziya Bey’le bir polemige giren Prof. Egli, uzmanlardan oluşan bir komisyon oluşturulmadan Gazi Köprüsü’nün ihalesinin yapılmaması gerektiğini ileri sürmüştür³⁷.

1927-1940 ve 1953-1955 tarihleri arasında ülkemizde bulunan ve Musiki Muallim Mektebi (1927-1928), Ticaret Lisesi (1928-1930), İsmet Paşa Kız Enstitüsü (1930) binalarının³⁸ yapımında çalışan Prof. Egli’nin, ülkemizde iken plan ve projelerini hazırladığı diğer binalardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür: Ankara’da Maarif Vekâleti binası projesi³⁹, İstanbul’da Cerrahpaşa Hastane binası ve eski Bekirağa Bölüğü binasının tamiri projesi⁴⁰, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Binası.

Prof. Egli’nin ülkemizde bulunduğu süre içinde ders ve konferans vermenin yanı sıra, mimarlığın amacı ve çevre ile yakın ilişkisinin önemini vurguladığı makaleler kaleme alarak, bu konularda düşüncelerini Türk okuyucularına aktarmıştır⁴¹.

Ülkemizde uzun süre kalan ve yöneticilik, öğretim üyeliği, mimarlık yapan Prof. Ernest Egli, hazırladığı çok sayıdaki plan ve projelerle, inşa ettiği binalarla yeni kurulan devletin önemli yönetim ve eğitim binalarıyla adını unutturmamıştır. Ama belki de en önemli etkisi, yayınladığı makale ve özellikle de yetiştirdiği öğrencilerle Türk mimarlığında ve eğitiminde olmuştur.

³⁴ B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 78, Dosya: 75, Evrak No: 2, Kararname No: 2/7292, Kararname Tarihi: 1.9.1937.

³⁵ “Şehir İçin Bir Kazanç”, *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 3229 (10 Temmuz 1930), s.1.

³⁶ “İstanbul Nasıl Olmalı”, *Cumhuriyet*, No: 2946 (20 Temmuz 1932), s.1. Gazetede bir resmi de bulunan bu plana göre; İstanbul, Üsküdar ve Beyoğlu aynı karakterde olmalı, Süleymaniye Meydanı ile Tünel Meydanı arasında bir asma köprü yapılması, dumansız fabrikaların Haliç’in etrafında Hasköy’den Eyüp’e kadar ve dumanlı fabrikaların Kağıthane’den ileriye kurulması, bütün tarihi eserlerin korunması, Sirkeci Garı’nı Yenikapı’ya naklederek, Yenikapı ile sanayi bölgesi olan Haliç’i bir hatla birleştirmeyi öneriliyordu.

³⁷ “Asma Köprü Meselesi”, *Cumhuriyet*, No: 2954 (28 Temmuz 1932), s.1,6; “Asma Köprü”, *Cumhuriyet*, No: 2957 (31 Temmuz 1932), s.5.

³⁸ Afife Batu, “1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, s.222.

³⁹ “Maarif Vekilliği Binası Yapılıyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 4281 (21 Haziran 1933), s.1.

⁴⁰ “İnşaat ve Tadilat İhale Ediliyor”, *Cumhuriyet*, No: 3294 (9 Temmuz 1933), s.3.

⁴¹ Ernest Egli, “Mimarî Muhit”, *Türk Yurdu*, IV, Sayı: 30-224 (Haziran 1930), s.32-36; Ernest Egli, “Mimarlıkta Maksatın Düşüncesi”, *Türk Yurdu*, V, Sayı: 32-226 (Ağustos 1930), s.23-24.

1930-1931 yıllarında Maarif Vekâleti İnşaat Dairesi'nde uzman sıfatıyla çalıştırılan Avusturyalı mimar Kurt Schnner'dir⁴².

2-Clemens Holzmeister'in Ülkemizdeki Çalışmaları

Maarif Vekâleti, İstanbul Sanâyi-i Nefise Mektebi'nin ıslahı için 1926 yılında Viyana Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Mimari Şubesi Müdürü Clemens Holzmeister'i ülkemize getirmeyi kararlaştırmış ve bunun için girişimlerde bulunmuştur⁴³. C.Holzmeister bu görevinin yanı sıra, Ankara'da bazı yönetim binalarının planlarını da hazırlamıştır. Ankara'da yapılacak Müdafaa-i Milliye Vekâleti ve Genelkurmay Başkanlığı binalarının planlarının hazırlanması ve inşaatların kontrolü görevi Prof. Holzmeister'e verilmiştir⁴⁴. Ziraat ve İktisat Vekâletleri binalarının plan ve projelerini hazırlama görevi verilen⁴⁵ Prof. Holzmeister, yeni yapılacak TBMM binasının planlarını da (Friedrich Reichl ve Artur Waldopfel ile birlikte) hazırlamıştır⁴⁶. Yine Dâhiliye Vekâleti için yapılacak binanın planlarının hazırlanması için de, Prof. Holzmeister ile sözleşme yapılmıştır(1930)⁴⁷.

1929 yılından itibaren Ankara'da çalışmalara başlayan Prof. Holzmeister, yönetim binalarının planlarını hazırlamıştır. Daha önce bahsedilenlerden başka bu çerçevede ismi sayılabilecek binalar şunlardır: Cumhurbaşkanlığı Köşkü (1930-1932), Yargıtay (1933-1935), Merkez Bankası (1931-1933), Emlak Kredi Bankası (1933-1934) ve Orduevi binaları. Prof. Holzmeister de özellikle Ankara'da hazırladığı

⁴² **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 18, Dosya: 16, Evrak No: 14, İlgi: 242-95, Kararname No: 10768, Kararname Tarihi: 11.3.1931; **T.C.MEB.MTTKBA.MTTH Kararları**, Karar Yılı: 1930, Karar No: 24, Tarih: 9 Mart 1930, s.125.

⁴³ "Maarif Vekâletinin Sanâyi-i Nefise Faaliyeti", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1802 (15 Temmuz 1926), s.3; "Sanâyi-i Nefise", **Milliyet**, No: 154 (19 Temmuz 1926), s.2.

⁴⁴ **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.1, Kutu: 26, Dosya: 69, Evrak No: 12, İlgi: 132-48, Kararname No: 5963, Kararname Tarihi: 18.12.1927.

⁴⁵ **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 37, Dosya: 43, Evrak No: 13, İlgi: 101-29, Kararname No: 14532, Kararname Tarihi: 8.6.1933.

⁴⁶ **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 84, Dosya: 86, Evrak No: 2, İlgi: 243-340, Kararname No: 2/9663, Kararname Tarihi: 29.6.1938; **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 83, Dosya: 43, Evrak No: 9, İlgi: 9, Kararname No: 2/8809, Kararname Tarihi: 21.5.1938.

⁴⁷ **B.C.A.**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 13, Dosya: 58, Evrak No: 16, İlgi: 134-94, Kararname No: 9912, Kararname Tarihi: 13.4.1930.

yönetim binaları planları ve yetiştirdiği öğrencilerle Türk mimarlığına etki eden yabancı uzmanlardandır⁴⁸.

B-PROFESÖR GEORGE STIEHLER ve OSKAR FREY'İN RAPORLARI

John Dewey'in tavsiyesi üzerine 1 Mart 1926 tarihinde kurulan⁴⁹ Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Dairesi, bir taraftan okulların ders araç-gereçlerinin temini işiyle uğraşırken; bir taraftan da, okullarda Elişi Dersi öğretmenlerinin bilgilerini ve görgülerini arttırmak ve onları bu alandaki yeniliklerden haberdar etmek için bir kurs düzenlemek için girişimlerde bulunmuştur. Konu Talim ve Terbiye Heyeti'nin gündemine gelmiş ve 1926 yılı yaz tatilinde "El İşleri Kursu" için Avrupa'dan iki uzman getirtilmesi kararlaştırılmıştır (3 Nisan 1926)⁵⁰.

Maarif Vekâleti, 1 Mayıs 1926 tarihinde bir tamim yayınlayarak; mevcut El İşleri Dersi Öğretmenlerini yeni gelişmelerden haberdar etmek; yetenekli gençlerden, El İşleri Öğretmeni yetiştirmek için 1 Temmuz-1 Eylül tarihleri arasında Ankara'da bir kurs açılacağını; bu derslerin öğretmenlerinin bu kursa katılmalarının zorunlu olduğunu; kursa katılmayanların ve kursa katılıp da yetersiz görülenlerin görevlerine son verileceğini bütün okullara duyurmuştu⁵¹.

Maarif Vekâleti binasında Mektep Müzesi Salonunda, 10 Temmuz'da başlayan kursta, dersler sabah sekizde başlayıp akşam altı buçuğa kadar devam etmekte, katılımcıların yeme-içme ve barınma ihtiyaçları, Vekâlet tarafından (Ankara Erkek Muallim Mektebi'nde) karşılanmaktaydı. Kursta dersler, Prof. Frey, Prof. Stiehler, Mektep Müzesi Müdürü İsmail Hakkı (Tonguç) Bey ve Uzman Karnfeld tarafından verilmekteydi⁵². Frey ve Stiehler'in tercümanlıklarını, Haziran-Temmuz 1925'te Leipzig'deki "İş Eğitimi Semineri"nde Frey'in öğrencisi olan Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Müdürü İsmail Hakkı (Tonguç) Bey yapmaktaydı⁵³. Kursa katılan 66 kişiye,

⁴⁸ Afife Batu, "1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, s.221.

⁴⁹ "Maarif Vekâleti Mektep Müzesi", Terbiye Mecmuası, II, Sayı: (Teşrinisani/Kasım 1926),s.65.

⁵⁰ Tebliğler Mecmuası, Sayı: 4 (15 Mayıs 1926),s.30-31.

⁵¹ Tebliğler Mecmuası, Sayı: 5 (15 Haziran 1926),s.22.

⁵² "El İşleri Kursunda Tedrisat Başladı", Hâkimiyet-i Milliye, No: 1798 (11 Temmuz 1926),s.4.

⁵³ Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç I, s.103,116.

kurs sonunda başarı sertifikası verilmiştir⁵⁴. Maarif Vekili Necati Bey, TBMM’nde yaptığı konuşmada; kursun ve yabancı uzmanların, çok faydalı olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur⁵⁵.

1-Prof. Oskar Frey’in Eserleri, Türkiye’deki Çalışmaları Ve Maarif Vekâleti’ne Verdiği Raporlar

El İşleri Kursu’nda ders vermek üzere ülkemize davet edilen Prof. O. Frey, Almanya’da Leipzig Pedagoji Enstitüsü’nde öğretim üyesiydi. Başlıca eserleri şunlardır⁵⁶: “Physikalische Schülerübungen (Leipzig, 1910)”, “Wellpapparbeiten”, “Physikalischer Arbeitsunterricht”, “Geometrischer Arbeitsunterricht (Leipzig, 1914)”, “Mein Handwerkszeug (Leipzig, Berlin, 1914)”, Lichtbild und Schule, (Leipzig, 1916)”, Wellpapptechniken im Gesamt- und Sachunterricht (Leipzig, 1931)”.

10 Temmuz’da Ankara’ya gelen Oskar Frey, Maarif Vekili Necati Bey’i ziyaret etmiştir. Görüşme sırasında Necati Bey bu kursla; çağdaş eğitim akımlarından öğretmenlerimizi haberdar etmek, uzmanların eğitimlerinden yararlanarak genç ve inkılâpçı öğretmenlerimizin mesleki bilgilerini arttırmayı amaçladıklarını belirtmiştir. Prof. O.Frey, Türkiye’nin yeni eğitim akımlarının uygulanmasına müsait olduğunu; derslerde, iş okulu prensiplerine göre eğitim-öğretim yapılacağını; kursiyerlere çevre ve ülke ile ilgili konuları da çevreden sağlanabilecek malzemelerle araç-gereç yapımının öğretileceğini; yeni nesle, iş zevkini verebilecek öğretmenlerin yetiştirileceğini belirtmiştir. Frey, daha sonra kendisiyle görüşen bir gazeteciye yaptığı açıklamada; Kursta, iş okulu prensiplerine göre ders verileceğini ve öğretmenlere eğitim çalışmalarında gerekli ders araç-gereçlerini bizzat yapmalarının öğretileceğini belirtmiştir. Derslerde öğrencilerin edilgenlikten kurtarılarak faal hale getirilmesi ile okulun bir iş yurduna dönüşeceğini kaydeden Prof.Frey, çevreyi ve sanayi kuruluşlarını incelemek suretiyle öğretmenlerin tek yönlülükten kurtarılarak etkin hale getirileceğini,

⁵⁴ “Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: (1 Eylül 1926), s.106-112. Dergide ayrıca, katılımcıların isimlerine, bazı resimlere ve sertifika örneğine yer verilmektedir.

⁵⁵ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, XXXI, Ankara, 1976, s.88.

⁵⁶ “Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: (1 Eylül 1926), s.106-112; [http://z3950gw.dbf.ddb.de/\(24.6.2003\);](http://z3950gw.dbf.ddb.de/(24.6.2003);) [http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search_Arg=frey&Search.\(25.6.2003\).](http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?Search_Arg=frey&Search.(25.6.2003).)

okulda iş zevkini almış ve hayatta başarılı olacak gençler yetiştirileceğini belirtmiştir. Prof.Frey, kurstaki çalışmalardan fotoğraf, sinema filmleri vs. hazırlanarak, örneklerin kursa katılamayan öğretmenlerin de istifadesine sunulacağını ilave etmiştir⁵⁷.

Prof. Frey, kursta El İşleri dersi verirken; İstanbul Muallim Mektebi Tahnit-i Hayvanat (hayvan ölümlerini ilaçlama tütsüleme ve kurutma) ve Mulâj (kalıp çıkarma) Öğretmeni Kenan Bey, tahnit ve mulâj dersleri vermekteydi. Kursta ayrıca ilkokul öğrencilerinin el işleri örnekleri yapılmaktaydı⁵⁸. Prof. Frey, kurstaki derslerde ilk ve ortaokulların Matematik ve Tabiat Derslerini iş yöntemiyle verirken; su gücünden değirmen çarkı yardımıyla aydınlatma, motor ve telsiz aletlerinde kullanımını, ders araç-gereçlerinin yapımını, ağaç ve maden işlemeyi öğretmiştir⁵⁹.

Prof. Frey'in, kurstaki derslerde izlediği esaslar; ülkemiz eğitiminin çağdaşlaşması açısından önemlidir. Bu esasları şu şekilde özetlemek mümkündür⁶⁰: 1) Tabiat Dersleri öğretimi ilk ve ortaokullarda nasıl iş haline dönüştürebilir ve bütün öğrencileri aktif olarak derse katabiliriz? 2) Matematik dersi konularını, nasıl hayatileştirebilir ve iş haline getirebiliriz? 3) Çocukları, fen ve tekniğe dayanan sanayi eserleri ile küçük yaştan itibaren nasıl ilgilendirebilir ve eşyayı inceleme zevki verebiliriz? 4) Öğrencileri ezberden kurtararak, okulu toplumu mutlu edecek fertler yetiştirebilen iş yurdu haline getirmek mümkün müdür? 5) İş okulu esasına istinaden ders verebilecek öğretmenleri hangi tür yeteneklerle donatmalıyız? 6) Çok fazla masrafı gerektirir gibi görünen iş derslerini ve hatta iş okulunu, çevredeki kaynaklardan yararlanarak nasıl daha az masraflı hale getirebiliriz? 7) İlk ve ortaokullardaki çeşitli yaşlardaki çocuklar için faydalı eğitim malzemelerini ve çalışmaları okullarda nasıl yapabiliriz?

Prof. Frey, yukarıdaki esasların hepsini kurstaki derslerde bizzat uygulayarak, Coğrafya, Tabiat Tedkiki, Hendese, Matematik ve Fizik derslerine ait çeşitli konularda ders vermiş ve deneyler yapmıştır. Prof.O.Frey ülkemizden ayrılmadan önce, 20

⁵⁷ "Profesör Frey Tedrisatına Başladı", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1800 (13 Temmuz 1926),s.4.

⁵⁸ "Kurstaki Tahnit ve Mulâj Dersleri", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1813 (26 Temmuz 1926), s.1,5.

⁵⁹ "Maarif Vekâletindeki El İşleri Kursunda", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1839 (21 Ağustos 1926),s.1

⁶⁰ "Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: (1 Eylül 1926), s.106-112.

Ağustos 1926'da "Leipzig Mektep Müzesi" hakkında ve "İş Mektebi ve Tedrisatı" başlıklı iki rapor vermiştir⁶¹.

a-Prof. Oskar Frey'in Mektep Müzesi, Sergiler, ve Konferanslar Hakkında Raporu:

Okul Müzesi, tarihe karışmış değerleri saklandığı yer olmaktan ziyade okullarda yaşanan hayatın levhalarının sergilendiği yer olmalıdır. Böyle olursa sadece öğretmen ve öğrencilerin değil, aynı zamanda ailelerin de ilgisini çeken, onların eğitim sorunlarına ilişkin görüşlerini etkileyen, halk eğitimi önem taşıyan bir kurum olur⁶².

-Düzenli Olarak Değişen Sergiler: a) Bölgede ve ülkedeki hayvan ve bitki örnekleri, suda ve toprakta yetişen canlı örnekleri, öğrenciler ve aileleri tarafından hazırlanan koleksiyonlar, b) Resim ve El İşleri dersinde, Fizik ve Kimya deneylerinde, öğrencilerin tatil çalışmalarını gösteren örnekler, c) Öğretmenlerin fotoğraf çalışmaları örnekleri. Ayrıca devamlı bir sergide, ev eşyaları, yemek tabakları, çömlek, kase, vazo ve benzeri eşyalar ve süsler de sürekli olarak sergilenmektedir. Yine bu müzelerde, firmalar tarafından yeni üretilen ders araç-gereçleri de sergilenir⁶³.

-Sürekli Olarak Sergilenen Araç-Gereçler: Basit mikroskoplar, dürbün, arazi ölçüm araç-gereçleri, meteoroloji istasyonlarında kullanılan araç-gereç örnekleri.

Leipzig'de kurulması amaçlanan, fakat I. Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamayan sergi planı şöyleydi: Çocukların boy-ağırlık ölçümleri, çocukların basit muayeneleri gibi öğretmenlerin yaptığı çalışma örnekleri, bu tür muayenelere dair istatistik bilgileri içeren belgeler sergilenecekti. Çeşitli şekillerde hazırlanmış çalışma masaları, öğrenci atölyeleri, laboratuvarlar ve okul mutfakları, okulların sıhhi tesisatı, okul doktorlarının okulda ve dışarıda yaptıkları aşılama sağlık taramaları, okullar için

⁶¹ "Profesör Frey'in İş Mektebi ve Tedrisatı Hakkında Verdiği Rapor", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.50-52; "Geçen Senenin Tatilinde Ankara'da Açılan El İşleri Kursuna Muallim Sıfatıyla Celb Edilen Profesör Frey'in Raporu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.45-49. Bu raporlar, İstanbul'da yazılmış olup, 20 Ağustos 1926 tarihli.

⁶² "Geçen Senenin Tatilinde Ankara'da Açılan El İşleri Kursuna Muallim Sıfatıyla Celb Edilen Profesör Frey'in Raporu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.45.

⁶³ "Geçen Senenin Tatilinde Ankara'da Açılan El İşleri Kursuna Muallim Sıfatıyla Celb Edilen Profesör Frey'in Raporu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.45-46.

koruyucu sağlık çalışmalarına dair bilgileri içeren belge, levha, fotoğraflar, çalışma örnekleri, araç-gereçler okul müzelerinde sergilenecekti⁶⁴.

-Konferanslar: Çağdaş okul çalışmaları hakkında ailelerin aydınlatılması amacıyla; öğretmenlerin deneyimlerine dayanarak hazırladıkları raporlar yayınlanabilir. Ayrıca, dershanelerde açılan sergiler gezdirilerek ve bunlar hakkında bilgi verilerek halkı bilgilendirmeye yönelik çalışmalar yapılır. Okul doktorları ebeveynlere, ocuk bakımı, bulaşıcı hastalıklardan ve kazalardan korunma gibi konularda bilgi verirler⁶⁵.

-İrşad ve Müşavere Dairesi: şhrin ve bölgenin öğretmenleri için düşünülmüştür. Görevleri; ders araç-gereçleri ve okul eşyası temin etmek isteyenleri aydınlatmak, gençliğe yönelik yeni çıkan kitaplar hakkında bilgi vermek, okulda ve evde müzik eğitimi konusunda öğretmenleri bilgilendirmektir.

Bu program diğer yerlerde de aynen uygulanmak için alınamaz. Yerel şartlar ve özellikler, bazı noktaların uygulanabilirliği üzerinde etkilidir. Ankara'da kurulmakta olan Mektep Müzesi'nin çalışma tarzı ve programı da bunu göstermektedir. Oldukça mükemmel olan Leipzig Mektep Müzesi Programı, bu alanda yararlı olabilir. Ankara'daki Mektep Müzesi bütün bir ülkeye hizmet vermek üzere kurulacağından, programda bazı değişiklikler yapılmalıdır. Sergilerin bir kısmı seyyar olmalıdır. Merkezdeki müze içerik ve sergi tekniği bakımından da örnek olmalıdır.

Almanya'da bir şehir çevresine ait olmak üzere "Heimattmuseum: Yurt Müzesi" adıyla müzeler kurulmuştur. Araştırmacı retmenler çevrelerini inceleyip, araştırmışlar, bitki, hayvan ve yeryüzü şekilleri ile ilgili elde ettikleri koleksiyonları bu müzelere vererek katkıda bulunmuşlardır.

Ankara gibi yerlerde tarihi eserlerin sergilenmesi için "Milli Müze veya Yurt Müzesi" adıyla kurulacak müzelerin yanı sıra "Mektep Müzeleri" de oluşturularak, Tarih, Coğrafya ve Tabiat Dersleriyle ilgili eserler sergilenir. Çevrenin ekonomik hayatı ile ilgili eserlerin de sergilendiği bu müzeler, halkın eğitimine de katkı sağlayabilir. Yine bu müzelerde halkın sağlığını korumaya yönelik eserler de yer almalıdır. Öğrencilerin El İşleri Derslerinde çevreleri ile ilgili hazırlayacakları eserlerden oluşan

⁶⁴ "Geçen Senenin Tatilinde Ankara'da Açılan El İşleri Kursuna Muallim Sıfatıyla Celb Edilen Profesör Frey'in Raporu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.46.

⁶⁵ "Geçen Senenin Tatilinde Ankara'da Açılan El İşleri Kursuna Muallim Sıfatıyla Celb Edilen Profesör Frey'in Raporu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.47.

koleksiyonlar, bütün çocuklara benzer eserler yapma arzusunu ve zevkini verecektir. İşi incelemek ve gözlemlemek, onun mahiyetini anlamak için gereklidir. Sürekli eksikleri tamamlanan ders araç-gereçleri sergilerinin içeriği ve düzenlemesi, iş eğitimi prensiplerine uygun olmalıdır⁶⁶.

b-Profesör Oskar Frey'in İş Mektebi ve Tedrisatı Hakkında Raporu

İş prensiplerine dayanan uygulamaların ilerletilmesi için bazı okullarda Deneme Sınıfları vücuda getirilebilir. Başvuran öğretmenlere belirli sınırlar içerisinde, resmi müfredat programların uygulamasında serbestlik verilir. Bu şekilde ilkokullarda toplu öğretim yapma imkânı sağlanır. Toplu öğretim, bir taraftan öğretmenleri sorumluluğa sevk ederken, diğer taraftan öğretmenlerin alacağı tedbirlerin öğrencilerin yaşlarına ve yeteneklerine uygun olmasını gerektirir. Deneme sınıfı öğretmenlerinin çalışmaları sıkı bir şekilde izlenir, yapılacak görüşme ve tartışmalarla elde edilecek sonuçlara göre planda değişiklikler yapılır. Bu alanda yayınlanmış eserlerin incelenmesi ve tartışılması, öğretmenlerin uygulamalarına yararlı olacaktır.

Deneme sınıfları ileride okul haline dönüştürülebilir. Bu konu için öğretmenlerin iyi seçilmesi ve çalışmalarının iyi izlenmesi gerekir. Deneme okulu, sınıfları, oyun ve jimnastik salonları, bahçesi ve atölyeleriyle örnek olmalıdır. Deneme okulları, ülkedeki eğitim ıslahatının (okul binası yapımı, müfredat programları, öğretmenlerin hukuku bakımından) esasını oluşturur. Yeni yetiştirilecek öğretmenler, yeni eğitim yöntem ve tekniklerine dayanan programa göre yetiştirilmelidir.

Alman eğitimcilere göre; Muallim Mektebi öğrencileri, devamlı uygulamalı ders yapmakla (staj), çocukları inceleme ve değerlendirme, basit el işleri ile bazı dersleri soyutlaştırma teknikleri ile öğrenme konularıyla ilgilenererek yetiştirilmelidir.

Ankara'da bu sene açılan kursların (El İşleri Kursu) yaygınlaştırılması yararlı olacaktır. Bu tür kurslar, uygulamalı eğitime yönelik olaksa, her açıdan yeterli donanıma sahip atölyeleri bulunan okullarda düzenlenmelidir. Ayrıca Almanya'da olduğu gibi, öğrenciler için de okullarda donanımlı atölyeler yapılmalıdır. Donanımlı

⁶⁶ "Geçen Senenin Tatilinde Ankara'da Açılan El İşleri Kursuna Muallim Sıfatıyla Celb Edilen Profesör Frey'in Raporu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.48-49.

atölyeleri olan okullarda uygulama yaparak yetişmeyen öğretmen, derslerinde birçok araç-gerecini kullanamaz ve en basit aletlerle kullanışlı eserler yapamaz.

Yetenekli öğretmenlerden bazılarının Almanya'ya gönderilmesi ve orada uygulamalı eğitim gördükten sonra, Türkiye'de donanımlı atölyelere sahip okullarda görevlendirilmesi yerinde olur⁶⁷.

2- Prof. George Stiehler'in Eserleri, Türkiye'ye Gelişi Ve "Sanat Terbiyesi Hakkında Rapor"u

"El İşleri Kursu" için davet edilen Prof. Georg Stiehler, Almanya'da Leipzig Pedagoji Enstitüsü ve buna bağlı El İşleri Öğretmen Okulu'nda öğretim üyesi ve aynı zamanda Alman Resim Öğretmenleri Derneği'nin başkanı idi. Çeşitli dersleri resim ve kalıplar yardımıyla işleme konusunda ve özellikle resim eğitiminde yeni yöntemler geliştirmede çığır açmış bir uzmandı. Prof. G. Stiehler'in başlıca eserleri şunlardır⁶⁸: "Arbeitsunterrichtliches Zeichnen" (Feodor Lindemann ile birlikte, Langensalza, Leipzig, 1922, 1923, 1926, 1928), "Zur Organisation des Werkunterrichts" (Leipzig, 1926), "Arbeitsunterrichtliches Plastisches Gestalten" (Leipzig, 1926), "Reichsschiedsgericht - Wertung des Lehrers für Zeichnen" (1922), "Freie Perspektive", "Moderner Werkunterricht (Formen in Ton und Plastilina)".

Prof. Georg Stiehler kursta, Tabiat Tetkiki, Hendese, Tarih ve Coğrafya gibi derslerin resimler kullanılarak işlenişini öğretmiştir. En yeni yöntemlerle Resim Eğitimi, Modelaj ve Kâğıt İşleri dersleri vermiştir⁶⁹. **Prof.Georg Stiehler'in "Sanat Terbiyesi Hakkında Raporu"**, aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1-Sanat eğitiminin, eğitim-öğretim planındaki yeri ve amacı; resim ve el işleri sayesinde öğrencilerin yararlı eserler yapabilme yeteneklerinin ve sanat eserlerinin değerini takdir etme düşünce ve duygularının geliştirilmesi olmalıdır.

⁶⁷ "Profesör Frey'in İş Mektebi ve Tedrisatı Hakkında Verdiği Rapor", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.50-52.

⁶⁸ "Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.106-112. [http://opac.dbl.ddb.de:7700/SET=3/TTL=1/SHW?FRST=1\(23.6.2003\);](http://opac.dbl.ddb.de:7700/SET=3/TTL=1/SHW?FRST=1(23.6.2003);) <http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?v3=1&ti=1&SC=Author&SA=Stiehler,+Georg>.

⁶⁹ "Maarif Vekâletindeki El İşleri Kursunda", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 1839 (21 Ağustos 1926),s.1;"Maarif Vekâletinde Açılan İş Prensiplerine Müstenid Tedrisat Kursu", **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.106-112.

2-Sanat eğitiminin özel hedefleri; belirli bir plan dâhilinde verilecek dersler sayesinde öğrencinin, çevresiyle ilgili izlenimlerini, hislerini, gözlemlerini renk ve şekil vasıtasıyla ifade etme yeteneğini kazanmasıdır. Öğrenciler verilen çalışmaları, öğretmenler gözetiminde yapmalı ve onlara düşünce eğitiminin yanında yaptırılacak alıştırmalar ve uygulamalarla el becerilerini geliştirmeleri sağlanmalıdır.

3-Teşkilat: Okulların her devresinde resim ve el işi eğitime yer verilmelidir. Çocuk, ilkokulun ilk sınıflarında oyunlar, okul bayramları ve toplu eğitim esnasında boyalı, boyasız resimler yaparak renk ve şekillere alışır. Orta ve yüksek öğretimde öğrencilerin yapma ve icat etme yeteneklerinin geliştirilmesi için, resim, modelcilik ve atölye eğitime de zaman ayrılır. Yükseköğretimde bu dersler esaslı eğitim almış öğretmenler tarafından verilmelidir. Başlangıçta basit işlerle (mukavva ve kolay ağaç işleri gibi) işler, bir sanatçının yanında yetişmiş kişiler tarafından verilebilir.

Orta derecede meslek okullarının eşya eğitiminde, resim ve iş eğitimi bütün sınıfların müfredat programlarına konulmalıdır. Resim ve atölye eğitiminde yaptırılacak işler, bilim ve teknik esaslara uygun olmalıdır.

Sabit bir müfredat programı ilk zamanlarda tavsiye edilmez. Öncelikle öğrencinin hangi yönde başarı ile çalışılabileceğinin belirlenmesi gerekir. Yetenekli öğretmenler, yürütülecek eğitim müfredatını yerel şartlara uydurabilir. Bu konuda, öğretmenlere serbestlik vermek daha yararlı olur.

Orta dereceli meslek okullarının öğrencileri sanat eserlerinin yöntemlerini veya kopyalarını, projeksiyonlarını inceleyerek, yerel ve ulusal sanatlar, yabancı ülkelerin sanatları hakkında bilgi edinmelidir. Bunun için Resim ve El İşleri derslerini veren öğretmenlerin Edebiyat ve Tarih öğretmenleri ile işbirliği yapmaları gerekir. Öğrenci, resim, modelaj ve inşaat derslerinde yapacağı çalışmalarla bir eserin yapımının baştan sona aşamalarını öğrenmiş olur.

Ortaokulların resim ve iş eğitimi dersi öğretmenleri, özel bir eğitim ve öğretime muhtaçtırlar. Bütün ilkokul öğretmenleri, yeterli derecede resim ve iş eğitimi, Muallim Mekteplerinden veya pedagoji kurumlarında almalıdırlar. Özellikle her sene öğretmenlerden bir grubu resim ve iş eğitimi alanında yetiştirilmelidir. Daha sonra bu öğretmenler, çeşitli bölgelere tayin edilerek, eğitimin iyi bir şekilde yapılmasına, basit resim ve iş incelemelerini göstermeğe ve atölyeler kurulmasına danışmanlık ederler. Bu

öğretmenler, müfettişlerin refakatlerine de verilerek bütün okullara danışman ve gözetmen olarak yararlı olmaları sağlanabilir.

Halk sanatları, gerek şekilleri ve gerek süslemeleri itibariyle özel bir eğitimi gerektirir. Zamanın yaratıcı şahsiyetlerinin etkisi altında bir milletin amelî ve göze hoş gelen değerlerinden ortaya çıkar. Halk sanatının kaynakları, tabiat, gelenek ve yüksek sanatın yaptığı teşviklerdir. Halk sanatı özellikle inşaatlarda, ev alet ve eşyalarında göze çarpar. Süslemelere ibadet yerlerinde yoğun olarak rastlanır.

Devlet müzelerinin, yerel ve bütün yurt için açılan müzelerin öğretmenler tarafından ziyareti ve diğer devlet görevlileri ile görüşülerek yerel müzelerin yaygınlaştırılması sağlanabilir. Bu yerel müzeler, halk sanatının yerinde incelenmesi, fotoğraf ve resimler alınması, el işleri ile resmedilmesi ve modelinin çıkarılması, sergilenmesi için, Yurt Bilgisi eğitimi için önemli rol oynayacaktır.

Resim ve İş Eğitimi için, öğretmenler arasında bir teşkilat oluşturulmalıdır. Ayrıca, halk sanatına gönül verenlerle de işbirliği yapılmalıdır. Bu alanda raporlar hazırlanması, sinema filmi gösterimi ve konferansları düzenlenmesi, halk sanatı üzerine sohbetler yapılması ile halk sanatı eğitimine önemli katkı sağlayacaktır⁷⁰.

3- Prof. Oskar Frey ve Georg Stiehler Raporlarının Türk Eğitimine Etkileri

1924 yılı yaz aylarında ülkemize gelen ve eğitim sistemimiz hakkında önemli bir rapor veren John Dewey, bazı Muallim Mekteplerinde resim, musiki ve beden eğitimi öğretmenleri yetiştirmek için kurs açılmasını istemişti⁷¹. Frey ve Stiehler'in katıldıkları bu kursları da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Gerek Dewey ve gerekse Frey ve Stiehler'in raporlarının etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu husus, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nün 1950'de hazırladığı "Sergi Broşürü"ünde de belirtilmektedir⁷². Bu etkilerden birisi, iş okulu prensiplerinin bütün okullarda uygulanmasına yönelik genelgenin yayınlanmasıdır. Maarif Vekâleti 24 Ağustos 1926'da yayınladığı bir genelgede; Temmuz-Ağustos 1926'da düzenlenen kursa katılan öğretmenlerin edindikleri bilgi ve becerilerden, bulundukları okullardaki diğer

⁷⁰ "El İşleri ve Resim Kursu İçin Almanya'dan Celb Edilen Profesör Stiehler'in Sanat Terbiyesi Hakkında Verdiği Rapor", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 9 (1 Eylül 1926), s.53-56.

⁷¹ John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, s.29.

⁷² Serap Etike, *Cumhuriyet Dönemi Resim Eğitimi (1923-1950)*, Güldiken Yay, Ankara, 2001, s.93

öğretmenlerin de yararlanmaları ve bütün okullarda iş okulu prensiplerinin uygulanması istenmiştir⁷³.

Aynı tarihli diğer bir genelgede de; çağdaş ülkelerde olduğu gibi müfredat programlarında El İşleri Dersi için yeterli ders saati ayrılmış olmasına rağmen okul binalarının küçük olması veya yeterli atölyelerin olmaması nedeniyle bu derslerin gerektiği gibi işlenemediği belirtilmektedir. Genelgenin devamında; yeni yapılacak okul binalarında bu dersler için uygun atölyeler yapılması, diğer okullarda da basit teşkilatlarda bu derslerin yararlı hale getirilmesi ve ilkokulların 1-3. sınıflarında El İş Dersleri için özel atölyeler olmasa da sınıflara konulacak araç-gereçlerle işlenmesi istenilmektedir. Daha üst sınıflar için ise her okula mükemmel atölyeler yapılması çok masraflı olacağından, birden fazla okulun olduğu yerlerde sadece bir okulda böyle bir atölyenin oluşturulmasının yayarlı olacağı kaydedilen genelgede; diğer okul öğrencilerinin de buradan yararlanması, Özel İdare Bütçelerinden ayrılan ders araçları için ödeneklerle her ilçede donanımlı bir atölye yapılması istenmektedir⁷⁴.

Yabancı uzman raporlarının bir etkisi de, Gazi Terbiye Enstitüsü'nde açılacak Resim-İş Bölümü'ne öğretmen yetiştirilmek üzere Muallim Mektebi mezunlarından seçilecek kişilerin yurt dışına gönderilmesidir. Daha önceki yıllarda da resim eğitimi için seçilen beş öğrenci (Refik, Cevad, Muhiddin, Şeref ve Güzin) 1924'te Maarif Vekâleti'nce Paris'e⁷⁵, 1926'da Fahreddin Fransa'ya ve Sabit de İtalya'ya resim ve güzel sanatlar eğitimi için gönderilmişti⁷⁶. Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi, 27 Haziran 1928 tarihli toplantısında açılacak El İş ve Resim Bölümlerine öğretmen yetiştirilmek üzere Muallim Mektebi mezunlarından sınavla seçilecek beş kişinin Danimarka ve İsveç'e gönderilmesini kararlaştırdı⁷⁷. Yapılan sınavlarda başarılı olan beş öğrenci (Hayrullah Örs, Malik Aksel, Şinasi Barutçu, İsmail Hakkı Uludağ, ve Mehmet Ali Aydemir) Resim ve El İşleri eğitimi için yurt dışına gönderilmişlerdir(1928)⁷⁸. Maarif Vekili Necati Bey, 1928 Yılı Bütçesi üzerinde yaptığı

⁷³ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 8 (15 Eylül 1926), s.19-20.

⁷⁴ **Tebliğler Mecmuası**, Sayı: 8 (15 Eylül 1926), s.20-21.

⁷⁵ "*Avrupaya Talebe*", **Son Telgraf**, No: 190 (24 Kânunuevvel 1340/Aralık 1924), s.3.

⁷⁶ "*Avrupaya Talebe*", **Cumhuriyet**, No: 636 (13 Şubat 1926E), s.5.

⁷⁷ **T.C.MEB.MTTKBA.MTTH Kararları**, 1928 Yılı Kararları, Karar Tarihi: 27.6.1928, Karar No: 35, s.46.

⁷⁸ Serap Etike, **Cumhuriyet Dönemi Resim Eğitimi (1923-1950)**, s.93-94.

konuşmada, yurt dışına gönderilecek öğrencilerden en iyi şekilde yararlanılacağını, ayrılan ödenekle Resim ve El İşleri eğitimi için yabancı uzman getirtileceğini açıklamış⁷⁹ ise de bu uzmanların getirildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

C- TARIM ÖĞRETİMİ ALANINDA YABANCI UZMANLAR

Ülkemizde tarım ve hayvancılık öğretimi alanında atılan ilk önemli adımlar, 1842’de “Askeri Baytar Mektebi”nin ve 1847’de İstanbul Yeşilköy’de “Ziraat Talimnamesi” adıyla uygulamalı tarım okulunun açılmasıdır. Daha sonra Selanik (1887/1889) ve Bursa’da (1892) Ziraat Mektepleri açılmış ve gittikçe bu tür okulların sayısı arttırılmıştır⁸⁰. Kurtuluş Savaşı yıllarında TBMM’nde kabul edilen bir kanunla, İktisat Vekâleti tarafından açılmış ve açılacak Mıntıka Ziraat Mekteplerinin idaresi Ziraat Bankası’na devredilmesi, ilk olarak Ankara’daki Ziraat Mektebi’nde başlatılacak uygulamanın başarılı olması halinde diğer okullarda da aynen uygulanması kararlaştırılmıştır.(24 Ağustos 1922)⁸¹. 1926 yılında da, Ziraat Mekteplerinden en fazla 6’sının Çiftlik Mektebi şeklinde idare edilmek üzere istekli Vilayet İdare-i Hususiyeleri’ne devredilmesi kararlaştırılmıştır⁸². Türkiye’de tarım ve hayvancılıkla ilgili öğretim çalışmalarını düzenlemek amacıyla 20 Haziran 1927 tarihinde “Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle Âlî Mektepleri Tesisine ve Ziraat Tedrisatının İslahına Ait Kanun” çıkarılmıştır. Bu kanunla; Ziraat Vekâleti’ne Ankara’da kurulacak olan Yüksek Ziraat Ve Baytar Mektepleri’nin inşaat ve idaresi için 1.500.000.lira ödenek tahsis edilmiştir. Ayrıca, Ziraat Vekâleti’ne, ülkemizde tarım ve hayvancılığın durumunun incelenmesi ve geliştirilmesi için yabancı uzman getirtme ve çalıştırma yetkisi de verilmiştir⁸³.

⁷⁹ TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 3, III, Ankara, 1976, s.208.

⁸⁰ Y.Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.149,207; O.Ergin, *Türk Maarif Tarihi I-II*, s.564; O.Ergin, *Türk Maarif Tarihi III-IV*, s.875.

⁸¹ *Düstur*, Üçüncü Tertip, III, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1929², s.116-117.

⁸² *Düstur*, Üçüncü Tertip, VII, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara, 1928, s.2474. 1934’te de Konya, Çukurova ve Çifteler çiftliklerinin de aynı şekilde işletme ve idaresi kararlaştırılmıştır. (*Düstur*, Üçüncü Tertip, XV, Ankara, 1934, s.1155.)

⁸³ *Düstur*, Üçüncü Tertip, VIII, Ankara, 1946², s.859-860. İlhan Başgöz’ün kaydettiği gibi (İ.Başgöz, *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, s.203) bu kanun, Alman uzmanlar grubunun hazırladıkları raporlara göre hazırlanmış değildir. Kanun 28 Mart 1927’de TBMM’ne sunulmuş ve 20 Haziran 1927 tarihinde, yani Oldenburg’un Türkiye’ye gelişinden önce kabul edilmiştir. (TMMZabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXX, Ankara, 1976, s.239; TBMM. Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, XXXIII, Ankara, 1976, s. 314.)

Ülke tarımının ıslahı için yabancı uzmanlardan yararlanma yoluna giden Heyet-i Vekile, iki profesörün incelemeler yapmak ve konferanslar vermek için Türkiye'ye getirilmesini kararlaştırmıştır⁸⁴.

1- Prof.G.R.Oldenburger'un Türkiye'ye Gelişi Ve Çalışmaları

Türkiye'de tarım öğretiminin incelenmesi ve ıslahı için davet edilen, Prof.Dr. Geheimrat Regierungsrat Oldenburger, Almanya'da Geisenheim'deki Tarım Enstitüsü'nde çalışırken, geliştirdiği yöntemlerle yeni bir elma cinsi üretmiş ve bundan dolayı Alman Tarım Bakanlığı tarafından ödüllendirilmiştir⁸⁵. Prof.Oldenburger, Türkiye'ye davet edildiği 1927 yılında Almanya Tarım Bakanlığı Ziraat Kurumlar Genel Müdürü idi. Ülkemizdeki Ziraat Mektepleri'nin bağlı olduğu Ziraat Vekâleti, bu okulların ıslahı için 20 Haziran 1927 tarih ve 1109 nolu "Ziraat Tedrisatın Islahına Dair Kanun" ve buna dayanılarak çıkarılan talimatnameye göre G.R.Oldenburger'un ülkemize davet edilmesini kararlaştırmıştır. Konu Heyet-i Vekile'nin gündemine gelmiş ve 6 Temmuz 1927 tarihli toplantıda; Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile orta derecedeki Ziraat Mektepleri'nin kurulacakları yerlerin belirlenmesi, mevcut okulların ıslahı veya kapatılması gibi konularda araştırmalarda bulunmak üzere, bir buçuk aylık bir süre için Almanya Tarım Bakanlığı Ziraat Kurumlar Genel Müdürü Prof. G.R.Oldenburger'un ülkemize getirilmesine karar verilmiştir⁸⁶.

Almanya'da 25 sene tarımla ilgili kurumlarda çalışan, tarım eğitimi uzmanı olan G.R.Oldenburger, Türkiye'nin davetini kabul ederek, Temmuz 1927'de İstanbul'a gelmiştir. Prof. Oldenburger ve patates ve tahıl üretiminde uzman olan Prof. Schmit, incelemelerine İstanbul'daki Halkalı Ziraat Mektebi'nden başlamışlardır. Uzmanlar, Halkalı Ziraat Mektebi Müdürü Süreyya Tevfik Bey'le birlikte buradaki incelemelerinden sonra Ankara'ya gitmişler ve burada Heyet'e İzmir Ziraat Mektebi

⁸⁴ B.C.A., Fon: 030.18.01.1, Kutu: 19, Dosya: 40, Evrak No: 11, İlgi: 243-9, Kararname No: 3750, Kararname Tarihi: 16.6.1926.

⁸⁵ <http://www.baumgartner-baumschulen.de/obstsorten/apfel/geheimratolden.html>(5.3.2003)

⁸⁶ B.C.A., Fon: 030.18.01, Kutu: 25, Dosya: 42, Evrak No: 3, Kararname No: 5411, Kararname Tarihi: 6.7.1927. Kararname ile G.R. Oldenburger'a gezi masrafı ve ücret olarak 1927 Yılı Bütçesi'nin 690. Faslı'ndan 4.000. lira verilmesi kararlaştırılmıştır.

Müdürü Abidin Bey de katılmıştır. G.R.Oldenburger, İstanbul'da gazetecilere yaptığı açıklamada, 6 haftalık incelemeleri sonunda bir rapor vereceklerini belirtmiştir⁸⁷.

Prof.Schmit, Adana'da incelemelerde bulunurken; G.R.Oldenburger, Çorum, Yozgat, Konya, Adana, Mersin, Antalya, İzmir ve Bursa'da tarımla ilgili kurumlarda incelemeler yapmıştır. Bu incelemelerden sonra hazırlanan raporlar, Ziraat Vekâleti'ne verilmiştir⁸⁸.

Prof. Oldenburger raporunu verdikten sonra ülkesine dönmüştür. Ancak, bu raporu hayata geçirmek ve tarım öğretimini düzenleyen Hükümet, onu tekrar ülkemize davet etmiştir. Ziraat Vekâleti, İktisat Vekâleti ile birleştirildiği için İktisat Vekâleti ile Prof. Oldenburger'la 6.1.1928 tarihinde iki yıllık bir sözleşme yapılmıştır. Buna göre; tarım öğretimini ıslah görevini yapacak olan Prof. Oldenburger'a, senelik 1040.lira ücret ödenecektir. Prof. Oldenburger'un kadrosu, Heyet-i Vekilece 1 Nisan 1928'de onaylanmıştır⁸⁹. Kadronun onaylanmasından sonra Prof. Oldenburger, dört kişilik bir heyetle 7 Nisan'da Ankara'ya gelerek Ziraat Enstitüsü'nde işe başlamıştır⁹⁰. Ocak 1929'da Bursa ve İzmir bölgesine bir araştırma gezisi yapan Prof.Oldenburger, hazırladığı raporu İktisat Vekâleti'ne vermiştir⁹¹. Prof. Oldenburger, 1930 Temmuz'unda tekrar ülkemize gelerek tarım öğretimini ıslah çalışmalarına devam etmiştir⁹².

2- Prof. Falke Ve Diğer Uzmanların Çalışmaları

Tarım öğretimine büyük önem veren Hükümet, 1932 yılında Hükümet, Ankara Yüksek Ziraat ve Baytar Mektepleri'nin inşaat ve tesisat masraflarının karşılanması için Maliye Vekâleti'ne 1,5 milyon lira borçlanma yetkisi vermiştir⁹³. Diğer taraftan Hükümet, Ziraat Vekâleti'nin önerisi ile Ankara'daki Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne uzman

⁸⁷ "Ziraat Mütahassısları Oldenburger ve Şmit", **Cumhuriyet**, No: 1135 (8 Temmuz 1927), s.1,3; "Ziraat Mütahassısları", **Milliyet**, No: 502 (8 Temmuz 1927), s.3.

⁸⁸ "Ziraat Mektepleri", **Vakit**, No: 3441 (3 Ağustos 1927), s.4; "Mütahassıs Her Oldenburger", **Cumhuriyet**, No: 1163 (5 Ağustos 1927), s.2; "Ziraatımız Ne Suretle Islah Edilecektir", **Cumhuriyet**, No: 1163 (5 Ağustos 1927), s.1-2.

⁸⁹ **B.C.A.**, Fon: 030.18.01, Kutu: 28, Dosya: 19, Evrak No: 6, Kararname No: 6371, Kararname Tarihi: 1.4.1928.

⁹⁰ "Ziraat Mütahassısları", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2425 (8 Nisan 1928), s.1

⁹¹ "Oldenburger", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2715 (28 Kânunuevvel/Ocak 1929), s.2.

⁹² "Oldenburger", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 3223 (4 Temmuz 1930), s.1.

⁹³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, XIII, Ankara, 1932, s.1215.

olarak Almanya'dan Prof. Dr. Geheimrat (Friedrich) Falke'nin getirilmesini kararlaştırmıştır (21.11.1932)⁹⁴.

Prof.Falke, ülkemizdeki incelemelerinin ardından, yapılacak işler hakkında bir program hazırlayarak Ziraat Vekâleti'ne sunmuştur. Buna göre; Enstitüde Tabii İlimler, Ziraat, Baytar ve Ziraat Sanatları adıyla fakülteler kurulacaktı. Enstitü için 4'ü Mart'ta ve diğerleri de Ekim'de gelmek üzere 12 yabancı profesör getirilecekti⁹⁵.

Ziraat Vekâleti'nin tarım öğretiminin bir yüksek öğrenim kurumu olmak üzere Ankara'da bir Enstitü kurulması yönündeki çalışmaları, 1933 yılında bir sonuca ulaştırılmış ve "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu" çıkarılmıştır.(10.6.1933)⁹⁶. Bu kanunla; özerk, katma bütçeli bir kamu kuruluşu olması kararlaştırılan bu enstitünün, Tabii İlimler, Ziraat, Baytar ve Ziraat Sanatları adıyla dört fakültesi olması ve rektör tarafından idare edilmesi kararlaştırılmıştır. Geçici bir madde ile de, enstitünün öğretim kadrosu tamamen oluşturuluncaya kadar, dışarıdan öğretim üyesi getirilmesi için Ziraat Vekâleti'ne yetki verilmiştir.

Prof. Falke, kısa süre sonra (22.1.1933) Ankara Yüksek Ziraat ve Baytar Enstitüsü Rektörlüğü'ne getirilmiştir⁹⁷. Prof. Falke'nin beraberinde getirdiği tercüman,

⁹⁴ B.C.A., Fon: 030.18.1.2, Kutu: 32, Dosya: 71, Evrak No: 15, Karar No: 13499, Karar Tarihi: 21.11.1932.

Prof. Geheimrat Friedrich Falke: 7.7.1871'de Schwarzholz (Harz)'da doğan Friedrich Falke, bir çiftlik sahibinin oğludur. Lise öğrenimini Osterburg ve Harz'da yapan ve 1890'da mezun olan Falke, bir süre babasının çiftliğinde çalıştıktan sonra 1895'te Halle Üniversitesi'ni bitirmiştir. Hocası Julius Kühn'ün çağrısı ile üniversitede asistanlığa başlamış ve 1898'de öğretim üyeliğine atanmıştır. Olağanüstü başarısı nedeniyle 1901'de profesörlüğe yükseltilmiş ve Leipzig Üniversitesi'nde ders vermeye başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nda Batı Cephesi'nde görev almış ve Belçika'nın Flender bölgesinde çiftliklerin organizasyonunu üstlenmiştir. 1918'de memleketi olan Saksonya'nın merkezi Dresden'e çağrılan Falke, eyalet İçişleri Bakanlığı danışmanlığına getirilmiş ve kendisine "Geheimrat Regierungsbad" unvanı verilmiştir. Daha sonra İktisat Bakanlığı'nda danışman olarak göreve getirilen Falke, eyalet tarımının gelişmesi için çalışmıştır. 1920'de tekrar Leipzig Üniversitesi'ne dönen Falke, Tarım Ekonomisi profesörlüğü ve Tarım Ekonomisi Enstitüsü'nün müdürlüğünü üstlenerek tarım öğretimini yeniden organize etmiştir. 1928'de Felsefe Fakültesi'nin başkanlığına getirilen Falke, 1930'da da Leipzig Üniversitesi Rektörü olmuştur. Tarımda üretimi artırıcı yeniliklerin yaygınlaştırılması ve tarım ekonomisi öğretiminde öncü roller oynayan Falke, Saksonya ve Almanya Ziraat Odalarında üye olarak görev almıştır. 1933 yılında ülkemize gelen ve 1938 yılında ülkesine dönen Falke, 10.3.1948'de ölmüştür. <http://www.catalogus-professorum-halensis.de/falkefriedrich.html>(10.7.2003); "Ziraatimizin İhyası", **Cumhuriyet**, No: 3126 (17 İkinci Kanun/Ocak 1933),s.3-4;

⁹⁵ "Ziraatimizin İhyası", **Cumhuriyet**, No: 3126 (17 Kânunusani/Ocak 1933), s.3.

⁹⁶ **Düstur**, Üçüncü Tertip, XIV, Ankara, 1933, s.1489-1497. Enstitü'de 1934'te de bir Orman Fakültesi de açılmıştır. **Düstur**, Üçüncü Tertip, XV, Ankara, 1934, s.1278-1279.

⁹⁷ B.C.A., Fon: 030.18.1.2, Kutu: 33, Dosya: 6, Evrak No: 10, İlgi: 243-117, Karar No: 13786, Karar Tarihi: 22.1.1933.

uzman ve öğretim üyelerinin kadroları da onaylanmıştır⁹⁸. Ziraat Vekâleti'nin yaptığı hazırlıklardan sonra Hükümet, Yüksek Ziraat ve Baytarî Enstitüsü için 13 profesör, bir Almanca öğretmeni, kütüphane ve kalorifer işleri için de birer uzman getirtilmesini kararlaştırmıştır (30.7.1933)⁹⁹.

Prof. Falke'nin idaresinde yeniden organize edilen Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, 4 fakülte ve çeşitli alanlarda 22 enstitüsüyle, yeni inşa edilen binalarında (Çankırı yolu ile Keçiören asfaltı arasında) 29 Ekim 1933'te Alman, İtalyan ve Rus konukların da katıldığı bir törenle Başvekîl İsmet Paşa tarafından açılmıştır. Törende bir konuşma yapan İsmet Paşa, açılışı yapılan kurumun ülke ziraatı ve baytarlığı alanında yüksek mühendisler yetiştirecek bir "üniversite" olduğunu belirtmiştir. Açılış töreninden sonra fakülteler, enstitüler, yurt ve lojmanlar gezilmiş; İsmet Paşa okuldaki düzenlemelerden dolayı İktisat Vekili Muhlis Bey ve Falke'yi kutlamıştır¹⁰⁰. Hazırlıkların tamamlanmasından ve öğrenci kayıtlarından sonra Enstitüde ders yılı, 2 Aralık 1933'te yapılan bir törenle başlamıştır. Törende Rektör Falke, Veteriner Fakültesi Dekanı Prof.Gephart, öğretim üyelerinden Hilmi Bey, Veteriner Fakültesi Talebe Cemiyeti Reisi Baha, öğrencilerden Remzi Bey ve Süreyya Hanım birer konuşma yapmışlar; Anatomi ve Histoloji Profesörü Rihter bir de konferans vermiştir¹⁰¹. Enstitüde, Toprak Bayramı nedeniyle 21 Mart 1934'te bir tören düzenlenmiş ve yapılan çalışmalar sergilenmiştir¹⁰².

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün faaliyetleri, basın tarafından ilgi ile izlenmekteydi. Enstitü çalışmalarında Türk öğretim üyeleri ile sayıları 20 civarında olan yabancı öğretim üyeleri birlikte çalışmaktaydılar. Fakat Matbuat Umum Müdürlüğü'nce, Türkiye ve Türklük propagandası için yayınladığı "La Turquie Kemaliste" adlı dergide; Falke'nin enstitü ile ilgili yazısında, Türk öğretim üyelerinden hiç bahsetmemesi eleştirilere neden olmuş ve doçent, şef olmak üzere 10 tane Türk

⁹⁸ B.C.A., Fon: 030.18.1.2, Kutu: 34, Dosya: 15, Evrak No: 9, Karar No: 13966, Karar Tarihi: 4.3.1933; B.C.A., Fon: 030.18.1.2, Kutu: 35, Dosya: 21, Evrak No: 8, Karar No: 14085, Karar Tarihi: 29.3.1933.

⁹⁹ B.C.A., Fon: 030.18.1, Kutu: 38, Dosya: 54, Evrak No: 20, Karar No: 14761, Karar Tarihi: 30.7.1933.

¹⁰⁰ "Yüksek Ziraat Fakülteleri", *Cumhuriyet*, No: 3406 (29 Birinci Teşrin/Ekim 1933), s.3; *Yüksek Ziraat Enstitüsü Dün Açıldı*, *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 4413 (31 Birinci Teşrin/Ekim 1933), s.1.

¹⁰¹ "Yüksek Ziraat Enstitüsünde", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 4447 (5 Birinci Kanun/Aralık 1933), s.1,4.

¹⁰² "Toprak Bayramı", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 4550 (22 Mart 1934), s.1.

öğretim üyesinin bulunduğu Veterinerlik Fakültesi'nden sadece Alman Prof. Seuffertten'in isminin geçmesi örnek verilmektedir¹⁰³.

1930'da Prof. Eckstein, Prof.Kötte, Prof.Jessen, ve Prof Christiansen adlarında 4 Alman ve Lüksemburglu Prof.Lucius'un ders verdiği Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde yabancı uzman ve öğretim üyeleri çalıştırılmasına daha sonraki yıllarda da devam edilmiş¹⁰⁴, Prof. Falke ve Prof.Klause ile 1936 yılında yeniden sözleşme yapılmıştır¹⁰⁵.

Prof. Falke'nin, tarım öğretimi hakkında bir rapor hazırladığı Tonguç'un kayıtlarından anlaşılmaktadır. Arşivlerin tam olarak düzenlenmemesi nedeniyle metnine ulaşamadığımız 23.3.1936 tarihli bu raporu, İsmail Hakkı Tonguç "bize uymayan, komplike bir yapı önermektedir" şeklinde değerlendirmektedir¹⁰⁶. Prof. Falke 1938 yılında ülkesine dönmüştür¹⁰⁷.

Prof. Falke'nin, ülkemizde tarım ve veterinerlik eğitimini uzun bir dönem etkilediği muhakkaktır. Ancak, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi ve üretimin artırılması konusunda aynı etkiyi görmek mümkün değildir.

Prof.Falke'ye göre, Türkiye'de ekilebilir arazinin ancak yarısından yararlanılabilmekteydi. Çiftçinin elinde para olmadığı için modern tarım tekniklerinin Türkiye'ye girişi de zordu. Nüfus yoğunluğu da az olduğundan işgücünün büyük bir etkinlikte kullanılması ile üretim artışı sağlanabilecekti. Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, Falke'nin veya diğerlerinin görüşlerini esas alan bir tarım planı hazırlayıp uygulayamamışlardır¹⁰⁸.

D-MESLEK EĞİTİMİ ALANINDA GETİRİLEN ÖĞRETMEN VE UZMANLAR

-Bayan Boccard: Meslek eğitimi için O.Buyse'den sonra getirilen yabancı uzman, O.Buyse'un tavsiye ettiği Brüksel Sanayi Mektebi öğretmenlerinden Madam

¹⁰³ "Bir Alman Profesörün Garip Bir Yazısı", *Cumhuriyet*, No: 3726 (29 Eylül 1934), s.1-3.

¹⁰⁴ Horst Widmann, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, s.66-69. Eserde 25 yabancı uzmanın isimlerin içeren bir liste de verilmektedir.

¹⁰⁵ B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 70, Dosya: 96, Evrak No: 7, Karar No: 2/5731, Karar Tarihi: 18.12.1936.

¹⁰⁶ E.Tonguç, *İsmail Hakkı Tonguç I*, s.275.

¹⁰⁷ <http://www.catalogus-professorum-halensis.de/falkefriedrich.html>(10.7.2003).

¹⁰⁸ İ.Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, s.203-4

Boccard'dır. Mayıs- 1928'de İstanbul'a gelerek, çalışmalarına başlayan Boccard ile 3 yıllık bir sözleşme yapılmış ve daha sonra Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin olumsuz görüşüne rağmen Kız Sanayi Mektepleri Umum Müdürlüğü'ne atanmıştır. Bayan Boccard, yaptığı incelemelerden sonra, Kız Meslek Mekteplerinin ıslahı hakkında bir rapor hazırlayarak Vekâlete sunmuştur¹⁰⁹.

İncelemeleriyle ilgili olarak Vakit Gazetesi'ne açıklamalarda¹¹⁰ bulunan Boccard, ilk olarak İstanbul Kız Sanat Mekteplerinin ıslahı için çalışmalara başladıklarını belirtmiştir. Selçuk Hatun ve Üsküdar Kız Sanat Mektepleri'ndeki incelemelerinden edindiği intibalara dayanarak; sanayi mektepleri için gerekli çalışmaların yapılmış olmasına, öğretmenlerin gayretine ve öğrencilerin zekâ ve yeteneklerine rağmen istenilen sonucun elde edilmediğini kaydeden Boccard, bunun nedenini, eğitimde teoriğe önem verilip, hayatta uygulanabilirliğin ihmal edilmesine bağlamıştır. Okuldan mezun olan kızların genel kültür dersleriyle ilgili bilgilerinin çok iyi olduğunu belirten Boccard, ev idaresi, hıfzıssıhha gibi kadınlığa ait hiç bilgileri olmadığını, gezdiği iki okulun sanki ortaokul şeklinde bulunduğunu kaydetmektedir.

Selçuk Hatun ve Üsküdar Kız Sanat Mektepleri'nin öğretmen ve idarecileri ile yeni program hakkında bir toplantı yapacağını belirten Boccard; 1929 yılından itibaren bu iki okulun Yüksek Tedrisat Müdüriyeti'ne bağlı Teknik Mektepler Şubesi'ne bağlanarak tamamıyla bir meslek mektebi haline getirilmesini savunmuştur. Bu denemeden sonra Ankara'da bir enstitü (İsmet P. Kız Enst.) açılmasının düşünüldüğünü, tatil döneminde Kız Muallim Mektebi'nde öğretmenlere Hayat Bilgisi derslerinin verilmesi hakkında bir kurs açılması için bir proje verdiğini kaydeden açıklayan Boccard; kız sanat mekteplerinde okuyan kızların iyi bir aile ocağı ve çalışma hayatına hazırlayacak eğitim vermek istediğini vurgulamıştır.

İlkokul mezunlarını kabul edecek Kız Sanat Mekteplerinin öğretim süresinin 4 yıl olacağını ve okullarda yatılı öğrenci bulunacağını kaydeden Boccard; bu okullarda ev hayatı ile ilgili konularda en son yeniliklere göre eğitim yapılacağını, çünkü ne kadar zeki olursa olsun ev idaresinden anlamayan kadının yetersiz sayılmaya mahkûm

¹⁰⁹ "Sanat Mekteplerimizin Islah ve Tensiki", **Vakit**, No: 3747 (14 Haziran 1928), s.1,5; **T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları**, Tar.: 8.12.1928, No: 104, s.121.

¹¹⁰ "Sanat Mekteplerimizin Islah ve Tensiki", **Vakit**, No: 3747 (14 Haziran 1928), s.1,5.

olduğunu belirtmiştir. Gezdiği Türk evlerini iyi bulmadığını, evlerin daha zevkli ve sanatkârane döşenmesi gerektiğini kaydeden Boccard; çalışkan Türk kadınlarına; ev idaresi, sağlık ve benzeri bilimsel eğitim verilerek çocuk ölümlerinin azaltılması gerektiğini belirtmiş ve her sene öğrenci çalışmalarının sergileneceğini açıklamıştır.

İstanbul Kız Sanat Mekteplerindeki çalışmalarından sonra Ankara'da açılan İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde Ev İdaresi ve Tabahat (Mutfak) Dersi öğretmenliği yapan Boccard¹¹¹, 15 Ağustos-25 Eylül 1930 tarihleri arasında İstanbul'da Üsküdar Kız Sanat Mektebi'nde açılan kursta da ev idaresi ve mutfakla ilgili dersler vermiştir¹¹².

İstanbul Maarif Eminliği'nin, diğer uzmanlarla birlikte Boccard'ın sözleşmesinin feshedilmesiyle ilgili yazısı, Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nce 9.10.1929 tarihli toplantısında görüşülmüş ve yeniden incelenmesi kararlaştırılmıştır¹¹³. Milli Talim ve Terbiye Heyeti, Boccard'ın başka bir okulda da çalışmalarının izlenmesini kararlaştırmıştır. Bu çerçevede; Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü'ndeki çalışmaları verimli bulunmayan Boccard'ın uzman olarak çalıştırılmasında yarar beklenilmediği sonucuna varılmıştır. Milli Talim ve Terbiye Heyeti, Boccard ile yapılan sözleşmeye uygun olarak; üç ay sonra görevine son verilmesini ve kararın kendisine tebliğini kararlaştırmıştır(8.1.1930)¹¹⁴.

-Bayan Ruatelet ve Bay Rautetlet: Meslek mekteplerinin ıslahı için Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyeti, 29.9.1929 tarihli toplantısında; 300.lira ücretle meslek mektepleri müfettişi olarak iki yabancı uzman getirtilmesini kararlaştırmıştı¹¹⁵. Bunun üzerine Maarif Vekâleti, Fransa'dan Bay ve Bayan Ruatelet'le Büyükelçilik vasıtasıyla sözleşme yapmış ve Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin mesleki kariyerleri yetersiz olması nedeniyle olumsuz görüş bildirmesine rağmen bu iki uzmanı Türkiye'ye davet etmiştir¹¹⁶.

Fransa'da Rube şehrinde Meslek Okullarında müdürlük yapan ve 9 Nisan 1929'da İstanbul'a gelen Bay ve Bayan Ruatelet, Meslek Mektepleri Müfettişliği

¹¹¹ "Üçüncü ve Büyük Mektep", *Milliyet*, No: 1158 (3 Mayıs 1929), s.3.

¹¹² "Dikiş Kursu", *Milliyet*, No: 1583 (9 Temmuz 1930), s.3.

¹¹³ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1929 Yılı Kararları, Tar.: 29.10.1929, No: 129, s.167.

¹¹⁴ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1930 Yılı Kararları, Tar.: 8.1.1930, No: 5, s.98.

¹¹⁵ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1929 Yılı Kararları, Tar.: 29.9.1929, No: 73, s.85 ve Tar.: 15.10.1928, No: 80, s.95.

¹¹⁶ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1929 Yılı Kararları, Tar.: 28.1.1929, No: 13, s.18.

görevlerine başlamışlardır. Maarif Emini Behçet Bey'in açıklamasına göre; iki uzman, meslek mekteplerini, sanat mekteplerini ve çeşitli meslek kurslarını denetleyeceklerdir. İlk gün Bay Ruatelet, İstanbul Sanat Mektebini ve Bayan Ruatelet de, Selçuk Hatun Kız Sanat Mektebi'ni gezmiştir¹¹⁷.

İstanbul'daki incelemelerini bitirerek Mayıs ayında Ankara'ya gelen Bay ve Bayan Ruatelet, buradaki meslek mekteplerindeki incelemelerinden sonra Türkiye'de uygulanmasını düşündükleri meslek eğitimi ile ilgili programları hazırlamaya başlamışlardır. Bayan Ruatelet, İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde Sanayi Bölümü (dikiş, nakış ve çamaşır vs.)'nden başka, bir de Ticaret Bölümü açılması için bir program hazırlamıştır. Ankara'da çalışmalarını tamamladıktan sonra uzmanların İzmir'e gitmesi kararlaştırılmıştır¹¹⁸.

İstanbul, Ankara ve İzmir'deki incelemelerin sonrasında gazetecilere bir açıklama yapan Bay Ruatelet; esas itibariyle meslek okullarının durumlarının iyi olduğunu, metot açısından eksiklikler bulunduğunu ve bunun için bir program hazırladıklarını belirtmiştir. Selçuk Hatun Kız Sanat Mektebi'nin aksine Üsküdar Kız Sanat Mektebi'nin binasının küçük, özellikle gece dersleri için yetersiz ve erkek meslek mekteplerinin durumunun aynı olduğunu kaydeden Bay Ruatelet; öğrencilerin yetenekleri iyi olduğuna ve daha modern şartlarda mesleki eğitim için çalışmalar yapıldığına dikkat çekmiştir. Yabancı uzman ve Türk öğretmenlerin gayretle çalıştıklarını belirten Bay Ruatelet; özellikle Boccard'ın şayan-ı takdir çalışmalar yaptığını ve meslek okullarımız için yerel ihtiyaçlara önem verilmesi gerektiğini söylemiştir¹¹⁹.

Bay Ruatelet'in yaptığı incelemelerden sonra Vekâlete sunduğu rapor, Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin 24.7.1929 tarihli toplantısında görüşülmüş ve geçici olarak çıkarılan Mevcut Erkek Meslek Mektepleri Programı'nın, yabancı uzmanların görüşleri doğrultusunda yeniden gözden geçirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu amaçla; yabancı uzmanlar, meslek mektepleri öğretmen ve idarecilerden

¹¹⁷ "Mesleki Tedrisat", **Milliyet**, No: 1135 (10 Nisan 1929), s.3.

¹¹⁸ "Mesleki Tedrisat İçin Yapılan Son Plan", **Hâkimiyet-i Milliye**, No: 2812 (8 Mayıs 1929), s.1.

¹¹⁹ "Ecnebi Mühassıs Gençlerimizden Sitayişle Bahsediyor", **Cumhuriyet**, No: 1873 (27 Temmuz 1929), s.1-2.

oluşan bir Komisyonun Ağustos'ta toplanarak yeni programın hazırlanmasını kararlaştırmıştır¹²⁰.

Kız Sanat Mekteplerine ait müfredat programının eksikliklerinin belirlenmesi ve giderilmesi, ayrıca öğretmenlerin mesleki durumlarının belirlenerek, bu okullarda eğitim birliğinin sağlanmasını amaçlayan Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyeti, Mesleki Mektepler Müfettişi Bayan Ruatelet'in idaresinde bir kurs açılmasını kararlaştırmıştır. Bu kursa İstanbul, Ankara ve Bursa Kız Sanat Mektepleri öğretmenlerinin katılması zorunlu kılınmış ve İstanbul'daki ilgili okullardan o yıl mezunlarıyla İstanbul'daki diğer okullarda benzer dersleri veren öğretmenlerinin katılması kendi isteklerine bırakılmıştır¹²¹.

Bayan Ruatelet'in Kız Sanat Mektepleri ve akşam kurslarında uygulanmakta olan müfredat programları hakkındaki rapor ve önerilerini görüşen Milli Talim ve Terbiye Heyeti; programda yapılacak değişikliklerin belirlenmesi için yukarıda sözü edilen İstanbul'da açılacak kurstaki uygulamaların sonuçlarının beklenmesini ve diğer yabancı uzmanlarla Türk öğretmenlerden oluşacak bir Komisyon'da görüşülerek sonuçlandırılmasını kararlaştırmıştır¹²².

1929 yılında da İsmet Paşa Kız Enstitüsü Müdürlüğü'ne getirilen Bayan Ruatelet, gazetecilere yaptığı açıklamada; Enstitü'de, öğrenci sayısının 87'ye ulaştığını; akşam kurslarına katılanlarla birlikte 400 civarındaki öğrenciye eğitim vermek için, mevcut bina (Himaye-i Etfal'den kiralanan enstitünün ilk binası) yetersiz geldiğinden dolayı, yakında bulunan Gazi İlköğretim Okulu'nun dershanelerinden yararlandıklarını ve Enstitü'nün yeni binaya naklinden sonra teşkilatın daha da genişleyeceğini söylemiştir¹²³.

¹²⁰ **T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları**, 1929 Yılı Kararları, Tar.: 24.7.1929, No: 86, s.112-113. Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin bu kararlarında belirtilmesine rağmen, Bay ve Bayan Ruatelet'in program önerileri hakkında Komisyonun kurulup kurulmadığı ve kuruldu ise ne gibi çalışmalar yaptığı konusunda bilgi elde edilemedi.

¹²¹ **T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları**, 1929 Yılı Kararları, Tar.: 24.7.1929, No: 87, s.114-116.

¹²² **T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları**, 1929 Yılı Kararları, Tar.: 24.7.1929, No: 88, s.117-118. MTTH'nin bu kararlarında belirtilmesine rağmen, Bay ve Bayan Ruatelet'in program önerileri hakkında Komisyonun kurulup bir karar verip vermediği tespit edilemedi.

¹²³ "İsmet Paşa Kız Enstitüsünde", **Hâkimiyeti Milliye**, No: 3016 (3 Kânunuevvel/Aralık 1929),s,1

1929 yılında yapılan Sanayi Okulları Kongresi'ne Bay ve Bayan Ruatelet de katılmışlardır. Bay Ruatelet de, yaptığı incelemeler sonucunda “Yüksek Teknik Öğretmen Okulu kurulmasına Dair” bir proje hazırlayarak Vekâlete sunmuştur¹²⁴.

1930 yılı yaz aylarında ise İstanbul'da Üsküdar Kız Sanat Mektebi'nde bir buçuk aylık (15 Ağustos-25 Eylül) iki devreli kurslar açılmıştır. Moda, biçki, beyaz iş ve dikiş dallarında açılan kurslarda; Kız Sanat Mektebi meslek dersleri öğretmenlerinin yanı sıra, Ankara'daki İsmet Paşa Kız Enstitüsü Müdürü Ruatelet idarecilik yapmış ve ders vermiştir¹²⁵. Bayan Ruatelet'in İsmet Paşa Kız Enstitüsü Müdürlüğü, 1929-1931 yılları arasında yaklaşık iki yıl sürmüş 1931-1932 ders yılı sonlarında sözleşmesi sona erdiği için ülkesine geri dönmüştür¹²⁶.

Diğer taraftan Bay Ruatelet'in ülkemize getirilişine karşı çıkan Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyeti, 8.1.1930 tarihli toplantısında; öğrenim seviyesi ve ülkesindeki hizmetine göre, Türkiye'de uzman sıfatıyla istihdamında yarar bulunmadığı için, Bay Ruatelet'in sözleşmesinin 5. maddesindeki hükme istinaden Türkiye'deki görevine son verilmesinin uygun olacağını kararlaştırmıştı¹²⁷.

-Meslek Mekteplerine Getirilen Öğretmenler: Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyeti, 29.9.1928 ve 15.10.1928 tarihlerinde yaptığı toplantılarda; İzmir Sanayi Mektebi için fen müdürü, modelaj ve mulâj, demircilik ve çilingirlik, elektrik tesviye, makine tesviye, sıhhi tesisat öğretmenleri (6 kişi), İstanbul Sanatlar Mektebi için makine ve elektrik öğretmeni (1 kişi), Kastamonu Sanatlar Mektebi için yol, demiryolu inşaatı, marangozluk ve mobilyacılık uzmanı (1 kişi) ve çilingirlik ve kaynakçılık uzmanı (1 kişi), Konya Sanatlar Mektebi için makine ve elektrik uzmanı (1 kişi), Bursa Sanatlar Mektebi için modelaj uzmanı (1 kişi) ve seyyar olarak çalışacak peynir ve süt uzmanının getirtilmesini kararlaştırmıştır¹²⁸.

Maarif Vekâleti, meslek okullarının ıslahı ve O.Buyse'un projelerinin uygulanması için, Belçika'da yapılan temaslar sonrasında 22 uzman getirtilmesini kararlaştırmış ve bunlardan ilk grubu Ocak-1929'da İstanbul'a gelmişlerdir. Bu gruptan

¹²⁴ M.Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, s.149-150.

¹²⁵ “Dikiş Kursu Kız Sanat Mektebinde Açılacak”, *Milliyet*, No: 1583 (9 Temmuz 1930), s.3.

¹²⁶ “İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Sergisi”, *Hâkimiyeti Milliye*, No: 3924 (19 Haziran 1932), s.5.

¹²⁷ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1930 Yılı Kararları, Tar.: 8.1.1930, No: 6, s.99.

¹²⁸ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1928 Yılı Kararları, Tar.: 29.9.1928, No: 73, s.85; T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1928 Yılı Kararları, Tar.: 18.10.1928, No: 80, s.95.

Sollans Robert, İstanbul Sanatlar Mektebi Teknik Müdürlüğü'ne; Leklerk/Seklerk (Le Clark ?) ve Armond aynı okulun meslek dersleri öğretmenliklerine; kurşunculuk ve sıhhi tesisat uzmanı Muvan, terzilik uzmanı Prak, korazyon uzmanı Bayan Mayertens/Martens ile kurşun ve çinkoculuk uzmanı Edgard ise diğer meslek okulları (İzmir, Bursa, Konya ve Kastamonu) meslek dersleri öğretmenliklerine atanmışlardır¹²⁹. Bunlardan terzilik uzmanı Prak/Brak'ın 1931 yılında İstanbul Terzilik Mektebi'ndeki görev yaptığı sırada işlediği bir suç nedeniyle sözleşmesi feshedilmiştir¹³⁰.

1930 yılı yaz aylarında ise İstanbul'da Üsküdar Kız Sanat Mektebi'nde bir buçuk aylık (15 Ağustos-25 Eylül) iki devreli kurslar açılmıştır. Moda, biçki, beyaz iş ve dikiş dallarında açılan kurslarda; İsmet Paşa Kız Enstitüsü meslek dersleri öğretmenleri Lalieu, Filip,¹³¹ Martens ve Jofredi, 1929 yılında İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde görev yapmışlardır¹³². Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyeti, 9.10.1929'da yaptığı toplantıda; Bay ve Bayan Martens ile Kapıt'in sözleşmelerinin sene sonunda feshedilmesini kararlaştırmıştır¹³³.

Almanya, Fransa ve Belçika'ya yaklaşık iki aylık bir inceleme gezisi yapan Maarif Vekâleti Müsteşarı Kemal Zaim Bey, İstanbul'a dönüşünde yaptığı açıklamada; görüştüğü 16 yabancı uzman hakkında hazırladığı raporları Vekâlete gönderdiğini ve gerekli olanların ülkemize davet edileceğini söylemişti(1929)¹³⁴.

Ticaret meslek eğitimini ıslah etmeyi kararlaştıran Maarif Vekâleti, 1929 yılında Brüksel Meslek Okulu'nda Ulum-ı Âliye ve Ticariye öğretmenliği yapan Wessen ve Mara'yı Ticaret ve Mesleki Tedrisat Müfettişliği'ne atamıştır¹³⁵.

İstanbul Sanatlar Mektebi ve Güzel Sanatlar Akademisi için tezyini doğramacılık uzmanı Kimter'in¹³⁶ ve Kastamonu Sanatlar Mektebi için demir işleri

¹²⁹ "Mühassıslar İşe Başladılar", *Cumhuriyet*, No: 1701 (31 Kânunusani/Ocak 1929), s.1.

¹³⁰ **T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları**, 1931 Yılı Kararları, Tar.: 12.10.1931, No: 145, s.145.

¹³¹ "Dikiş Kursu Kız Sanat Mektebinde Açılacak", *Milliyet*, No: 1583 (9 Temmuz 1930), s.3. İ.P.Kız Enstitüsü Biçki ve Dikiş öğretmeni olan Lea Lalieu ile 1932'de yeniden 2 yıllık sözleşme yapılmıştır. (**T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları**, 1932 Yılı Kararları, Tar.: 21.4.1932, No: 68, s.155; **T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 28, Dosya: 39, Evrak No: 9, Kararname No: 12852, Kararname Tarihi: 17.5.1932.)

¹³² "Üçüncü Büyük Mektep", *Milliyet*, No: 1158 (3 Mayıs 1929), s.3. Bu arada, MTTH'nin uygun bulmamasına rağmen Bayan Jofredi'nin İstanbul Kız Sanat Mektebi'ne öğretmen olarak getirildiği anlaşılmaktadır.

¹³³ **T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları**, Tar.: 9.10.1929, No: 129, s.117.

¹³⁴ "Sanat Mektepleri", *Milliyet*, No: 1372 (7 Kânunuevvel/ Aralık 1929),s.1,3.

¹³⁵ "Maarifte", *Cumhuriyet*, No: 1742 (13 Mart 1929), s.2.

uzmanı Pret'in¹³⁷ getirilmesini uygun bulan Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyeti, Ankara İnşaat Mektebi'nde uzman olarak çalışan Karl Weber'in sözleşmesinin uzatılmasını¹³⁸ ve Ticaret Mektebi Müfettişi Belçikalı Bertin'in sözleşmesinin feshini kararlaştırmıştır¹³⁹.

Ankara Sanat Mektebi'nde marangoz olarak çalışan Macar Markoş Gola'nın sözleşmesini iki defa uzatan¹⁴⁰ Milli Talim ve Terbiye Heyeti, Maarif Vekâleti merkez teşkilatında inşaat uzmanı olarak çalışan Kurt Schener'in¹⁴¹ sözleşme süresini de bir sene uzatmıştır.

Meslek mekteplerinin gelişmesinde kendisinden yararlanılmak üzere Almanya'dan getirilerek 15.1.1931 tarihinde işe başlatılan Alfred Jung, sanat mekteplerinde incelemeleri çerçevesinde İzmir'i de ziyaret etmiştir¹⁴². Ancak bu uzmandan beklenen hizmet alınamadığı için, 1931-1932 öğretim yılında yeni açılacak bir sanat okulunda görevlendirilmesi gündeme gelmiş ise de; bütçe tasarrufu nedeniyle yeni okul açılmayacağından, sözleşmesinin feshi kararlaştırılmıştır¹⁴³.

Meslek okullarının öğretmen ihtiyacının karşılanması amacıyla Ocak-1931'de; İzmir Sanat Mektebi için Hans Hiebler (resim), Norma Strsygowski (resim), İsmet Paşa Kız Enstitüsü için Bayan Heusler, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi için Ginther'in Avusturya'dan getirilmesi¹⁴⁴ kararlaştırılmıştır. 1934 yılında da sanat mektepleri için Fransa'dan Goumandy, Dumontet, ve Mille Alsan ile Almanya'dan Hugo Habenicht ve Erick Probst getirilmiştir¹⁴⁵.

İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, Selçuk Kız Sanat Okulu ve Sultanahmet Gece Sanat Mektebi'nde Finimuk öğretmen¹⁴⁶, Konya Mıntıka Sanat Mektebi'nde

¹³⁶ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1929 Yılı Kararları, Tar.: 24.3.1929, No: 43, s.43.

¹³⁷ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1930 Yılı Kararları, Tar.: 13.12.1930, No: 210, s.210.

¹³⁸ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1932 Yılı Kararları, Tar.: 17.10.1932, No: 197, s.566..

¹³⁹ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1930 Yılı Kararları, Tar.: 8.1.1930, No: 4, s.4.

¹⁴⁰ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1929 Yılı Kararları, Tar.: 25.2.1929, No: 24, s.24 ve 1932 Yılı Kararları, Tar.: 3.1.1932, No: 1, s.1.

¹⁴¹ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1929 Yılı Kararları, Tar.: 29.4.1929, No: 59, s.59.

¹⁴² "M.Yung", Cumhuriyet, No: 2466 (19 Mart 1931), s.2.

¹⁴³ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1931 Yılı Kararları, Tar.: 19.8.1931, No: 121, s.273-4.

¹⁴⁴ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1933 Yılı Kararları, Tar.: 17.1.1933, No: 6, s.16. Bu uzmanların sözleşme süreleri Ağustos-1933'ten sonra yeniden uzatılmıştır. T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1933 Yılı Kararları, Tar.: 17.8.1933, No: 161, s.322-330.

¹⁴⁵ T.C.MEB.TTKBA, MTTH.Kararları, 1934 Yılı Kararları, Tar.: 24.3.1934, No: 79, s.303-315.

¹⁴⁶ T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 10, Dosya: 22, Evrak No: 13, Kararname No: 9164, Kararname Tarihi: 26.4.1930.

Macar uyruklu Risko öğretmen¹⁴⁷, Bursa Kız Muallim Mektebi'nde Vales'e öğretmen¹⁴⁸. Samsun Kız Lisesi'nde Belçikalı Antoinette Guise müdür ¹⁴⁹, Roben, Stenografi, Kaligrafi ve Daktilografi dersleri öğretmeni¹⁵⁰ olarak çalışmışlardır.

¹⁴⁷ **T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 51, Dosya: 4, Evrak No: 6, Kararname No: 2/1869, Kararname Tarihi: 19.1.1935.

¹⁴⁸ **T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 6, Dosya: 57, Evrak No: 11, Kararname No: 8587, Kararname Tarihi: 20.11.1929.

¹⁴⁹ **T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 2, Dosya: 18, Evrak No: 22, Kararname No: 7794, Kararname Tarihi: 20.3.1929.

¹⁵⁰ **T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon: 030.18.01.2, Kutu: 8, Dosya: 9, Evrak No: 16, Kararname No: 8904, Kararname Tarihi: 19.2.1930.

SONUÇ

Çağdaş medeniyetler seviyesinin üzerine çıkmayı hedefleyen Yeni Türkiye Cumhuriyeti, eğitime büyük önem vermiş ve bu alandaki mevcut sorunlarını çözerek, gelişmiş ülkelerle arasındaki mesafeyi kapatmak için çaba harcamıştır. Bir zamanlar temsil ettiği medeniyeti zirveye çıkaran, fakat dışarıdaki gelişmeleri yakından takip edemediği için batı medeniyetinin birkaç asırlık gerisinde kalan Türk eğitiminin, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında, eksik yönlerinin olduğu görülmüş ve bu eksiklerin giderilmesine çalışılmıştır. Özellikle eğitim alanında batıda meydana gelen değişikliklerle çağdaş eğitim değer ve uygulamaları yakından takip edilmeye başlanmıştı. Bu çerçevede yurtdışına öğrenci-öğretmen gönderilmiş, yabancı uzman ve öğretmenler ülkemizde istihdam edilmişti.

Yabancı öğretmen-uzman istihdamı, ayrıntılı olarak düşünülmesi ve kararlar alınırken dikkatli olunması gereken bir konudur. Bu çerçevede; yabancı uzman-öğretmenin seçimi, yapılacak sözleşme şartlarının belirlenmesi, uygun çalışma ortamıyla Türk eğitiminin sorunlarına çare olacak mükemmellikte raporların hazırlanması ve bu raporların incelemelerden sonra uygun bulunduğu takdirde ciddiyet ve kararlılıkla uygulanması önemli noktalardır. Osmanlı Devleti zamanında bu noktalara tam olarak dikkat edilememesi nedeniyle bazı aksaklıkların yaşanmasına ve beklenen faydaların sağlanamamasına yol açmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde, daha önce yaşanan yanlışlıklardan da ders alınarak, yabancı uzman seçimi, yapılacak sözleşme, uygun çalışma ortamının hazırlanmasına çalışılmıştır. Yeni Türk Devleti, batılı uzman-öğretmen istihdamına çok büyük önem vermiştir. 1924 Yılı Bütçesinde 1 milyon liralık ödenek ayrılması ve sonraki sene bu ödeneğin kullanımının TBMM'nde tartışılması bu önemi göstermektedir.

Cumhuriyetten sonra yabancı uzmanın seçimine büyük önem verilmiş ve getirtilecek uzmanın, alanında söz sahibi bir kişi olmasına dikkat edilmiştir. Nitekim ilk olarak döneminin en büyük eğitimcilerinden John Dewey'in ve daha sonra Alman G.Kerschensteiner'in davet edilmesi önemli adımlardır. Daha sonraki yıllarda, yabancı

uzman-öğretmenlerle yapılacak sözleşme şartları bir standarda oturtulmuş ve uzman-öğretmenlerin çalışmalarından istenilen ölçüde yarar sağlanıp-sağlanamadığı özenle takip edilmiş, beklenen faydayı sağlamayanların sözleşmeleri feshedilmiştir. Bu izleme ve yabancı uzman raporlarının değerlendirilmesi gibi işler, Milli Talim Terbiye Heyeti tarafından yürütülmüştür.

Araştırmaya konu olan dönemde getirilen yabancı uzmanların ilki olan John Dewey, bu dönemde gelen ve Türk eğitim sistemine etkileri oldukça fazla olan bir kişidir. Türkiye’de kaldığı sürenin kısalığı, tatil döneminde ve sadece Ankara ve İstanbul’da incelemeler yapmış olması, raporunun en önemli eksikleri olarak kaydedilebilir. John Dewey’nin önerilerinden bazıları, bütün ülkeler için yapılabilecek genel gerçeklerdir. Ancak, Türkiye’ye özgü eğitim sistemi geliştirilerek taklitten kaçınılmasını önermesi, önemli bir noktadır.

Eğitim yöntemlerinde, uygulama yaparak öğrenmeye önem verilmesi, okulların fiziki şartlarının eğitim için uygun hale getirilmesi, okul binaları ve okullarda koruyucu sağlık önlemlerine vurgu yapılması önemlidir. Eğitimin idaresinde merkeziyetçi bir yöntem önerilirken, uygulamada yerel ihtiyaç ve durumun dikkate alınmasının yararlı olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, köy okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla ayrı tip bir öğretmen okulu kurulması, eğitim işlerinin yasal bir dayanağa kavuşturulması ve eğitimle ilgili konularda karar mercii olmak üzere Vekâlet çatısı altında ilmî bir heyetin oluşturulması gibi konular John Dewey Raporu’nun Türk eğitimine yaptığı etkilerin en önemlileri olarak sayılabilir.

G.Kerschensteiner’in gelememesi nedeniyle ve onun tavsiyesi üzerine ülkemize gelen ve mesleki eğitimle ilgili olarak bir rapor hazırlayan Alfred Kühne’nin çalışmaları, istenilen yararları sağlamaktan uzaktır. Hem çalışma süresinin kısalığı ve hem de verilen raporun ayrıntılı olmaması ve Türkiye’nin şartlarının tam olarak yansıtılamaması en önemli eksikliklerdir. Uygulanması halinde önemli faydalar sağlayacak öneriler de içermesine rağmen, Alfred Kühne’nin raporu, Türk yetkililer tarafından yeterli bulunmamış ve daha ayrıntılı ve uygulanabilir rapor hazırlayacak uzman arayışına girilmiştir. Bu çerçevede Belçika’dan Omer Buyse getirilmiştir.

Omer Buyse’un seçimi, önerilerinin uygulanması ve hatta John Dewey’in raporunun uygulanması konusundaki gayretleri dolayısıyla Maarif Vekili Mustafa

Necati Bey'i takdirle yad etmek gerekir. Ülkemizin birçok illerinde incelemeler yapan Omer Buyse, her ilin endüstriyel ihtiyaçları ve kaynaklarına göre raporlar hazırlamıştır. Aslında bu raporlardaki öneriler, Türk eğitimi ve sanayisi için oldukça önemli önerilerdir. Bunlardan bazılarının uygulanması için çalışmalar başlatılmış ise de, Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün açılması dışında, Omer Buyse'un önerilerinin çoğunun tam olarak gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır.

Gerekli maddi kaynaklar sağlanmış olsaydı ve istikrarlı bir politika izlenebilseydi; Türk eğitimi ve sanayisi, çok daha ileri bir seviyede olacağı muhakkaktır. Aslında mesleki eğitim kurumları için gerekli maddi kaynakların temini için, Omer Buyse orijinal bir yöntem önermekteydi. Şöyle ki; gerekli kaynaklar Maarif Vekâleti, yerel idareler ve ilgili meslek kuruluşlar tarafından karşılanacaktı. Ama bu da uygulanamıştır. Uzun yıllar sonra bile, değişik iller için ayrı ayrı mesleki eğitim kurumlarının açılmasının kararlaştırılması¹⁵¹, Omer Buyse'un bu konudaki önerilerinin isabet ve önemini göstermektedir.

Türkiye'nin ekonomik durumu hakkında rapor hazırlayan Amerikan Heyeti Raporu'nun Maarif Kısmı, eğitim-ekonomi ilişkisine vurgu yapılması ve Türk eğitiminin içinde bulunduğu durumun istatistiksel veriler yardımı ile bir resminin çekilmesi açısından önemlidir. Ancak, raporun diğer kısımları gibi, eğitimle ilgili kısmının da, uygulamalarda çok fazla dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır.

Türk Maarif Cemiyeti'nin Ankara'da açtığı okul için öğretmen olarak Türkiye'ye getirilmiş olan Beryl Parker'ın raporu, uzun ve ayrıntılı olmakla birlikte; Türkiye'nin mevcut şartlarına uzak, istatistiksel bilgilerin derlemesinden ibaret bulunmuş ve eğitim uygulamalarında çok fazla dikkate alınmamıştır.

Türk eğitiminde yabancı uzmanlardan yararlanma, yapılan düzenleme ve uygulamalarla belirli esaslara bağlanmıştır. Ancak, bu uzmanların raporlarının değerlendirilmesi ve önerilerin Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar da dikkate alınarak uygulanması konusunda istenilen sonuçların elde edildiğini söylemek güçtür. Gerek yabancı uzmanların ve gerekse Türk eğitimcilerin önerilerinin uygulanması konusunda değişik nedenlerden kaynaklanan olumsuzluklar ve başarısızlıklar yaşanmıştır.

¹⁵¹ <http://www.zaman.com.tr/?bl=haberler&alt=&trh=20040526&hn=52284> (26.05.2004)

Diğer alanlarda da olduğu gibi eğitimde politikalarının uygulanması aşamasındaki başarısızlıkların temelinde, istikrarsızlık ve kaynak yetersizliği yatmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre; Maarif Vekâleti'nde 1920-1938 yılları arasında 20 defa değişiklik olmuş, yani vekil/bakan değişmiştir¹⁵². İdarede yaşanan değişikliklerin sıklığı kadar etkili olan bir başka olumsuzluk da, Maarif Vekilliği yapan kişilerin (1920-1938 arası) çoğunun eğitimci olmamasıdır. Mustafa Yazıcı'nın verdiği bilgiler ışığında¹⁵³; 1920-1938 tarihleri arasında Maarif Vekilliği yapan 16 kişiden; 3'ü tıp, 4'ü mülkiye, 2'si hukuk, 4'ü askeriye, 1'i iktisat-hukuk, 1'i hariciye/dışişleri meslek alanlarından olup, sadece 1 kişi eğitim mesleğinden geldiği anlaşılmaktadır. Bu iki olumsuzluğun, Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca da devam etmesi, uzun süreli, Türkiye'nin ihtiyaçlarına, mevcut şartlara ve milli değerlerine uygun eğitim politikalarının belirlenmesine ve kararlılıkla uygulanmasına engel olmuştur ki; bu tespit, ülkemizin XXI. yüzyılda Türk eğitiminin içinde bulunduğu ve kimsenin içine sindiremediği durumu açıklamaya yetmektedir.

Türk eğitimi ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti, çağdaş eğitim ilke, yöntem ve teknikleri, yabancı uzmanların önerileri, millî kültür değerleriyle kaynaştırılarak belirlenecek uzun süreli politikalarla muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkarılabilir.

¹⁵² <http://www.meb.gov.tr/bakanlarimiz>

¹⁵³ Mustafa Yazıcı, *Atatürk'ün İzinde Milli Eğitim Kültür ve Turizm Bakanlıkları Tarihi*, Ankara, 1984, s.127-138,

پروفیسور جون دینی

EK-1: JOHN DEWEY

(Maarif Vekaleti Mecmuası, Sayı: 2 (1 Mayıs 1341) s.24)

استانبول معتمد جمعیتک دونکی بای ضیافتده صوکرانورک اوپاغئک اوکندره

EK-2: Prof. John Dewey, İstanbul'da Muallimler Cemiyeti'nin onuruna verdiği çay ziyafeti sonrasında Türk eğitimciler arasında. Sağdan: Öğretmenlerden Asım ve Harun Resid Beyler, Prof. John Dewey, Abdullah Cevdet, Muallimler Cemiyeti Reisi Ali Haydar ve Öğretmenlerden Rıza İzzet Beyler.
(Vakit, No: 2414 (17 Eylül 1924), s.1.)

معارف وکالتی مجموعہ سی

سای ۱ - آنقرہ ۱۱ مارٹ ۱۳۴۱ - ۱۹۲۵

پروفیسور جون ڈوئی نٹ راپورلری

[بکن سنہ معارف وکالتک دعوتی اوزرینہ تورکیہ یہ کلہرک بر ، ایکی آی قادار تدقیقاندہ یولونان قولومبیا دارالفنون مدرسلرندن وعصرک الک بویوک تربیہ مجتہدلرندن پروفیسور ہونہ دورئی وکالتہ تدقیق و مطالعہ لرینک نتیجہ سی احتوا ایدن ایکی راپور ویرمشد . بولردن بری بر راپور اولقدن زیادہ بودجہ یہ عاجلاً قولیامی ایجاب ایدن بعض تخصیصاتی وبولرک نہیہ مصروف اولاجنی کوستہرن بر مخطرمہ مایقندہ در ، کہ مدرس بونی داها تورکیہ دہ ایکن ویرمشد . دیکری بویوک قطعہ دہ ۳۰ صفیہ دن تشکل ایدن اصل راپوردر . بونی ہونہ دورئی آمریقایہ عودتندن صوکرآ یازاق بر آی قادار اول کوندرمشد . آئیدہ کی ، بودجہ مخطرمہ سی مایقندہ اولان ایلک خلاصہ راپورک ترجمہ سی در . اصل راپوری کلہجک نسخہ دن اعتباراً نشرہ باشلایاجقز] .

بودجہ یہ قولیامی مقننی تفصیصات حقنہ مخطرمہ

۱ - مکتب بنالری ایلہ تجہیزاتی و مکتب معماریسی ، یکی مکتبلرک الک مہم اساسلرندن برینی تشکیل ایتدیکی جہتلہ بوساحدہ برقاج متخصص یتشدیرمک ایچین بودجہ یہ تخصیصات قولیالدر . بو متخصصار بالآخرہ وکالتک مبانی مدیریتی تشکیل ایدہ جکلردر .

۲ - کنجلری استعداد و احتیاجلرینہ کورہ مسلکمرہ احضار ایلہ مک ایچین تأسیس ایدیلہجک مسلکی اورتا مکتبلر ، مختلف محللرک احتیاجلرینہ کورہ تجاری ، زراعی مسلک قورلری و ۸ - ۱۰ یاشندہ کی چوچوقلر ایچین مسلکی درس پروگراملری احضاری کی مسائل ایلہ مشغول اولق ایچین بر شعبہ تشکیلی لازمدر . بوجہت ایچین دہ تخصیصات قولیالدر .

۳ - معلم مکتبلرندہ شعبہ لر احداث ایدہ رک آئیدہ کی متخصصلری یتشدیرمک لازمدر . بو مسئلہ نک تدقیق و مذاکرہ سی ایچین دہ بر قومیسونہ احتیاج واردر .

جون دوئی نك بیاناتی

پروفیسور جون « دوئی » نك معارف و كالتنه ویرمیش اولدینی راپورلر برنجی دایكنجی نسخه لرده نشر اولونمیشدی . مملكتتمزده بولوندینی صیراده مختلف وسیله لره غزته و مجموعه لره ویردیکی بیاناتی ، معارف حقیقده کی کوروشارینی تاماملامسی طولا یسیله آشاغی یه درج ایتمی موافق بولدی :

— ۱ —

[۱۶] ایارل ۳۱۰ تاریخده استانبول معلملر جمعیتی طرفندن تورك اوجاغنده بریان جای ضیافتنده ایراد ایلدیکی نطق]

بو نازكانه مراسم قبولدن طولای قلوبك اك حرارتلی تشكراتی عرض ایدرم . بر قاج هفته دنبری آرا كزده كییردیكم خوش واونودولماز زمانارده بر چوق دفعه لر سزكاه مشرف اولمیشدم . فقط صوكنجیسی تشكیل ایدن بو تماسده مسلكداشم اولان معلملره بر قاج سوز سویله مك ایسترم . سزی ، مملكتكیزی سهون و تقدیر ایدن بر معلم صفتیه بوراده بولندیغم مدت ظرفنده مملكتكیز ایچون ایضا ایتدیكیز وظیفه نك نه قدار بویوك و نه قدار مهم اولدینی و نه قدار مددش مشكلاتا مجادله ایتدیكیزی و بو مملكتك اك بویوك خدمتی حقیقه ایضا ایچین نه قدار اضطرارلر چكیدیكیزی كوردیم و او كرندیم .

ایلك سوز اوله رق شونی سویلیه ییم كه جهت مالیه سی تأمین ایدلیدن مملكتكیزده بویوك و جاذب پروگراملر تنظیم ایتكدن ، اصلاحات باجمته قالمقندن پك آز فائده لر آلدیه ایدیله بیلیر . توركیا معارفك بویوكی اك بویوك احتیاجی مسلك تعلیمی مستقر ، شایان اعتماد و آرزو ایدیلیر بر مسلك حاله قویمقدر . بو احتیاجی تطمین ایچین ایسه اولا معلمی مسلكنه ربط ایدمك روح و قلبیه وظیفه تعلیمیه حصر ایدیه بیله مك بر معاش ویرمیلیركه كندیسی شخصاً ترفیه ایدلش و بو سایده روح تعلیم انكشاف ایتش اوله بیلسین . بونی سویله مكه جیباركیزی دوله و رفق طریقیه سزلك قلبكیزی تسخیر ایتك ایسته یورم ظن ایدله سین . معاش مسئله سی شبهه سز سزلك شخصكیزی علاقه دار ایدن بر مسئله در . فقط بو دهها زیاده مملكتی علاقه دار ایدن بر مسئله در . بر مملكتی

EK4 : PROF. JOHN DEWEY'NİN BİR KONUŞMASINA DAİR HABERİN İLK SAYFASI.

(Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 4 (1 Eylül 1341/1925), s.79.)

(شارلوروا) ده ایش دارالفنون مدبری دوفتور اومەر بویز
M. LE Dr OMER BUYS E

EK-5 Prof. Omer Buyse.

(İctihad, Yıl: 19, Sayı: 165 (1 Mayıs 1924), s.1)

قورسده تخنيط ومولاژ درسلى

ال ايشلىرى معلملىرىنىڭ مەلۇماتلىرىنى تەييارلاپ چىقارغان قورس ال ؛
ايشلىرى درسلىك غايەسىنىڭ مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشىنى تەمىنلەيدىغان

ال ايشلىرى قورسە دوام ايدىغان

كەڭلىتىلگەن . يەنە كۆرسىتىلگەن تخنيط ايشلىرى
بۇ غايەلەرگە ئىگەلىك قىلىش ئۈچۈن چوق قاندىقى مۇھىم
اولەتچىلىك .

بۇ كۈنە قىز شەخسىنىڭ مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشى
ايشلىرىنىڭ دوام اولۇشىنىڭ ال ايشلىرى درسلىرىنىڭ
غايەسىنىڭ مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشى .
بۇ كۈنە قىز شەخسىنىڭ مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشى
داۋامىي مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشى .
بۇ كۈنە قىز شەخسىنىڭ مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشى
مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشى .

كەڭلىتىلگەن ، كەڭلىتىلگەن ، كەڭلىتىلگەن ،
كەڭلىتىلگەن ، كەڭلىتىلگەن ، كەڭلىتىلگەن ،
كەڭلىتىلگەن ، كەڭلىتىلگەن ، كەڭلىتىلگەن ،

ال ايشلىرى معلملىرىنىڭ مەلۇماتلىرىنى
تەييارلاپ چىقارغان قورس ال ؛
ايشلىرى درسلىك غايەسىنىڭ مەيداندا
شەكىللەندۈرۈلۈشىنى تەمىنلەيدىغان
اولەتچىلىك .

مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشى .
مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشى .
مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشى .
مەيداندا شەكىللەندۈرۈلۈشى .

EK*6: PROF. FREY'İN YÖNETİMİNDE 1926 YILINDA ANKARA'DA AÇILAN EL
İŞLERİ KURSUNDA KURSIYER ÖĞRETMENLER.

(Hakimiyet-i Milliye, No: 1813 (26 Temmuz 1926), s1.)

تورک ایلمک مکتبچیلکنده ترقیات

درقنور آفرده کورنه (۱)

بکین سنه نك تشرین اول آی ایله تشرین ثانی ابتدالرنده تورک حکومتی نامنه و مسلك مکتبلی ایلله تربیه مسلکیه حقنده برابور اعطا ایتمک اوزره استانبول، آنقره، اسکیشهر وازمیرده کی مکتبلی تدقیق ایتدم. بو ائشاده بر جوق ایلمک مکتبلی و معلم مکتبلینی کورمک، صلاحیتدار ذوات ایلله اوزون اوزادیه کوروشمک و مذکور مکتبلرده جاری احکام و موجود ایستاتیسیتقلر حقنده معلومات آلمق فرصتی بولدیم. نتیجه تدقیقاتمه نظراً بنون تدریسات و بالخاصه ایلمک مکتبچیلک ساحه سنده، قیسه بر زمانده اهمیتلی موفقیتلر آلدیه ایدن جانلی برایلری حرکتک موجود بولوندیغنه شبهه یوقدر.

مجبوریت تحصیلیه بوندن دوت سنه اول بر قانون ایلله تأمین ایدلمشدر. ۷ ایلله ۱۶ یاش آراسنده بولونان هرچوجوق بش سنه ایلمک مکتبه دوام ایتمک مجبوریتنده در. فقط طبیعیدرکه قانونک تطبیق آنجق تدریجی اوله رق ممکن اولابیلیر. مأمورین عائدنه ک یکدیگریته مطابق اولان بیاناتنه کوره مکتبه دوام خصوصنده تدابیر زجریه اتحادینه لزوم کورولمه مشدر. بالعکس موجود مؤسسهلرک کافی کلیدیکی و موجودک تحصیل احتیاجنی تطمین ایتمک ایچون کافی درجه ده سرعتله تریید ایدیلهمدیکی کورولمکده در.

آنقره ده معارف وکالتی طرفندن ویریلن بر ایستاتیسیتقه نظراً حال حاضرده ۴۱۸۱ ارکک و ۵۸۹ قیز مکتبی موجوددر. بونلره ۱۰۲۳ لیلی، ۴۴۴ نهاری طلبه سی اولان ۳۳ لیلی مکتب انضمام ایتمکده در. بو سنه ظرفنده ۹۰۰ طلبه ده ا لیلی مکتبلره یرلشدیریله جکدر. بوندن ماعدا اورتا مکتبلرک ابتدائی قسملرنده ۸۳۹۸ ارکک و ۹۲۲ قیز، لیسهلرک ابتدائی قسملرنده ۴۱۱۱ ارکک و ۷۸۰ قیز، معلم مکتبلرینک تطبیقات قسملرنده ۱۳۲۴ ارکک و ۸۷۷ قیز، اوکسوز یوزدیلرنده ۵۸۴۴ ارکک و ۱۰۳۴ قیز

[4] Mitteilungen der deutsch-türkischen Vereinigung نامنده کی مجموعه نك یدنجی سنه سنک برنجی نومروسندن اقتباس ایدلمشدر. بو مجموعه آلمان تورک مناسبات اقتصادی و علمی سندن باحدر.

EK7: PROF. ALFRED KÜHNE'NİN "TÜRK İLK MEKTEPÇİLİĞİNDE
TERAKKİYÂT" BAŞLIKLİ MAKALÉSİNİN İLK SAYFASI.

(Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 6 (1 Mart 1926), s.141-144.)

نشریات دعوالری

عارف معمارى شخصى

عارف دىلانى رازدور پروفيسور افلى
معمارى شخصى اولان مهاب ائىرى

عارف وکائی طرفندن
معمارى شخصى اولان
وباه دن جلب ايدلس
اولان پروفيسور افلى
ایشه ماشلامدر . بو
خصوصده کندیسندن
معلومات آلتی اوزره
مراجعت ایدن برهر بیزک
مختلف - ژالرینه پروفيسور
بروجه آتی ایشاقی
ورمشدر :

پروفيسور افلى

— مکتبلر انشا آتی ايجون حکومت طرفندن و
اولان دعوت اوزرینه کادم . بوزک بلالری
ترتیب واساسی تئیت الی مفرلم . آفره
خارق لماده بولدم . هر طرفه جمال برضالیت وار
کنج تورکیه جمهورتی مسکینک اعمار . دوغره
آندین بوقای و فیاض آدم بی چوق منحسر
ایندی . آفره بی برصنکار کوزله تدلیق ایدم .
آز زمانده بایلان بوانا آت حلیقه جیرتی . وجیه
اولی .

آفره مک وضعتی خلق لماده کوزلدر . بوراده
انشات مختلف اساسلره استناد ایدرسه ، بی بر
سیستم قلیب ایدلرسه شیه بوق که ، آفره مک
بوکوزل وضیقه قابل تألیف اولماق بنالر
وجوده کلهچکدر . اعمار ساحه سنده اک زباده
مساری وسعتک و بریدی قاه قله سندن بر
وحیثه قلیب ایدلر لازم کلهچکدر شیه سزدر .
مع هذا بوکوزل شهری اساسلر بر سورته
تدلیق مسوکره ایتیمی خنده قلیق بر فکر
ورمک دعا دوغری اولور . عارف وکالنده
کینیش برانشات دترمی تاسیس ایتک ایتبوروم .
بودا تره تورکیه داخلنده کی بوتون عارف وکالنده
انشا آتیله اشتغال ایدم بکله بکاه صیج اولاجلدر .
بالنده غرب و سوکر اشرق ولایتلرنده برسیاحت
بالجیم . بو سیاحتدن مقصد االیمک جملری
وضعتی و انشا قابلیت اساسلری تدلیق ایتکدر .
پروفيسور افلى اک موکنده :

— بورابه کلیرکلز تورکیه درسی آلمه ماشلام ،
وشیدی دما ایدم بیلک جیارتی کوه تریبورم که
تورکیه یالین برزمانده اوکره بیلک بک . چولکه
باشلامیج بکا برآز قولای کلدی ، دیمدر .

٩٥٨ ١١/١٢/٧٤	تاريخي	كلن
٥٤٤٤٤	نومروسي	اوراقلك
١١/١٢/٧٤		مسود
٩٥٨ ١١/١٢/٧٤		تسويد تاريخي
١١/١٢/٧٤		معاون
١١/١٢/٧٤		مبيض
١١/١٢/٧٤		تبليض تاريخي
١١/١٢/٧٤		مقابله ايدنلر
١١/١٢/٧٤	عمومي	صادره
١١/١٢/٧٤	خصوصي	نومروسي
١١/١٢/٧٤		مربوطاتي
١١/١٢/٧٤		سوق تاريخي
١١/١٢/٧٤		مقيدك امضاسي

[illegible][illegible]

خاطرہ

EK10 PROF. GEHEİMRATH OLDENBURG'UN ÜCRETİNİN BELİRLENMESİNE
DAİR HEYET-İ VEKİLE KARARNAMESİ.

(T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon: 030.18.01, Kutu: 28, Dosya: 19, Evrak No: 6, Kararname No: 6371, Kararname Tarihi: 1.4.1928.)

معارف و كىلى مصطفى نجاني بك افندي و آرقاداشلىرى
لايبزىغىرە نورك طلمە مفتشى احمد علمى بك و نورك طلمە سىلەر بىرلىكتە

EK*11: AVRUPA ÜLKELERİNE GEZİYE ÇIKAN MAARİF VEKİLİ NECATİ BEY
BAŞKANLIĞINDAKİ HEYET LEİPZİG'DE.
(Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 11 (1 Mayıs 1927), s.125.)

EK12: ALBERT MALCHE

(Cumhuriyet, No: 3394 (17.10.1933), s.1)

T. C.		Ankara	03/10/1933
Maarif Vekâleti		Hukûs	
Dairesi			
Umumi No.			
Hukûs No.			

MUKAVELİNAME

Bir taraftan Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti namına Bern Elçisi Cemal Hâsnû Beyefendi, diğer taraftan İsviçrede Genève Darülfünunu profesörlerinden M. Albert Malche arasında aşağıdaki şartlar dahilinde mukavele aktedilmiştir.

1 - M. Albert Malche 1933 senesi Nisanı başından 1934 senesi martı sonuna kadar bir sene müddetle Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti hizmetinde ve Vekâletin direktifleri dairesinde İstanbul Darülfünununun umumî ıslahatı işleri üzerinde çalışması kabul eder.

2 - M. Albert Malche'a bu vazifesine mukabil Türkiye muvasalatla işe başladığı tarihten itibaren her ayın sonunda 1829 Türk lirası aylık ücret verilecektir.

3 - M. Albert Malche'a işbu mukavele mucibince bir senelik hizmeti esnasında üç ay mezuhiyet verilecek ve mezu bulundugu aylarda aylık ücreti yalnız 1104 Türk lirasından ibaret bulunacaktır.

4 - M. Albert Malche Türkiye Cumhuriyeti kanunları mucibince maaş ve ücretlerden yapılan bildimle tevkifatın kendi ücretlerinden de yapılmasına muvafak t eder.

5 - M. Albert Malche'a İsviçreden Ankaraya ve Ankaradan İsviçreye azimet ve avdet harcırahı ve diğer zaruri masraflar kargılı olarak bir defada tesviye edilmek üzere bir sefer için maktuun 1600 Türk lirası verilecektir.

6 - M. Albert Malche Türkiye'de bulundugu müddetçe lüzumuna göre Ankara veya İstanbulda çalışacaktır. Türkiye dahilinde Maarif Vekâletinin tensibile yapacağı seyahatlerde kendisine birinci mevki yataksız tren ücreti ve dört lira gıda harcı verilecektir.

Hangi daire evrakına cevap teşkil ettiğinin tarihi rica olunur.

Ek 3/1: Prof. Albert Malche ile yapılan sözleşmenin ilk sayfası. B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 34, Dosya: 16, Evrak No: 7, İlgı: 242-129, Kararname No: 13984, Kararname Tarihi: 13.3.1933.

T. C.
Maarif Vekâleti

Dairesi

Umumi No.

Hususi No.

Ankara

1933

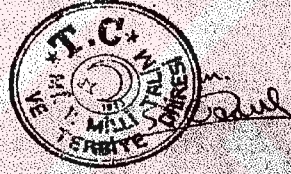
Hatırası

verilecek ve Ankara ve İstanbul'dan gayri yerlere gene Maarif Vekâletinin tensibile yapacağı seyahatlarında kendisine harcırah ve seyahat yevmiyesinden başka günde altı lira ikamet yevmiyesi verilecektir.

7 - Maarif Vekâleti ile M. Albert Malche arasında tahaddüs edebilecek herhangi bir ihtilâf Ankara mahkemesinde halledilecektir.

8 - Bu mukavelemin Türkçe metni muteberdir.

9 - Bu mukavele isvignede ghrinde iki nüsha olarak ve teati edilmiştir.

[Signature]

[Signature]

Hangi daire evrakına cevap teşkil ettiğinin tasviri rica olunur.

5

EK13/2: Prof. Albert Malche ile yapılan sözleşmenin ilk sayfası. B.C.A., Fon: 030.18.01.2, Kutu: 34, Dosya: 16, Evrak No: 7, İlgi: 242-129, Kararname No: 13984, Kararname Tarihi: 13.3.1933.

EK14: Prof. Albert Malche ve Üniversite Islahat Komitesi Üyeleri.

(Cumhuriyet, No: 3333 (17 Ağustos 1933), s.1.)

Istanbul, le 18 mai 1932.

A SON EXCELLENCE

MONSIEUR LE MINISTRE DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE
DE LA REPUBLIQUE TURQUE,

à A N K A R A

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de vous adresser
ci-dessous le rapport que le Gouvernement de la
République Turque a bien voulu me demander sur
l'Université d'Istanbul. Aux termes de mon contrat,
j'avais pour tâche "d'étudier l'état actuel de cette
Université, d'élaborer un projet de loi pour sa
réorganisation et de préparer les bases de son
développement futur".

Ma mission s'est étendue du
mois de janvier à la fin du mois de mai; en mars,
toutefois, ainsi que mon contrat le prévoyait, je
me suis rendu en Suisse et en France où j'ai re-
cueilli des éléments d'information qui m'étaient
nécessaires. Il en résulte que mon séjour en Tur-
quie a duré un peu moins de quatre mois.

En vous remettant ce rapport,

MİLLÎ TALİM VE TERBİYE DAİRESİ

192

No:	Hölase:
Tarih:	
Evelki kararın No:	
Tarihi:	

Adı	
Babasının adı	
Tevellüdü	
Doğduğu yer	
Tabiiyeti	
Kongesi	

Fotograf

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti namına hareket eden
 Bey ile tabiiyetinde
 bulunan Hanım arasında aşağıda yazılı şartlar dahi-
 linde mukavale yapılmıştır.
 Madde 1 - Hanım haftada asanmı
 saat derslerini okutmaya ve mektebin
 daimi muallimi sıfatıyla emsali edebi muallimlere verilen tedrisi ve
 terbiyevi bütün işleri yapmaya kabul eder.
 Madde 2 - Maarif Vekâleti icabında Hanım bütün
 derslerin yekûnu birinci maddede yazılı miktarı geçmemek üzere aynı
 sınıftaki diğer mekteplerde de ders verebilecektir. Bundan başka
 Hanım haftada üç gün, bulunduğu mektepte nöbet vazife-
 sini ifa etmekle de mükellef olacaktır. Kendisine bir mektepten başka
 mektepte ders verilmediği takdirde gene birinci maddede yazılı ders
 miktarını geçmemek üzere mektep idaresi gündüz veya gece münakereciliği
 vasıfesi de kendisine vermek hakkını haiz olacaktır.
 Madde 3 - Maarif Vekâleti Hanım üzerine aldığı
 tedrisi ve terbiyevi işlere mukabil her ay sonunda Türk
 lirası ücret verecektir.
 Madde 4 - Hanım gelme yol parası olarak
 lira verilecektir. RaCikasını getirdiği takdirde
 lira olacaktır. Çocukları

EK-16 Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından hazırlanan ve Vekâlete bağlı okul ve kurumlarda istihdam edilecek yabancı uzman/öğretmenlerle yapılacak sözleşme örneğinin ilk sayfası.

T.C.MEB.Milli Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Arşivi.

EK17: İstanbul Üniversitesi için getirilen yabancı öğretim üyelerinden bazıları.

(Soldan Sağa; Prof. Nissen, Prof. Sauerbach, Prof. Schwartz, Burhanettin Bey)

(Cumhuriyet, No: 3320 (4 Ağustos 1933), s.1.)